Digitized by Google

Digitized by Google

JOHANNIS BUXTORFI FIL.
S. Theol. & Ling. Hebr. Profeſſoris,

EXERCITATIONES

Ad

HISTORIAM,

I. ARCÆ FOEDERIS.
II. IGNIS SACRI ET COELESTIS.
III. URIM ET THUMMIM.
IV. MANNÆ.
V. PETRÆ IN DESERTO.
VI. SERPENTIS ÆNEI.

BIBL. SOC. IESU. COLL. ROM.

Quibus

Sacra hæc Vet. Teſtamenti Myſteria, præcipuè ex HEBRÆORUM, quà VETERUM quà RECENTIUM, monumentis enucleantur; Variæ QUÆSTIONES THEOLOGICÆ & PHILOLOGICÆ diſcutiuntur; ſimul etiam complura SCRIPTURÆ LOCA explicantur, illuſtrantur, vindicantur.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Cum Indicibus, Capitum & Quæſtionum; Locorum Scripturæ; & Rerum.

Cum PRIVILEGIO ad XX. ANNOS.

BASILEAE,
Typis GEORGII DECKERI, Acad. Typogr.
ANNO M DC LIX.

Digitized by Google

Digitized by Google

VIRIS

NOBILISSIMIS, MAGNIFICIS,

AMPLISSIMIS, PRUDENTISSIMIS,

D. JOH. RODOLPHO WETSTEINIO

CONSULI,

D. JOH. HENRICO FALCKNERO

D. NICOLAO RIPPELIO

TRIBUNIS PLEBIS,

TOTIQUE SENATUI

GRAVISSIMO

INCLYTÆ REIPUBLICÆ

BASILEENSIS,

PATRIBUS PATRIÆ VIGILANTISS.

DOMINIS GRATIOSISSIMIS,

PATRONIS BENIGNISSIMIS,

Gratiam, Pacem, & omnigenam Proſperitatem
à DEO per CHRISTUM precatur

JOHANNES BUXTORFIUS D.
S. Theol. & Ling. Hebr. Profeſſor.

PRæclarè Apoſtolus de Linguarum dono monet, VIRI NOBILISS. MAGNIF. AMPLISS. totum illius uſum conſiſtere *in Prophetando, ut Eccleſia Dei ædificetur*, hoc eſt, non utendum eſſe eo ad vanam oſtentationem & gloriam, ſed ad interpretationem Scripturæ & Prophetiarum, ut Eccleſia inde, tùm in Dei & rerum Divinarum cogni-

tione, tùm in vera pietate ædificetur. Linguas ad hunc ſcopum conſequendum inprimis utiles & neceſſarias eſſe eas, quibus Verbum Dei primitùs vel eſt ſcriptum, vel etiam expoſitum, nemo, niſi rationis expers, vel ignorare vel negare poteſt. Non ſolùm enim puriores, ſed & magis gratæ & efficaces ſunt aquæ ex ipſo fonte hauſtæ, quàm ex rivis. Et quò quidque primæ ſuæ origini & ſcaturigini eſt propius, eò magis eſt ſyncerum & intemeratum. Poſteaquam ergo Deus Opt. Max. mihi quoque ex multis minimo aliquantam harum Linguarum facultatem gratioſè indulſit, & ad eas publicè docendas clementer vocavit, hunc mihi ſemper præcipuum propoſitum habui finem, ut, pro menſura accepti doni Chriſti, omne meum ſtudium eò conferrem, ut & ipſe per eas in Verbi Dei genuino intellectu proficerem, & in uſum aliorum quoque inde proferrem, quibus Loca Scripturæ quædam vel obſcuriora, vel difficiliora, gratâ aliquâ luce illuſtrentur.

Ad quem finem etiam ſpectant præſentes, quas nunc in publicum produco, Exercitationes, quibus nonnullis Veteris Teſtamenti Hiſtoriis, ex fontibus Hebraicis accuratiùs paulò excutiendis, operam aliquam impendere, mihi viſum eſt. Earum ſunt numero ſex, omnes ſelectiſſimæ, & maximè illuſtres, ſive ſpectemus rerum ſeu geſtarum ſeu narratarum circumſtantias, in quibus omnia Divina, miraculoſa, Deique Opt. Max potentiam & bonitatem glorioſè commendantia; ſive rerum ſub eis occultatarum & latentium Imagines & figuras, reconditis, & vel ad Chriſtum, ceu venturum tùm Meſſiam, nos deducentibus, vel eundem exhibentibus myſteriis, gravidas & refertas.

Prima

Digitized by Google

Prima illarum agit de ARCA FOEDERIS DEI, cujus totam hiſtoriam ex variis Scripturæ locis methodicè & ordine pertexo. Hujus Divina præſtantia uti olim non ſolùm inter Judæos, ſed & inter Gentes, ſtupenda erat & adoranda: ita meritò nobis Chriſtianis non decet eſſe ignotam. Erat illa facta non humano arbitrio & conſilio, ſed DEI ipſius juſſu & mandato; architectus ejus non fuit vulgaris aliquis & de fæce artifex, ab hominibus ſeu quæſitus ſeu oblatus; ſed *Bezaleel*, nominatim à Deo ad hoc opus vocatus, extraordinariiſque naturæ & artis donis à Spiritu Sancto inſtructus; Ἐργοδιώκτης erat Moſes, qui formam ejus non ex ſuo ingenio, ſed juxta Ideam abſolutiſſimam ſibi in monte Dei è cœlo exhibitam, delineavit & dictavit; conſtabat ex lignorum Cedrinorum, quæ in magno habebantur pretio, ſpecie omnium nobiliſſima; auro ſolido intùs & extùs tota quanta erat obducta & coruſca; Operculo affabrè facto, & Angelicis Cherubinorum duorum imaginibus, ex eodem metallo fuſis, occluſa; complexu ſuo continebat Tabulas Legis Divinæ verè gemmeas, digito ipſius Dei ſculptas; unà cum aliis Divinis itidem Cimeliis, juſſu Dei ad perpetuam memoriam illic aſſervatis; Volumine putà Legis toto Moſis ipſius manu ſcripto, Virgâ Aharonis, & Urnulâ Mannæ; nulli erat fas eam geſtare, niſi Sacerdotibus à Deo ad id deſtinatis & ſanctificatis; inſpicere vel contingere prorſùs nemini, ſub mortis pœna; unde velis pretioſis cooperiebatur, & perticis oblongis, aureis annulis intruſis, erat inſtructa, quibus à ſuis bajulis, ſine ejus contactu, apprehenderetur & ferretur; repoſita erat in intimo Sanctuarii adyto & penetrali, quod *Sanctum Sanctorum*

Digitized by Google

vocabatur, in quod præterquàm Sacerdoti ſummo ingreſſus patebat nemini, & huic etiam nonniſi uno per annum, qui Expiationum erat, die. Inde, ſine ſpeciali Dei mandato, eam efferre vel loco movére non licebat. Hæc, & alia externa ejus décora, utut ſplendida ſint & eximia, ſi ad ſenſus noſtros ea exigamus; ſi tamen cum reliqua ejus præſtantia conferamus, nil fuerunt niſi crepundia, & puerilia quaſi rudimenta, Iſraëlitarum infantiæ & carnali ingenio accommodata, ut illis ad cultum veri Dei blandiùs allicerentur, & intra certas metas & cancellos continerentur; tùm etiam majorum rerum documenta. Præcipuum ejus decus & κειμήλιον erat DEI ipſius Majeſtas & præſentia, quæ illic erat veluti affixa & incluſa. Arca hæc Dei, inter Iſraëlitas habitantis, erat interius quaſi & ſecretius penetrale & ταμεῖον, ubi in rebus dubiis inveniri, ubi conveniri, & ad audientiam præſtò ſemper adeſſe voluit. Cujus certiſſima documenta erant, tùm Columna Nubis & Ignis miraculosè eam ſemper comitata & operiens; tùm quòd, quotiescunque Moſi, pro rebus ad ſalutem populi pertinentibus, DEI os conſulere viſum fuit, ex Arca, & nominatim interſtitio illo exiguo, quod inter duos Cherubinos Operculo Arcæ affixos erat, Reſponſum ab eo voce ſonorâ, diſtinctâ & articulatâ, acceperit. Miraculo omnem humanum captum ſuperante! Deum nempe infinitũ & immenſum, qui cœlum, terram, maria, & totũ hoc univerſum quantum quantum, & ſi quid extra illud eſt, replet & excedit, intra Arcæ hujus anguſtias, quæ non trium integrarum ulnarum erat, imò ſpithamæ unius ſpatio (quod inter duos Cherubinos, unde vox Dei prodibat, notant) in populi ſui gratiam ſe incluſiſſe & quaſi

circum-

Digitized by Google

circumſcripſiſſe. Hinc præclara illa Elogia & Tituli ſuperbi, quibus in Sacris literis exornatur, eò uſque ut de Arca, non aliter ac de Deo ipſo loquerentur, eam veluti Deum ipſum alloquerentur. Hinc honores illi propè Divini Arcæ delati, ut Preces, Sacrificia, ſacraque reliqua omnia ad Arcam, & facie ad ejus ſitum conversâ, peragerent; non quòd hæc ſtructuræ illi artificiali vel competerent, vel tribuerent; ſed quòd Deum illic ſimul ex promiſſione præſentem crederent & experirentur. Hinc Miracula varia ad Arcæ præſentiam, non ſolùm inter Iſraëlitas, ſed etiam alienas Gentes, edita, in Philiſtæis purà & Deo ipſorum Dagone, quem captiva, & in triumphum acta, de throno ſuo miraculoſo caſu dejecit, & in fruſta disſipavit. Hujus uſu gaudebant toto tempore Templi primi, cujus primaria erat Gloria. Eo vaſtato, quorſum devenerit; an unà cum Templo in cineres redacta? an in Babyloniam inter ſpolia abducta? an tempeſtivè in aſylum aliquod occultè translata & recondita fuerit? anxiè inquiritur. In Templo ſecundo defuiſſe, conſtans Hebræorum plerorumque eſt ſententia. Cur defuerit, conſideratione dignum, ſed à Judæis cæcitate percuſſis non animadverſum. Latére adhuc hodiè alicubi, & Meſſiæ ſui tempore ſibi reſtituendam, febriculoſè ſibi perſuadent; contrarium Deo per Prophetam Jeremiam teſtante, atque etiam ratione ſanâ dictante. De his, quæ ſummis duntaxat attigi digitis, & aliis hinc natis, hucque pertinentibus, primâ hujus Tractatus parte copiosè agitur, & varia tùm ex Hebræis producuntur, tum contra eos diſputantur.

Secunda

Secunda pars tractat de I G N E C O E L E S T I & S A C R O. Hic eſt ille Ignis, qui *primò* in Tabernaculi Moſaici inauguratione, ad primas Aharonis oblationes, Altari igni comburendas impoſitas, nullo corporali Igne præſente, *à facie Domini glorioſè deſcendiſſe*, & holocauſta, totius populi cum admiratione & ſtupore, conſumpſiſſe legitur, Levit. cap. 9. *ſecundò* iterum, eodemque modo, cùm Salomon ſtructuram Templi abſolviſſet, Arcam cum cæteris vaſis ſacris in illud intuliſſet, precibusque & ſacrificiis propè innumeris Deo dicaſſet, uti legere eſt 1. Reg. 8. v. 10. 11. & 2. Paral. 7. v. 1. 2. 3. Ignem hunc utrumque, poſteaquam ſemel de cœlo deſcendit, conſtanter deinceps, toto tempore tùm Tabernaculi vagi Moſaici, tùm Templi Salomonici, in Altari reſediſſe, & Sacrificia in eo oblata abſumpſiſſe, communi ferè Authorum ſententiâ eſt receptum. An & quomodo id vel fuerit, vel eſſe potuerit? non ita clarum. Itaque ad hæc, quà potè inveſtiganda, inquiro; Quis & qualis hic Ignis fuerit? Naturalis an Miraculoſus? an idem ille qui Tabernaculo & Arcæ incumbebat, an alius & novus? An Moſaicus idem cum Salomonico? Utrum, poſteaquam ſemel in Altare eſt delapſus, in eo manſerit, &, ut Authores non vulgares tradunt, perpetuâ Sacerdotum curâ, lignis appoſitis, fotus & conſervatus fuerit? Utrum ſub Templo ſecundo quoque fuerit; cùm nihil in Scriptura Canonicâ de ejus novo deſcenſu vel uſu legatur? His ſubjiciuntur miraculoſa quædam, quæ de hoc Igne notant Hebræi; veluti, quòd in Altari ligneo, laminis æneis tenuibus obducto, diu noctuq; inextinctus arſerit; & tamen nec æs liquefactum, nec lignum combuſtum fuerit; quòd, licet

Google

licet Altare in medio atrii ſub aperto cœlo eſſet, tamē nec Imbres aut nimbi ulli Ignem unquam extinxerint, nec Ventorum impetus & vehementia columnā fumi ab eo rectà in ſublime aſcendentem diſſipârit.

Tertia eſt de Oraculo illo Divino, Pectorali ſummi Sacerdotis inſerto, quod URIM & THUMMIM Hebraicè vocatur. Cùm omnium reliquorum vaſorum & veſtimentorum Sacrorum Materia & Forma deſcribantur, de his ſolis nihil, apertis quidem & diſertis verbis, commemoratur; cætera omnia jubentur ab Artificibus fieri, hæc nudè jubentur à Moſe pectorali indi. Nomina per ſe ſatis ſunt nota, ſed circa ſubjectam materiam valdè ambigua, unde Interpretes vel Hebræa retinuerunt, vel illa aliter atque aliter reddiderunt, Lutherus Germanicè, **Liecht und Recht.** Præceptum Divinum Moſi de his datum legere eſt Exo. 28. 30. his verbis: *Et indes pectorali judicii* URIM *&* THUMMIM *& erunt ſuper cor Aharonis, cùm ingreſſus fuerit ad* DOMINUM (in Sanctum Sanctorum) *& portabit judicium filiorum Iſraëlis ſuper cor ſuum coram Domino jugiter.* Uſus eorum erat, ut Sacerdos ſummus iis indutus, & de rebus gravibus, atque ad Eccleſiæ ſalutem ſpectantibus, ritè conſultus, certiſſima inde reſponſa à Deo acciperet & redderet, quod pluribus exemplis experientia comprobavit. Itaque, Quid hæc URIM & THUMMIM fuerint? A quo, de quibus rebus, & quomodo interrogatio per ea facta fuerit? Quâ virtute reſponſa ex eis prodierint & innotuerint? Quamdiu inter Iſraëlitas, &, An etiam ſub Templo ſecundo fuerint? Quas ob cauſas Deus populo ſuo ſingulare hoc in rebus dubiis ſe conſulendi medium indulgere voluerit? de his, inquam, quantum vel ex Scriptura elicere, vel ex Hebræorum monumentis,

per mediocritatem meam eruere mihi licuit, ſtudiosè collegi.

Quarta pars tribuitur Hiſtoriæ MANNÆ, quam Moſes deſcribit Exodi cap. 16. Cùm nempe populus Iſraëliticus in deſerto oberraret, & de penuria ciborum, quâ mox fame durâ ſint enecandi, magno cum murmure adverſus Deum & Moſen, importunè quererentur, ſtatim per Moſen in craſtinum diem Panem de cœlo ſe ipſis depluiturum promiſit, & reipſa præſtitit Deus, quod MANNÆ vocabulo ab ipſis inſignitum fuit. Hiſtoria memorabilis & inſignis, in qua multa miraculoſa, myſtica, & conſideratione digna occurrunt, tùm de ejus deſcenſu, & colligendi ratione; tùm de portione ejus in Urna juſſu Dei, in perpetuam rei geſtæ memoriam, aſſervatâ, quæ ſingula recenſere longum foret.

Quinta continet Explicationem Hiſtoriæ PETRÆ IN DESERTO, quando Deus Iſraëlitis, cum Siti in deſerto conflictantibus, è dura & ſicca petra, fontem miraculosè elicuit, qui Aquas illis copiosè ſuppeditavit, eosque per totum deſertum eſt ſequutus & comitatus; *primò* quidem cùm caſtrametarentur in Raphídim, quæ hiſtoria extat Exod. cap. 17. à v. 1. ad 8. ſubinde cùm hic nonnihil exareſceret, renovato beneficio, in *Kadeſch*, de quo Numer. cap. 20. Et quia Tertii quoque Putei miraculoſi mentio fieri videtur Numer. cap. 21. v. 16. 17. 18. de hoc quoque nonnulla ſubjunguntur.

Sexta dicata eſt Hiſtoriæ SERPENTIS ÆNEI, juſſu Dei à Moſe in deſerto erecti, quæ extat Numer. cap. 21. v. 4. 5. 6. 7. 8. 9. Cùm enim ex longis itinerum per deſertum ambagibus tædium conciperent, atque ex eo impatientiâ victi in duras & diras contra Deum & Mo-

& Moſen voces erumperent, Deus irâ commotus, venenatos ſerpentes in eos emiſit, quorum morſibus lethiferis magna pars populi miſerè periit. Cùm verò peccatum ſuum agnoſcerent, faterentur, & apud Moſen deprecarentur, Deus, Moſis precibus victus, hoc ſalutis Remedium oſtendit, Serpentem æneum juſſit eum facere, & eundem in publico & eminenti loco populo aſpiciendum proponere & erigere, cum addita hac promiſſione, fore ut omnes morſi per ejus aſpectum ſanentur. Quæ omnia dicta facta fuère.

Hæc ſunt ſumma ferè rerum Capita hoc libro pertractata, quæ hoc commune inter ſe habent, quòd omnes iſtæ Res, TYPI fuerint illuſtres & memorabiles CHRISTI, ceu futuri & venturi tum temporis Meſſiæ, & beneficiorum ejus, magnâ ex parte Novi Teſtamenti, Chriſti & Apoſtolorum ejus teſtimoniis comprobati. Ratio tractandi eſt, quòd præcipuè mihi curæ fuerit, ut Textus Scripturæ Sacræ accuratè enucleetur, & ea, quæ vel difficultatem, vel dubium & ſcrupulum aliquem habent vel habere poſſunt, quæque ab Interpretibus vel parciùs tacta, vel prorsùs intacta videbantur, ulteriùs illuſtrentur, & curioſioribus quoque rerum Sacrarum ſcrutatoribus aliqua ex parte ſatisfaciam. Feci illud potiſſimùm ex Hebræis tùm Veteribus, tùm Recentioribus, quorum ſcrinia, quotquot mea mihi Bibliotheca ſuggerere potuit, & quoad per vires ingenii licuit, in hunc finem aliqua cum diligentia excuſſi, & ex illis quæcunque huc pertinere, vel facere videbantur, erui, & ſuis locis produxi & explicavi. Hæc enim à me & Profeſſionis ratione exſpectantur, & à Sacræ Philologiæ ſtudioſis flagitantur, quibus hac vice gratificari volui.

Hunc meum qualem qualem ingenii fœtum, cur

ſub Veſtro, Proceres Nobiliſs. Ampliſs. Spectatiſſimi, Illuſtri Patrocinio prodire voluerim, ejus inſtituti ratio non anxiè mihi quærenda, vel è longinquo petenda. Poſſem hic allegare ſpectatam Veſtram erga Deum & ejus Verbum Pietatem; ſyncerum in Vero Dei cultu conſervando & promovendo Zelum; munificam in Bonis literis ac diſciplinis, harumque ſeminariis Academiâ & Scholis, paternè fovendis beneficentiam; erga Exules & afflictos liberalitatem, laudatam in Reipublicæ adminiſtratione prudentiam, & alia, quibus Reipublicæ Veſtræ ſplendorem, famam & autoritatem conciliatis. Ampliſſima ſuppeterent Argumenta, ſi Veſtras, Qui nunc ad Clavum ſedetis, Quosq; nominatim compellandos cenſui, laudes celebrare & huc accenſére vellé. Quæ Tua extent, Magnifice D. Consul Wetsteini, in Rempublicam noſtram, à multis retrò annis, per difficillima ejus tempora, tuâ Virtute, ſudore & labore parta, innumera præclara merita, nemo, niſi qui res noſtras omnes, ignorare poteſt. Qui, ut alia omnia taceam, graviſſimâ, pro communis Patriæ libertate aſſerendâ, eaque geminâ, totius Fœderis Helvetici nomine, Legatione functus; primò quidem ad auguſtum illum, & omnium ſeculorum memoriâ celebrandum cunctorum S. R. Imperii Statuum, & Regum quoque Exterorum, conventum Monaſterii & Oſnabrugi, pro Pace Germanicâ reducenda, habitum; poſt etiam ad D. Imperatorem ipſum; quæ tua ſit in rebus arduis gerendis dexteritas, prudentia, magnanimitas, fides, Re feliciter & ex voto utrobique confectâ, luculenter oſtendiſti. Vos itidem D. Falcknere & D. Rippeli, Tribuni Spectatissimi, avitam ambo Majorum veſtrorum, qui jam dudum Sena-

Digitized by Google

Senatoriâ & Tribunitiâ dignitate conſpicuos, & Annalibus noſtris vel laudatos vel laudandos Viros huic Urbi dederunt, Gloriam, Veſtris virtutibus, meritis, & indefeſſis pro Bono Publico, ſuſceptis curis & laboribus, non ſolùm magna cum laude vobis vindicaſtis, ſed & quotidiè novis acceſſionibus augetis, ornatis.

Hæc, inquam, & quæ his ſimilia, ſpecioſè poſſem in hoc præloquio meo inſtituto prætexere, niſi talia eſſent, quæ ut omnes in Veſtri cultum & venerationem meritò invitant, ita etiam à quovis occuri poſſunt. Abundè ſatis cauſarum habeo, ſi ea duntaxat in cenſum voco, quæ in me & meos peculiaria extant incredibilia veſtra beneficia, quæque hunc mihi Cultum non ſuaſerunt tantùm, ſed extorſerunt. Septuageſimus primus jam præterlapſus eſt annus, ex quo Pater meus b. m. natione Weſtphalus, primò pedem ex Academiis Germaniæ in hanc noſtram Urbem & Academiam intulit, ſtudii Theologici proſequendi gratiâ, Anno ſuperioris ſæculi 1588. Intuliſſe virgulæ Divinæ ductu, & occultâ quadam atque altiori vi, eventus brevi docuit. Quamvis enim novus & recens eſſet in hac Urbe hoſpes, juvenis, ignotus, amicis deſtitutus, mirabili tamen Dei providentiâ factum eſt, ut, cùm eo tempore Cathedra Hebraica Profeſſore viduata eſſet, & alium deſideraret, ipſe, præter omnem ſuam ſpem & exſpectationem, Procerum Academicorum conſilio & votis (quòd ab aliquo in Hebraicis literis profectu & ſtudio nonnullis innotuiſſet) ad ſpecimina quædã publica habenda; & mox, cùm illa placerent, ad vicariam Profeſſionis Hebrææ operam præſtandam, è ſtudioſorum ſubſelliis eveheretur, & quaſi è tenebris in lucem protrahere-

Digitized by Google

tur. In hoc munere humili obſequio ſuſcipiendo, cùm ille ſuam erga Academiam obſervantiam, in exequendo induſtriam, dexteritatem & fidem, in ſecundum annum probaſſet, & ſpem de ſe ulteriorem concitaſſet; ex ſuccenturiato in Ordinariorum Profeſſorũ numerum ritè electus & aſcitus, atq; ab Ampliſſimo Magiſtratu gratiosè confirmatus fuit Anno 1590. Ab eo tempore ut ille à ſua parte Spartam, Dei ſolius munere, & Superiorum beneficio nactam, omnibus viribus per totam vitam exornare, Divinâ juvante gratiâ, eſt annisus: ita viciſſim Ampliſſimi Magiſtratus perpetuum favorem & benevolentiam ſemper eſt expertus, quâ etiam factum, ut honeſto annui Salarii augmento eum munerare & ornare voluerint. Largum hunc Veſtrarum gratiarum & favorum rivum, Patre fato antè triginta hos annos functo, non clauſiſtis, vel exareſcere paſſi eſtis, ſed continuo, imò uberiore fluxu, in Filium derivaſtis, me, qui honeſtum tunc in Urbis veſtræ Miniſterio locum occupabam, non ſolùm in ejus locum, & iisdem conditionibus, vocando; ſed deinceps etiam, quando, pio non minùs quàm laudatiſſimo conſilio, novam Profeſſionem Theologicam inſtituere decreviſtis, eam, Hebraicæ meæ Profeſſioni ſuperadditam, ſingulari & haud vulgari cum favoris & benevolentiæ teſtificatione, mihi, præter omne meum meritum, conferendo & demandando. Hæc utique, præter alia innumera privata in nos veſtræ benevolentiæ documenta, nec ſilentio diſſimulari vel oblivione nobiſcum ſepeliri, nec ingenuâ confeſſione deſtitui, nec ſine gratitudinis debitæ Teſtimonio prætermitti à nobis debuerunt. Ut aliquod ejus Monumentum etiam ad poſteritatis memoriam extaret, illud in Exercitationum harum ſacrarum Ve-

rum Ve-

rum, Veſtris Amplitudinibus conſecratarum veſtibulo, ceu publicam Tabulam, erigere & ſtatuere hac vice venerabundus volui. Id ſi pro veſtra Authoritate & meritis exiguum nimis videatur fortaſſis, pondus & pretium addet Argumentum, quod maximum, è Dei quippe verbo petitum, & Affectus, qui ſyncerus & Vobis devotiſſimus: ſit hęc Inſcriptio loco Tabulæ tùm Confeſſoriæ, quâ quantum Vobis debeam, palàm teſtatum faciam & profitear; tùm Obligatoriæ, quâ me ad omnia mea ſtudia inpoſterum quoque, quamdiu Deus mihi vires, valetudinem & vitam concedet, bono publico, ad Academiæ præſertim veſtræ & Eccleſiarum uſum, conſecranda, bonâ fide obſtringam.

Hoc, nec alio, animo atque affectu, oblatum vobis hoc quicquid eſt, & quantumcunque eſt, literarii muneris, ut æqui boniqúe conſulatis, & ſereno vultu & animo à me accipiatis, mihiqúe & meis, meis ſtudiis & honeſtis conatibus omnibus, ut hactenus, ita porrò clementer favére pergatis, quâ poſſum & decet animi ſubmiſſione obſervanter contendo. Sic Deus Vos, PATRES PATRIÆ, qui SCUTA TERRÆ noſtræ eſtis, ſcuto ſuo fortiter protegat, conſilia ſapienter regat, actiones potenter fortunet, mala cuncta à veſtra curia, aris & tectis clementer avertat, bonis animi & corporis paternè cumulet, Pacem deniq; almam, quam unicè quæritis, Veſtræ urbi, terræ & regioni conſervet, & à Vobis, ac per Vos, ad poſteros & ſeros uſq; nepotes propaget, per & propter Dominum Jeſum Chriſtum, ceu unicum noſtrum Mediatorem! Amen! E Muſæo meo Idib. Auguſti, ANNO à nato CHRISTO M DC LIX.

Digitized by Google

SUMMA PRIVILEGII
S. Romani Imperii VICARII.

CAROLI LUDOVICI, Dei gratiâ, Comitis Palatini, S.R.I. Architheſaurarii & Electoris, ejuſdemque in partibus Rheni, Sueviæ, & Juris Franconici, Proviſoris & Vicarii, Ducis Bavariæ, Privilegio cautum eſt, ne quis ea, ſeu Propria, ſeu Paterna Opera, quæ JOHANNES BUXTORFIUS Filius, S. Theologiæ & Linguæ Hebrææ in Academia Baſileenſi Profeſſor, ſuis Sumptibus, vel de novo editurus, vel ſuo ſtudio & labore recenſita, locupletata, aucta, notis illuſtrata, vel quacunque ratione emendata, recuſurus eſt; ullo modo, ſive collectim, ſive diviſim, intra ſpacium viginti annorum, à prima editionis die cujusque Operis computandorum, in S. Rom. Imp. imitari, interpolare, transformare vel recudere, aut alii recudenda dare, vel etiam alibi impreſſa vendere, diſtrahere, clàm palàm, citra prædicti JOHANNIS BUXTORFII, vel Hæredum ipſius, & jus vel cauſam ab eo habentium, voluntatem & conſenſum ſpecialem, præſumat, ſub pœna amiſſionis Librorum illorum, & mulcta Decem marcarum auri, partim fiſco Imperiali, fraudis vindici, partim dicto Impetranti, pendendâ; prout latiùs in Originali habetur, Dato Heidelbergæ, XII. die Novembris, Anno M DC LVII.

Johannis Buxtorfi, Fil.

HISTORIA

ARCÆ FOEDERIS.

Caput Primum.

De Arcae Fœderis Nominibus; & An Dei Nomen, inprimis Tetragrammaton יְהֹוָה *ei in Scriptura attribuatur?*

EX præcipuis Reipublicæ Judaicæ decoribus, quibus ea à Deo ornata fuit, ARCAM eſſe FOEDERIS, nemo, Sacrarum literarum vel mediocri cognitione imbutus, ignorare poteſt. Non quòd ea vel ex præſtantiſſimis Cedrorum lignis eſſet conſtructa, vel Auro intùs & extùs obducta, vel Artificio ſingulari, Bezaleelis ingenioſiſſimi manu, efformata; ſed propter adjunctam certiſſimam Gratioſæ Dei Præſentiæ cum ea Conjunctionem, non tantùm Promiſſionibus ante ejus ſtructuram, ſed poſtmodùm etiam Reipſa ſæpè miraculosè prorsùs declaratam. Unde factum, ut non tantùm inter

Digitized by Google

Iſraëlitas, ſed & inter Gentiles, & Arca, & Deus Iſraëlis illi inhabitans, celebritatem & venerationem magnam mererentur.

Mandatum de Arca exſtruenda habetur Exodi cap 25. à v. 10. uſque ad v. 23. *Vocatio Bezaleelis*, Ibid. cap. 31. & 35. *Fabricatio* ipſa, Ibid. cap. 37. à v. 1. ad 10. *Illatio* ejuſdem *in Tabernaculum*, cap. 40. v. 20. 21. *In Templum* poſtmodùm à Salomone exſtructum, 1. Reg. cap. 8.

Ejus Tractationem Hiſtorico-Theologicam hac vice ſuſcepturi, ut methodica illa ſit, & omnia de ea dicenda ad ſuum quæque accuratè locum referantur, *primò* quædam de ejus *Nominibus* præmittemus: *deinde Realem* ejus conſiderationem, ſecundum *Cauſſas, Effecta, Subjecta & Adjuncta*, quod Deo Glorioſum, & Eccleſiæ ſit ſalutare, aggrediemur.

Ad *Nomenclaturam* Arcę quod attinet, varia ea eſt in Sacris Literis. אָרוֹן eſt *Arca* vel *Capſa*, ſc. ad aliquid continendum & aſſervandum: ſicut & pheretrum, in quo oſſa Joſephi recondebantur, vocatur אָרוֹן, Geneſ. 50. v. 26. R. Bechaj in Legem, fol. 101. col. 3. ſcribit, אָרוֹן derivari ab אור *Lucere*, unde & אוֹרָה *Lux*, על שם שהתורה שכתובו נקראת אור *propterea quòd* Thorah (*Lex*) *quæ in ea erat, vocatur* Or *Lux*.

Integrè & plenè vocatur אֲרוֹן בְּרִית יְהוָֹה *Arca fœderis Domini*; quia in ea Tabulæ fœderis ſeu Legis Divinæ aſſervabantur; & quandoque אֲרוֹן הַבְּרִית *Arca fœderis*.

אֲרוֹן הָעֵדוּת *Arca Teſtimonii*, divinæ ſc. erga homines voluntatis. *Teſtimonii*, h. e. Legis Divinæ, duabus tabulis contentæ, quæ frequenter in Sacris Literis *Teſtimonium* appellatur, ut vel ex Pſal. 119. eſt videre. Et abſolutè עֵדוּת *Teſtimonium*, Exod. 16. 34. *Et poſuit eam*

eam (ſc. Urnam Mannæ) לִפְנֵי הָעֵדוּת *coram Teſtimonio*, h.e. coram Arca teſtimonii, per ellipſin prioris Nominis ſubſtantivi conſtructi.

אֲרוֹן יי׳ *Arca* DOMINI, אֲרוֹן הָאֱלֹהִים *Arca Dei*, אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל *Arca Dei Iſraëlis* quòd ſymbolum eſſet præſentiæ & gratiæ Dei, & ejus quaſi domicilium.

אֲרוֹן עֹז יי׳ *Arca fortitudinis* DOMINI, 2. Chron. 6. v. 41. Pſal. 78. 61. & 105. 4. & 132. 8. quòd per eam Deus fortitudinem & potentiam ſuam exereret, in bello. Paraphraſtes Chaldæus in loco poſteriore per *Fortitudinem* intelligit *Legem*, reddens, אַתְּ וַאֲרוֹן דִּי בֵיהּ אוֹרַיְיתָךְ *Tu & Arca, in qua eſt Lex tua.* Et inde per ellipſin prioris Nominis Subſtantivi, עֹז יי׳ *Robur, Fortitudo Domini*, 1. Paral. 16. 11.

אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ *Arca Sanctitatis*, 2. Paral. 35. 3.

כְּבוֹד יי׳ *Gloria Domini*, & abſolutè, הַכָּבוֹד *Gloria*, quòd per eam, & cum ea, Deus gloriam ſuam manifeſtaret: vel, quòd in Arca habitârit Gloria, i. e. Deus glorioſus. Hinc 1. Sam. 4. 12. arcâ à Philiſtæis captâ, uxor Pineæ, vocavit nomen pueri ſui אִיכָבוֹד, *dicens, Tranſlata eſt* כָּבוֹד Gloria *ab Iſraële, quia capta erat Arca Dei.* Sic ſumitur à quibuſdam Pſal. 63. 3. Sic intelligendum quod Apoſtolus ait ad Rom. 9. 4. *Quorum* (Iſraëlitarum ſc.) *eſt Adoptio*, καὶ ἡ δόξα & Gloria.

קֹדֶשׁ *Sanctitas*, Numeror. 4. v. 20. *Ne ingrediantur ut videant*, כְּבַלַּע אֶת הַקֹּדֶשׁ *quando operient ſanctitatem, & moriantur*, h. e. Arcam, ut Hebræi omnes explicant, 1. Reg. 8. 8. *Et extraxerunt vectes, apparebantq́; capita vectium* מִן הַקֹּדֶשׁ è ſanctitate *coràm oraculo*, h. e. ex arca. Sic enim pro eo habetur in loco parallelo 2. Paralip. 5. 9. מִן הָאָרוֹן *ex Arca.*

קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים *Sanctitas ſanctitatum*, h. e. Res ſanctiſ-

ſima, Numer. 4. 4. *Iſtud erit opus filiorum Kehat in tentorio conventus* Sancti ſanctorum, h.e. *Arca*, ut Aben Eſra explicat. Sic R. Salomon המקודש שבכולם הארון *Sanctiſſimi omnium, Arca videlicet.* Sic v. 10. *Sed hoc facite illis, tùm vivent, & non morientur: quando acceſſerint* אֶת־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים ad ſanctitatem ſanctitatum, &c. h. e. Arcam. Et hinc locus ipſe, pars templi interior verſus occaſum, aliâs דְּבִיר *Adytum, Oraculum* dictus, in quo Arca teſtimonii erat repoſita, vocatur קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים *Sanctum ſanctorum.*

Rationes horũ Nominũ ulteriùs ex ſeqq. patebunt.

Digna verò conſideratione hîc occurrit, & illuſtris Quæſtio;

An etiam DEI *Nomen, inprimis Tetragrammaton* יְהוָה, *Arcæ in Sacris Literis tribuatur?*

QUæſtio eſt non de nihilo. Movent eam Orthodoxis Photiniani, Sociniani, & ejus farinæ homines, qui aſſerunt, Nomen hoc Tetragrammaton non ita eſſe Deo proprium, quin & Creaturis, & quidem tàm Animatis, veluti Angelis, quàm Inanimatis, ut Arcæ, tribuatur; ac proinde non firmum ab eo poſſe deduci Argumentum pro Deitate Chriſti.

Cauſam quærendi præbent quædam Scripturæ loca, quæ videntur huic ſententiæ favere; veluti;

Exod. 16. v. 33. dicit Moſes ad Aharonem, *Accipe urnulam, & reple illam Omer mannâ*, ac *repone eam* לִפְנֵי יְהוָה coram DOMINO; h. e. *coram Arca Domini*, ut Hebræi, & noſtri explicant, & ſenſus flagitat: Præc. enim verſu pro eo dicitur, לִפְנֵי הָעֵדוּת *Coram Teſtimonio.* Sic ſumunt quidam hanc phraſin Joſ. 4. 13.

Numeror. 10. v. 35. 36. *Quum autem capit proficiſci Arca, dicebat Moſes;* קוּמָה יְהוָה *Surge* DOMINE, *& diſpergantur inimici tui: Quando verò requieſcebat, dicebat;* שׁוּבָה יְהוָה *Da quietem* Do-

Digitized by Google

tem DOMINE *decem millibus millium Iſraëlis.* Cui ſimile eſt quod legitur Pſal. 68. 2. יָקוּם אֱלֹהִים *Surgat Deus, diſpergantur inimici ejus &c.* Illum enim Pſalmum nonnulli volunt à Davide ſcriptum, quùm Arcam Domini in arcem Sionis deferret, unde & de illâ hæc verba intelligunt.

1. Sam. 4. 7. Quùm Philiſtæi audiviſſent Arcam fœderis Dei veniſſe in caſtra Iſraëlitarum, timentes dixerunt; בָּא אֱלֹהִים אֶל הַמַּחֲנֶה *Venit Deus in Caſtra,* &c. v. 8. *Væ nobis, quis nos liberabit è manu* הָאֱלֹהִים הָאַדִּירִים הָאֵלֶּה *Deorum fortium iſtorum* (vel, *Dei fortis iſtius:*) *hi ſunt* הָאֱלֹהִים *Dii qui percuſſerunt Aegyptum.*

2. Sam 6. 2. *Et ſurrexit & abiit* (David) *universúsq; populus qui erat cum eo, Baalath-Jehudam, ut abducerent inde Arcam Dei* אֲשֶׁר נִקְרָא שֵׁם שֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים עָלָיו, *quæ vocatur Nomen, Nomen Domini Exercituum, ſedentis inter Cherubim ſuper eam.* Et ibid. v. 5. *David verò, & universus populus ludebant* לִפְנֵי יְהוָה *coram* DOMINO, h. e. coram Arca, &c.

Pſal. 47. 6. עָלָה אֱלֹהִים בִּתְרוּעָה יְהוָה בְּקוֹל שׁוֹפָר *Aſcendit* Deus *cum Jubilo,* DOMINUS *cum voce tubæ.* h. e. Arca teſtamenti ſeu fœderis aſcendit. Exiſtimatur enim hic Pſalmus ſcriptus, & publicè decantatus, quùm Arca ex Kirjathjearim, vel ex domo Obed-Edom, Hieroſolymam transferretur.

Pſal. 24. 7. 8. *Elevate, ô portæ, capita veſtra, elevate vos portæ perpetuæ, & introeat Rex Gloriæ: Quis eſt iſte Rex gloriæ?* יְהוָה עִזּוּז וְגִבּוֹר יְהוָה גִּבּוֹר מִלְחָמָה DOMINUS *fortis & potens,* DOMINUS *potens in prælio.* Hunc enim quoque Pſalmum arbitrantur nonnulli ſcriptum eſſe, quando Arca in Sanctum Sanctorum erat inferenda, unde verba iſta per proſopopœiam ad Portas Templi volunt eſſe referenda, quæ admoneantur, ut ſuperliminaria attollant, & ampliores ſe præbeant, vel ut, quàm altè & latè patent, totas ſe pandant ingredienti Arcæ, æterni Dei domicilio.

Pſal. 132. 8. קוּמָה יְהוָה לִמְנוּחָתֶךָ אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ *Surge Domine in requiem tuam, tu & Arca Fœderis tui.*

Huc referunt quidam quod legitur Joſ. 3. 11. הִנֵּה אֲרוֹן הַבְּרִית אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ quod explicant in caſu recto; *Ecce Arca fœderis, Dominus totius terræ;* ſic v. 13. Mentionem hujus expoſi-

tionis facit R. D. Kimchi, & Joſeph Albo in libro עקרים par. 2. cap. 28. Pro ea proferunt, quòd voci ברית præfixus ſit Articulus, ac proindè non poſſit cum ſequentibus conſtrui: item quòd notatur cum Sakeph Katon, accentu diſtinguente.

Contrà eſt, quòd Hebræi omnes communiter ſcribant, & ſtatuant, Nomen Dei Tetragrammaton eſſe שֵׁם הַמְיוּחָד Nomen Soli Deo Proprium, & Creaturis Incommunicabile, undè quidam putant vocatum eſſe שֵׁם הַמְּפוֹרָשׁ h. e. שם מובדל *Nomen ſeparatum*, nulli, niſi Deo conveniens, & attributum: Reliqua Dei Nomina omnia, ab operibus ejus deſumpta, communicari aliquando cum Creaturis; hoc verò deſumptum à Dei eſſentia, ejuſque rationem divinè planè exprimens, nullâ ratione communicari. Videatur Majemonides in Doctore perplexorum par. 1. cap. 61. Hinc & noſtri Theologi communiter ex hoc Nomine Divinitatem Chriſti quoque probant, eò quòd illud nulli, niſi cui & eſſentia Divina, competat.

Ad hanc difficultatem reſpondent quidam, concedendo, tribui hoc Nomen Arcæ (ut & aliis Creaturis aliquando;) verùm impropriè & figuratè, per Metonymiam adjuncti, quâ ſigno tribuitur Nomen rei ſignatæ, quòd in ea DOMINUS q. reſideret, & ſic ipſa ſymbolum eſſet gratioſæ & efficacis Dei præſentiæ. Sic ſcribit Petrus Martyr ad 2. Sam. 6. v. 2. *Tanta fuit dignitas & majeſtas Arcæ fœderis, ut appellaretur* DEUS TZEBAOTH. *Neq; hoc aut rarum cuiquam, aut novum videri debet. Sacramenta enim gerunt nomina earum rerum, quas ſignificant*, &c.

Sic Hebræi quoque quidam ſcribunt, eſſe hoc Nomen quidem Incommunicabile, quandoque tamen על צד ההשאלה *metaphoricè* Creaturis quibuſdam attribui: Sic ſcribit R. Joſeph Albo, loco ſuprà allegato; *Nomina methaphorica tribuuntur rebus quas ſignificant, vel propter ſimilitudinem quandam cum illis, vel quòd de illis doceant. Sic Arcæ tribuitur Nomen Dei, Numer. 10. & Joſ. 3. quòd doceat de Deo, Legis authore & datore, quæ in Arca erat. Eſt enim Linguæ conſuetudo,* לקרוא הדבר בשם בעל הדבר או מי שנמשך הדבר ממנו או ליחס פעולות בעל הדבר אל הדבר שעל ידו יעשו או יגיע הפעל ההוא: *vocare Rem nomine Domini rei ſeu Authoris illius, à quo eſt, vel attribuere authoris Opera Rei illi per quam illa fiunt aut ad nos perve-*

perveniunt. Item; *Moris eſt Scriptura, ut Gloriam & Splendorem aliquem viſibilem & ſenſibilem Majeſtatis Divinæ, in Viſione apparentem, vocet Nomine* DEI; *eò quòd* הדבר המושג לחוש מורה על הדבר הנסתר הבלתי מושג׃ *res ſenſu apprehenſa doceat de re occulta quæ non apprehenditur. Hinc permiſerunt ſibi Prophetæ cognominare rem ſibi apparentem, nomine Rei occultæ & inviſibilis, ac ſi cum Deo ipſo loquerentur*, &c. *Hinc Veteres Rabbini quoq; dixerunt*, גדול כחן של נביאים שמדמים הצורה ליוצרה׃ *Magna eſt Virtus Prophetarum, qui aſſimilant* (ſeu, *pari loco habent*) *formam cum formatore; eo quòd Angelus ſit Mediator per quem Prophetia ipſis obtingit, vel organum & inſtrumentum, per quod fit ſignum & prodigium*, docens *de voluntate & beneplacito Divino: Moris etiam eſt inter homines, ut de Mandato ex ore legati vel Miniſtri ejus prodeunte dicant, Regem ipſum illud præcepiſſe, neq; aliter cum ipſo loquantur, quàm cum Rege ipſo.* Hæc, & alia in hunc ſenſum plura, illic habet R. Joſeph Albo. Sic ad id quod Geneſ. cap. 16. v. 5. & ſeqq. dicitur *Angelus* יהוה DOMINI *apparuiſſe Hagaræ, eamq; alloquutus eſſe*; & poſtea de Hagare; וַתִּקְרָא אֶת שֵׁם יְהוָה הַדֹּבֵר אֵלֶיהָ *Et vocavit Nomen* DOMINI *loquentis ſecum*, אַתָּ אֵל רוֹאִי *Tu es* DEUS *videns me*; Abarbenel ita explicat & conciliat; *Omnem Prophetiam, ſive illa fiat mediatè, ſive immediatè, ſemper attribui Deo Benedicto ipſi, eò quòd illa ſit ab Ipſo & Ejus voluntate: hac de cauſa etiam quandoq; Legatum vocari nomine Legantis ipſum. Et id ipſum in præſenti quoq; loco fieri.* Et iterum ad Exodi 3. ubi verſu ſecundo dicitur *Moſi apparuiſſe Angelus* DOMINI, qui poſtea verſu quarto vocatur יהוה DOMINUS; ut & v. 7. *Quamvis*, inquit, *nomen* ELOHIM *dicatur ſæpiùs de Angelis; nomen tamen* TETRAGRAMMATON *nullo modo dicitur niſi de Cauſa prima, Deo Opt. Max: & ſi quandoq; uſurpetur de Angelo, id fit, quatenus ille loquitur nomine Mittentis ipſum. Nomen enim illud ſemper docet de Deo benedicto ipſo, neq; cum alio communicatur*, &c.

Sic exiſtimant quidam poſſe reſponderi Socinianis, & conciliari hæc differentia. Excipiunt tamen contrà Sociniani, & ajunt, pari modo nomen יהוה metonymicè uſurpari in illis locis, in quibus *Chriſto* tribuitur, ceu Dei ad Homines Legato, ſingularibus ab Eo mandatis, donis, & dotibus inſtructo,

qui

qui nomine Legantis appelletur: Sive propriè, ſive impropriè Creaturis tribuatur, ſemper manere aliquo modo cum Creaturis commune. Cætera quoque Nomina Divina, veluti אֱלֹהִים in V. & Κύριος in N. T. impropriè tribui Creaturis. Ut ſic non firmius Argumentum pro Deitate Chriſti *ex Nomine* יהוה, quàm ex aliis, deſumi poſſit, & quæſtio redeat, utrum Chriſto propriè, an impropriè, tribuatur?

Deinde non tam Arca, quàm Glorioſa illa Nubes eam operiens, ſignum fuit Divinæ præſentiæ. Antequam enim illa Tabernaculum & Arcam obtegeret, Sanctitatem illam nondum habuit, ſed tùm demum conſequuta eſt. Sic cùm illata eſſet in Templum, Nubes iſta iterum replevit domum Domini, 1. Reg. 8. v. 10. unde illa ibidem vocatur *Gloria Domini*, v. 11.

Alii itaque, ad hos ſcopulos evitandos, ſimpliciter aſſerunt, hoc Nomen יהוה ita Deo eſſe proprium, ut nulli unquam Creaturæ tribuatur in Scriptura. Et horum ſententiam arbitramur nos quoque non ſolùm tutiorem, ſed & certiorem eſſe ac ſolidiorem.

Ad eam confirmandam, oſtendemus, in adductis locis Scripturæ, Nomen יהוה nequaquam ad Arcam, ſeu propriè ſeu impropriè, ſed ad Deum ipſum, eſſe referendum. Priusquam verò ad ſingulorum locorum explicationem accedamus, axiomata quædam, ad rei hujus intelligentiam ſcitu & conſideratu neceſſaria, ſunt præmittenda.

α. In Veteri Teſtamento ſolebat Deus variè ſuam præſentiam gratioſam, externis, & in ſenſus incurrentibus ſignis & apparitionibus, fidelibus manifeſtare & exhibere; idque non tantùm particularibus quibuſdam perſonis, veluti Patriarchis, Prophetis, vel aliis Viris ſanctis; ſed & toti Eccleſiæ, poſteaquam ſibi populum peculiarem elegit, & in populum adoptavit. Unde & Apoſtolus ſcribit ad Hebr. cap. 1. v. 1. *Multis vicibus, multiſq; modis loquutus eſt Deus Patribus in Prophetis.*

β. Viſiones & Apparitiones iſtæ fiebant non tantùm in Somnio, aut Imaginatione, ſed & in Viſione verâ, oblatis quibuſdam ſpeciebus externis, quas vel Viſu apprehendere poterant,

Digitized by Google

terant, ſicut olim factum eſt Abrahamo, Geneſ. 15. & 18. & 22. Joſuæ, in lib. Joſ. cap. 5. v. 13. & aliis: vel Auditu, ut Samueli, 1. Sam. cap. 3. &c. in datione Legis toti populo Iſraëlitico, Deut. 4. 12. ſic Danjeli, Dan. 8. 16. Ezechieli, cap. 2. 3. Eſaiæ, cap. 6. 8.

γ. Apparitionum & Specierum talium, toti populo exhibitarum, exempla illuſtria ſunt; *Nubes & Ignis*, in datione Legis in monte Sinaj, Exod. 19. Item, cùm ſecundò Moſes montem Sinaj conſcenderet, & *Nubes* montem operuit, de qua dicitur, *quòd Gloria Dei habitarit ſuper montem Sinaj, & operuerit eam ſex diebus*: Item; *Et aſpectus Gloriæ Domini erat tanquam Ignis comburens in vertice montis*. Exod. cap. 24. v. 15. 16. 17. *Nubes illa, quæ operuit Tentorium Conventus*, Exod. cap. 40. v. 34. & ſeqq. quæ item Templum, poſt ejus dedicationẽ, implevit, 1. Reg. 8. 10. 11. 2. Paralip. 5. 13. 14. *Columna Nubis*, quæ Iſraëlitas, per deſertum iter facientes, interdiu, & *Columna Ignis*, quæ noctu ipſos præcedebat & deducebat, Exod. 13. 21. 22. Pſ. 78. 14. &c. *Ignis cœleſtis*, qui conſumebat Sacrificia, Levit. 9. 23. 24. & 10. 1. 2.

δ. Hujusmodi Præſentiæ Divinæ inter Iſraëlitas habitantis domicilium q. & tabernaculum, evidentisſimum, & continuum, fuit quoque Arca iſta fœderis, ſeu *Arca Dei*, cui veluti incluſa & alligata erat, cujusque ſignum erat certisſimum Nubes & Ignis eam, unà cum toto tabernaculo, operiens, ſuper eo manens, cum eis proficiſcens & ſubſiſtens, Exod. 40. à v. 30. ad finem, & Numer. 9. 15. Hîc enim Deus ſe præſentem futurum, ex hac ſupernè, è medio Cherubinorum, qui in operculo ejus erant, ſe loquuturum Moſi, eſt pollicitus, Exo. 25. 22. Levit. 16. 2. Et ſic quoque reipſa factum, Numeror. 7. 89. &c. Unde & Deus Nomen accepit יֹשֵׁב הַכְּרוּבִים *Sedentis vel Habitantis inter Cherubinos*, pasſim in Sacris Literis. Quamvis enim alibi quoque dicatur *Habitare* & *præſens* eſſe, veluti in *Monte Tzijonis*, Pſal. 9. 12. & 132. 13. Joel. 4. 17. 21. Eſa. 8. 19. &c. *Hieroſolymæ*, Pſal. 135. v. 21. Pſal. 46. v. 6. *In Templo*, Pſal. 11. v. 4. Habac. 2. 4. 1. Reg. 8. 13. 16. ſingulari tamen ratione hîc præſens ſemper eſſe credebatur, & reipſa teſtificabatur, uti in progreſſu viſuri ſumus.

ε. Ab hac præſentia quaſi viſibili, & palpabili, Arcæ conjunctâ, præclara illa præconia eſt merita, quæ ſuprà audivimus; præſertim ut GLORIA DEI diceretur. Hæc etiam eſt illa שכינה *Habitatio* (ſc. Dei inter Iſraëlitas,) de qua paſſim Veteres Hebræi ſcribunt & gloriantur. Hoc idem intelligunt per רוח הקדש *Spiritum ſanctum*, quem dicunt in Templo primo fuiſſe. Unde ſub Templo ſecundo, unà cum ipſa Arca, hæc duo quoque dicuntur ab ipſis defeciſſe. Templum Hieroſolymitanum erat veluti ipſius Regia & Reſidentiæ locus, Sanctum Sanctorum cum Arca intimum & ſecretius ipſius ταμεῖον conclave & Solium gloriæ, in quo inter Cherubinos reſidebat, & quieſcebat. Hinc ſcribitur in libro Tanchúmah fol. 42. col. 4. ולא תאמר שצמצם הק'בה שכינתו בתוך המשכן אלא אף בתוך הארון שעשה בצלאל צמצם שכינתו שנ' הנה ארון הברית אדון כל הארץ זה הק'בה שהיה בתוכו h. e. *Neq; eſt quòd dicas, Deum præciſè-reſtrinxiſſe ſuam præſentiam-glorioſam intra Tabernaculum: quinimò præcipuè eam reſtrinxit intra arcam, ſicut dicitur*; Ecce Arca fœderis, Dominus totius terræ, h. e. *Deus Benedictus eſt in medio ejus.*

ζ. Ubicunque igitur Arca erat toto eo tempore, ibi Deus præſtò & ſingulariter gratiâ & virtute ſuâ præſens eſſe credebatur. Hinc adorantes, & alia ſacra peragentes, verſus Arcam ſe convertebant, Pſal. 28. 2. quemadmodum & hodiè precantes cœlum verſùs oculos & manus ſæpè attollunt, quia Deus *in Cœlo ſedere*, ibi *Thronum ſuum habere* &c. dicitur in Scriptura; non quòd Cœlo ſit incluſus, ſed quia illic ſingulari ratione Præſentiam & Majeſtatem ſuam exerit. Locus ejus fuit כמו סולם לעלות התפילה לכסא הכבוד *inſtar Scalæ, per quam precatio aſcendit ad Solium gloriæ* (Dei) ut Kimchi ſcribit Pſal. 28. 2. Hinc Arca omnium rerum ſanctarum erat ſanctiſſima, omneſque cultus ad eam, ceu ad Centrum, vel ad Cor referebantur, & ab ea vitam & vigorem accipiebant. Unde Coſri par. 2. §. 28. ſcribit: *Fundamentum Sapientiæ repoſitum fuit in Arca*, אשר היא במדרגת הלב *quæ Rationem habet cordis*: & § 26. וכל אלה העבודות לארון ולכרובים אשר הם כמדרגת הלב והריאות *Omnes verò iſti cultus* (Ta-

lus (Tabernaculi) *referuntur ad Arcam & Cherubinos, quæ habent rationem Cordis, & Pulmonis.*

η. Arcam itaque reſpicientes & conſiderantes, non tam hærebant in eo quod externis ſenſibus patebat, quàm id quod ſub ea latebat, Dei videlicet Opt. Max. Majeſtate & præſentiâ, nullo quidem loco incluſâ vel circumſcriptâ, illic tamen promiſsâ, & ſe glorioſè ac miraculoſè exerente. Ut ſic Arca duo in ſe comprehenderit, Externum & Internum, Viſibile & Inviſibile, Rem corpoream & Spiritualem. Quemadmodum ergo homo duplices habet ſenſus, Externos & Internos, Oculum corporis & Mentis: ita quoque dupliciter res apprehendit, vel ſecundum ſpeciem & formam externam, vel ſecundum formam ipſorum internam. Et quò quiſque altiore eſt virtute, fide & Spiritu, eò magis neglectâ quaſi & ſuperhabitâ Re externâ oculis animi intuetur, & mente concipit Rem internam & ſpiritualem, ſine quâ illa nil niſi phantaſma quaſi eſt & Schema mortuum. Hinc ſcribit author libri Coſri par. 4. §. 3. Formæ & figuræ iſtæ ſunt אמתיות בהערכתם אל מה שיבקשהו המחשבה והדמיון והחוש ואינם אמתיות בהערכתם אל העצם אשר יבקשהו השכל *veræ, relatæ ad id quod ſpectat cogitatio, imaginatio & ſenſus; non autem veræ ſunt, relatæ ad ſubſtantiam* (rem ſignificatam & internam) *quam ſpectat intellectus.*

θ. Qui ita res intuetur, vel, ut iterum ibidem author libri Coſri loquitur, *cui hic Oculus creatus eſt, ille revera videt, omnesq; reliquos homines intuetur veluti cæcos, eosq; docet & dirigit.*

ι. Quemadmodum itaque iſtiusmodi ſymbola vident & intuentur, ita quoque de eis loquuntur, nunc ſecundum ſpeciem illorum externam, quam oculis corporis vident, nunc ſecundum formam illorum internam, quam oculis animi & fidei concipiunt. Et hæc quoque cauſa eſt, cur, de Arca loquentes vel ſcribentes, non tantùm ejus mentionem faciant tanquam Signi, Symboli, ſeu Organi & Medii Majeſtatis Divinæ, ſed Nominibus Dei ipſis utantur; h. e. ut non tantùm dicant; אֲרוֹן יְיָ *Arca Domini*, אֲרוֹן הָאֱלֹהִים *Arca Dei*, &c. ſed & יהוה, אלהים, DOMINUS, DEUS, &c.

κ. Cùm ergò id faciunt, quæritur, Utrum neceſſariò di-

cendum ſit, Nomina iſta Divina tribui Arcæ ipſi, h. e. fabricæ ſeu machinæ illi, hominis manu factæ? Hîc jam mihi tutius videtur eſſe, ut ſimpliciter dicatur; illos, cùm ita loquebantur vel ſcribebant, referre Nomen DEI non ad id, quod ſenſu externo, ſed quod ſenſu interno viderunt, & mente conceperunt, Deum videlicet ipſum, cujus Majeſtatem & præſentiam, inſeparabiliter Arcæ conjunctam & unitam credebant. Ab hoc enim ſolo ſolatium & auxilium exſpectare poterant. Hujus gratioſa præſentia Vita & Anima quaſi erat ipſius Arcæ.

λ. Sic idem faciebant Sancti Dei viri, quando Deus ipſis, vel ſub forma Angelorum, aut Virorum, vel aliâ, appariziones exhibebat, ut vel ad illas ſpecies apparentes, vel de illis, loquentes, aut ſcribentes, *Dei* Nomine, & quidem etiam Proprio aliquando, uterentur; non quòd illis formis, quas videbant, hoc Nomen attribuerent, ſed quòd mente & corde ſuo Deum ipſum in illis latenter præſentem ſibi proponerent. Unde in hujuſmodi locis & dictis, non ad verborum literam, ſed ad mentem & intentionem dicentis, eſt reſpiciendum, & ſecundum eam verba illa ſumenda & intelligenda. Quomodo hoc facere potuerint, ut ſub ſpecie finitâ, & loco circumſcriptâ, credere & concipere potuerint, latêre aut comprehendi Cauſam primam infinitam, nullo loco circumſcriptam, de eo videri poteſt elegans diſcurſus in libro Coſri, loco ſuprà allegato, quo exſcribendo hic ſuperſedemus, quia eſt prolixior, & propediem, Deo favente, totum illum librum, Verſione Latinâ donatum, in lucem edere cogitamus.

μ. Cauſæ cur Deus hâc ratione voluerit, ſeu ſub ſpiritualibus, ſeu etiam ſub corporalibus rebus, ſuam Præſentiam in V. T. Eccleſiæ teſtificari, reddi poſſunt variæ, veluti 1. ut populi illius ruditati & infantiæ ſe accommodaret, & illos intra terminos quaſi & limites contineret, atque ab omni idololatria arceret, qui, niſi viſibile & ſenſibile aliquod ſignum ſibi objectum haberent, vel non credebant, Deum ſibi eſſe præſentem, vel facilè ad Idololatriam prolabi poterant, quod vel ex eo liquet, quòd, Moſe nimis diu in monte Sinai morante, impetuosè ab Aharone peterent; *Surge, fac nobis Deos, qui*

Digitized by Google

qui præcedant nos; Exod. 32. 1. quâ occaſione & Vitulum Aureum ipſis conflavit. Itaq; ne, ad imitationem gentium infidelium, tale quid ſibi ipſis facerent, infirmitati fidei ipſorum hæc adminicula & ſuſtentacula quaſi indulſit, vel ex voluntate, vel ex præſcripto & mandato ejus facta. 2. Voluit ſuam præſentiam hac ratione certis quibuſdam Corporibus, ut Nubi, Igni, Arcæ, quaſi includere & incorporare, ut his veluti Typis præfiguraret futuram, definito tempore, λόγου ſeu Verbi æterni ſui incarnationem & inter nos habitationem, Joh. 1. 14. ejusque præludia exhiberet: Imò non negamus, Chriſtum ipſum fidelibus V. T. hac ratione, & eodem fine, apparere voluiſſe, hunc eos ſub his ſpeciebus & formis eſſe intuitos, & ad illum Nomina illa Divina retuliſſe.

v. Sic etiam loqui vel ſcribere aliquando maluerunt, 1. ut omnem Idololatriæ occaſionem & ſpeciem, quæ facilè irrepere potuiſſet, evitarent & præverterent, 2. ut docerent, Externis ſymbolis non eſſe inhærendum, ſed mente & fide altiùs aſcendendum ad Eum, cujus ſunt ſymbola, & ſine quo illa nihil niſi vacuæ & inanes ſunt ſpecies.

His ſic præmiſſis, videamus nunc ſuprà citata loca, & illorum explicationem.

Primus locus eſt *Numeror.* 10. 35. 36. ubi legimus, Moſen dixiſſe, quando proficiſci cæpit Arca; שׁוּבָה יְהוָה *Surge* DOMINE, *& diſpergentur inimici* TUI, *& fugient odio habentes* TE *à facie* TUA: Item, Arcâ requieſcente, שׁוּבָה יְהוָה *Da quietem* DOMINE *myriadibus-millibus Iſraëlis*. Hic verò notandum, quòd iſta verba dicta quidem fuerunt occaſione Arcæ vel proficiſcentis, vel requieſcentis, neque eam excludebant; ſed intentionaliter à Moſe directa fuerunt non ad id quod Oculis corporis patebat, ſed ad Eum qui in illa latebat, & glorioſam ſuam præſentiam occultabat, neque niſi Oculo Interno mentis & animi apprehendebatur.

Patet id 1. ex iis, quæ ibi adduntur; *Diſpergantur inimici* Tui, *fugiant odio habentes* Te, quæ nonniſi ad ſolum Deum referri debent. A' craſſa & corporali ſeu contemplatione, ſeu fiduciâ Arcæ externæ, voluit Deus illos abducere ad contem-

plationem rei Internæ, Arcæ conjunctæ, & fiduciam ac ſpem in illo ſolo collocandam. Quid opus dicere hîc eſſe Metonymiam, quâ ſigno tribuatur Nomen rei ſignatæ, cùm, vi Unitionis præſentiæ Divinæ glorioſæ cum Arca, æquè ad Deum ipſum hoc, per ἀνθρωποπαθικὴν loquutionem, referri poſſit? Quia Arcam pro loco Habitationis ſuæ ſingulari, & ſecretiori quaſi ſuo conclavi, elegit Deus, idcircò eâ vel ſe movente, vel requieſcente, rectè dicebatur Deus ipſe ſeu moveri, ſeu quieſcere; non quòd Deus moveri vel requieſcere poſſit; ſed quatenus illud, in quo ſuam præſentiam glorioſè manifeſtavit, & ad quod quærentes & colentes ſeſe reſpicere voluit, movebatur vel quieſcebat. Hac ratione omnis, ab Arcæ præſentia venientis virtutis, gloria Deo ſoli, cui etiam debetur, adſcribitur. Si externa Arcæ fabrica & machina intelligatur, aut ſimul ſumatur, non ſatis tutò evitari poterit ſuperſtitioſæ perſuaſionis, de inſita quadam Arcæ ſanctitate, vi & virtute, periculum.

2. Quia Senſus verborum hic eſt; *Quando proficiſci cæpit Arca, tùm Moſes dicebat*, hoc eſt, *ita orabat & invocabat Deum*; Surge, &c. Hinc ſcribit R. Levi ben Gerſon; *Commemoratur hîc, quòd conſuetudo Moſis fuerit, ut eo tempore, quo Arca proficiſcebatur*, ה'יה מתפלל *oraret, ut Deus exurgat, & hinc inde diſpergantur inimici Iſraëlis*, &c. Sic cùm Arca quieſceret, orabat; שובה יהוה, *Da quietem*, vel, ut R. Levi ben Gerſon explicat; *Reduc decem millia millium Iſraëlis*, (in terram ſc. quam promiſiſti Patribus ipſorum; quia jam antea illam inhabitarunt;) vel ſic; *Redige in myriades, millia Iſraëlis*, (decies ſc. auctos.) Sic ſcribit Abarbenel; *Dicit*, Surge DOMINE, *ſicut illic*; עַתָּה אָקוּם Nunc ſurgam, dicit Dominus, nunc exaltabo meipſum, nunc elevabo me, Eſa. 33. 10. *Vindicta enim de inimicis vocatur* קימה Surrectio, *ſicut dicitur Jobi* 31. 14. וּמָה אֶעֱשֶׂה כִּי יָקוּם אֵל Et quid faciam, cùm ſurget Deus? *Et cùm quieſcebat Arca, dicebat Moſes* שובה יי רבבות אלפי ישראל h. e. Dêt Deus quietem & requiem myriadibus, & millibus Iſraëlis, *ſc. ab inimicis & hoſtibus ipſorum.* Onkelos Paraphraſtes Chaldæus; אִתְגְלִי יי *Revela te* DOMINE, &c. תוב יי שְׁרֵי בִּיקָרָךְ *Revertere Domine, habita cum gloria tua in medio myriadum,*

dum, millium Iſraëlis. Targum Hieroſolymitanum; *Et fuit cùm Arca proficiſceretur*, הֲוָה מֹשֶׁה קָאֵים יְדוֹי בִּצְלוֹ וַאֲמַר קוּם מֵימְרָא דַיְיָ בִּתְקוֹף חֵילָךְ *erigebat Moſes in Oratione manus ſuas ac dicebat; Surge, ô Verbum Domini, cum fortitudine roboris tui, &c. Et cùm Arca quieſcebat,* הֲוָה מֹשֶׁה זְקִיף יְדוֹי בִּצְלוֹ *erigebat Moſes in precatione manus, & dicebat: Revertere nunc, Verbum Domini, à fortitudine iræ tuæ, & revertere ad nos in miſericordia tua bona, benedic myriadibus, multiplica millia filiorum Iſraëlis.* Sic Jonathan Uzielides; *Fuit Moſes ſtans in precatione, orans, & petens Miſericordiam à Deo, dicendo: Revertere nunc, ô verbum Domini, miſericordiâ tuâ bonâ, duc populum tuum Iſraëlis, & habitare fac gloriam Majeſtatis tuæ inter ipſos, ac miſerere myriadum domus Jacobi, millium Iſraëlis.* Jam ſi hæc verba continent Orationem, tam non poſſunt illa ad Arcam referri, quàm Angelus ille noluit à Johanne adorari, Apocal. 19. 10.

Eadem eſt ratio loci *Pſal.* 68. 2. ſiquidem occaſione deductæ in Sijonis arcem Arcæ ſit conſcriptus, de quo tamen Interpretes non omninò conſentiunt.

Pſalmo 47. qui publicè decantatus cenſetur in ſolenni illa pompâ, quùm Arca fœderis ex Cirjathjearim, vel ex domo Obed-Edom, Hieroſolymam transferretur, ibi v. 6. legitur, עָלָה אֱלֹהִים בִּתְרוּעָה יְהוָה בְּקוֹל שׁוֹפָר *Aſcendit Deus cum clangore,* DOMINUS *cum voce tubæ.* Hæc verba quoque de Arca, ejusque cum jubilo & voce tubarum translatione, dicta volunt, ac proinde ei nomen אֱלֹהִים & יְהוָה tribui.

℟. I. Non certum prorſus eſt, utrum hæc verba de Arca & ejus translatione ſint à Davide dicta, & intelligenda. Totus Pſalmus verſatur in eo, ut ejus author invitet & adhortetur omnes gentes ad Deum celebrandum, argumentis deductis, partim à Dei natura & potentia, partim à beneficiis ſpecialibus, exhibitis populo Iſraëlitico, eos in populum ſuum adoptando, & inimicos ipſorum exſcindendo, ipſisque ſubjiciendo; adeò ut omnia quæ de Deo dicuntur tàm in antecedentibus verſum hunc, quàm in ſequentibus, immediatè ad Ipſum referantur. Unde tàm Hebræorum, quàm Chriſtianorum, Interpretes de Argumento ejus non prorſus inter ſe conveniunt.

Hebræorum *quidam* explicant eum de temporibus Meſ-

ſiæ,

ſiæ, quaſi ſcilicet hîc deſcriberetur, qualis eo tempore ſit futurus ipſorum ſtatus, poſteaquam Meſsias omnes ipſorum & ſuos hoſtes devicerit, regnum ſuum inter ipſos erexerit, eosque in priſtinam gloriam reſtituerit; quòd videlicet ſint omnes quoque cæteras gentes invitaturi & exhortaturi ad Deum Iſraëlis amplectendum, laudandum & celebrandum. Hi exponunt עָלָה non *Aſcendit*, ſed *Exaltetur Deus cum clangore*, DOMINUS *cum voce tubæ*; vel, *Exaltatus eſt*, nunc ſc. Deus *cum clangore*, &c. ſicut dicitur Pſal. 46. 11. אָרוּם בַּגּוֹיִם אָרוּם בָּאָרֶץ *Exaltabor in gentibus, exaltabor in terra.* Et hac ſignificatione alibi quoque hoc verbum עָלָה uſurpatum legitur, veluti in hoc eodem Pſalmo v. ult. מְאֹד נַעֲלָה *Valdè exaltatus eſt*, Pſal. 97. v. 9. מְאֹד נַעֲלֵיתָ עַל כָּל אֱלֹהִים *Valdè exaltatus es ſupra omnes Deos.* Sic in Kal, Prov. 31. v. 29. *Multæ filiæ paraverunt divitias*, וְאַתְּ עָלִית עַל כֻּלָּנָה *tu autem aſcendiſti*, h. e. *exaltata es ſupra omnes, ſuperas omnes.* Sic apud Rabbinos frequens eſt in Pihel עִלָּה *Laudare*: hinc & frequenter Dei nomini ſubjungunt, יִתְעַלֶּה *Qui exaltetur*, *Exaltatus eſt*, vel יִתְעַלֶּה שְׁמוֹ.

Alii explicant de eo, quando Moſe ad Deum in montem Sinaj, ad accipiendam Legem, aſcendente, inter alia Majeſtatis divinæ ſigna, quoq; Clangor tubarum & buccinarum auditus fuit, quo Deus *exaltatus*, h. e. ceu magnus, omnipotens, & terribilis Deus, declaratus fuit, Exod. 19. v. 13. & 19.

Alii de eadem quidem illa hiſtoria, ſed alio ſenſu accipiunt: dicunt nimirum, aut fingunt, eo tempore, quo ſonus ille Buccinæ audiebatur, ablatam fuiſſe tùm Majeſtatem Divinam à Monte Sinaj, & in אֹהֶל מוֹעֵד Tentorium conventus migraſſe: & de hac Ablatione dici hîc verbum עלה, hoc ſenſu; *Aſcendit*, h. e. *Receſsit Deus* (ſc. ſuâ præſentiâ *ex monte Sinaj in tentorium conventus cum clangore & ſono buccinæ.*) Probationem hujus rei inde petunt, quòd protracto ſono buccinarum populo permiſſum fuerit montem conſcendere: quia ſcil. tùm ablata erat Majeſtas Divina, quâ præſente non licuerit ipſis. Videri poſſunt de his liber Jalkut in hunc Pſal. Medraſch Mechilta, ad Exod. cap. 19. Abarbanel in Leg. ſect. יתרו, Pirke R. Elieſaris cap. 47.

Chriſtiani

Chriſtiani quoque Interpretes nonnihil hîc diſcrepant. De Chriſti aſcenſione plerique hinc vaticinium petunt, ſed cum hac differentia; *Alii*, ut Patres plerique, primò & tantùm de Chriſto & ejus aſcenſione loqui Pſaltem volunt: *Alii* typicè, ſub Arcæ translatione in templum, quæ illam præfigurârit.

Alii tamen etiam aliter. Calvinus: *Porrò memoriâ repetendum eſt, ad Arcam transſcribi* JEHOVÆ *nomen: quia tametſi illic non incluſa erat Dei eſſentia vel majeſtas, nec virtus etiam alligata, non tamen inane erat præſentiæ Dei Symbolum. Nam ſicuti promiſerat Deus, ſe habitaturum in medio populi, quamdiu eum ex Legis præſcripto Judæi colerent: ita reipſa monſtrabat, verè ſe illis adeſſe, nec fruſtrà invocari inter ipſos. Veriùs tamen hoc in Gloriæ manifeſtationem competit, quæ tandem refulſit in Chriſti perſona*, &c. Wolfgangus Muſculus, his ſententiis recenſitis, ſcribit; *Nobis verò magis iſte Dei Aſcenſus ſit Aſcenſus & augmentum gloriæ Dei, Exaltatio & glorificatio Nominis Dei, quæ facta eſt per Chriſtum à Patre clarificatum, quæ Nominis & gloriæ Dei Exaltatio, per Evangelii prædicationem in toto Orbe obtinuit. Hanc intuetur Spiritus Dei.* Hic ergo eatenus cum Hebræis conſentit, quòd per τὸ עלה *Aſcendit* intelligat Exaltationem & glorificationem Nominis Dei.

Genebrardus: *Alludit ad terribilem tubæ ſonitum, in deſcenſu Dei in montem Sinaj auditum, quando ſancienda erat Lex, vel ad tubas, quibus utebantur in triumphis, & congregationibus populorum.*

Ita diverſa nonnihil ſunt Interpretum de hoc loco judicia.

2. Quamvis hoc demus, Pſalmum hunc, de Arcæ in alium locum, ſeu in Templum, deportatione eſſe dictum, eamque his verbis indigitari, nondum tamen neceſſe eſt, ut dicamus, Nomen Dei ad Arcam hîc referri. Poteſt enim hac ratione quoq; explicari: *Aſcendit*, h. e. exaltatur *Deus cum clangore*, DOMINUS *cum ſono tubæ*: quia in deductione illa Arcæ, non Arca, ſed Deus cum Pſalmis & Hymnis, tùm Jubilo & ſono buccinarum, celebrabatur, ut videre eſt 2. Sam. 6. 15. & 2. Paral. 5. v. 13. ubi expreſsè dicitur; *Erantq; tanquam unus clangentes & cantantes ore, ut ederent vocem unã, laudando & celebrando Jehovam*, &c. Utriuſque meminit Pſaltes hoc loco, verſu 2. Prioris; *Omnes populi plaudite manu, jubilate Deo in voce exultationis*: hic poſterio-

Digitized by Google

ris. Ad arcam, & occaſione Arcæ, hæc fiebant, quia ea fuit locus habitationis Dei, 1. Reg. 8. Pſal. 132. v. 13. 14. ut ſuprà dictum, non verò Arcæ ipſi. Ad laudandum Deum, in illa ſingulari ratione præſentem, invitantur hîc gentes omnes, non Arcam, ut omnia tùm antecedd. tùm ſeqq. teſtantur. Arca hac notione nunquam debet ſeparatim vel ſumi, vel conſiderari, ſine Dei majeſtate, illi certo modo quaſi unitâ, ſicut Pſ. 132. v. 8. dicitur, *Surge in requiem tuam, Tu & Arca fortitudinis tuæ.* Arcam Deus fieri curavit, non ut illa divinis honoribus afficeretur, ſed ut Ipſe, juxta ſuam voluntatem, ad eam coleretur & invocaretur: *Incurvate vos* לַהֲדוֹם *ad ſcabellum pedum ejus*, לְהַר *ad montem ſanctitatis ejus*, inquit David Pſalm. 99. v. 5. 9. in quibus præpoſitio ל ſumitur pro אֶל, ſicut alibi dicit; אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל הֵיכַל קָדְשְׁךָ *Incurvabo me ad templum ſanctitatis tuæ*, (ad locum ſcil. ubi erat Arca) Pſal. 5. v. 8. & 138. v. 2. Hinc qui coram Arca ſtabat, dicebatur eſſe לִפְנֵי יְיָ *Coram* DOMINO, non quòd Arca ſic vocaretur, ſed quia DOMINUS illic ſe præſentem eſſe teſtabatur. Quis dicere aut cogitare poſſit, hæc dicentes vel ſcribentes, Arcam in mente habuiſſe, vel intendiſſe hac appellatione, ac non potiùs Deum ipſum? Ex mente autem dicentis verba ſunt accipienda.

Imò ſi maximè in communi ſignificatione verbum *Aſcendendi* ſumatur, nec dum ſequitur hæc Nomina ad Arcam neceſſariò referenda eſſe. Quia enim Præſentia illa Dei gratioſa, quam ad Arcam reſtrinxit, & ei certo ordine & modo unitam eſſe voluit, ſimul locum mutavit; eâ ratione æquè Deus ipſe, h. e. glorioſa illa ejus præſentia, quæ Arcæ unita fuit, aſcendiſſe dici poteſt. Unio hæc certiſſima cauſatur promiſcuam iſtam appellationem, ut nunc Arcâ Dei, ceu externum ejus ſymbolum, vel potiùs tabernaculum, Apoc. 21. v. 3. nunc Deus ipſe, in Arca quaſi deliteſcens & occultatus, compelletur.

Eadem eſt reſponſio ad locum *Exod. 16. v. 33. & Pſal. 132. v. 8. Surge* DOMINE *in requiem tuam, Tu & Arca fortitudinis Tuæ.* Compellatio hæc non directa eſt ad Arcam, ſed ad Deum, q. d. *Tu* DOMINE *teſtaris nobis præſentiam auxilii tui, dum Arca inter nos apparet: Tu igitur ad nos per Arcam ingredere, & nobis adeſto.* Hinc diſtin-

diſtinctè dicit, *Tu & Arca fortitudinis tua*, q. d. *Tu* glorioſâ tuâ præſentiâ, quam in dedicatione Templi,& Arcæ in Sanctum Sanctorum illatione,exhibuiſti, *& Arca fortitudinis tua* ſymbolum & teſtimonium. Hic locus eleganter videtur nos docere, quâ ratione Deus & Arca vel inter ſe cohæreant, vel diſtinguenda ſint. Ubi Arca erat, ibi Deus erat: Itaque ſurgente & proficiſcente Arcâ, Deus dicebatur ſimul Surgere & Proficiſci.

Neque alia eſt ratio loci *Pſalm.*24. Quis ſanus dixerit,elogia illa; *Rex gloriæ*, DOMINUS *fortis & potens*, DOMINUS *potens in prælio*, DOMINUS *exercituum*, Arcæ hoc in loco tributa eſſe? Non Arcæ illa ſunt, ſed Dei, vel Chriſti, qui Arcæ inter duos Cherubim peculiari cum gloria & majeſtate inſidebat, oracula inde reddebat,& ſuam potentiam oſtendebat. Hæ,ſive precationes,ſive laudationes,cultus tales ſunt,qui nulli creaturæ,ſed ſoli Deo competunt.

Quod attinet ad locum 1. *Sam.* 4. *v.* 7. ubi rumore ad Philiſtæos delato, de Arcæ fœderis in caſtra Iſraëlitarum adventu, dixiſſe leguntur: *Venit* אֱלֹהִים *Deus in caſtra*, & porrò; *Quis nos liberabit è manu* הָאֱלֹהִים הָאַדִּירִים הָאֵלֶּה Deorum fortium iſtorum? *hi ſunt* אֱלֹהִים *Dii qui percuſſerunt Aegyptum*; Reſpondemus,Philiſtæos ibi loqui ex craſſo ſuo ſenſu. Illi enim, & aliæ ſimiles Idololatricæ gentes, rebus hujusmodi externis Divinitatem quandam inſitam eſſe credebant, unde & ſibi imaginabantur, eam Arcæ fœderis quoque eſſe rationem,cujus nomen celebre etiam inter gentes erat. Deum verum non agnoſcebant, ac proinde nec intelligere hoc loco poterant. Hinc de Deo, ceu plurium Deorum cultores, nunc in ſingulari numero, nunc in plurali loquuntur.

*Joſua cap.*3.11. הִנֵּה אֲרוֹן הַבְּרִית אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ equidem nonnulli ſic exponunt, *Ecce Arca fœderis, Dominus totius terræ, præit vobis in Jordanem*; quaſi hæc ultima verba epitheti loco Arcæ per Appoſitionem adjicerentur: Sed eſt παρερμηνεία. Hanc interpretationem amplexus eſt Andreas Maſius, addens in Comment. *Appoſitiſſimè ad rem,nominat Imperator Arcam Dominum univerſæ terræ, ut penitùs omnem ex animis populi non dicam diffidentiam,*

Digitized by Google

ſed hæſitationem eliminet. Quis enim dubitat eum, qui omnium rerum Dominus eſt, omniaq; habet in manu, atq; gubernat & moderatur, poſſe ipſam, quam condidit, aquæ naturam, quamq; impoſuit ei legem, ad breve tempus, vel mutare, vel certè ſuſpendere?

Reſpondemus 1. nullam neceſſitatem eſſe, cur ita exponantur iſta verba: poſſunt enim commodiſſimè, ut ipſe Maſius agnoſcit, aliter accipi; ſic videlicet; *Ecce Arca fœderis*, (Arca inquam) *Domini totius terræ, præit vobis in Jordanem*, per ellipſin nominis ארון repetendi poſt הַבְּרִית; vel per ellipſin nominis בְּרִית ſic; *Ecce Arca fœderis*, fœderis, inquam, *Domini totius terræ*. Sic Kimchius; & R. Salomon. In hunc ſenſum exponunt & Chaldæus Paraphraſtes, Græci LXX. Aquila, Symmachus, Syrus, Arabs, D. Hieronymus, & alii plerique. Hinc verſu 13. dicitur, נֹשְׂאֵי אֲרוֹן יְהוָה אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ *Portantes Arcam Domini, Domini* (inquam) *totius terræ*; ex quo ſatis manifeſtè patet, אֲדוֹן non in caſu recto, ſed obliquo eſſe transferendum.

Neq; accentus Sakephkaton voci הַבְּרִית appoſitus, huic expoſitioni obſtat, 1. quia notum eſt hos accentus non ſemper diſtinguere, 2. quia commodiſſimè hîc inciſum cum exigua reſpiratione facit, ut lectorem moneat, de voce alterutra ex præcedentibus, ad ſententiæ integritatem repetenda.

Nihil etiam obſtat Articulus ה eidem voci præfixus, 1. quia Articulus Nominibus conſtructis aliquando etiam præfigitur, ut docetur, & exemplis illuſtratur in Theſauro Gramm. par. 2. cap. 5. 2. dici poteſt, in ſequenti commate ſubeſſe ellipſin prioris Nominis ſubſtantivi conſtructi, cujus plura exempla paſſim occurrunt, vide Theſaur. Gramm. lib. 2. cap. 4. Hinc ſcribit R. Salomon Jarchi: ואל תתמה על ה'א של הברית שהרבה מקראות מדברים כך כמו המסגרות המכונות העמק הפגרים: *Neq; mireris de Articulo He vocis* הברית, *quia in multis aliis Scripturæ locis ſic loquuntur: ut*, הַמִּסְגְּרוֹת הַמְּכוֹנוֹת Clauſuras baſium, 2. Reg. 17, 16. *Item* הָעֵמֶק הַפְּגָרִים Vallem cadaverum, Jerem. 31. 40.

2. Si maximè in caſu recto ſumatur, tamen aliter poteſt explicari & intelligi, ſic videlicet; *Ecce Arca fœderis, Dominus*

totius

totius terræ, præit vobis in Jordanem, q.d. *Arca fœderis & Dominus totius terræ*, (ut Pſal.132:8.) qui præſentiam ſuam glorioſam in & cum ea vobis promiſit, hancq; pro loco habitationis ſuæ elegit. Et ſic iterùm hoc Epitheton nō ad Arcam, ſed ad Deū refertur.

2.Sam.6.2. & loco parallelo, *1.Chron.13.6.* volunt Arcam vocari שֵׁם *Nomen*, & שֵׁם ״ צְבָאוֹת *Nomen Domini exercituum*. De his locis prolixè ſatis egimus in Anticriticâ noſtrâ, par.2. cap.13. pag.872. & ſeqq. item pag. 996. & ſeqq. & oſtendimus, quomodo illa aliter explicari poſſint, quò brevitatis causâ Lectorem remittimus.

Ex his exiſtimamus patere, Nomen Dei, maximè Tetragrammaton, non dici poſſe attribui Arcæ ipſi manufactæ, ſed ubique commodè referri poſſe & debere ad Deum ipſum. Et hæc ipſa quoque applicari poſſunt ad alia loca, in quibus videtur nomen Dei Tetragrammaton attribui Angelis, veluti Geneſ. cap.16. v.9.10. & cap.18. v.14. 17. 20. &c. Exod.3. v.2.4.7. Judic.13. v.3. 9.10. Zach.1.3. &c. Deum ubique eſſe præſentem quoad eſſentiam ſuam eſt in confeſſo: peculiariter tamen præſentiam ſuam gratioſam teſtatur, quando per Angelos apparet, vel loquitur, ſub quacunque demùm forma vel ſpecie illud fiat. Quando hoc facit, Angeli non ſunt nudi ejus Legati, ſicut Reges & Principes hujus mundi ſuos habent Legatos, per quos res ſuas agunt, vel voluntatem ſuam exponunt: ſed Deus ipſe in formis iſtis revera ſingulari ratione præſens adeſt, & loquitur, quod de illis dici nequit. Hinc non tam ipſi loquuntur, quàm Deus in ipſis, ſicut olim cùm Legem ſuam promulgavit. Corpora illa Angelica quidem ſunt vera, (non imaginaria) quamvis non Phyſica: voces quas edunt, etiam tales, non tamen organis corporeis efformatæ; ſed à Deo לפי שעה pro certo tempore, & certo fine, creata, quo ceſſante, & illa iterum diſparent & evaneſcunt. Hinc Scriptura de hujusmodi formis Angelicis ita loquitur, ut nunc eas deſcribat ab eo quod in ſenſus incurrit, nunc ab eo quod ſub illis latebat, verè tamen aderat. Hinc Geneſ.18.1. dicitur Jehovah *apparuiſſe Abrahamo*, & mox v.2. dicuntur *Tres viri ipſi adſtitiſſe*; ſenſus ergo eſt, *Deum ipſi apparuiſſe*, h.e.

C 3

Digitized by Google

teſtatum eſſe ſingularem quandam ſuam præſentiam, *ſub ſpecie trium virorum*. Unde v. 3. loquitur in ſingulari numero, tanquam cum Deo præſente, dicens; *Domine, ſi nunc inveni gratiam in oculis tuis, ne quæſo transeas à ſervo tuo*; v. 4. in plurali numero, *Capiatur obſecro parum aquæ, & lavate pedes veſtros, & innitimini ſub arbore*; reſpiciens ad ſpeciem trium virorum ipſi apparentium. Sed digreſsio nimis prolixa foret, loca iſta & alia, quæ huc trahuntur, ſigillatim & accuratè enucleare. Fiet id commodiùs alio in loco, Deo faciente, & vitam concedente, ubi ſub incudem revocabimus noſtram de Nominibus Dei diſſertationem. Sufficiat hîc ad noſtrum propoſitum oſtendiſſe, Nomen Dei Tetragrammaton ſolum Arcæ non attribui. Et lux ulterior illis accedet ex iis, quæ infrà dicentur de Arcæ Forma interna & ſpirituali, cap. 10. &c.

His de Nominibus ARCÆ præmiſſis, nunc ad REI ipſius Tractationem accedemus, & Ejus conſiderabimus, *Cauſam efficientem, Materiam, Formam, Finem, Effecta, Subjecta & Adjuncta*.

CAPUT II.

De Cauſa Arcæ Efficiente. Quid ſit Vocare Nomine? *Quis fuerit* Uri *&* Chur, *quorum Filius & nepos Bezaleel fuiſſe dicitur? A quibus donis & artibus Bezaleel commendetur?*

CAUSSA EFFICIENS Arcæ *Principalis* eſt Deus ipſe, qui eam facere *juſſit*, ejusque *Formam* accuratè præſcripſit, & Moſi in monte in ſimilitudine & Viſione oſtendit. *Mandatum* hoc Dei de fabricanda Arca exſtat Exod. 25. verſu 10. & ſeqq. *Facient etiam Arcam*

Arcam è lignis Sittim, duorum cubitorum & ſemis erit longitudo ejus, &c. uſque ad verſum 23. De ſimilitudine ejus Moſi in monte oſtenſâ legitur ibid. v. 8. 9. *Et facient mihi ſanctuarium, ut habitem in medio eorum: Omninò ut ego oſtendam tibi ſimilitudinem habitaculi, & ſimilitudinem omnium vaſorum ejus, ſic facietis.* Et v. 40. *Vide autem ut facias juxta ſimilitudinem, quæ tibi eſt oſtenſa in monte.*

Cauſæ *minùs principales* fuerunt,

1. *Moſes*, ceu proxeneta & mediator, per quem hoc mandatum Deus ad Iſraëlitas detulit, Ibid. v. 2. *Et loquutus eſt* DOMINUS *ad Moſen, dicendo, Loquere ad filios Iſraël*, &c.

2. *Bezaleel*, & *Oholiab, filius Achiſamah*; Arcæ fabri & Architecti; ita tamen, ut ille, Bezaleel ſc. fuerit primarius, hîc ejus Adjunctus συνεργὸς & collega. Exod. 37. v. 1. 2. 7. Hinc illi ſoli alibi ejus fabricatio adſcribitur, verſ. 1. *Fecit præterea Bezaleel Arcam è lignis Sittim*; ad quæ verba Abarbenel ſcribit; *Arcam, propter dignitatem & præcellentiam quam habebat præ cæteris vaſis, fecit Bezaleel manibus ſuis ſolus, neq; acceſſit alterius alicujus manus, & opera.* Sic Rambam. Unde & paſſim apud Hebræos vocatur אֲרוֹן בְּצַלְאֵל Arca Bezaleelis.

Ad *Bezaleelem* quod attinet, deſcribitur à Moſe ejus tùm *Vocatio*, tùm *Perſona*.

Vocatio; Exod. 31. v. 1. 2. *Et loquutus eſt* DOMINUS *ad Moſen, dicendo*; רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל *Vide, vocavi nomine Bezaleelem*, &c. *& replevi eum Spiritu Dei, ſapientiâ*, &c. vel in tempore præſenti; *Ecce ego voco nomine Bezaleelem filium Uri, filii Chur.* Et cap. 35. v. 30. dixit Moſes ad filios Iſraëlis, *Videte, vocavit Dominus nomine Bezaleelem*, &c. *& replevit eum* &c.

Perſo-

Perſona; 1. à Parentibus: בֶּן־אוּרִי בֶן־חוּר *Filium Uri, filii Chur*; nepotem ſc. *Chur*, qui ejus fuit avus. 2. à. tribu, לְמַטֵּה יְהוּדָה *de tribu Jehuda*. 3. à Donis; וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה *Et replevi eum Spiritu Dei, ſapientiâ, & intelligentiâ, & ſcientiâ, & omni arte: ad excogitandum, quicquid fabricari poteſt ex auro, & argento, & ære: Et in arte gemmaria, ad replendum* (h.e. gemmas artificiosè inſerendas) *& in arte lignaria; ut operetur in omni opere*: quæ eadem Moſes repetit Exod. 35.

Oholiabi itidem, ſed parciùs & diverſis nonnihil verbis, deſcribitur 1. *Vocatio*; Exod. 31.6. *Ego quoq; dedi cum eo*, ſc. Bezaleele, *Oholiab*, h.e. eum deſtinavi, ut ipſius ſit collega, & eum in opere Tabernaculi, & utenſilium ejus, juvet. 2. *Perſona*, 1. à Patre; *filium Achiſamah*, 2. à tribu, לְמַטֵּה־דָן *de tribu Dan*.

Ad horum ulteriorem illuſtrationem & intelligentiam, quæſtiones ſequentes proponemus;

1. *Quid ſignificet hîc*, Vocare Nomine?

Reſp. Deum ab æterno non ſolùm noviſſe, & prævidiſſe, ſed & elegiſſe ac deſtinaſſe ad hoc opus, adeoque, ut vulgò loqui ſolemus, nominaſſe Bezaleelem filium Uri, filium Chur. *Deus enim eſt, qui vocat generationes à principio*, h. e. ab æterno, Eſaj. 41. v. 4. Sic inquit ad Jeremiam, cap. 1. v. 5. *Priusquam te formarem in utero, novi te, & antequam exires de vulva, ſanctificavi te*. Sic Cyrum longè antè vocavit nomine ſuo, Eſa. 45. v. 5. *Vocavi te nomine tuo, cognominavi te cùm nondum eſſes.* Simili phraſi dicit Deus ad Moſen, *Inveniſti gratiam coram me, & teipſum novi nomine*, Exod. 33. 17. vide & v. 12.

Hoc idem voluerunt ſibi Darſchanim, ſeu Allegorici Hebræorum commentatores, quando ad hæc verba ſcribunt, *Deum, cùm dixit ad Moſen*, ראה Vide, nomine vocavi Bezaleelem, *inſpiciendum exhibuiſſe ipſi librum Adami primi, & ei dixiſſe*;

ראה

ראה כל אחד התקנתיו מאותה שעה ואף בצלאל מאותה שעה התקנתי אותו׃ *Unumquemq; praordinavi ab illa hora* (à principio mundi;) *quin & Bezaleelem ab illa hora præordinavi, ſicut dicitur,* Vocavi nomine Bezaleelem. Sic accipit & explicat hoc Medraſch R. Moſes ben Nachman in ſuis Commentariis.

R. Abraham Seba in צרור המור putat, dum Deus dicit, *Vocavi nomine* (in Præterito,) illum reſpicere ad locum Exod. 28. v. 3. *Tu autem loquere ad omnes Sapientes corde,* אֲשֶׁר מִלֵּאתִיו *quem implevi Spiritu Sapientia*; ac ſi ſenſus eſſet; *Et ad eum, quem implevi Sapientiâ,* nempe Bezaleelem. Alii v. malunt ſimpliciùs exponere; *Quem*, h.e. *quorum unumquemq;*: alii per ellipſin nominis לֵב *Cor*; *Quorum cor implevi ſapientiâ.* Videtur etiam hac phraſi præeminentia tribui Bezaleeli præ reliquis artificibus.

Sed & voluit Deus his verbis prævertere curam & ſollicitudinem Moſis, ubinam, poſt duram & diuturnam populi Iſraëlitici in Ægypto ſervitutem, ſit reperturus, qui peritiâ & arte ſufficienti eſſent inſtructi, ad opera illa omnia, quæ Deus facere ſibi juſſerat, perficienda; aut ſi qui eſſent, quos præ cæteris eligere debeat. Ut hos ſcrupulos ipſi eximeret, dicit Deus; *Non eſt quod de his ſis ſollicitus, ego jam mihi de artificibus proſpexi, imò jam nominavi eum, qui hujus operis debeat eſſe architectus.* Itaque poteris tu hac curâ ſuperſedere.

Cæterùm circa Nominis ejus Etymologiam ludunt Hebræi, illum ſic dictum בְּצַלְאֵל ab eventu, quòd facturus eſſet Arcam, quæ ſit צֵל *Umbra* & protectorium Legis *Dei*, quæ in eam reponenda erat. Vide Tanchumah fol. 42. col. 4.

Lepidum eſt quod de hac ex Talm. Berachoth ſcribitur in libro Jalkut fol. 107. col. 2. *Rabbi Iſaac dixit*, אין מעמידין פרנס על הצבור אלא אם כן נמלכין בצבור׃ *Non conſtituunt gubernatorem vel præfectum aliquem cœtus vel Eccleſiæ, niſi prius cum ea conſultent, ſicut dicitur*; Vide, vocavi nomine Bezaleelem. *Ad hoc enim reſpondit Moſes Deo,* רבונו של עולם אם לפניך הגון לפני לא כל שכן *Domine mundi, ſi tibi idoneus videatur, multò magis mihi. Dixit ipſi Deus; Abi tamen, & indica hoc Iſraëlitis; Abiit Moſes, & dixit illis; An Bezaleelem ſufficientem vel idoneũ judicatis? Reſponderunt ei, Moſe Præceptor noſter; Si Deo & tibi ſufficiens videatur, quidni & nobis? R. Schemuel*

bar Nachman dixit; בצלאל *Bezaleel à Sapientia ſua ſic fuit nominatus. Quando enim Deus benedictus ad Moſen dixit, Vade, & dic Bezaleeli;* Fac mihi tabernaculum, Arcam, & Vaſa; *ivit Moſes & ordinem horum invertit dicendo;* Fac Vaſa, Arcam, & Tabernaculum. Unde regesſit Moſi Bezaleel; *Conſuetudo mundi eſt, ut homo primò exſtruat Domum, deinde inferat in illam vaſa, & tu dicis; Fac Vaſa, Arcam, & Tabernaculum. Si Vaſa primò faciam, quónam reponam illa? Fortè ſic dixit Deus;* Fac Tabernaculum, Arcam, & Vaſa. *Reſpondit Moſes,* שמא בצל אל היית וידעת *Num fortè in umbra Dei fuiſti, quòd hoc ſcias?* Idem hujus fabulæ inventoribus nos quoque dicere poſſumus.

2. *Quíſnam iſte* אורי Uri, *&* חור Chur *fuerint, quorum filius, & nepos, Bezaleel fuiſſe dicitur?*

Reſp. In libris Moſis de his nil ulteriùs reperitur, niſi quòd חור Chur alibi quoque commemoratur, & cum Aharone & Moſe conjungitur. Exod. 17. 10. *Joſua pugnavit contra Amalek; Moſes autem, & Aharon, & Chur aſcenderunt ſuper verticem collis.* Sic ibid. v. 12. *Aharon autem & Chur ſuſtentabant manus ejus ex utraq; parte.* Exod. 24. 14. *Habetis Aharon & Chur vobiſcum.*

Sed 1. Chron. 2. v. 18. 19. 20. ubi genealogia Chalebi fil. Chezron deſcribitur, ſic legitur; *Chaleb autem filius Chezron genuit ex Aſubah uxore, & ex Jeriotha* (alii reddunt; *Genuit ex Aſubah uxorem Jeriótham filiam, cujus hi ſunt filii,* qui ſequuntur) *& iſti ſunt filii ejus, Jezer, & Sobab, & Ardon. Mortua eſt autem Aſúbah, & accepit ſibi Chaleb Ephrat, & peperit ei Chur, Chur autem genuit Uri, Uri autem genuit Bezaleelem.* Et v. 50. iterum; *Iſti fuerunt filii Chaleb, filii Chur.*

Hic jam intricata occurrit quæſtio; *An hic Chaleb filius Chezron idem fuerit cum Caleb filio Jephúnneh* (cujus mentio Num. 13. 7. 31. & 14. v. 6. 24. 30. & 26. 65. & 32. 12. &c.) *an verò alius ab eo?*

Quidam volunt utrumque eundem eſſe: Alii duos faciunt Calebos; quorum unus fuerit pater Churi, qui, inter alios

alios filios, etiam alterum Calebum genuerit, prioris nepotem: & ſic putant faciliùs omnia conciliari.

R. D. Kimchi 1. Chronic. 2. ſcribit: *Quidam ex Rabbinis noſtris dicunt, quòd hic Calebus ſit filius Jephynneh, & vocari* יְפֻנֶּה Jephynneh, *quia* פנה pinnah *evacuaverit h. e. ſe participem non reddiderit conſpirationis exploratorum terræ Canaan. Quod dicitur,* Othniel filius Kenas, fratris Chalebi, (vel, *Frater Calebi*) Joſ. 15. 17. *id ita explicant, illum fratrem ejus fuiſſe à matre,* (uterinum) *non autem filium Kenas germanum, ſed privignum, filium uxoris ejus. Id inde putant colligi, quòd vocetur aliquando* הקנזי.Ceniſséus: *non;* filius Cenás (ut Numeror. 32: 12. Joſ. 14. 6. 14.) *Verùm non videtur, rem ita ſe habere juxta ſenſum Scripturæ literalem: Hic enim videtur docere, hunc Calebum fuiſſe ex filiis Hezron prioribus. Præterea dicitur, quòd* poſtea duxerit (Chezron) filiam Machir, cùm eſſet ſexagenarius, v. 20. *Quod ſi autem, ut Rabbini noſtri volunt, hic Caleb ſit Caleb filius Jephynneh, tum, quando Chezron genuit Calebum, centum ſeptuaginta annorum fuit Chezron. Caleb enim dicit;* Filius quadraginta annorum eram, cùm mitteret me Moſes ſervus Domini, &c. Joſ. 14. 7. *Hoc verò factum fuit anno ſecundo exitus ex Aegypto, & Chezron fuit inter eos, qui ingreſſi ſunt in Aegyptum.*

R. Salomon ibidem, ad וכלב בן חצרון הוליד את עזובה אשה. *Quia*, inquit, *uxorem habuit, cui nomen erat Azúbah, ideò eodem nomine appellavit filiam ſuam, ſicut ſcriptum eſt;* Et mortua eſt Azúbah, & accepit Caleb Ephratam, v. 19. *Hinc manifeſtè liquet, illum habuiſſe uxorem Azúbah appellatam.* Et hæc peperit ei Chur, & Chur genuit Uri, & Uri genuit Bezaleelem; *Quod ſi ſupputationem iniveris horum, deprehendes, horum unumquemq; genuiſſe ante completum octavum annum. Nam Caleb fuit 40. annorum, cùm mitteretur ad explorandam terram; eo autem tempore omnes jam fuerunt nati. Quando enim erectum fuit Tabernaculum, quod fecit Bezaleel, Caleb fuit 8. annorum cùm genuiſſet Azúbam filiam ſuam, & 9. quando genuit Jeriútham: & poſt mortem uxoris ſuæ Azúbæ, duxit Ephratam, & ea peperit ipſi Chur, anno ſequente, quo fuit decem annorum: & Chur fuit 8. annorum, quando genuit Uri: & Uri fuit 8. annorum, quando genuit Bezaleelem. Sic habes 26. annos. Præterea ſcriptum eſt,* Et omnem אִישׁ virum ſapientem corde; Exod. 36.

v. 1. *atqui non vocatur* Vir, *qui eſt infra* 13. *annos. Itaque Bezaleel, cùm fecit Tabernaculum* 13. *fuit annorum. Sic habes quadraginta annos, minus uno: & conſequitur quoq;, ſingulos genuiſſe, antequam eſſent octo annos nati.* Deſumpta ſunt hæc ex Talmud, Sanhedrin cap. 2. fol. 69. col. 2.

De hac ſententia ſcribit Andreas Maſius, Comment. in Joſuam cap. 14. v. 6. *Videamus, qui poſſit Chalebus dici filius Jephúnneh; cùm in Paralipomenis Chesrone natus memoretur? Certum eſt, Heſronem inter eos fuiſſe, qui cum Jacobo in Aegyptum deſcenderant, annis circiter* 216. *antè quàm Caleb quadragenarius mitteretur à Moſe ſpeculatum Chananaam. Eſtq; etiam illud teſtatum ſacris literis, Calebum inter eos Heſrónis filios recenſeri debere, quos ille ex priore conjuge procreavit: non autem ex Machiris filia, quam demum ſexagenarius duxit uxorem. Planè ergò ex his confectum eſt, Calebum Heſrónis quidem filium dici, at certè nepotem ex priore uxore eſſe. Alioquin enim plus, quàm ter* 40. *annorum fuiſſet, cùm è Cadesbarnéa mitteretur ſpeculator. Neq; verò inſolens eſt, ut Nepotes inter filios adnumerentur, præſertim ſi ſunt rerum geſtarum gloriâ clari. Rectè ergo filius Jephunneh dicitur, cùm Heſronem non patrem, ſed avum, aut fortaſſe proavum, vel abavum habuerit. Quare inſulſum eſt eorum commentum, & ab hiſtoriæ ignoratione profectum, qui fingunt, Heſroni etiam Jephunneh fuiſſe nomen. Ineptiùs etiam Doctores Hebræorum, in Tractatu Temúrah cap. 3. dicunt; Calebum Jephynneh filium eſſe appellatum, non quia parente aliquo, cui id nominis fuerit, natus eſſet, ſed quia fuerit ipſe circumſpectus, cùm ad ſceleratæ ſpeculatorum conſpirationis ſocietatem ſe nollet adjungere. Nota eſt enim verbi* פנה *ſignificatio. Sed illud eorundem non ineptum modò, verùm pluſquàm puerile eſt, quod in Talm. Sanhédrin cap. 8. effutiunt, fuiſſe homines, qui anno ætatis octavo liberos procrearunt.*

Aben Eſra ſcribit ad Exod. 31. על דרך הפשט כלב בן יפונה איננו כלב בן חצרון בראיות גמורות והמשכילים יבינום h. e. *Juxta ſenſum ſcripturæ literalem, Chaleb filius Jephynneh, non eſt Chaleb filius Hetzron, ex ſolidis rationibus, quas intelligentes animadvertent.* Druſius ad Joſ. 14. 6. ſcribit: *Aben Eſra mavult hunc ab illo diverſum eſſe. Ei ego aſſentior, dum certiora & veriora edoctus fuero.*

Nos hæc ſuo loco, & aliis perſpicacioribus clariùs genealo-

genealogicas iſtas quæſtiones enucleandas relinquimus.

Cæterùm Hebræi ſtatuunt, hujus Bezaleelis avum *Chur*, filium fuiſſe Mirjámæ, ſororis Moſis. Sic Abarbenel Exod. 17. & hoc loco, qui idem hac ipſa de cauſa Exod. 31. & c. 35. tam diligenter exponi & inculcari à Moſe vult Divinam Bezaleelis vocationem, ne ipſemet eum propter cognationem elegiſſe, & aliis prætuliſſe, videretur: *Exiſtimo*, inquit Abarbenel, *inter Iſraëlitas concertationem & æmulationem fuiſſe, quisnam facere debeat Tabernaculum & vaſa ejus: quin & Moſen ipſum dubitaſſe puto, quisnam eligi debeat: multi enim ad id videntur ſponte ſe obtuliſſe, ut etiam ad miniſterium cultus Divini adhiberentur. Et quamvis Moſes ſciret Sapientiam, & inſignem peritiam Bezaleelis, metuebat tamen operi huic eum præficere, eò quòd eſſet filius Uri, filii Chur, filii Mirjam ſororis ſuæ, ne fortè dicant Iſraëlitæ*; משה עשה עצמו מלך ואת אהרן אחיו כהן גדול ואת בני אהרן כהני יי ואף את בצלאל מפני שהיה נכדה של אחותו נתן כל התרומה בידו והפקידו על מלאכת יי: *Moſes facit ſeipſum Regem; Aharonem fratrem ſuum, Sacerdotem ſummum; Filios Aharonis, Sacerdotes Domini; Bezaleeli deniq; nepoti ex ſorore, in manus tradit omnes oblationes ſeu collectas ad Tabernaculum, & præficit ipſum Operi Domini. His ut occurrat dicit, Deum dixiſſe; Ego vocavi nomine Bezaleelem, q. dicere voluerit*; Ne cures quid iſti dicant: Tu, & omnes illi videbunt, *me* (non *te*) elegiſſe Bezaleelem filium Uri, nepotem Chur &c. & *me* repleviſſe illum ſapientiâ, &c.

Quòd porrò additur, illum fuiſſe de tribu *Juda*, quæ primaria erat, & *Oboliabum* de tribu *Dan*, quæ infima; R. Bechai ex Talmudicis adducit, *ideò factum*, שלא תהא רוחו גסה שגדול וקטן שוים לפני הקב״ה *ut ne animus Bezaleelis efferretur: quia magnus & parvus æquales ſint coram Deo.* Sic obſervat; *Domum Sanctuarii, ſeu Templum Salomonis, à Salomone, qui de tribu Juda fuit, & à Chiramo, qui à linea materna de tribu Dan fuerit, 2. Chronic. 2. v. 14. exſtructum eſſe.*

3. *Quænam fuerint iſta dona, ſeu dotes, à quibus commendatur Bezaleel?*

I. *In genere* de illis dicitur; *Et implevi illum Spiritu Dei*; Dicit *illum*, h. e. cor ſeu animum ejus. In hoc enim reſidet

Sapientia, Prudentia, & Rerum peritia. Unde Hebræi Sapientiam in Corde collocant, non in Cerebro, cum Platone. Hinc Exod. 28. 3. *Et tu loqueris ad omnes* חַכְמֵי לֵב *Sapientes corde, quos implevero Spiritu Sapientiæ.* Sic Exod. 31. 6. & 35. 10. & 36. v. 1. 2. 8. Proverb. 10. 8. Jobi 9. 4. &c. Et contrà homines ſtulti & improbi *Corde carere* dicuntur, Proverb. 6. 32. & 7. 7. & 9. 4. & 10. 13.

Spiritu Dei, h. e. *meo*, h. e. Spiritus mei donis cumulatisſimis, & quidem extraordinariè & miraculosè, illum ornavi; quæ videlicet ad præſentem uſum requirentur & erunt neceſſaria. Non enim de Spiritualibus donis, vel electorum, vel Prophetiæ, vel ſimilibus, hìc loquitur, ſed de donis ingenii & induſtriæ in artibus manuariis, ad conſtructionem operum externorum.

II. *In ſpecie*, 1. בְּחָכְמָה *In Sapientia*, 2. וּבִתְבוּנָה Et *in intelligentiâ vel prudentia*; 3. וּבְדַעַת *Et in ſcientiâ*, 4. וּבְכָל מְלָאכָה *Et in omni opere vel arte.* Verba iſta alibi aliter ſumuntur & intelliguntur, pro diverſitate ſc. ſubjectæ materiæ. Aliter e. g. Eſa. 11. 2. ubi de Chriſto Prophetia eſt, ejusque dotibus ſpiritualibus; *Et requieſcet ſuper eum Spiritus* DOMINI, רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה *Spiritus ſapientiæ & intelligentiæ* &c. רוּחַ דַּעַת *Spiritus ſcientiæ.* Aliter Salomon iis utitur in Proverbiis, ut e. g. Prov. 4. 5. קְנֵה חָכְמָה קְנֵה בִינָה *Acquire ſapientiam, acquire intelligentiam.* Communiter volunt per חָכְמָה intelligi *Scientiam theoricam*, quæ verſatur in contemplatione naturæ rerum mentali: per בִּינָה vel תְּבוּנָה *Scientiam practicam*, in vita civili, ſeu politica, ſeu œconomica: דַּעַת. eſſe generale, omniumq. rerum ſcientiam complectens: מְלָאכָה peritiam & dexteritatem Artium quarumvis manuariarum & mechanicarum. Itaque volunt Hebræi commendari hìc Bezaleelem, 1. quòd intellexerit naturas omnium illarum rerum, ex quibus Tabernaculum & ejus vaſa & utenſilia conſtabant, & quas indigitabant & ſignificabant, 2. quòd rationes quoque harum & aliarum Legum intellexerit, & quæcunque adeò ad vitam prudenter inſtituendam & agendam pertinent; quòd, ut nos loqui ſolemus, etiam bonus Politicus fuerit: 3. quòd præter hanc ſcientiam

artium

Digitized by Google

artium Theoricarum & Practicarum, etiam in Artibus Mechanicis omnis generis fuerit ingenioſisſimus pariter & exercitatisſimus, ad excogitandum & artificiosè effingendum quicquid fabrefieri poteſt ex auro, argento & ære: In arte gemmaria, ad gemmas auro inſerendas: In arte item lignaria, ad quidvis affabrè operandum, &c. Exodi cap. 35. v. 14. additur, וּלְהוֹרֹת נָתַן בְּלִבּוֹ *Et ad docendum dedit* (Deus) *in animum ejus*; alios ſc. artifices, eas artes, quas ipſe callebat. Unde colligimus, & hoc peculiare eſſe donum Dei, cùm quis gratiâ pollet, eas artes quas didicit, alios commodè docendi, & in eiſdem inſtruendi.

Admiratione dignum notant Hebræi hoc loco, quòd inter Iſraëlitas, qui per 400. annos durâ ſervitute in Ægypto conſtricti tenebantur, in luto duntaxat & lateribus conficiendis occupati erant, neque artes illas manuarias in ligno, lapide, argento, auro, ære laborandi, gemmas tractandi, &c. addiſcebant, vel addiſcere poterant, tot adhuc periti artifices reperti fuerint, qui omnia ea, quę ad Tabernaculi & Vaſorum ejus conſtructionem pertinebant, tantâ arte & induſtriâ conficere potuerunt; Unus præſertim, in omnibus peritus, & ſingulari dexteritate inſtructus. Ex eo argui, illum hæc non vel à ſe habuiſſe, vel à Præceptoribus & Magiſtris addidiciſſe, ſed à Deo habuiſſe, ac proinde ſingulariter à Deo electum & vocatum eſſe, ut præfectus & moderator eſſet totius operis Tabernaculi. Pluribus hæc deducunt R. Bechaj, Ramban & Abraham Seba in Commentariis ſuis in hunc locum.

Sic diſcimus, Deum eos quos ad opus aliquod vocat, ſimul neceſſariis donis inſtruere abundanter; imò in mediis Eccleſiæ perſecutionibus & oppresſionibus, quasdam veluti reliquias reſervare, & præparare, quorum operâ ſuo tempore ad cultum ſuum inſtaurandum, & Tabernaculum Dei erigendum utatur.

Obſervandum etiam ex hoc loco, quòd apud Hebræos nomen *Sapientiæ*, ut & *Scientiæ*, *Intelligentiæ*, artibus Mechanicis & manuariis quoque attribuatur. *Sapientia* ſcil. ab illis dicitur, quicquid homo à Præceptore & Magiſtro ſuo diſcit. Unde

Sapiens,

Digitized by Google

Sapiens, pro *Docto* & *Perito* uſurpatur, & *Sapiens artifex* eſt, qui artis, quam profitetur, peritiam habet. Unde & Paulus ait 1. ad Corinth. 3. v. 10. ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων θεμέλιον τέθεικα *Ut ſapiens architectus fundamentum poſui.* Sic Homerus Fabrum lignarium *Sapientem* dicit. Et Politianus ſcribit: *Olim apud Priſcum ſæculum Sapientes appellari conſueverunt etiam qui Sellularias quasdam callebant artes.*

Ad dignitatem illarum artium pertinet, quòd Deus hoc in loco teſtatur, omnem in illis peritiam & induſtriam, etiam labore acquiſitam, à ſe proficiſci; maximè ſi quis in aliqua excellat, ac proinde Ipſi quoque ſoli acceptum ferendum, & ad gloriam ejus, & publicum Eccleſiæ & Reip. bonum referendum. Ille, ut artium omnium laudabilium & utilium primus eſt inventor, ſic earundem fautor, altor, & promotor. Nihil enim in homine eſt boni, quod non ſupernè deſcenderit, & acceperit à Spiritu Dei &c. Unde Salomon; *Dominus dat Sapientiam: ex ore ejus proficiſcitur Scientia & Intelligentia.* Prov. 2. 6.

CAPUT III.

An Arca hæc, quam Bezaleel fecit, ſola inter Iſraëlitas fuerit? An verò præter eam adhuc alia, quam Moſes fecerit, quamq; Iſraëlitæ ſecum in bellum eduxerunt?

ARdua eſt quæſtio, & hîc præmittenda, quia ex ejus diſcuſſione lux inferetur aliis quoque, quæ poſtmodùm in ſequentibus excutienda erunt.

Diverſa autem ſunt, & jam olim fuerunt, Authorum de ea judicia, aliis in Priorem, aliis in Poſteriorem ſententiam concedentibus, ex eo quòd præter mandatum quod Exod. 25. habetur

habetur, etiam Deuteron. 10. v. 1. *jubetur Moſes à Deo Arcam ligneam facere*; & verſu 3. *eam feciſſe* legitur. Nam in Talmude, Tractatu de Siclis cap. 6. legitur hac de re Diſputatio;

תני ר׳ יהודה בן לקיש אמר שני ארונות היו מהלכין עם ישראל במדבר · אחת
שהיתה התורה נתונה בתוכו ואחת שהיו שברי הלוחות נתונין בתוכו · זה
שהיתה התורה נתונה בתוכו היה מונח באהל מועד · הדא הוא דכתיב וארון
ברית ה׳ ומשה לא משו מקרב המחנה · זה שהיו שברי הלוחות בתוכו היה
נכנס ויוצא עמהן ופעמים מתראה עמהן · ורבנן אמרי ארון אחד היה ופעם
אחת יצא בימי עלי ונשבה · קרייה מסייע להון לרבנן אוי לנו מי יצילנו מיד
האלהים האדירים האלה מילה דלא חמון מן יומיהון · קרייה מסייע לר׳ יהודה
בן לקיש ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון האלהים והלא ארון האלהים בקרית
יערים אלא מאי עבדי ליה רבנן הגישה ארון האלהים · וקרא מסייע ליה לר׳
יהודה בר אלעאי עוד הארון וישראל ויהודה יושבים בסכות · והלא בציון
היה הארון · אלא מאי עבדי ליה רבנן שהיה בקרוי שעדין לא נבנה בית הבחירה:

h. e. *Traditio eſt: R. Jehuda ben Elai dixit; Duæ Arcæ fuerunt proficiſcentes cum Iſraëlitis in deſerto; Una, in qua repoſita fuit Lex* (Tabulæ legis integræ;) *Altera, in qua fuerunt fragmenta Tabularum* (priorum.) *Illa, in qua erat Lex, repoſita erat in Tentorio conventus; hoc enim eſt quod ſcriptum eſt*; Et arca fœderis Domini, & Moſes, non receſſerunt è medio caſtrorum, Num. 14. 44. *altera, in qua fuerunt fragmenta Tabularum, fuit ingrediens & egrediens* (proficiſcens) *cum ipſis, & ſæpiùs cum ipſis conſpiciebatur. Rabbini verò noſtri dixerunt; Unica tantùm Arca fuit, & nonniſi ſemel egreſſa eſt tempore Eli, & capta fuit. Pro hac Rabbinorum ſententia eſt quod Philiſtæi dixerunt*; Væ nobis, quis eripiet nos è manu Dei fortis iſtius, 1. Sam. 4. 8. *Indicantes hanc eſſe rem, quam nunquam antea viderint. Pro ſententia R. Jehudæ eſt quod legitur 1. Sam. 14. 18.* Admove, vel, appropinquare fac arcam Dei, &c. *Atqui tùm temporis arca erat in Kirjath jearim, quid ergo facient Rabbini noſtri de illo loco*, Admove arcam Dei (h. e. *quomodo, vel, quid ad illum reſpondebunt?*) *Scripturæ locus favens R. Jehudæ, filio R. Elaj eſt*; Arca, & Iſraël, & Jehudah habitant in Tuguriis, 2. Sam. 11. 11. *Atqui tùm arca erat in Tzijon; Quomodo ergo ad hunc locum reſpondebunt? quòd fuerit* בקרוי *in papilione antequam exſtructum eſſet templum.*

Recentiores etiam Rabbini inter ſe diſſentiunt. R. Bechaj in Deuter. 10. 1. ſcribit: *Tradiderunt Rabbini noſtri p. m. hanc Arcam*

E

(cujus ſcil. hîc ſit mentio) *fuiſſe eam, quam Moſes ipſe fecit, non verò eam, quam fecit Bezaleel in opere Tabernaculi. Iſta arca, quam Moſes fecit, fuit* לפי שעה *pro certo duntaxat tempore, ut eſſet quò ſtatim reponeret tabulas, quando de Monte deſcendit, donec Bezaleel Arcam faceret perpetuam. Iſta Arca Moſis egrediebatur cum eis in bellum; Arcam à Bezaleele factam nunquam eduxerunt, niſi tempore Joſuæ, juxta verbum Domini, Joſ. cap. 3. Quando verò à ſeipſis, & proprio motu eduxerunt eam tempore Eli, in occurſum Philiſtæorum, puniti fuerunt, & arca capta fuit. Unde ortus fuit pavor ille Philiſtæorum, ut dicerent*; Quis eripiet nos è manu Dei fortis iſtius: non enim fuit ſimile heri & nudiuſtertius, 1. Sam. 4. 7. 8. *In hac arca Moſis fuerunt Tabulæ Legis integræ & fractæ, donec facta eſſet arca Bezaleelis, in quam poſtea duntaxat Tabulas poſteriores* (integras) *repoſuit. Hoc ſcilicet eſt quod ſcriptum eſt Exod. 25. 16.* Poneſque in Arca Teſtimonium (h. e. Legem in tabulis ſcriptam) quod tibi dabo. *Hactenus R. Bechaj*, cujus verba adducere volui, quia dilucidiùs explicant ſententiam de duabus Arcis. Eandem amplectuntur & ſequuntur R. Salomon Jarchi, & R. David Kimchi ad 1. Sam. 4.

Alii tamen priorem ſententiam præferunt de Una tantùm Arca, è quibus eſt R. Abraham Aben Eſra ad Deut. 10. 1. R. Nachmanides ibidem, & inprimis Don Iſaac Abarbenel, qui in Commentario ſuo in Prophetas priores prolixam de quæſtione hac habet diſſertationem, quâ tùm ſuam ſententiam confirmat, tùm ad objectiones aliorum reſpondet. Quia itaque noſtri Interpretes quoque vel ambiguè hac de re ſcribunt, & diverſimodè quoque de ea ſentiunt, parciùs etiam ab illis tangitur & ventilatur; operæ pretium eſſe duxi, ejus veſtigia ſequi, & ſententiæ utriusque momenta paulò accuratiùs hîc doctis expendenda proponere.

Sententiam ſuam ergò dicit eſſe hanc; *Non eſſe factam in deſerto niſi Arcam unam, & in ea fuiſſe Tabulas tàm integras, quàm fractas: hancq; Arcam ſemper in medio caſtrorum Iſraeliticorum fuiſſe & profectam eſſe, nec niſi ſemel in bellum eductam fuiſſe tempore Eli, quando capta fuit.*

Hanc ſuam ſententiam ſequentibus probat Argumentis;

1. Quia

1. Quia in hiſtoria ſtructuræ Tabernaculi non reperitur mentio niſi duntaxat Arcæ unius, non duarum; & quidem *tùm* in Mandato à Deo Moſi dato; ubi Deus dicit; *Et facient Arcam ex lignis cedrinis*, Exod. 25. 10. *tùm* in præcepto Moſis ad Bezaleelem; *Et facient Arcam, & vectes ejus*, Exod. 35. 12. *tùm* in ipſa Executione & fabricatione, ſicut dicitur; *Et fecit Bezaleel Arcam*, Exod. 37. 1. *tùm* denique in Erectione Tabernaculi, & ſingulorum vaſorum in locum ſuum translatione & repoſitione, ſicut ſcriptum eſt; *Et introduxit Arcam in Tabernaculum*, Exod. 40. 21. Quæ omnia docent, unam tantùm fuiſſe Arcam, non duas.

2. Argumentum deducit ex eo, quòd Numerorum cap. quarto, ubi officia Kehathitarum deſcribuntur, qui deſtinati erant ad portanda vaſa Sanctuarii in profectionibus Iſraëlitarum, non mentio fiat niſi Arcæ unius portandæ. V. 5. 6. dicitur; *Venient autem Aharon & filii ejus, quando transferenda erunt caſtra, & deponent velum tentorii, & operient illo Arcam teſtimonii, ponentq; ſuper illam operimentum pellis &c.* Quod ſi verò tùm temporis duas Arcas habuiſſent, cur non & alteriùs mentio fieret inter vaſa & inſtrumenta Sanctuarii? ועד אנה יעמד הארון הזה עם הלוחות הראשונות כל ימי המדבר כי המשכן בבית קדשי הקדשים לאחר הפרוכת אין שם שתי ארונות וכן שלמה לא הכניס לבית קדשי הקדשים אלא ארון אחד *Præterea* (ſcribit Nachmanides) *ubi ſubſtitiſſet Arca hæc cum Tabulis prioribus toto eo tempore quo per deſertum profecti fuerunt? Nam in Tabernaculo non leguntur in ſancto ſanctorum duæ Arcæ fuiſſe, & Salomon unam tantùm Arcam in templum, in ſanctuarium intuliſſe legitur.*

3. Numeror. 10. v. 33. dicitur; *Et Arca fœderis Domini proficiſcebatur ante ipſos.* Deuteron. 31. 26. *Accipite Librum Legis iſtum, & reponite eum ad latus Arcæ fœderis Domini Dei veſtri.* Si duæ fuerunt Arcæ, exponendum fuiſſet à Moſe, quænam illa ſit, quæ ante ipſos proficiſcebatur; &, in quamnam illarum reponendus fuerit Liber Legis: Levitæ etiam duas Arcas portaſſent, non unam. Nec poteſt hîc excipi, *Arcam fœderis Domini vocari hîc eam, in qua fuerunt Tabulæ integræ.* Nam etiam altera, in qua dicuntur fuiſſe Fragmenta Tabularum priorum, ſic vocatur

Digitized by Google

ex ſententia illorum; quia de eâ exponunt locum priorem Numeror. 10. 33.

4. Cùm populus Iſraëliticus, ad occupandam terram promiſſam, Jordanem tranſire deberent, & Deus, Arcâ illos præcedente, miraculosè effecturus eſſet, ut aquæ ejus deſcendentes deſuper conſiſterent, & Jarden (ut David loquitur Pſal. 114. 3.) retrorſum converteretur, præfecti ſic alloquuntur populum, nomine Joſuæ; Joſuæ cap. 3. v. 3. *Quùm videritis Arcam fœderis* DOMINI *Dei veſtri, & Sacerdotes & Levitas portantes eam, tùm proficiſcemini è loco veſtro, ibitiq́; poſt illam: Veruntamen interſtitium erit inter vos & ipſam, quaſi duûm millium cubitorum in menſura, ne appropinquetis ei, ut cognoſcatis viam in qua vobis ſit eundum, nam non transiviſtis per viam iſtam ab heri & nudiustertius.* Et v. 5. dicit Joſua; *Præparate vos, cras enim faciet* DOMINUS *in medio veſtri mirabilia.* Item v. 6. *Tollite Arcam fœderis, & tranſite ante populum. Tulerunt itaq; Arcam fœderis* &c. Ex his ſequentia argumenta eliciuntur, eos non habuiſſe niſi Arcam unam:

α. Hîc Arcæ Unius tantùm fit mentio, neque, ſi duæ fuerunt, definitur quænam ſit accipienda, quod meritò fieri debuiſſet.

β. Si, ut contrariæ ſententiæ Patroni volunt, duæ fuiſſent arcæ, quarum una ſemper ipſis præivit, & profecta eſt ante ipſos, non opus fuiſſet illo ſpeciali præcepto, ut eam ſequerentur. Illi enim jam ex antè actis illud ſciviſſent. Sic non opus fuiſſet alterâ illâ commonefactione, ut procul ab ea eſſent ad bis mille circiter cubitos: nam & de hoc ex præcedentibus profectionibus ipſis conſtitiſſet: quia procul dubio in cæteris profectionibus idem ipſis obſervandum fuiſſet, quod ipſe R. Salomon agnoſcit ad Numer. cap. 2. v. 2. Ibi enim, dum deſcribuntur Ordines caſtrorum Iſraëliticorum, Joſua & Moſes ſic alloquuntur populum; *Singuli juxta vexillum ſuum, juxta ſigna domus patrum ſuorum, caſtrametabuntur filii Iſraël,* מִנֶּגֶד *ex adverſo vel oppoſito,* סביב *circa tentorium conventus caſtrametabuntur.* Hîc R. Salomon מִנֶּגֶד explicat, מֵרָחוֹק מִיל *procul ad ſpatium milliaris, ſicut in Joſua dicitur*: Verùm interſtitium erit inter vos & eam, quaſi bis mille cubitorum. Et Baal Turim obſervat מִנֶּגֶד

סביב

סָבִיב לְאֹהֶל in Gematria idem valere, quod לְאַלְפַּיִם אַמָּה *Ad bis mille cubitos.* Utrumque enim in literis facit 237.

γ. Dum Joſua in his verbis exponit cauſam, cur præceſſura ſit Arca; videlicet, *Ut ſciant viam, quia nunquam antea per eam tranſierant*; ex eo arguitur, non conſuetum fuiſſe antea, ut Arca ipſos præcederet. Ut quid enim nunc demum eis exponeret, quod jam antea ſciverant, & experti erant? Hac de cauſa etiam dicit, *Sanctificate vos, quia cras faciet* D O M I N U S *mirabilia inter vos.* Præceſſio enim Arcæ, tanquam res extraordinaria & inſueta, ſignum erat miraculi poſtero die eventuri.

δ. Si ordinarium & conſuetum fuit, ut Arca præcedat ipſos, ut quid neceſſe fuit hîc Sacerdotibus in ſpecie mandare; *Tollite Arcam fœderis, & tranſite ante populum?* Arguit hoc ſanè, rem hanc antea fuiſſe inter ipſos inuſitatam, ac proinde ſingulari mandato opus fuiſſe. Agnovit id aliquo modo R. Salomon, qui in ſuis ad hunc Joſuæ locum Commentariis ita ſcribit; נשתנה מסע הזה מכל המסעות שכל זמן שמשה קיים היה עמוד הענן נוסע תחלה ומראה להם הדרך והארון נוסע אחר שני דגלים עכשיו הארון נוסע תחלה *Differt profectio hæc à cæteris profectionibus. Quandiu enim Moſes fuit in vivis, Columna nubis proficiſcebatur ante eos, monſtrans ipſis viam, & Arca proficiſcebatur poſt duo vexilla. Nunc, quando Columnam nubis non habebant, Arca primò proficiſcebatur.* Quibus verbis ſibi contradicit, & deſtruit id quod in Commentariis ſuis in Legem ſcripſit, *Arcam fœderis Domini ſemper ante ipſos profectam eſſe, & tridui itinere eos præceſſiſſe.* Neque dici poteſt, *illum in Commentario Legis loqui de Arca in qua fuerint Tabulæ fractæ; in Joſua verò de Arca altera.* Sic enim dicendum etiam eſſet, duas Arcas ante ipſos per Jordanem tranſiviſſe, de quo verò nihil legimus in Scriptura. Neque ſic etiam neceſſe habuiſſet R. Salomon rationem reddere; *quòd ob privationem Columnæ nubis proficiſceretur ante eos, & viam ipſis monſtraret.* Nam quamvis ablata eſſet Columna nubis, reliqua tamen fuiſſet Arca altera ſemper eos præcedens, ad explorandam illis requiem, Num. 10. 33. & docendam viam in qua ire debeant. Cur ergo, & ad quid opus habuerunt, eandem ob cauſam, Arcâ ſecundâ? Ex quibus omnibus patet, Hiſtoriam iſtam in libro Joſuæ docere, non

fuiſſe inter ipſos Arcam fœderis niſi unam, eamque non ſemper ante ipſos, ſed in medio caſtrorum, profectam eſſe, niſi interveniente ſpeciali mandato Divino.

5. Si duæ fuerunt Arcæ, & una illarum ſemper ante illos profecta fuit in bellum, quomodo Iſraëlitæ, cùm cæſi eſſent à Philiſtæis, dixerunt; *Accipiamus ex Silo Arcam fœderis Domini, eaq; veniat in medium noſtri, & ſervet nos à manu inimicorum noſtrorum*, 1.Sam.4.3.? Ex hoc utique liquet, illos antea nullam ſecum Arcam deduxiſſe. Non dici poteſt, *illos voluiſſe adducere Arcam alteram, propter majorem ejus ſanctitatem*, quia ſcil. continebat Tabulas integras. Nam de hac re nihil habetur in Scriptura. Quin & Philiſtæi, cùm ceperunt Arcam, non accepiſſe leguntur niſi Arcam unam, neque etiam reduxiſſe & reſtituiſſe, niſi unam. Neque dici poteſt, *illos Acceptâ arcâ, in qua erant Tabula integra, ad Tabernaculum remiſiſſe Arcam alteram, qua ordinariè fuit inter ipſos*. Nam & de hac re nihil habetur in Scriptura: neque major ſanctitas fuit illius, quàm hujus. Quare itaque petiiſſent Arcam extraordinariam, repudiatâ alterâ, quæ ordinariè ſolebat ante ipſos proficiſci, cùm ambæ fuerint æqualis Sanctitatis?

6. In ædificatione Templi à Salomone non legimus, in Sanctum Sanctorum fuiſſe introductam, niſi Arcam unam; Illa nimirum Arca, quæ capta fuit in agro Philiſtæorum, 1.*Sam*. 4. & quam cum vitula nova remiſerunt, *Ibid. cap*. 6. quæ venit in Kirjat jeárim, in domum Abinadab, *cap*. 7. quamque David de domo Abinadab duci curavit in domum Obed Edom, 2.*Samuel*. 6. v. 10. & inde in civitatem Davidis, ibid. v. 12. eadem eſt, quàm poſtmodum Salomon, ex Civitate Davidis, ſeu Tzijone, introduxit in Sanctum Sanctorum. 1.Reg. 8.1.&c.

7. Quando Hebræi de Arcæ fœderis, vel in Babelem deportatione, vel ejus abſconſione, ſeu à Joſia, ſeu à Jeremia factâ, vel amiſſione & interitu, vel ejuſdem, in diebus Meſſiæ, Reſtitutione ſcribunt, nonniſi de Una Arca loquuntur. Itaque etiam de duabus eos nihil ſciviſſe, eſt veriſimile.

Et hac ſunt Argumenta pro priore ſententia.

Videamus nunc etiam *Argumenta eorum, qui Duas Arcas fuiſſe volunt*.

Pri-

Primum deducunt ex Deuteron. 10. cap. v. 1. *In tempore illo dixit* D O M I N U S *ad me, Dola tibi duas tabulas lapideas ſimiles prioribus, & adſcende ad me in montem, & fac tibi Arcam ligneam.* Et v. 3. *Feci igitur Arcam è lignis Sittim, ac dolavi duas tabulas lapideas &c. & deſcendens è monte, poſui Tabulas illas in Arca, quam feceram, & fuerunt illic quemadmodum præceperat mihi Dominus.* Ad hunc locum ſcribit R. Salomon; ולא זה הוא ארון שעשה בצלאל שהרי משכן לא נתעסקו בו עד לאחר יום הכפורים: *Arca hæc non eſt ea, quam fecit Bezaleel; in Opere enim Tabernaculi demum laborarunt poſt diem expiationum. Nam cùm Moſes de monte deſcendiſſet, præcepta eis dedit de Opere Tabernaculi, & Bezaleel primò fecit Tabernaculum, poſtea demùm Arcam & reliqua vaſa. Unde conſequitur, hanc Arcam eſſe aliam, illam videlicet, quæ ſolita eſt cum illis egredi in bellum: Illa enim, quam fecit Bezaleel, non egreſſa eſt in bellum, niſi tempore Eli, qua de cauſa etiam puniti fuerunt, & capta fuit.* R. Moſe Bar Nachman dicit illum hoc didiciſſe ex Aggada, ſic enim legi in libro Tanchuma ad hæc verba; יש לשאול ואחר שהוציא משם הלוחות ונתנם בארון שעשה בצלאל מה היה בזה ולמה הוא יוצא עמהם ואומרים ששברי הלוחות היו שם: *Quæri hîc poteſt; Poſteaquam inde deprompſit Tabulas, easq; repoſuit in Arca, quam fecit Bezaleel, quid factum poſtmodum fuerit de Arca iſta, & quare ea cum Iſraëlitis egreſſa fuerit? Reſpondent, quia Fragmenta Tabularum in ea fuerunt.*

1. Ad hoc reſpondet idem Nachmanides; על דרך הפשט *Juxta ſenſum Scripturæ literalem dicendum eſt, verbis iſtis;* Et fac tibi Arcam ligneam, *intelligi Arcam quam fecit Bezaleel: Nam primò mandata acceperat Moſes de Tabernaculo & Vaſis ejus, quorum præceptorum primum fuit;* Et facient Arcam è lignis ſittim, Exod. 25. 10. כי הוא עיקר הכוונה בכל המשכן להיות השם יושב הכרובים: *quia Arca fuit principalis intentio in toto opere Tabernaculi, quòd illic Deus inter Cherubinos reſideret: poſtea fecerunt vitulum. Cùm Deus placatus, & ipſis reconciliatus eſſet per Moſen, eiq; dixiſſet, quòd ſcripturus ſit* (Legem) *ſuper Tabulas iſtas, ſicut ſuper priores; breviter præcepit ei, ut faceret Tabulis iſtis Arcam ligneam; quam ſcilicet juſſus erat facere pro Tabulis prioribus, ipſi ſic repetendo præceptum primum & præcipuum Operis Tabernaculi, à quo reliqua omnia dependent. Et hinc* etiam *didicit Moſes, faciendum eſſe Tabernaculum, quemadmodum*

Digitized by Google

antea jam juſſus fuerat. Unde illorum verborum, Et fuerunt illic, quemadmodum præcepit mihi Dominus; *ſenſus erit*; quòd fuerint illic in teſtimonium in perpetuum, quemadmodum præcepit Dominus *ab initio, quando dixit*; Ponesque in Arca Teſtimonium, quod dabo tibi, Exod. 25.16. Conveniamque te illic, & loquar tecum è propitiatorio &c. v. 22. *Cùm verò deſcendiſſet è monte, repoſuit Tabulas in tentorio conventus, donec facta eſſet Arca & Tabernaculum. Quod ſi enim non fregiſſet Tabulas priores, in Tentorio conventus & illa manſiſſent, usq; dum arca facta fuiſſet à Bezaleele. Unde & fragmenta Tabularum priorum neceſſariò illic* (in tentorio conventus) *fuerunt, quia eas non detulit ſecum in montem. Cujus rei probatio inde deſumitur, quòd Moſes hujus præcepti* (quòd debeat facere Arcam pro tabulis fractis) *non meminerit Exod. 25. Ibi enim duntaxat meminit Arcæ faciendæ à Bezaleele: hîc verò Tabernaculi nullam mentionem facit, & vaſorum ejus, quia Arca erat principale, quod reliqua omnia ſequebantur, & brevitati hîc ſtuduit* (in Deuteronomio) &c. *Ad quæſtionem*; quid factum ſit de Arca illâ, in qua Moſes primò repoſuit Tabulas, à ſe factâ, unà cùm Tabulis fractis, per totum iter per deſertum? Nam illato tabernaculo, & vaſis ejus in Templum, non fuerunt duæ Arcæ: & Salomon non niſi unam arcam intuliſſe legitur in Sanctum Sanctorum? *Ad hoc*, inquam *reſpondet*; הארון הזה של משה כשנעשה ארונו של בצלאל גנזוהו כדין תשמישי קדושה: *Arcam hanc Moſis, factâ Arcâ à Bezaleele, occultarunt ſeu in theſauros retulerunt, prout ſolet fieri de utenſilibus ſacris.* Per *Theſauros* intelliguntur gazophylacia, ſeu עליות cœnacula, conclavia, quæ erant ſupra Sanctum Sanctorum & Templum. Vide l'Empereur in Middoth, &c.

Aben Eſra etiam hunc locum exponit de Arca Bezaleelis, & refutat ſententiam contrariam.

Sic; *Fac tibi Arcam ligneam*, exponendum erit; *Facere curabis.* Item, *Et feci Arcam*, ſcilicet בְּצִוּוּי *præcipiendo illam fieri*, h. e. fieri curavi. Nam, qui præcipit aliquid fieri, illud etiam Facere dicitur. Sic Salomon Rex ædificavit Templum primum, videlicet per alios, quorum operâ ad eam rem uſus eſt. Et ſic hoc loco brevis eſt repetitio mandati jam antea Moſi dati, qualia plu-

Digitized by Google

lia plura in Deuteronomio occurrunt, unde & מִשְׁנֵה תּוֹרָה *Repetitio Legis*, vocatur.

2. Si maximè dicatur & concedatur, ſermonem illic eſſe de Arca alia, quam Moſes ſc. fecerit, non tamen inde ſequitur, duas fuiſſe Arcas in uſu inter Iſraëlitas. Arca enim illa Moſis, è mero ligno, ut v. 1. dicitur, ideò tantùm fuit facta, ut Tabulæ in ea aſſervarentur, donec Arca Bezaleelis abſoluta eſſet. Eâ factâ, Tabulæ fœderis in eam tranſlatæ fuerunt; Moſis autem arca in gazophylacium aliquod fuit repoſita, & ibi, prout ſolent res Sacræ, aſſervata & abſcondita. Illa fuit pro uſu continuo & perpetuo: hæc pro certo duntaxat tempore. Sic eſt ſententia Abarbanelis. Et hanc ſequuntur plerique noſtri Interpretes, Nicolaus Lyra, Conradus Pellicanus, Junius & Tremellius, Deodatus, Belgæ, alii.

Secunda ratio deſumitur ex eo quod legitur *Numeror.* 14. *Recenſetur ibi, quâ ratione populus Iſraëliticus, adverſus Deum murmurans, cùm eum Deus præmoneret, ne poſtero die in Cananæam contenderent, ſed pedem referrent deſertum verſus, ne Iſraëlitæ, in Amalekitas, Cananæos armatos, & montium anguſtias obſidentes inciderent, ac propterea ſententiam contra eos ferret, &c. tamen contra Moſis diſſuaſionem, & Dei verbum, inconſulto ore Domini perrexerint, ac præſidente conſilio ad montem contenderint; tanquam per hoſtes in Cananæam irrupturi eſſent; & à Moſe eo nomine objurgati & deterriti, tamen montis verticem conſcendere conati ſint: ibi v.* 44. *dicitur;* וַאֲרוֹן בְּרִית יהוה וּמֹשֶׁה לֹא מָשׁוּ מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה Et arca fœderis Domini, & Moſes, non receſſerunt è caſtris. *Hinc Argumentum deducit R. Elaj in ſuperiore loco Talmudico, Arcam in qua Lex erat, non receſſiſſe è medio caſtrorum, & proinde neceſſe eſſe, aliam fuiſſe Arcam, quæ ipſos præceſſerit, & cum ipſis in bellum proceſſerit.*

Ad hoc Argumentum reſpondet Abarbenel, ſe mirari, quomodo ex eo velint evincere duas fuiſſe Arcas; Non enim dici illic, quòd Arca una profecta fuerit cum eis, & Arca alia è medio caſtrorum non receſſerit: ſed hoc dicere Scripturam; Iſraëlitas, poſteaquam durum decretum contra eos pronuntiatum, & exequutioni datum eſſet, propter peccatum Exploratorum terræ Canaan, dixiſſe ad Moſen; *Ecce nos ut aſcendamus*

Digitized by Google

ad locum, de quo loquutus eſt Dominus, quia peccavimus; v. 40. Moſen reſpondiſſe ipſis; *Ne aſcendatis, & ne pugnetis, ut quid transgredimini ſermonem Domini? hoc non proſperè cedet*, v. 41. 42. Iſraëlitas autem non paruiſſe verbis ejus ſed absque permisſione Dei aſcendiſſe; Moſen verò non cum eis aſcendiſſe, neque etiam Arcam Domini è medio caſtrorum receſſiſſe, cum eis progrediendo; idque ideò, quia ſciverit Deus, illos non proſperè rem hanc geſturos, ſed ad veſperam cum gemitu & planctu reverſuros. Ut ſic nihil aliud hinc educatur, quàm, neque Moſen, neque Arcam Domini cum eis aſcendiſſe; Neque ex hoc ſequi, Arcam adhuc aliam ibi fuiſſe, quæ cum illis exiverit, ſicut non ſequitur, ibi Moſen fuiſſe alium, qui cum ipſis iverit.

Tertium Argumentum petitur ex duobus locis Scripturæ; Numeror. cap. 2. v. 17. dicitur: *Tùm proficiſcetur* אֹהֶל הַמּוֹעֵד *tabernaculum conventus, vel, Eccleſia, nempe caſtra Levitarum, in medio caſtrorum*: Numeror. 10. 33. *Profecti ſunt itaq; è monte Domini viâ trium dierum, & Arca fœderis Domini proficiſcebatur ante eos viâ trium dierum illorum, ad explorandam illis requiem.* In *primo* loco dicitur Tabernaculum profectum eſſe *in medio* caſtrorum; ac proinde etiam Arca, quæ in Tabernaculo erat. In *altero* dicitur Arca fœderis profecta eſſe *ante ipſos*, tridui itinere, quæ inter ſe repugnare videntur. *Ad ea ergo concilianda, In* priori *loco dicunt intelligi Arcam Bezaleelis, in qua fuerunt Tabulæ Legis integræ, hanc ſemper volunt in medio caſtrorum inceſſiſſe: In* altero, *Arcam eam quam fecit Moſes, in qua aſſervabantur fragmenta Tabularum. Sic R. Salomon.*

℟. Abarbenel aliter iſta loca explicat, & vult, de una & eadem Arca ſermonem eſſe in utroque loco. Dupliciter autem ille reſpondet;

1. Quod dicitur, *Tentorium conventus profectum eſſe in medio caſtrorum*, id intelligendum eſſe de profectionibus ordinariis; quòd ſc. ſemper hac ratione ſolita ſint vexilla & caſtra ſingula progredi ſeu proficiſci; *primò* Vexillum caſtrorum Jehudæ, *poſt hoc*, vexillum caſtrorum Rubenis; *poſt hos*, אֹהֶל מוֹעֵד Tentorium conventus, *poſt hoc* vexillum caſtrorum Ephrajim, &

deniq;

deniq; vexillum filiorum Dan; ita ut in medio vexillorum arca fuerit cum Tabernaculo, duobus vexillis eam præcedentibus, & duobus eam ſequentibus. Quod verò in altero loco dicitur, *Et Arca fœderis Domini proficiſcebatur ante eos*; id accipiendum eſſe de eo duntaxat, quod factum fuit in profectione illâ primâ; quòd nimirum Arca præceſſerit ad explorandam illis requiem, h. e. commodum caſtrametationis locum. Hunc illius loci ſenſum eſſe patere dicit ex eo quod additur; *Itinere trium dierum*. Hoc quippe non eâ mente dici, ac ſi Arca itinere trium dierum præceſſiſſet in omnibus profectionibus, uti voluit R. Salomon; ſed quòd tribus illis primis diebus, ex quo profecti ſunt è monte Sinaj, hæc variatio ſeu mutatio extra ordinem fuerit facta, ut Arca proficiſceretur ante eos, non verò, more ſuo, in medio vexillorum.

Probat hoc ex eo, quod dicitur; *Et profecti ſunt de monte Domini* (Sinaj) דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים *Viâ trium dierum* (h. e. tridui iter emenſi erant è monte Sinaj.) De his enim tribus diebus intelligendum eſſe quod ſtatim ſequitur; *Et Arca Domini proficiſcebatur ante eos*; rationem ipſam dictare, quaſi diceretur; *Et Arca Domini proficiſcebatur ante eos viâ trium illorum dierum commemoratorum, quibus profecti erant in illo itinere.*

Cur Deus in prima hac illorum profectione per deſertum; ut & in profectione ultima, cùm Jardenem trajicerent, Joſuæ cap. 3. voluerit ut præter morem conſuetum Arca præcederet; ſibi videri fuiſſe לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל *ad honorem deferendum Iſraëlitis*, כְּאָדָם הַמְלַוֶּה אֶת חֲבֵרוֹ *inſtar hominis Amicum ſuum comitantis ad certum viæ ſpatium.*

In hunc ſenſum ſcribit Aben Eſra Numer. 10. 33. בְּמַסַּע הָרִאשׁוֹן לְבַדּוֹ לֹא הָיָה כִּשְׁאָר הַמַּסָּעוֹת *Profectio hæc prima ſola non fuit ſicut cæteræ profectiones. Quod verò dicitur* v. 21. Et progredi cæperunt Kehathitæ portantes ſanctuarium; *poſteaquam ſc. jam duo vexilla progreſſi erant, & duo alia ſequebantur, ut ibidem habetur*; בכל המסעים חוץ מזה *id intelligendum eſt de cæteris profectionibus, hac exceptâ, in quâ Arca præcedebat*: וזה היה שלשת ימים בלבד *id verò per tres tantùm illos dies* (primos) *duravit*; *& hic eſt ſenſus ejus quod dicitur*; Viâ trium dierum.

Digitized by Google

2. Dicit Abarbenel; Etiamſi concedatur, Arcam fœderis Domini ſemper ante eos in deſerto profectam eſſe; tamen inde non ſequi, Duas fuiſſe Arcas, ſed dici poſſe; Numeror. 2. ſermonem eſſe de Tabernaculo conventus, & reliquis vaſis ſanctuarii, quæ ibant in medio caſtrorum & vexillorum, exceptâ Arcâ cum Tabulis integris & fractis, quæ ante eos proficiſcebatur, ut habetur Numer. 10. neque abſurdum eſſe dicere, Arcam fuiſſe in loco uno, & Tentorium conventus in loco alio.

Quartum Argumentum eruunt ex 1. Sam. 14. 18. ubi Saul, recenſens populum, & deſiderans Jonathanem filium & Armigerum ejus, atque ulteriùs ſcire volens, ubi illi eſſent, dicit ad Achijah Sacerdotem, הַגִּישָׁה אֲרוֹן הָאֱלֹהִים *Admove, ſume Arcam Dei.* Quomodo, ajunt, hoc dicere potuit Saul? Annon tùm Arca fœderis erat in Cirjath jearim in domo Abinadab, non in manibus Achijæ, 1. Sam. 7.? Sequitur itaque, illos ſecum habuiſſe Arcam adhuc aliam. Hoc eſt Argumentum, quod in ſuprà allegato loco Talmudico urgetur pro ſententia R. Jehudæ ben Elai.

Reſpondet Abarbenel, Arcam hîc commemoratam non eſſe illam, in qua fuerunt Tabulæ Legis, ſeu integræ, ſeu fractæ, cujus rei indicium eſt, quod non dicitur, *Admove* אֲרוֹן בְּרִית אֱלֹהִים *Arcam fœderis Domini*; quia nimirum non fuerunt in eâ Tabulæ fœderis. Arcam itaque, de qua Saul loquitur, eſſe Arcam aliam, quam Iſraëlitæ habuerunt, ad aſſervandum & deferendum in ea Ephod, h. e. Pectorale cum Urim & Thummim: & hæc illos ſecum duxiſſe in bellum tempore Saulis & Davidis, ut, tempore neceſſitatis, illa conſulere & interrogare poſſent, uti exemplum habetur 1. Sam. 30. 8. juxta id quod habetur Numer. 27. 19. 20. 21. *Et dixit Dominus ad Moſen, Cape tibi Jehoſuam filium Nun &c. Et pones de gloria tua ſuper illum &c. Et ille poſtea coram Eleazar Sacerdote ſtabit, & interrogabit eum de judicio Urim coram* DOMINO: *ad verbum ejus egredientur, & ad verbum ejus ingredientur, ipſe & omnes filii Iſrael cum eo &c.*

Hanc Arcam hîc petiiſſe Saulem perſpicuè videtur liquere ex eo quod v. 3. dicitur; *Achijah autem filius Achitubh, fratris Ichabod,*

Digitized by Google

Ichabod, filii Phineas, filii Eli Sacerdotis Domini in Silo, geſtabat Ephod. Etv. 19. *Et fuit adhuc loquente Saule ad Sacerdotem,* (*h. e. dicente,* Admove Arcam Dei) *tumultus, qui erat in caſtris, ibat eundo & creſcebat: propterea dixit Saul ad Sacerdotem, Collige manum tuam,* h. e. ne aperias Urim & Thummim, & ne conſulas aut interroges Deum per ea, quia ſc. ex illo tumultu intellexerat fugam & cladem hoſtium, & è veſtigio perſequutus eſt eos. Unde planum ſatis eſt, Achijam non detuliſſe ſecum Arcam fœderis Domini, ſed Ephod cum Urim & Thummim; non etiam petiiſſe Saulem aliud quàm Ephod ad interrogandum per Urim & Thummim, An perſequi debeat Philiſtæos? unde cùm vidiſſet eos fugientes, dixit ad Sacerdotem, ne interroget, ſed colligat manus ſuas, qui ſtàtim eos perſequutus eſt. Quia verò Ephod cum Urim & Thummim in Arca quadam erant, ideò vocat eam ארון האלהים *Arcam Dei*, non verò, Arcam fœderis Domini.

Hunc genuinum eſſe loci illius ſenſum vel ex eo apparet, quòd nonnulli etiam illorum, qui Duas Arcas aſſerunt, ita eum exponant; ut R. Salomon & R. D. Kimchi.

R. Salomonis enim gloſſa eſt; *Admove Arcam Dei*, h. e. אוּרִים וְתוּמִּים *Urim & Thummim.*

R. D. Kimchi: הָאֵפוד והאורים והתומים שהיו עם ארון האלהים לשאול על יהונתן; *Ephod cum Urim & Thummim, quæ fuerunt cum Arca Dei, ad quærendum per illa de Jonathane.*

L X X. Græci etiam verterunt; Προσάγαγε τὸ ἐφοὺδ Adduc Ephod.

Quintum Argumentum petitur ex 2. Sam. 11. 11. ubi Uriah Chittæus ad Davidem dicit; הָאָרוֹן וְיִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה יֹשְׁבִים בַּסֻּכּוֹת *Arca, & Iſraël, & Jehuda habitant in tuguriis: præterea Dominus meus Joab, & ſervi Domini mei, in ſuperficie agri manent, & ego ingrediar in domum meam &c.?* Hoc videtur docere, præter Arcam illam, quæ manebat in Tzijone, 2. Sam. 6. 12. & 1. Reg. 8. 1. fuiſſe aliam Arcam, quæ cum eis in bellum exiverit, & in tuguriis habitavit. Hoc eſt Argumentum, quod in ſuprà allegato loco adfertur pro ſententia R. Jehudæ ben Elaj.

Reſpondent ibi Rabbini, *fuiſſe* בקרוי *In tentorio ſeu papilione*

Digitized by Google

nondum exſtructo templo, quod Abarbenel ita explicat & intelligit; Úriam hîc non loqui de Arca aliqua, quæ cum ipſis fuerit in bello, ſed de Arca quæ fuit in Tzijone in Tabernaculo, תחת היריעה ſub cortinâ ſeu aulæo. Dicere itaque Uriam, non decere ut ipſe eat in domum ſuam, dum arca ſit ſub papilione ſeu aulæó.

Abarbanel verò dicit, hanc reſponſionem eſſe frivolam & abſurdam. Hoc enim nihil fuiſſe מקרי נעשה לשעתו *accidentale aut extraordinarium*, propter quod vel non voluerit, vel non debuerit, Urias ſe conferre in domum ſuam; Arcam quippe ſemper fuiſſe in tentorio, & ſic ſequeretur, illum nunquam debuiſſe ire in domum ſuam: Præterea Arcam fuiſſe in Tentorio ſeu Tabernaculo, non בסכות in Tuguriis, & in Tzijone, non in bello cum Joabo. Itaque ſenſum horum verborum eſſe, Uriam Chittæum non loqui de Arca fœderis Domini, ſed de Arca alia, in qua fuerunt Ephod cum Urim & Thummim, quam ſecum in bellum deducebant, & cum ea Sacerdotem, ut, neceſſitate exigente per ipſum conſulere poſſent Verbum Domini. Ideò dicit nudè, *Arca* & Iſraël & Jehuda, non, Et *Arca fœderis Domini*, quod proprium eſt ipſius Nomen.

Ex his ergò fundamentis concludit Abarbenel; *Non factam fuiſſe in deſerto niſi Arcam unam, & in ea fuiſſe Tabulas Legis tàm integras, quàm fractas; ad latus autem ejus, juſſu Moſis, Levitas repoſuiſſe librum Legis: Hanc Arcam non ordinariè & ſemper cum ipſis in deſerto profectam fuiſſe, neq; cum ipſis in bellum exiviſſe: Non enim licuiſſe eam transferre de loco ejus, niſi ex ſingulari & ſpeciali mandato Dei; ſicuti factum fuit in Prima ipſorum profectione de monte Sinaj, in profectione poſtremâ usq; ad ingreſſum illorum in terram Canaan, & in obſidione Jerichuntis; in quibus omnibus eam eduxerunt de loco ſuo ex ſpeciali præcepto & mandato Dei: Hinc Iſraëlitas, cùm ab inimicis ſuis caſi eſſent, eam, ſine venia & facultate Dei & inconſulto ejus ore, ex Tabernaculo petentes & educentes, graviter peccaviſſe, & punitos fuiſſe, Arcam autem captam: Hanc, à Philiſtæis reſtitutam, diu aſſervatam fuiſſe in Kirjat-jeárim: inde Davidem eam deduxiſſe in domum Obed Edom Gitthæi; & inde in Tzijonem; quamvis Tentorium conventûs totum, Altare, Candelabrum, & cætera vaſa Sanctuarii eſſent in Gibeon: & Gi-*

Digitized by Google

& Gibeonem iviſſe Iſraëlitas ad ſacrificia ſua offerenda, & ad Deum quærendum, licet Arca ibi non eſſet, ſed in Tzijone, juxta id quod legitur 1. Chron. 21. v. 28. 29. 30. Illo tempore cùm vidiſſet David, quòd eum exaudiſſet Deus in Arca Araunæ Jebuſæi (in qua Altare exſtruxit) ſacrificavit illic: Tabernaculum autem Domini, quod fecerat Moſes in deſerto, & Altare holocauſti, erat illo tempore in excelſo, quod erat in Gibeon: Non potuerat autem David ire in conſpectum ejus, ut requireret Deum, quia territus erat propter gladium Angeli Domini: *Arcam hanc eſſe eandem, quam poſtea Salomon introduxit in Sanctum Sanctorum poſt exſtructum Templum: Eandem etiam eſſe, quam, juxta veterem Patrum traditionem, Rex Joſias, tempore vaſtationis Templi, occultarit; hanc deniq; eſſe, quæ ſit in adventu Meſſiæ à Deo iterùm revelanda & reſtituenda.*

CAPUT IV.

De Materia Arcæ ex Qua. Quæ & qualia fuerint ligna Schittim? *Cur hanc Cedrorum ſpeciem Deus elegerit? Unde ea Iſraëlitæ in deſerto habuerint? Quomodo Auro fuerit intùs & extùs obducta?*

MATERIA ARCÆ poteſt conſiderari dupliciter; tùm ea, *Ex qua* illa fuit conſtructa, tùm *Quæ in ea* fuit contenta, quæ ipſo Nomine nobis indigitantur, quando vocatur *Arca Fœderis*;

1. *Materia ex qua* fuit gemina; *Lignum*, & *Aurum purum*, quarum illa ad eſſentiam, hæc & ad ornatum pertinet.

De *Li-*

De *Ligno* inquit Deus; Exod. 25. 10. וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים *Et facient Arcam ex lignis* שִׁטִּים *Schittim.* Deuteron. 10. 1. ſimpliciter אֲרוֹן עֵץ *Arcam ligneam.* Et c. 37. v. 1. *Fecit præterea Bezaleel Arcam è lignis Schittim.*

De *Auro*; v. 11. וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר מִבַּיִת וּמִחוּץ תְּצַפֶּנּוּ *Et obduces eam auro puro, intùs & extùs obduces eam.* Et ſic Bezaleel feciſſe legitur Exod. 37. 11.

Circa hæc quæritur;

1. *Quæ vel qualia hæc fuerint ligna* שִׁטִּים ?

שִׁטִּים formam habet pluralem maſculinam. In ſingulari numero legitur formâ fœmininâ שִׁטָּה Jeſa. 41. 19. Sicut à חִטָּה *Triticum*, pluraliter חִטִּים. Etymologia non eſt certa: formæ ratione analogia poſtularet radicem conſtituere שׁטט, vel שׁנט ut חִטָּה, à חָנַט. Utraque autem radix eſt inuſitata in lingua Hebræa. Poſteriorem videtur agnoviſſe Paraphraſtes Arabs, qui reddit אַל סַנְט *Ex ligno Santo*, ut vertit interpres Latinus. Iſtud סַנְט omninò videtur eſſe ex Hebræo שִׁטָּה, Dageſch in ט, converſo in Nun. Quæ illius vocis jam ſignificatio vel uſus ſit apud Arabes, videbunt ejus linguæ Periti. Paraphraſtæ Chaldæi Hebræum retinuerunt שִׁטָּה, שִׁטִּין. Syrus interpres reddit אֶשְׁכְּרֶעָא, quod Latinus interpres hîc reddit *Ebenum.* Idem eſt cum eo quod & in Jonathane Chaldæo paraphraſte Jeſa. 41. 19. legitur pro Hebræo תְּאַשּׁוּר, quod alii aliter, multi *Buxum* interpretantur. Perſicus Interpres habet שַׁמְשַׁר *Schamſchar*, vel *Samſar.* LXX. Græci hîc reddiderunt *ξύλα ἄσηπτα Ligna imputribilia*, cujus rationem in ſeqq. audiemus: ſed Eſa. 41. 19. *πύξον Buxum.* Theodotion vertit *Spinam.* D. Hier. *Spinam.* Samaritanus retinuit Hebræum.

Porrò *Cedri* ſpeciem, & quidem nobiliſſimam, fuiſſe communiter conſentiunt Hebræi omnes, & noſtri quoque Interpretes, ex qua & Arca, & Tabernaculum, & reliqua ejus vaſa magna ex parte fuerunt confecta. Unde D. Hieron. Joel. cap. 3. ſcribit: *Ceterùm nulli dubium eſt, omnia, quæ in Tabernaculo Dei legimus, de lignis Sethim fuiſſe perfecta.* Quia autem variæ ſunt *Cedrorum*

drorum ſpecies, quæ vel qualis illa fuerit non ita liquidò conſtat. Septem illarum ſpecies nominantur Jeſa. cap. 41. 19. quibus Talmudici tres adhuc alias addunt, videlicet אַלְמוּגִים, אַלְמוּגִים, אַלוּנִים, ut ſic decem forent, de quibus in Talm. Tractatu Roſch haſſchána fol. 23. 1. Bava baſra fol. 80. 2. Táanis fol. 25. 2. Imò uſque ad 24. ſpecies extenderunt. Hinc legitur in Medraſch Tanchúmah. mihi fol. 35. col. 4. כ'ה מיני ארזים היו ומכלם לא נבחרו אלא ז' h. e. *Viginti quatuor ſpecies cedrorum fuerunt, è quibus nonniſi ſeptem fuerunt electæ, & præ reliquis inſignes; ſicut dicitur*; Dabo in deſerto אֶרֶז שִׁטָּה וַהֲדַס וְעֵץ שָׁמֶן ponam in ſolitudinem בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר יַחְדָּיו ſimul; ומכלם לא נבחר אלא שטה בלבד שנא' וגו' *Et ex omnibus nulla eſt præſtantior, quàm* שִׁטָּה, *ſicut dicitur*; E' lignis שִׁטִּים Schittim.

Hoc nomine quædam loca denominantur, ob copiam procul dubio iſtarum Arborum in illis; ut אָבֵל שִׁטִּים *Abel Schittim in campeſtribus Moab*, Numeror. 33. 49. Item נַחַל שִׁטִּים *Torrens Schittim*; vel, ut D. Hieronymus reddidit, *Vallis ſpinarum*, Joelis 3. 18. & abſolutè; *Et miſit Joſua filius Nun*, מִן הַשִּׁטִּים *ex Schittim duos viros exploratores tacitè &c.* Joſ. 2. 1. Locus fuit in campeſtribus Moabitarum, haud longè à mari mortuo, Transjordanicæ Iſraëlitarum regioni vicinus, vel potiùs in confinio, ut videtur, Iſraëlis & Moabi, quia inde ad Jordanem venientes in terram promiſſam transiverunt. Ad locum Joëlis cap. 3. ſic de hac Cedri ſpecie ſcribit D. Hieronymus; *Eſt autem genus arboris in eremo, Spinæ albæ ſimile colore & foliis, non magnitudine. Alioquin tam grandes arbores ſunt, ut latiſſima ex illis tabulata cædantur: lignumq́ fortiſſimum eſt, & incredibilis levitatis ac pulchritudinis, ita ut ex his etiam vaſa torcularium, quæ* ἄρσενας ϗ θηλύας *vocant, ditiſſimi quiq; & ſtudioſiſſimi faciant, quæ ligna in locis cultis, & in Romano ſolo, abſq; Arabiæ ſolitudine, non inveniuntur.* Et ad Micheæ 6. v. 5. ubi in textu dicitur; *Populo mi, memento nunc quid cogitaverit Balak rex Moab, & quid reſponderit ei Bileam, filius Beor, &* מן השטים *à Sittim uſq; ad Gilgal* &c. ad hunc, inquam, locum, ſcribit idem Hieronymus; שִׁטִּים Schittim *eſt locus, in quo Balac rex Moabitarum adverſum Iſraël congregavit exercitum,* ὁμώνυμος *arboribus, quæ per eremum montis Sina hodiè quoq; gignuntur. Nam ubi in LXX, vel*

Arca Teſtamenti, vel Altare & Tabernaculum, cateraq́;, qua de lignis imputribilibus facta, referuntur, in Hebraico ponuntur עצי שטים Ligna Sethim, *qua habent ſimilitudinem arboris, quam nos vulgò* Spinam albam *dicimus. Unde arbitror & LXX.* χῖνον *interpretatos eſſe, hoc eſt*, Lentiſcum: *ſed paulatim librariorum errore factum eſſe, ut* χοῖνον, *id eſt*, Funes, *pro* χίνοις h. eſt, Lentiſcis, *legeretur*. Vide eundem Eſa.41. Quod Theodotion & D. Hieronymus *Spinam* vertunt, id quidam non putant intelligendum de *Spina alba*; cùm ea inter Carduorum ſpecies, & inter arbores, aut frutices, non recenſeatur; ſed potiùs de *Spina nigra*; quæ ἰσχυρὸν καὶ ἄσηπτον fuit, ac proinde ad navigiorum coſtas utiliſſima habebatur, quòd in aquis incorrupta duraret, ut ex Theophraſto colligit Salmaſius in Exercit. Plin. pag. 539. qui etiam pag. 1043. probat, materiam ejus, ut & Spinæ Indicæ, ita Ebenum imitari, ut pro ea, ad quam proximè accedebat, venderetur.

Ex Cedrorum ſpecie hac Arcam fuiſſe factam, non eſt vero diſſimile. Nam quia diuturnus debuit ejus eſſe uſus, & veneratio ejus magna, meritò lignorum ſpecies electa fuit ἄσηπτον. *imputribilis*, tineas & cariem non ſentiens, *fortis* item & *pulchra*. Cedro utique digna fuit Arca, Tabulas fœderis Dei in ſe complectens, & ejus ſymbolum. Quia humeris Levitarum portanda erat, *leve* adhibendum lignum fuit, quod portantes non nimiùm gravaret, ſicut Hieron. ſcribit *incredibilis fuiſſe levitatis*. Unde & Abarbenel; *Ligna Sittim electa fuerunt*, להיותם קלים מאד כדי שיהיה הארון נקל לשאת אותו *eò quòd ſint leviſſima, ut arca eò levior eſſet portantibus eam.*

Aliâs ſterilis videtur fuiſſe Arbor, nullos fructus ferens, ſed ad tabulata, arcas, & ſimilia conficienda, præcipuè inſerviens. Unde in Proverbium abiit apud Veteres Hebræos; מן שטייא לית הנייה אלא מן קציצה *Ex Schitta ſeu Cedro nulla eſt utilitas, niſi ex ſucciſione ejus*, h. e. niſi ut ſuccidatur, & ex ea fiant vaſa, tabulata, & aliæ ſtructuræ. Legitur in Tanchuma, ſectione וארא, in principio.

2. *Cur hanc, præ aliis Cedrorum ſpeciebus, quæ* שטים *vocatur, elegerit Deus?*

Hebræi allegoricas etiam inquirunt cauſas. In Tanchuma

fol. 35. col. 3. ſcribitur; למה קורא אותם עצי שטים כדי לרפאות מה־ שעתידין לעשות בשטים *Quare vocat ea* Ligna Schittim? *quia curare debebant, quod facturi erant in Schittim, ſicut dicitur*; Et habitavit Iſraël in Schittim, Numer. 25. 1. & ſeqq. *Imò non ſolùm ad arcam iſtam, quam fecit Moſes, ſed ad quamvis, quam Iſraëlitæ faciunt, adhibenda ſunt ligna Schittim.* Alia expoſitio: חטאו בשטים ולקו בשטים ומתרפאין בשטים *Peccaverunt in* Schittim, *percuſſi fuerunt in* Schittim, *& ſanati fuerunt in* Schittim. Peccaverunt in Schittim, *ſicut dicitur*; Et habitavit Iſraël in Schittim, & cæpit populus fornicari cum filiabus Moab *&c.* Numer. 25. 1. 2. Percuſſi fuerunt in Schittim, *ſicut dicitur*; Et fuerunt mortui plagâ illâ &c. Ibid. v. 9. Sanati fuerunt in Schittim, *ſicut dicitur*; Ligna Schittim, Exod. 25. Item; *ipſi fecerunt* שְׁטוּת Schetuth *ſtoliditatem, & irritaverunt me faciendo vitulum*, יבואו עצי שטים *veniant ligna* Schittim, *& expient* על שטותן *ſtoliditatem illorum* &c. Qui vult videat ibi plura, & fol. 43. col. 1.

3. Unde Iſraëlitæ in deſerto tantam potuerint habere horum lignorum copiam, quæ ad opera iſta omnia ſufficeret?

R. Salomon ſcribit ad Exod. 25. 5. ומאין היו להם במדבר *Undénam illa habuerunt in deſerto? R. Tanchumah reſpondet*, יעקב אבינו צפה ברוח הקדש שעתידין ישראל לבנות משכן במדבר והביא ארזים למצרים ונטעם וצוה לבניו ליטלם עמהם כשיצאו ממצרים: *Jacob Patriarcha prævidit per Spiritum Sanctum, quòd Iſraëlitæ exſtructuri eſſent Tabernaculum in deſerto: itaq; Cedros detulit ſecum in Aegyptum, eaſq; ibi plantavit, & filiis ſuis præcepit, ut, egreſſuri ex Aegypto, eas ſecum ſumerent.* Traditionem hanc vide in libro Tanchumah, mihi fol. 35. col. 4.

R. Abraham Aben Eſra primò hanc ſententiam in dubium vocat; *Aegyptii*, inquit, *exiſtimarunt, illos exire per triduum ad ſacrificandum, & poſtea reverſuros, unde procul dubio interrogaturi fuiſſent ipſos, cur aſſeres & vectes decem cubitorum ſecum deferant? quid itaq; ſic interrogantibus reſponſuri fuiſſent?* והנה לא ידענו אם קבלה היתה ביד אבותינו שממצרים הוציאום גם אנחנו נסור אל משמעתם ואם סברה היא יש לבקש דרך אחרת *Sed ignoramus an per Traditionem*

aliquam à Patribus acceptam habuerint, quòd ex Aegypto illa ligna ſecum deduxerint; ſi ita ſit, decet ut & nos eam recipiamus: ſi verò ſit opinio duntaxat & conjectura, alia erit quærenda reſpondendi ratio; Suam verò ſententiam ſic exponit: ונאמר כי היה סמוך אל הר סיני יער עצי שטים וכבאם שם אמר להם ששם יתעכבו הרבה ואין עליהם ענן ׃ אז עשה כל אחד סוכה והנשיאים עשו כדמות חצרות כל אחד כפי מעלתו וכרתו כל היער כי עם רב היה ועשו סוכות ומשה לא דבר להם דבר המשכן רק אחר יום הכפורים׃ *Dicimus itaq; prope montem Sinaj fuiſſe ſylvam lignorum Cedrinorum: ad hanc cùm veniſſent, dixit ipſis Moſes, illos moram longam illic facturos ſine Nube. Tunc itaq; quiſq; illorum ſibi conſtruxit tugurium, & principes quidem majora, inſtar palatiorum, quiſq; nimirum pro ſuæ dignitatis gradu, ad quæ conficienda ſucciderunt totam ſylvam, quia populus fuit plurimus. Moſes autem nihil ipſis dixerat de Tabernaculo conficiendo, niſi poſt Diem expiationum.* Itaque, ex ejus ſententia, poſtea progredientes hæc detulerunt, & ad Tabernaculum exſtruendum contulerunt, juxta id quod legitur Exodi 35.24. *Quicunq; offerebat oblationem argenti & æris, attulerunt oblationem* DOMINO: *omnis item, apud quem inveniebantur ligna Sittim ad omne opus miniſterii, attulerunt.*

Don Iſaac Abarbenel fol. 190. 2. aliam habet ſententiam; והיותר נכון הוא שהיו באים עמים מכל הסביבות אל מחנה ישראל למכור כל מיני סחורות ומשם קנו השמן למאור והבשמים ושמן למשחה ולקטרת׃ כי אין לחשוב שהוציאו כל זה ממצרים ומשם גם כן קנו שטים׃ *Rectius*, inquit, *eſt ut dicamus, veniſſe ex omnibus circumjacentibus regionibus populos in caſtra Iſraëlitarum, qui ipſis omnis generis merces adveherent & venderent. Ab his illi compararunt Oleum ad luminare, Aromata, Oleum unctionis, ſuffimenta ad adolendum. Non enim exiſtimandum eſt, illos hæc omnia ſecum ex Aegypto tuliſſe. Et ab his compararunt etiam ligna Schittim ſeu cedrina.*

Rivetus in Comment. in Exodum: *In eorum potiùs concederem Sententiam, qui ligna illa ex Aegypto fuiſſe ab Iſraëlitis allata, ſeu in uſum tabernaculorum, ſeu ob ligni raritatem alibi, quod cùm paratum eſſet & ſiccum, aptius fuit ligno viridi ad conſtructionem Arcæ & Tabernaculi. Non moror fabulas R. Tanchúmah, & ſimilium, aſſerentium, Jacobum tales arbores plantaſſe in Aegypto, & futurorum præſcium, juſſiſſe Iſraëlitas, ut ligna illa ſecum deferrent. Eſt enim hæc intoleran-*

toleranda quidvis aſſerentium audacia. *Sed quemadmodum hoc tempore aſſervantur ligna, quæ ſunt alicujus pretii; exempli gratiâ Buxi, Ebeni, & ſimilia, ad opera quædam eximia, & pretioſiorem ſupellectilem: ſic Hebræos ſecum habuiſſe ligna illa Sittim, quibus, poſtquam perveniſſent in terram promiſſam, uterentur, ad ſcitum aliquod & arte exquiſitâ elaboratum opus; quomodo nunc lignis, ex India advectis variarum ſpecierum, videmus armaria ſanctiora fieri, condendæ pretioſa ſupellectili. Sic puto apud Iſraëlitas ligni illius ſelecti & exquiſiti reſervatas fuiſſe tabulas, quas poſtea in uſum Sanctuarii obtulerunt.*

3. *Quomodo Arca hæc fuerit intrinſecùs & extrinſecùs Auro obducta?*

Voluit Deus, ut Arca intùs & extùs obduceretur Auro, & quidem, ut Hebræi volunt, non eâ ratione, quâ Lignea, Aerea, Argentea, &c. vaſa tenuibus foliis aureis incruſtantur, *quia illa ligno non ita ſolidè adhærent, neq; durabilia ſunt, & ætatem ferre poſſunt*, ſcribit R. Levi, ſed ſolidi & ductilis auri laminis, quemadmodum hodieque ſolent Arcæ ligneæ ferro obduci. Hinc dicitur, *Et obducet eam auro puro.* Unde ſcribunt Talmudici in Tractatu Joma, quod באלו incipit, & in Schekalim cap. 6. כיצד עשה בצלאל את הארון עשאו שלש תיבות שתים של זהב אחת של עץ נתן של עץ בתוך של זהב ושל זהב בתוך של עץ: *Quomodo fecit Bezaleel Arcam? Fecit quaſi tres Arcas, duas Aureas & unam ligneam. Ligneam indidit aureæ, & auream alteram indidit ligneæ, & labia ſuperiora obduxit auro, ut inſtar unius Arcæ eſſet*; non quòd revera tres Arcas feciſſet, ſed quòd ita obducta eſſet, ut tres Arcæ videri poſſent. Meminerunt hujus & R. Salomon in ſuis Commentariis, Aben Eſra, Bechaj, & alii. Quia verò huic rei obſtare poſſit Pondus nimium Arcæ, quòd inde conſequatur, ut portantes eam ejus onere præter modum preſſi fuiſſent, ideò addit Abarbenel, ואחשוב שהיה צפוי הזהב דק ורחוק הוא שיהיו שלש ארונות כי יהיה המשא כבד ולא יוכלו לשאת אותם ד׳ אנשים על כתפיהן כל שכן עם כובד הכפורת והכרובים: *Exiſtimo ego, obductionem hanc aureã fuiſſe ex laminis tenuibus: Etenim abſurdum eſt tres fuiſſe Arcas (diſtinctas:) onus enim illarum gravius fuiſſet, quàm ut eas quatuor viri humeris ſuis portaſſent, inprimis ſi eis addatur gravitas Operculi & Cherubinorum.* In eundem

Digitized by Google

ſenſum ſcribit etiam R. Levi ben Gerſon. Fl. Joſephus Antiq. Jud. lib. 3. cap. 6. *Eratq; intùs & extrà tota laminis aureis incruſtata, latente ligno.*

Ex hac Arcæ, intùs & extùs Auro obductæ, fabrica, hanc Darſchanim ſeu Homiliſtæ Hebræorum non ineptam planè eliciunt τελείως pro Doctoribus; כמו שהיה הארון זהב מבפנים ומחוץ כן יהא תלמיד חכם תוכו כברו *Quemadmodum Arca intùs & extùs fuit aurea; ſic Diſcipulorum ſapientum* (h. e. Doctorum) *interius debet eſſe, ſicut exterius.* Bechaj fol. 102. col. 2. Tanchúmah mihi fol. 42. col. 4. Talmud Joma fol. 72. col. 2.

R. Abraham Seba in Tzerór hammór ſcribit: Obduces eam auro; *quia Lex in ea reponenda fuit, quæ eſt* Aurum, & multitudo margaretarum, Proverb. 20. 15. Intùs & exteriùs obduces eam, שצריך לב טהור ונקי לעסוק בה בענין שיהיה האדם פיו ולבו שוים בענין שיהיה תוכו כברו כמאמרם ז'ל; *quia requiritur Cor purum & innocens ad ejus ſtudium, ſicut requiritur ut Os & Cor hominis correſpondeant, &, ut Rabbini noſtri dicunt, interius ejus, ſit ſicut ejus exterius.*

Calvinus: *Voluit Deus aurum in tota ſuperficie, atq; etiam vectibus, fulgere, quò pluris fieret Legis dignitas.* Et poſtea hanc movet quæſtionem; *Quid ad Dei cultum ſumptuoſus tàm Arca, quàm Tabernaculi, & Vaſorum omnium, ſplendor contulerit; cùm certum ſit, Deum nunquam voluiſſe coli, niſi pro ſua natura, ac proinde cultum ejus ſemper fuiſſe ſpiritualem, ideoq; minimè ſitum in pompis externis?* de qua Lector illum ulteriùs adeat. Nos hiſtoriam Arcæ nunc potiſſimum tractamus, non ejus myſteria, de quibus tamen fortaſſe etiam aliquid ſuo loco.

Et ſic eſt Materia Ex qua.

CAPUT

Digitized by Google

Caput V.

De iis, quæ in Arca fuerunt. An præter Tabulas, etiam Volumen Legis; Virga item Aharonis, & Urna Mannæ?

SEcundò conſideranda venit *Materia in Arca contenta, qua* deſcribitur Exod. 25. 16. וְנָתַתָּ אֶל הָאָרֹן אֵת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ *Et panes in Arcam Teſtimonium, quod tibi dabo.*

Per *Teſtimonium* intelligi *Legem Dei* exagonium eſt, ut nullâ vel declaratione vel probatione indigeat. Quia verò *Lex Dei* continebatur *tùm in Tabulis primis*, quas Moſes accepit, & confregit, cujus fragmenta aſſervabantur: *tùm in tabulis ſecundis integris*; *tùm* etiam *in Volumine Legis* à Moſe ſcripto, hinc Quæſtio exſurgit;

An in Arca fuerint tantùm Tabulæ Legis integræ? An verò etiam Fragmenta Tabularum? vel etiam præter hac Volumen Legis; Aharonis item Virga, & Urnula mannæ?

Varia ſunt Authorum hac de judicia;

Qui duas ſtatuunt Arcas fuiſſe, illi volunt, in Arcâ, in Sancto Sanctorum repoſitâ, nihil aliud fuiſſe, quàm Tabulas Legis integras, Moſi in monte Sinaj datas, cùm ſecundò illum conſcenderet: Fractas & Librum Legis in peculiari Arca aſſervatas fuiſſe: Alii volunt, præter Tabulas Legis, (ſc. integras) etiam Virgam Aharonis, & Urnulam Mannæ in ea fuiſſe repoſitam.

Qui unam tantùm Arcam fœderis ſeu Teſtimonii aſſerunt, illi iterùm in partes abeunt. *Alii* enim ſentiunt, in ea fuiſſe

Digitized by Google

fuiſſe Tabulas Legis tàm integras, quàm fractas: Librum Legis in alia arca, à latere Arcæ fœderis, ſeu ante eam, fuiſſe repoſitum, ut & Virgam Aharonis, Urnulam Mannæ, & Lenticulam olei; *Alii* volunt, Tabulas utrasque & Volumen Legis in Arca fuiſſe; reliqua verò in Arca peculiari: *Alii*, hæc omnia ſimul in Arca collocant.

Cauſam hujus varietatis & dubitationis præbent diverſa Scripturæ loca, quæ diverſimodè hac de re videntur loqui.

Exo.25. poſteaquā Deus mandatum dediſſet Moſi faciendi Arcam, nihil aliud jubet in eam reponere, quàm *Teſtimonium*, h. e. Tabulas fœderis, v.16. *Et pones in ea* אֶת הָעֵדוּת *Teſtimonium, quod tibi dabo.* Et cap. 40. cùm Tabernaculum erigeretur, & ſingula in ſuum locum reponerentur, legitur; *Tulitq́, Moſe, & poſuit Teſtimonium in Arca ipſa*, v. 16. Sic in repetitione Legis, Deuteron. 10. v. 5. *Converſus autem deſcendi de monte, poſuiq́, Tabulas in Arca, quam feceram, & fuerunt illic, quemadmodum mihi præceperat Dominus.* Sic 1. Reg. 8. cùm transferretur Arca in Templum, v.9. dicitur; *Non erant in Arca, niſi duæ Tabulæ lapideæ, quas illic repoſuerat Moſe in Horebo*, &c. Et hinc etiam nomen *Arcæ fœderis* vel *Teſtimonii* obtinuit. Hæc videntur docere, *Solas Tabulas* fuiſſe in Arca.

De Tabulis fractis quidam explicant Deuteron. 10. v. 2. *Et ſcribam in illis tabulis verba, quæ erant in prioribus, quas fregiſti,* וְשַׂמְתָּם *& poſuiſti in arca.* Sic enim explicari poteſt, quia verbum eſt præteritum. Vide Tanchumah fol. mihi 42.4.

Deuteron. 31. v. 25. 26. Præcipit Moſes Levitis portantibus Arcam fœderis Domini, dicendo; *Capite Librum iſtum Legis & ponite eum* מִצַּד אֲרוֹן *à latere Arcæ fœderis Domini Dei veſtri, ſitq́, ibi* בְךָ *In te*, h. e. *inter vos*, vel *tibi in teſtimonium*: hìc videtur doceri, *Librum Legis* quoque repoſitum fuiſſe in Arca fœderis.

2. Reg. 22. 8. Cùm pius Rex Joſias inſtauraret Templum, & eo nomine Saphanem miſiſſet ad Hilkijam Sacerdotem magnum, dixit Hilkija iſte ad Saphanum, *Inveni Librum Legis in domo Domini*, ubi Arcæ nulla mentio, ut videatur voluiſſe dicere, ſe Librum Legis in gazophylacio aliquo reperiſſe.

Exod. 16. v. 33. dicit Moſes ad Aharónem; *Sume urnam, &*

pone

Digitized by Google

pone in ea plenum Omer Manna, ac repone illam ״י לִפְנֵי *coram Domino in cuſtodiam in generationes veſtras* (perpetuam). Hîc *Coram Domino* interpretes omnes volunt idem eſſe, quod, *coràm Arca teſtimonii.* Ut ſic videatur hinc etiam *Urna Mannæ* in Arca fuiſſe aſſervata.

Numeror. 17. 10. de Virga Aharonis florente, & amygdala matura producente, dicit DOMINUS ad Moſen; *Refer virgam Aharonis* לִפְנֵי הָעֵדוּת *coram Teſtimonio*; (h. e. Lege, quæ in Arca erat) *in cuſtodiam, in ſignum filiis rebellibus.* Ex quo videtur, etiam *Virgam Aharonis* in Arca fuiſſe.

Hæc duo ultima confirmare videtur Apoſtolus in Epiſtolâ ad Hebræos, cap. 9. ubi de Tabernaculo loquens v. 3. & 4. ſcribit; *Poſt medium autem autem velum erat* σκηνὴ *Scena* (ſeu *Tabernaculum*) *quam vocant Sancta Sanctorum, aureum habens thuribulum,* καὶ τὴν κιβωτὸν *& Arcam fœderis undiq; tectam auro,* ἐν ᾗ *in qua erat Urna aurea habens Manna, & Virga Aharonis quæ germinavit, & Tabulæ fœderis. Supra hanc autem Cherubini*, &c.

Hæc ferè ſunt loca, quæ ſcrupulum moverunt Interpretibus, & eos in varias Sententias diſtruxerunt, ut vix aliquid certi ſtatuere potuerint, & quidem tàm inter Hebræos, quàm inter Chriſtianos.

Hinc prolixæ leguntur in utroque Talmude hac de re veterum Rabbinorum diſputationes.

In Talmud Babylonico Tract. Báva baſra fol. 14. 1. *Arca, quam Moſes fecit, duorum cubitorum & dimidii erat Longitudo ejus; Cubiti cum dimidio, Latitudo ejus; Cubitum item cum dimidio habebat altitudo ejus: Cubitus quisque ſupputatur ſex palmorum, Tabularum longitudo erat ſex, latitudo ſex, & craßities tres* (palmos.) *Collocatæ autem erant tabulæ in arca ſecundum longitudinem Arcæ.* כמה לוחות אוכלות הארון · שנים עשר טפחים נשתיירו שם שלשה טפחים צא מהן טפח חציו לכותל זה וחציו לכותל זה נשתיירו שם שני טפחים שבהן ספר תורה מונח שנ׳ *Quantum itaque ſpacium occuparunt Tabulæ in Arca? Duodecim palmos: unde tres remanſerunt reſidui: ab his detrahe palmum; dimidium ſcilicet pro latere uno, & dimidium pro latere altero, reſidui manent palmi duo; in quibus collocatus erat Liber Legis, ſicut dicitur;* אין בארון רק שני לוחות האבנים Nil erat in

Arca, niſi duæ Tabulæ lapideæ, quas poſuerat illuc Moſes, 1. Reg. 8.9. מאי אין בארון רק מיעוט אחר מיעוט *Quid ſibi vult*, Nil *erat in Arca* niſi; *diminutio poſt diminutionem*, h. e. *Quid ſibi volunt duæ adhibitæ particulæ excluſivæ*, אין רק Nil, Niſi? אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ספר תורה שמונח בארון: *Non adhibetur excluſiva poſt excluſivam hic, niſi ad includendum Librum Legis, qui repoſitus erat in arcâ. Jam ergo ubi poſitis in Arcâ tabulis repleviſti Arcam ſecundum longitudinem, reple etiam eam ſecundum ejus latitudinem, & ſupputa, quantum ſpacii ſint inſumpturæ? Sex palmos* (quia unaquæque Tabula habebat ſex palmos, tàm in longitudine, quam in latitudine:) *Sic remanent in reſiduo tres palmi: ab his detrahe unum, medium ſcil. pro pariete ſeu latere uno, & medium pro pariete altero, remanebunt duo palmi, in eum finem ne Liber Legis, ſi vel educatur, vel indatur, comprimatur* (& ſic fortè lædatur.) *Et hæc quidem ſic dicuntur ſecundum ſententiam R. Meir.* (Hæc, quæ nonnihil obſcurè hîc dicuntur, paulò clariùs proponuntur in Talmud Hieroſolymitano, Tractatu שקלים cap. 6. in hunc ſenſum: *Rabbi Meir dixit, Arcam fuiſſe factam cubito ſex palmorum, ut Longitudo Arcæ fuerit quindecim palmorum, quia ſcil. fuit duorum cubitorum & dimidii. Jam verò in ea fuerunt quatuor Tabulæ, & unaquæq; in longitudine habuit ſex palmos, & in latitudine ſex. Quod ſi ergo addatur longitudo Arcæ ad ejus latitudinem, reſidui manebunt tres palmi, ex his ſi detrahatur unus pro parietibus ſeu lateribus, remanebunt duo palmi pro volumine Legis*) Sequitur in Talmud. Babyl. *R. Jehuda dixit; Cubito quinq; palmorum; facta ſcil. eſt Arca. Tabularum autem tam longitudo, quàm latitudo, fuit ſex palmorum, & craſſities trium. Si jam in Arcam reponantur ſecundum ejus longitudinem, quantum ſpatium occupabunt Tabulæ? Duodecim palmos: itaq; remanet dimidius palmus: digitus unus pro pariete uno, & digitus pro pariete altero; & ſic reples arcam ſecundum ejus longitudinem. Reple eandem ſecundum latitudinem. Quantum ſpatium ſecundum eam occupant Tabulæ? ſex palmos, unde remanet palmus cum dimidio: hinc detrahe dimidium palmum, digitum videlicet & dimidium pro pariete uno, & dimidium pro pariete altero, reſiduus manebit Palmus, in quo ſcilicet Columellæ ſtabant, ſicut dicitur;* Thalamum ſibi fecit Rex Salomon, ex lignis Libani, cujus Columnas fecit ex argento, ſtratum ex argento, cœlum ex pur-

Digitized by Google

ex purpura, &c. Cantic. 3. 9. 10. *Capſa autem illa, quam Philiſtei dono miſerunt Deo Iſraëlis, poſita erat* מצדו *ad latus ejus, ſicut dicitur;* Et Vaſa aurea, quæ reddidiſtis ei pro expiatione peccati, ponetis בארגז in capſa, מצדו ad latus ejus, & dimittite eã, & abeat, 1. Sam. 6. 8. *Et ſuper hanc depoſitus fuit Liber Legis, ſicut dicitur;* Capite librum iſtum Legis, & ponite eum à latere Arcæ fœderis Domini, Deut. 31. 26. *Iſaq.* מצד הוא מונח ולא בתוכו *à latere ejus fuit poſitus, non intra eam,* ומה אני מקיים אין בארון רק *Quomodo autem explicabo quod dicitur;* Nil erat in Arca niſi &c? לרבות שברי לוחות *Ad includendum Tabulas fractas &c.* (ut ſc. duæ excluſivæ denotent duplices Tabulas) Et mox: R. Jehuda dicebat, מקמי דליתי ארגז ספר תורה היכא הוה יתיב *Antequam veniret capſa illa* (Philiſteorum; quia ſuprà dictum fuit, ſupra hanc jacuiſſe librum Legis) *Liber Legis ubi jacebat?* דפא הוה נפיק מיניה ויתיב עילוה ספר תורה *Tabula prominebat ex ea* (ſc. Arca) *& ſuper ea jacebat Liber Legis* (ſc. ſecundum ſententiam R. Jehuda.) *R. Meir autem dicebat,* האי מצד ארון מאי עביד ליה לעולם בגויה מן הצד *Hoc* (phraſis iſta) Ad latus ejus, *quomodo explicandum? Semper ſignificat* Intra eam ad latus. *Columellæ autem* (argenteæ) *ubi ſtabant? Exteriùs. Porrò quomodo vel unde probavit R. Meir, quòd Fragmenta Tabularum fuerint in Arca? Ex eo quod R. Huna dixit. Dixit enim ille; Quid eſt quod ſcriptum eſt,* אשר נקרא שם שם ה׳ צבאות יושב הכרובים עליו 2. Sam. 6. 2. *Hoc docet, quòd Tabulæ integræ & fractæ repoſitæ fuerint in Arca. R. Jochanan dixit, nomine R. Simeonis ben Jochaj; docere id,* שהשם וכל כנויו *quòd Nomen Tetragrammaton, & omnia ejus cognomina, repoſita fuerint in Arca* &c. Raf Joſeph probavit, Tabulas fractas quoque in Arca fuiſſe, ex eo quod ſcriptum eſt, אשר שברת ושמתם *Tabulas quas fregiſti, & poſuiſti*, Deut. 10. 2. &c.

Eadem ex parte leguntur in Gemára Hieroſolymitanâ Schekálim cap. 6. ubi pro eo, quod in ſuperiori traditione dictum fuit, *Tabulam ex arca prominuiſſe, ſuper quam poſitus fuerit liber Legis*, illic dicitur; כמין גלוסקום עשה לו מבחוץ והיה ספר תורה נתון לתוכו *Inſtar γλωσσοκόμου ſcrinioli fecit ei,* (Arcæ) *Moſes, & intra illud inditus fuit Liber Legis &c.* Gloſſa ad גלוסקום notat; דף אחד בולט עשוי כמין גלוסקום *Tabula quadam prominebat facta inſtar capſellæ.* Manaſſes ben Iſrael in Conciliatore vocat *Pluteum arcæ affixum.*

Sic Veteres illi Rabini hac de re ſtatuerunt, ut non ſemper ſeriò egiſſe, ſed quandoque etiam ingenio ludere voluiſſe videantur. Et hinc etiam Neoterici, cùm nihil certi ex illorum traditionibus elicere potuerunt, diverſimodè pronuntiarunt.

R. David Kimchi ad 1. Reg. 8. ad; *Nil erat in arca niſi duæ Tabulæ lapideæ*, ſcribit; זה ראיה כי לא היו בארון לא שברי לוחות ולא ס"ת וארון שבו ס"ת נראה כי נתנוהו באוצרות בית יי' עם אהל מועד ועם הכלים וכו': *Hîc habetur probatio, quòd in Arca, neq; Tabulæ fractæ fuerint, neq; liber Legis: & quòd Arcam illam, in qua fuit liber Legis, retulerint in theſauros ſeu gazophylacia domus Domini, cum tentorio conventus, & cum reliquis vaſis. Et ſic videtur colligi ex verbis Chilkijæ Sacerdotis;* Librum Legis invéni in domo Domini, 2. Reg. 22:8. *Colligitur enim hinc, illum fuiſſe in loco inuſitato; & illo tempore ignoto.*

R. Levi ben Gerſon: זה לא ישלול שלא היו שם הדברים שנזכרו בתורה שהם מונחים בו כמו מטה אהרן וצנצנת המן אך שלל בזה שלא היה שם מהתורה רק עשרת הדברים כי הם מקיפים בכח כל התורה: *Hoc non negat, ibi fuiſſe ea, quæ commemorantur in Lege in eam fuiſſe repoſita, ut, Virgam Aharonis, & Urnulam Mannæ; ſed negat tantùm, de Lege ibi quicquid aliud fuiſſe collocatum, præter Decalogum; eò quòd ille ſummam contineat totius Legis.*

Idem ad Numer. 17. 10. Refer virgam Aharonis *coram Teſtimonio* in cuſtodiam: *Sic invenimus quoq; ſcriptum de Urnula Mannæ, quòd poſuerint eam* coram Teſtimonio in cuſtodiam, Exod. 16. 33. 34. (*quia Arca vocatur* Arca Teſtimonii) *propter Tabulas quæ fuerunt in ea, quæ ſunt Teſtimonium Legis & quæ ad eam pertinent. Ex eo autem quod dicit* coram Teſtimonio, *potiùs quàm*, coram Arca, *diſcimus*, שבתוך הארון היו *quòd intra Arcam fuerint* (Urna Mannæ, & Baculus Aharonis.) *Nam ſi extra eam fuiſſent, dicendum ipſi fuiſſet* coram Arca, *non*, coram Teſtimonio. *Quò accedit, quòd in meliori cuſtodia fuerint in Arca, (quàm extra eam.)* Vult dicere, dum Moſes inquit, *coram Teſtimonio*; illum voluiſſe dicere, *Coram Tabulis*. Ante Tabulas autem non potuiſſe reponi, niſi intra Arcam eſſent.

Aben Eſra ad Exod. 25. 16. ſcribit: הלוחות הם העדות כאילו הסכמו שטר כתובה והסלוחות הברית יהעד נאמן ויקח ויתן את העדות אל הארון · ועוד כי לא כתב משה ספר תורה וספר התורה שמהו הכהנים מצד ארון

Digitized by Google

ארון ברית יי׳ מחוץ׳ ועוד כתוב אין בארון רק שני לוחות אבנים וכו׳:
Tabulæ vocantur Teſtimonium (*cujus ibi mentio*) *ac ſi eſſent inſtar Pactorum dotalium; Tabulæ inquam fœderis. Cujus rei clarum teſtimonium eſt quod dicitur*; Et poſuit Teſtimonium in arca: Præterea *quia tùm nondum ſcripſerat Moſes librum Legis, & quia librum Legis ſacerdotes poſuerunt ad latus Arcæ fœderis Domini exteriùs* (non Moſes:) *quia etiam* 1. *Reg.* 8. *ſcriptum eſt*; Nil erat in arca, niſi duæ Tabulæ lapideæ. *Poteſt autem hîc quæri; Deus dicit hîc ad Moſen*; Et pones in Arcam Teſtimonium, quod daturus ſum tibi: *Alibi dicitur*; Et dedit ipſi Moſi, cùm finem feciſſet loquendi cum eo in monte Sinaj, duas Tabulas teſtimonii, tabulas, inquam, lapideas ſcriptas digito Dei; Exod. 31. 18. *Atqui verò has confregit, & ſic non implevit Legem Dei. Reſponderi poteſt; Fortaſſis hujus rei causâ Sapientes noſtri dixerunt; Tabulas fractas repoſitas fuiſſe in arca. Neq; Scriptura refellit ipſorum ſententiam. Tabulæ enim tàm priores, quàm poſteriores; ſunt Tabulæ fœderis. Deinde poſſumus etiam dicere; Scripturam hîc* (Exod. 25. 16.) *tantùm loqui de Tabulis ſecundis. Neq; contrà objici poteſt quod ibi additur*, Quod ego tibi dabo. *Nam etiam de ſecundis tabulis ſcriptum legitur*; Et dedit eas Deus mihi, Deut. 10. 4. *Præterea, non legimus, Deum Moſi præcepiſſe facere Arcam, & in eam reponere Tabulas priores: haud enim ignoravit Deus, Moſen illas fracturum; ſed de Tabulis, quas Moſes dolavit, dicitur*, Et facies tibi Arcam ligneam, Deut. 10. 1. *Sapientes priſci voluerunt, non de Arca Bezalelis hoc dictum eſſe: & rectum eſt. Juxta ſenſum autem literalem non abſurdum videtur mihi, quòd de Arca, quam Bezaleel fecit, hoc ſit intelligendum. Sic enim dicitur de illa*; Et facient Arcam ex lignis Sittim (*in numero plurali, ut proinde non poſſit intelligi de Arca peculiari, à Moſe factâ.*) *Neq; eſt quod quis quærat, quônam ergo illæ tabulæ primæ fuerint repoſitæ, uſq; dum erectum fuerat Tabernaculum? Nihil enim neceſſe fuit hoc commemorare. Ad hanc expoſitionem adigit me, quia dicitur*; Et poſui Tabulas in arcam, quam feci, Deut. 10. 5. *Si dicatur, rem enarrari prout facta fuit, etiamſi ignoremus rationem, quare illud dicat; quid faciemus illi quod ibidem mox ſequitur*; Et fuerunt illic, quemadmodum præceperat mihi Dominus? *hoc certè evidens argumentum eſt, Moſen loqui de Tabulis, quas in Arcam fœderis poſuerat, & quæ ibi erant uſq;*

Digitized by Google

ad diem hanc, ſicut dicitur 1. Reg. 8. 8. Ecce fuerunt ibi uſque ad diem hanc. גם לאות ולעד כ' ספר תורה לא היה בארון *nec minus teſtimonio, quòd Liber Legis non fuerit in Arca.* Nam primò *poſuit Tabulas in Arcam*; deinde *impoſuit ei Operculum, cum Cherubinis*; tertiò *deſcendit & habitavit. Gloria Divina* (in nube) *ſuper Cherubinis. Quibus ita poſitis, quomodo impoſuiſſet Moſes librum Legis anno quadrageſimo pòſt intra Arcam, niſi removeret operculum ab Arca, unà cum Cherubinis?* (ſubintellige, quod non potuit facere, nec feciſſe legitur) *Sed non opus eſt his omnibus.* Hactenus Aben Eſra.

Abarbenel ad 1. Reg. 8. 9. in hanc inclinat ſententiam; *In arca fuiſſe, tùm Tabulas fractas, tùm Integras, tùm etiam Librum Legis; nequaquam verò etiam Urnam Mannæ, & Virgam Aharonis. De* Tabulis *probat authoritate Rabbinorum veterum, qui voluerunt, utraſq; Tabulas in Arca fuiſſe. De* Libro Legis, *dicit ſe ſequi etiam illorum ſententiam, qui ſtatuerunt, Illum, non extùs in quodam ſcrinio, ſed intra Arcam fuiſſe*; כ' הי'ו הלוחות וספר התורה ממין אחד ומה שכתוב בזה כתוב בזה ולכן היה ראוי שישבו יחד *quia ſc. Tabulæ, & Liber Legis fuerint ejusdem ſpeciei, & quod ſcriptum erat in illis, idem ſcriptum erat in hoc* (Libro Legis.) *Itaq; decuiſſe, ut in uno eodemq; etiam loco eſſent.* כל זה הי'ה התורה אחת וכאלו אותו הארון היה מקום התורה וב'ת גנז'ת אם הכתובה באבנים ואם הכתובה בגו'לים: *Omnia hæc*, inquit, *fuerunt Lex una, perinde ac ſi Arca eſſet locus Legis, ejusq; gazophylacium; tàm ejus quæ ſcripta fuit in Lapidibus, quàm quæ ſcripta fuit in membranis.* Præterea exiſtimat, quia jam probavit, ut ſuprà viſum, in Iſraële non fuiſſe niſi Arcam unam, ſe etiam ſimul hoc eviciſſe; quòd neceſſariò hæc omnia debuerint in ea fuiſſe. Itaque quod 1. Reg. 8. 9. dicitur; *Non fuerunt in Arca, niſi duæ Tabulæ lapideæ, quas illic repoſuerat Moſes in Horeb* אשר כרת *quas pepegit Dominus cum filiis Iſraël* &c. ejus ſenſum eſſe; א'ן בארון דבר אחר לא צנצנת המן ולא מטה אהרן ולא דבר קדושה אחרת כי אם התורה האלה'ת וזה אם הלוחות השנ'ים ר'ל השלמות והנשברות כי על כלם נאמר שני הלוחות כפי מכתבם ואם התורה והמצות אשר כרת השם עם בני ישראל בהוציאו אותם מארץ מצר'ם שהי'ו שם בספר התורה אשר כתב משה: *Nulla alia res fuit in Arca, non Urna Mannæ, non Virga Aharonis, vel ulla alia res ſancta; ſed ſola Lex Divina; eaq; tùm in Tabulis utriſq;, tàm integris quàm fractis; tùm etiam in Lege & Præceptis,* compre-

comprehenſa, אשר כרת *quam* (Legem) *pepigit Deus cum filiis Iſraël, cùm educeret eos ex Aegypto, quæq; tùm comprehenſa fuerunt in libro Legis à Moſe ſcripto.* Ideò, quando dicitur, אֲשֶׁר כָּרַת *non ſignificari, quòd Tabulas pepigerit Deus cum Iſraele, ſed Legem & Præcepta, per ellipſin copulativæ* ו ET, *quaſi dixiſſet,* וַאֲשֶׁר כָּרַת Et id quod pepigit Deus cum Iſraële; *nempe Liber Legis.*

Hanc Abarbenelis expoſitionem refutat R. Samuel Laniedo in כלי יקר Kelí já kar fol. 411. & 412. col. 1. *Literalis,* inquit, *ſenſus horum verborum* אשר כרת עם בני ישראל *eſt de Decem præceptis, quæ in Tabulis ſcripta fuerunt, non verò de Libro Legis. Arguit hoc, quod ſtatim ſequitur,* Cùm egrederentur ex Ægypto; *hoc idem valet quod,* proximè & ſtatim poſt egreſſum illorum ex Ægypto: *hoc verò factum eſt per data Decem præcepta, non per Librum Legis. Deinde idem evincit abſentia copulæ* ו Et, *quando dicitur* אשר כרת (non ואשר:) *His enim verbis rationem quaſi reddit Scriptura, quare in Arca nihil præter Tabulas lapideas fuerit; quòd ſc. Moſes illas eò repoſuerit, & quòd res fuerit, quam pepigit Deus cum filiis Iſraëlis ſtatim ab egreſſu illorum ex Aegypto; eaq; omnium chariſſima & pretioſiſſima, cum qua nulla alia ſit commiſcenda.*

Quod ad *Librum Legis* attinet, qui Deut. 31. 26. jubetur *à Sacerdotibus accipi & reponi ad latus Arcæ,* quod nonnulli de latere interiori accipiunt, & proinde idem eſſe volunt, quod, *In arcam;* quæritur, utrum intelligatur non de Libro Legis toto, prout hodiè eum habent V. Libris comprehenſum, ſed de ſolo Deuteronomio? Abarbenel videtur accipere generaliter de tota Lege, unà cum Deuteronomio, uſque ad ejus finem. Sic enim ſcribit: *Jubentur Levitæ ferentes arcam accipere librum Legis, unà cum Cantico Moſis, & reliquis quæ ſequuntur uſq; ad finem, quæ jam in eo ſcripta erant, & eum reponere ad latus Arcæ fœderis Domini; idq; propter Canticum (Deuteron. 31.) de novo additum, in Teſtimonium: ideò enim Liber Dei tam diligenter erat cuſtodiendus, ideò etiam depoſuit Deus Librum Legis in manum Levitarum arcam ferentium, ut reponerent eum in latere Arcæ, quò illic extaret Teſtimonium illud fideliter cuſtoditum, neq; ullus illud falſare aut adulterare poſſet. Nequit enim homo falſare aut depravare aliquid in libris, in manum Tribuum integrarum, & Sacerdotum, depoſitis. Ille enim liber Legis in arca, ad*

latus

Latus ejus, repoſitus, de falſo commiſſo teſtaretur. וראוי היה שיושם ספר התורה בצד הארון כי לפי שהיו בו לוחות הברית שהם אוצר התורה וכוללים לכל מצותיה היה ראוי שתדבק התורה האלהית ללוחות והם אליה כמו שידבק הכלל לפרטיו: *Et ſanè decuit, ut liber Legis in latere Arcæ ſeu in arca reponeretur: quia enim in ea fuerunt Tabulæ fœderis, quæ ſunt Theſaurus Legis, comprehendentes generaliter omnia præcepta ejus, conveniebat utiq; ut Tabulis adhæreret & adjungeretur Lex Divina, quia illa ſe ad invicem habebant, ut Univerſale & particulare.* Vide eundem ad v. 9.

Sic R. Levi ben Gerſon, qui tamen vult, ad latus Arcæ exterius, non intra arcam fuiſſe: ſic enim ſcribit: צוה לקחת את ספר התורה הזאת ולשים אותו מצד ארון ברית יי' להורות שכולו היה מפי הגבורה כמו שהיו עשרת הדברים אשר בארון מפי הגבורה: *Præcepit, ut acciperent librum Legis hujus, eumq; reponerent à latere Arcæ fœderis Domini, ad docendum, Totam Legem eſſe ex ore Dei omnipotentis, quemdmodum Decem præcepta, quæ in Arca fuerunt, ex ore Dei fuerunt.*

R. Moſes Majemonides in Præfatione libri Jad: *Totam Legem ſcripſit Moſes præceptor noſter, antequam moreretur, manu ſuâ propriâ, & dedit exemplar unicuiq; tribui: Unum verò dedit reponendum in arcam in teſtimonium, ſicut dicitur;* Capite librum Legis iſtum, & ponite eum à latere arcæ fœderis &c.

R. Abraham Seba in Tzerór hammór, ſect. וילך circa finem; ואמר שצוה ללוים שיקחו את ספר התורה הזה לרמוז שספר תורה אחר היה שם וישימו אותו מצד ארון ברית יי' ויהיה שם לעד על בני ישראל כשיעברו על דברי התורה. ואם באולי אפשר שישראל יעברו על התורה ויאבדו ספרי תורתם שיהיה ספר התורה הזה שמור ביד הלוים לעד לעולם להיות להם לעד והנה צוה שישימו אותו מצד ארון ברית יי' להיות גנוז ושמור ולכן נקראו הלוים שומרי התורה דכתיב כי שמרו אמרתיך כנגד המצות ובריתך ינצורו על שמירת הספר: *Præcipit Levitis, ut accipiant Volumen Legis hujus, nempe aliud quàm quòd Moſes tùm ſcripſerat, qui illic erat, & reponant eam ad latus Arcæ fœderis, ut ibi ſit in teſtem contra filios Iſraël, ſi transgreſſi fuerint verba Legis; &, ſi fortè contingat, ut transgrediendo Legem, amittant volumina Legis, ibi præſtò ſit hoc exemplar cuſtoditum ſub cura Levitarum, in perpetuum, in teſtimonium ipſis. Hinc mandavit, ut eum reponerent ad latus Arcæ fœderis;*

quò

Digitized by Google

quò ſc. ibi cuſtodiretur, & conſervaretur. Hac de cauſa vocantur Levitæ Cuſtodes Legis, ſicut dicitur; Nam cuſtodiunt eloquium tuum, (*nempe, Præcepta*) & fœdus tuum ſervant (*cuſtodiendo ſc. Volumen Legis*) Deut. 33. 9.

In Devárim rabba ſect. וילך fol. mihi col. 300. col. 3. *Rabbini noſtri dixerunt; Cùm reſciviſſet Moſes, ſibi moriendum eſſe, eo die quid fecit? Rabbi Jannaj dixit; Scripſit tredecim exemplaria Legis, duodecim pro ſingulis tribubus*, ואחד הניח בארון *& unum repoſuit in arca, quò, ſi quis vellet aliquid depravare, recurrere poſſent ad illud exemplar, quod in arca erat.*

Jonathan ben Uziel, Paraphraſtes Chaldæus, verſum illum Deut. 31. 26. ita exponit: סַבוּ יַת סִפְרָא דְאוֹרַיְתָא הָדָא וּתְשַׁוּוּן יָתֵיהּ בְקוּפְסָא מִן צִטַר יַמִּינָא דַאֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן וִיהֵי תַמָן בְּכוֹן לְסָהִיד׃ *Reponite librum Legis hunc, & reponite eum in capſa, ad latus dexterum arcæ fœderis Domini Dei veſtri, & ſit illic inter vos in Teſtimonium.* Videtur ille per קופסא intelligere ſcriniolum, vel capſellam aliam, ad latus Arcæ affixam, vel adjectam.

Sic iſti omnes hoc mandatum *de Toto Libro Legis* acceperunt. Quam ſententiam approbat & Franciſcus Junius in notis ſcribens: *Qui autem hoc libro ſolum Deuteronomium, id eſt, τὴν δευτέρωσιν τοῦ νόμου contineri putant, ii anguſtiorem, quàm par eſt, ad hunc locum interpretationem afferunt. Nam iniquum foret, ſive hanc δευτέρωσιν, ſive Canticum ipſius, ita commendari, omiſſâ Lege ipsâ, & toto libro Moſis: & certum eſt, hoc demùm à Moſe Sacerdotibus imperatum eſſe, quùm exaraviſſet omnia, quæ fuerunt opus in illo ipſo libro fœderis authentico, cujus ſæpè mentionem fecit, ut Exod. 17. & 24. & alibi paſſim.*

Author libri Coſri videtur ſtatuiſſe, ſolas Tabulas fuiſſe in Arca. Nam par. 1. §. 87. ita ſcribit; וסרו אלה הסברות במעמד הגדול ההוא ומה שנלוה אליו אל הדבור האלהי מן המכתב האלהי שחקק עשרת הדברות האלה בשני לוחות אבנים יקרות ונתן אותם אל משה וראו אותם מכתב אלהי כאשר שמעו אותם דבור אלהי ועשה להם במצות האלהים ארון וכו׳׃ *Iſtæ opiniones* (Philoſophorum) *refutantur per Stationem illam magnam* (in monte Sinaj,) *& per Scripturam Divinam, comitantem Sermonem Dei, dum Decem illa præcepta inſculpſit duabus Tabulis è lapidibus pretioſis, eaq́ Moſi dedit, in quibus viderunt*

Digitized by Google

& agnoverunt Scripturam Divinam, quemadmodum ex ore Dei ea audiverunt. Moſes dein, ex mandato Dei fecit pro illis Arcam &c. Et parte 2. §. 28. שרש החכמה מופקד בארון אשר הוא במדרגת הלב ר"ל י' הדברים *Radix ſeu fundamentum Sapientiæ depoſitum fuit in Arca, quæ habet rationem Cordis*, h. e. Decem præcepta, ותולדותיהם והם התורה מצדו כמה שאמר ושמת אותו מצד ארון ברית י' *& proles* (h. e. particularia) *illorum, quæ ſunt Lex, à Latere ejus, ſicut dicitur*; Et pones illum à latere Arcæ fœderis Domini &c. Deut. 31. 26.

Ita ſunt Hebræorum hac de re ſententiæ, quas ipſis illorum verbis magnâ ex parte producere volui, ut videatur, quibus Authoribus, quibusque Rationibus, ſingulæ nitantur. Res eſt obſcura & ambigua, ita ut difficile ſit ἐπίκρισιν inſtituere, & certi aliquid pronuntiare.

Controvertitur præcipuè, non de Tabulis integris, de quibus nemo dubitat; ſed 1. *de Tabulis fractis*, 2. *de Libro Legis*, 3. *de Urna Mannæ, & Virga Aharonis; Utrum vel hæc omnia, vel quædam illorum, etiam in ea fuerint?*

I. Pro *Tabulis fractis* adducitur in Talmud à Raf Joſepho,

1. Locus Deut. 10. 2. ſed argutè magis quàm ſolidè. Quod enim illi hæc verba, אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ וְשַׂמְתָּם ita exponunt, *Et inſcribam tabulis verba quæ fuerunt in Tabulis primis*, quas fregiſti, & poſuiſti in Arca; violentum eſt, & præter mentem authoris. Rectiùs vertitur per futurum, וְשַׂמְתָּם *Et pones eas* (ſc. Tabulas has ſecundas, ubi illis Decalogum inſcripſero) *in arca*. Sic reddunt omnes, quotquot vidi, Interpretes & Commentatores.

2. Quia cùm Moſes primò Montem conſcendiſſet, & mandatum faciendi arcam accepiſſet, ſimul ipſi dictum fuit, ut factâ Arcâ in eam reponeret Teſtimonium, ſeu Tabulas teſtimonii, Exod. 25. Hoc verò mandatum non impleviſſet, niſi illas eò repoſuiſſet. Reſponderi autem poteſt, hoc præceptum æquè referri poſſe ad Tabulas ſecundas, quia Deus non ignoravit Moſen primas fracturum. Vide ſup. in Aben Eſra.

3. Dicit Abarbenel, decuiſſe ut quæ ſunt ejuſdem ſpeciei, eodem loco collocentur. Id verò probabili tantùm nititur conjecturâ, nullo evidenti loco Scripturæ. Contrà potius videtur

detur eſſe quod 1. Reg. 8. dicitur, *Nil in arca fuiſſe præter duas* (non quatuor) *Tabulas lapideas.*

Hinc Nachmanides exiſtimat, Tabulas has fractas, unà cum Arca temporaria à Moſe facta, fuiſſe primò in Tabernaculo aſſervatas, poſtmodùm, factâ Bezaleelis Arcâ, in gazophylacia Sacra repoſitas. Communis tamen Talmudicorum ſententia eſt, utrasque in Arca fuiſſe.

II. Pro *Libro Legis, eoq; integro*, ut ſuprà vidimus, *intra Arcam repoſito*, affertur locus;

Deut. 31.26. *ſæpiùs jam allegatus.* Hic verò non diſertè dicitur, quòd fuerint juſſi Levitæ reponere librum Legis בָּאָרוֹן In *Arcam*, ſed מִצַּד הָאָרוֹן *A' latere Arcæ*, ſeu, *Ad latus Arcæ*; quod equidem poſſet etiam de latere Interiori accipi, ſed magis veroſimile videtur, accipiendum eſſe de Exteriori, quod videtur etiam præpoſitio מ indigitare. Neque dicitur, *A' latere Teſtimonii*, vel, *Tabularum*, in media ſc. arca repoſitarum, ſed, *A' latere Arcæ*, exteriùs ſc. ad latus ejus. Sic 1. Sam. 6. 8. dicunt Philiſtæi ad Sacerdotes & Divinos ſuos; *Tollite arcam* DOMINI, *& imponite eam plauſtro: & vaſa aurea, quæ reddidiſtis ei pro expiatione pro peccato, ponetis in capſa* בְּצִדּוֹ à latere, ad latus ejus. Hîc utique non de latere interiori, ſed exteriori accipitur.

Hinc R. Jehuda in Talmud ſcripſit, Tabulam ſeu Capſulam, aut Scrinium, prominuiſſe extra Arcam, ei ſc. adhærens, & huic impoſitum fuiſſe librum Legis. Hinc etiam Jonathan, Paraphraſtes Chaldæus vertit; *Reponite librum Legis in capſa, ad latus dexterum Arcæ fœderis Domini.*

Quod ex 2. Reg. 22. 8. affertur, ubi Hilkijas Sacerdos magnus dicit; *Inveni librum Legis in domo Domini*; illud nihil ad rem facit. Illis potiùs favet, qui ſenſerunt, extra arcam, in capſa quadam fuiſſe aſſervatum, & à Chilkijah Sacerdote, cùm fiſſuras Templi repararet, in loco quodam inuſitato repertum, unde, quaſi inventâ prædâ ex inopinato, tantâ lætitiâ perfuſus fuit, ut exclamaret; *Inveni* &c. Dicit, *In Domo Domini*, non in Arcâ.

Adhæc, cùm Tabulis in Arcam repoſitis, Operculo cum Cherubinis fuerit clauſa, &, eâ ita clauſâ Gloria Domini in-

Digitized by Google

nube Eam contexerit, non probabile eſt, remoto operculo & Cherubinis, eam recluſam, & Librum Legis in eam intruſum eſſe. Quod Aben Eſræ eſt argumentum.

Neque etiam probabile eſt, tantæ Arcam fuiſſe capacitatis, quæ nonniſi duos cubitos cum ſemiſſe, tàm in longitudine, quàm in latitudine continebat, ut totum ſimul Volumen Legis, unà cum Tabulis complecti potuerit.

Quod ſi etiam liber Legis ideò fuit in Archivis Sacris in Sancto Sanctorum aſſervatus in Arca, ut ibi ſit *in Teſtimonium Iſraëlitis*, ut textus loquitur, hoc eſt, ut neceſſitate exigente eum inſpicere & conſulere poſſent, ſi fortè vel exemplarium depravatio contingeret, vel prorſus deperderentur, uti ſuprà allegati Authores, R. Jannai in Devarim rabba, Abraham Seba in Tzerór Hammór, Majemonides & Abarbenel, volunt; tùm hac occaſione & Sanctum Sanctorum, & Arca aperienda ac reſeranda fuerunt, quoties tale quid uſu veniret.

Utrum verò extra tempus conſuetum, quod in die Expiationum erat, Pontifici ſummo licuerit Sancta Sanctorum ingredi? res eſt incerta. Diximus de ea quædam in Anticritica noſtra par. 2. cap. 13. pag. 909. Illis adjiciatur, quod in Additionibus Talmudicis legitur in Bava báſra fol 14. 1. ubi in loco ſuprà allegato *Gemára* dicit, *Tabulas, & Volumen Legis, ita compleviſſe concavitatem Arcæ, ut duo palmi reſidui eſſent, ne Liber Legis, ſi vel inde depromeretur, vel in eam inſerretur, comprimeretur*; Ad hæc verba ſcribunt Additiones, per modum Objectionis; ואם תאמר הלא לא היו מוציאין אותו מן הארון דהא אסור ליכנס בבית קדשי הקדשים וביום הכפורים לא אשכחן בסדר יומא שהיה מוציאו: *Atqui nunquam educebant eum ex Arca: probibitum enim erat ingredi Sanctum Sanctorum: Et in die Expiationum, quo Sacerdos ſummus ingrediebatur, non legimus, quòd inde eum exprompſerit.* Ad hoc autem reſpondent ita: דלצורך כדי לתקן שרי ליכנס בבית קדשי הקדשים כדאמרינן בעירובין והכא נמי יכול ליכנס שם כדי לתקן ספר תורה כדי שלא יתעפש ויתקלקל וגם משחרב משכן שילה עד שבנה שלמה בית המקדש היו יכולין להוציאו מן הארון ולעיין בו: *Exigente neceſſitate ad aliquid in eo reparandum, licitum fuiſſe ingredi Sanctum Sanctorum, legimus in Erúvin fol. 105. & 14. Pariter ergo hîc dicere licebit, potuiſſe Sacerdotem ſummum ingredi*

(alio

(alio ſc. tempore) *ad librum Legis conſervandum, vel reparandum, ne putreſcat vel corrumpatur. Quin & ex quo vaſtatum fuit Tabernaculum Silo, usq. ad exſtructionem domûs Sanctuarii à Salomone, potuerunt illum ex Arca eximere & inſpicere.* Ita iſti ſentiunt, veſtigia Talmudica ſequentes. De hoc, num fortè alibi plura occurrant, ulteriùs diſpiciendum.

III. Pro *Urna Mannæ* & *Virga Aharonis*; non multa reperio, vel in Veterum, vel in recentiorum ſcriptis. Abarbanel ad 1. Reg. 8. 9. ad; *Nil fuit in Arca, niſi duæ Tabulæ* &c. ſcribit: כתבו המפרשים לא אמר הכתוב בזה לשלול שלא היה בו צנצנת המן ומטה אהרן כמו שבא בקבלתם ז״ל כי דברים האלה ר״ל צנצנת המן ומטה אהרן היו בארון משמרת לבני ישראל׃ h. e. *Interpretes ſcribunt, Scripturam his verbis non negare, quin in ea fuerit urna Mannæ, & Virga Aharonis, ſicut habetur in Cabalâ, ſeu Traditione quadam Rabbinorum noſtrorum, quòd res iſtæ, Urna, inquam, Mannæ, & Virga Aharonis, fuerint in Arca cuſtodita pro filiis Iſraël.*

Miror, cur in genere dicat, *Interpretes ſcribunt*! Ego hactenus ex omnibus non niſi unum R. Levi ben Gerſon vidi, qui id ſcribat, cujus verba ſuprà ſunt producta. Quod de *Traditione quadam veteri Rabbinorum* addit, ſimiliter neſcio, unde id habeat. Mihi hactenus nulla talis Traditio, ſeu in Talmud, ſeu in Medráſchim occurrit. Hoc equidem ſcribitur in Talmude; *Quando abſcondita fuit Arca, unà cum eâ abſcondita quoque fuiſſe, Urnam Mannæ, Lenticulam olei unctionis, & Baculum Aharonis cum ejus floribus & amygdalis*; ſed tamen non dicitur, iſta in Arca fuiſſe. Procul dubio tamen, prout vir fuit multæ lectionis & obſervationis, de tali aliqua traditione aliquid ipſi innotuit.

R. Levi ben Gerſon itaque ad duo loca Scripturæ provocat, Exod. 16. 33. ubi *Urna Mannæ* לִפְנֵי ״י *coram Domino* jubetur referri, & v. 34. *repoſita* dicitur לִפְנֵי הָעֵדֻת *coram Teſtimonio*: & Numer. 17. 10. vel, juxta alios, 25. ubi *Virga Aharonis* לִפְנֵי הָעֵדֻת *coram Teſtimonio*, jubetur referri & reponi;

Teſtimonium, inquit, hoc, ſunt Tabulæ lapideæ, intra Arcam repoſitæ. Hæc jubentur referri & reponi coram Teſtimonio. Ergo intra Arcam repoſita fuerunt: quia extra eam non fuiſſent לפני *in facie ejus, & coram eo*. Et ſic dicendum fuiſſet, *Coram Arcâ*, non, *Coram Teſtimonio*.

Digitized by Google

Item; Jubentur reponi לְמִשְׁמֶרֶת in cuſtodiam, ſc. diligentem & tutam. Atqui in meliori cuſtodia fuerunt in Arca, quàm Extra eam.

Sed alii reſpondent ad hoc; *Coram Domino*, & *Coram Teſtimonio*, idem eſſe quod *Coram Arca fœderis*, ſeu *Teſtimonii*, quæ Symbolum etiam erat *Præſentiæ Domini*. Sic v. 4. *Reponesq́; illas virgas in tabernaculo Eccleſiæ* coram teſtimonio, v. 7. *Et poſuit Moſes virgas coram Domino in tabernaculo teſtimonii.* An omnes duodecim virgas vel jubetur hîc reponere, vel repoſuit Moſes intra Arcam? Nequaquam: ſed; *In tabernaculo Eccleſiæ coram Teſtimonio*, idem eſt quod; *In ea parte Tabernaculi in qua erat Teſtimonium*, hoc eſt, Arca cum Tabulis teſtimonii ſeu fœderis. Sic exponit R. Salomon לפני הארון *Coram Arca*, & Aben Eſra; לפני יי Coram Domino, *id eſt, coram Teſtimonio*, שהוא הארון *quod eſt Arca, quæ ſic vocatur propter tabulas fœderis, quæ fuerunt in ea.*

Abarbanel addit; *Non decuiſſe etiam, ut iſta, quantumvis ſanctiſſimæ res fuerint, conjungantur cum Tabulis: neq; enim æqualia fuiſſe, ut uno eodemq́; loco cum illis manere & aſſervari debuerint.*

Et ſic communiter Hebræi volunt; *Ante arcam*, ſeu, *Coram Arca*, in ſcriniolo fortè aliquo Arcæ annexo fuiſſe repoſita. Sic ſcribit R. Moſes Majemonides, in הלכות בית הבחירה cap. 4. אבן היתה בקדש הקדשים במערבו שעליה היה הארון מונח ולפניו צנצנת המן ומטה אהרן: h. e. *Lapis fuit in Sancto Sanctorum, in parte ejus Occidentali, cui impoſita fuit Arca; & ante eam, Urna Mannæ, & Virga Aharonis.* Sic Moſes Mikkótzi in Libro Præceptorum magno fol. 210. col. 1.

Hic verò contrarius videtur Apoſtolus, qui in Epiſtolâ ad Hebræos cap. 9. de Tabernaculo loquens, ſcribit: *Poſt medium autem velum erat* σκηνὴ *Scena* (vel Tabernaculum) *quam vocant Sanctum Sanctorum, aureum habens thuribulum*, καὶ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης *& Arcam fœderis undiq; tectam auro*, ἐν ᾗ στάμνος χρυσῆ ἔχουσα τὸ μάννα, καὶ ἡ ῥάβδος Ἀαρὼν ἡ βλαστήσασα, καὶ αἱ πλάκες τῆς διαθήκης *in qua erat Urna aurea habens manna, & Virga Aharonis quæ germinavit, & Tabulæ fœderis* &c. Quibus verbis æquè videtur inſerere Arcæ hæc tria omnia.

Ut hanc difficultatem concilient, varios excogitarunt modos Interpretes.

1. Sunt

Digitized by Google

1. Sunt qui ἐν ᾗ referunt, non ad proximam vocem τὴν κιβωτὸν, ſed ad remotiorem τὴν σκηνὴν; ut dicat Apoſtolus; In Tabernaculo Secundo, quod vocant Sancta Sanctorum, fuiſſe etiam Urnam mannæ, & Virgam Aharonis, ſcil. ante arcam; Tabulas autem in arca. Hanc ſententiam prolixè tuetur Franciſcus Junius in Parallelis Sacris.

Huic verò ſententiæ aliis obſtare videtur, quòd non de σκηνῇ, ſed κιβωτῷ immediatè ſubjungatur ὑπεράνω δὲ αὐτῆς, *Supra hanc autem Cherubim glorioſi obumbrantes propitiatorium*, unde & quæ ſequuntur ad Arcam referenda ſunt. Itaque

2. Alii hanc ſolutionem afferunt, quæ commodior videtur, ἐν ᾗ ab Apoſtolo non ſtrictè ſumi, pro *In qua*, vel *Intra quam*, ſed laxiùs, pro *Cum*, ex Hebraiſmo, in quo Præpoſitio ב non ſolùm ſignificat *In*, ſed & *Cum*, *Ad*, *Prope*, *Juxta*, ut Joſ. 10. v. 11. Judic. 18. 12. Sic reſpectu Urnæ & Virgæ Aharonis ſignificabit, *Cum qua*, vel, *Prope quam*, *Juxta quam*; reſpectu Tabularum, *In qua*.

In hac tamen Solutione nonnullis hoc videtur durum, neque admodum probabile, τὸ ἐν ᾗ in uno eodemq; loco in gemino ſignificato adhiberi. Unde ſicut intelligitur de Tabulis, ita quoque intelligendum eſſe de Urna, & Virga.

3. Alii tempora diſtinguunt, & dicunt, Intra Arcam fuiſſe hæc omnia tempore illo, de quo loquitur Paulus, nempe quando primùm exſtructum fuit Tabernaculum Moſaicum, & quamdiu Arca illa cum Tabernaculo deferri debuit per deſertum. Tunc enim, cùm locum commodum non haberent ad iſta omnia collocanda, cùm inſtabile & vagum eſſet Tabernaculum, ea repoſuiſſe in Arca cum Tabulis Legis: ſed cùm poſtea exſtructum eſſet Templum Salomonis, ſtabile videlicet Tabernaculi & Arcæ domicilium, idque amplum & ſpatioſum, tunc ſolam Legem manſiſſe intra arcam, reliqua ante illam ad latus ejus fuiſſe diſpoſita & aſſervata. Apoſtolum itaque loqui de Statu Tabernaculi ambulatorio; In libro Regum 1. cap. 8. ſermonem eſſe de Templo ſtabili, in quo omnia in commodiorem ordinem fuerint redacta.

Sed & hæc Sententia ſuas habet difficultates. Nam primò ne-

Digitized by Google

mò neſcio quæ hæc ſit, quæ fingitur, neceſsitas, tempore Tabernaculi per deſertum vagantis, ut ſine expreſſo mandato intra Arcam eas reponere quaſi coactus fuerit Moſes. An adeò difficile fuiſſet ipſi ſcriniolum aliquod conficere, in quod reponerentur? *Deinde* mutatio tempore Salomonis facta, nullo nititur fundamento. Scriptura de hac re nihil habet. Nullibi jubentur hæc, ſeu hoc, ſeu illo tempore, intra Arcam reponi, ſed Coram eâ, vel Ante eam ad latus ejus.

Ex his tribus ſententiis, duæ priores videntur maximè probabiles; & inter has Secunda non diſplicet, neque ejus difficultas allata tanta, quin commodâ explicatione leniri poſſit.

Scriptura nimirum dicit, *Urnam & Virgam Abaronis reſerenda eſſe coram Teſtimonio*. Per *Teſtimonium* hoc alii Hebræorum jam olim intellexerunt *Tabulas*, alii *Arcam*, de quibus variæ circumferebantur Traditiones, uti ſuprà ex Talmudicis vidimus. Si *Tabulæ* intelligantur, res eſt extra controverſiam, iſta fuiſſe in Arca. Si *Arca* vocatur *Teſtimonium*, attendendum, quomodo, ex illorum ſententia, illa *coram Arca* repoſita fuerint. Communis tùm habebatur Traditio, quæ, uti vidimus, utriq; Talmud eſt inſerta, tùm Hieroſolymitano, tùm Babylonico, *ſeu* דפא *Tabulam*; *ſeu* גלוסקמא γλωσσόκομον *capſellam adjectam fuiſſe Arcæ fœderis* (à Moſe videlicet) *inſtar appendicis alicujus in hunc uſum*, & fortasſis etiam ut liber Legis ei indatur. Hoc jam ſic poſito, rectè dici poteſt hæc omnia fuiſſe in Arca: quod enim in hac capſella Arcæ adjecta fuit, in cenſu habebatur eorum, quæ in Arca erant, licet non omnia eodem modo, & uno in loco. Sicut in Aula Regis dicuntur eſſe etiam ii, qui juxta eam ſuum domicilium habent, ad aulam tamen pertinent: ita, quia hæc duo ſingulariter jubebantur reponi *coram Arca*, connumerabantur inter ea quæ ad Arcam pertinebant, & in ea erant. Sic itaque dici poteſt, Apoſtolum, qui aliud ſpectavit, neque ſibi propoſitum habuit, accuratè Tabernaculum & Vaſa ejus deſcribere, ſed ſummariè duntaxat quædam ex præcipuis recenſere, hæc, ſive uno, ſive altero modo, dicere *In Arca fuiſſe*, ex communi aliqua, quam tùm habebant, hac de re Traditione, quarum ille peritus fuit. Sic quod de *Janne & Jambre*, Magis

Pharaonis,

Digitized by Google

Pharaonis, dicit 2. ad Timoth. 3. 8. ſanè nomina illa non habuit ex Scriptura, in qua non leguntur, ſed ex Traditionibus Judæorum illa refert, in quibus crebrò memorantur, ut videre eſt in Lexico Chald. Talm. pag. 945. 946. Et plura ejus rei exempla produci poſſent, in quibus ex communi opinione ſæpè quædam referunt, & ſupponunt Scriptores Sacri. Neque malè dixit de his ἐν ᾗ *In qua erant*, pro, *In & cum qua*; quia, ut Scriptura loquitur, *coram Teſtimonio* erant; h. e. vel contiguè & proximè juxta arcam poſita, vel continuè per adjectam arcæ appendiculam ei adhærebant. Ut tàm id, quod in Arcæ appendice, quàm quod intra Arcam ipſam erat, ἐν αὐτῇ *In illa* fuiſſe, dici poſſit, maximè ab eo, qui non accuratam alicujus rei deſcriptionem inſtituit. Sic Præpoſitio ב *In* apud Hebræos denotat quandoque *Inhæſionem*, quandoque הַךְ בּוֹק וְהַנְּגִיעָה *Adhæſionem, & Contactum*; ut Jobi 19. 20. בְּעוֹרִי וּבִבְשָׂרִי דָּבְקָה עַצְמִי *In cute mea & in carne mea hæſit os meum*, pro, Cuti & carni meæ adhæſerunt oſſa mea, præ afflictione ſc. & macie. Druſ. in Parte alterâ Annotat. in Novum Teſt. ſcribit ad hunc locum; In urbe *natus eſſe dicitur & qui natus* ad eam, *hoc eſt, in ejus territorio: Sic*, in Jericho Joſ. 10. 10. *valet*, ad Jericho: In Gabaon, *h. e.* prope Gabaon: In Kirjath-jeárim, Jud. 18. 12. *Sic fortè*; In quâ Urna aurea &c. *ut dicat*, *Urnam auream manna fuiſſe* prope arcam, *& tabulas fœderis* in arca, *propriè loquendo*. Sic quod *Urnam Manna* vocat χρυσῆ *Auream*, non ex Moſis ipſius textu, ſed authoritate LXX. Græcorum dixit, qui Hebræorum צִנְצֶנֶת reddiderunt στάμνον χρυσῆ. In textu Hebræo nuſpiam materia exprimitur, ex qua illa urna fuerit. Et vetus eſt apud Hebræos Traditio, illam *Teſtaceam* fuiſſe. Ea legitur in Mechilta, libro antiquiſſimo in Exod. fol. 20. 1. & in Tanchumah fol. 29. col. 4. Quocunque igitur fundamento iſta nitantur, potuit Apoſtolus ita loqui, ſeu ex rei veritate, ſeu ex fama, & Traditione receptâ.

Cæterùm eódem loco dicit Apoſtolus quoque; *quòd Sanctum Sanctorum habuerit* χρυσοῦν θυμιατήριον *Aureum Thuribulum*. Hujus etiam nullam mentionem facit Moſes. Unde quomòdo id vel intelligendum ſit, vel conciliandum, laborant Interpretes.

Quidam per θυμιατήριον *aureum* intelligunt *Altare aureum*

ſuffitus; illudque intra Velum in Sancto ſanctorum locant, &c. Sacerdotem ſummum ſingulis diebus bis, manè & veſperi ad ſuffitum faciendum ingreſſum eſſe volunt; ſemel autem duntaxat in anno eódem ingredi ſolitum cum Sanguine, ad expiandum Tabernaculum.

Quòd Altare hoc fuerit in Sancto Sanctorum, putant probari poſſe ex loco Exod. 30. 6. ubi legimus: *Et pones illud* (nempe, Altare thymiamatis) *ante velum, quod eſt ſuper vel juxta Arcam teſtimonii, ante Propitiatorium, quod eſt ſuper Teſtimonio.*

Verùm Hebræi omnes hîc reclamant, & Altare ſuffitus extra Velum Sancti Sanctorum locant, proximè tamen ei, & è regione Arcæ. R. Salomon: מכוון כנגד הארון מבחוץ *Situm è diametro ex oppoſito Arca extrinſecus.* Sic Aben Eſra, מחוץ לפני הכפורת שיהיה כנגדה נתון *Extrinſecùs ante propitiatorum, ut rectà ex adverſo Arca ſit collocatum.* Abarbenel: *Dicit*; Et pones illud ante velum; להגיד שיניחו את המזבח בהיכל קדש מחוץ לפרוכת באמצע רחב האהל *ad indicandum, ut collocent Altare hoc in Templo ſancto extra velum, in medio latitudinis tentorii*: Quod eſt עַל propter (*ſic ex ejus mente particula hæc vertenda hîc*) Arcam teſtimonii; *nam* על *ſæpè uſurpatur pro* בעבור; Ante propitiatorium שיהיה מזבח הזהב מכוון כנגד הכפרת *ut ſc. Altare aureum ſit directè oppoſitum Propitiatorio*; Quod eſt ſuper Teſtimonio; *in loco Sancto, ubi te conveniam* &c. Majemonides in הלכות בית הבחירה cap. 3. §. 17. *Altare ſuffitus fuit quadratum cubitale,* והוא נתון בהיכל מכוון בין הצפון לדרום משוך בין השולחן והמנורה לחוץ ושלשתן היו מונחין משליש ההיכל ולפנים כנגד הפרוכת המבדיל בין קדש ובין קדש הקדשים *& erat poſitum in Templo inter Aquilonem & Meridiem, nonnihil verò inter Menſam & Candelabrum extrà vergens* (versùs Orientem ad portam Templi.) *Omnia autem tria ſita erant à trientali ſeu tertiâ parte Templi & Interioris adyti ex oppoſito Veli diſtinguentis inter Sanctum & Sanctum Sanctorum.* Deſumpta ſunt hæc ex Talmud Joma cap. 3. & 5. Alia omittimus ad hujus rei probationem, quia id hîc non eſt propriè inſtituti noſtri.

Alii accipiunt de Thuribulo aureo, quod ſingulis annis in Adytum inferebat Sacerdos ſummus, & ibi relinquebat in annum ſequentem, quo cum alio thuribulo in die Expiationum

Digitized by Google

num volunt ingreſſum, & eo illic repoſito, quod priori anno reliquerat, extuliſſe. Nam ſine thuribulo & ſuffitu non licitum ipſi erat ingredi Sanctum Sanctorum, Levit. 16. Ut ſic ſemper Thuribulum in Sancto Sanctorum fuerit; uno ſc. quotannis illuc illato, & altero elato. Hæc eſt ſententia Villalpandi in Ezechielem Tomo 2. par. 2. lib. 4. cap. 51. & ſeqq.

Sed hoc ſine ullo teſte & authore, quantum ego ſcio, dicitur & fingitur, & natum eſſe puto ex non recte aſſecutâ mente Hebræorum, ritum hunc adolendi in Die expiationum deſcribentium. Peti illa poſſunt ex Talmud Joma cap. 5. Siphra fol. 168. Abarbenele in Levit. 16. & aliis. Scribunt illi quidem, Sacerdotem ſummum, ſtipatum duobus aliis, in Sanctum Sanctorum cum thymiaterio ingreſſum eſſe, & illud ibi ante arcam depoſuiſſe, ſed addunt etiam, ipſum illud iterum idem inde extuliſſe. Nempe quater ajunt in die Expiationum ingreſſum Sanctorum, 1. cùm thymiaterium, cum prunis & aromatis, in illud intulit, illud ibi relinquens, donec cæteros etiam cultus peregerit. 2. cum Sanguine juvenci, eo octies inter vectes Arcæ ſpargendo. 3. cùm Sanguine hirci mactati, &c. 4. ſub veſperam נכנס ומוציא את הכף ואת המחתה *ingreditur & effert inde acerram & thuribulum*, Majemon. in עבודת יום הכפורים cap. 4. Tal. Joma cap. 7. Abarbenel Levit. 16. diſertè: נכנס פעם רביעית כדי להוציא משם את המחתה והכף שנשארו שמה מעת הקטרה *Ingreditur quartâ vice, ad auferendum inde thuribulum & acerram, quæ ibi remanſerunt à tempore quo ſuffitum fecit.* R. Levi ben Gerſon rationem reddit, 1. cur hæc ibi tamdiu relicta fuerint? שאין ראוי שיוציא משם הכף והמחתה טרם השלם היכול לקטרת והאש אשר במחתה *quia ſc. non conveniebat ut iſta vaſa inde efferat, antequam perfectè conſumpta fuerint Suffitus & Ignis in Thuribulo &c.* 2. cur Scriptura nullam exertam mentionem faciat efferendorum horum vaſorum? לפי שאינו מכוון בעצמו ואינו מצורך הכפרה *quia hoc nō de præcipuo ſcopo fuit hujus diei, neq; de neceſſitate Expiationis.* 3. cur efferenda fuerint? בהכרח יתח״ב זה לכבוד המקום ההוא שלא ישאר שם האפר בכל השנה עד בא יום הכפורים אחר שיסירה משם הכהן הגדול *quia hoc pertinebat ad honorem illius loci, ne cinis per totum annum ibi relinquatur, neq; ad ſequentem Diem Expiationum, quo de-*

Digitized by Google

mum illum removeat Sacerdos magnus. Sic directè hæc opponuntur ſententiæ illi Villalpandi. Qui plura de iis volet, dictos Authores adeat, ut & R. Moſen Gerundenſem in ſect. אחרי מות mihi fol. 92. col. 1.

Itaque cùm hujus ſententiæ veſtigia aliqua neque in Scriptura, neque in Hebræorum monumentis, deprehendantur, videamus an aliquid aliud ex illis eruere queamus.

Scribunt Hebræi, quando Sacerdos ſummus in Die Expiationum ingreſſus fuit Sanctum Sanctorum cum thymiamate, inter alias hujus Diei, & cæterorum, in Ritibus Sacris differentias, hanc quoque fuiſſe; quòd בכל יום היה חותה במחתה של כסף זמערה לתוך של זהב · והיום חותה בשל זהב ובה היה מכנים *diebus cæteris ſuffitum facturus prunas de Altari cepit in Thuribulo argenteo, & ex eo illas evacuârit in thuribulum aureum; hoc verò die decerpſerit prunas thuribulo aureo, & in illo eas retinuerit* (vel, & cum illo in Sanctum Sanctorum ingreſſus fuerit.) Siphra mihi fol. 168. col. 1. in paraſchâ אחרי מות. Majemonides in הלכות יום הכפורים cap. 2. §. 8. Jalkut fol. 165. col. 1. Abarbenel in אחרי מות in principio.

Probabiliùs itaque dici fortaſſis poteſt, peculiare aliquod fuiſſe Thuribulum aureum, in eum finem & uſum deſtinatum, ut cum eo Sacerdos ſummus quotannis in Die expiationum ingrediatur in Sanctum Sanctorum. Et de hoc dicere Apoſtolum; *quòd Sanctum Sanctorum habuerit Thuribulum Aureum;* non quòd in eo fuerit incluſum & conſervatum (nam ſic contra mandatum Sanctum ſanctorum ingredi, & priùs thuribulum inde repetere debuiſſet, ſuffitum facturus,) ſed quòd huic uſui peculiariter inſerviret, ut eo Sacerdos ſummus in Sancto Sanctorum adoléret. Neque enim accuratam recenſionem ibi inſtituit Apoſtolus eorum quorum mentionem facit, ut ipſemet fatetur v. 5. Conjecturam hanc poſſit fortaſſis confirmare, quòd in ſuprà adductis locis Hebræi alia quoque notant, in quibus Thuribulum hoc aureum Diei expiationum ab aliis diſcreparit; veluti, *cùm ordinaria thuribula ceperunt quatuor cabos; hoc, nonniſi tres,* ut tanto levius eſſet, & Sacerdos magnus, variis cultibus hoc die oneratus, levaretur &c. Sed hæc אגב אורחא obiter & in tranſcurſu hoc loco.

CAP.

Digitized by Google

Caput VI.

De Forma Arcæ in Genere, ejusq́; Ideâ, Moſi à Deo in monte exhibitâ. Conciliatio Loci Moſaici Exod. 25. 40. cum Allegatione Apoſtolica in Epiſt. ad Hebr. cap. 8. v. 5.

FORMA Arcæ fœderis conſideranda ſequitur. Hanc nobis Scriptura deſcribit *primò* in Genere: *ſecundò* in Specie.

I. *Generaliter*; quando Deus dicit in genere de Tabernaculo, omnibusq́ue ejus partibus & vaſis; Exodi cap. 25. v. 9. *Et facient mihi Sanctuarium, ut habitem in medio eorum*, כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ אֵת תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן וְאֵת תַּבְנִית כָּל־כֵּלָיו וְכֵן תַּעֲשׂוּ׃ *Juxta omnia, prout ego videre facio te ſtructuram tabernaculi, & ſtructuram omnium vaſorum ejus, ſic facietis.* & v. 40. רְאֵה וַעֲשֵׂה בְּתַבְנִיתָם אֲשֶׁר אַתָּה מָרְאֶה בָּהָר *Vide & fac ſecundum ſtructuram illorum, quæ tibi oſtenſa eſt in monte.* Sic cap. 26. v. 30. וַהֲקֵמֹתָ אֶת־הַמִּשְׁכָּן כְּמִשְׁפָּטוֹ אֲשֶׁר הָרְאֵיתָ בָּהָר *Et eriges Tabernaculum ſecundum judicium ejus*, h. e. *ſecundum modum ejus, qui tibi oſtenſus eſt in monte.*

His verbis indicatur, quò omnia circa Tabernaculum & ejus vaſa ritè & ſecundum Dei voluntatem fiant, eorum omniū formam, figuram, ſtructuram, videndam exhibitam eſſe realiter Moſi priùs in monte. *Sic exponit Abarbenel*: poſteaquam allegoricam horum verborum adduxiſſet expoſitionem, inquit; וכפי הפשט מבלי פנות אל דרכי הרמזים נראה לפרש מסכים למה שאח"ל שהראהו הקב"ה למשה בהר בראיה מוחשת נגד עינ׳

את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו כאילו היו שם במציאות מוחשים וכו׳: h. e. *Juxta ſenſum literalem autem, non reſpiciendo ad figuras & myſteria, exponimus hæc verba cum Rabbinis noſtris; quòd videre fecerit Deus Moſen in monte, viſione ſenſibili coram ipſius oculis, ſtructuram Tabernaculi, & ſtructuram omnium vaſorum ejus, ac ſi ibi reipſa & in ſenſus incurrentia adeſſent. Factum eſt autem ipſi hoc miraculum, meo judicio, ideò, ut ſtructuram, ſeu ideam operis totius perfectè conciperet, & ſic etiam artificibus adhibendis ad illud ritè mandare poſſet. Nam res Geometricæ, ſecundum ſuas dimenſiones omnes, tùm phantaſiæ & imaginationi, tùm ſenſuum apprehenſioni exhibitæ, longè meliùs concipiuntur, quàm nudis verbis propoſitæ & delineatæ. Animus enim non tam benè capit res auditas, ut Viſus capit res viſas. Sic videre fecit Deus Moſen in monte totam terram Canaan à Gilead usq; in Dan*, Deut. 34. v. 1. Sic Aben Eſra, Ramban &c. Expoſitionem hanc confirmat Stephanus Actor. 7. 45. *Tabernaculum*, inquit, *teſtimonii fuit Patribus noſtris in deſerto, ſicut diſpoſuerat is, qui dixerat Moſi, ut illud faceret ſecundum figuram quam viderat.*

Sic ergo תבנית Structura, Forma, Similitudo illa, Moſi in monte exhibita, idea fuit & Archetypus, juxta quam artifices *omnia* facere debebant. Inter quæ procul dubio vel prima fuit Arca, omnium quæ in Tabernaculo erant rerum, quarumque recenſio ibi mox ſequitur, maximè eximia.

Noluit Deus Tabernaculi, Arcæ, reliquarumque rerum formam & fabricam arbitrio Moſis relinquere: non etiam nudâ verbali deſcriptione uti voluit, ſed præter hanc oculis Moſis Archetypum viſibilem miraculosè effictum exhibuit, ut nec Moſes quicquam juberet, nec Artifices facerent, quod non à Deo eſſet profectum, præceptum, & Videndum propoſitum. Ex quo diſcimus, quemadmodum nihil eſt in quo magis ſibi placeant homines, quàm in excogitandis & adinveniendis ex ſuo cerebro modis, quibus exiſtimant Deum colendum eſſe: ita nihil eſſe quod Deo magis diſpliceat & exoſum ſit, qui ubique teſtatur, ſe nolle coli mandatis & doctrinis hominum, ſed ex ſuo ipſius præſcripto, nec ullum Cultum ipſi gratum eſſe, quem ipſe non inſtituerit. Tales cultus arbitrarii τῆς ἐθελοθρησκείας equidem videntur habere λόγον aliquem σοφίας

ut Apo-

ut Apoſtolus loquitur ad Coloſs. cap. 2. v. 23. ſed tamen *οὐκ ἐν τιμῇ τινὶ εἰσι nullius ſunt pretii*, ut ibidem ait: obvelantur prætextu & titulo bonæ intentionis, ſed opera inde profecta Deo non ſunt grata, ſicut olim in Somnio Regi Coſræo devotè & magno zelo, ſecundum ſuam opinionem, Deum colenti, ſæpiùs vox, veluti ab Angelo profecta, audita fuit; כונתך רצויה אבל מעשיך אינם רצויים *Intentio tua bona, & grata eſt Deo, ſed opera tua non ſunt grata: Fruſtra enim colitur Deus doctrinis, quæ ſunt mandata hominum*, Eſaj. 29. 15. Elegans hac de re legitur diſcurſus in libro Coſri part. 3. §. 23. הלא הקדמתי לך בדברי כי ההתחכמות והסברא בתורה איננו מביא אל רצון האלהים *Nunquid antea tibi jam dixi, Propriam ſapientiam, & Rationem in Cultu Divino, non conciliare homini benevolentiam Dei: ſecùs enim illi qui duos Deos credunt* (Manichæi) *& Aeternitatem Mundi, Artifices item imaginum ſpiritualium* (Magicarum.) *Solitariam vitam agentes in montibus* (Eremitæ & Anachoretæ,) *& Igni filios ſuos comburentes, quoque appropinquarent ad Deum. Jam verò diximus, non dari acceſſum ad Deum, niſi per præcepta Dei ipſius:* בעבור שהוא ידע שעורם ומשקלם וזמנם ומקומותם *quia Ipſe ſolus novit eorum menſuram, pondus, tempus, loca, & reliqua eò pertinentia, per quorum obſervationem quis adipiſcatur, ut Deo gratus eſſe & conjungi queat, ſicuti in Opere Tabernaculi de ſingulis ejus ſtructuris dicitur*; Et fecit Bezaleel Arcam; Et fecit propitiatorium; Et fecit aulæa &c. *quemadmodum Dominus ipſi præceperat*, *Exod. 39. ſine ulla ſcil. additione vel detractione: neque in illis operibus quicquam erat, cum noſtra opinione & ratione conveniens, unde tandem concluditur*; Videns ergo Moſe univerſum opus, quòd prorſùs feciſſent illud, quemadmodum præceperat Dominus, benedixit illi, Ibid. v. 43. *Abſoluto Tabernaculo ſtatim ſubjungitur*, Majeſtatem Divinam reſediſſe ſuper eo, Exod. 30. v. 34. *quia ſcilicet omnia confecta, & ad finem perducta erant duabus rebus, quæ ſunt* עמודי התורה *Columnæ Legis; prima eſt, ut Lex ſit à Deo: altera, ut corde fideli acceptetur ab Eccleſia: Tabernaculum enim fuit ex præcepto Dei, & ejus Opus* (confectio) *fuit ab univerſa Eccleſia, ſicut dicitur*; Loquere ad filios Iſraël, ut accipiant mihi oblationem ab omni viro, quem ſponte impulerit cor ejus, Exod. 25. v. 2. *liberrimâ ſcil. voluntate. Hinc abſolutioni quoque ejus ſtatim reſpondit*

Eventus

Digitized by Google

Eventus exſpectatus, Majeſtas ſcil. & Gloria Divina, ſicut dictum fuit; Et facient mihi ſanctuarium, ut habitem in medio illorum, Exod. 25. 8.&c. Poſt quædam interjecta, quibus rem hanc declarat ab Exemplo rerum naturalium, tandem concludit, non debere hominem Sapientiam ſuam propriam cum Verbo Dei conjungere, juxta illud Salomonis, אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה לְנֶגֶד יי *Non eſt Sapientia, neq; Intelligentia, neq; Conſilium, coram Domino*, Proverb. 21. 30. Vide eundem part. 1. §. 79. & 98. & part. 2. §. 49. Simile quid legitur de Davide 1. Paralip. 28. ubi, poſtquàm narraſſet ſuum de conſtruendo Templo propoſitum, & voluntatis Dei per Salomonem, quem ad hoc opus delegerat, patefactionem; tamen præſcribit omnia filio ſuo, & ei ſingulorum deſcriptionem tradit, & additur v. 19. *Omnia ſcripta manu Domini ad me, intelligere fecit; omnia opera ſtructuræ*, h.e. ut R. David Kimchi explicat; הנה לך הכל בכתב מסודר כמו שהוא מיד יי על כל מלאכות התבנית: h. e. *En tibi omnia hac in Scriptura exhibita & ordinata, ſicuti profecta ſunt à manu Domini, de omnibus & ſingulis ſtructuræ operibus.*

Divus Apoſtolus in Epiſtola ad Hebræos cap. 8. v. 5. ſuprà adductum locum Exod. 25. v. 40. citans, alio videtur ſenſu hoc accepiſſe, vel aliam rationem innuiſſe, cur forma Tabernaculi Moſi oſtenſa fuerit in monte; ideò videlicet, quòd illud fuerit umbra rerum cœleſtium & Tabernaculi ſpiritualis, ſive jam per iſtud, ut quidam volunt, intelligatur Cœlum ipſum, ſive, ut alii malunt, Corpus & caro Chriſti: Inſtituens quippe ibi comparationem inter Chriſtum Sacerdotem in cœlis perpetuum, & Sacerdotes Leviticos temporarios, inquit: *Ut qui* (Sacerdotes Levitici) *exemplari & umbræ deſervierint rerum cœleſtium, ſicut divinitùs dictum eſt Moſi, quùm abſoluturus eſſet Tabernaculum*; *Vide enim, inquit, ut omnia facias ſecundum exemplar, quod tibi oſtenſum eſt in monte*; quibus verbis videtur indicare velle, Exemplar Moſi in monte oſtenſum, non fuiſſe ideam & formam Tabernaculi terreni faciendi, ſed Tabernaculi cœleſtis & ſpiritualis, per illud terrenum adumbrati & figurati. Quæritur itaque;

An re-

Digitized by Google

An rectè, & quo ſenſu, Apoſtolus hæc Dei ad Moſen verba hic adducat?

Reſpondetur, omninò non impertinenter Apoſtolum hæc verba allegare ad ſuum propoſitum, neque ejus citationem tollere finem illum propoſitæ Moſi formæ Tabernaculi in monte, quem nos ex ſenſu literali elicuimus.

1. Clariſſimus D. Rivetus, Comment. in Exodum ita conciliat & explicat: *Sic, inquit, exiſtimo convenire Apoſtoli applicationem; illud ipſum exemplar, quod in Monte oſtenſum eſt Moſi, fuit tantùm exemplar rerum cœleſtium & ſpiritualium; Multò magis ergo illud, quod ad illius figuram & formam in terris à Moſe eſt exſtructum. Utrumq; ergo, tàm quod vidit Moſes in monte, quàm quod expreſſit, fuerunt rerum cœleſtium* ἀντίτυπα, *quorum Unum, in Viſione repræſentatum, hunc uſum habuit, ut Moſen informaret; alterum, à Moſe exſtructum, propriè populo Iſraëlis in figuram datum eſt cœleſtium illarum rerum, quæ in Chriſto ſuum habent complementum. Hoc igitur vult Apoſtolus, non immeritò ſe Tabernaculum illud, & quæ in eo fiebant, appellaſſe Typum rerum cœleſtium, quia forma Tabernaculi, & reliquorum, non eſt ab eo excogitata; nec fortè ſe obtulit ei cogitanti, ſed à Deo ei fuit oſtenſa, qui cùm vellet Chriſti ſacerdotium, & quæ in cœlo pro nobis fecit ſignificare, talem illi formam Tabernaculi conſtruendi præmonſtravit, qualem aptiſſimam ad ſpiritualia & cœleſtia ſignificanda vidit. Id autem probat ex verbis Moſis, quæ dicta ſunt.* Sic ille per σκιὰν & ὑπόδειγμα τῶν ἐπουρανίων *Umbram & exemplar rerum cœleſtium*, intelligit *Res verè ſpirituales & cœleſtes, per utrumq; Tabernaculum ſignificatas;* cui Sacerdotes terreni & Levitici olim ſerviebant.

2. Conveniet applicatio fortaſſis etiam hoc modo, ſi dicamus, Apoſtolum intelligere per *Umbram & exemplar*, Tabernaculum Moſaicum; per *Res cœleſtes*, Tabernaculi formam Moſi in monte oſtenſam. Quemadmodum enim Tabernaculum in monte ei oſtenſum exemplar & σκιαγραφία fuit Tabernaculi exſtruendi in terra: ſic viciſſim & reciprocè Tabernaculum terrenum fuit σκιὰ & ὑπόδειγμα illius quod Moſes vidit, exactè illud repræſentans. Si quæras, quomodo Tabernaculum in monte oſtenſum vocetur ἐπουράνιον *cœleſte?* Reſpondeo

1. ideò, quia in Viſione ſpirituali & miraculoſa ei fuit oſtenſum, qualia *Divina* & *Cœleſtia* vocari ſolent: 2. quia *Mons* ille, in quem Moſes ad Deum conſcendit, typus fuit Cœli: 3. fieri poteſt, ut Moſi in monte cum Deo verſanti, idea illa videnda exhibita fuerit in Cœlo. Sic hæc verba, *In Monte* referenda erunt ad deſignandum locum in quo Moſes tum erat, non ad locum in quo Idea illa erat; ut; *Et eriges Tabernaculum ſecundum modum ejus qui tibi oſtenſus eſt in monte*, Item: *Vide & fac ſecundum ſtructuram illorum quæ tibi oſtenſa eſt in monte*, h. e. dum in monte eſſes. Sic plura extant exempla in Sacris Literis Viſionum in cœlo, quas in terra verſantes viderunt. Ita Johannes Apocalyp. cap. 21. 10. *Et ſuſtulit me* (Angelus) *per Spiritum in montem magnum & ſublimem, & oſtendit mihi urbem magnam, ſanctam, inquam, illam Hieruſalem, deſcendentem è cœlo à Deo.* Vidit nimirum in monte eam primò in cœlo exiſtentem, deinde ex eo deſcendentem. Quicquid ſit, videtur Apoſtolus ſimul innuere voluiſſe, non fruſtrà Moſi ideam hanc ſpiritualem & cœleſtem exhibitam fuiſſe, ſed ut indicaretur, Tabernaculum erigendum nihil aliud eſſe, quàm umbram & exemplar rerum ſpiritualium & æternarum. Ita quoq; ſatis plena evadit applicatio Apoſtoli. Hæc enim erit periphraſis verborum ejus: *Ut qui ſerviunt Tabernaculo, quod nihil aliud erat, quam* σκιὰ *&* ἴχνος *Tabernaculi Moſi in cœlo oſtenſi, ſicut ipſi dictum fuit, cùm abſoluturus eſſet Tabernaculum, Vide ut facias omnia ſecundum exemplar quod tibi in monte verſanti eſt oſtenſum; ut inde ſc. addiſceret, Tabernaculum ſuum altiora & ſublimiora, cœleſtia nimirum bona, denotare & præfigurare, neq; in eo hærendum & ſubſiſtendum eſſe, vel cogitandum, illud perpetuò duraturum & permanſurum, ſed adventantibus illis bonis ceſſaturum, unà cum ejus Vaſis, & totius cultus Miniſtriis* &c.

Cæterùm per Tabernaculum Moſaicum Cœleſtia & ſempiterna fuiſſe adumbrata, de eo Hebræi quoque veteres aliquid viderunt.

In Talmud Chagigah cap. 2. אמר ר׳ שמעון בשעה שאמר הק׳בה לישראל להקים את המשכן רמז למלאכי השרת שיעשו אף הם משכן ובעת שהוקם למטה הוקם למעלה והוא משכן הנער מטטרון שבו מקריב נפשותיהם של צדיקים לכפר על ישראל בימי גלותם ולכך כתיב את המשכן שמשכן.

שמשכן אחר הוקם עמו׃ h. e. R. *Simeon dixit, Eâ horâ quâ juſſit Deus Iſraëlitas erigere Tabernaculum, indicavit Angelis miniſterii, ut & ipſi facerent Tabernaculum. Cùm itaq; erigeretur Tabernaculum inferius, erectum quoq; fuit ſuperius Tabernaculum Metatroni ſeu Angeli Metatoris, in quo offert animas juſtorum, ad expiationem faciendam pro Iſraële, tempore captivitatis ipſorum, Et hac de cauſa dicitur* אֶת־הַמִּשְׁכָּן. Exodi 40. (q. d. *cum Tabernaculo.*) *quia aliud Tabernaculum erectum fuit cum eo.* Idem legitur in Bemidbar rabba ſect. 12. fol. 249. col. 2. 3. Tanchumah fol. 69. col. 1. Quæ in his lateant myſteria, jam non diſquiremus. Conſiderandum quis ille מטטרון ſeu *Metator*, de cujus Tabernaculo hîc ſermo? de quo videatur Lexicon noſtrum Chald. Talm. Rabb. pag. 1192. quod illud Tabernaculum ejus? quomodo in eo offerat, vel obtulerit animas juſtorum, & expiationem fecerit pro Iſraële?

In Additionibus Talmudicis ר"שבא R. Simonis bar Abraham, in Berachoth cap. 5. ſub fin. *Scito quòd in Arboribus, Fontibus, & cæteris rebus Horti Edénis fuerint* צייורין לדברים דקין מאד *figuræ rerum ſubtiliſſimarum, per quas vidit & intellexit Adamus primus* בענינים רוחנ"ים *res Spirituales; quemadmodum etiam Deus nobis dedit* צייורי *formas ſeu Figuras Tabernaculi, Sanctuarii, & omnium vaſorum ejus, Candelabri, Menſæ, & Altarium,* לציורים שכליים ולהתבונן מהם האמתות העליונות *in typos rerum Intellectualium, & ad intelligendas ex iis veritates cœleſtes. Verùm ea procul dubio in horto Edenis, in quo habitavit Adam, magis nota & clara ei fuerunt, ſicut & ipſe magis ſanctus fuit, ceu creatura manibus Dei ipſius formata, & Angelus Dei. In Arboribus etiam horti & fontibus (fluviis) ejus* רמז לו סודות מופלאים *præfiguravit Secreta admiranda &c.* In En Iſraël, mihi fol. 31. col. 4.

R. Bechaj in ſectione תרומה fol. mihi 104. col. 3. *Quod dicitur;* Facies & tabulas tabernaculo è lignis Schittim עֹמְדִים ſtantes (*permanentes*, hoc enim ſenſu hîc ſumitur;) *id* על דרך הקבלה *juxta modum explicandi Cabaliſticum ſignificat Virtutes ſuperiores: nihil enim in Tabernaculo & vaſis ejus erat,* שלא יהיה מצוייר למעלה *quod idem non fuerit figuratum supernè, ſicut dicitur;* תבנית Similitudinem vel ſtructuram Tabernaculi, ותבנית & ſimilitudinem omnium vaſorum ejus, Exod. 25. 8. *Et ſic ait David;* כל מלאכת התבנית Omne opus ſimilitudinis (*figuratæ ſc. in mon-*

te) 1. Paralip. 28. 12. Item, וְתַבְנִית כֹּל אֲשֶׁר הָיָה בָרוּחַ Similitudinem vel Structuram omnium eorum quæ fuerunt in Spiritu. *Senſus nimirum horum eſt, licet Tabernaculum & Sanctuarium vaſtari debuerint, & vaſa ſacra corporalia deperdi in captivitate; inde tamen non concludendum eſſe, quòd ſicut hîc inferiùs* (in terra) *peribunt,* כך פסקו למעלה תבניתם ודוגמתם *eadem ratione ſuperiùs* (in cœlo) *Similitudo & figura illorum deſitura ſint. Abſit,* אבל הם עומדים וקיימים לעולם *ſed perſtabunt & permanebunt illa in perpetuum,* ואם פסקו למטה עתידים לחזור לקדמותם *& ſi ceſſent vel aboleantur hic infrà, tamen ſuo tempore in priſtinum ſtatum reducentur.*

Idem R. Bechaj ſcribit fol. 102. col. 1. על דרך הקבלה ועשו הארון דוגמא לכסא הכבוד וזהו שאמר ואת תבנית כל כליו שהראה הקב״ה תבנית כל כלי המשכן שלכך היו פורשין על הארון בגד תכלת שהתכלת דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד וכו׳: h. e. *Juxta Cabalam, dum dicitur*; Et facies Arcam; *Arca typus eſt Solii gloriæ Domini, hinc enim mox dicitur*; Et ſtructuram vel ſimilitudinem omnium vaſorum ejus; *monſtrando ſc. Moſi ſtructuram ſeu exemplar omnium vaſorum Tabernaculi. Ideò enim expandebant ſuper Arcam pannum hyacinthinum, quia Hyacinthinum ſimile eſt Expanſo* (cœli) *& Expanſum ſimile eſt Solio gloriæ. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt Numeror.* 4. 6. Et expandent pannum כליל תכלת totum hyacinthinum deſuper; *ubi per* כליל תכלת *denotatur, quòd totus fuerit ſimilis hyacinthino ſuperiori, ad exemplar loci Majeſtatis Divinæ ſupernè, qui totus eſt hyacinthinus.*

Ex quibus patet, ſecundum Hebræos etiam, Tabernaculum terreſtre exemplar fuiſſe & umbram rerum cœleſtium, ut Apoſtolus ait. Neque procul dubio, hæc & alia, ipſi ignota fuerunt.

Et hæc de Forma Arcæ in Genere.

CAPUT

Caput VII.

De Forma artificiali, ſeu materiali Arcæ in ſpecie; Ejus Menſurâ, Coronâ, Annulis, & Vectibus.

II. **A**D *Specialem deſcriptionem Formæ* quod attinet, conſideranda venit Forma Arcæ, tùm *Materialis*, τεχνικὴ, quæ inerat ejus materiæ; tùm *Spiritualis*; extrinſecùs ad eam accedens, & præſtantiam ac virtutem ſingularem ei largiens.

Circa *Formam* τεχνικὴν, quæ quadrata fuit, diſtinctè exponitur *Forma Arcæ ipſius*, & *Operculi* ſeu *Propitiatorii*, eam contegentis.

Arcæ ergo ipſius indicatur tùm *Menſura*, tùm quædam *Appendices*.

I. *Menſura*, ſecundum Longitudinem, Latitudinem, & Profunditatem; De *Longitudine* dicitur; אמתים וחצי ארכו *Duo cubiti & ſemiſſis Longitudo ejus*; De *Latitudine*; ואמה וחצי רחבו *Cubitus cum ſemiſſe latitudo ejus.* De *Profunditate*; ואמה וחצי קמתו *Cubitus cum ſemiſſe altitudo ejus*, Exod. 25. 10. & 37. 1.

De אַמָּה *Cubito* ſciendum, illum communiter ab Hebræis definiri *ſex* טפחים *palmis*, licet quidam ei quinque duntaxat palmos attribuant, ut ſuprà ex Talmudicis viſum טפח Palmus quatuor continet digitos. De *Cubitis* ſcribit R. Abraham Haróphe in libro שלטי הגבורים *Schilte haggibbórim*, cap. 72. *Sciendum, cubitos, de quibus Rabbini noſtri loquuntur, non fuiſſe omnes æquales, & ejuſdem generis. Nam Cubiti Altaris aurei, Cornuum, Ambitus, & Fundamenti ſeu fundi ejus, fuerunt quinq; palmo-*

Digitized by Google

rum, ſecundum R. Jehudah in Talm. Menáchoth, cap. II. in Miſchna quinta. Et hi vocantur אמות קטנות Cubiti parvi. *Verùm Cubiti ſtructura Templi, & reliquarum rerum ſacrarum, fuerunt Sex palmorum, ſecundum ſententiam R. Meir, quam omnes ſequuntur. His cubitis dimenſus eſt Moſes Tabernaculum, & vocantur* אמות של משה Cubiti Moſis, *Item* אמות בינונית Cubiti mediocres; *quòd in Sanctuario cubiti fuerint his aliquanto majores. In Talm. Maſſechéth Kélim, cap. 17. Miſchnâ 9. dicunt Rabbini noſtri, quòd duos cubitos habuerit Porta Orientalis montis domûs, ſuper quo erat Suſan* regia; *Unum ſuper angulum Orientalem aquilonarem, & unum ſuper Angulum Orientalem auſtralem; priorem exceſſiſſe dimidio digito cubitum Moſis; alterum dimidio digito exceſſiſſe priorem, ita ut integro digito major fuerit cubito Moſis. Porrò artifices, occupati in opere ſanctiſſimæ & eximiæ hujus domûs, ſemper accipiebant* (ab offerentibus) *ea quæ faciebant in opere, cubito Moſis, & reſtituebant cubito hoc, qui digito uno illum ſuperavit; in rebus putà pertinentibus ad fiſſuras domus, quæ non fuerunt magni momenti vel pretii; idq; ideò, ut aliquid de ſuo addant, non detrahant, ne prævaricationis rei fierent, contra Legem quæſtum facientes ex re Sacra & Deo dicatâ. Verùm Aurifices & Argentifices accipiebant cubito Moſis, & reddebant cubito ampliore dimidium digitum duntaxat, ne magnum acciperent damnum, ſi redderent cubito integrum digitum majore. Cubito autem mediocri, quem vocant, dimetiebantur, ut dictum, res quasdam Sacras, velut, Longitudinem & Latitudinem Templi, magnam item partem vaſorum & utenſilium ejus, quaſdam etiam res communes & prophanas.*

Sic ergo Arca continebat in Longitudine cubitos duos cum ſemiſſe, qui faciebant Palmos quindecim, & hi Digitos ſexaginta. Quæ cōmunis eſt Hebræorum omnium ſententia.

Quærunt autem, *Utrum hæc menſura ſit intelligenda de Interiori ejus capacitate, an de exteriore forma, unà cum craſſitie aſſerum & obductionis auri?* Communis eſt reſponſio, exteriorem eſſe hanc dimenſionem; שאם נמדוד הרוחב והאורך מבפנים היה הכפרת נופל בתוך הארון כי היה ארכו כארך הארון ורחבו כרחבו *Nam ſi de interiore longitudine & latitudine acciperetur, propitiatorium incidiſſet in Arcam, quia longitudo & latitudo ejus fuerunt ſicut longitudo & latitudo Arcæ,* ſcribit R. Levi Gerſon.

II. Ap-

II. *Appendices, ſeu Acceſſoria quædam Arcæ* deſcribuntur; veluti, 1. *Corona aurea* in ejus circuitu ſupernè, 2. *Quatuor annuli* aurei, in quatuor ejus angulis ſeu extremitatibus, 3. *Vectes* his annulis inſerendi, ut iis portetur.

1. De *Corona* dicit Textus; וְעָשִׂיתָ עָלָיו זֵר זָהָב סָבִיב *Et facies ſuper eam* (ei) *coronamentum aureum in circuitu*;

וְעָשִׂיתָ עָלָיו (*Et facies ſuper eam*) h. e. בעליון הארון *In ſummitate Arcæ*, ut Abarbenel explicat.

זֵר זָהָב סָבִיב *Coronam auream, Limbum, circumquaq;*. Ita זר explicant omnes, à radice זָרָה quæ aliquando *Cingere* ſignificat, ut Pſal. 139. 3. אָרְחִי וְרִבְעִי זֵרִיתָ *Viam meam & accubitum meum cinxiſti*. Sic R. Salomon: כמין כתר מוקף לו סביב למעלה משפתו *Quaſi ſpecies coronæ circumdata erat ei supernè in labio ejus*; *Nam arcam exteriorem* (h. e. exteriorem arcæ obductionem ex auro) *fecit altiorem quàm interiorem, eouſq; ut aſcenderet uſq; ad craſſitudinem propitiatorii, & aliquantulum altiùs; quò propitiatorio incumbente lateribus* (arcæ,) *Corona iſta paululum tranſcenderet craſſitudinem operculi*. R. Levi: הוא סבוב מזהב מקיף על עליוני הארון מבחוץ *Eſt circuitus ex auro in ſummitatibus arcæ exterius*. Limbus ſeu coronamentum hoc ita labiis Arcæ circumductum erat, ut ſimul eminéret supernè, & impoſiti operculi ſeu propitiatorii craſſitudinem cingeret. Non ſolùm enim ad ornatum, ſed & ad hunc uſum ſerviebat; כדי שיכנס בו הכפרת ויחזיק בו *ut ingrediatur in illum* (ſc. limbum) *operculum, & illud contineret*, שלא ישמט מעל הארון *ne ab arca decidere & exilire poſſet*, ut R. Levi, & Abarbenel ſcribunt.

Porrò quòd זֵר ſcribatur ſine Jod, nempe non זֵיר, ſcribit R. Bechaj fieri ללמדך זכה אדם בתורה נעשת לו זר לא זכה בתורה נעשת לו זר *ad docendum ſi dignum ſe Lege reddat homo per ejus obſervationem, illam futuram ei* זֵר Coronam; *ſin minus*, זָר Alienam, Peregrinam. Vel aliter: *Si homo Legem diſcat & obſervet, Eam futuram ipſi* זר Coronam auream; *ſi ſecus*. זָרָה ממנו *eam ab ipſo* ablatum iri, *neq; ipſi conſociatam manſuram*.

2. De *Quatuor Annulis* aureis; ויצקת לו ארבע טַבְּעֹת זהב ונתתה על ארבע פעמתיו ושתי טבעת על צלעו האחרת ושתי טבעות

טבעות על צלעו השנית: *Et fundes ei quatuor annulos aureos, quos indes quatuor ejus angulis; duos videlicet annulos in latere ejus uno, & duos annulos in latere altero. Quæritur;*

Ubi, & quo modo hi Annuli quatuor fuerint Arcæ annexi vel inſerti?

Rationem dubitandi præbet vox פַּעֲמֹתָיו, cujus ſignificatio eſt nonnihil ambigua. Communiter exponunt זָוִיּוֹת *Angulos.* פַּעַם unde plur. פְּעָמִים ſignificat *Greſſus, Ingreſſus, Inceſſus.* Unde quidam reddunt hîc, *In quatuor pedibus ejus:* & hinc Arcæ *pedes* tribuunt, de quibus tamen faciendis Scriptura ſilet. Hinc eſt quod Aben Eſra ſcribit: חפשתי בכל המקרא ולא מצאתי פעם שהוא זוית רק מלשון רגלו *Quæſivi per univerſam Scripturam, & non inveni, quòd* פעם *alicubi ſignificet* Angulum, *ſed tantùm* Pedem, ut Jeſaj. 26. v. 6. רגלי עני פעמי דלים *Pedes pauperis, greſſus egenorum.* Pſalm. 85. 14. וישם לדרך פעמיו *Et poſuit in viam greſſus ſuos.* Cantic. 7. 2. מה יפו פְעָמַיִךְ *Quàm pulchri ſunt pedes vel greſſus tui: & alia plura. Unde dicendum mihi eſt, Arcam pedes habuiſſe: vile enim & contemptibile fuiſſet, ſi Arca collocata fuiſſet in terra.*

R. Salomon ſignificationem זויות *Anguli* retinet; eosque vult fuiſſe in parte Arcæ ſuperiori, בזוית העליונות סמוך לכפרת היו נותנים שתים מכאן ושתים מכאן לרחבו של ארון: *In angulis, ait, ſuperioribus, propè operculum, indebant duos hinc, & duos illinc ſecundum latitudinem Arcæ.* Sic ferè R. Levi ben-Gerſon.

Rabbi Moſes bar Nachman quidem expoſitionem R. Salomonis probat; ſed addit; אבל לא ידעתי למה אמר שבזויות העליונות סמוך לכפרת היו הטבעות שהכובד היה גדול יותר מאד ועוד כי דרך הכבוד הוא שיהיה הארון נשא וגבוה למעלה על כתפות הכהנים: *Verum neſcio, cur dicat, in angulis ſuperioribus, propè propitiatorium, fuiſſe Annulos; quia ſic gravitas nimia fuiſſet: deinde honorificum magis fuit, ut Arca ſurſum emineret & exaltaretur ſuper humeris Sacerdotum.* Poſtea affert R. Aben Eſræ expoſitionem, de qua ait; ואין דבריו נכונים כלל *Et verba ejus non ſunt recta ullo modo. Quod ſi autem, ut ille vult,* Pedem *ſignificat vox* פעם, *tùm præcipit Scriptura, ut Annuli fiant in angulis Arcæ inferioribus, quibus illa inſidet, & vocat Latera inferiora* Pedes; *quia* לשון הקדש יתפוש כל הצורות לדמות האדם

האדם ויאמר לכל דבר לעליונו ראש ולצד התחתון רגל׃ *Lingua ſancta omnes formas refert ad ſimilitudinem hominis: Sic ſupremam alicujus rei partem vocat* Caput, *inferiorem*, Pedem. *Et ſic revera fuit, quòd Annuli fuerint in angulis inferioribus, & Arca ſuperiùs eminuerit, ſicut expoſui. Meâ tamen ſententiâ* פעם *non eſt* Pes, *ſed ſignificat* Paſſum, Greſſum; *& dicit Scriptura hîc* פעמותיו *reſpectu greſſuum Sacerdotum arcam ferentium, ſicq; duo indicantur*; primò, *quòd Annuli fuerint in angulis inferioribus* ממש סמוכים למושב הארון *reipſa conjuncti cum baſi Arcæ*; deinde, *quòd totius longitudinis arcæ interſtitium fuerit inter duos annulos. Nam Arca longitudo ſpectabat Orientem, duorum Annulorum alter erat in capite Orientali, alter in Occidentali; duo reliqui Annuli erant in Aquilone: greſſus autem ſeu pedes Sacerdotum ambulabant inter Annulos, & ante eos.* Hactenus R. Nachman.

Abarbenel tamen Aben Eſræ ſententiam ſequitur, & ſic verſum hunc de Annulis exponit; *Dicit* ויצקת Et fundes,) *ad indicandum, illum debere aurum immittere vel infundere in formam: debebant enim fieri opere duro, ſolido, & malleato*, ויצקת לו *Et fundes* ei) h. e. לצורכו *ad ejus uſum: iis enim ferenda erat arca:* Quatuor annulos, & pones in quatuor נפעמותיו h. e. *in quatuor* רגליו *pedibus ejus. Unde colligitur, ſi res ita ſit, Arcam habuiſſe quatuor pedes in quatuor angulis ſuis, & in his pedibus fuiſſe annulos. Porrò verò explicat Scriptura, quomodo hi quatuor annuli illic fuerint collocati; dum ait*; Duos annulos in latere ejus uno, & duos annulos in latere ejus altero; *ut duo annuli fuerint ad latus unum in duobus pedibus, duo ad latus alterum in duobus pedibus.*

R. Levi ben Gerſon ſcribit: הארון לא היו לו רגלים לפי הנראה מהפשט *Arca non habuit pedes, ut videtur ex ſenſu Scripturæ literali.*

De his non eſt cur curioſiùs inquiramus, aut cum quoquam contendamus. Nachmanidis tamen ſententia hîc præ cæteris probabilitatem habere videtur, quam etiam ſuo calculo approbat R. Bechaj fol. 102. 2. addens, ideò etiam debuiſſe annulos poni in inferiore parte Arcæ, ut ea emineret, לרמוז על דוגמתו שהוא רם ונשא גבוה ותלול למעלה למעלה׃ *quò ſic etiam repræſentaret exemplar ſuum* (Deum) *qui eſt altus, excelſus, exaltatus, & elevatus ſuper omnia.*

Digitized by Google

Uſus horum annulorum fuit, Ut iis inſerantur Vectes, quibus humeris Sacerdotum impoſitis, Arca ferretur. Videamus ergo nunc

3. *Vectes* Arcæ. De his dicitur; ועשית בדי עצי שטים וצפית אתם זהב ׃ והבאת את הבדים בטבעת על צלעת הארן לשאת את־ הארן בהם ׃ בטבעת הארן יהיו הבדים לא יסרו ממנו *Et facies Vectes è lignis Schittim, & obduces eos auro: Et induces vectes in annulos, qui ſunt in lateribus Arcæ, ut illis deferatur Arca: In annulis arcæ erunt* (manebunt) *vectes, non recedent inde.* His verbis

α. Jubentur fieri בדים *Vectes è lignis Schittim, & obduci auro.* Longitudo eorum fuit, ut Hebræi ſcribunt, decem Cubitorum.

β. Induci vectes in annulos qui ſunt in lateribus Arcæ, & quidem ita, ut nunquam inde recedant, vel aufferri & amoveri debuerint, unde dicitur, לא יסרו ממנו *Non recedent inde.* Vide Haskúni etiam.

γ. Indicatur Uſus horum Vectium, qui erat, *ut iis portaretur Arca.* Officium portandi datum erat *filiis Kehat*, qui erant de *filiis Levi*, ut legere eſt Numer. 4. 4. 5. 6. 15. & 10. 21. & 7. 9. Sic 1. Chronic. 15. 15. *Tuleruntq́, filii Levitarum arcam Dei, quemadmodum præceperat Moſe juxta Verbum Domini, humero ſuo cum vectibus qui erant ſuper eos.*

CAPUT

Caput VIII.

Quare Arca humeris, & quidem à Levitis, portanda fuerit? An ipſorum officium hoc fuerit peculiare; an cum Sacerdotibus commune? Quomodo eam portarint, & cur vectes non educendi? Conciliatio quorundam Scripturæ locorum ἐναντιοφανῶν.

Circa ea quæ præced. capite dicta ſunt; quæritur;

1. *Quare Deus Arcam vectibus oblongis voluerit humeris Levitarum portari?*

INter 613. præcepta Moſaica referunt Hebræi & hoc, לשאת את הארון על הכתף כשמוליכין אותו ממקום למקום *ut geſtetur Arca ſuper humero, quando illam deferunt ex uno loco in alium, juxta id quod dicitur*; Filiis verò Kehath nihil dedit: כי עבודת הקדש בַּכָּתֵף ישאו: *quia miniſterium* (i. e. quæ ad miniſterium pertinebant) *in humero ferre debebant*, Numer. 7. 10. *Hinc non imponebant eam vel alicui jumento, vel currui. Hujus rei cùm oblitus eſſet David, & plauſtro novo impoſuiſſet Arcam, Uzza, qui illud deducebat, punitus eſt*, 2. *Sam.* 6. Moſes Mikkotzi in Libro præceptorum magno, præc. affirm. 168. Majemon in הלכות כלי המקדש cap. 2. §. 12.

Cur ita præceperit Deus? de eo ſcribit Majemonides in libro More nevóchim par. 3. cap. 45. *Quòd verò Arca in humeris, non in curribus portabatur, fiebat tùm honoris causâ, tùm ne forma & ſtructura ejus corrumperetur: hac etiam ratione non corrumpebatur amiculum & pectorale.*

R. Levi ben Gerſon, ad Numer. 7. 9. באה המצוה להם בזה המקום שישאו משאם בכתף מצד קדושת הארון ויתר הדברים שהיו

נושא'ם וכו' : *Datur hoc in loco Kehathitis præceptum portandi arcam in humeris, propter Sanctitatem Arcæ, & reliquarum rerum ſanctarum, quas ferebant* &c. Et mox: *Non invenimus in alio loco præceptum de ferenda arca in humeris niſi in hoc. Et in hoc erravit David, cùm ad ſe adduci curaret Arcam, quòd in curru eam devexerit, fuitq; hoc cauſa rupturæ quam Deus fecit in Uza; unde poſtmodùm eam in humeris per Levitas adduxit, qua de cauſa dicitur* 1. *Paralip.* 15. 11. 12. 13. 14. Vocavititaque David Tzadokum & Abijathar Sacerdotes; Levitas autem, Uriel, Aſajah, Joel, Schemâjah, Eliel & Amminádab: Dixitque eis: Vos eſtis capita patrum Levitarum, ſanctificate vos & fratres veſtros, & inferte arcam Domini Dei Iſraëlis: Quia à principio non adfuiſtis, פָּרַץ יְהֹוָה בָּנוּ rupturam fecit Deus in nobis, כִּי לֹא דְרַשְׁנֻהוּ כַּמִּשְׁפָּט quia non requiſivimus eum ſecundum ritum (*ſicut fieri debebat:*) *quibus ultimis verbis reſpicitur ad hiſtoriam ſuprà adductam* 2. *Sam.* 6. *&* 1. *Chronic.* 13. 10.

In Sepher hachinnuch fol. 141. col. 1. *Quia omnis gloria Iſraëlitarum conſiſtebat in Lege,* שבה נבדלו משאר העמים ונעשו חלק ה'ש' *per quam diſcernuntur à reliquis populis, & peculium Dei fiunt, idcirco decens & æquum eſt,* לשאת אותה בכתפי האנש'ם הנכבדים והמקודש'ם שבנו *ut portetur humeris nobiliſſimorum & ſanctiſſimorum virorum, qui ſunt inter nos.*

2. *An Levitarum, filiorum Kehath, hoc officium fuerit proprium & peculiare; an verò commune cum Sacerdotibus?*

Cauſam quærendi præbent quædam Scripturæ loca, in quibus & *Sacerdotes* leguntur Arcam Dei geſtaſſe. Hac de re iterum ſcribitur in Sépher hachinnuch l. c. *R. Moſes ben Majemon ſcribit:* Etiamſi hoc præceptum in ſpecie datum ſit Levitis; tamen id pro eo duntaxat tempore fuit, ſcilicet in deſerto, ob paucitatem & raritatem Sacerdotum in diebus illis, ſicut patet ex libro Joſuæ, & ex libro Samuelis. *De hoc ſcribit R. Moſes bar Nachman;* Quod Majemonides ait, translatum eſſe hoc præceptum ad Sacerdotes, non eſt verum. Abſit ut dicamus, ullum præceptum in Lege mutatum eſſe, & aliquando Levitas ineptos factos eſſe ad ferendam Arcam. *Optimè! Etenim Levitæ portabant*

Digitized by Google

tabant Arcam tempore Davidis, ſicut dicitur; Fuit autem, cùm adjuviſſet Deus Levitas portantes Arcam fœderis Domini, 1. Chronic. 15. 26. *Item*; Et omnes Levitæ portantes arcam, v. 27. *Verùm dicendum, quòd ſecundum Legem tàm Levitæ, quàm Sacerdotes omnes, apti fuerint ad ferendam Arcam, quia omnes vocantur* Levitæ, *ſicut dicitur*; והכהנים הלוים Et Sacerdotes Levitæ, Joſ. 3. 3. *Item*; Et ſanctificaverunt ſe Sacerdotes & Levitæ, ut inferrent arcam DOMINI Dei Iſraëlis &c. quemadmodum præceperat Moſes, juxta verbum Domini, humero ſuo cum vectibus qui erant ſuper eos 1. Chronic. 15. 14. 15. *Ad quod in libro Siphra* (eſt Commentarius antiquus in Leviticum) *ſcribitur*; Ubi præcepit hoc Moſes? Quando dixit, *Et filiis Kehath* &c. Num. 7. 9. Nam omnes vocantur filii Kehath. *Praterea ſcribit* (ſc. Nachmanides,) *Quòd Majemonides ait*, id clarè patere ex libro Joſuæ & Samuelis; *id illic non reperitur, ſed contrarium. Dicitur enim illic*; Et præceperunt populo, dicendo; Cùm videritis Arcam fœderis Domini Dei veſtri, & Sacerdotes Levitas portantes eam, Joſ. 3. 3. *Verùm res ità habet, uti diximus, totam tribum Levi legitimam fuiſſe ad ferendam Arcam. Confirmatur id etiam ex Talmud Sota; ubi legimus*; כיצד עברו ישראל את הירדן בכל יום הלוים נושאים הארון והיום נשאוהו כהנים: Quomodo tranſiverunt Iſraëlitæ Jordanem? ſingulis aliis diebus Levitæ portabant arcam, ſed illo die ferebant eam Sacerdotes; q. d. *Quo die tranſiverunt Jordanem, ferebant eam Sacerdotes ſoli. Sic enim ſcriptum eſt*; Et dixit Joſua ad Sacerdotes, Ferte arcam fœderis, & tranſite ante populum; v. 6. *ut ſcilicet miraculum* (de quo v. 5.) *illis fiat per Sacerdotes, qui ſunt Sanctitas Sanctitatum in illa tribu. Et fortaſſis dum Majemonides ſcripſit*, clarè id quod dicit patere ex libro Joſuæ, *ad hunc ipſum locum reſpexit. Sed hæc ejus expoſitio prorſus non eſt neceſſaria, ſicut oſtendimus. Non eſt etiam quod ſcrupulum tibi moveat id quod 1. Reg. 8. 6. dicitur*; Et intulerunt Sacerdotes (nempe Soli) Arcam fœderis Domini in locum ſuum, in Adytum domûs, in Sanctum Sanctorum: *Nam, quia Levitis fas non erat ingredi in Sanctum Sanctorum, ideò intulerunt eam Sacerdotes ſoli. Itaq; juxta Nachmanidem fundamentum hoc tenendum, Totam tribum idoneam fuiſſe ad ferendam Arcam*, ſicut ſcriptum eſt; Dixitque

Levitis &c. portate Arcam ſanctitatis in domum, quam ædificavit Salomon filius Davidis, Rex Iſraëlis, ne ſit vobis onus in humero; *ſc. ulteriùs*; *Senſus eſt*; *ne opus habeatis porrò eam humeris deferre ex uno loco in alium*; *nequaquam autem quòd, ſi fortè neceſſitas requirat Arcam ferre, Levitæ id non potuerint aut debuerint facere. Et hoc manifeſtum & notum eſt omnibus.* Hactenus ex Sepher hachinnuch.

R. D. Kimchi ſcribit Joſ. 3. 3. majoris honoris & ſanctitatis causâ aliquoties adhibitos fuiſſe Sacerdotes ad ferendã arcam; nempe ter, ut Talmudici ſcribunt quibus ille quartum addit locum: *Hucusq;*, inquit, *Levitæ ferebant arcam, nunc ferunt eam Sacerdotes* להקדישו יותר *ad majorem ejus Sanctificationem, propter miraculum quod hac vice coram ea factum eſt. Rabbini noſtri ſcribunt* (in Sóta cap. 7.) *in tribus locis legi, Sacerdotes geſtaſſe Arcam, primò, in tranſitu Jordanis cap. 3. deinde cùm circumiverunt urbem Jericho, Joſ. 6. tertiò, quando retulerunt eam Philiſtei in locum ſuum, quod fuit, cùm David fugeret coram Saule, ſicut dicitur*; Reduxit ergò Zadok & Abijathar arcam Dei in Jeruſalem, 2. Sam. 15. 29. *ubiq; ſc. ad tantò magis eam ſanctificandam. Præter hos tres invenimus adhuc quartum locum, exſtructo videlicet Templo, quando Sacerdotes eam intulerunt ex civitate Davidis, in Sanctum ſanctorum, 1. Reg. 8. Fortasſis quia tùm intulerunt eam in locum ſuum, in quo perpetuò manſerat, ideò hoc præterito nonniſi tria numerarunt illi loca.*

R. Moſes Majemonides in Móre nevóchim par. 3. cap. 45. *Ad magnificentiam Domûs* (templi) *auguſtiorem reddendam, magnificavit dignitatem miniſtrorum ejus, ſeparatosq; eſſe voluit Sacerdotes & Levitas ab aliis.*

3. *Quomodo eam portarint? & Cur vectes non fuerint ex Annulis educendi?*

Abarbenel: היו הכהנים מכניסים כתפותיהם תחת הבדים ההם והיו בזה האופן נושאים את הארון מבלי שיגעו בו בידיהם · והיתלפי זה הארון בשאתם אותו עליון למעלה מכתפיהם לפי שהבדים היו בטבעות שהיו ברגלי הארון למטה · והכהני׳ יכניסו כתפיהם תחתיהם וישאו את הארון למעלה ולפי שהיו הטבעות לצורך הבדים והבדים כדי שלא יגעו בעצם הארון הוצרך להזהיר בטבעות הארון יהיו הבדים לא יסורו ממנו: *Sacerdotes*

dotes immittebant humeros ſuos ſub vectes illos, & hoc modo portabant Arcam, ut non opus haberent manibus ſuis eam contingere: Ac proinde Arca, ab ipſis ſic geſtata, fuit ſuper humeros ipſorum: quia Vectes fuerunt in Annulis qui erant in pedibus Arcæ, & Sacerdotes illis vectibus humeros ſuos ſubmittentes, Arcam elevabant ſurſum. Et quia Annuli erant propter Vectes, & Vectes ideò, ne Arcam ipſam tangerent; ideò neceſſe fuit præcipere, Ne vectes ex Annulis unquam recederent.

R. Moſes Majemonides in הלכות כלי המקדש cap. 2. ſcribit: כשנושאין אותו על הכתף נושאים פנים כנגד פנים ואחוריהם לחוץ ופניהם לפנים · ונזהרים שלא ישמטו הבדים מן הטבעות שהמסיר אחד מן הבדים מן הטבעות לוקה כמו שנאמר בטבעות הארון יהיו לא יסורו ממנו׃ *Quando ferent arcam in humeris, ferent eam faciebus obverſis introrſum*, (verſus arcam) *& tergo extrorſum: cavebunt etiam ne elabantur vectes ex Annulis: nam qui removet vectem aliquem ex angulis, vapulat, ſicut dicitur*; In annulis arcæ erunt, non recedent inde. Deſumpta ſunt hæc ex Talmud Joma fol. 72. 1. ubi diſputant; Utrum Vectes ita arctè in Annulos intruſi fuerint, ut immobiles fuerint, an verò laxiùs, ita ut hinc inde potuerint moveri? Reſpondent, מתפרקין ואין נשמטין *hinc inde quidem moveri potuiſſe, non tamen excidere.* Id R. Salomon ita explicat; *Vectes in capitibus ſeu extremitatibus craſſos fuiſſe, ut vi caput unum intrudendum fuerit in annulum; in medietate verò fuiſſe tenuiores, ac proinde non ita arctè intra cavitatem annulorum, quin hinc & illinc moveri potuerint: propter craſſitiem autem capitum extremorum non potuiſſe excidere, vel exſilire.*

4. *Quomodo cum præſenti Præcepto, de non educendis ex Vectibus Annulis, concilietur, quod Num. 4. v. 5. 6. dicitur*; Venient autem filii Aharonis &c. וְשָׂמוּ & ponent vectes ejus?

Hic enim poſterior locus videtur docere, illos Vectes ab Arca eduxiſſe & removiſſe, donec texiſſent eam, & tùm repoſuiſſe.

Aben Eſra ſcribit, quoſdam exponere, quod hîc dicitur, *Et imponent vectes ejus*, id intelligendum eſſe, *quòd humeris ſuis tùm vectes imponere debuerint.*

R. Mo-

R. Moſes bar Nachman: Tò שָׂמוּ Ponent, *vult dicere,* שיתקנו אותם *ut aptent eos,* להיות יוצאים לשאת אותו בהם *ut egrediantur* (ex annulis) *quò iis portare poſſent arcam. Nam Annuli ampli erant, unde Vectes in illis pro lubitu ſuo magis vel minùs prominebant, nunquam tamen prorſus ex eis avellebantur.*

Chaskuni: *Quatuor Vectes fuerunt, duo* קבועים *fixi & immobiles erant, & de his dicitur;* Non recedent ab ea: *de duobus alteris dicitur hic;* Et ponent vectes ejus. Vel aliter: *Non fuerunt illic niſi Vectes duo, ſed in illis erant* שני חריצים *duæ inciſuræ vel foßulæ, quibus indebant annulos, ne Arca vel aſcendendo, vel deſcendendo, decideret:* Vel; *Ponent vectes ſuper humeros portantium.*

Abarbenel amplectitur ſententiam Nachmanidis.

5. *Quomodo cùm hoc præcepto, de non loco movendis Vectibus, conveniat quod legitur* 1. *Reg.* 8. *v.* 8. ויאריכו Et prolongarunt (h. e. *longiùs extraxerunt*) vectes, ut conſpicerentur capita vectium è Sanctuario, ante Adytum?

Don Iſaac Abarbanel ita explicat; *Quod dicitur;* Et prolongarunt vectes è Sanctuario ante Adytum; *ejus expoſitio eſt;* quòd longiùs extraxerint illos forâs; *eò quòd non neceſſe futurum eſſet, ut ulteriùs portaretur humero; ut propter illorum extractionem conſpicerentur ante Adytum capita illorum, & Sacerdos magnus in Die Expiationum eò ingrederetur ad adolendum inter Vectes, neq; vel reſpiceret, vel circumvagaretur hinc inde,* (Antea enim, ſcribit R. D. Kimchi, antè & retrò æqualiter prominebant) *Quod ſi dixeris;* Atqui longitudo vectium non erat niſi decem cubitorum, neque in Lege dicitur, quòd extra velum conſpecti fuerint; Adytum etiam ſeu Sanctum Sanctorum viginti duntaxat cubitorum erat; unde licet illos extraxerint, non potuerunt conſpici exteriùs ante Adytum? *Ad hoc dicimus, illos Arcam in adyto non collocaſſe proximè ad parietem Occidentalem, ſed aliquantùm longiùs ab eo, ut conſpici poſſent vectes exteriùs, quando extraherentur:* Et ibi fuerunt, *dicitur ibidem in Textu,* usque ad diem hanc; *h. e. in eo ſitu & ſtatu, quia illos vectes nunquam ab Arca removerunt, neq; etiam reduxerunt vel retraxerunt eos, ſed ita extracti manſerunt perpetuò. Atq; hujus rei*

causâ

Digitized by Google

causâ non clauſæ fuerunt januæ Adyti, ſed Velum faciendum fuit diſtinguens inter Sanctum, & Sanctum Sanctorum. Sic communiter Interpretes exponunt. R. Levi ben Gerſon verò aliter: Scribit ille, Hi Vectes, quorum in loco præſenti fit mentio, non fuerunt illi quos Moſes fecit Arcæ, ſed Salomon fecit vectes alios ad ferendam Arcam, qui longiores Moſaicis fuerunt, quò plures Sacerdotes eam ferre poſſent (*Anteà enim quatuor tantùm Sacerdotes eam ferebant; duo ſcil. ad unumquemq; vectem.*) Itaque quod dicitur, ויאריכו הבדים ſignificat, illos longiores vectes feciſſe, quàm antea fuerint, quorum ſc. longitudo ea erat, ut capita eorum conſpicerentur è Sanctuario ad faciem adyti, h. e. ad portam Sancti Sanctorum: neque tamen exteriùs in Templo conſpiciebantur, ſed pertingebant duntaxat usque ad ſuperficiem Adyti in craſſitie parietis: ibi deinceps erat Velum, ad diſtinguendum. Etſi enim ibi fuerint portæ, eæ tamen non claudebantur, quia vectes impediebant ne claudi poſſent. וזה יותר נכון אצלי *Et hoc rectius mihi videtur*, inquit Abarbanel.

Et hæc de Arca ipſa: ſequitur nunc ſecundo loco conſiderandum Operculum.

CAPUT IX.

De Operculo Arcæ, ſeu Propitiatorio; De Cherubinis.

OPERCULUM Arcæ accuratè deſcribitur v. 17. 18. 19. 20. 21. *Et facies* כַּפֹּרֶת *Operculum ex auro puro, duorum cubitorum & dimidii, erit longitudo ejus: Facies & duos Cherubinos ex auro,* מִקְשָׁה *opere continenti facies eos, in duabus extremitatibus Operculi: Facies autem Cherubinum unum in extremo uno, & Cherubinum in extremo altero:* מִן הַכַּפֹּרֶת ex *Operculo facietis Cherubinos, in duabus extremitatibus ejus: Et erunt Cherubini expanden-*

tes alas ſupernè, סֹכְכִים *obtegentes alis ſuis propitiatorium: & facies ſuas unus verſus alterum obverſas habebunt, ad verſus operculum erunt facies illorum: Et impones operculum Arcæ ſupernè.*

Operculum hoc vocatur כַּפֹּרֶת, & extra controverſiam eſt, quòd per hanc vocem ſignificetur Tabula illa, quâ arca tegebatur, & claudebatur. Quidam verbo כָּפַר generalem adſcribunt *Tegendi* ſignificationem, & inde quoq; כַּפֹּרֶת nihil aliud, quàm *Tectum, Operculum, Operimentum*, ſignificare volunt. Alii deduxerunt illud à verbo כִּפֵּר *Expiare, Expiationem facere, Placare, Propitium reddere*; unde LXX. nonnunquam reddiderunt ἱλαστήριον ἐπίθεμα *Propitiatorium Operculum*, quòd Deus illic ſe propitium & placatum populo ſuo oſtenderet; utramque nominis ἐτυμολογίαν conjunctim exprimentes, Exod. 25. v. 16. alibi tamen ἱλαστήριον ſolùm vocant. Ad hujus imitationem dicit Apoſt. in Epiſt. ad Rom. cap. 3. v. 25. de Chriſto, *quòd Deus eum propoſuerit, vel antè, ab æterno conſtituerit* ἱλαστήριον *per fidem in ejus ſanguine*; innuens, propitiatorium hoc terrenum typum fuiſſe Chriſti, in quo & per quem Deus nobis eſt placatus & reconciliatus.

Circa Operculum ſeu Propitiatorium hoc in deſcriptione Moſaicâ notantur ſequentia:

1. *Materia*, quæ fuit *Aurum purum*. Abarbenel ſcribit; *Neceſſe fuit, ut fieret Operculum, non ex lignis Cedrinis, ſed totum ex auro puro & ſolido, quia & tegenda erat Arca, & benè cuſtodiendæ Tabulæ, quæ in ea erant.* In Talmud Schekâlim: יבוא זהב של הכפורת ויכפר על זהבו של עגל *Veniat aurum propitiatorii, & expiet pro auro conflati vituli.*

2. *Menſura*, quæ, in longitudine & latitudine, ipſius Arcæ longitudini & latitudini reſpondebat. Craſſities ejus in Scriptura non commemoratur. Rabbini tamen aſſignarunt ei טפח *Palmum*, notante R. Salomone. Ita adaptatum erat, ut exactè reſponderet arcæ, eamque tegeret.

3. Jubentur *Duo Cherubini* ei addi: Hic quæritur; *Quid*

Quid Cherubini ſint? quæq; eorum fuerit forma?

De hoc variæ ſunt Authorum ſententiæ.

Aben Eſra vult in genere ſignificare *Formas* צורות, & Caph eſſe de radice, quod colligit ex Ezechiele, qui formas ſingulas animalium quæ vidit, vocat כְּרוּבִים. *Ezechiel enim,* inquit, *dicit, ſe vidiſſe, Animal habere quatuor facies, & unam ex eis fuiſſe faciem* bovis, cap. 1. v. 10. *In alio autem loco de Animali ſeu Beſtia eadem agens, pro* Facie Bovis, *dicit, Faciem Cherubini,* cap. 10. v. 14. *Nam de illa Forma, quam vidit vice primâ, dicit in alterâ;* Hoc eſt animal, quod videram ſub Deo Iſraël, in flumine Chobar, & cognovi, quòd Cherubini eſſent, cap. 10. 20. *& ſic omnia quatuor animalia vocat Cherubinos.*

Joſephus in Antiquitatibus lib. 3. cap. 6. ſcribit, *Cherubim propitiatorii fuiſſe figuras animalium volucrium, ſpecie novâ, à nullo unquam homine conſpecta. Hac Moſen dicere ſe vidiſſe in Dei Sede* (quam Hebræi כסא הכבוד *Solium gloriæ* appellant) *figurata.* Et lib. 8. cap. 2. *has Cherubicas figuras, quanam ſpecie fuerint, neminem conjicere poſſe vel eloqui.* Philo Judæus: *Propitiatorium baſis eſt duarum imaginum volucrium, quæ ſermone vernaculo vocantur Cherubim, hoc eſt,* Multa ſcientia.

Mercerus in Lexico Pagnini adnotat; *Hoc nomen cum* רָכַב, *quod eſt* Vehi, *affinitatem habet. Videtur enim hoc nomine ſignificari, vel res ſpiritalis, vel corporalis, Imago, artificis manu fabrefacta, quæ, tanquam volucris, alis expanſis vehatur, vel ob motus celeritatem vehi ac volare videatur: unde Pſal. 18. & 2. Sam. 22.* Nubem *appellat* Cherub, *quòd nubes ſint velut alæ Dei. Ezechiel cap. 10. ſatis oſtendit, ſe per* מֶרְכָּבָה Quadrigas, *ipſos* כרובים, *ſeu,* ipſa quatuor animantia, *quæ alata vehi & volare apparebant, intelligere, unde apparet duarum harum radicum affinitas.*

Impropriè vel metaphoricè hoc nomen כְּרוּב propter Dignitatem Regiam attribuitur Regi Tyri, Ezech. 28. 14. אַתְּ כְּרוּב מִמְשַׁח הַסּוֹכֵךְ *Tu es Cherubinus unctus oleo unctionis;*

Hebræi communiter volunt, habuiſſe facies & formas *Puellorum* & ſic dici ex lingua Aramæa, in qua רַבְיָא, vel רוּבְיָא eſt *Puer*, ut כ quidem ſit origine ſuâ ſervile, ſed uſu tranſeat

Digitized by Google

in radicalem, qualia plura in hac lingua inveniuntur. Juxta R. L. ben Gerion dicuntur ita *Pueri*, quaſi רוֹבִים *Creſcente.* רָבָה *Creſcere, Magnum fieri*, מפני גדול הנפלא הנמצא בהם *propter accretionem admirandam, quæ in illis deprehenditur*, ſicut eadem notione Latinis dicuntur *Adoleſcentes*, ab *Oleſco*, quòd *Creſcendi* ſignif. habet.

In Talmud Chagigah fol. 13. col. 2. מאי כרוב אמר ר' אבהו כרביא שכן בבבל קורין לינוקא רביא *Quid eſt* כרוב? *R. Aſhu dixit*, כְּרַבְיָא Quaſi adoleſcens (ſpecies pueri:) *ſic enim in Babylonia Puerum vocant* רַבְיָא Rabjah.

Hanc traditionem ferè omnes neoterici Judæi amplectuntur. R. Salomon; דמות פרצוף תינוק להם *Speciem habebant faciei adoleſcentum.* R. Levi ben Gerſon: הם כצורות בן אדם צעיר הימים *Sunt inſtar hominum juniorum, puerorum, qui vocantur* רובים. Majemonides in Móre par. 3. cap. 1. כרוב הוא צעיר לימים בני אדם *Cherubinus eſt homo ætate minor.* Abarbenel poſt adductas Talmudicorum & Aben Eſræ ſententias, ſubjungit; ודי במקום הזה לדעת שהיו הכרובים כצורת ילדים קטנים עם כנפים *Sufficit hoc in loco ſcire, quòd Cherubini habuerint formam parvulorum puerorum cum alis.* Vide & Abraham Seba in Tzerór hammór.

Cur non unum, ſed שְׁנַיִם כְּרוּבִים *Cherubinos duos facere juſſit?*

Cherubinos hos docuiſſe על מציאות המלאכים *de exiſtentia Angelorum*, & Angelos ſub hac forma repræſentaſſe, Hebræi unanimiter docent. Itaque Deum jusſiſſe duos *Cherubinos* facere, (in numero plurali) non unum, ſupra quos ſit Deus, qui inde dicitur Sedere ſuper Cherubinis; כדי שלא תחשוב שהוא צורת האל הנעבד *ne exiſtimet quisquam, hanc eſſe formam Dei ipſius qui coli debet.* Quod ſi quis objiciat, *Atqui ſic concludi poſſe* שתי רשויות *duas eſſe Poteſtates, ſeu, duos Deos?* Reſpondent, *nequaquam:* שהרי היו פורשים כנפים למעלה מקבלים שפע כח הבא להם מלמעלה *nam ideò extendebant alas supernè, ad recipiendam ſc. influentiam virtutis deſuper à Deo ipſis venientis*, Bechaj fol. 102. 2. Deſumpta ſunt autem hæc ex Majemonide in Móre par. 3. cap. 45. ubi ita ſcribit; *Præcepit Deus ſupra Arcam duorum Cherubinorum figuram facere,*

ad exi-

Digitized by Google

ad exiſtentiam Angelorum in animis hominum confirmandam. Quod ſi una tantùm figura fuiſſet, h. e. unius tantùm Cherubini forma, id facilè errandi cauſam præbuiſſet. Exiſtimare enim quis facilè potuiſſet, ac ſi eſſet figura Dei colendi, ſicut Idololatræ faciunt, vel, quaſi Angelus unicum duntaxat eſſet individuum, atq; ita in multiplices errores inducere. Duos autem Cherubinos faciendo, cum hac declaratione; Dominus Deus noſter Deus UNUS; *extra omne dubium poſuit iſtos articulos; primò quòd Angeli exiſtant, & illorum ſint multi; deinde etiam omnem anſam errandi, vel cogitandi, ac ſi illi Deus eſſent, ſuſtulit hac declaratione; quia Deus ſit Unus, & quòd ille hos multos creârit.*

Cæterùm criſin ſuam exercet R. Bechaj etiam in eo, quòd dicatur שְׁנַיִם כְּרוּבִים; non שְׁנֵי; Id ideò factum eſſe dicit, quòd τὸ שְׁנֵי notet הַשְׁוָיָה *Aequalitatem*; veluti cùm dicitur שְׁנֵי לוחות *Duæ tabulæ*; שְׁנֵי כְבָשִׂים *Duo agni*; שְׁנֵי הַשְּׂעִירִים *Duo hirci*. Itaque שְׁנַיִם dicendum hîc fuit; כי חלוקים הם בענינם זה זכר וזה נקבה *quia diverſa fuerunt q. conditionis; unus erat maſculus, & alter fœmella.* Quòd verò poſtmodum etiam dicatur מִכֵּין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים; Item וַיַּעַשׂ שְׁנֵי כְרוּבִים זָהָב; id fieri, לרמוז השוויתם בזהב ובאחדות *ad deſignandam illorum æqualitatem, reſpectu materiæ, & cum operculo continentiæ.*

Sic ſcribit Abarbenel in Legem fol. 191. col. 3. היו שנים להיותם מתחלפים במין כמו שהתבאר באלהיות *Fuerunt duo, eò quòd fuerint differentes ſpecie* (ſexu) *ſicut explicatur in Theologia Cabaliſtica:*

Porrò ait; *Juxta ſenſum literalem duo Cherubini, maſculus & fœmella fuerunt, ad docendum, quàm Deo chari & dilecti ſint Iſraëlitæ,* בחבת זכר ונקבה *nempe Amore maris & fœmellæ.* Quò facit quod ſcribitur in Talmud Joma cap. 3. *Dixit Raf Katina, Eo tempore, quo Iſraëlitæ aſcendebant* (Hieroſolymam) *ad feſtum, retegebatur ipſis propitiatorium, & oſtendebantur Cherubini,* שהם מעורים לזה זה *qui denudati erant unus erga alterum, & dicebant ad eos;* ראו חבתכם לפני המקום כחבת זכר עם נקבה *Videte quo amore vos complectatur Deus, amore ſc. maris erga fœminam!*

Abarbenel ad 1. Reg. 8. ſcribit: *Poſſumus etiam dicere, quòd Cherubini habuerint formam puelli & puellæ, ut Rabbini noſtri voluerunt, ad ſignificandum, omnes, tàm mares quàm fœminas è filiis Iſraël,*

à pueritia ſtatim debere operam dare Legi, & hoc ſtudium per totam vitam continuare, nocte & die in ea legendo, & obſervationi Præceptorum ejus operam dando: hac ratione puerum mundaturum ſemitam ſuam, ut David loquitur Pſal. 119. 9. & conſequuturos, ut alis quaſi expanſis ſursùm ferantur, & cum ſuperis conjungantur.

R. Bechaj iterùm: *Fieri etiam poteſt, ut duorum Cherubinorum alter, formam habuerit Hominis adulti; alter, formam Pueri parvi, ſicut Ezechiel vidit Faciem primi* (animalis) פני כרוב *ſicut faciem Cherubini* (pueri,) *& Faciem ſecundi*, פני אדם *ſicut faciem hominis* (adulti,) *ſicuti Rabbini noſtri ſuper hoc* ἀλληγορίζουσι, *dum ajunt in* Chagiga f. 13. 2. היינו כרוב היינו אדם אלא אפי רברבי ואפי זוטרי Facies Cherubini, *Facies hominis, nihil aliud denotat, quàm Faciem hominis adulti, & Faciem hominis parvuli; iterum ad denotandum, quòd non aliter diligat Deus Iſraëlem, quàm Pater filium ſuum,* שה״א אהבה חזקה *qui eſt Amor fortiſſimus*: Sed hæc in tranſitu: plures allegorias qui de his volet, authorem dictum adeat.

De his Cherubinis Propitiatorii dicit porrò ſequentia;

α. מִקְשָׁה תַּעֲשֶׂה אֹתָם *Opere ſolido & continenti facies eos in duabus extremitatibus propitiatorii.*

Iſtud Hebræi ita explicant, ut velint indicari, Cherubinos debere fieri ex maſſa auri ſolida, & quidem eadem ex quâ conſtabat propitiatorium, non ſeparatâ & ſingulari, ut quidam volunt.

Abarbenel: כי היה זהב הכפורת גוף מלא בלתי חלול מבפנים כחתיכה אחת ויכו אותה בפטיש עד שיציירו ממנה הכפורת והכרובים: *Quia aurum Propitiatorii fuit corpus plenum* (*ſolidum*) *non concavum interius, ex fruſto ſeu maſſa una conſtans, quam malleo tamdiu tundebant, donec effingerent Propitiatorium & Cherubinos.*

R. Levi ben Gerſon; *Voce* מִקְשָׁה *vult dicere, ut faciant hoc Propitiatorium, malleo eousq; maſſam auream tundendo, ut iſtâ tuſione ſeu percuſſione ſimul fiant Cherubini à duabus extremitatibus propitiatorii;* כדי שיהיו הכרובים והכפרת מחתיכה אחת במספר *ut Cherubini & Propitiatorium ſint ex fruſto ſeu maſſâ numero unâ.*

R. Salomon; מִקְשָׁה תעשה) *Non facies eos* בפני עצמם *per ſe, ſeor-*

ſe, ſeorſim, & conjunges eos cum capitibus propitiatorii, poſteaquam eos feceris, ſicut Aurifices facere ſolent figuras fundendo; ſed ſtatim ab initio, quando facturus es propitiatorium, capies auri quantum ſatis, & malleo illud in medio percuties, ut capita ſuperius in duabus extremitatibus protuberent, ad formandos ex protuberantia iſta extremitatum Cherubinos.

Sic Hebræi intelligunt hoc quod hîc dicitur; מִקְשָׁה, *Opere duro, ſolido, & continenti cum ipſo operculo*; quam expoſitionem confirmant ex eo quod ſequitur, ut audiemus:

β. וַעֲשֵׂה כְּרוּב אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה וּכְרוּב אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה *Et fac Cherubinum unum ex latere uno hinc, & Cherubinum ex latere altero illinc:* מִן הַכַּפֹּרֶת תַּעֲשֶׂה אֶת־הַכְּרֻבִים *Ex operculo facies Cherubinos in duabus extrêmitatibus ejus.*

Ad hæc verba Abarbenel ſcribit; *Videtur hîc verſus duplicatus & ſuperfluus* (videtur ταυτολογία eſſe, & idem dicere cum eo quod jam præceſſit, *In duabus extremitatibus ejus*;) *verùm nequaquam ita eſt; ſed declarat, Cherubinos non debere poni ad unum Arcæ latus, nec ita, ut non ſint invicem oppoſiti; ſed unum ex latere uno, alterum ex latere altero: Non etiam debere fieri ſeparatim, & poſtea demùm cum propitiatorio conjungi; ſed* מִן הַכַּפֹּרֶת Ex ipſo propitiatorio *faciendos eſſe in propitiatorio*, in duabus extremitatibus ejus; nempe, *ſecundum ejus longitudinem.*

R. Salomon; Facies Cherubinū unum ex latere uno &c. *Ne dicas, vel exiſtimes, duos Cherubinos faciendos eſſe in unaquaq; extremitate, ideò explicandum fuit, Cherubinum unum ponendum eſſe in una extremitate.* Ex propitiatorio ipſo facietis Cherubinos; זהו פירושו של מקשה תעשה אותם שלא תעשה בפני עצמם ותחברם לכפורת *Hæc verba continent explicationem ejus quod antea dixit,* מקשה Opere continenti facies eos; *h. e. non facies eos ſeorſim vel ſeparatim, conjungendo eos poſtmodùm cum propitiatorio.*

γ. וְהָיוּ הַכְּרֻבִים פֹּרְשֵׂי כְנָפַיִם לְמַעְלָה *Et erunt Cherubini expandentes alas ſurſum;* סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל הַכַּפֹּרֶת *obtegentes, vel obumbrantes alis ſuis ſuper propitiatorium:*

וּפְנֵיהֶם

וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו *Et facies eorum, unius erga alterum* (erant:) אֶל־־ הַכַּפֹּרֶת יִהְיוּ פְּנֵי הַכְּרֻבִים *Ad, vel, verſus propitiatorium erunt facies Cherubinorum.*

Abarbenel ad hæc verba ſcribit; *Priùs debuiſſet mandare, ut conficerentur alæ Cherubinis; deinde demùm dicere, ut expanderent alas ſurſùm. Verùm res ita habet, ſicut dixi,* Cherubh *ſignificare* Puerum alatum; *unde dicitur 2. Sam. 22. 11.* Et equitavit ſuper Cherubino, & volavit; *ſc. Cherubinus. Itaq; non neceſſe fuit præcipere, ut Cherubinis alas facerent; nam dum dixit* Cherubinos, *per ſe notum fuit, illos debere habere alas. Præcepit autem primò*, ut ſurſum expanderent alas; *ad ſignificandum, illorum deſiderium ferri in cauſam ipſorum Deum Opt. Max.* quia Excelſus deſuper excelſo cuſtodit: & excelſi ſunt ſuper eos, ut Salomon ait Eccleſ. 5. v. 7. deinde, *quamvis deſiderium ipſorum primò ſurſum vergeret; juſſit ut converterent ſe etiam deorſum, ad benefaciendum iis, quæ infra ipſos ſunt. Hoc eſt quod dicitur;* Obtegentes alis ſuis propitiatorium; *3.* Jubet, ut fiant *Facies ſuas obvertentes unus è regione alterius. Ut ſic habeas Facies ſurſum, Facies deorſum, & Facies in medio. Iteratò autem dicit;* Verſus propitiatorium erunt facies Cherubinorum; *ad indicandum, quòd in omnibus ſuis ſitibus, ſive ſurſum, ſive deorſum, ſive erga ſe invicem, cuſtodiant Legem, quæ erat ſub propitiatorio.*

Et ad 1. Reg. 8. Facies ſuas erga ſe invicem obvertebant, לרמוז על הסכמתם *ad ſignificandum mutuum conſenſum & concordiam illorum, ſicut Author Precum noſtrarum alicubi dicit;* כולם אהובים כולם ברורים כולם עושים באימה וביראה רצון קוניהם *Omnes amore flagrant, omnes ſunt pueri, omnes cum tremore & timore faciunt voluntatem Creatoris ſui.*

R. Levi ben Gerſon; *Cherubini* expandebant alas ſuas ſurſum, כאלו ירצו לעוף להגביה עצמו למעלה *ac ſi vellent volare & ſurſum ſe in altum evehere. Et hac ratione fuerunt alis ſuis* סככים Obtegentes ſuper propitiatorio, כאילו היו כנפיהם סוכה עליה *ac ſi alæ ipſorum eſſent* סוכה *tugurium vel tabernaculum ſuper eo. Erant etiam* obvertentes facies ſuas unus erga alterum; *& tamen nihilominus* facies ipſorum deorſum ſpectabant verſus medietatem propitiatorii, *quaſi reſpicerent ad id quod erat infra ipſos.*

R. Sa-

R. Salomon: Expandentes alas) שלא תעשה כנפיהם שוכבים אלא פרושים וגבוהים למעלה אצל ראשיהם שיהא עשרה טפחים בחלל שבין הכנפים לכפורת כדאיתא בסוכה׃ *Non facies alas ipſorum cubantes, ſed expanſas & in altum extenſas verſus capita illorum, ut decem palmorum intervallum ſit concavitatis illius, quæ eſt inter alas, & inter propitiatorium* ut eſt in Maſsécheth Succa, cap. 1. fol. 5. col. 2. Et hinc altitudinem etiam, ſeu ſtaturam Cherubinorum, fecerunt decem palmorum, R. Bechaj fol. 103. 1.

Concludit hanc Propitiatorii & Cherubinorum deſcriptionem, inquiens, וְנָתַתָּ אֶת הַכַּפֹּרֶת עַל הָאָרֹן לְמָעְלָה *Et impones propitiatorium Arcæ deſuper*; nempe intra coronam ſeu limbum illum aureum arcæ ſupernè circumductum, de quo ſuprà, ut exactè arcam clauderet. Circa hoc quæritur;

Utrum Tabulæ Legis fuerint impoſitæ in arcam, antequam ei impoſitum fuit Operculum, an verò poſteà demùm, remoto ſc. iterùm Operculo?

Ratio quærendi & dubitandi eſt, quòd Exod. 25. poſt præceptum de facienda Arca, v. 16. ſubjungatur ſtatim, ante Propitiatorii deſcriptionem: וְנָתַתָּ אֶל־הָאָרֹן אֵת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ *Et pones in arcam Teſtimonium quod tibi dabo.* Unde videtur colligi, Deum jubere, factâ Arcâ ſtatim in eam reponere Teſtimonium, antequam fieret propitiatorium.

Hîc verò poſt præceptum de Propitiatorio faciendo, iterùm dicitur; וְאֶל הָאָרֹן תִּתֵּן אֶת־הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ *Et ad* (in) *arcam pones teſtimonium quod tibi dabo.* Hoc videtur dicere, poſtea demùm debuiſſe in arcam poni Teſtimonium.

Abarbanel ita conciliat; *Cùm jam v. 16. hoc dixerit, hîc illud repetendo vult indicare, non debere illum* (Moſen) *operculum Arcæ ſuperimponere, niſi poſteaquam indiderit in eam Tabulas teſtimonii, quaſi diceret*; Superimpones Operculum ipſi Arcæ, poſteaquam in eam indideris Teſtimonium quod tibi dabo: tunc enim demùm impones ei operculum; &, impoſito hac ratione operculo, obtinget tibi Prophetia, & conveniam te illic, ac lo-

Digitized by Google

quar tecum è medio Propitiatorio inter Cherubinos, ut non opus habeas ulteriùs montem conſcendere ad prophetiam petendam: ibi enim, è medio Cherubinorum Teſtimonium operientium, omnia Iſraëlitis indicanda tibi præcipiam.

Sic R. Levi ben Gerſon: *Secundâ vice hîc commemorat vel repetit præceptum de inferendo teſtimonio in Arcam, ut doceat, non debere imponi Arcæ operculum, niſi poſteaquam illatum fuerit in illam Teſtimonium, ne defectus aliquis in ea exiſtat*, h.e. ne fortè damnum aliquod ei inferatur, ſi removendum eſſet operculum ad arcam inferendam.

R. Salomon: לא ידעתי למה נכפל *Neſcio quare hîc repetatur iſtud præceptum: jam enim ſup. v. 16. dixerat*; Et pones in arcam teſtimonium. *Dici poteſt, fieri* hoc ad docendum שבעוד ארון לבדו בלא כפרת יתן תחלה העדות לתוכו ואחר כך יתן הכפרת עליו וכן מצינו כשהקים את המשכן נאמר ויתן את העדות אל הארון ואחר כך וישם את הכפרת על הארון מלמעלה: *Arcâ adhuc ſolâ ſine Operculo exiſtente, indendum eſſe ei Teſtimonium. Sic enim in Erectione Tabernaculi dicitur primò*; Tulitque & poſuit Teſtimonium in Arcâ; *deinde*; Et Propitiatorium poſuit ſuper Arcam ſupernè.

Abraham Seba in Tzerór hammór: *Et pones Propitiatorium ſuper Arcam ſupernè, & in Arcam indes Teſtimonium quod tibi dabo*, שהוא התורה להורות שאחר שהיו הכרובים עשוים בכפורת יתן העדות בארון ולא קודם לכן אחר שתכלית התורה בעבור הכרובים: *hoc eſt, Legem, ad docendum, poſteaquam Cherubini fuerint facti in Propitiatorio, illum inferre debere Teſtimonium in arcam, non prius: quia finis Legis eſt propter Cherubinos.*

CAPUT X.

De Forma Arcæ Spirituali, tùm quoad Signum, tùm quoad Signatum.

PRæcedenti Capite dictum eſt de Forma Arcæ architectonica ſeu materiali, ſecundum ſenſum Scripturæ literalem & hiſtoricum, ex mente Hebræorum:

rum: Myſteria & Allegorias, quas vel ex Philoſophia, & Theologia naturali, vel etiam Sublimiori, afferunt, perſequi non libuit.

Quia verò Arca, neque à Materia, neque à Forma iſta, quam hactenus tractavimus, eam vel Nobilitatem & præſtantiam, vel Virtutem & Operationes, habere potuit; (de quibus infrà etiam ſuo loco dicetur,) ideò neceſſe eſt aliquid altius & divinius ei acceſſiſſe, unde iſta ſint profecta; Forma ſc. alia, *ſpiritualis*, quæ potiſſimum Eſſe ei tribuit, per quam & eſſet quod erat, & ei uſui inſerviret, ad quem deſtinata erat; de qua nunc quoque aliquid dicendum, quantum quidem, pro ingenii tenuitate, de rebus ſublimibus & admirandis iſtis, Scripturæ ductu, conſequi nobis licebit.

Formam ergo *Spiritualem* Arcæ ponimus in Conjunctione evidentiſſimâ Gratioſæ præſentiæ Divinæ cum ea; à qua, *Arca* DOMINI, *Arca Roboris* DOMINI, *Gloria* DOMINI, &c. paſſim in Scriptura vocatur.

Hanc *promiſit* Deus ſtatim, cùm Arcam fieri juberet, dum ejus delineationi, & deſcriptioni continuò ſubjungit, & Moſi dicit; *Et conveniam te illic, & loquar tecum è propitiatorio* (Arcæ) *inter duos Cherubim, quod eſt ſuper arcam Teſtimonii, quæcunque præcipiam tibi dicenda filiis Iſraël.* Dum enim dicit, ſe ex Propitiatorio arcæ cum Moſe loquuturum, ſimul promittit, ſe illic præſentem futurum.

Quod promiſit, reverà poſtmodum illum præſtiſſe, variis in locis Scriptura teſtatur.

Exod. 40. 33. 34. & ſeq. *Itaq; cùm abſolviſſet Moſe opus* (Tabernaculi erigendi;) *operuit Nubes tabernaculum Eccleſiæ, & Gloria* DOMINI *replevit tabernaculum: neque poterat Moſes ingredi tabernaculum Eccleſiæ, quia habitabat ſuper illud Nubes, & Gloria Domini replebat tabernaculum: quumq; recedebat Nubes à tabernaculo,*

proficiſcebantur filii Iſraël in cunctis profectionibus ſuis: quod ſi non recedebat Nubes, tùm non proficiſcebantur usque ad diem quâ recedebat: Quia Nubes Domini erat ſuper Tabernaculum interdiu; Ignis verò erat noctu בו *in eo* (ſc. Tabernaculo,) vel, *In ea* (ſcil. Nube) *in oculis totius domus Iſraël, in omnibus profectionibus eorum.* Hoc quidem dicitur de Tabernaculo in genere; alibi tamen explicatur, ipſam Nubem Tabernaculum texiſſe *ſupra tectum Teſtimonii*, h. e. *arca* teſtimonii: Sic enim legitur

Numer. 9. v. 15. *Quo autem die erectum fuit Tabernaculum, Nubes texit tabernaculum,* לְאֹהֶל הָעֵדֻת *ad vel ſuper tentorium teſtimonii: & veſpere fuit ſicut aſpectus Ignis ſuper tabernaculo, usque ad manè:* וְכֵן יִהְיֶה תָמִיד *& ſic erat jugiter: Nubes operiebat illud* (ſcil. interdiu) *& ſpecies Ignis noctu.* &c.

Et hinc ſcribitur in Chaskúni Exod. 40. Et non potuit Moſes ingredi in Tabernaculum; *eâ ſc. horâ quâ erectum fuit; quia è veſtigio habitavit ſuper illud Nubes, ad teſtificationem amoris Dei erga Iſraëlem:* אלא אחרי כן היה מסתלק הענן מתוך האהל ושוכן על הארון *ſed poſtea nubes illa ablata fuit à Tabernaculo, & habitavit ſuper Arcâ, ſicut dicitur;* Et conveniam te illic è propitiatorio; Item: *Sic, cum Templum à Salomone perfectum eſſet, ſanctificavit Deus illud Nube: ſed poſtea* היה מצמצם שכינתו על הארון בין הבדים *pracisè reſtrinxit habitationem ſuam glorioſam ſupra arcam, inter Vectes.*

Numerorum 16. ubi deſcribitur murmuratio univerſæ congregationis filiorum Iſraël contra Moſen & Aharonem, dicitur v. 42. *Fuit autem cùm congregaret ſe congregatio contra Moſen & Aharonem, tùm verterunt faciem ſuam ad tabernaculum Eccleſiæ: & ecce operuit illud Nubes, & conſpecta eſt Gloria Domini: v. 43. Venit quoq; Moſe & Aharon coram Tabernaculo Eccleſiæ, v. 44. Et loquutus eſt Dominus ad Moſen, dicendo,* &c. quemadmodum nempe anteà promiſerat, è propitiatorio.

Deuteron. 31. 14. 15. *Et dixit Dominus ad Moſen; Ecce appropinquaverunt dies tui, ut moriaris: voca Joſuam, & ſtate in Tabernaculo Eccleſiæ, & præcipiam ei: Perrexit ergo Moſes & Joſua, ſteteruntq; in Tabernaculo Eccleſiæ: Et apparuit* DOMINUS *in tabernaculo, in Columna Nubis, ſtetitq; Columna Nubis ſuper oſtium Tabernaculi.*

Levit. 16. v. 2. *Dixitq; Dominus ad Moſen; Loquere ad Aharon fratrem*

Digitized by Google

fratrem tuum,ut ne ingrediatur omni tempore Sanctuarium (Sanctum Sanctorum) *intra velum, coram Propitiatorio quod eſt ſupra eam, ne moriatur: In nube enim apparebo ſuper Propitiatorium.*

Numer. 7. v. 89. *Quando ingrediebatur Moſe tabernaculum Eccleſiæ, ut loqueretur cum eo, audiebat vocem loquentis ad ſe è propitiatorio, quod erat ſuper arcam Teſtimonii inter duos Cherubim, & loquebatur ei.* Vide & Numer. 9. 8. & Numer. 11.

Sic poſteaquam Salomon Templum & Domicilium Dei ſtabile ædificaſſet, & in illud per Sacerdotes Arcam intuliſſet, dicitur; *Fuit autem cùm exirent Sacerdotes è Sanctitate* (Sancto Sanctorum) *Nubes replevit domum Domini, neq́; poterant Sacerdotes ſubſiſtere ad miniſtrandum, propter Nubem: repleverat enim Gloria* D O M I N I *domum* D O M I N I, 1. Reg. 8. 10. 11. & 2. Paralip. 5. v. 11. 13. 14.

Hinc, ut ſuprà dictum fol. 9. Deus vocatur יֹשֵׁב כְּרוּבִים *Inhabitans Cherubinos*; & quod dicitur *Habitare in Tabernaculo, in Tzijon, Hieroſolymæ, in Templo,* ultimatè *ad Arcam* omnia referuntur, & eum præciſè locum, unde Moſi loquebatur, ut Hebræi volunt. Hinc eſt quod R. Bechaj ſcribit in ſect. תרומה, fol. 103. col. 1. *Porrò noſti, Moſen audiviſſe vocem Dei ibi*, מבין שני הכרובים מתוך שיעור טפח כי שם צמצם הק'בה שכינתו *ex inter duos Cherubinos, è medio menſura palmi. Illic enim præciſè q. terminavit Deus ſuam habitationem ſeu præſentiam ſuam, non obſtante quòd de Eo ſcriptum ſit;* Annon cœlum & terram ego impleo; dicit Dominus? Jer. 23. v. 24. וכן תמצא במדרש תנחומא ר' יהושע דסכנין אמר משל למערה שהיא על שפת הים נעשׂ הים נתמלאה המערה והים לא חסר כלום כך צמצם הק'בה שכינתו בין שני הכרובים ואף על פי כן הודו על ארץ ושמים : *Sic in Medraſch Tanchúmah R. Joſua Sichnenſis dixit, rem hanc ſimilem eſſe Speluncæ, ad littus maris ſitæ, quæ commoto mari repletur, mari nullum decrementum inde patiente: ſic, inquit, Deus præciſè ſuam præſentiam & habitationem reſtrinxit inter duos Cherubinos, & tamen Majeſtas ejus eſt & manet ſuper cœlum & terram.*

Forma hæc Spiritualis conſideranda venit partim in Signo, partim in Signato.

Ad *Signum* & *Symbolum* pertinent ea, quæ dicun-

tur *De Nube & Igne Arcæ propitiatorio ſeu operculo incumbentibus*; de *Gloria* item DOMINI ibi conſpectâ.

Ad *Signatum*, quod Deus dicit; EGO *conveniam te illic, & loquar tecum:* Item, EGO *in nube apparebo ſuper propitiatorio:* Item, *Audiebat Moſes vocem Loquentis ſecum* (Dei) *è propitiatorio*: quòd item *Deus* dicitur *Habitare in Sanctuario*, Exod. 25. 8. *inter Cherubinos, habitare in medio filiorum Iſraël*; hinc *Tabernaculum* Nomen ſortitum eſt ut diceretur משכן *Habitaculum*, ſc. Dei: hinc *præſente Arcâ*, *Deus* ipſe dicebatur, & credebatur à fidelibus, *præſens* eſſe, quod & eventus comprobavit: hinc & Externi populi Divinitatem Arcæ adſcripſerunt: hinc qui *coram Arca* erat, *coram* DOMINO eſſe dicebatur, ſup. f. 3. & 18. ſic *Dominus in columna Nubis & Ignis dicitur præceſſiſſe* Iſraëlitarum caſtra, Exod. 13. 21. Sic cùm arcâ in Templum allatâ, nubes gloriæ Domini replevisſet illud, dicit Salomon; *Deus dixit, ſe habitaturum in Caligine*, 1. Reg. 8. &c.

Hæc omnia utique docent, Signa iſta viſibilia & in ſenſus incurrentia non fuiſſe vana, vacua, & Re ſuâ deſtituta, ſed eam ſuo modo continuiſſe & exhibuiſſe.

Ad hanc rem paulò presſiùs enucleandam, & planiùs illuſtrandam, aliquot ſubjiciemus Quæſtiones.

CAPUT

CAPUT XI.

Nubes & Ignis, ſeu Columna Nubis & Ignis, quarum in locis antè adductis, & alibi, in hiſtoria Tabernaculi & Arcæ, fit mentio, quæ & quales fuerint?

HOc videlicet quæritur; *Utrum Nubes illa fuerit ex Nubibus quæ generantur ex vaporibus aſcendentibus; & Ignis ille, Ignis elementaris, ſeu ſimplex, ſeu mixtus, flammans & urens ut noſtri Ignes; an verò alterius fuerint naturæ, vel miraculoſa?*

Præmittendum ab initio, ſolenne Deo fuiſſe, in illuſtrioribus Apparitionibus, & Glorioſæ ac gratioſæ ſuæ præſentiæ patefactionibus, *Nube* & *Igne* uti.

Sic Populum per deſertum deduxit, *interdiu in Columna Nubis; noctu, in Columna Ignis eos præcedendo*, Exod. 13.

Sic cùm in monte Sinaj deſcenſurus, & Legem promulgaturus eſſet, *Mons Sinaj fumabat totus, & deſcendit ſuper ipſum Gloria* DOMINI *in Igne, aſcendebatq́, fumus ejus, ſicut fumus fornacis*; Exod. 19. 18.

Cùm Moſes Tabulas priores, quas à Deo accepit, indignatione conflati & culti Vituli aurei, fregiſſet, & ſecundò Montem conſcenderet, ad alias accipiendas; *Operuit Nubes montem, & habitavit Gloria Domini ſuper montem, & operuit eum ſex diebus, vocavitq́, Dominus Moſen è medio Nubis*, Exod. 24. 15. 16. 17.

Cùm idem erexiſſet & dedicaſſet Tabernaculum, Arcamque in illud collocaſſet, *Nubes operuit Tabernaculum interdiu; Ignis verò, ſeu in Tabernaculo, ſeu in Nube, erat noctu*, Exod. 40. à v. 34. ad finem. *Et ſic erat jugiter*, Numer. 9. 15. 16.

Sic, Salomone Templum exſtructum dedicante, & Arcâ in illud

in illud introductâ, *Nubes replevit domum* DOMINI: *& Gloria Domini eam replevit*, 1.Reg.8. 10.11.

Sic alibi, in Novo quoque Teſtamento, hujus rei exempla exſtant.

Non dubium eſt, quin hæc omnia Unius & ejusdem fuerint generis.

Extrà controverſiam puto & hoc eſſe, neque Nubem hanc naturalem & ordinariam, neque Ignem, vel elementarem ſimplicem, vel compoſitum & mixtum fuiſſe. Ordinaria enim nubium materia talis non eſt, quæ tam diu perdurare potuiſſet, & conſtanter vices illas habere, quas iſtæ nubes habuerunt. Ignis etiam naturalis vi ſuâ urendi & comburendi plus fortè huic inſtituto nocuiſſet, quàm profuiſſet.

Reſtat itaque ut dicamus, Extraordinarium & Miraculoſum quid fuiſſe, maximè ſi attendamus, Signorum & Portentorum iſtorum ſubitaneum ortum & productionem, eorundemque conſervationem, finem, uſum, & operationes.

Hic verò jam iterum quærit Abarbenel; *An fuerit res aliqua miraculosè eô tempore primùm producta, & pro certo tempore; an verò jam producta fuerit à prima Mundi creatione?*

Prolixè & profundè hac de re agit Exod. cap. 40. ſed præter morem ſuum, ſatis intricatè, ut difficulter inde vel ejus ſententiam, vel argumenta elicias. Nos ex iis quædam duntaxat, quæ ad ſententiam ejus explicandam facient, producemus.

Vult ille, Nubem & Ignem hunc eſſe à Deo creatum ſtatim die Creationis primo; *Dico itaque*, inquit, *Deum creaſſe die primo Nubem quandam ad Gloriam ſuam, non generatam è vaporibus aſcendentibus, ut reliquæ nubes, quia tùm nulli adhuc vapores erant; ſed creavit Nubem illam ex nihilo, ut reliquas Creaturas diei primi: & quia illa Nubes erat turbida & craſſa, ideò dicit de eâ Scriptura;* Et Tenebræ erant ſuper faciem abyſſi. *Poſt è veſtigio creavit Deus illo die & Lucem Divinam creatam, quæ vocatur apud nos Gloria Dei; fecitq́ʒ ambo illa ſtatim, ut inſervirent ad faciendum Diem & Noctem: Luce quippe illâ apparente & lucente, factus eſt Dies: Stante Nube illâ densâ & tenebricosâ circa eam, & Lucem ejus abſcondente, facta eſt Nox. Et hoc eſt* quod

Digitized by Google

quod dicitur; Et diſtinxit Deus inter Lucem & Tenebras: & vocavit Deus lucem Diem, & Tenebras vocavit noctem; *diſtinxit nempe uſum hujus, à tempore uſus illius, & præfixit uni terminum ſuum in Die, alteri terminum ſuum Noctu, &c.*

Item; Gloria Domini (cujus Scriptura paſſim facit mentionem, in locis quibusdam ſuprà allegatis & ſimilibus) *dicitur* העלול הראשון ממנו יתברך *de Cauſato primo producto à Deo. Illud enim eſt principium viarum, & creaturarum ejus. Et hoc eſt, inquit, quod à Sapientibus noſtris vocatur* שכינה. *Non enim cogitandum vel exiſtimandum eſt, Eximios illos viros, Sapientes noſtros, vocaſſe* שכינה *Lucem creatam ſenſibilem, uti Majemonides voluit; vel Eſſentiam & Quidditatem Dei, ut R. Nachmanides ſenſit, ſed* שכינה *vocant* אותו העלול הנאצל ממנו יתברך ראשונה *Cauſatum illud, primò ab illo emanans: Illud quia eſt ex numero Entium, & principium ſeu primum omnium, ejus apprehenſionem à Deo petiit* (quando ſc. dixit; *Oſtende mihi Gloriam tuam,* Exod. 33. 18.) *ſed denegatum ei fuit, quandiu viveret; ſicut dicitur*; Quia non videbit me homo & vivet. *Nam* כי להיותו העלול ההוא הראשון שמו כשם רבו וחותמו של הק'בה מכונה בכנויו *quia illius Cauſati primi Nomen, eſt ſicut Nomen Magiſtri ſui, & Sigillum Dei Benedicti, ideò cognominatur Nomine ipſius. De hoc eodem dicitur*; ופני לא יראו Et facies mea non videbitur &c.

Item De Luce illa primi diei dicit; *Creata eſt ex nihilo in Die primo, ut uſus ejus eſſet in diebus Creationis, donec crearentur Luminaria*; ואז נחתם ונגנז אותו אור כדי להשתמש בו הק'בה בעתות הצורך לאוהביו ולשומרי מצותיו כפי מה שתגזור חכמתו *tunc* (creatis luminaribus) *obſignata & recondita fuit illa Lux, ut eâ Deus uteretur tempore neceſſitatis erga Amicos ſuos, & cuſtodientes præcepta ipſius, prout Sapientiæ ipſius viſum fuerit.* Et ſic dicunt Sapientes noſtri, ראה הק'ה את האור שאינו כדאי להשתמש בו רשעים וגנזו לצדיקים לעתיד לבוא ולכך לא נאמר בו ויהי כן לפי שלא התמיד שמושו ונסתתר במחיצתו ומפני שלמותו הנפלא אמר וירא אלהים את האור כי טוב ולא אמר וירא אלהים כי טוב כשאר הנבראים וכו': *Vidit Deus Benedictus Lucem, quòd non deceat ut eâ utantur Impii, idcirco recondidit eam pro uſu juſtorum, & abſcondita fuit in loco ſuo. Et propter admirandam ejus perfectionem dicitur*; Et vidit Deus lucem quòd bona eſſet; *non verò*; Et vidit Deus quòd bonum eſſet; *ut in cæteris creaturis* &c.

Digitized by Google

Porrò autem non vult, Nubes iſtas glorioſas, & Ignes viſibiles, in quibus Deus apparuit, fuiſſe *Emanatum illud à Deo primum*, ſeu illam ipſam Nubem & Lucem, quæ primo Die dicitu creata, & poſtmodum in locis ſuis recondita eſſe; ſed aliquid ab ea derivatum & emanans. Poſteaquam enim illic multis docuiſſet, quòd, & qua de cauſa, Deus vocetur *Lux*; & comparationes elegantes inſtituiſſet inter *Deum* & *Lucem*; ſubjungit; *Itaq; propter iſtas ſimilitudines eleganter competit Deo Nomen Lucis; maximè juxta ſententiam* המאמתים *Verorum Theologorum, dicentium,* שהוא עצמו אור החלמי *quòd eſſentiâ ſuâ ſit Lux abſoluta. Quia ergò Lux eſt, Influentia quoq; (ab ipſo emanans) eſt Lux. Et quemadmodum in Corporibus inter nos exiſtentibus duæ ſunt Species Ignis naturalis ordinarii; primò Lux Solaris ſuperior, ſecundò Lux Ignis* (elementaris) *inferior; & his ex æquo duæ competunt Operationes, Illuminandi ſc. & Comburendi, juxta Cabaliſtas; ac Lux ſuperior agit in Inferiorem, eam movet, ejusq; cauſa eſt; Inferiorq; à ſuperiori movetur: quaſi eſſet* כלי פעולתו *inſtrumentum ſeu ſubjectum operationis ejus: quia Sol agit in Elementum Ignis & movet eum: ſic exiſtere fecit Deus Benedictus duas ſpecies Lucis ſupernaturalis, prima eſt,* רוחני העליון שהוא הנאצל הראשון שכינתו *Spiritualis ſuprema, quæ eſt Emanatum primum,* שכינתו, *cui ſimile quid nos habemus in Sole: ſecunda eſt* האור הנברא הנראה בהר סיני ובשאר המקומות לעיני בני ישראל *Lux creata, quæ apparuit in monte Sinai, & in reliquis locis, in oculis filiorum Iſraël, cui ſimile quid nos habemus in Igne* (Elementari.) *Hinc dixerunt Rabbini noſtri;* נובלת אורה שלמעלה הוא גלגל חמה Deciduum à Luce ſuperiore eſt Sphæra Solis; *quibus verbis Lucem iſtam primam intellexerunt. Hæc Lux ſecunda ordinatur à Luce ſuperiore, & mittitur ab ea, omnisq; ejus operatio & exiſtentia, ubicunq; ea ſit, docet* על שרות השכינה האלהית והשפעתה באותו מקום וכאלו האור הנברא הוא דגל מחנה שכינה de habitatione τῆς שכינה *Lucis illius primæ Divinæ, & influentiæ ejus, in illo loco* (in quo hæc ſecunda apparet,) *quaſi Lux creata ſit Vexillum caſtrametationis* τῆς שכינה. Sic dixerunt Rabbini noſtri b. m. בל מקום שהכבוד נגלה השכינה שורה עליו *In omni loco in quo Gloria* (Lux & Splendor viſibilis) *revelatur* (Lux creata viſibilis) *in eo habitat* השכינה (quæ eſt inviſibilis & ſenſibus imperceptibilis.) *Porrò notum eſt,* שסביבות השני אורים

הטבעיים

הטבעיים אשר אצלנו ר'ל השמשיי והאשיי ימצא החשך בהכרח quòd circa duas Luces naturales noſtras, Solarem, inquam, & Elementarem, neceſſariò exiſtant tenebræ &c. Ad eundem modum ſe res habet circa Luces Superiores. Nam ecce השכינה האלהית Divina illa שכינה (Lux prima,) quæ eſt העלול הראשון Cauſatum primum, circa ſe habet ענן וערפל Nubem & caliginem, quæ eſt Imperfectio Intellectus noſtri circa apprehenſionem ejus: Lux etiam ſecunda creata (quæ apparuit Iſraëlitis &c.) itidem circa ſe habet Nubem & caliginem: Nubes enim ſemper operiebat eam. Et quemadmodum Tenebræ Solis non ſunt ſicut Tenebræ Ignis; Tenebræ, enim Solis nihil aliud ſunt, quàm quòd non poſſimus cernere lucem ejus, ſeu, privatio viſus ejus, non verò res per ſe exiſtentiam habens: Tenebræ verò Ignis res ſunt per ſe exiſtens, Nubes ſc. denſæ & tenebricoſæ circumdantes eum: ſic in Lucibus ſuperioribus ſeu ſupernaturalibus Tenebræ quæ attribuuntur הי׳ שכינה, non ſunt res exiſtens, ſed ſolùm privatio apprehenſionis ejus: & Tenebræ Lucis creatæ (apparentis in Viſionibus Divinis) ſunt Nubes circa eam, viſum ejus impedientes, propter denſitatem & turbiditatem (ut ita dicam) illius Nubis &c. Et quemadmodum Sol eſt Princeps maximus corporum cœleſtium, & Efficiens ſeu Agens fortiſſimum omnium elementorum, virtus ejus maxima in generatione, adeoq; princeps mundi generationis & corruptionis: Sic Lux Divina Spiritualis, h. e. שכינה עילאה eſt Princeps ſpiritualium & intelligibilium omnium, Agens item & influentiam communicans Cœlo & Terræ: Lux item creata, quæ comparatur cum Igne qui eſt Princeps mundi corporalis, maximè accedit ad naturam Spiritualitatis: quia ſplendor & claritas ejus eſt ſimpliciſſima & puriſſima, magisq; illuminans, quàm Lux Solis, nedum Ignis &c. Qui volet, videat integram ejus hac de re Diſſertationem l. c. Ex his Lector aliquo modo, quæ ejus de Glorioſis iſtis Nubibus & Ignibus fuerit ſententia, ſatis poteſt percipere; & quid de ea ſentiendum ſit, ipſe judicare. Lubricis illam fundamentis innixam, nemo non videt. Adducere tamen eam voluimus, tùm ut de ea conſtaret, tùm quia in ſeqq. quædam expendendi, & ad inſtitutum noſtrum transferendi & accommodandi, dabitur occaſio.

Nos ſimpliciſſimum eſſe exiſtimamus, ut dicamus, Nubis & Ignis illius materiam, neque ex Cœleſtibus, neque ex Ele-

Digitized by Google

mentaribus corporibus, ſed ex nihilo tùm à Deo, pro ſua Omnipotentia, לפי שעתו pro illa hora, & ad certum tempus, fuiſſe extraordinariè & miraculosè *creata* & producta, & quamdiu ipſi lubuit illis, pro ſignis & ſymbolis glorioſis gratioſæ ſuæ præſentiæ uti, conſervata; poſtmodùm iterum procul dubio in nihilum redacta: neque neceſſe eſſe, ut ultra hæc de illis inquiramus, quia Scriptura non plus de his nobis revelavit. Extra hanc ſapere velle, eſt periculoſum & temerarium. Et hæc videtur fuiſſe ſententia R. Levi Gerſonidis Exod. 13. ad; *Et* DOMINUS *proficiſcebatur ante eos*; ita ſcribentis; ר"ל שהשם יתע' היה מהלך לפניהם במה שהיה נאצל ונשפע מאתו והוא עמוד הענן יומם ועמוד אש לילה להאיר להם כדי שיוכלו ללכת יומם ולילה כאשר ירצה השם יתע': *Vult dicere, Deum Opt. Max. profectum eſſe ante ipſos per id quod emanabat & defluebat ab ipſo, Columnam ſc. nubis interdiu, & Columnam Ignis noctu, ut nocte & die proficiſci poſſent, prout viſum Deo fuerit*, Et cap. 14. ad; *Et profectus eſt Angelus* DOMINI *præcedens caſtra Iſraëlitarum*; יתכן שקרא מלאך האלהים הכח השופע מאת השם יתע' שישפע ממנו זה הפלא העצום ר"ל הענן ועמוד האש: *Videtur vocare Angelum Dei, Virtutem illam influentem à Deo: ab Ipſo enim fuit maximum iſtud miraculum; Columna, inquam, Nubis & Ignis.*

Sic verbo *Creandi* hac de re utitur Eſajas, quando cap. 4. v. 5. ait; " וּבָרָא *Et creabit Dominus ſuper omnem locum montis Tzijon, & ſuper loca convocationis ejus Nubem interdiu & fumum, & ſplendorem Ignis flammantis per Noctem.* De *Igne* dicitur fuiſſe כמראה אש *quaſi Species Ignis*, Num. 9. 15. Unde videtur Aſpectum, Speciem, Similitudinem Ignis, non naturalem Ignem fuiſſe. Ita idem intelligendum de *Nube.*

CAPUT

CAPUT XII.

An Nubes & Ignis duæ diſtinctæ, vel conjunctæ res fuerint; ita ut una eademq; jam ſub Nubis, mox ſub Ignis ſpecie apparuerit?

CAuſam quærendi præbet, quòd Scriptura videatur ambiguè hac de re loqui locis ſuprà allegatis, & de utrisque modò tanquam de Duabus, modò ut de Una loqui; veluti Exo. 40. *Quia Nubes Domini erat ſuper Tabernaculum interdiu; Ignis verò erat noctu in eo* 13.

Numer. 9. 15. *Quo die erectum fuit Tabernaculum, Nubes texit Tabernaculum ſuper tentorio Teſtimonii: & veſpere fuit* (ſcilicet illa Nubes) *ſicut aſpectus Ignis ſuper Tabernaculo usq; ad manè.*

Hinc diverſæ ſunt, tùm de his, tùm de Columna Nubis, & Columna Ignis, quæ præcedebant caſtra Iſraëlitarum per deſertum, Exod. 13. & 14. Interpretum ſententiæ, ut *quidam* exiſtimarint, Unam fuiſſe & eandem columnam, diversè tamen affectam, & diverſo munere atque uſu præditam, quod ea quæ Numeror. cap. 9. dicuntur, illis videntur arguere, & Exod. 14. verſu 24. ubi *Columnæ Ignis & Nubis*, tanquam unius ejusdemque rei ſit mentio: *alii* verò, fuiſſe duas numero, reque diſtinctas.

Attingit hanc quæſtionem ex noſtris Lyranus Exod. 13. & 14. & concludit; *Quid autem verius ſit, non benè apparet ex ipſo Scripturæ textu, certum eſt tamen, quòd utroq; modo potuit eſſe, quia totum illud fiebat Divino miraculo.*

Ex Scriptura ſatis apertè colligitur, 1. Et ſpeciem Nubis, & Speciem Ignis hîc fuiſſe: 2. eodem tempore ambo adfuiſſe, 3. neutram in tota illa profectione ablatam eſſe, licet una tantùm de die, altera nocte appareret, vide Numer. 9. 16.

Digitized by Google

Videtur itaque res ita conciliari poſſe, ut dicamus hanc fuiſſe Nubis iſtius rationem, quòd illi conjuncta fuerit Species Ignis, & eidem quaſi incluſa; & ſic exteriùs fuerit nubiloſa, interiùs Ignea; interdiu apparebat in profectionibus Iſraëlitarum ſuper Tabernaculo Nubes, quia propter Splendorem Solis aliâ luce opus non habuerunt: noctu Ignis, quia propter tenebras noctis Nubes non poterat conſpici, nec ejus uſus fuiſſet. Quemadmodum nimirum circa Ignem materialem ſemper eſt fumus, & Fulgura conſpiciuntur è Nubibus obſcuris; ſic Ignis ille glorioſus, Tabernaculum totum intùs replens, exteriùs circumdatus fuit Nube & Caligine. Talis videtur ratio fuiſſe illius Nubis, de qua legimus Matth. 17. v. 5. *Adhuc eo loquente, ecce Nubes lucida inumbravit eos, & ecce vox è Nube*, &c. h. e. Nubes lucem in ſe continens. Vide & Apocalypſ. 14. v. 14. *Aſpexi autem & aderat νεφέλη λευκή; Nubes candida, & ſuper nubem ſedebat quidam ſimilis homini* &c.

Sic videtur intellexiſſe ex Hebræis R. Moſe bar Nachman, qui ad Exod. cap. 40. 34. ita ſcribit; אמר כי הענן כסה את האהל מכל צד והוא מכוסה ונטמן בו וכבוד יי׳ מלא את המשכן כי תוכו מלא הכבוד כי הכבוד שוכן בתוך הענן תוך המשכן כענין שנ׳ בהר סיני אל הערפל אשר שם האלהים: *Dicit, quòd Nubes ex omni parte operuerit Tabernaculum, adeò ut illud tectum & abſconditum fuerit in eâ, & Gloria Domini repleverit Tabernaculum, quia interiùs plenum fuit Gloriâ* (Igne & Luce:) *quia Gloria habitavit in medio nubis, intra tabernaculum, ſicut in monte Sinaj, de quo dicitur*; Et Moſes acceſſit ad Caliginem, in qua erat Deus, Exod. 20. 20. Sic ad Deut. 5. 22. ubi dicitur, *Verba iſta loquutus eſt* DOMINUS *ad totam congregationem veſtram in monte, è medio Ignis, Nubis & Caliginis*; ſcribit idem; כי ענן וערפל סביביו *quia Nubes & Caligo fuerunt circa eum*; ſc. Ignem.

Sic Aben Eſra, ad Exod. 40. 38. Dicitur ibi; *Quia Nubes Domini erat ſuper Tabernaculum interdiu*, וְאֵשׁ תִּהְיֶה לַיְלָה בּוֹ Et ignis *erat noctu* בּוֹ *in eo* (ſc. Tabernaculo) vel *in ea*, (ſc. Nube;) utroque enim modo poteſt exponi pronomen hoc relativum, quia utrumque מִשְׁכָּן & עָנָן eſt generis maſculini. Ad hæc ergo verba ſcribit Aben Eſra; בענן או במשכן והראשון נכון *In Nube an*

in Ta-

in Tabernaculo? prius eſt rectum. Sic quod legitur Exod. 24. 16. *Et habitavit Gloria Domini* (Ignis & Lux) *ſuper montem Sinaj,* וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן, explicant; *Et obtexit eam,* ſc. *Gloriam Domini* (Ignis & Lucis ſpeciem habentem) *Nubes*; non verò; *Et obtexit eum* (ſc. Montem.)

Hanc ſententiam ſequitur quoque Abarbenel, uti ex iis, quæ ſuprà ex eo ſunt adducta, eſt colligere, & in ſeqq. mox videbimus. Videri poteſt idem ad 1. Reg. 9. 1. ubi prolixè, & in quibuſdam magis disertè, ſe explicat.

Caput XIII.

Quid in his locis intelligatur per Gloriam Domini; *an de utroq; Nube ſc. & Igne; an verò de Ignea ſpecie propriè & præcipuè intelligatur?*

Quamvis utraque hæc ſpecies miraculoſa fuerit, & à Deo extraordinariè producta, unde *Nubes* etiam vocatur עֲנַן ״ *Nubes Domini*, Exod. 40. 38. Num. 10. 34. utraque etiam eundem uſum habuerit; tamen videtur ex collatione locorum Scripturæ, *Gloriam Domini* in hoc argumento præcipuè & plerisque locis ſumi *de Ignis & Lucis ſpecie apparente.*

Hinc Exod. 24. 16. *Et habitavit Gloria Domini ſuper montem Sinaj, & operuit eam nubes ſex diebus: vocavitq; ipſum Moſe die ſeptimo, & aſpectus Gloriæ Domini erat tanquam Ignis comburens in vertice montis, in oculis filiorum Iſraël.* Quibus verbis ſatis manifeſtè indigitari videtur, *Gloriam Domini* non fuiſſe Nubem, ſed aliquid Luce ſuâ & Splendore ſuo igni ſimile, Nube circumdatum: per ſex dies nil niſi Nubem apparuiſſe Iſraëlitis: die autem ſeptimo, fiſsâ & apertâ quaſi illa Nube, apparuiſſe *Gloriam Domini* inſtar Ignis comburentis.

Sic

Sic Exod. 40. diſtinctè dicitur, Nubem operuiſſe Tabernaculum, & intùs *Gloriam Domini* repleviſſe illud; quod de Igne mox ibidem explicatur. Sic Numer. 16. 43.

Exod. 16. v. 7. *Et manè videbitis Gloriam Domini* &c. & v. 10. *Fuit autem, cùm loqueretur Aharon ad univerſum cœtum filiorum Iſraël, reſpexerunt ad deſertum, & ecce Gloria Domini conſpecta eſt in nube*: quod Lyranus explicat; *Fulgor quidam inſolitus, repræſentativus divinæ potentiæ ad arguendum populi murmurationem.* Sic Abarbenel; *Quod dicitur*; Et manè videbitis gloriam Domini, *non eſt explicandum de Pane* (Manna) *neq; de Carne* (de Coturnicibus) *ſed de Igne qui apparuit toti populo, ad eos redarguendos & puniendos propter murmurationes ipſorum.*

Levit. 9. 6. *Et apparebit vobis gloria* DOMINI: quænam *Gloria* intelligatur, exponitur v. 23. 24. *Et apparuit Gloria Domini toti populo, & egreſſus eſt Ignis à facie* DOMINI, & conſumpſit &c.

Num. 17. 7. *Et ecce operuit illud* (Tabernaculum ſc.) *Nubes, & conſpecta eſt Gloria* DOMINI.

Ezechiel. 10. 4. *Et repleta eſt domus Nube, & atrium repletum eſt Splendore Gloriæ Domini* &c.

Sic in Novo Teſtamento: Lucæ 2. 9. *Et ecce Angelus Domini ſupervenit ipſis* (ſc. paſtoribus,) *& Gloria Domini circumfulſit eos.*

Apoc. 18. 1. *Et poſt hæc vidi alium Angelum deſcendentem è cœlo, habentem poteſtatem magnam: & terra illuminata fuit ipſius Gloriâ.*

Sic fortè de Divino aliquo fulgore & ſplendore intelligendum quod Actor. 7. 55. dicitur; *Quùm autem eſſet plenus Spiritu Sancto, intentis in cœlum oculis, vidit Gloriam Dei.* Sic Act. 22. 6. *Subitò de cœlo circumfulſit me Lux multa*, & v. 11. *Quùm verò non viderem præ gloriâ lucis illius.* Sic Splendor Faciei Moſis, ex monte Sinaj à colloquio cum Deo deſcendentis, vocatur ἡ δόξα τοῦ προσώπου αὐτοῦ *gloria vultus ejus*, 2. ad Corinth. 3. 7. Sic Splendorem Solis & Lunæ vocat *Gloriam*; 1. ad Corinth. 15. 41. *Alia eſt*, inquit, gloria *Solis, alia* gloria *Lunæ, & alia* gloria *ſtellarum, ſtella enim à ſtella differt in gloria*, h. e. claritate, lumine, ſplendore. Vide & Apoc. 18. 1. Marci 9. & Lucæ 9.

Ex his & aliis, quæ colligi & adduci poſſent locis, patet,

Gloriam

Gloriam Domini in illis de Igne & Luce illa miraculoſa, quæ Igni conjuncta erat, intelligi. Unde Majemonides in libro More nevóchim parte 1. cap. 64. hujus phraſeos homonymiam exponens, ſcribit; *Sic per* Gloriam Domini *ſignificatur nonnunquam Splendor aliquis creatus, quem Deus quaſi per prodigium & miraculum alicubi habitare facit, ad Magnificentiam ſuam oſtendendam, ut Exod. 24. 16. & Exod. 40. 35.* Et author libri Coſri par. 2. §. 7. *Hactenus expoſitum mihi eſt myſterium Proprietatum Divinarum, & ſimul declaratum, quo modo intelligendum ſit, quod legimus de* Gloria Domini, *de Angelis Domini, &* השכינה, *quòd ſcilicet hæc ſint Nomina, quæ dicuntur de rebus quæ à Prophetis videntur, ut cùm dicitur;* Nubes Domini, Ignis conſumens, Nubes denſa & caligo, Ignis & Splendor, vel Splendor Ignis &c. Et §. 8. הכבוד ניצוץ אור אלהי מועיל אצל עמו ובארצו *Gloria Dei eſt Lux Divina* (incidens in ſubtile ac ſpirituale aliquod corpus) *quo Deus dignatur populum ſuum, & terram ejus.*

Quærit hîc Abarbenel; *Quare &* הַנֶּאֱצָל הָרִאשׁוֹן *Emanatum illud primum* (de quo ſup. loquutus eſt cap. præced.) *&* אור הַמּוּחָשׁ הָאֱלֹהִי *Lux illa ſenſibilis Divina* (quæ in Ignis ſpecie viſibiliter apparuit) *vocentur Nomine* Gloriæ Domini?

Reſpondet; *Ideò quia Deus Benedictus in Scriptura cognominatur* אור Lux, *ſicut dicitur*; Quia tecum eſt ſcaturigo vitæ, *in Luce tua* videbimus *Lucem*, Pſ. 36. 10. *Item*: Sed dextera tua, & brachium tuum, & *Lux vultus tui*, quia complacueras in eis, Pſ. 44. 4. *Lucere fac* faciem tuam, & ſervabimur, Pſ. 80. 4. 8. 20. Sic dicit Salomon; In *luce faciei Regis* eſt vita, Prov. 16. 15. Et illuſtretur *luce vitæ*, Jobi 33. 30. Surge, illuminare, quia venit *Lux tua*, & *gloria Domini* ſuper te orta eſt, Eſa. 60. 1. Super te exorietur Dominus, & *gloria ejus* ſuper te videbitur, ibid. v. 2. Ecce *gloria Dei Iſraëlis* veniebat de via Orientali &c. & terra ipſa *ſplendebat propter gloriam ejus*, Ezech. 43. 2. *Quinimò non ſolùm Prophetæ cognominarunt Dei Gloriam nomine Lucis, ſed & Sapientes gentiles tradiderunt, quòd ſit* אור מוחלט Lux abſoluta. Hinc Plato ſcripſit in libro העצמים העליונים de Subſtantiis ſuperioribus; העלה הראשונה יש לה יותר עליונות מן הספור ואולם נלאו הלשונות מלספרה בעבור אחדותה לפי שהוא למעלה על כל אחדות ׳ ואמנם יספרו כל העלות

Q

אשר אורן מאת העלה הראשונה שהעלה הראשונה תאור עלולה והי'א לא תאור מאור אחר לפי שהי'א האור הגמור והמוחלט אשר אין למעלה ממנה אור : Cauſa prima ſublimior eſt, quàm ut exponi poſſit, nec ulla lingua explicare eam poteſt propter Unitatem ejus, quia eſt ſuper alia omnia: exponi autem poſſunt omnes cauſæ, quarum Lux eſt à Cauſa prima. Cauſa enim prima illuſtrat effectum ſuum, ipſa verò non illuſtratur à Luce alia, quia eſt האור Lux mera & abſoluta, ſupra quam non eſt Lux alia: Et hujus rei causâ inexplicabilis eſt, quia ſupra eam non eſt alia cauſa. *Cum hoc conſentit, quod ſenex Abuchamad ſcripſit in libro Luminarium Divinorum, his verbis*; Si ſciveris, generationes ſive ſæcula ſuum habere ordinem & gradus, ſcire etiam debes, quòd non concatenentur in infinitum, ſed aſcendant ad fontem primum, qui eſt Lux per ſe, cui non advenit Lux alia prior, à qua Lucem recipiat, & per quam Lux ejus adjuvetur, ſed lucet ex ſe, & illuminat alia omnia. Unde nullum eſt dubium, quin nomen Lucis verè competat Luci ſupremæ, ſupra quam nulla eſt alia, & à qua Lux deſcendit in omnia reliqua &c. *Ex quibus ipſorum dictis liquet, quòd Deus Benedictus ſit Lux abſoluta, & aliis omnibus Lucem communicet. Et hac ipſa eſt ſententia Cabaliſtarum, qui vocant Deum* אור קדמון Lucem primam, æternam, אור צח Lucem puriſſimam, אור מצוחצח Lucem ſplendidiſſimam; *quia viſum ipſis fuit, nomen* Lucis *meliùs exprimere Ejus naturam & eſſentiam, quàm alia Nomina; non verò eo ſenſu quo exiſtimavit Aben Reſched ſeu Averroës in Deſtructione Deſtructionum, ubi ſcribit*; Leges ſeu Religiones veræ, nec dicunt de Deo, quòd ſit corpus; quia dicerent falſitatem, neque dicunt quòd ſit Non-corpus, incorporeus; quia ſic dicerent, Ipſum non eſſe; ſed dicunt, quòd ſit Lux, quia Lux eſt præſtantiſſimum omnium ſenſibilium, & Cauſa omnium quæ videntur, ſicut Deus eſt cauſa omnium entium. *Exiſtimavit nempe ille, nomen* Lucis *de Deo dici* על צד הדמוי *per ſimilitudinem*, לא על צד דפיקת האמת *non per vim veritatis, καθ' ἀλήθειαν, ſicuti Philoſophi ſaniores, cum ſapientibus noſtris Talmudicis conſentienter, ajunt & ſcribunt; Omnia entia intelligibilia & ſpiritualia eſſe concatenata, dependentia à Luce prima, neq; aliud eſſe, quam Diffuſionem Lucis illius gradatim per omnia illa entia intelligibilia &*

Digitized by Google

lia & ſpiritualia factam, donec tandem Lux illa incorporetur in ſplendoribus Solis & Stellarum, qui faciunt ut ſenſibilia fiant viſibilia; qui Gradus ex omnibus Lucis gradibus eſt infimus, quia Lux Intellectus eâ eſt perfectior, & Angelorum lux perfectior eſt hac; Lux verò prima, perfectiſſima omnium; ut proinde nomen Lucis de Deo Opt. Max. & de illis ὁμωνύμως *dicatur, ut pluribus explicatur in Libro Luminarium suprà citato. Sed & juxta ſententiam Averroïs, qui ait,* Deum vocari Lucem per Similitudinem, *habentur hanc ad rem illuſtrandam nonnullæ ſimilitudines. Quemadmodum enim Lux facit res viſibiles, quæ ſine ea ſunt in tenebris, ac ſi prorsùs non eſſent: ſic Deus dat exiſtentiam & Lucem rebus, quæ videntur & ſentiuntur. Et quemadmodum Lucem Solis, propter ſummum ejus ſplendorem & claritatem, oculus humanus non poteſt videre, quamvis cauſa ſit ut res videantur; &, ſi homo propiùs & fixè eum intueri velit, oculi ejus percutiuntur, & hebetantur, ut nec illud ampliùs videre queat, quòd aliâs videre potuit: ſic non poteſt Intellectus humanus apprehendere Deum ſecundum veritatem ſuam, &, ſi terminum ſuum egrediatur, apprehenſio ejus confunditur, aut moritur, ut olim ben Aſſaj.* Unde in *libris Prophetarum dicitur, quòd ſit Velum ſeparans circa Lucem Divinam, & quòd ſit abſcondita in Nube & Caligine, ſicut David ait;* Nubes & caligo circa eum, Pſal. 97. 2. *Item;* Poſuit tenebras latibulum ſuum, Pſal. 18. 12. *Et hoc ipſo ſenſu dicit Habacuc cap. 3. v. 4.* Splendor illius ut lux Solis, קַרְנַיִם מִיָּדוֹ לוֹ ſplendores, radii, à manu ejus ſunt ei, & ibi eſt Abſconſio fortitudinis ejus; *Vult nimirum dicere;* Lucem Divinam ſimilem eſſe Luci ſenſibili, quatenus קרנים מידו לו *cornua*, h. e. Splendor & Lux magna *è manu Ejus* ipſi eſt, h. e. quia Lucem à ſe habet, non aliunde mutuatam & acceptam; propter ſummam verò ejus claritatem & fulgorem, eam abſconditam eſſe; quia ſc. occultatur & abſconditur ab oculis hominum. *Quemadmodum porrò in Luce Solari, & Ignea, præter Illuminationem, quæ opus eſt longè præſtantiſſimum, utiliſſimumq́;, etiam invenitur Combuſtio & Conſumptio, quæ eſt opus peſſimum & pernicioſum: Sic Deus Opt. Max. eſt Lux, & Illuminans, vitam, exiſtentiam, omneq́; bonum in creaturas infundens, pro ſua gratia & miſericordia: ſed ſimul etiam ab ipſo proveniunt, prout juſtum & æquum eſt, Pœna, Combuſtio & Conſumptio, ad inſtar conſumptionis Ignis; in eos ſc. qui eam promeruerunt. Hinc dicit*

Propheta; Ideò mittet dominator Dominus exercituum in pingues ejus maciem, & in loco Gloriæ ejus ardebit ardendo, ſecundum combuſtionem Ignis: & erit Lux Iſraëlis in ignem, & Sanctus ejus in flammam, & comburet ac devorabit ſpinam ejus, & veprem ejus in die una: Jeſa. 10. 16. 17. h. e. *Mittet in inimicos Iſraëlis maciem & conſumptionem, quia pingues ſunt in proſperitate ſua, & loco Gloriæ ejus, quæ ab ipſo derivari & infundi debebat, derivabitur ab ipſo Combuſtio & Conſumptio: Iſraëlitis verò contraria evenient omnia: quia Deus Benedictus erit ipſis in Lucem, & in Ignem calefacientem ac fœcundantem; Inimicis autem ipſorum in flammam, quæ comburat & conſumat eos ſicut ſentes & vepres aridas, combuſtioni deſtinatas. Et hoc reſpectu, Pœnæ ſc. & Ira, dicitur*; Quia Dominus Deus tuus ignis conſumens eſt; Deut. 4. 24. *Quamvis enim illuminet, tamen etiam comburit & conſumit peccatorum animas. Quæ cùm ita ſe habeant, propter has ſimilitudines omnes cognominatur Deus nomine Lucis, maximè cùm juxta Cabaliſtas ſit Lux abſoluta: & quia Lux eſt, hinc & Influentia, ab ipſo emanans, Lux eſt.* Hactenus Abarbenel.

Ex his itaque apparet, *Gloriam Domini* propriè dici de Igne, ac Luce & Fulgore ex eo radiante; non quaſi hæc Ipſa fuerint *Gloria Dei*, ſed *glorioſum maximè* apparentis illic Dei *Symbolum*. Major enim in Igne, luce, & ſplendore, Gloria, quàm in Nube, caligine, & obſcuritate. Hinc 2. Paralip. 2. 3. quaſi diſcernuntur, per interpoſitam copulativam ET: quando dicitur; *Et populus videbat, quando deſcendebat Ignis & Gloria Domini ſuper domum*; quàmvis etiam τὸ *Et* hîc poſſit dici ἐξηγητικὸν prioris, ut Joh. 3. 5. *Ex aqua, & Spiritu.*

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT XIV.

Quis in hac GLORIA *apparuerit? ſeu, Cujus Rei Symbolum illa fuerit?*

GLORIA illa apparens & viſibilis utique non erat ipſa Res Divina, ſed illius Symbolum, unde appellatur GLORIA DEI, ſingulariter ſc. in ea & verè præſentis, & habitantis; non quòd Deus ratione eſſentiæ ſuæ, vel loco aliquo circumſcribatur, vel magis in uno loco ſit, quàm in alio; ſed quòd ipſi placuerit, ſecundum liberrimam ſuam voluntatem, in illis locis, ubi hæc Signa exhibuit, hac ratione ſuam Præſentiam, Gratiam, Curam & Providentiam, ſingulari ratione manifeſtare, fidei ipſorum confirmandæ causâ.

Hunc uſum habuit Columna Nubis & Ignis, quæ præcedebat caſtra Iſraëlitarum ex terra Ægypti exeuntium, & in terram Canaan contendentium. Hinc dicitur de illis; *Et* DOMINUS (יהוה) præcedebat eos *interdiu* in Columna Nubis, *ut deduceret eos per viam: noctu verò* in Columna Ignis. Ubi disertè dicitur, DOMINUM *praceſſiſſe in his*; quia ſcil. ſignum certiſſimum fuerunt Divinæ præſentiæ, ea miraculosè animantis & moventis.

Eadem fuit ratio horum in monte Sinaj populo Iſraëlitico apparentium; unde, iis in montem Sinaj deſcendentibus, dicitur; Et dixit Dominus ad Moſen; *Ecce Ego venio ad Te in denſitate nubis*, Exod. 19. 9. Item, *Deſcenderat autem* DOMINUS *ſuper montem Sinaj, ſuper verticem montis*, Ibid. v. 20.

Eadem fuit ratio Nubis & Ignis, ad Arcam ſuper tabernaculo, & in eo apparentium, & eam comitantium, neque inde recedentium, ut ſc. his ſignis certò crederent & perſuaſi eſſent; Deum illic gratiâ ſuâ cum illis eſſe. Hinc dicit Deus ad Moſen, poſt mandatum de Arca faciendâ datum; *Et conveniam te illic, & loquar tecum è propitiatorio, quod eſt ſuper Arcam teſti-*

monii, Exod. 25.22. quod Onkelos reddit; וְאֲזַמֵּין מֵימְרִי לָךְ תַּמָּן Et præparabo, ſiſtam Verbum meum (τὸν λόγον μου) *tibi illic*. Hinc juxta ductum Nubis & Ignis ſuper tabernaculo proficiſcentes, dicuntur profecti & caſtrametati, על פי ה׳ *Juxta os & præſcriptum* DOMINI, Num. 9. v. 18. 19. 20. 21. 22. 23. ubi Onkelos iterùm; *Juxta os Verbi Domini*. Sic cap 12. 5. *Tunc deſcendit* DOMINUS *in columna nubis, & ſtetit ad oſtium Tabernaculi*. Vide & Exod. 33. v. 9. *Erat autē quando Moſes ingrediebatur tabernaculum, deſcendebat columna nobis, ſtabatq́, ad oſtium tabernaculi, & loquebatur cum Moſe*, Deus ſc. ſicut dicitur v. 11. *Et loquebatur* DOMINUS *ad Moſen* &c. v. 12. *Et dixit Moſes ad* DOMINUM. Et ſic in pluribus aliis locis.

Ex Hebræis R. Levi ben Gerſon hæc ita explicat, ad Exo. 13. *Dum*, inquit, *dicitur*; Et DOMINUS præceſſit ante eos, &c. *vult dicere*, שהשם יתע׳ הי׳ה מהלך לפניהם במה שהי׳ה נאצל ושופע מאתו *quòd Deus Benedictus iverit ante ipſos, per id quod emanavit & influxit ab eo, Columnam nempe Nubis interdiu, & Columnam Ignis noctu, ad lucem prabendam ipſis, quò proficiſci poſſent die & nocte, prout Deus voluerit; nam profectiones & caſtrametationes ipſorum omnes fiebant juxta præſcriptum Dei. Hæc autem miracula continuavit Deus Iſraëlitis toto illo tempore, quo in deſerto fuerunt, ut tantò magis ipſis innoteſceret Dei omnipotentia*, כדי שיאמינו באמונה שלמה *& fide perfectâ in ipſum crederent*.

Abarbenel in eundem locum: *Vera ſententia & mens hujus loci manifeſta eſt, quia nomen Tetragrammaton* יהוה *dicitur de Deo qui creavit mundum. Dum ergò dicitur*; Et DOMINUS proficiſcebatur ante eos, עניינו שהשגחתו הית׳ הולכת לפניהם לשמרם מכל דבר רע *ſenſus eſt; Providentiam Dei ſpecialem profectam eſſe ante ipſos, ad cuſtodiendum eos ab omni re mala, ſicut nempe alibi dicitur*; Quoniam præcedit vos DOMINUS, & congregabit vos Deus Iſraëlis, Eſaj. 52. v. 12. *Item*; Et tranſibit Rex eorum ante eos, & DOMINUS in capite eorum, Mich. 2. 13. שהכל הוא רמז להשגחתו העליונה יגיד הכתוב שהוא יתברך ביכלתו והשגחתו עליהם עשה ביסוד האויר עמוד מן השמים עד הארץ ישר תכון כעמוד וכו׳ *hac enim omnia ſignificant Curam & Providentiam ipſius Divinam, & indicat Scriptura, Deum Benedictum, ſuâ Potentiâ & Providentiâ ſuâ*

ſuâ ſuper ipſos, feciſſe in elemento aëris Columnam à cœlo in terram porrectam, &c.

R. Bechaj. fol. 78. *Quia Voces ha* ההליכה וההעתקה *Eundi & Loco ſe movendi, non competunt in Deum Benedictum, idcirco ita explicanda ſunt hæc verba, quòd Columna nubis proficiſcens ante eos interdiu, ad deducendum eos in via, & Columna Ignis noctu ad lucendum ipſis,* היה אות וסימן שהשם המיוחד עמהם ביום ובלילה *fuerint Signum, quòd Deus Benedictus diu noctuq́; ſit cum ipſis.*

In Talmud & Medraſchim volunt per hæc indigitari duplicem Dei proprietatem, מדת הרחמים *Gratiæ ſc. & Miſericordiæ*, ומדת הדין *& proprietatem judicii*; quaſi ſc. iis ſignificare voluerit, Deum, ſiquidem ipſi verâ fide & obedientiâ adhæſerint, fore ipſis *gratioſum* ſemper & propitium Protectorem; ſin minus, *Vindicem* illum experturos; vel, Deum ſuâ providentiâ & potentiâ, Iſraëlitas quidem ſuâ gratiâ & favore protecturum, Inimicos autem ipſorum puniturum, & inſtar ignis conſumpturum. Videatur R. Moſes bar Nachman, & R. Bechaj. ad Exod. 13.

Magna hæc erat Dei gratia, quòd præter Arcam ipſam, quam juſſit facere, hæc Spiritualia, viſibilia tamen, & ſenſibus perceptibilia ſigna, voluerit miraculosè addere, eaque non momentanea, ſed ſtabilia, & longo tempore continuata, ut omnem diffidentiam ex animis illorum eximeret, & è contrà fidem ipſorum de Dei gratia, miſericordia, & potentia, confirmaret.

Sacramentalis itaqua loquutionis ſpecies eſt in ſuprà adductis & ſimilibus locis; quâ tamen nolim dicere Signo tribui Nomen rei ſignatæ; nam Dei Nomen proprium incommunicabile eſt ulli creaturæ; ſed quâ explicatur, quid ſigna hæc ſignent & obſignent fidelibus, ne in illis hæreant & ſubſiſtant, ſed altiùs animis ſuis aſſurgant ad Eum, qui inviſibiliter, verè tamen, ibi præſens eſt, & quem hæc viſibilia ſignificant & exhibent. *Signum enim* rectè dicitur ab Auguſt. lib. 2. de Doctrina Chriſtiana cap. 1. *eſſe res, quæ præter ſpeciem, quam ſenſibus ingerit, aliquid aliud ex ſe facit in cogitationem venire.* Et hinc nec Nubes, nec *Ignis* dicuntur יהוה, ſed יהוה dicitur *in Nube & Igne* fuiſſe;

non

non Nubes, *vel Ignis* loquutus eſt ad Moſen; ſed *Deus in vel è nube & Igne.* Vide & quæ ſup. diximus cap. 1.

Quamvis autem hæc communiter de DEO dicantur, & totam SS. TRINITATEM complectantur, rectè tamen ſingulariter & terminativè referenda eſſe ad ſecundam Ejus perſonam, Æternum DEI FILIUM, exiſtimamus. Quoties enim Deus præſentiam ſuam declaravit patribus vel mortalium rebus interveniſſe, ſeque his exhibuiſſe, vel illis loquutus eſſe memoratur, id per Chriſtum, qui Dei Patris expreſſa eſt imago, λόγος & Orator, & qui deſtinatus Mediator inter Deum Patrem & homines ſemper fuit, eſſe factum, Theologi plerique omnes cenſent, neque de eo dubitandum. Nam, ut Tertullianus adverſus Marcionem lib. 2. ſcribit; *Chriſtus ſemper egit in Dei Patris nomine: ipſe ab initio converſatus eſt & congreſſus cum Patriarchis & Prophetis.* Et adverſus Praxeam: *Chriſtus ad colloquia humana ſemper deſcendit, ab Adam usq; ad Patriarchas & Prophetas; in Viſione, in Somnio, in Speculo, in ænigmate ordinem ſuum præſtruens ab initio ſemper: & Deus in terris cum hominibus converſatus eſt non alius quàm Sermo, qui caro erat futurus.* Plura in eandem ſententiam apud eum authorem leguntur. Juſtinus quoque Martyr, & Philoſophus nobilis, idem multis rationibus apud Tryphonem Judæum comprobat. Quin & *non ſoli Græci atq; Latini ſacrarum rerum Scriptores vetuſtiſſimi, verùm etiam Syri eam opinionem habuerunt, ut ex ipſorum ſcriptis percepi*, ſcribit Andr. Maſius in Comment. in Joſuam, cap. 1. Druſ. in Exod. c. 54. *Deus habitat in nobis per Spiritum ſuum: item per Sermonem ſuum. Uterq; ideò* שְׁכִינָה *dicitur, quod reddunt* Divinitatem: *ſed ipſa vox Hebræa ſignificat propriè* Habitationem. *Uſi ſunt eâ Onkelos & Jonath. Exod. 29. 29. Nam ubi eſt in fonte*; Habitabo in medio filiorum Iſraël, *ipſi transtulerunt*; Collocabo Divinitatem meam in medio filiorum Iſraël. *Quænam hæc Divinitas? An Spiritus Sanctus? An potiùs Sermo ille, de quo legimus*; Sermo caro factus & habitavit in nobis. Item; In quo habitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter. *Duplici ergò de causâ dici poteſt* שכינה; *vel quia ipſe habitat inter nos: vel quia plenitudo Divinitatis in eo habitat.*

Et ſanè Apoſtolus Paulus idem haud obſcurè docere videtur

detur 1. Epiſt. ad Corinth. cap. 10. dum ait; *Nolim autem vos ignorare fratres, Patres noſtros omnes ſub illa Nube fuiſſe, & omnes per mare transfiviſſe; & omnes baptizatos eſſe in Moſen Nube & Mari*, v. 1. 2. Item; *Hæc autem typi noſtri fuerunt*, v. 6. 11. quod non tantùm de eo intelligendum, quod Iſraëlitas feciſſe, ac propterea punitios fuiſſe, ibi legitur, ſed & de reipſa, quòd Chriſtus in ſignis & Symbolis ibi commemoratis, (Nube ſc. Manna, & Petra) præſens jam tùm fuerit. Probatur id 1. ex eo, quòd profectiones Iſraëlitarum, ſub ductu & protectione illius Nubis per totum deſertum, comparet cum Baptiſmo noſtro, à quo Chriſtus nullâ ratione excludi poteſt. 2. quòd de Petra, illos per deſertum ſequente, & copioſam aquam ſuppeditante, diſertè dicat; *Petra autem illa fuit Chriſtus*. 3. quòd iterùm v. 9. dicat; *Neq; tentemus Chriſtum, ſicut quidam eorum tentarunt, & à ſerpentibus perierunt*. Quibus verbis reſpicit ad hiſtoriam, quæ legitur Numer. cap. 21. v. 4. 5. 6. Dicuntur ibi Iſraëlitæ loquuti eſſe contra *Deum & Moſen*; ſc. tanquam eos, qui ipſos ex Ægypto eduxerunt, & in deſertum illud induxerunt, ut ibi, ex penuria panis & aquæ, morerentur; *ille* quidem ceu *Dominus*, *hic* tanquam Miniſter & legatus ejus. Hoc refert Apoſtolus ad *Chriſtum*, dicens, illos tentaſſe *Chriſtum*. Unde ſequitur, Chriſtum fuiſſe ex ejus mente Deum illum, qui ſub Nube eos deduxit, quæ eadem ipſa fuit, quæ poſtea obtexit Tabernaculum & Arcam.

Hebræos etiam, tàm Veteres, quàm Recentes, aliquid hic vidiſſe, quamvis ad veritatis ipſius agnitionem, vel confesſionem, non pervenerint, vel ex eo patet, quòd tantopere deſudarint, & diſcrepantes ſint, in deſcribendo & definiendo Eo, qui in his Signis Moſi & Iſraëlitis apparuit, & eos per deſertum in terram Canaan deduxit: atque in iis ea protulerint, quæ nec nudæ alicui Creaturæ, nec ulli Angelo creato poſſunt attribui.

Qui hic ſub Specie Nubis & Ignis apparuit in Tabernaculo & Arca, & qui ex Arca è medio Cherubinorum Moſi loquutus eſt, *Idem* eſt procul dubio, qui antea apparuit Moſi in rubo ardenti, & illic ad Moſen dixit, *ſe deſcendiſſe ut liberet po-*

pulum è manu Aegyptiorum, & inde educat eos è terra illa ad terram bonam & latam, lacte & melle fluentem, Exod. cap. 3. *Idem* qui poſtea, exeuntibus ipſis ex Ægypto, ante confectum Tabernaculum, præceſſit eos, interdiu in Columna nubis, noctu verò in Columna Ignis Exod. 13. &c. *Idem*, qui Moſi, cùm mandatum ei daret de fabricanda Arca, promiſit ſe illic ei apparitu-rum, & loquuturum ea quæ Ipſius nomine Iſraëlitis mandare debebat; *Idem*, qui, defuncto Moſe, Joſuæ ſucceſſori ejus dixit; *Quemadmodum fui cum Moſe, ſic ero tecum*, Joſ. 1. qui poſtquam Jardenem tranſiviſſent, eidem in Jericho apparuit tanquam *Princeps exercituum Domini*: Joſ. cap. 5.

Atqui huic dictis in locis attribuuntur ſæpiùs *Nomina Divina*, quæ nulli Creaturæ communicari poſſunt, veluti Tetragrammaton יהוה paſſim; *Deus Abrahami*, *Deus Iſaaci*; *& Deus Jacobi*; *Princeps exercituum Domini*: Exod. 3. 6. & 4. 5. Eidem attribuuntur *Divini honores*: Timebat Moſes adſpicere eum, quod non feciſſet, ſi nudus & creatus Angelus fuiſſet, Exod. 3. v. 6. Tribuitur eidem *Adoratio*, Joſ. 3. 14. & jubetur ſolvere calceamentum ſuum de pedibus ſuis, quia locus ſuper quo ſtat, ſanctus ſit: quod nunquam viri ſancti fecerunt, aut facere juſſi ſunt, Angelis ipſis apparentibus, ſed ſolùm, ut Hebræi ſcribunt, quando השכינה עצמה Deus ipſe per ſuam שכינה Divinam inhabitationem in aliquo loco apparuit. Adſcribuntur eidem *Opera Divina*, Liberatio Iſraëlitarum ex Ægypto, Introductio in terram Canaan, Defenſio adverſus hoſtes, paſſim ſub Dei perſona loquitur, & ſibi omnia ea, quæ Dei propria ſunt, adſcribit, &c. quæ ex dictis locis poſſunt colligi. Ea autem talia ſunt, quæ nulli Angelo creato competunt, ſed alicui, qui *major & præſtantior Angelis fuit*, de quo Deus ſc. dixit, *Filius meus es tu, ego hodiè genui te*: Item; *Ego ero ei pater, & ipſe erit mihi in Filium, quem adorant omnes Angeli Dei, cujus thronus eſt in ſæculum ſæculi*, ad Hebr. 1. v. 4. 5. 6. 8.

Idem verò etiam aliquando *Angelus* DOMINI vocatur, Exod. 3. 2. *Apparuit autem ei* Angelus DOMINI. Exod. 14. 19. *Profectus eſt itaq.* Angelus DEI, qui præcedebat caſtra. Exo. 23. 20.

Ecce

Ecce ego mitto Angelum meum *coram te.* Numer. 20. 16. *Et miſit Angelum ſuum, & eduxit nos ex Aegypto* &c,

Circa hæc concilianda perplexi admodum ſunt Hebræi, & varia excogitarunt: quia viderunt majus & ſublimius aliquid, quàm ordinarii & creati Angeli conditio admittat, his ſubeſſe. Vide Ab. Eſr. ad Exod. 23.

Quidam dixerunt fuiſſe *Michaelem*, alii *Gabrielem*. Hinc in Medraſch Schemoth rab. ſect. 2. ad Exo. 3. legitur; ר' יוחנן אמר זה מיכאל ור' חנינה אמר זה גבריאל ר' יוסי הארוך כל מקום שהיו רואין אותו היו אומרים שם רבינו הקדוש כך כל מקום שמיכאל נראה שם הוא כבוד השכינה: *R. Jochanan dicebat, Angelus hic fuit Michael: R. Chanina dixit; fuit Gabriel: quemadmodum ubicunq; videbant R. Joſen procerum, dicere ſolebant; hic eſt Magiſter noſter Sanctus: ita ubicunq; apparuit Michael, dicebant; Hic eſt Gloria habitationis Divinæ*, h. e. Deus ipſe præſens eſt. R. Bechaj fol. 98. col. 1. ex quodam Cabaliſta adfert, ideò probabile eſſe, intelligi Michaëlem; quia ille ſit ממונה על הסליחה *præfectus Remiſſioni peccatorum*; & שר החסד *Princeps gratiæ & Miſericordiæ.*

Alii vocarunt hunc Angelum מטטרון *Metatorem*, h. e. מורה דרך *Ductorem, qui itinera & manſiones Iſraëlitarum caſtris definivit & deſignavit.* Hunc quomodo deſcribant, attendendum. Quidam eum faciunt ipſum Michaelem, & שר הפנים *Principem faciei* DEI, unde in libro Zorobabelis; אני הוא מטטרון שר הפנים ומיכאל שמי *Ego ſum Metatron, Princeps faciei, & Michael eſt nomen meum;* quòd ſc. Deo ſemper præſens ſit, in ejus facie conſtitutus, & mandata ejus exſpectans & accipiens; In Talmud Chagigah fol. 15. col. 1. ſcribunt, דאתיהיבא ליה רשותא למיתב למיכתב זכוותא דישראל *quòd ei datum ſit officium, conſedendi & conſcribendi merita Iſraëlitarum.* Cabaliſtæ ſcribunt, illum fuiſſe רבו של משה *Præceptorem Moſis.* In Tzerór hammór in Exod. ab initio mox, ubi de myſteriis nominis משה *Moſis* agit author, inter alia ſcribit, per ראשי תיבות, ſeu abbreviatam ſcribendi rationem, literas ejus initiales denotare מ'טטרון ש'ר ה'גדול *Metatron Princeps maximus,* (ſic vocatur Michael, Dan. 12. 1.) והוא שדי בחשבון מטטרון, *&* מטטרון *per Gematriam ſeu Arithmeticam Cabalam, per numerorum æquivalentiam eſt* שדי *Deus omnipotens.* Unde & R. Salom.

ad Exod. 23. 21. ad *Nomen meum in medio ejus*, ſcribit; *Rabbini noſtri inquiunt, Angelum hunc eſſe Metatron, cujus Nomen eſt* כשם רבו *ſicut Nomen Domini ejus, nempe* שדי *Dei Omnipotentis:* Utrumque enim in numeris valet 314. Scribunt autem id Rabbini in Talmud Sanhedrin, cap. 4. fol. 38. 2. & inde in Jalkut, & apud complures alios. Rabbi Bechaj in Exod. fol. 98. col. 4. exponens, quo ſenſu Exod. 24. 1. dicatur; *Et dixit* (ſc. Deus) *ad Moſen*, Aſcende ad DOMINUM &c. ſcribit; *Juxta ſenſum literalem factum hoc eſt ante datam Legem, unde v. 2. dicitur*; Accedat Moſes ſolus ad DOMINUM, *nempe* in Denſitate nubis, ut dicitur cap. 19. v. 9. *quod idem eſt cum eo, quod cap. 20. 21. dicitur*; Moſes autem appropinquavit ad caliginem in qua erat Deus; & *ſic omnia quæ illic cap. 20. à v. 18. dicuntur, contigerunt ante datam Legem.* Juxta Cabalam verò ſic eſt illorum ſenſus; Et ad Moſen dixit השם עלה אל מטטרון המיוחד *Deus unus*, Aſcende ad DOMINUM, עלה אל מטטרון ששמו כשם רבו h. e. *Aſcende ad Metatorem cujus nomen eſt ſicut nomen Domini ſui* (h. e. qui nomen Dei gerit.) Et ſic quoque exponunt Doctores noſtri in Medráſchim. *In hoc enim Nomine duo comprehenduntur, quæ de natura ejus docent: ſignificatio* ſc. Domini, *&* Legati. Domini; *ex lingua ſeu ratione loquendi Sapientum noſtrorum, qui Heram ſeu Dominam vocant* מטרונה Matronam; Legati, *ex lingua Græca, qui Legatum vocant* מנטטור. *Imò & tertium ſignificatum in eo comprehenſum eſt*; Cuſtodis ſc. quia מִשְׁמֶרֶת Cuſtodia, *Chaldaicè dicitur* Matterat. *Quia itaq; cuſtodit Mundum, ideò vocatur* Cuſtos Iſraëlis. *Ex ſignificatione ergò vocabuli addiſcimus,* שהוא אדון לכל מה שתחתיו שכל צבא העליונים והתחתונים הלא הם ברשותו ותחת ידו והוא השליח למי שעליו ולמעלה ממנו שהשליטהו על הכל ושמו אדון לביתו ומושל בכל קנינו *quòd ſit Dominus omnium quæ infra ipſum ſunt; quia omnes Exercitus ſuperiores & inferiores ſunt ſub poteſtate & ſub manu ipſius; ipſe etiam Legatus eſt Ejus qui ſupra ipſum eſt, qui Dominatorem eum conſtituit omnium, & Dominum totius domus, & omnium facultatum ſuarum*, Poſt quædam interjecta, ne quis ex his concludat, hunc *Metatorem eſſe Deum*, per præoccupationem huic ſcrupulo ita occurrit: *Porrò ſciendum*, כי המלאך הזה הוא שטעה אחר בענינו ונכשל בו להסתפק בשתי רשויות ויצא לתרבות רעה וכו *quòd circa hunc Angelum nonnemo erraverit & impegerit, & credide-*

crediderit duos eſſe Deos, ſicq́, in peſſimam hæreſin inciderit: Et ſic faciliè accidit ei, qui non cautus eſt circa ejus conſiderationem, ut peccet in animam ſuam, & in laqueum incidat ac reatum magnum, cujus nulla eſt expiatio &c. Videtur his Verbis Chriſtianos notare, qui hunc Angelum faciunt Chriſtum, &c. Chriſtum verum cum Patre Deum.

R. Moſes Gerundenſis ad Exod. 23. ſcribit: ועל דרך האמת המלאך הזה שהובטחו בו בכאן הוא המלאך הגואל אשר השם הגדול בקרבו *Sed in veritate Angelus ille, qui hîc ipſis promittitur, eſt Angelus Redemptor, in quo eſt Nomen illud Dei magnum:* quia in (nomine) יה יהוה eſt Rupes ſæculorum, Eſa. 26. 4. *& idem ille eſt qui dicit;* Ego ſum Deus Bethel, (h. e. domûs Dei) Gen. 31. 13. *nam conſuetudo Regis eſt, ut habitet in domo ſua. Vocat autem eum Scriptura* Angelum, *eò quòd tota Mundi gubernatio eo modo per ipſum fiat. Rabbini noſtri dicunt, eſſe* מטטרון Metatron *ſeu* Metatorem, *quod nomen ſignificat* ὁδηγὸν Viæ Ductorem. *Sed hæc omnia prolixius expoſui in ſectione* בא אל פרעה. Ibi ergò ad Exod. 12. 12. *Et in omnibus Diis Aegyptiorum faciam judicia,* אני יהוה *Ego* DOMINUS, ſcribit; *Meâ ſententiâ intelligit Scriptura hoc loco Principes* (Angelos & Aſtra) *Superiores, Deos Aegyptiorum, quemadmodùm alibi dicitur;* Erit præterea in die illa viſitabit Dominus ſuper Exercitum excelſi in Excelſis, & ſuper Reges terræ in terra, Eſa. 24. 21. *Dejecit nimirum Sydus ipſorum, & principes Syderum unà cum eis, quod Scriptura breviter & tectè innuit.* Faciam, ait, judicia אני עצמי Ego per meipſum, *non per Angelum* iſtum, *ut R. Salomon explicat. Aliter Rabbini noſtri in ſuis Medraſchim; ubi ajunt;* Et tranſibo per terram Ægypti; Ego ſc. & non Angelus; Et percutiam omne primogenitum; *Ego, & non Seraphinus aliquis;* Et in omnibus diis Ægyptiorum faciam judicia; *Ego, & non Angelus aliquis;* Ego Dominus; *Ego ſum Deus, & non alius. Hæc nempe eſt illorum mens; Quia ſeries orationis Moſis cum Iſraëlitis poſtulaſſet, ut diceret;* Et tranſibit Dominus per terram Ægypti, & percutiet omne primogenitum; *ideò dum ſermonis filum mutat Moſes; explicant ipſi, illum indicare voluiſſe, Deum hæc per Seipſum, non per Angelum aut Legatum aliquem, facturum; prout ſcilicet Reges ſolent ſontes aut hoſtes ſuos plectere per manus Spiculatoris ſui*, qui apud Deum ſunt

Seraphim; quia ab illis procedit Ignis conſumens oſores Dei &c. Idem ad Exod. 3. v. 2. ubi dicitur; *Apparuit autem ei Angelus* DOMINI *in flamma Ignis*, ſcribit: *Scriptura ait primò*, Et apparuit ei Angelus DOMINI; *poſtea ait*; Videns autem DOMINUS (יהוה) quòd declinaret ad videndum, & vocavit eum Deus (אלהים) è medio rubi: *Unde R. Abraham dicit, per* אלהים *hic intelligi Angelum antea commemoratum, ſicuti & illic*; Vidi אלהים Deum facie ad faciem Geneſ. 32. 30. *Angelum dicere hîc*; Ego ſum Deus Patris tui; כי ידבר השליח בלשון שולחו *loquens ſc. tanquam Legatus nomine Legantis ipſum*; ואינו נכון *ſed hoc non eſt rectum: Moſes enim, maximus Propheta, non abſcondiſſet faciem ſuam coram Angelo. Rabbini noſtri dicunt, Angelum hunc fuiſſe Michaelem* &c. *Sed in rei veritate Angelus hic, eſt* מלאך הגואל *Angelus Redemptor, de quo dicitur*; Quia Nomen meum in medio ejus, Exod. 23. *Angelus ille, qui Jacobo dixit*; Ego ſum Deus Bethel, Gen. 32. 30. *Et de hoc dicitur*; Et vocavit eum Deus. *Vocatur autem titulo illo* Angeli, *ſecundum conſuetudinem communem* (quia pleraque in hoc mundo ſolet Deus Angelorum operâ perficere:) *Sic dicitur in uno loco*; Et eduxit nos DOMINUS ex Ægypto; *in alio*; Et miſit Angelum ſuum, & eduxit nos ex Ægypto; *Item*; ומלאך פניו Et Angelus faciei ejus ſervavit eos, Eſa. 63. 9. *quaſi diceret*; Angelus ille qui eſt facies ejus, *juxta id quod ſcriptum eſt*; פני ילכו Facies mea ibit, & requieſcere faciam te, Exod. 33. 14. *Angelus ille, de quo dictum eſt*; Et ſtatim veniet ad templum ſuum dominator, quem vos quæritis, ומלאך הברית & Angelus fœderis, in quo vos complacetis, ecce venit, dicit Dominus exercituum, Malach. 3. 1. *Sic ille.*

Vult nimirum, Angelum hunc fuiſſe *Angelum Redemptorem*; de quo quidem dicit, quis non fuerit, ſed non explicat, nec explicare potuit, quis ille fuerit. Tribuit ei *Nomen Dei*, & quidem Nomen Dei proprium Tetragrammaton, & negat, illud Legato Dei competere; Tribuit eidem *Opera Divina*, dum eum vocat Angelum *Redemptorem*, non tantùm corporalem, ſed & ſpiritualem; *Angelum faciei Dei*, Deum exactè referens & exprimens; imò *Faciem Dei ipſam*: dum denique eum facit *Mediatorem fœderis* inter Deum & homines.

R. Be-

R. Bechaj dicit, illum eſſe conſtitutum *Dominum & Dominatorem omnium, Dominum totius domûs Dei, & omnium facultatum Dei; Cuſtodem & conſervatorem Mundi, & Iſraëlis; Omnia* dicit *ipſi ſubjecta eſſe*, &c. Quæ omnia quâ ratione Angelo alicui creato, ſeu Michaëli, ſeu Gabrieli, ſeu cuicunque alii competant, viderint ipſi. Valida, vel ex his, pro hujus Angeli Divinitate & æqualitate cum Deo, argumenta poſſunt elici, quibus Judæi conſtringi queant. Pulchrè hæc cum iis conveniunt, quæ Apoſtolus, comparatione inſtitutâ inter Chriſtum & Angelos, de Chriſto dicit, Heb. 1. 2. *Quem conſtituit heredem omnium, per quem etiam mundum condidit; qui quùm ſit Splendor gloriæ, & character perſonæ illius, ſuſtinens omnia verbo illo ſuo potente* &c. & cap. 2. *Conſtituiſti eum heredem omnium, omnia ſubjeciſti ſub pedibus ipſius.* Et cap. 3. *Fidelem ei, qui ipſum conſtituit, ut & Moſes fuit, in tota domo ipſius*, v. 6. *At Chriſtus, ut filius, domi ſuæ præeſt, cujus domus ſumus nos* &c.

Sed & Abarbenel, ſagax alioqui & circumſpectus in Judaiſmi defenſione ſcriptor, ita ſeſe hîc implicat, ut manifeſta relinquat veritatis veſtigia, & in eos ſe laqueos induat, è quibus vix eluctari posſit. Sententia ejus, quam ſup. fol. 112. & ſeqq. ut & fol. 121. produximus, de Nube, & Igne, qui Gloria Dei vocatur, huc redit; *Viſibilem illam Lucem & Gloriam, fuiſſe aliquid emanans à ſuperiore aliquâ & cœleſti Luce; Luce videlicet, primo die creatâ*; Lucem illam *Primam* vocat הנאצל הראשון *Emanatum à Deo primum*, העלול הראשון *Cauſatum Dei primum, principium viarum & creaturarum ejus, Lucem ſuperiorem, à qua miſſa ſit Lux inferior illa ſupra Tabernaculum apparens, & Iſraëlitis lucens: Lucem illam primam poſt creata luminaria fuiſſe à Deo reconditam & aſſervatam, ut ſeqq. temporibus uſibus juſtorum inſerviret; eſſe hominibus imperceptibilem & inacceſſam in hac vita, eſſe Gloriam illam Dei, quam Moſes ſibi oſtendi petierit* Exod. 33. 18. *ſed non obtinere, vel aſſequi & apprehendere potuerit: Nomen ejus eſſe ſicut Nomen Dei ipſius, Sigillum Dei benedicti, ac propterea ejus nomine quoq; vocari: eſſe Principem Spiritualium & intelligibilium omnium, eſſe Agens & influentiam communicans cœlo & terræ: Omnia entia intelligibilia & ſpiritualia eſſe dependentia ab hac Luce prima, imò nihil aliud eſſe, quàm Diffuſionem*

lucis

Digitized by Google

lucis illius gradatim factam; Lucem hanc eſſe perfectiſſimam omnium: hanc eandem eſſe illam שכינה *Ἐνοίκησιν Divinam inter homines habitantem, de qua paſſim Rabbini ſcribunt; non verò Lucem creatam & ſenſibiliter apparentem; Faciem Dei, quæ videri nequeat &c.*

Hæc & alia, quæ de his ſcribit, quibus fundamentis ſcribat, & Luci illi primæ creatæ attribuat, vel quomodo illi attribui queant, quin ſimul ipſi Divinitas ipſa attribuatur, nos ſanè videre non poſſumus, neque ille, ſi viveret, ſatis explicare poſſet. Fateri utique cogeretur, Angelum ſeu Legatum hunc Dei, Iſraëlitis datum & miſſum, talem eſſe, qui ejusdem, cum Mittente ipſum, ſit Naturæ, cui & Nomina, & Attributa, & Opera, & Honores iidem, unà cum illo æqualiter competant.

Nempe concedimus, Lucem illam viſibilem Iſraëlitis apparentem fuiſſe miſſam à Luce ſuperiore & cœleſti, & hanc eſſe emanans primum à Deo, non autem per Creationem, ſed per æternam Generationem; Authorem omnis Lucis, quæ eſt in Hominibus, Angelis, & omnibus creaturis: & hoc ſenſu rectè dici *Principium viarum & creaturarum Dei*, Πρωτότοκον πάσης κτίσεως *Primogenitum omnis creaturæ, per quem condita ſunt omnia, quæ in cœlis ſunt & quæ in terra, viſibilia & inviſibilia &c.* ad Coloſs. 1. 15. & in Apoc. cap. 3. 14. ἀρχὴ τῆς κτίσεως τοῦ Θεοῦ.

Eſt *Lux prima*, ſed non illa, quæ primo die fuit creata, verùm ea de qua Joh. cap. 1. *Lux illa vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, quæ in mundo* (cùm crearetur) *jam erat, per quam ipſe mundus factus eſt*, v. 9. 10. & cap. 3. 19. *Lux venit in mundum, ſed dilexerunt homines tenebras potiùs quàm Lucem*; Ille, qui dicit; *Ego ſum Lux mundi, qui ſequitur me, non ambulabit in tenebris, ſed habebit Lucem*, cap. 8. 12. *Quamdiu ſum in mundo, Lux ſum Mundi*, cap. 9. 5. *Ego Lux in mundum veni*, cap. 12. 46. *Lux illa Gentium & populorum*, de qua Prophetæ; Eſa. 42. 7. & 49. 6. *Lux ſempiterna*, cap. 60. 19. 20. Conf. Act. 13. 27. Luc. 2. 32. נוהרא דמן נוהרא *Lumen de lumine, Deus verus de Deo vero*, uti à Syris appellatur, in Rituali Severi Alexandrini Patriarchæ p. 61. & alibi. Lux iſta hominibus ex ſe eſt imperceptibilis & inacceſſa, *Lucens in tenebris & tamen tenebræ eam non comprehendunt*, Joh. 1.

Joh.1.5. *Facies Dei*, & Εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου *Icon & imago Dei inconſpicui*, Col.1.15. *Quem qui videt, & novit, videt & novit Patrē*, Joh.14.9. & 8. 19. Ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, Heb.1.3. *Cujus gloriam, dum inter homines* ἐσκήνωσε. שָׁכַן habitaret velut in Tabernaculo, *ſpectarunt* δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς *velut gloriam Unigeniti egreſſi à Patre* Joh.1.11. Qui eſt *Unum cum Patre*, Joh.10. v. 30. *Qui eſt in Patre, & Pater in ipſo*, v. 38. Atque hinc etiam

Idem habet cum Patre Nomen: *quæcunque enim habet Pater, ipſe ſimiliter habet*, Joh.16.15. qui *dedit illi Nomen, quod eſt ſupra omne Nomen*, Philip.2.15.

Idem eſt *Sigillum Dei Benedicti*, quem *Pater* ἐσφράγισεν *ſignavit, hoc eſt, Deus*, Joh.6.27. h. eſt, quem inditâ virtute ſuâ, quaſi ſigillo, à cæteris hominibus diſtinxit, ut in eo tanquam antitypo Deus Pater appareat &c.

Magnum aliquod hîc latére myſterium agnovit Abarbenel, qui 1. Reg. 9. ab initio hac de re agens, & eam explicans, hæc notatu digna ſubjicit verba; ואמנם ביאור זה והוכחת אמתתו אינו ממה שיאות לזה המקום כי הוא דרוש עמוק מי ימצאנו וסוד מסודות התורה ומסתריה ואם תרצה לבוא עד תכונתו כפי דעתי לך לך מארצך ומחומריותיך ומבית אביך והפשט ממך המנהגים ועיין בספר מחזה שדי אשר אני עושה כי שם ביארתי כל זה בשלמות: *Sed plena hujus rei explicatio non eſt hujus loci: eſt enim Quæſtio profunda valdè, & una ex Secretis & Arcanis Legis, ſcrutatu difficillima. Quod ſi verò meam de ea ſententiam plenè cupis cognoſcere, egredere è terra tua, & à materialibus tuis, è domo item patris tui, & exue à te omnia quibus es imbutus*, (h. e. abnega & deſere tuam rationem, carnales cogitationes, adeoque omnia quæ hactenus didiciſti) *& conſule librum* מחזה שדי (Viſiones omnipotentis) *quem conſcribo. Ibi enim hæc omnia pleniſſimè & perfectiſſimè explico.* Librum hunc alibi quoque citat, velut in מעיני הישועה, mihi fol. 26. col. 2. ubi dicit eſſe opus ingens ורחב מן הים & mari ipſo amplius: ſed per calamitates exilii ab inimicis illum ſibi eſſe ſubductum & ereptum, nec dum eum recuperare potuiſſe.

Cæterùm quia Abarbenel hîc mentionem injecit Lucis illius primo die creatæ, eamque huc, licet violenter, trahat, non poſſum quin de illa addam quædam alia, quæ

apud Hebræos leguntur, notatu fortè non indigna, neque *ἀπροσδιόνυσα*.

Quod ille ex Hebræis adducit, *Lucem illam primam, poſteaquàm Luminaria quarto die erant creata, fuiſſe à Deo abſconditam & in uſum juſtorum aſſervatam*, extat in Beréſchit rabbah, ſect. 3.

Ibidem etiam hoc legitur; *R. Simeon, filius Jehozadak quæſivit ex R. Samuele bar Nachman, dicens ei; Quia de te audivi* שאתה בעל אגדה מהיכן נבראת האורה *quòd magnus ſis*, ut nos loquimur, *Theologus, & ſublimis SS. literarum interpres, dic mihi, unde creata ſit Lux illa prima? Reſpondit ei;* מלמד שנתעטף בה הקב״ה כשלמה והבהיק זיו הדרו מסוף העולם ועד סופו *Scriptura docet, quòd Deus Benedictus involverit ſe in ea ceu veſtimento, & ſplendere fecerit ſplendorem gloriæ ſuæ ab uno fine mundi, usq; ad alterum, ſicut dicitur;* Amiciens ſe luce, veluti veſtimento, Pſal. 104.

Ibidem dicitur; *Cùm Deus dixit*, יְהִי אוֹר Eſto Lux, *Lucem illam jam fuiſſe, ſicut dicitur*; וַיְהִי אוֹר Et fuit Lux.

Illuſtris in hanc rem locus adducitur in libro Jálkut ex antiquo libro Peſikta, ad; *Surge lux mea, quia venit Lumen tuum*, Eſa. 60. 1. ubi dicitur *Lux hac eſſe Lux Meſſiæ*. Verba ſunt: *Dixit Synagoga Iſraëlis coram Deo Benedicto; Domine mundi, propter Legem, quam dediſti mihi, quæ vocatur* Fons vel Scaturigo vitæ, *oblectatura me ſum in Luce tua; Quid eſt*, In luce tua videbimus lucem? זה אורו של משיח *Hæc eſt Lux Meſſiæ, ſicut dicitur*, Et vidit Deus lucem, quòd bona eſſet; *docet enim hoc, quòd præviderit Deus ſæculum Meſſiæ & opera ejus, antequam crearetur mundus, ac proinde abſconderit eam pro Meſſia & ejus generatione, ſub Solio gloriæ ſuæ. Dixit Satan coram Deo Benedicto; Domine mundi; Lux illa, quæ abſcondita eſt ſub Solio gloriæ tuæ, cujus eſt? Reſpondit ei Deus;* למי הוא עתיד להחזירך ולהכלימך בבושת פנים *Ejus qui te pudefacturus eſt, & pudore atq; ignominiâ affecturus. Regeſſit Satan; Domine mundi, oſtende illum mihi. Dixit ei Deus;* בוא וראה אותו *Veni & vide eum; Poſteaquam vidit eum, contremuit*, (Jac. 2. 19. *Diaboli credunt, & contremiſcunt*) *& cecidit in faciem ſuam, dicens*, בודאי זהו משיח *Certè, hic eſt Meſſias*, שעתיד לחפיל לי ולכל האומות בגהינם *qui me, & omnes populos, detruſurus eſt in gehennam, ſicut dicitur;* Abſorpſit mortem in æternum, & abſterget Dominus Deus lachrymam ab omni

facie,

facie, Eſa. 25. 8. *Eâ horâ commoti populi, dixerunt; Domine mundi,* מי הוא זה שאנו נופלי' ביד מה שמו ומה טיבו *Quis eſt ille, in cujus manum nos incidemus? quod eſt nomen ejus? & quæ eſt conditio ejus? Reſpondit Deus B. Nomen ejus eſt* אפרים משיח צדקי *Ephrajim Meſſias Juſtitiæ meæ, hic exaltabit ſtaturam ſuam,* (Lucæ 1. 32. *Hic erit Magnus*) *& ſtaturam generationis ſuæ, illuminabitq; oculos Iſraëlis, & ſervabit populum ſuum, neq; ulla gens aut lingua poterit inſurgere in ipſum, ſicut dicitur*; Non faciet exactionem inimicus ab ipſo, neque inimicus affliget eum, Pſ. 89. 23. *Omnes ejus inimici & hoſtes conturbabuntur & fugient à conſpectu ejus, ſicut dicitur*; Et conteram à facie ejus hoſtes ipſius, ibid. v. 24. *Quin & flumina ceſſabunt in mare* (influere) *ſicut dicitur*; Et ponam in mari manum ejus & in fluminibus dexteram ejus; Ibid. v. 26.

Itaque ex his, poſitâ hypotheſi Abarbenelis, *quòd Lux illa, Iſraëlitis hìc & alibi apparens, fuerit Lux illa prima diei*; ſequitur, *Deum Benedictum Ipſum involutum fuiſſe in nube illa igneâ & lucidâ, & luxiſſe ab una extremitate mundi ad alteram*: Item, *Illam jam tùm fuiſſe, quando Deus dixit*, Eſto lux. Item; *Lucem illam fuiſſe Lucem Meſſiæ, & Meſſiam ipſum*; Denique, *Meſſiam eſſe Deum Sanctum & Benedictum.*

Cæterùm, quia in iſto loco plura habentur, de Paſſionibus & Beneficiis Meſſiæ, præclara documenta, ad veritatem, in Meſſia exhibitam, illuſtrandam non parùm facientia, & cum doctrina Chriſtiana convenientia, non ingratam fore Digreſſiunculam ſpero, ſi totum illum locum hac occaſione hîc produxero, & cum Lectoribus communicavero. Varia enim ex illis contra Judæos hodiernos poterunt elici teſtimonia.

Sic ergò ibidem porrò ſcribitur; *His dictis cepit Deus paciſci cum eo* (Meſſiâ ſc.) *poſteaquam fugiſſent inimici ejus, dicens ad eum; Iſtorum, qui abſconditi ſunt apud te, iniquitates, intrudent te in Jugum ferreum, & facient te ſicut Vitulum, cujus oculi caligant, conſtringentq; vel ſtrangulabunt ſpiritum tuum in jugo: propter iniquitates iſtorum lingua tua adhærebit palato tuo,* הרצונך בכך *Num ita eſt voluntas tua?* (Num voluntariè hoc vis in te ſuſcipere?) *Dixit Meſſias ad Deum; Domine mundi; Fortaſſè iſti dolores per annos multos durabunt?* Reſpondit Deus, Per vitam tuam, & per vitam capitis

tui, *Septimanam unam decrevi ſuper te, ſi hoc tibi ſit moleſtum, è veſtigio expellam eos.* Ille (Meſſias;) Domine mundi בגילת לבי ובשמחת לבי אני מקבל עלי ע'מ שלא יאבד אחד מישראל *Cum exultatione cordis mei, & cum lætitia cordis mei recipio iſtud in me, modò ne vel unus pereat ex Iſraële; & non tantùm illi ſerventur; qui vivent in diebus meis, ſed & illi qui abſconditi ſunt in terra; neq; etiam tantùm mortui in diebus meis, ſed etiam omnes, qui mortui ſunt inde ab Adamo primo hucusq;; neq; etiam tantùm iſti, ſed & omnes abortivi & embryones; deniq;, omnes quos conſtituiſti creare, & non creati ſunt. Sub hac conditione ego volo, & in me hos dolores recipiam. Dixerunt; Septimanâ illâ, quâ* Filius Davidis (Meſſias) *veniet, ſument trabes ferreas, & imponent eas collo ipſius, adeò ut incurvetur ſtatura ejus, exclamet, fleat, & vox ejus aſcendat in cœlum, dicens ad Deum; Quanta erit fortitudo mea! quantus erit ſpiritus meus! quandiu durabit anima mea! quandiu durabunt membra mea!* Non ſum caro & ſanguis. *Illam horam deflevit David, dicens;* Exaruit tanquam teſta, virtus mea, Pſal. 22. 16. *Tunc dixit ei Deus; Ephrajim Meſſia juſtitiæ meæ, jam ſuſcepiſti in te hoc à ſex diebus Creationis; nunc itaq; erit dolor tuus, ſicut dolor meus: ab eo enim die, quo Nebucadnezar impius aſcendit, domum meam vaſtavit, Templum incendit, & ego filios meos* (Iſraëlem) *deportavi inter gentes mundi, juro tibi per vitam meam, & vitam capitis tui, me non conſcendiſſe ſolium meum: quod ſi mihi non credis, en rorem, qui eſt ſuper caput meum, ſicut dicitur;* Quia caput meum plenum eſt rore, Cantic. 5. 2. *Meſſias reſpondit; Nunc acquieſcit animus meus in me; ſufficit enim ſervo, ſit ſit ſicut Dominus ipſius. Rabbi Iſaac dixit; Eâ horâ, quâ Meſſias revelabitur, omnes reges gentium mundi commiſcebuntur inter ſe, Rex Perſiæ contra Regem Arabiæ, & dum Rex Arabiæ ibit, & conſilium ab eis petet, Rex Perſiæ convertet ſe, & vaſtabit totum Mundum, omnesq; populi mundi commovebuntur & terrebuntur, procident in facies ſuas, apprehendent eos dolores ſicut dolores puerperæ, Iſraëlitæ etiam commoti, & perturbati, dicent; Quònam ibimus & conferemus nos? Dicet itaq; eis* (Meſſias:) *Mei filii, nolite vobis timere;* כל מה שעשיתי לא עשיתי אלא בשבילכם *quicquid feci, propter vos ſolos feci, quare timetis?* Nolite timere, *appropinquarunt dies Redemptionis veſtræ, neq; ſicut fuit redemptio prima, ſic erit Redemptio poſterior: Redemptionem enim primam ſequuta eſt*

Afflictio

Afflictio & ſervitus Regum: ſed poſt Redemptionem poſteriorem nulla ſequetur Afflictio, nullaq; nova ſervitus. Rabbini noſtri tradiderunt; Eâ horâ, quâ Meſſias veniet, & ſtabit ſuper tecto domûs ſanctuarii, proclamabit & dicet ad Iſraëlitas; Humiliati & afflicti, appropinquavit tempus redemptionis veſtræ, ſi id non credatis, en Lucem meam, quæ oritur ſuper vos, ſicut dicitur; Surge lux mea, quia venit lumen tuum, & gloria Domini ſuper te orta eſt, Eſa. 60. 1. *Et ſuper vos ſolos orta eſt, ſicut porrò ibidem dicitur;* Quia ecce tenebræ operient terram, & caligo populos: ſuper te autem orietur Dominus, & gloria ejus ſuper te videbitur, v. 2. *Eâ horâ ſplendere faciet Deus Lucem Meſſiæ & Iſraëlis, & ambulabunt omnes ad Lucem regis Meſſiæ, & Iſraëlis, ſicut dicitur;* Et ambulabunt gentes ad lumen tuum, & Reges ad ſplendorem ortus tui, ibid. v. 3. *Venientq; & lingent pulverem qui erit ſub pedibus ipſius Regis Meſſiæ, ſicut dicitur;* Et pulverem pedum tuorum lingent, Eſa. 49. 23. *Poſt hoc venient omnes, procident omnes in facies ſuas coram Meſſia & Iſraële, dicentes; Simus Tibi & Iſraëli in ſervos, & unusquisq; ex Iſraële habebit 2800. ſervos, ſicut dicitur;* In diebus illis erit quùm apprehendent decem viri, ex omnibus linguis earum gentium, apprehendent, inquam, oram viri Jehudæ, dicendo, Ibimus vobiſcum, audivimus enim, Deum eſſe vobiſcum, Zach. 8. 23. *Porrò tradiderunt Rabbini noſtri; Exſurrecturi ſunt Patres noſtri in menſe Martio, & dicent; Meſſia, juſtitia noſtra; quantumvis nos ſimus Patres ſui, præſtantior tamen es quàm nos, quia portaſti iniquitates filiorum noſtrorum, & tranſiverunt ſuper te afflictiones duræ, quales nec ſuper priores, nec ſuper poſteriores tranſiverunt, eriſq; in irriſionem & ſubſannationem inter gentes, propter Iſraëlem, ſedebis in tenebris & caligine, neq; oculi tui videbunt lucem, adhærebit cutis tua oſſibus tuis, & corpus tuum erit aridum inſtar ligni, oculi tui caligabunt à jejunio, & virtus tua exareſcet ſicut teſta; Omniaq; hæc evenient tibi propter peccata filiorum noſtrorum; An voluntas tua eſt, ut fruantur bono quod affluenter Deus gratificatus eſt Iſraëli? Forſan propter dolores, quos ſuſtinebis propter ipſos, graviſſimos, dum te etiam ligabunt, & in carcerem tradent, non eſt tibi beneplacitum in illis! Reſpondit eis* (Meſſias;) *Patres Mundi, Quicquid feci, unicè propter vos feci, & propter filios veſtros, ut illi fruantur bono, quod Deus effudit ſuper Iſraëlem. Illi viciſſim reſpondebunt;*

Ephrajim Meſſia, juſtitia noſtra, Ita placeat tibi, ut pari modo placentur Animus Creatoris tui & noſter. R. *Simeon ben Phaſſi dixit; Eâ horâ exaltaturus eſt Deus Meſſiam usq; ad cœlos cœlorum, & diffundet ſuper eum de ſplendore gloriæ ſuæ, propter gentes mundi, propter Perſas impios, & dicent ei* (Patres;) *Meſſia, juſtitia noſtra, eſto Judex ſuper iſtos, & fac eis prout tibi placet: niſi enim eſſent miſerationes Dei magnæ, jam dudum unico momento perdidiſſent te ex mundo, ſicut dicitur;* Nunquid filius pretioſus eſt mihi Ephrajim? &c. *Quare verò dicit ibidem*, Miſerando miſerebor ejus (*verbum* Miſerendi *geminando?*) *Ideò:* רחם Miſerendo *dicit, quia miſerebitur ejus eâ horâ quâ erit compactus in carcere, dum quotidiè dentibus ſuis ſuper eo frendent, oculis ſuis nictabunt, capita ſua movebunt, & labia ſua diducent, ſicut dicitur;* Omnes videntes me, ſubſannabunt me, diducent labium, movebunt caput, *& per totum illum Pſalmum* (nempe vigeſimum ſecundum:) ירחמנו (Miſerebitur ejus, *dicit; nempe eo tempore quo egredietur è carcere: quia tum non unum, vel duo regna venient ſuper ipſum, ſed centum quadraginta quatuor, & dicet ei Deus Benedictus; Ephrajim Meſſia juſtitiæ meæ, ne timeas ab eis, nam omnes iſti Spiritu labiorum tuorum morientur; ſicut dicitur;* Et Spiritu labiorum ſuorum occidet impium, Jeſa. 11. 4. *Tunc è veſtigio faciet Deus Meſſiæ ſeptem thalamos ſeu cœlos nuptiales, è lapidibus pretioſis, margaritis, ſmaragdis, & ex unoquoq; ſcaturient quatuor flumina vini, lactis, mellis, & balſami puriſſimi, amplexabiturq; eum Deus coràm Juſtis, introducet eum in thalamum, ut videant eum juſti, & dicet eis Deus: ô juſti mundi, nondum tulit Ephrajim Meſſias juſtitiæ meæ vel mediam partem dolorem ſuorum,* (h. e. præmiorum pro doloribus ſuis) *unum adhuc ſupereſt, quod ego ei daturus ſum, quod nullus oculus vidit à ſæculo, ſicut dicitur;* Oculus non vidit, ô Deus, præter te, Eſa. 64. 3. *Eâ itaq; horâ advocabit Deus ventum aquilonarem & ventum auſtralem, dicetq; eis; Honorate, & ſternite coram Ephrajimo Meſſia juſtitiæ meæ ex omnibus ſpeciebus aromatum, quæ ſunt in horto Edenis, ſicut dicitur;* Surge Aquilo, & veni Auſter, perfla hortum meum, ut fluant aromata illius, veniatque dilectus meus ad hortum ſuum, & comedat fructum ſuavitatum ejus, Cantic. 4. 16. *Item;* Exſurge lux mea, quia venit lumen tuum, Eſa. 60. 1. *Eâ ſcilicet horâ, quâ Deus B. dicet Tzijoni,* Surge; *illi dicent;*

dicent; Domine Mundi, ſta tu antè, & Ego poſt te; Ille viciſſim, Rectè dixiſti, ſicut ſcriptum eſt, Nunc ſurgam, dicit Dominus, Pſ. 12. 7. *Porrò ſequitur in Eſa. v.* 4. Leva in circuitu oculos tuos, & vide; *Eâ ſcilicet horâ adducet Deus Eliam, Meſſiam, habentes in manibus ſuis paropſidem olei, & baculos ſuos, & congrebabuntur coram eis omnes Iſraëlitæ, Majeſtate Divinâ præcedente eos; ſequentibus Prophetis, Lege ab illorum dextrâ, Angelis à ſiniſtrâ, ducentq; eos in Vallem Joſaphat, ubi congregabuntur omnes gentes, ſicut dicitur;* Et congregabo omnes gentes, Joël. 4. 2. *Tunc adducet Deus omnia Idola gentium, indetq; eis ſpiritum & animam, & jubebit eos tranſire pontem gehennæ; illis tranſeuntibus, & eò pervenientibus, ſubitò fiet inſtar fili, & incident in gehennam* &c. Hactenus illic.

Hæc ex Hebræis producere voluimus, ut appareat, illos vel olfeciſſe, vel etiam cognoviſſe, ſed ænigmaticis & obſcuris figuris texiſſe & involviſſe, quòd in his Miraculoſis & Divinis apparitionibus, ac nominatim ſub Nube illâ & Igne ſuper arcâ apparente, aliquid ſublimiùs latuerit, quàm quod oculis corporeis cernebant aut cernere poterant, quod ſc. à Deo quidem exiverit, & miſſum ſit, tale tamen ſimul fuerit, cui Divina Nomina, Attributa, & Opera competebant; ac propterea cum Patre verus ſit Deus. Cui enim hæc competunt, & attribuuntur, eum neceſſe eſt Deum eſſe. Iſtud verò, quia velò Moſis oculis eorum obducto aſſequi non potuerunt, hinc in iſta ſententiarum avia declinarunt, & iis ſe laqueis implicarunt, è quibus ſe extricare, ſi urgeantur, vix poſſint, quin ad ulteriorem Veritatis confeſſionem adigantur. Nam qui, vel Angelo alicui creato, vel Luci primævæ, quæ nova eſt Abarbenelis ſententia, ea omnia ſanâ cum ratione adſcribi queant, quæ audivimus? Sed Lectori induſtrio & ſagaci ipſimet, hæc accuratiùs examinanda, &, quomodo in Judæos retorqueri queant, expendenda relinquimus. Sufficit nobis, indicium hujus rei feciſſe. Redeamus ad Arcam ipſam, &, Formâ Arcæ hactenus explicatâ, ad ejus Finem conſiderandum progrediamur.

CAPUT

Caput XV.

De Arcæ Cauſis Finalibus.

FINIS, propter quem Deus Arcam fieri juſſit, eſt; 1. *Gloria Dei*, ut illa per hoc præſentiæ ejus Symbolum tantò illuſtrior fiat, tùm inter Judæos, tùm inter Gentes. Omnia enim Deus facit propter ſuam Gloriam.

Hinc Arca vocatur, כָּבוֹד *Gloria*, & כְּבוֹד י״ *Gloria Dei*, 1. Samuel. 4. v. 21. 22. *Translata eſt Gloria ex Iſraële, quia capta eſt Arca Dei.* Pſal. 26. v. 8. *Domine, dilexi habitaculum domûs tuæ, & locum Tabernaculi Gloriæ tuæ.* Eſaj. 64. v. 11. *Domus Sanctificationis & gloriæ noſtræ*; & ſic pluribus in Scripturæ locis. Hinc quod 2. Sam. 6. 2. legitur; אשר נקרא שם שם י״ צבאות ישב הכרובים עליו quidam ita conſtruunt & explicant; *Propter quam* (ſc. Arcam) *proclamatur & prædicatur Nomen, Nomen Domini Dei Exercituũ, inſidentis Cherubinis*; quia *propter miracula varia, quæ ad Arcæ præſentiam Iſraëlitis facta ſunt, mirabiliter divulgatum & promulgatum fuit Nomen Dei exercituum, tam inter Philiſteos, quàm inter Iſraëlitas: per eam enim notum factum fuit, Deum inter Iſraëlitas habitare, ſcribit Abarbenel.* Hinc audientes Philiſtæi, Arcam veniſſe in caſtra Iſraëlitarum, timuerunt & dixerunt, *Venit Deus in Caſtra, Væ nobis, Væ nobis*; *quis liberabit nos è manu Dei fortis iſtius: hi ſunt Dii, qui percuſſerunt Aegyptum omni plagâ in deſerto*, 1. Sam. 4. 7. 8. Sic cap. 6. 20. dicunt viri Bethſchemeſch: *Quis poterit ſtare coram Jehovah Deo ſancto iſto?* Hinc nubes Arcam tegans, & Ignis fulgor, Tabernaculum totum replens, vocantur *Gloria Domini.*

2. Ut eſſet Symbolum corporale & viſibile, ſignificans & deſignans definitum locum, in quo Deus inviſibilem, ſed certam & efficacem ſuam præſentiam, per ſermonem ſuum ſit exhibiturus, ad ædificationem, conſolationem, & confirmationem fidei Iſraëlitarum. Hinc poſteaquam Operculum Arcæ fieri & eidem imponi juſſit, addidit; *Et conveniam te illic, & loquar tecum è propitiatorio inter duos Cherubinos qui ſunt ſuper Arcam*

Teſtimonii

Teſtimonii &c. ad quæ verba R. Salom. notat; *Quando tibi deſignabo tempus, quo tecum loquuturus ſum, illum locum figam & conſtituam, ut eò veniam & tecum loquar,* Exo.25.22.

At Levit. cap.1.v. dicitur; *Et clamavit ad Moſen, & loquutus eſt Dominus ad eum* מֵאֹהֶל מוֹעֵד *è tentorio conventus*; quo videtur innui, non præcisè è loco Arcæ, & è Propitiatorio ei loquutum eſſe. Quærunt itaque Hæbræi;

Quomodo hæc duo loca inter ſe concilientur?

Mentionem hujus ἐναντιολογίας facit R. Salomon in ſuis Commentariis Exod.25.v.22. *Hîc,* inquit, *dicitur*; Et loquar tecum è propitiatorio; *in alio autem loco dicitur*; Et loquutus eſt ad eum è tentorio conventus, Lev.1.1. *hoc eſt, è Tabernaculo extra propitiatorium; & ſic habentur duo loci* מכחישין זה את זה *contradicentes ſibi invicem. Itaq; tertius locus venit,* והכריע בינ׳הם *præponderans inter eos, & conciliationem oſtendens*; Et cùm veniret Moſes ad Tentorium conventus, ad loquendum cum eo, audivit vocem loquentem ad ſe de ſuper propitiatorio, quod eſt ſuper Arca Teſtimonii è medio duorum Cherubinorum, & loquutus eſt ad eum, Num.7.89. *Nempe Moſes ingrediebatur in Tabernaculum conventus, & cùm eſſet in ipſa portâ, vox è Cœlo deſcendit è medio Cherubinorum, quam inde egreſſam, audivit Moſes in tentorio conventus.*

Deſumpta ſunt hæc ex Bemidbar rabba, paraſchâ נשא, ſub finem, ubi prolixiùs hæc ita leguntur: *Quare dicitur hîc* (Num.7.89.) In Tabernaculum conventus? *Quia alibi ſcriptum eſt*; Et loquutus eſt ad eum è tentorio conventus, (Lev.1.1) *An ex ipſo tentorio conventus? Reſponſum ad hoc habetur in eo quod dicitur Exod.25.22.* Et conveniam te illic, & loquar tecum de ſuper propitiatorio &c. *Atqui ſic neq; poſſum dicere*; È tentorio conventus; *quia ſcriptum eſt*; De ſuper propitiatorio: *neq; poſſum dicere*; È propitiatorio, *quia ſcriptum eſt*, È tentorio conventus: באיזה צד נתקיימו שני כתובים הללו *Quâ ergo ratione conciliandi ſunt iſta duo Scripturæ loca?* זו מדה בתורה שני כתובים זה כנגד זה והרי הם סותרים זה על ידי זה יתקיימו במקומן עד שיבוא כתוב אחר ויכריע בינ׳הן *Hæc eſt proprietas Legis, quando duo loca ſibi invicem ſunt contraria, ut alter per alterum deſtruatur, conciliantur per alium Scripturæ locum, qui inter illa duo præponderat. Quid ergo vult dicere*; Et

Digitized by Google

cùm veniret Moſes ad Tentorium conventus, ad loquendum cum eo? *Indicat, quòd Moſes ingreſſus fuerit, & ſubſiſtente eo in Tentorio, vox è cœlo deſcenderit* כמין סילון של אש *quaſi per canalem vel tubum igneum inter duos Cherubinos, & ipſe eam intùs* (in Sancto Sanctorum) *ad ſe loquentem, audiverit* (exteriùs) &c. Qui vult videat ibi plura ad loci hujus explicationem, ut & in Jalkut, & Siphra, ſectione ויקרא, in principio, ubi probant, Vocem hanc, utut potentem & claram, tamen ſubſtitiſſe in tentorio, neque extra illud, vel ab aliis, auditam fuiſſe &c.

Aben Eſra exiſtimat, iſtâ conciliatione nihil opus eſſe, & aliam explicationem oſtendit, ſcribens Exod. 25. לא אבין איך יכחיש זה הפסוק פסוק וידבר יי' אליו מאהל מועד לאמר : כי אהל מועד שם כולל את המשכן ואת כל אשר בו ואין צריך למכריע *Non intelligo, quomodo Locus Exod. 25. 22. deſtruat alterum Levit. 1. 1. Nam illic per* Tentorium conventus *intelligitur totum Tabernaculum, & quicquid in eo erat. Ut ſic nihil opus ſit loco tertio præponderante & contradictionem conciliante.* Nam ſic per Synecdochen totius, per *Tentorium totum* intelligitur ejus pars, *Sanctum Sanctorum*, & in eo *Propitiatorium* &c.

Cur Deus Voce ſenſibili & audibili cum Moſe loqui voluerit è Propitiatorio? ejus hanc rationem reddit Abarbenel Num. 7. 89. *Quemadmodum Moſi præcepta dans de faciendo Tabernaculo, quò tantò melius formam & figuram ſingulorum animo conciperet, & artificibus de iis mandata dare poſſet, ideam eorum ipſi in mente oculis videndam proponit:* כן כשהיה השם מדבר אליו הדברים שיכתוב משה בתורה מהספורים והמצות והיה כדי שיהיו נכתבים הדברים ההם באותו אופן עצמו שיצאו מפי הגבורה הוצרך יתברך להשמיעם למשה בקול מוחש כדי שאותם המלות והדברים בעצמם ובלשונם שישמע באזניו יכתוב על ספר תורה כמעתיק מספר קדמון *ſic cùm Deus ipſi loquutus eſſet Verba, quæ ſcribere debebat in Lege, ſeu hiſtorias, ſeu præcepta, quò illa Verba ab eo ſcriberentur eo ipſo modo, quo egreſſa ſunt ex ore Dei, neceſſe fuit ut Moſes illa audiret voce ſenſibili; ut, inquam, illæ ipſæ voces, Verba, & phraſes, quæ auribus ſuis auditurus erat, in Volumine Legis ſcriberet, perinde ac ſi ex antiquo volumine ea deſcriberet.*

Quærunt hîc etiam; *Utrum Moſes potuerit ingredi Tabernaculum ad loquendum cum Deo, quandocunq; voluit, pro ſuo lubitu; an verò vocationem Dei exſpectare debuerit?* Cau-

Cauſa quærendi, quòd Exod. 40. v. 35. ſcriptum ſit; *Et non poterat Moſes ingredi Tabernaculum conventus, quia habitabat ſuper illo Nubes, & Gloria* DOMINI *replevit Tabernaculum*. Sic Exo. 24. v. 16. 17. 18. *Et habitavit Gloria Domini ſuper montem Sinaj &c. & vocavit ipſum Moſe die ſeptimo è medio nubis &c. Et ingreſſus eſt Moſes* (vocatus ſc.) *in medium nubis*. Hæc videntur docere, quòd Moſes, ſine vocatione & facultate acceptâ, non potuerit ingredi Sanctum Sanctorum, ſeu locum Gloriæ Divinæ. Iterùm verò legitur Numer. 7. 89. וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל מוֹעֵד *Et cùm ingrederetur Moſe tabernaculum conventus ut loqueretur cum eo, audiebat vocem loquentis ad ſe è propitiatorio*, &c. & Numer. 9. v. 9. ubi Moſes à quibuſdam, eum de Paſchate immundorum conſulentibus, reſpondet; עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה מַה־יְצַוֶּה יְיָ לָכֶם *Exſpectate hîc, & audiam quid Dominus præcepturus ſit vobis?* Hæc videntur docere, Moſen etiam non vocatum, ad Deum ante propitiatorium conſulendum, ſuâ ſponte ingreſſum eſſe, & quotiescunque ingrederetur, vocem Dei audiviſſe è propitiatorio inter duos Cherubinos &c.

Abarbenel ita conciliat ad Exod. 40. Primâ vice, cùm Moſes Arcam fœderis, & Tabulas, quæ in arca fuerunt, è Tentorio ſuo, quod extra caſtra erat, transferret, repoſiturus ea in Sanctum Sanctorum, tunc illum audiviſſe vocem loquentis ad ſe è propitiatorio, quod erat ſuper arca teſtimonii è medio Cherubinorum; (quâ ſc. facultatem ingrediendi acceperit.) Et ſic intelligendum quod habetur Numer. 7. Quòd Exod. 40. dicitur; *Non potuiſſe Moſen ingredi Tabernaculum conventus* &c. docere, tantam fuiſſe Loci illius Sanctitatem, ut ne quidem Moſes, Dominus & Princeps Prophetarum, potuerit interius adytum niſi vocatus (primâ ſc. vice) ingredi, ſicut dicitur Lev. 1. 1. וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר יְיָ אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד *Et clamavit ad Moſen, & loquutus eſt* DOMINUS *ad ipſum, è tentorio conventus*: iſta enim verba reſpicere & referri ad præcedd. Exod. 40. 35. משם והלאה נעשה לו שם בית ונכנס תמיד בכל עת שירצה כמו שנ' *inde & ulterius ibi quaſi Domum ipſius fuiſſe, in quam ingreſſus ſit, quotiescunq; voluerit, ſicut dicitur Num.* 9. 9. Exſpectate hîc, & audiam &c. Sic in lib. Numer. ſect. נשא fol. 283. col. 2. ſcribit: *Dum Scriptura ait*;

Digitized by Google

Et cùm ingrederetur Moſes tentorium conventus, audivit vocem loquentis ad ſe; *docet*, שבכל עת שהיה משה רוצה לשמוע הקול האלהי היה בא אל אהל מועד ומיד הוא שומע את הקול *quòd quotiescunq; Moſes vellet audire vocem Dei, ingreſſus ſit Tabernaculum conventus, & eam audiverit; neq;, ut Talmudici volunt, ſuſpenſum fuit à Vocatione,* אלא ברצון משה; *ſed ab arbitrio & beneplacito Moſis. Et ſic tradiderunt Rabbini*, שמשה היה מנבא בכל עת שירצה *quòd Moſes prophetarit, quotiescunq; voluit. Quod verò Talmudici evincere volunt, ſemper praceſſiſſe & pracedere debuiſſe Vocationem Dei, ex eo quòd* Levit 1. 1. *dicitur*; Et vocavir Moſen, & loquutus eſt Dominus ad eum; *atq; inde* בנין אב *generalem regulam exſtruere; id nullo nititur fundamento. Ibi enim ita factum fuit, eò quòd tunc erectum fuiſſet tabernaculum, & Nubes obtexiſſet tentorium conventus, atq; Gloria Domini Tabernaculum repleviſſet; ut hac de cauſa non poſſet Moſes ingredi, &c. Hujus rei cauſâ neceſſè fuit, ut Deus vocaret Moſen hac vice, ad loquendum cum eo è tentorio conventus; quia ſc. non potuit à ſe ipſo illuc venire; non verò quòd hac ratio & regula fuerit univerſalis, in omnibus cum Deo colloquiis obſervata, ut exſpectanda ipſi fuerit ſingularis vocatio.*

3. Ut hoc quaſi ſanctum Fanum eſſet Iſraëlitis, ad quod externo cultu Deum pro neceſſitatibus ſuis invocarent, ſuamq; Religionem exercerent, & Divinam potentiam atque providentiam præſentiſſimam experirentur. Erat ſemper mirifica Hebræorum propenſio ad Idolorum cultum, more cæterarum nationum. Itaque hoc ſuo Sacrario, populum ſuum electum prorsùs à cæterarum gentium omnium multivariæ & nefariæ religionis communione voluit ſecernere, & ſimul efficere, ut ne ipſe inter ſe diverſis colendi ritibus ſcinderetur, ſed uniter eandem religionem retineret & coleret, dum ad hoc unicum ſacrarium, è quo ſolo, tanquam ſuo operto, reſponſa dare, & potentiæ ſuæ ſigna potiſſimùm patefacere volebat, omnium ſpem bonam, quaſi affixam, retineret; non quidem, quaſi arca ipſa aut beneficii, aut damni dandi facultatem, vel per ſe venerationem illam haberet, cùm ex qua materia eſſet compoſita, teſtatum conſignatumque antè Sacris Literis eſſet; ſed ut Deum ipſum, qui ibi providentiâ ſuâ præſtò ſemper ſe futurum erat pollicitus, illic adirent, illic cultus, honores, preces, ipſi

Digitized by Google

ces, ipſi offerrent. Hinc ſcribit Abarbenel ad Jerem. 3. 16. *Arca Sanctitas faciebat etiam* לאזהרת הפרטים *ad commonefactionem ſingulorum. Dum enim ſciebant, illic eſſe Arcam fœderis Domini, ſciebant, ſe ob ejus præſentiam expaveſcere & timere debere à peccato; præterea eò venire, & coram ea orare pro Remiſſione peccatorum ſuorum,* להיותו מעון השכינה *eò quod eſſet locus habitationis Dei.* Huc pertinet, quod R. Majemonides ſcribit in Móre nevŏchim par. 3. cap. 45. *Conſtat homines olim Templa exſtruxiſſe Stellis & Planetis, in iisq; collocaſſe Imaginem aliquam, Stellæ vel Syderi certo conſecratam, ad quam colendam omnes unanimiter conſenſerant. Hinc nos juſſi ſumus Templum ædificare Deo Opt. Max. & in illo collocare Arcam, atq; in hanc reponere duas Tabulas lapideas, in quibus ſcriptum erat;* Ego ſum DOMINUS Deus tuus; non habebis Deos alios coram me: Non facies tibi ſculptile *&c.* Vult dicere, ideò Deum hoc feciſſe, ut eos ab Idololatria gentilium tunc uſitatâ avocaret, hocque medio in veri Dei cultu contineret, cujus rei causâ Tabulas Legis in ea collocârit, quæ ipſos de vero Cultu edocerent. Quamvis enim hunc Uſum habuerit Tabernaculum totum, & poſtmodùm Templum à Salomone cõnſtructum; tamen intimum ejus adytum, Sanctum Sanctorum appellatum, & in eo Arca, centrum q. erat, in quo Divinitas reſidebat, & unde illa ſeſe per externa ſigna, & voces quoque ac ſermones inde auditos, exerebat.

4. Ut in Arca aſſervaretur Lex Dei, duabus Tabulis lapideis, digito ipſius Dei inſculpta & inſcripta; ut Ipſi quidem pactorum fœderis perpetuò eſſent memores, & legem Dei ſibi obſervandam recordarentur; Deus viciſſim à parte ſua teſtaretur, ſe Tabularum illarum fœderis fidelem eſſe cuſtodem atque vindicem. Magnam enim authoritatem, magnumque pondus id ei Legi addebat, cujus obſervationi perpetuam dare operam juſſerat.

5. Denique cum in finem Eccleſiæ Iſraëliticæ hanc Arcam cum adjuncta omni ejus gloria indulſit, & propoſuit, ante, & poſt Templum primum exſtructum, ut ea Typus eſſet Chriſti, ceu Gloriæ illius majoris quæ ſub Templo ſecundo in Carne apparitura erat, & prioris Templi gloriam ſupera-

T 3

tura, juxta vaticinium Haggæi cap. 2. v. 7. 8. *Sic ait Dominus exercituum, Adhuc unum puſillum, & commovebo cœlum & terram, mare & aridam: Commovebóq; omnes gentes, & veniet Deſiderium omnium gentium,* (Meſſias promiſſus & deſideratus) *ac replebo domum iſtam gloriâ, dixit Dominus exercituum*; quæ verba non ſolùm Apoſtolus de Chriſto explicat ad Hebr. cap. 12. 26. ſed & ר׳ עקיבה דריש ליה לימות המשיח ועל מלך המשיח *R. Akiva illud expoſuit de diebus Meſſiæ, & de rege Meſſiæ,* teſte R. Salomone, in Sanhed. cap. ultimo, Et v. 10. *Major erit gloria domus hujus poſterioris, quàm gloria domus prioris.*

Quemadmodum nempe Templi primi Gloria erat Arca viſibilis & corporalis, unitam & conjunctam habens Præſentiam Dei inviſibilem in ea habitantem, glorioſè tamen per varia effecta, per Sermonem audibilem & ſenſibilem, per varia κατορθώματα & miracula ſeſe exerentem: ita Templi ſecundi Gloria fuit Chriſtus, ſtante adhuc illo exhibitus, & commoratus inter Judæos, Corpore & carne humanâ veſtitus, unitam ſibi habens naturam Divinam in una perſona, inviſibilem eam quidem, ſed Doctrinâ, factis & miraculis glorioſiſſimè ſe exerentem; Unde Johannes cap. 1. v. 14. *Caro factus eſt, & habitavit in nobis* (ſicut ſc. olim Deus juſſit ſibi Tabernaculum fieri, *in quo habitaret inter Iſraëlitas,* Exo. 25. 8.) *& ſpectavimus gloriam ejus veluti gloriam unigeniti à Patre, plenum gratiâ & veritate* (ſicut ſc. olim Gloria Domini replevit Tabernaculum, & ab Iſraëlitis conſpecta fuit Exod. 40.) Nicodemus ad Chriſtum veniens, dixit; *Rabbi, ſcimus te à Deo veniſſe magiſtrum: nemo enim poteſt hæc ſigna edere, quæ tu edis, niſi Deus ſit cum eo,* Joh. 3. 2. Et Chriſtus ipſe, Joh. 14. v. 11. *Credite mihi, quòd ego in Patre ſum, & Pater in me: Sin minus, propter ipſa facta credite mihi.* Et ipſi hoſtes Chriſti Matth. 27. 54. & Marc. 15. 39. *Verè iſte homo Filius Dei erat.* &c. Hinc quidam Interpretes Apoc. 11. 19. ubi legimus; *Tunc apertum eſt Templum Dei in cœlo, & viſa eſt Arca fœderis ejus in Templo ejus;* per *Arcam* intelligunt *Chriſtum.* Sic Interpretes Belgæ in ſuis notis. Pareus: *Perſiſtit in Veteris templi allegoriâ, in cujus adyto erat Arca fœderis, Chriſti typus, nulli viſa, niſi Pontifici ſemel quotannis. Sic Chriſtus olim fuit occultus, vix per tranſennam populo cognitus. In No-*

vo Te-

Digitized by Google

vo Teſtamento apparuit in carne, ſed humilis, nec gloria ejus cernitur nunc in Evangelio, niſi fide. Judicio peracto, videbitur Arca fœderis in cœlo, hoc eſt, apparebit Chriſtus ſuis electis in gloria cœleſti ſicuti eſt.

Quemadmodum etiam Hebræi ipſi fatentur, כי עיקר כל המשכן הי״ה הארון והכרובים *quòd fundamentum, radix, cor & medulla totius Tabernaculi, atq; adeò totius cultus Levitici, fuerit Arca cum Propitiatorio & Cherubinis* (ut Coſri ſcribit part. 2. §. 28. & ibi R. Jehudah Muſcatus) *& ad eam referebantur & reſpiciebant:* ita nos quoque dicimus, Chriſtum totius Legis ceremonialis fuiſſe finem, hancque nihil aliud continuiſſe, quàm typos & umbras Illius, quarum expreſſa imago & veritas in Ipſo fuerit completa & exhibita. Quemadmodũ ergo Arca, & locus illius, in quo olim ſeu repoſita, ſeu occultata erat, jam dudum evanuerunt, unà cum omnibus ſuis cultibus, ſine ulla reſtitutionis ſpe; ita nos quoque hinc concludimus & colligimus, Legem illam, quæ ad eam unicè reſpiciebat, eſſe abolitam, & alium cultum introductum.

Quemadmodum Vox & Sermo ille Dei, qui è Propitiatorio ſenſibiliter audiebatur & percipiebatur, Deum quaſi incorporatum repræſentabat, quamvis ratione humanâ aſſequi vix poſſimus, quomodo à Deo, qui ſimpliciſſimus eſt Spiritus, Sermo talis ſenſibilis & articulatus proficiſci poſſit: ſic Chriſtus, λόγος ille Patris æternus, Caro factus eſt, & in ea, definito tempore manifeſtatus, quòd magnum eſt illud myſterium pietatis, omnem humanæ rationis captum ſuperans.

Quemadmodum autem Judæi negant, ex eo, quòd Deus בקול נגשם, vel בדבור נגשם *Sermone*, vel *Voce incorporatâ*, ut loquuntur, cum ipſis in monte Sinaj eſt loquutus, ſequi, ſe Deum corporeum facere; eò quod rem hanc factam eſſe certò compertam habeant, licet modum ejus ignorent: ſic non eſt quod Chriſtianos ex eo, quòd dicant *λόγον illum Dei definito tempore Carnem factum eſſe*, vel, *in Carne manifeſtatum eſſe, Carnem aſſumpſiſſe*, urgeant, illos Deum corporeum facere. Locus hac de re extat in Coſri par. 1. §. 88. ubi Coſri, ex eo quod Judæus ipſi recitavit, quâ ratione ex ore Dei, in monte Sinaj cum ipſis loquentis, Decalogum acceperint; Ipſi regerit; *Qui vos audit di-*

centes,

centes, Deum loquutum eſſe cum populo veſtro, eiq́; ſcripſiſſe Tabulas lapideas, aliaq́; ſimilia, הדין עמו שיחס אליכם ההגשמה *jure vobis poteſt attribuere Incorporationem* (quòd Deum corporeum faciatis.) *Attamen nec vos hoc nomine culpandi eſtis, quia Apparitiones & Actiones illæ magnæ negari non poſſunt à vobis. Excuſandi etiam eſtis, quòd rejiciatis omnem ratiocinationem, & ſpeculationem Intellectualem.* Judæus reſpondet: *Abſit, ut Deo adſcribamus falſitatem & mendacium, aut ut aliquid occurrat in Lege, quod Intellectus non admittat, vel falſitatis redarguat. Primum Decalogi præceptum eſt*, ut credamus in Deum: *Secundum*, continet prohibitionem de non colendis diis aliis, & non faciendo Sculptili, Imagine, & Similitudine ulla, (Dei) : כללו של דבר מהגשים *Summa; ne Corporeum faciamus Deum. Et quî quæſo Illum non eximeremus à Corporeitate, cùm nonnullas Ejus creaturas ab ea excipiamus, veluti Animam rationalem, quæ revera homo eſt? &c.* Et mox: *Verùm ritè facimus, quòd non rejiciamus ea, quæ accepimus in Divina illa Congregatione Sinaitica, dicentes,* שאין אנחנו יודעים איך נגשם הענין עד ששב דבור וקרע את אזננו: *nos ignorare, quomodo incorporata ſit illa res, quæ Verbum vel Sermo facta eſt, & aures noſtras penetravit*, &c. כי לא יחסר לו יכולת: *quia non deeſt ei potentia.*

CAPUT XVI.

De Effectis Arcæ tum Bonis, tum Malis in genere.

EFFECTA ARCÆ non hoc ſenſu hîc nominamus & adducimus, quaſi illa per ſe Virtutem Divinam miracula patrandi habuiſſet; novimus enim, Quantitatis per ſe nullam eſſe efficaciam; & Omnem effectionem tribui formis. Quia ergo ſuprà docuimus, ad formam Arcæ internam referri Conjunctionem Dei præſentiæ ipſius cum ea; per Effecta intelligimus ea, quæ

ea, quæ Deus ipſe ad Symbolum & ſignum hoc ab Ipſomet inſtitutum, & mandatum fecit.

Hebræi Arcam referunt inter ea, quæ contraria Effecta produxerunt, Bona ſcil. & Mala; Pœnas ab Iſraële avertentia, Bonaque conferentia, & Pœnas adducentia. Hinc ſcribit Abarbenel ad Jerem. 3. v. 16. בהיותם זכאים היה הארון שומר ומגין בעדם ובהיותם חוטאים היה הארון אשר בתוכם סבת חרבנם ואיבודם וכו׳ : *Cùm erant juſti & pii, Arca eos cuſtodivit & protexit: quando verò erant peccatores, Arca, quæ in medio ipſorum erat, fuit Cauſa vaſtationis & perditionis illorum.*

Rabbi Bechaj in Legem fol. 84. col. 3. adducit ex Medraſch quodam; ג׳ דברים הם כל אחד מהם דחה את הפורענות והביא אלו הם הקטרת והארון והמטה׃ *Tria ſunt, quorum unumquodq; depulit pœnam, & adduxit pœnam; nempe Suffitus, Arca, & Baculus Moſis.* Suffitus *depulit pœnam, ſicut dicitur*; Et poſuit Suffitum, & expiationem fecit pro populo, Num. 17. 12. *Idem adduxit pœnam ſuper Nadab & Abibu*, Levit. 9. Arca *fuit, qua occidit Uzam, & viros Bethſchémeſch, ſicut dicitur*; Et occidit in viris Bethſchémeſch aliquos, quia introſpexiſſent in arcam Domini, 1. Sam. 6. 19. *Eadem fuit, qua benedictionem attulit Obed Edomo, ſicut dicitur*; Et benedixit Dominus Obed Edom, & univerſæ domui ejus, 2. Sam. 6. 11. *Baculus Saphirinus Moſis occîdit primogenita Aegypti, & plagas attulit Aegyptiis, idem fuit, qui aquas elicuit è Petra.*

Huic ſimile eſt quod legitur in Talmud Sota, שני דברים היו קחשים וגדולים וכסבורים בני אדם שהם קשים וכדי להוציא לעז עליהם כתב בהן דבר ה׳ גדול של שבח וברכה׃ *Duo fuerunt Sancta & magna, quæ hominum opinione viſa ſunt mala, unde ad vindicandum ea à ſannis & contemptu, attribuit eis Deus laudem & benedictionem*, ואלו הן קטרת וארון *Et hæc duo ſunt Suffitus & Arca. Ne de Suffitu dicat homo,* קטרת הוא קטרת *Exitioſus eſt* Suffitus, *eo mortui ſunt Nadab & Abihu, eo combuſtus eſt cœtus Korachi, eo leproſus factus eſt Uzias, idcirco eximium hoc in ejus laudem ſcriptum eſt, quòd Iſraëlitæ liberati ſint per eum, ſicut dicitur*; Et fecit ſuffitum, & expiationem fecit pro populo, & cohibita fuit plaga, Num. 17. 12. *Sic, ne quis de Arca dicat, Mala eſt: Arca percuſſit Philiſteos, Arca per-*

cuſſit Bethſchemeſchitas, Arca occidit Uzam, ideò Scriptura ei attribuit Benedictionem, ſicut dicitur; Et benedixit Dominus Obed. Edomo, & toti domui ejus; *ut nos doceret*, שאין הקטרת והארון הורגין אלא עונות הורגין *quòd nec Incenſum, neq; Arca necem afferant, ſed Peccata* &c.

CAPUT XVII.

De Effectis Arcæ Bonis & ſalutaribus. Cur David eam in perſequutione Abſolomica domum remiſerit?

AD *Effecta* Arcæ *Bona* & ſalutaria pertinet, Benedictio, quæ contigit Obed Edomo propterea; quòd item, cùm Sacerdotes Arcam in Jordanem inferrent, & pedes eorum in aquam intingerentur, ad primum plantæ pedis ipſorum veſtigium aquæ impreſſum, Aquæ deſuper deſcendentes conſtiterint, & in acervum aſſurrexerint; infernæ autem, conſumptæ fuerint & intercíderint, populoque tranſitum præbuerint &c. Joſ. cap. 3. Sic, cùm Arca ſepties circa urbem Jericho circumlata eſſet, & quidem ſeptimo die ſepties, conciderunt muri Jericho, & Iſraëlitæ eam conſcendentes ceperunt, Joſ. cap. 6.

Quæri hîc poteſt; *Cùm Arca præſentiæ Dei certiſſimum eſſet Symbolum & Sacramentum, quare David, in perſequutione Abſolomica, eam ſecum habere noluerit, ſed domum reducere juſſerit?*

Hiſtoria extat 2. Sam. cap. 15. Cùm Abſalon Regnum ambiret, & populi animos ſibi conciliaſſet, ut ei adhærerent, & magna conjuratio eſſet, David, nuntio hoc accepto, cum ſuis

ſuis fugit à facie Abſalomi. Cùm tranſiret torrentem Cedron, præter innumeros alios, qui ipſum ſequebantur, dicitur v. 24. *cum Ipſo fuiſſe etiam Tzadókum Sacerdotem, & omnes Levitas, portantes Arcam fœderis Domini, & ſtatuiſſe illic ad latus*, ſc. littoris, *Arcam Dei, donec univerſus populus tranſiviſſet: Regem autem ad Tzadokum dixiſſe; Reduc Arcam Dei in urbem: ſi invenero gratiam in oculis Domini, reducet me, atq; illam oſtendet mihi, & Tabernaculum ejus: ſi verò ſic dixerit, Non eſt mihi beneplacitum in te, ecce me, faciat mihi quod bonum eſt in oculis ſuis.*

Talmudici nugantur hîc; *eo die Abijatharum remotum eſſe à Sacerdotio magno, & in ejus locum ſubſtitutum fuiſſe Tzadokum, eò quòd David ad Tzadókum dixerit*; Reduc arcam Dei in Urbem; *Remotum fuiſſe ideò, quòd interrogaverit per Urim & Thummim, & nullum reſponſum acceperit: Tzadoko autem per illa interrogante, reſponſum datum fuerit: Davidem, cùm hinc videret, ablatum fuiſſe Spiritum Sanctum ab Abijathare, & reſediſſe ſuper Tzadokum, cognoviſſe, adeſſe jam tempus implendæ maledictionis, quâ Deus maledixit ſemini Eli; Abiathar enim ex ejus ſemine fuit, ab Ithamare filio Aharonis; Itaq; dediſſe Sacerdotium Tzadoko, qui fuit de filiis Phineas, filii Eleaſaris, filii Aharonis, ut impleretur illud, quod dixit Deus*; Ecce ego do ei pactum meum Pacis, & erit ei, & ſemini ejus poſt eum, pactum Sacerdotii perpetui, Numer. 25. 12. 13. *Non tamen unctum fuiſſe Tzadokum, neq; in Sacerdotio magno confirmatum, niſi tempore Regni Salomonis.* Meminerunt horum R. D. Kimchi, & alii. Extant autem in Talmud Joma, cap. 7. Et hanc dicunt eſſe cauſam, cur David primò hîc alloquutus fuerit Tzadokum, non Abijatharem.

Cur autem juſſerit eos reducere Arcam, cauſam non addunt. Non prorſus extra oleas videtur eſſe, quod Abarbenel ſcribit; *Ideò Davidem hoc præcepiſſe, quòd non conveniens eſſet, ut Arca ſequeretur ipſum; modò enim Deus voluerit, ſe reverſurum & eam viſurum, ut non opus ſit eam hinc inde unà ſecum oberrare in exilio: ſi Deus noluerit eum reducere,* מבואר הוא שהארון לא יועיל בדבר כי כאשר דבר מלך שלטון *palàm eſſe, quòd Arca nihil ad hanc rem profutura ſit, quia* Secundum verbum Regis eſt poteſtas, *ut Salomon loquitur, Ecclef. 8. 3. Et hoc eſt quod dicit*, Ecce me, faciat mihi quod bo-

Caput XV.

De Arcæ Cauſis Finalibus.

FINIS, propter quem Deus Arcam fieri juſſit, eſt;

1. *Gloria Dei*, ut illa per hoc præſentiæ ejus Symbolum tantò illuſtrior fiat, tùm inter Judæos, tùm inter Gentes. Omnia enim Deus facit propter ſuam Gloriam.

Hinc Arca vocatur, כָּבוֹד *Gloria*, & כְּבוֹד י״ *Gloria Dei*, 1. Samuel. 4. v. 21. 22. *Tranſlata eſt Gloria ex Iſraële, quia capta eſt Arca Dei.* Pſal. 26. v. 8. *Domine, dilexi habitaculum domûs tuæ, & locum Tabernaculi Gloriæ tuæ.* Eſaj. 64. v. 11. *Domus Sanctificationis & gloriæ noſtræ*; & ſic pluribus in Scripturæ locis. Hinc quod 2. Sam. 6. 2. legitur; אשר נקרא שם שם י׳ צבאות ישב הכרובים עליו quidam ita conſtruunt & explicant; *Propter quam* (ſc. Arcam) *proclamatur & prædicatur Nomen, Nomen Domini Dei Exercituũ, inſidentis Cherubinis*; quia *propter miracula varia, quæ ad Arcæ præſentiam Iſraëlitis facta ſunt, mirabiliter divulgatum & promulgatum fuit Nomen Dei exercituum, tam inter Philiſteos, quàm inter Iſraëlitas: per eam enim notum factum fuit, Deum inter Iſraëlitas habitare, ſcribit Abarbenel.* Hinc audientes Philiſtæi, Arcam veniſſe in caſtra Iſraëlitarum, timuerunt & dixerunt, *Venit Deus in Caſtra, Væ nobis, Væ nobis; quis liberabit nos è manu Dei fortis iſtius: hi ſunt Dii, qui percuſſerunt Aegyptum omni plagâ in deſerto*, 1. Sam. 4. 7. 8. Sic cap. 6. 20. dicunt viri Bethſchemeſch: *Quis poterit ſtare coram Jehovah Deo ſancto iſto?* Hinc nubes Arcam tegans, & Ignis fulgor, Tabernaculum totum replens, vocantur *Gloria Domini.*

2. Ut eſſet Symbolum corporale & viſibile, ſignificans & deſignans definitum locum, in quo Deus inviſibilem, ſed certam & efficacem ſuam præſentiam, per ſermonem ſuum ſit exhibiturus, ad ædificationem, conſolationem, & confirmationem fidei Iſraëlitarum. Hinc poſteaquam Operculum Arcæ fieri & eidem imponi juſſit, addidit; *Et conveniam te illic, & loquar tecum è propitiatorio inter duos Cherubinos qui ſunt ſuper Arcam*

Teſtimonii

Teſtimonii &c. ad quæ verba R. Salom. notat; *Quando tibi deſignabo tempus, quo tecum loquuturus ſum, illum locum figam & conſtituam, ut eò veniam & tecum loquar,* Exo.25.22.

At Levit. cap.1.v. dicitur; *Et clamavit ad Moſen, & loquutus eſt Dominus ad eum* מֵאֹהֶל מוֹעֵד *è tentorio conventus*; quo videtur innui, non præcisè è loco Arcæ, & è Propitiatorio ei loquutum eſſe. Quærunt itaque Hæbræi;

Quomodo hæc duo loca inter ſe concilientur?

Mentionem hujus ἐναντιολογίας facit R. Salomon in ſuis Commentariis Exod.25.v.22. *Hîc,* inquit, *dicitur*; Et loquar tecum è propitiatorio; *in alio autem loco dicitur*; Et loquutus eſt ad eum è tentorio conventus, Lev.1.1. *hoc eſt, è Tabernaculo extra propitiatorium; & ſic habentur duo loci* מכחישין זה את זה *contradicentes ſibi invicem. Itaq; tertius locus venit,* והכריע ביניהם *preponderans inter eos, & conciliationem oſtendens*; Et cùm veniret Moſes ad Tentorium conventus, ad loquendum cum eo, audivit vocem loquentem ad ſe de ſuper propitiatorio, quod eſt ſuper Arca Teſtimonii è medio duorum Cherubinorum, & loquutus eſt ad eum, Num.7.89. *Nempe Moſes ingrediebatur in Tabernaculum conventus, & cùm eſſet in ipſa portâ, vox è Cœlo deſcendit è medio Cherubinorum, quam inde egreſſam, audivit Moſes in tentorio conventus.*

Deſumpta ſunt hæc ex Bemidbar rabba, paraſchâ נשא, ſub finem, ubi prolixiùs hæc ita leguntur: *Quare dicitur hic* (Num.7.89.) In Tabernaculum conventus? *Quia alibi ſcriptum eſt*; Et loquutus eſt ad eum è tentorio conventus, (Lev.1.1) *An ex ipſo tentorio conventus? Reſponſum ad hoc habetur in eo quod dicitur Exod.*25.22. Et conveniam te illic, & loquar tecum de ſuper propitiatorio &c. *Atqui ſic neq; poſſum dicere*; E' tentorio conventus; *quia ſcriptum eſt*; De ſuper propitiatorio: *neq; poſſum dicere*; E' propitiatorio, *quia ſcriptum eſt*, E' tentorio conventus: באיזה צד נתקיימו שני כתובים הללו *Quâ ergo ratione conciliandа ſunt iſta duo Scripturæ loca?* זו מדה בתורה שני כתובים זה כנגד זה והרי הם סותרים זה על ידי זה יתקיימו במקומן עד שיבוא כתוב אחר ויכריע ביניהן *Hæc eſt proprietas Legis, quando duo loca ſibi invicem ſunt contraria, ut alter per alterum deſtruatur, conciliantur per alium Scripturæ locum, qui inter illa duo præponderat. Quid ergo vult dicere*; Et

Digitized by Google

cùm veniret Moſes ad Tentorium conventus, ad loquendum cum eo? *Indicat, quòd Moſes ingreſſus fuerit, & ſubſiſtente eo in Tentorio, vox è cœlo deſcenderit* כמין סילון של אש *quaſi per canalem vel tubum igneum inter duos Cherubinos, & ipſe eam intùs* (in Sancto Sanctorum) *ad ſe loquentem, audiverit* (exteriùs) &c. Qui vult videat ibi plura ad loci hujus explicationem, ut & in Jalkut, & Siphra, ſectione ויקרא, in principio, ubi probant, Vocem hanc, utut potentem & claram, tamen ſubſtitiſſe in tentorio, neque extra illud, vel ab aliis, auditam fuiſſe &c.

Aben Eſra exiſtimat, iſtâ conciliatione nihil opus eſſe, & aliam explicationem oſtendit, ſcribens Exod. 25. לא אבין איך יכחיש זה הפסוק פסוק וידבר יי׳ אליו מאהל מועד לאמר: כי אהל מועד שם כולל את המשכן ואת כל אשר בו ואין צריך למכריע *Non intelligo, quomodo Locus Exod. 25. 22. deſtruat alterum Levit. 1. 1. Nam illic per* Tentorium conventus *intelligitur totum Tabernaculum, & quicquid in eo erat. Ut ſic nihil opus ſit loco tertio præponderante & contradictionem conciliante.* Nam ſic per Synecdochen totius, per *Tentorium totum* intelligitur ejus pars, *Sanctum Sanctorum*, & in eo *Propitiatorium* &c.

Cur Deus Voce ſenſibili & audibili cum Moſe loqui voluerit è Propitiatorio? ejus hanc rationem reddit Abarbenel Num. 7. 89. *Quemadmodum Moſi præcepta dans de faciendo Tabernaculo, quò tantò melius formam & figuram ſingulorum animo conciperet, & artificibus de iis mandata dare poſſet, ideam eorum ipſi in mente oculis videndam proponit:* כן כשהיה השם מדבר אליו הדברים שיכתוב משה בתורה מהספורים והמצות והיה כדי שיהיו נכתבים הדברים ההם באותו אופן עצמו שיצאו מפי הגבורה הוצרך יתברך להשמיעם למשה בקול מוחש כדי שאותם המלות והדברים בעצמם ובלשונם שישמע באזניו יכתוב על ספר תורה כמעתיק מספר קדמון *ſic cùm Deus ipſi loquutus eſſet Verba, quæ ſcribere debebat in Lege, ſeu hiſtorias, ſeu præcepta, quò illa Verba ab eo ſcriberentur eo ipſo modo, quo egreſſa ſunt ex ore Dei, neceſſe fuit ut Moſes illa audiret voce ſenſibili; ut, inquam, illæ ipſæ voces, Verba, & phraſes, quæ auribus ſuis auditurus erat, in Volumine Legis ſcriberet, perinde ac ſi ex antiquo volumine ea deſcriberet.*

Quærunt hîc etiam; *Utrum Moſes potuerit ingredi Tabernaculum ad loquendum cum Deo, quandocunq; voluit, pro ſuo lubitu; an verò vocationem Dei exſpectare debuerit?* Cau-

Digitized by Google

Cauſa quærendi, quòd Exod. 40. v. 35. ſcriptum ſit; *Et non poterat Moſes ingredi Tabernaculum conventus, quia habitabat ſuper illo Nubes, & Gloria* D o m i n i *replevit Tabernaculum.* Sic Exo. 24. v. 16. 17. 18. *Et habitavit Gloria Domini ſuper montem Sinaj &c. & vocavit ipſum Moſe die ſeptimo è medio nubis &c. Et ingreſſus eſt Moſes* (vocatus ſc.) *in medium nubis.* Hæc videntur docere, quòd Moſes, ſine vocatione & facultate acceptâ, non potuerit ingredi Sanctum Sanctorum, ſeu locum Gloriæ Divinæ. Iterùm verò legitur Numer. 7. 89. וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל מוֹעֵד *Et cùm ingrederetur Moſe tabernaculum conventus ut loqueretur cum eo, audiebat vocem loquentis ad ſe è propitiatorio,* &c. & Numer. 9. v. 9. ubi Moſes à quibuſdam, eum de Paſchate immundorum conſulentibus, reſpondet; עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה מַה־יְצַוֶּה יְיָ לָכֶם *Exſpectate hîc, & audiam quid Dominus precepturus ſit vobis?* Hæc videntur docere, Moſen etiam non vocatum, ad Deum ante propitiatorium conſulendum, ſuâ ſponte ingreſſum eſſe, & quotieſcunque ingrederetur, vocem Dei audiviſſe è propitiatorio inter duos Cherubinos &c.

Abarbenel ita conciliat ad Exod. 40. Primâ vice, cùm Moſes Arcam fœderis, & Tabulas, quæ in arca fuerunt, è Tentorio ſuo, quod extra caſtra erat, transferret, repoſiturus ea in Sanctum Sanctorum, tunc illum audiviſſe vocem loquentis ad ſe è propitiatorio, quod erat ſuper arca teſtimonii è medio Cherubinorum; (quâ ſc. facultatem ingrediendi acceperit.) Et ſic intelligendum quod habetur Numer. 7. Quòd Exod. 40. dicitur; *Non potuiſſe Moſen ingredi Tabernaculum conventus* &c. docere, tantam fuiſſe Loci illius Sanctitatem, ut ne quidem Moſes, Dominus & Princeps Prophetarum, potuerit interius adytum niſi vocatus (primâ ſc. vice) ingredi, ſicut dicitur Lev. 1. 1. וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר יְיָ אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד *Et clamavit ad Moſen, & loquutus eſt* D o m i n u s *ad ipſum, è tentorio conventus*: iſta enim verba reſpicere & referri ad præcedd. Exod. 40. 35. משם והלאה נעשה לו שם בית ונכנס תמיד בכל עת שירצה כמו שנ׳ *inde & ulterius ibi quaſi Domum ipſius fuiſſe, in quam ingreſſus ſit, quotieſcunq; voluerit, ſicut dicitur Num. 9. 9.* Exſpectate hîc, & audiam &c. Sic in lib. Numer. ſect. נשא fol. 283. col. 2. ſcribit: *Dum Scriptura ait;*

ces, ipſi offerrent. Hinc ſcribit Abarbenel ad Jerem. 3. 16. *Arca Sanctitas faciebat etiam* לאזהרת הפרטים *ad commonefactionem ſingulorum. Dum enim ſciebant, illic eſſe Arcam fœderis Domini, ſciebant, ſe ob ejus præſentiam expaveſcere & timere debere à peccato; præterea eò venire, & coram ea orare pro Remiſſione peccatorum ſuorum,* להיותו מעון השכינה *eò quod eſſet locus habitationis Dei.* Huc pertinet, quod R. Majemonides ſcribit in Móre nevóchim par. 3. cap. 45. *Conſtat homines olim Templa exſtruxiſſe Stellis & Planetis, in iisq; collocaſſe Imaginem aliquam, Stellæ vel Syderi certo conſecratam, ad quam colendam omnes unanimiter conſenſerant. Hinc nos juſſi ſumus Templum ædificare Deo Opt. Max. & in illo collocare Arcam, atq; in hanc reponere duas Tabulas lapideas, in quibus ſcriptum erat;* Ego ſum DOMINUS Deus tuus; non habebis Deos alios coram me: Non facies tibi ſculptile *&c.* Vult dicere, ideò Deum hoc feciſſe, ut eos ab Idololatria gentilium tunc uſitatâ avocaret, hocque medio in veri Dei cultu contineret, cujus rei causâ Tabulas Legis in ea collocârit, quæ ipſos de vero Cultu edocerent. Quamvis enim hunc Uſum habuerit Tabernaculum totum, & poſtmodùm Templum à Salomone cõſtructum; tamen intimum ejus adytum, Sanctum Sanctorum appellatum, & in eo Arca, centrum q. erat, in quo Divinitas reſidebat, & unde illa ſeſe per externa ſigna, & voces quoque ac ſermones inde auditos, exerebat.

4. Ut in Arca aſſervaretur Lex Dei, duabus Tabulis lapideis, digito ipſius Dei inſculpta & inſcripta; ut Ipſi quidem pactorum fœderis perpetuò eſſent memores, & legem Dei ſibi obſervandam recordarentur; Deus viciſſim à parte ſua teſtaretur, ſe Tabularum illarum fœderis fidelem eſſe cuſtodem atque vindicem. Magnam enim authoritatem, magnumque pondus id ei Legi addebat, cujus obſervationi perpetuam dare operam juſſerat.

5. Denique cum in finem Eccleſiæ Iſraëliticæ hanc Arcam cum adjuncta omni ejus gloria indulſit, & propoſuit, ante, & poſt Templum primum exſtructum, ut ea Typus eſſet Chriſti, ceu Gloriæ illius majoris quæ ſub Templo ſecundo in Carne apparitura erat, & prioris Templi gloriam ſupera-

cura, juxta vaticinium Haggæi cap. 2. v. 7. 8. *Sic ait Dominus exercituum, Adhuc unum puſillum, & commovebo cœlum & terram, mare & aridam: Commoveboq́ omnes gentes, & veniet Deſiderium omnium gentium,* (Meſſias promiſſus & deſideratus) *ac replebo domum iſtam gloriâ, dixit Dominus exercituum*; quæ verba non ſolùm Apoſtolus de Chriſto explicat ad Hebr. cap. 12. 26. ſed & ר׳ עקיבה דריש ליה לימות המשיח ועל מלך המשיח *R. Akiva illud expoſuit de diebus Meſſiæ, & de rege Meſſia*, teſte R. Salomone, in Sanhed. cap. ultimo, Et v. 10. *Major erit gloria domus hujus poſterioris, quàm gloria domus prioris.*

Quemadmodum nempe Templi primi Gloria erat Arca viſibilis & corporalis, unitam & conjunctam habens Præſentiam Dei inviſibilem in ea habitantem, glorioſè tamen per varia effecta, per Sermonem audibilem & ſenſibilem, per varia κατορθώματα & miracula ſeſe exerentem: ita Templi ſecundi Gloria fuit Chriſtus, ſtante adhuc illo exhibitus, & commoratus inter Judæos, Corpore & carne humanâ veſtitus, unitam ſibi habens naturam Divinam in una perſona, inviſibilem eam quidem, ſed Doctrinâ, factis & miraculis glorioſiſſimè ſe exerentem; Unde Johannes cap. 1. v. 14. *Caro factus eſt, & habitavit in nobis* (ſicut ſc. olim Deus juſſit ſibi Tabernaculum fieri, *in quo habitaret inter Iſraëlitas*, Exo. 25. 8.) *& ſpectavimus gloriam ejus veluti gloriam unigeniti à Patre, plenum gratiâ & veritate* (ſicut ſc. olim Gloria Domini replevit Tabernaculum, & ab Iſraëlitis conſpecta fuit Exod. 40.) Nicodemus ad Chriſtum veniens, dixit; *Rabbi, ſcimus te à Deo veniſſe magiſtrum: nemo enim poteſt hæc ſigna edere, quæ tu edis, niſi Deus ſit cum eo*, Joh. 3. 2. Et Chriſtus ipſe, Joh. 14. v. 11. *Credite mihi, quòd ego in Patre ſum, & Pater in me: Sin minus, propter ipſa facta credite mihi.* Et ipſi hoſtes Chriſti Matth. 27. 54. & Marc. 15. 39. *Verè iſte homo Filius Dei erat.* &c. Hinc quidam Interpretes Apoc. 11. 19. ubi legimus; *Tunc apertum eſt Templum Dei in cœlo, & viſa eſt Arca fœderis ejus in Templo ejus*; per *Arcam* intelligunt *Chriſtum*. Sic Interpretes Belgæ in ſuis notis. Pareus: *Perſiſtit in Veteris templi allegoriâ, in cujus adyto erat Arca fœderis, Chriſti typus, nulli viſa, niſi Pontifici ſemel quotannis. Sic Chriſtus olim fuit occultus, vix per tranſennam populo cognitus. In Novo Te-*

vo Teſtamento apparuit in carne, ſed humilis, nec gloria ejus cernitur nunc in Evangelio, niſi fide. Judicio peracto, videbitur Arca fœderis in cælo, hoc eſt, apparebit Chriſtus ſuis electis in gloria cæleſti ſicuti eſt.

Quemadmodum etiam Hebræi ipſi fatentur, כי עיקר כל המשכן היה הארון והכרובים *quòd fundamentum, radix, cor & medulla totius Tabernaculi, atq; adeò totius cultus Levitici, fuerit Arca cum Propitiatorio & Cherubinis* (ut Coſri ſcribit part. 2. §. 28. & ibi R. Jehudah Muſcatus) *& ad eam referebantur & reſpiciebant*: ita nos quoque dicimus, Chriſtum totius Legis ceremonialis fuiſſe finem, hancque nihil aliud continuiſſe, quàm typos & umbras Illius, quarum expreſſa imago & veritas in Ipſo fuerit completa & exhibita. Quemadmodũ ergo Arca, & locus illius, in quo olim ſeu repoſita, ſeu occultata erat, jam dudum evanuerunt, unà cum omnibus ſuis cultibus, ſine ulla reſtitutionis ſpe; ita nos quoque hinc concludimus & colligimus, Legem illam, quæ ad eam unicè reſpiciebat, eſſe abolitam, & alium cultum introductum.

Quemadmodum Vox & Sermo illo Dei, qui è Propitiatorio ſenſibiliter audiebatur & percipiebatur, Deum quaſi incorporatum repræſentabat, quamvis ratione humanâ aſſequi vix poſſimus, quomodo à Deo, qui ſimplicisſimus eſt Spiritus, Sermo talis ſenſibilis & articulatus proficiſci poſſit: ſic Chriſtus, λόγος ille Patris æternus, Caro factus eſt, & in ea, definito tempore manifeſtatus, quòd magnum eſt illud myſterium pietatis, omnem humanæ rationis captum ſuperans.

Quemadmodum autem Judæi negant, ex eo, quòd Deus בקול נגשם, vel בדבור נגשם *Sermone*, vel *Voce incorporatâ*, ut loquuntur, cum ipſis in monte Sinaj eſt loquutus, ſequi, ſe Deum corporeum facere; eò quod rem hanc factam eſſe certò compertam habeant, licet modum ejus ignorent: ſic non eſt quod Chriſtianos ex eo, quòd dicant λόγον *illum Dei definito tempore Carum factum eſſe*, vel, *in Carne manifeſtatum eſſe, Carnem aſſumpſiſſe*, urgeant, illos Deum corporeum facere. Locus hac de re extat in Coſri par. 1. §. 88. ubi Coſri, ex eo quod Judæus ipſi recitavit, quâ ratione ex ore Dei, in monte Sinaj cum ipſis loquentis, Decalogum acceperint; Ipſi regerit; *Qui vos audit di-*

centes,

Digitized by Google

centes, Deum loquutum eſſe cum populo veſtro, eiq́ ſcripſiſſe Tabulas lapideas, aliaq́ ſimilia, הדין עמו שיחס אליכם ההגשמה *jure vobis poteſt attribuere Incorporationem* (quòd Deum corporeum faciatis.) *Attamen nec vos hoc nomine culpandi eſtis, quia Apparitiones & Actiones illæ magnæ negari non poſſunt à vobis. Excuſandi etiam eſtis, quòd rejiciatis omnem ratiociuationem, & ſpeculationem Intellectualem.* Judæus reſpondet: *Abſit, ut Deo adſcribamus falſitatem & mendacium, aut ut aliquid occurrat in Lege, quod Intellectus non admittat, vel falſitatis redarguat. Primum Decalogi præceptum eſt*, ut credamus in Deum: *Secundum*, continet prohibitionem de non colendis diis aliis, & non faciendo Sculptili, Imagine, & Similitudine ulla, (Dei): כללו של דבר מהגשים: *Summa; ne Corporeum faciamus Deum. Et quî quæſo Illum non eximeremus à Corporeitate, cùm nonnullas Ejus creaturas ab ea excipiamus, veluti Animam rationalem, quæ revera homo eſt? &c.* Et mox: *Verùm ritè facimus, quòd non rejiciamus ea, quæ accepimus in Divina illa Congregatione Sinaitica, dicentes,* שאין אנחנו יודעים איך נגשם הענין עד ששב דבור וקרע את אזננו: *nos ignorare, quomodo incorporata ſit illa res, quæ Verbum vel Sermo facta eſt, & aures noſtras penetravit*, &c. כי לא יחסר לו יכולת *quia non deeſt ei potentia.*

CAPUT XVI.

De Effectis Arcæ tum Bonis, tum Malis in genere.

EFFECTA ARCÆ non hoc ſenſu hîc nominamus & adducimus, quaſi illa per ſe Virtutem Divinam miracula patrandi habuiſſet; novimus enim, Quantitatis per ſe nullam eſſe efficaciam; & Omnem effectionem tribui formis. Quia ergo ſuprà docuimus, ad formam Arcæ internam referri Conjunctionem Dei præſentiæ ipſius cum ea; per Effecta intelligimus ea, quæ

ea, quæ Deus ipſe ad Symbolum & ſignum hoc ab Ipſomet inſtitutum, & mandatum fecit.

Hebræi Arcam referunt inter ea, quæ contraria Effecta produxerunt, Bona ſcil. & Mala; Pœnas ab Iſraële avertentia, Bonaque conferentia, & Pœnas adducentia. Hinc ſcribit Abarbenel ad Jerem. 3. v. 16. בהיותם זכאים היתה הארון שומר ומגין בעדם ובהיותם חוטאים היתה הארון אשר בתוכם סבת חרבנם ואיבודם וכו׳: *Cùm erant juſti & pii, Arca eos cuſtodivit & protexit: quando verò erant peccatores, Arca, quæ in medio ipſorum erat, fuit Cauſa vaſtationis & perditionis illorum.*

Rabbi Bechaj in Legem fol. 84. col. 3. adducit ex Medraſch quodam; ג׳ דברים הם כל אחד מהם דחה את הפורענות והביא אלו הם הקטרת והארון והמטה: *Tria ſunt, quorum unumquodq; depulit pœnam, & adduxit pœnam; nempe Suffitus, Arca, & Baculus Moſis.* Suffitus *depulit pœnam, ſicut dicitur*; Et poſuit Suffitum, & expiationem fecit pro populo, Num. 17. 12. *Idem adduxit pœnam ſuper Nadab & Abihu*, Levit. 9. Arca *fuit, quæ occidit Uzam, & viros Bethſchémeſch, ſicut dicitur*; Et occidit in viris Bethſchémeſch aliquos, quia introſpexiſſent in arcam Domini, 1. Sam. 6. 19. *Eadem fuit, quæ benedictionem attulit* Obed Edomo, *ſicut dicitur*; Et benedixit Dominus Obed Edom, & univerſæ domui ejus, 2. Sam. 6. 11. *Baculus Saphirinus Moſis occîdit primogenita Aegypti, & plagas attulit Aegyptiis, idem fuit, qui aquas elicuit è Petra.*

Huic ſimile eſt quod legitur in Talmud Sota, שני דברים היו קדושים וגדולים וכסבורים בני אדם שהם קשים וכדי להוציא לעז עליהם כתב בהן דבר ה׳ גדול של שבח וברכה ו *Duo fuerunt Sancta & magna, quæ hominum opinione viſa ſunt mala, unde ad vindicandum ea à ſannis & contemptu, attribuit eis Deus laudem & benedictionem*, ואלו הן קטרת וארון *Et hæc duo ſunt Suffitus & Arca. Ne de Suffitu dicat homo*, קשה היא קטרת *Exitioſus eſt* Suffitus, *eo mortui ſunt Nadab & Abihu, eo combuſtus eſt cœtus Korachi, eo leproſus factus eſt Uzias, idcirco eximium hoc in ejus laudem ſcriptum eſt, quòd Iſraëlitæ liberati ſint per eum, ſicut dicitur*; Et fecit ſuffitum, & expiationem fecit pro populo, & cohibita fuit plaga, Num. 17. 12. *Sic, ne quis de Arca dicat, Mala eſt: Arca percuſſit Philiſteos, Arca per-*

Digitized by Google

cuſſit Bethſchemeſchitas, Arca occidit Uzam, ideò Scriptura ei attribuit Benedictionem, ſicut dicitur; Et benedixit Dominus Obed. Edomo, & toti domui ejus; *ut nos doceret*, שאין הקטרת והארון הורגין אלא עונות הורגין *quòd nec Incenſum, neq; Arca necem afferant, ſed Peccata* &c.

CAPUT XVII.

De Effectis Arcæ Bonis & ſalutaribus. Cur David eam in perſequutione Abſolomica domum remiſerit?

AD *Effecta* Arcæ *Bona* & ſalutaria pertinet, Benedictio, quæ contigit Obed Edomo propteream; quòd item, cùm Sacerdotes Arcam in Jordanem inferrent, & pedes eorum in aquam intingerentur, ad primum plantæ pedis ipſorum veſtigium aquæ impreſſum, Aquæ deſuper deſcendentes conſtiterint, & in acervum aſſurrexerint; infernæ autem, conſumptæ fuerint & interciderint, populoque tranſitum præbuerint &c. Joſ. cap. 3. Sic, cùm Arca ſepties circa urbem Jericho circumlata eſſet, & quidem ſeptimo die ſepties, conciderunt muri Jericho, & Iſraëlitæ eam conſcendentes ceperunt, Joſ. cap. 6.

Quæri hìc poteſt; *Cùm Arca præſentiæ Dei certiſſimum eſſet Symbolum & Sacramentum, quare David, in perſequutione Abſolomica, eam ſecum habere noluerit, ſed domum reducere juſſerit?*

Hiſtoria extat 2. Sam. cap. 15. Cùm Abſalon Regnum ambiret, & populi animos ſibi conciliaſſet, ut ei adhærerent, & magna conjuratio eſſet, David, nuntio hoc accepto, cum ſuis

ſuis fugit à facie Abſalomi. Cùm tranſiret torrentem Cedron, præter innumeros alios, qui ipſum ſequebantur, dicitur v. 24. *cum Ipſo fuiſſe etiam Tzadókum Sacerdotem, & omnes Levitas, portantes Arcam fœderis Domini, & ſtatuiſſe illic ad latus,* ſc. littoris, *Arcam Dei, donec univerſus populus tranſiviſſet: Regem autem ad Tzadokum dixiſſe; Reduc Arcam Dei in urbem: ſi invenero gratiam in oculis Domini, reducet me, atq; illam oſtendet mihi, & Tabernaculum ejus: ſi verò ſic dixerit, Non eſt mihi beneplacitum in te, ecce me, faciat mihi quod bonum eſt in oculis ſuis.*

Talmudici nugantur hîc; *eo die Abijatharum remotum eſſe à Sacerdotio magno, & in ejus locum ſubſtitutum fuiſſe Tzadokùm, eò quòd David ad Tzadókum dixerit;* Reduc arcam Dei in Urbem; *Remotum fuiſſe ideò, quòd interrogaverit per Urim & Thummim, & nullum reſponſum acceperit: Tzadoko autem per illa interrogante, reſponſum datum fuerit: Davidem, cùm hinc videret, ablatum fuiſſe Spiritum Sanctum ab Abijathare, & reſediſſe ſuper Tzadokum, cognoviſſe; adeſſe jam tempus implendæ maledictionis, quâ Deus maledixit ſemini Eli; Abiathar enim ex ejus ſemine fuit, ab Ithamare filio Aharonis; Itaq; dediſſe Sacerdotium Tzadoko, qui fuit de filiis Phineas, filii Eleaſaris, filii Aharonis, ut impleretur illud, quod dixit Deus;* Ecce ego do ei pactum meum Pacis, & erit ei, & ſemini ejus poſt eum, pactum Sacerdotii perpetui, Numer. 25. 12. 13. *Non tamen unctum fuiſſe Tzadokum, neq; in Sacerdotio magno confirmatum, niſi tempore Regni Salomonis.* Meminerunt horum R. D. Kimchi, & alii. Extant autem in Talmud Joma, cap. 7. Et hanc dicunt eſſe cauſam, cur David primò hîc alloquutus fuerit Tzadokum, non Abijatharem.

Cur autem juſſerit eos reducere Arcam, cauſam non addunt. Non prorſus extra oleas videtur eſſe, quod Abarbenel ſcribit; *Ideò Davidem hoc præcepiſſe, quòd non conveniens eſſet, ut Arca ſequeretur ipſum; modò enim Deus voluerit, ſe reverſurum & eam viſurum, ut non opus ſit eam hinc inde unà ſecum oberrare in exilio: ſi Deus noluerit eum reducere,* מבואר הוא שהארון לא יועיל בדבר כי כאשר דבר מלך שלטון *palàm eſſe, quòd Arca nihil ad hanc rem profutura ſit, quia* Secundum verbum Regis eſt poteſtas, *ut Salomon loquitur, Eccleſ. 8. 3. Et hoc eſt quod dicit,* Ecce me, faciat mihi quod bo-

num eſt in oculis ſuis. *Arca autem hæc*, inquit, *fuit Arca fœderis Domini, in qua fuerunt Tabulæ Legis integræ, & Tabulæ fractæ, ſicut ajunt in Talmud Bava bathra, cap. 1. Sacerdotes autem iſti eduxerunt eam ſecum, exiſtimantes, ejus ſanctitatem protectricem fore Regis Davidis*; David autem *mandavit, ut eam reducerent Hieroſolymam, quia cura ipſi fuit honor Arcæ, & timuit ne Deus ejus causâ ſe puniret, ſicuti fecit tempore Eli, quando Iſraëlitæ Arcam fœderis Domini, ſine ſpeciali mandato, eduxerunt in bellum, & propterea puniti fuerunt.* Ex quo apparet, Davidem non in Arca, ſed in Deo fiduciam ſuam habuiſſe, neque ab illa, ſed ab hoc, auxilium & reſtitutionem ſui exſpectaſſe; ac proinde nihil præter ordinem facere voluiſſe, Arcam ſuperſtitioſè, ſine mandato & promiſſione ſpeciali Dei, ſecum deducendo, quaſi illa ſuâmet ſanctitate, & inſitâ quadam virtute, ſibi profutura eſſet: ac propterea eam Sacerdotes, ſententiâ operis operati imbutos, reducere juſſiſſe, ne præpoſterâ & perverſâ in eam fiduciâ peccaret, graviores Dei pœnas accerſeret, aliosque in ſuo errore confirmaret. Symbolum gratioſæ Dei præſentiæ non contempſit, ſed præter ordinem illo uti noluit, re ſignificatâ contentus, quam, vi promiſſionis Divinæ, etiam abſque Symbolo & Sacramento, præſtò ſibi fore confidit. Et ſic ejus exemplo diſcimus, quid & nos de Sacramentis ſentire, quantum eis tribuere, quaque ratione iis uti debeamus. Videbatur hîc caſus neceſſitatis, in quo Arcæ præſentia multum ſolatii & auxilii Davidi afferre poſſet. Tamen, quia ritè id non fieri poterat, eâ carére maluit.

CAPUT

Caput XVIII.

De Effectis Arcæ Malis, ſeu Pœnarum, quæ experti ſunt 1. Iſraëlitæ in genere, cæſi à Philiſteis. 2. Bethſchemeſchitæ. 3. Uza filius Abinadab.

E*Ffectorum malorum,* ſeu Judiciorum pœnæ ex ea conſequutorum, eorum occurrunt quædam, quæ Iſraëlitis evenerunt; alia, quæ Exteris Gentibus.

Prioris generis ſunt ſequentia:

1. Quòd cùm Iſraëlitæ à Philiſtéis cæſi eſſent, illi hujus rei cauſam abſentiæ Arcæ tribuiſſe videntur, unde Seniores Iſraëlitarum ſuaſerunt, ut ad inſtaurationem prælii è Silo ſecum ſumant Arcam fœderis Domini, quò eos ſervet è manu inimicorum ſuorum, quod & fecerunt, magno cum jubilo & triumpho eam in caſtris excipientes; & tamen eâ quoq; præſente cæſi, & in fugam conjecti fuerunt, triginta millibus peditibus ex ipſis occumbentibus, & Arcâ ipsâ captâ, 1. Sam. 4.

2. Quòd, cùm Arca à Philiſteis remitteretur, & in agro Joſuæ Bethſchemeſchitæ ſubſiſteret, ac nonnulli ex Bethſchemeſchitis in Arcam Domini introſpexiſſent, percuſſi fuerint ex illis quinquaginta millia, & ſeptuaginta viri, 1. Sam. cap. 6.

3. Quòd, cùm David Arcam, à Saule neglectam, de domo Abinádab reduxiſſet, & Uza, filius Abiná-

Digitized by Google

dabeam, manu admotâ, retinuiſſet ne caderet, bovibus ſc. declinantibus, furor domini in Uzam exarſiſſe dicatur, eumque percuſſerit, ut ſubitaneâ morte ibi juxta Arcam Dei occumberet, 2. Sam. cap. 6.

Circa *Primum*, quæritur;

An rectè Seniores Iſraëlis, cladem à Philiſtæis ſibi illatam, acceptam retulerint Arcæ fœderis abſentiæ, an verò non? Et quâ de causâ poſtea, præſente Arcâ ipſi puniti fuerint, & Arca à Philiſtæis capta?

Reſpondemus; illos nec rectè cenſuiſſe & pronuntiaſſe hac de re; neq; ritè poſtea Arcam ſecum eduxiſſe, ac propterea etiam adductâ Arcâ graviter punitos fuiſſe. Ratio, quia non ex fide, ſed ex craſſa ſuperſtitione provénit illa opinio ac perſuaſio. Quod eximius Chriſti ſervus, & gravisſimus olim Academiæ noſtræ Baſileenſis Theologus, J. Jacobus Gryneus, in ſua de Arca Fœderis diſſertatione, eleganter ſequentibus rationibus demonſtrat;

1. Quia illa opinio contumelioſa erat in Deum, ut quæ cladem Deo, defenſionem, victoriam & ſalutem, Arcæ fœderis affingeret; quaſi vel Deus non det victoriam unus & ſolus, vel abſente Arcâ dare ſeu non velit, ſeu non posſit.

2. Quia non agnoſcebant cladis proximam cauſam, in ipſis Iſraëlitis hærentem, videlicet multiplicem & horribilem Divinæ Legis transgresſionem, quam comitantur atroces pœnæ. Ex Talmudicis ipſis ſuprà audivimus, *non Arcam necem afferre, ſed Peccata.*

3. Quia hæc opinio planè Ethnica eſt, tribuere ſc. Symbolis id, quod ſolius Dei eſt, ut, cùm ingenti plauſu ab Iſraëlitis excepta fuit Arca, ſic ea formidini fuit hoſtibus, ut exclamarent; *Venit Deus in caſtra, væ nobis! quis nos liberabit è manu Deorum fortium iſtorum: hi ſunt Dii, qui percuſſerunt Aegyptum* &c.

4. Quia Arcæ in caſtra deportatio pugnabat cum ejusdem fine ἐ, qui non erat, Ducem belli adverſus hoſtes agere, ſed, eſſe Symbolum præſentiæ Dei, reſponſa dantis inter Cherubinos.

5. Quia

Digitized by Google

5. Quia facta, quæ non reguntur mandato Divino, non ſunt Deo grata, eoque accerſunt pœnas, ſicuti hoc ipſo Iſraëlitæ ſunt experti.

Don Iſaac Abarbenel, ſequentes adducit cauſas, cur puniti fuerint, & Arca capta;

1. Ait; *quia Iſraëlitæ tunc fuerunt mali & graves peccatores coram Domino, unde pœna ipſorum fuit privatio Coronæ capitis ipſorum, quæ erat Arca, juxta illud*; Et conteram excellentiam fortitudinis veſtræ, Levit. 26. v. 19. *Item*; Et deſolabo ſanctuaria veſtra, v. 31. *Atq; hoc innuitur eo quod dicitur*; Fuit autem à die, quâ manſit arca in Kirjath-jeárim, multi elapſi ſunt dies, viginti nempe anni, & lamentata eſt univerſa domus Iſraël, ſequutaque eſt Jehovam, Dixitque Samuel ad univerſam domum Iſraël, hiſce verbis; Si toto corde revertimini ad Dominum, auferte Deos alienos è medio veſtri, & Aſtharoth, & præparate cor veſtrum Domino, & ſervite ei ſoli: tùm liberabit vos de manu Philiſtæorum, 1. Sam. 7. 2. 3. *Ex his enim diſcimus, illos per pœnitentiam non revertiſſe ad ipſum, ad illud usq; tempus, quo eos Samuel redarguit, ſed regnaſſe priùs inter ipſos peccatum Idololatriæ, & idolum Michæ, quod eousq; retinuerant, neq; ſuſtulerant. Et hac de cauſa cæſi fuerunt ab inimicis ſuis.*

2. *Factum illud fuit propter peccata filiorum Eli, in quorum manibus & poteſtate Arca erat, unde cùm hi puniti fuerunt, capta fuit & Arca. Hoc indigitatur cùm dicitur*; Et erant ibi duo filii Eli cum Arca fœderis Domini, Hophni, & Phineas, 1. Sam. 4. v. 3. *hoc eſt, propter peccatum ipſorum hoc accidit.*

3. *Quia Iſraëlitæ peccarunt, arcam Dei deducentes in bellum, & educentes eam è Sancto Sanctorum, ſine venia & mandato Dei. Arca enim non movebatur neque egrediebatur è loco ſuo, niſi juxta os, h. e. verbum & præſcriptum Domini per Prophetam. Quia ergo Iſraëlitæ honorem Arcæ ludibrio habuerunt, neque conſuluerunt os Samuelis, qui inter ipſos habitus fuit Propheta, neque etiam Heli per Urim & Thummim, ideò puniti fuerunt, ut caderentur ab inimicis ſuis, & Arca caperetur.*

4. *Quia Iſraëlitæ non converterunt ſe ad Dominum, neque ab eo ſalutem & liberationem petierunt, ſed exiſtimarunt, Deum propter Arcam*

Digitized by Google

cam ipſos liberaturũ, ut Arca ipſius conſervaretur. Itaq;, quia eam adduxerunt, ut unà cum ipſa tuti eſſent, & nõ converterunt ſe ad Deum ſuum, ideò hæc ipſorum pœna fuit, שכשל עוזר ונפל עזור *ut corrueret Auxiliator, & caderet Adjutus, ut Eſajas loquitur cap. 31. v. 3. & ut tùm ipſi, tùm Arca, abirent* בלא כח לפני רודף *absq; fortitudine ante perſequutorem, ut Jeremias* loquitur in Threnis cap. 1. v. 6.

5. *Quia voluit Deus Benedictus oſtendere populis & principibus Sanctitatem Arcæ, & quia Iſraëlitæ ejus honorem proſtituerunt, eam è loco ſuo illigitimè educentes, ideò nulla cum ipſis fecerit miracula in bello; poſteaquam autem erat inter inimicos, ſigna & prodigia ediderit, ut & inter Iſraëlitas, poſteaquàm reducta eſſet ex agro Philiſtæorum; ad oſtendendum, quòd Nomen Domini vocetur ſuper eâ,* ושיש האל בזו הארון & quòd Deus ſit in iſtâ arcâ, *neq; illi debitum honorem detulerint, dum eam eduxerunt, &c.* Hæc Abarbanel.

Diſcimus ergo hinc, graviter peccare omnes eos, qui neglectis fidei & pœnitentiæ exercitiis atque documentis, nimium Sacramentis tribuunt, atque in Idola ea convertunt, illis ea accepta ferentes, quæ Dei ſolius ſunt; Fidem, Juſtificationem, Sanctificationem & Regenerationem; hancque peſtilentem de Opere operato perſuaſionem iram Dei ejusque graves pœnas accerſere, ut Exemplum Iſraëlitarum hoc loco docet. Quibus ſimiles erant illi הפושעים prævaricatores inter Iſraëlitas, apud Jeremiam ſubinde clamantes & crepantes, היכל יי׳ היכל יי׳ היכל יי׳ *Templum Domini, Templum Domini, Templum Domini*, Jerem. 7. v. 4. q. ſc. Deus propter ſolum Templum inter ipſos erectum eos ſervaturus eſſet. Aliter ſenſit David, ut in præced. quæſtione vidimus.

Circa Secundum, de eo quod viris Beth-Schémeſch accidit, quæritur

1. *Quodnam fuerit eorum peccatum propter quod adeò graviter peccati fuerunt?*

Scriptura commemorat 1. Sam. 6. cùm Philiſtæi Arcam à ſe captam, plauſtro impoſitam, unà cum muneribus Iſraëlitis remiſiſſent, Vaccas plauſtro illi alligatas ſe direxiſſe per viam *Betſchemeſch* (quod non longè diſtabat à Cirjath-jeárim,

paſſibus

paſſibus circiter 5000. ferè ad Auſtrum, ut quidam volunt:) eo tempore Viros Betſchémeſch, occupatos in meſſe, levantes oculos ſuos vidiſſe Arcam adventantem, & lætatos eſſe; plauſtrum autem, ubi veniſſet in agrum Joſuæ Bethſchimſchitæ, ſubſtitiſſe: Arcâ ibi receptâ, eos concidiſſe ligna, & vaccas in holocauſtum immolaſſe Domino: Arcâ à Levitis in lapide quodam magno, qui ibi erat, depoſitâ à Levitis, & Satrapis Philiſtæorum eousque eam deducentibus domum reverſis, arcâ in agro illo manente, quosdam ex Betſchimſchitis introſpexiſſe in eam, eaque propter graviter à Deo punitos eſſe.

Verba Hebræa de hoc illorum peccato ſunt; v. 19. כִּי רָאוּ בַּאֲרוֹן יְהוָה *Quia viderunt in Arcam Domini.* Id quid ſit vel fuerit, quæritur?

Paraphraſtes Chaldæus reddit; עַל דַּחֲדִיאוּ דַּחֲזוֹ אֲרוֹנָא דַיָי כַּד גְּלִי *Eò quòd lætati eſſent videntes arcam Domini captam.*

R. Salomon ad id quod v. 13. dicitur, וַיִּשְׂמְחוּ לִרְאוֹת *Et lætati ſunt videndo eam*, ſcribit; היו מסתכלין היאך הוא בא לבדו ומשמחתם נהגו בו קלות ראש ולא היו מסתכלין בו באימה ודרך כבוד: *Aſpicientes eam adventantem ſolam, gaudio levi ac temerario eam exceperunt, neq; aſpiciebant eam cum tremore & debito reſpectu.* Sic quoque videtur intellexiſſe quod v. 19. dicitur, quia nihil ad ea verba notavit.

R. D. Kimchi ad v. 13. ſcribit; *Adeò lætati ſunt videntes Arcam*, עד שמרוב שמחה פרצו לראות בארון ופתחו וראו מה שבתוכו לפיכך נענשו: *ut præ magnitudine lætitiæ prorumperent ad introſpiciendum in arcam, eam aperientes, & videntes quid in ea ſit, unde & puniti fuerunt, juxta id quod ſcriptum eſt*; Ne ingrediantur ut videant, quando operient ſanctitatem, & moriantur, Numer. 4: 20. In hanc ſententiam quoque ſcribit Rabbenu Jeſchájah.

R. Levi ben Gerſon; *Percuſſit Deus viros Bethſchémeſch, quia videntes arcam Domini*, ולא עזבו מלאכתם שהיו קוצרים קציר חטים *non dereliquerunt opus ſuũ: erant enim tunc metentes meſſem triticeam.*

Deſumpta ſunt hæc poſtrema ex Talmud Sota cap. 7. fol. 35. col. 1. 2. ubi legitur: ויך באנשי בית שמש כי ראו בארון משום דראו ויך אלהים · ר' אבהו ור' אליעזר חד אומר קוצרין ומשתחוים היו וחד אמר מילי נמי אמור מאן אמריה להא דאמריה ומאן אתא עלך דאפייסה:

X

Digitized by Google

Et percuſſit Viros Betſchémeſch, quia viderunt arcam, *hoc eſt, quia viderunt, ideò percuſſit eos Deus. R. Aſhu & R. Elieſer diſputabant, inter ſe* (quomodo ſc. hoc ſit intelligendum:) *Unus dicebat, metebant & incurvabant ſe*(non ſc. honoris causâ deſiſtentes ab opere ſuo, unde contemptibilis erat hic ipſorum aſpectus:) *Alter dicebat, verba etiam* (ſc. ignominioſa contra eam) *protulerunt, dicentes; Quis irritavit te, cùm irata contra nos fuiſti?* (non liberando ſc. populum tuum) *Et quis placavit te, quando placatam te oſtendiſti?* (ſponte ſcilicet ad nos revertendo.)

Abarbenel poſteaquam has Sententias òmnes adduxit; aliam ipſe profert, quam putat magis eſſe vero conſentaneam. Sic ergò ait; *Poteſt etiam dici, quòd 70. illi viri, qui mortui ſunt è Bethſchimſchitis, ideò interempti fuerint, quòd adventante ad ſe Arcâ, & ſcientes, quæ ea fecerit inter Philiſtaos, dixerint;* Quis poterit conſiſtere coram Deo ſancto iſto? & ad quem aſcendet à nobis? *h. e. Quis poterit conſiſtere coram eâ? Nam dum Arca erat extra Tabernaculum, grandem edidit ſtragem & internecionem. Quod ſi itaq; & nos moriamur, ſicut mortui ſunt Philiſtei propter eam, ad quem è nobis ibit?* h. e. *In quámnam urbem mittemus eam, quemadmodum Philiſtei eam ab una urbe ad alteram miſerunt? Hoc itaq metu compulſi, miſerunt Legatos Kirjath-jeárim, ad ſignificandum ipſis, Philiſteos remiſiſſe Arcam Domini, dicendo;* Deſcendite abducite arcam ad vos. *Poſteaquam viri Kirjath-jeárim abduxiſſent Arcam, & eam detuliſſent in domum Abinadab & Eleaſaris filii ejus, retinuerunt eam, neq; à ſe dimiſerunt, quemadmodum fecerant viri Betſchémeſch. Aequum igitur fuit, ut è Bethſchimſchitis, qui ejecerunt arcam è medio ſui, neq; ei voluerunt habitationem inter ſe concedere, morerentur ſeptuaginta viri. Quia enim idem fecerunt quod Philiſtei, qui eam expulerunt ex uno loco in alium, conveniens fuit, ut ſimili pœnâ afficiantur, & quidam ex illis moriantur. Ex viris autem Kirjathjeárim ne unicus quidem mortuus eſt, quia eam benignè exceperunt. Juxta hanc expoſitionem, quod v. 20. dicitur;* Dixerunt ergo viri Bethſchémeſch, Quis poterit ſtare coram Deo ſancto iſto &c. *Item;* Miſeruntque nuntios ad habitatores Kirjathjeárim &c. v. 21. *Item;* Venerunt ergo viri Kirjathjeárim, cap. 7. v. 1. *hæc, inquam, omnia facta erunt ante necem ſeptuaginta illorum virorum, quaſi diceretur;* Dixerunt enim;

Miſerant

Digitized by Google

Miſerant enim nuntios; Venerantque viri Kirjathjeárim &c. *Ideò autem hæc* (quæ ſc. antea geſta erant) *poſtea demum commemorantur: Superius dictum fuerat, Deum, connumeratis illis viris 70. quos percusſit in viris Bethſchémeſch tùm vidiſſent arcam, percusſiſſe quinquaginta millia, & luxiſſe populum; ideò poſtea ſubjungit cauſam, quare illos 70. percuſſerit, dicens; illud ea de cauſa factum eſſe, quòd noluerint domicilium & habitationem arcæ concedere inter ſe, ſed eam miſerint à ſe in Kirjathjeárim; ideò percusſiſſe ex eis 70. quot ſc. viris conſtat Synedrium magnum. Atq; hæc, meo judicio, convenientiſſima eſt expoſitio, juxta ſenſum Scripturæ literalem. Eam confirmat, quòd dum dixerunt;* Quis poterit ſtare? *percuſſorum & morte ſublatorum nullam mentionem fecerint, eò ſc. quòd tùm nondum mortui fuerant.* Hactenus ille.

Quicquid horum ſit, videntur illi peccaſſe *Curioſitate*, & *licentiam* uſurpaſſe ſibi non conceſſam. Non fruſtrà arca operimento erat tecta, unde ſine mandato operimentum illud aperire & aufferre, atq; inſpicere eam nō licebat ſub pœna mortis, Num. 4. v. 5. 20. Ad vaſa ſanctitatis (*inter quæ & Arca erat*) ne quidem ipſis Levitis, cuſtodiam Tabernaculi habentibus, accedere, eaque contingere licebat, ne moriantur, Num. 18. 4. Et cum hac Curioſitate & Licentia procul dubio etiam Contemptus aliquis concurrebat, quamvis externis holocauſtis & ſacrificiis eam honorare velle videri voluerint.

2. *Quænam horum Bethſchemeſchitarum fuerit pœna, & quot ex illis morte ſublati fuerint?*

Cauſam hujus quæſtionis præbet Textus hiſtoriæ, cujus verba partim videntur ſubobſcura, partim impropria, & à conſueta aliâs Scripturæ phraſeologiâ recedentia.

Ita ea habent: ויך בעם שבעים איש חמשים אלף איש ויתאבלו העם כי הכה יי בעם מכה גדולה h. e. *Et percusſit in populo ſeptuaginta viros, quinquaginta mille viros, & luxit populus, quòd edidiſſet Dominus in populo plagam vel ſtragem magnam.*

Inſolitum & improprium eſt 1. quòd majori numero 5000. præponitur minor 70. virorum: 2. quòd, ſi conjunctim

Digitized by Google

iſti numeri ſint accipiendi & exponendi, omittatur conjunctio Copulativa ET; 70. & 50000. viri.

Hinc diverſæ extiterunt hac de re Interpretum Hebræorum ſententiæ.

Paraphraſtes Chaldæus tranſtulit: וּקְטַל בְּסָבֵי עַמָּא שִׁבְעִין גֻּבְרָא וּבִקְהָלָא חַמְשִׁין אַלְפִּי גֻּבְרָא וְאִתְאַבַּלוּ עַמָּא אֲרֵי מְחָא יְיָ בְּעַמָּא מָחָא סַגִּיאָה *Et occidit in Senioribus populi 70. viros, & in catu* (plebejorum) 50000. *viros, luxeruntq; populus* &c.

Talmudici in loco ſuprà allegato ex Tractatu Sota, unum volunt eſſe explicationem alterius: Sic enim illic: ר' אבהו ור' אלעזר חד אמר שבעים איש הוו וכל אחד ואחד שקול כחמשים אלף וחד אמר חמשים אלף היו וכל אחד ואחד שקול כשבעים סנהדרי *Rabbi Aſbu & R. Eleaſar diſputabant de horum verborum ſenſu; Unus dicebat; Septuaginta duntaxant erant, ſed quorum unusquisque æquivalebat* 50000. *Alter dicebat; Quinquaginta mille fuerunt* (ſc. percuſſi) *quorum unusquisq; equivalebat* 70. *aſſeſſoribus Synedrii.* Idem legitur in Bemidbar rabba, ſect. 5.

R. Salomon, uti perpetuò, ita & hîc, in horum Rabbinorum ſententiâ acquieſcit, nihilque ulteriùs addit.

R. David Kimchi literam contextus premens, ait; חסר ו"ו השמוש חמשים אלף איש כמו שמש ירח, ראובן שמעון *Deficit Vav ſervile ſeu copulativum, pro,* ET quinquaginta mille viri; *ſicut & in iſtis;* Sol Luna (*pro,* Sol ET Luna) *Habac.* 3. 11. *Item,* Ruben Simeon (*pro,* Ruben ET Simeon,) 1. *Chron.* 2. 1. Poſtea, quaſi incertus, adducit etiam Paraphraſtæ Chaldæi & Talmudicorum ſententias.

R. Levi ben Gerſon etiam ſequitur Talmudicos.

Abarbenel de his Sententiis omnibus dicit, quòd ſint זרים מאד בפשט הכתוב *abſurda valdè ſecundum ſenſum Scripturæ literalem;* idq; poſtea prolixiùs ita oſtendit: 1. *Betſchémeſch, ait, fuit oppidum parvum, de quo non dici poteſt, quòd in eo percuſſi fuerint* 50000. *viri, & remanſerint quos ablegarent ad Kirjathjearimitas.* 2. *Si maximè dicamus, tantum illic populum fuiſſe, quæritur, quomodo illi omnes morte mulctati ſint propter leviuſculum peccatum? Nam ſi dicamus, id ideò factum eſſe, quòd non deſtiterint ab opere ſuo,* לא היה עון פלילי *hoc non adeò grave fuit peccatum; quamvis impoſſibile ſit, ut*

ſit, ut 50000. *viri meſſuerint; Et cùm dicatur, Betſchemeſchitas eo die obtuliſſe holocauſta, & ſacrificia ſacrificaſſe, protul dubio tum deſtiterunt ab opere ſuo, lætantes & honorantes Deum de opibus ſuis. Quod ſi aliquid inconveniens vel minus dignum contra Deum ſunt loquuti, procul dubio id à paucis duntaxat factum fuit, non à toto Cœtu. Si Arcam aperuerunt, non poteſt id factum fuiſſe ab omnibus* 50000. *viris, ut propterea omnes illi morte affecti fuerint. Meo itaq; judicio dicendum, nonniſi Septuaginta viros è Betſchemeſchitis percuſſos fuiſſe; idq;, vel quòd minus decenter de Arca ſint loquuti, vel quòd illi* 70. *ſoli non deſtiterint ab opere ſuo, vel etiam quòd illi ſoli Arcam aperuerint, & manum ei admoverint, ſicut Scriptura ait;* Et extraneus, qui acceſſerit, morietur, Numer. 1. v. 51. *Et æquum erat hos* 70. *à Deo morte afficere propter peccatum ſuum. Nam cùm Philiſtei, qui non illuſtrati fuerunt luce Legis & Veritatis, mortui fuerint, eò quod contigiſſent Arcam fœderis; quanto magis morte puniendi fuerunt Iſraëlitæ, qui ejuſdem criminis ſe reos fecerunt, cùm Deus dicat;* In propinquis meis ſanctificabor, & in conſpectu totius populi glorificabor, Levit. 10. v. 3. *Quod ad* 50000. *alteros attinet, quorum ſit mentio, hic fuit numerus omnium impiorum, qui mortui fuerunt propter Arcam, tam in urbibus Philiſtæorum* (de quibus cap. 5.) *quam in Bethſchémeſch, qui omnes in univerſum* 50000. *Iſtud voluit Scriptura hîc ſignificare, quia hac narratione hîc abſolvit & concludit hiſtoriam Philiſtæorum, reditum Arcæ, & Miracula Arcæ circa omnes eos qui ipſius causâ morte affecti fuerunt. Sic præfixum* ב In, *in* באנשי בית שמש *ponitur pro* עִם Cum; *ſicut ibi,* ברכבו ובפרשיו In (*h.e.* Cum) curribus, & in (*h.e.* Cum) equitibus ejus, Exod. 14. 17. *Sic Ephodeus in Grammatica ſua quoq; docet* ב *aliquando poni pro* עִם. *Sic ergo, dum Scriptura ait,* Quinquaginta mille viros; *perinde erit, ac ſi dixiſſet;* Et percuſſit unà cum 70. viris Betſchemeſch, qui inſpexerant Arcam, ſummatim 50000. *Tot enim percuſſi fuerunt in univerſum propter Arcam. Hæc expoſitio clariſſima & planiſſima eſt, ad emergendum è variis dubiis ſuprà commemoratis. Refert poſtmodum Scriptura,* Viros Bethſchémeſch luxiſſe, eò quòd percusſiſſet Deus populum plagâ magnâ; *quæ fuit Mors illorum* 70. *virorum; eò quòd reſpectu Parvi illius loci hæc plaga maxima fuerit. Sic ille.*

7. Noſtri Interpretes ſic ferè intelligunt, quòd 70. illi fuerint

de Sacerdotum genere; 50000. ex Iſraëlitis omnibus, quorum alii in ſtativis erant, ut ſuos fines à Philiſteorum incurſionibus defenderent, alii frequentiâ maximâ confeſtim accurrerint, quùm Bethſchemeſchitarum acclamationes, & famam de reverſa arca audiviſſent. Vide notas D. Junii & Trem. Deodatum, Biblia Belgica, Petrum Martyrem &c. Lyranus Paraphraſtem Chaldeum ſequitur.

Circa *Tertium* quæritur;

Quodnam fuerit peccatum Uzæ propter contactum Arcæ mortui?

Hiſtoria extat 2. Sam. cap. 6. v. 4. 5. 6. & 7. & 1. Chron. 13. Cum David Arcam de domo Abinadab reduceret, & veniſſent ad *Arcam Náchon*, (quæ in lib. Chronicorum dicitur, *Area Cidon*) Uzam, qui Arcam comitatus erat, quùm boves declinarent, extendiſſe manum, & eam retinuiſſe; hujusque rei causâ exarſiſſe furorem Domini contra Uzam, & percusſiſſe ipſum ibi עַל הַשַּׁל *propter errorem vel imprudentiam*, ut mortuus ibi fuerit juxta Arcam &c.

Cauſam hujus pœnæ vocat Scriptura שַׁל, quam vocem plerique deducunt à Radice שָׁלָה, per ablationem tertiæ radicalis ה, & reddunt, *Errorem, Imprudentiam.*

Sic Paraphraſtes Chaldæus; עַל דְאִשְׁתְּלִי *Eò quod erraverit.*

R. Salomon; על השגגה *Propter errorem*; שהיה לו לדרוש *quia primò interrogare debebat, & conſulere Prophetam* (num ſc. hoc ipſi eſſet licitum) קל וחומר נושאיו נשא בירדן הוא עצמו לא כל שכן h. e. *Argumento à majori ad minus; Portantes ſe portavit ſc. Arca per Jardenem, quantò magis ſeipſam hic portare & ſuſtinere potuiſſet?* Ad hanc ipſius Gloſſam intelligendum, ſciendum, illam deſumptam eſſe ex Talmud Sota fol. 35. col. 1. ubi legitur: *Poſteaquam aſcendiſſet ultimus ex Iſraëlitis è Jardene, reverſa fuerunt aquæ in locum ſuum, ſicut dicitur*; Et fuit cùm aſcendiſſent Sacerdotes, portantes Arcam fœderis Domini, è Jordane, ablatæ fuerunt plantæ pedum Sacerdotum in ſiccum, & reverſæ ſunt aquæ Jordanis in locum ſuum, & fluxerunt ſicut antea ſuper omnes ripas ſuas, Joſ. 4. 18. *& ſic habetur, Arcam, & Portantes eam, &*

Sacerdotes

Sacerdotes ſtetiſſe ab una parte, Iſraëlitas (populum) *à parte altera, & per conſequens*, נשא ארון נושאיו *portavit Arca portantes ſe, & tranſivit, ſicut dicitur*; Quum autem finem transeundi feciſſet univerſus populus, tranſivit arca, & Sacerdotes qui erant ante populum &c. *Et propter hoc mulctatus fuit Uza, ſicut dicitur*; Et venerunt usque ad aream Cidon; & extendit Uza manum ſuam ad Arcam Dei; 1. Chron. 13. 9. אמר לו הקב״ה עוזא נושאיו נשא עצמו לא כל שכן *Tum dixit ei Deus, Uza; Portantes ſe portavit, quanto magis ſeipſam!* Andreas Maſius Comment. in Joſuam ad cap. 4. v. 11. ſcribit; *Videntur quidem iſta in hanc ſententiam dicta, Sacerdotes, cùm arca juxta priorem illam ripam, è qua flumen primò attigerant, adhuc inſtitiſſe in fluminis alveo, nunc verò demùm per tranſverſum evadere in* Cananeam. *Unde natum eſt* Talmudicorum *commentum, quod illo, quem nuper citabam, loco ſcriptum reliquerunt; cùm jam univerſus populus tranſiviſſent in Cananaam, Sacerdotes retuliſſe Arcam in eam ipſam ripam, è qua primùm in aquas deſcenderant; cùm proximè ad eam inſtitiſſent: cumq; ſubitò, diffuſâ aquarum illâ mole, quæ adhuc fuerat Arcæ præſentiâ cohibita, repletus fuiſſet alveus, tùm demùm tranaviſſe, per interlabentes aquas, Arcam in Cananæam, ſpectante ex adverſa ripa populo, atq; ſuos bajulos ſecum transvexiſſe, ut jam ipſa portaret eos, à quibus fuiſſet nuper portata. Sed inſulſum hoc commentum etiam Kimchi exagitat. Nimirum iſti homines quidvis potiùs comminiſcuntur, quàm ut patiantur ſe non ineptos videri.*

Rabbi David Kimchi de præcedenti Rabbinorum expoſitione ſcribit Joſ. 4. v. 11. אני תמה מזה הדרש מה הצריכה לזה לאלה הפסוקים *Ego verò miror hanc ipſorum expoſitionem; quid enim opus eſt his ad verſuum horum explicationem?* &c. Et ad 2. Sam. 6. ſcribit: *Uza erravit, quando tenuit eam: nam hoc non conceſſum erat niſi filiis Levi, qui præ reliquis Iſraëlitis ſanctificati fuerunt. Quod ſuperiùs dicitur*, quòd Eleazarum fratres ejus ſanctificaverint, ut cuſtodiret Arcam Domini, 1. Sam. 7. 1. *id intelligendum eſt de cuſtodia domus, in qua Arca fuit, ad conſervandam ſcil. eam mundam, everrendo, & aquâ conſpergendo coram arcâ; non quòd ipſi permiſſum fuerit manum ad arcam extendere, & eam loco movére. Hoc enim nulli poterant facere niſi Levitæ. Et ſic David faſſus eſt hoc peccatum, ſicuti* 1. Chron. 15. 13. dicitur, Quia à principio non adfuiſtis, rupturam fecit Deus in nobis,

quia

quia non requiſivimus eum ſecundum ritum. *Rabbini noſtri volunt, Uzam peccaſſe in eo, quòd exiſtimans arcam lapſuram in terram, eò quod declinaſſent boves, eam tenuerit, atq; ita detraxerit honori & ſanctitati Arcæ, quaſi ſeipſam non poſſet tenére ſine bajulo, & hujus rei causâ punitum eſſe &c.*

Sic Rabbenu Jeſchájah: *Morte mulctatus fuit* על השגגה שׁשגג לשלוח יד בארון ולא שם לבו שהארון יישר את הפרות מבלי מנהיג *propter errorem quem commiſit, extendendo manum ad Arcam, non cogitans, Arcam per ſeipſam vaccas in rectam viam directuram, ſine rectore vel ductore.*

Abarbenel, more ſuo, accuratiùs & exactiùs hæc explicat: במעשה הזה היו ארבעה פשיעות גדולות *In actione hac*, inquit, *concurrerunt quatuor prævaricationes magnæ*; 1. *Quia, ex præſcripto Legis, geſtatio Arcæ Levitis ſolis injuncta erat, ut illi humero portarent Arcam, ut ſuprà vidimus, ideò grave peccatum fuit commiſſum in eo, quòd nunc Arcam impoſuerint plauſtro novo. In Bemidbar rabba quoq; ſcribunt, hac in re peccatum fuiſſe* (à Davide,) *atq; eo nomine Achitophelem increpuiſſe Davidem, dicendo ei; Diſcere debebas à Moſe præceptore tuo, Levitas nonniſi humero debere geſtare Arcam. Id quod verum eſt. Nam quamvis Philiſtei idem quoq; fecerint, illi nullam Legis & Præceptorum habuerunt notitiam, ut qui alieni erant & extranei: quòd verò Iſraëlitæ Philiſtæorum exemplum hac in re ſunt ſequuti, & Legem Domini deſeruerunt, Arcam non uti præceptum erat adducendo, peccatum fuit graviſſimum.* 2. *quia ne quidem Levitis permiſſum fuit Arcam Dei attingere, neq; etiam ipſimet corpore ſuo eam geſtarunt & contigerunt, ſed portarunt eam Vectibus; Unde prævaricatio fuit, ſi Levitæ Arcam ipſam contigiſſent, nedum reliqui Iſraëlitæ.* 3. *prævaricatio fuit Uzæ propria, qui non fuit Levita, neq; facultatem habuit tangendi Arcam Dei, ſicut dicitur*; Quicunque acceſſerit, qui, inquam, acceſſerit ad Tabernaculum Domini, morietur, Num. 17. v. ult. 4. *ex ſententia Rabbinorum noſtrorum peccavit* ὀλιγοπιστίᾳ *exiſtimans Arcam prolapſuram in terram, & ſic apud ſeipſum diminuit ſanctitatem Arcæ, quaſi per ſe non poſſet ſubſiſtere ſine bajulo, unde Deus B. ei dixit; Bajulos ſuos bajulavit Arca, ſeipſam quantò magis? Quia itaq; Deo non confidit, neq; credidit Providentiam ejus Arcæ adeſſe, ideò morte mulctatus fuit. Hoc docet, quod legimus in 1. libro Chronicor. cap. 15. v. 2.*

Tunc

Tunc dixit David, non eſt fas ut quiquam portent arcam, niſi Levitæ: illos enim elégit Dominus, ut portent Arcam Dei &c. *Item*; Et vocavit David Tzadókum, & Abijatharem Sacerdotes, & Levitas, Urielem &c. Dixitque eis; Vos eſtis capita patrum Levitarum, ſanctificate vos & fratres veſtros, & inferte Arcam Domini Dei Iſraëlis in locum quem præparavi illi: Quia à principio non adfuiſtis, rupturam fecit Dominus Deus in nobis, quia non requiſivimus eum ſecundum ritum; h. e. *Quia vos Levitæ à principio non adfuiſtis, vectibus ex præſcripto Legis eam portantes, ideò rupturam fecit Deus in nobis; quia non requiſivimus & conſuluimus, neq; more & modo conſueto eam adduximus.*

Sic itaque duo notantur præcipua peccata pœnam hanc accerſentia Uzæ; quòd contra præceptum Dei Arcam 1. currui impoſuerit & deportârit, 2. eandem audactiùs contigerit.

Caput XIX.

De Effectis Arcæ miraculoſis, quæ exteris gentibus evenerunt; nominatim Philiſteis; & quidem tum in Deo ipſorum Dagone, tum in Populo ipſo.

Atque hæc hactenus conſideranda nobis venerunt circa Pœnas & judicia Dei, quæ propter Arcam Iſraëlitis evenerunt.

Sed & ea ſunt notabilia miracula, quæ *Exteris Gentibus* ex præſentia Arcæ acciderunt, *Philiſtæis* nominatim, quæ hiſtoria extat 1. Samuel. cap. 6.

Primò memoratur illic, quòd poſteaquam Arcam ceperunt ab Iſraëlitis, *eam tulerint Aſdódam, & introduxerint in domum Dagonis Dei ſui, eamq; ſtatuerint juxta*

Digitized by Google

Dagon: craſtino verò die quùm ſurrexiſſent, repertum fuiſſe Dagonem dejectum in faciem ſuam coram Arca Domini: Itaq. ipſum ſuſtuliſſe, & in locum ſuum reſtituiſſe: Quùm verò poſtero die manè redirent, denuò proſtratum fuiſſe Dagónem in faciem ſuam coram arca Domini, caput & ambas palmas manuum ejus in limine abſciſſas jacuiſſe, nec quicquam de eo niſi corpus, ſeu truncum, remanſiſſe, & hac de cauſa Sacerdotes Dagonis, neq. quosvis alios, ingredientes domum Dagonis, ſuper limen Dagonis in Aſdod calcaſſe.

Quærunt hic Hebræi;

1. *Quo fine Philiſtei Arcam in fanum Dei ſui, juxta Dagonem, repoſuerint?*

Alii volunt Honoris, alìi, Ludibrii causâ hoc ab illis eſſe factum. Extat ea de re locus in Medraſch Samuelis, mihi fol. 55. col. 3. דבי יוחנן ור׳ שמעון בן לקיש · ר׳ יוחנן אמר כבדוהו אמרו זה אלוה וזה אלוה יבוא אלוה וישרה אצל אלוה · ר׳ שמעון בן לקיש אמר כך יהיה שכרן אלא אמרו זה נוצח וזה נצוח יבוא נצוח ויתעבד לנוצח *R. Jochanan & R. Simeon de hac re diſputarunt. R. Jochanan dixit; Philiſtei dixerunt, Hic eſt Deus* (nempe Dagon) *& hic eſt Deus* (nempe Arca:) *veniat igitur Deus unus, & habitet juxta Deum alterum. R. Simeon ben Lákiſch autem dixit, ſi res ita haberet, tùm mercedem & præmium* (non pœnam) *meriti fuiſſent: ſed dixerunt, Hic* (Dagon) *eſt Victor, & hic* (Arca) *eſt Victus: veniat igitur Victus, & ſervus ſit Victoris.*

Atque hæc poſterior ſententia videtur eſſe magis veroſimilis, quòd voluerint Arcam Dagoni ſuo, tanquam Deo ſuo tutelari, & victoriæ datori, ſpolia opima offerre, atque ita de parta victoria non ſolùm contra Iſraëlitas, ſed & de ipſorum Deo, triumphum agere. R. Samuel Laniádo in כלי יקר exiſtimat, ideò in textu non dici וַיָּשִׂימוּהוּ *Et poſuerunt eam*, ſed וַיַּצִּגוּ (Et ſtatuerunt;) quòd hoc verbum Servitutem importet, ſicut illic, אַצִּיגָה נָּא מִן הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי *Statuam*, vel, *ſtare faciam de populo qui mecum eſt*, Geneſ. 33. 15. ſc. ad miniſtrandum, & ſervitia ipſius Jacobi: Pariter hìc dici, וַיַּצִּגוּ *Et ſtatuerunt*; ut ſc. Arca ibi ſtaret ad ſerviendum Deo ſuo Dagoni.

Quemo-

2. *Quomodo Deus hanc injuriam & contumeliam vindicarit?*

Lentò gradu ad vindictam ſui Divina procedit ira, & tarditatem ſupplicii gravitate compenſat, ſcribit Valer. Max.

Primò reperiunt manè Dagonem נוֹפֵל לְפָנָיו proſtratum in terram coram Arca Domini; illæſum tamen & integrum. Quod hìc dicitur נוֹפֵל לְפָנָיו ambiguum eſt: relativum enim pronomen in לְפָנָיו poteſt referri vel ad Dagonem, vel ad Arcam, & ſignificare, *Prolapſum in vel ſuper faciem* ſuam: vel, *Ad faciem* ejus, h. e. *ante Arcam.* Quamvis juxta literam probabilius ſit, referendum eſſe ad Dagonem, quia de Arca poſtea ſequitur; non deſunt tamen ex Hebræis, qui poſteriori ſenſu accipiunt. Verſu ſecundo dicitur, illos ſtatuiſſe Arcam אֵצֶל דָּגוֹן quod eſt, *Juxta Dagonem, Ad latus ejus.* Dicunt itaque, illum, cùm caderet in faciem, debuiſſe jacere *juxta Arcam*, non *ante Arcam*: indicari ergo שהיה בזה נס בתוך נס *quòd hìc fuerit Miraculum in Miraculo.* Quamvis enim Dagón ſtaret juxta Arcam, ad latus ejus in eodem pariete, tamen eum ruentem, converſum ſc. & è loco ſuo collaterali egreſſum, ita cecidiſſe, ut ante faciem Arcæ ex adverſo ejus jacéret. Ad hoc innuendum ſubjici poſtea; *Ad faciem*, vel, *Ante Arcam Domini.* Meminit hujus antè productus Samuel Laniádo. Idem notat in eo quoque occulti aliquid, quòd non dicatur in Præterito, דָּגוֹן נָפַל *Dagon cecidit*, ſed נוֹפֵל *Cadentem*: ideò enim ita loqui Scripturam, ut indicet, quòd illa forma & ratio Cadendi non fortuita & per accidens fuerit, ſed ex certa intentione, ſicut cum quis, inſtar ſervi, ſponte procidit coram Domino ſuo. Sic Lyra: *Pronus jacebat, quaſi faciens ei reverentiam.*

Secundò commemoratur, *illos bis non obſtantibus repoſuiſſe Dagónem in locum ſuum*, exiſtimantes ſc. illum accidentaliter & caſu quodam cecidiſſe: *quum verò poſtero manè redirent; illos non tantùm, uti antea, reperiſſe Dagonem dejectum in terram, ante faciem Arca, ſed & caput ejus atq; ambas manus abſciſſas veluti, ad vel in limine Templi, nec quicquam remanſiſſe præter Dagónem*, h. e. eſt corpus & truncum ejus, ut Jonathan exponit.

Nempe ne, ut priùs, ſibi fingerent fortuitò hæc evenire,

Digitized by Google

miraculo factum, ut caput & manus ejus abſciſſæ fuerint &c. & ad limen domûs inventæ.

Quòd dicitur; רַק דָּגוֹן נִשְׁאַר עָלָיו *Tantùm Dagon remanſit in eo*; Hebræi ita intelligunt. Quidam ajunt, *Corpus Dagónis totum retuliſſe formam Piſcis; Caput & Manus, formam humanam.* Sic R. D. Kimchi. Alii: כי דגון מטיבורו ולמטה היה צורת דג ולפיכך נקרא דגון ומטיבורו ולמעלה צורת אדם כמו שנאמר וגו׳ *Dagonem inde ab umbilico & infrà habuiſſe formam Piſcis, atq; hac de cauſa nominatum fuiſſe* דָגוֹן (nam דָג *Dag* eſt Piſcis:) *ab umbilico ſursùm, formam habuiſſe hominis, ſicut dicitur*; Et duæ volæ manuum ejus abſciſſæ. *Hinc itaq; dici*, Tantùm *Dagon remanſit in eo*; *ea ſc. pars ipſius, quæ formam* Dag ſive Piſcis *referebat*; ignominiæ ſc. causâ. Alii עליו reddunt; *Juxta eam*, ſc. arcam.

Quòd porrò dicitur v. 5. *Ideò nec Sacerdotes Dágon, nec alii omnes, qui ingrediuntur domum Dágon, calcant ſuper limen Dagon in Aſdod, usq; ad diem hanc*; hunc morem illos ideò obſervaſſe, quòd exiſtimarint, locum illum eſſe ſanctum, quòd in eo repererint Caput & Manus Dagónis, ut Abarbenel ſcribit. Superſtitiosè ſc. & idololatricè hunc morem introduxerunt in honorem Dagonis Dei ſui. Hinc in Jalkut Sam. fol. 66. col. 2. ſcribitur; מכאן ראיה שמניחין דגון ועובדין את המפתן *Hinc probatur, quòd derelicto Dagóne coluerint Limen.* Ibidē additur; *Rabbi Jeremias, nomine R. Samuelis filii Raf Iſaaci docuit*; ישראל המרו את אלהיה יותר מאומות העולם דכתיב על כן לא ידרכו כהני דגון · אבל בישראל כתיב ופקדתי על הדולג על המפתן *Iſraëlitæ exacerbarunt Deum ſuum magis quàm Gentiles. Nam de Gentibus mundi ſcribitur*; Ideò non calcant Sacerdotes Dagónis &c. *At de Iſraëlitis ſcriptum eſt*; Et viſitabo tranſilientem ſuper limen, Soph. 1. 9. Senſus eſt, quòd iſti Sacerdotes, & cæteri, domum Dagónis ingredientes, nihil aliud egerint, niſi quòd non calcarint ſuper limen ejus, ſed tranſiverint ſuper illud per viam, quæ ibi erat, ſine tranſilitione vel inſilitione: Iſraëlitæ autem protervius egerint, inſiliendo in Templum ſine reverentia & honore.

3. *Cur Deus hoc Miraculum per Arcam ediderit?*

Abarbenel ait; כי לא רצה האלוה ית׳ שיהיה הבעל אצל ארון הקדש *Quia noluit Deus Benedictus, ut Baal eſſet juxta Arcam ſanctam.*

R. Levi

R. Levi ben Gerſon: על צד המופת עשה הש"י לכבודו שהפיל דגון ארצה לפני ארון ה' להעיד כי אין עוד מלבדו *Miraculosè proſtravit Deus Dagónem in terram ante Arcam Domini, propter gloriam ſuam, ut teſtaretur, nullum præter ſe eſſe Deum.*

D. Chryſoſt. Orat. 5. adverſus Judæos: *Ut hoſtes* (Philiſtæi) *intelligerent, victoriam ipſis ceſſiſſe non ob impotentiam Dei, ſed ob iniquitatem eorum, à quibus colebatur, etiam Arca capta in aljena terra vim ſuam oſtendit, dum, Idolo bis in ſolum dejecto, effecit, ut etiam comminueretur.*

Nos Chriſtiani ulteriùs dicamus; Quia ſuprà audivimus, Chriſti typum geſſiſſe Arcam, adeoque Chriſtum in ea & cum ea fuiſſe; ideò & hîc typum elegantem, ſi attendamus, inveniemus.

Quemadmodum ad Arcæ præſentiam proſtratus fuit in terram Dagón, idolum præcipuum Philiſtæorum, capite & manibus ejus abſciſis: ita Chriſtus in hunc mundum venit, ut deſtrueret Opera Diaboli, & variam Idololatriam, per Vocationem Gentium, ex illorum animis exſtirparet: ſic docens, *nullam eſſe communionem Chriſto cum Belial, Templo Dei cum ſimulacbris*, 2. ad Cor. 6.

Quemadmodum Dagon ipſe ſuo caſu & ruinâ teſtatus eſt, Deum Iſraëlis eſſe verum Deum: ita etiam Diaboli ipſi aſſerebant, Chriſtum eſſe Dei Filium.

Quemadmodum Arca capta & devicta, victores ſuos vicit, & de throno ſuo in terram dejecit: ita Joh. 18. legimus, cùm Judas, inſtructus cohorte militum & miniſtris, veniſſet cum lucernis & armis ad quærendum & capiendum Chriſtum, & ipſe eis obviam procedens, & ex eis quærens, *Quem quæritis*, ipſique reſpondiſſent, *Jeſum Nazarenum*, & Jeſus reſpondiſſet, *Ego is ſum*; illos retroactos, & quaſi fulmine percuſſos humi cecidiſſe. Mortem obiit, *ut per mortem aboleret eum, qui mortis habebat Imperium*, Heb. 2.

Quemadmodum Arca à Philiſtæis quidem capta fuit, ſed retineri non potuit, verùm nolentibus volentibus reſtituta: ita Chriſtus etiam à Judæis quidem capi, crucifigi, & oc-

Digitized by Google

cidi debuit: ſed nec in cruce, nec in ſepulchro, nec in morte retineri potuit &c.

Et hæc de miraculo, quod ad Arcæ præſentiam circa Deum Philiſtæorum factum eſt.

Secundò, poſt exemplum potentiæ & virtutis ſuæ editum in *Dagone*, Deo Philiſtæorum, vindictam ſuam exercuit quoque in *Populo*, & *primò* quidem in *Aſdodeis*, de quibus dicitur; *Aggravata eſt autem manus Domini in Aſdodeos, & deſolavit eos & percuſſit eos* בעפלים *mariſcis*; *Aſdodum, & fines ejus: ſecundò*, cùm Aſdodei hoc viderent, &, conſilio priùs habito cum Satrapis ſuis, Arcam à ſe ad Gath ablegaſſent, in *Gathæis*, ſicut dicitur; *Fuit autem, poſtquàm circumduxerunt eam, manus Jehovæ fuit contra civitatem contritione magnâ valdè; & percuſſit viros civitatis à parvo usq; ad magnum, & in locis occultis enatæ ſunt eis mariſcæ: tertiò* in *Ekronitis*: Nam cùm Gatthæi quoque metu hinc perculſi eſſent, nolentes eam diutiùs ſecum retinere, miſerunt eam in *Ekron*, aliam Philiſtæorum ſatrapiam, *qui ſtatim exclamarunt, dicentes, Circumduxerunt ad me arcam Dei Iſraël, ut interficiant me, & populum meum: & mittentes, congregaverunt omnes Philiſtæorum ſatrapas, ac dixerunt, Dimittite Arcam Dei Iſraëlis, ut revertatur in locum ſuum, & non interficiat me & populum meum. Erat enim contritio mortis in tota ea urbe, gravis erat valdè manus Dei ibi: & qui non fuerant mortui, percuſſi fuerunt mariſcis, aſcenditq; clamor civitatis in cœlum.* Hæc extant cap. 5.

Circa hæc quæritur

1. *Quænam fuerit iſta plaga, quâ Satrapiæ iſtæ quatuor Philiſtæorum percuſſi leguntur?*

Dicitur

Dicitur de ea, וַיַּךְ אֹתָם בַּעְפֹלִים *Et percuſſit eos* בעפלים. Quid בַּעְפֹלִים ſit, non adeò liquidum. Pro hac voce in margine legendum ſubſtituitur בַּטְּחֹרִים ſed & hoc incertum, quia iſtæ voces, alibi quàm in iſta hiſtoria, non leguntur.

Quidam *Plagam* indigitari putant indefinitè, voce וַיַּךְ *Et percuſſit: Locum*, בַּעְפֹלִים; quòd explicant *Partes poſteriores, clunes vel nates*, ut & בַּטְּחֹרִים vocem marginalem. Sic LXX. Græci, & Symmachus, Paraphraſtes Syrus, Arabs, D. Hieronymus. Jonathan Paraphraſtes Chaldæus vocem טְחוֹרִים retinuit &c.

Alii per hæc Nomina *Morbum* ipſum intelligunt ejus loci. Quam interpretionem videtur confirmare locus Pſalm. 78. 66. וַיַּךְ צָרָיו אָחוֹר חֶרְפַּת עוֹלָם נָתַן לָמוֹ quem ita nonnulli reddunt; *Et percuſſit inimicos ſuos* (nempe Philiſtæos qui Arcam abduxerunt) *in poſterioribus, opprobrium ſæculi dedit eos* (quòd ſc. in pudendas & probroſas corporis partes juſſu Divino invaſiſſet. Quo ſenſu & Paraphraſtes Ch. reddidit.) Sic Deuteron. 28. 27.

Porrò quis & qualis Morbus fuerit, quoque quærunt. Alii aliter nominant & deſcribunt. Quidam ἕδραν προπίπτουσαν *Sedem prociduam*, vel παράλυσιν τῆς ἕδρας *Reſolutionem ſedis*, qui morbus, pueris & infantibus familiaris. Joſephus τὸ τῆς δυσεντερίας πάθος fuiſſe auguratur. Aquila τὸ τῆς φαγεδαίνης ἕλκος opinatur; Cancri ſcilicet genus quoddam, non ſummam tantùm cutem, ſed ſubjectam etiam carnem depaſcens. Recentiores plerique Interpretes, vel *Hæmorrhoides*, vel *Mariſcas*, reddunt. Et ſic quoque Hebræi plerique, addentes inſuper, morbum hunc non fuiſſe exteriùs; ſed in partibus loci illius interioribus abſconditum, atq; inde magis dolorificũ, & minùs curabilem, quod arguunt ex eo, quod dicitur; וַיִּשָּׂתְרוּ לָהֶם עְפֹלִים *& occultata fuerunt illis iſta* עפלים v. 9. De his videantur præter Commentatores quoque Lexicographi, & Nicolaus Fullerus in Miſcellan. Theol. lib. 5. cap. 3.

Porrò autem præter iſta, quæ in Textu Hebræo hoc loco habentur, & ex eo ſunt adducta, adjicit Vulgata Verſio Latina ad verſum ſextum ſeqq. quæ in Hebræo non habentur; *Et ebullierunt villæ & agri in medio re-*

dio regionis illius, & nati ſunt mures, & facta eſt confuſio mortis magna in civitate. Sic LXX. καὶ μέσον τῆς χώρας αὐτῆς ἀνεφύησαν μύες. καὶ ἐγένετο σύγχυσις θανάτου μεγάλη ἐν τῇ πόλει. Quæritur itaque,

II. Quid de hoc aſſumendo ſit ſententiendum, unde id natum, & huc translatum?

Nicolaus de Lyra ſcribit: *Totus iſte verſus non eſt in Hebræo, nec in libris antiquis, ſed per modum Gloſſæ primò fuit additum hoc extra textùm, eò quòd infrà cap. 6. exprimitur iſta plaga Murium facta in quinq; civitatibus principalibus, quarum Asdod erat una: & poſtea aliqui imperiti hunc verſum inſeruerunt textui, ſicut & in pluribus aliis Scripturæ locis reperitur.* Veriſſimè. Capite 6. Sacerdotes & Divini Philiſtæorum conſulti, quid de Arca eſſet faciendum, quæve debeat eſſe hoſtia pro peccato, quam ei redditurí ſint? reſponderunt; *Secundum numerum Principum Philiſtæorum, quinq; Ani aurei, & quinq; mures aurei, quia plaga una eſt omnibus vobis, & principibus veſtris: Facietisq; imagines anorum veſtrorum, & imagines murium veſtrorum, qui devaſtarunt terram, & dabitis Deo Iſraël gloriam.* Murium cap. 5. nulla fit mentio: quia verò hîc Philiſtæi eorum meminerunt, tale quid factum fuiſſe non eſt dubitandum. Diverſæ autem ſunt de illis Interpretum ſententiæ. R. Sal. exponit de Morbo ipſo ſuprà memorato: עכברים נכנסים ושומטים בני מעיהם ויוצאין *Mures ingrediebantur, & extrahebant inteſtina illorum, ut egrederentur.* Abarbenel, המורסות ההם הנולדות בפי הטבעת באותו חולי דמות עכברים וקצת הרופאים קראום כן לחדמותם אליהם: *Puſtulæ ſive Ulcera illa, enata in orificio podicis ipſorum ex illo morbo, habebant ſimilitudinem murium. Et quidam Medici ſic vocant eas, quòd muribus ſint ſimiles. Dicit de illis,* Qui devaſtarunt terram; *quia iſte morbus vaſtavit & afflixit ipſos.* Quod R. Salomon ſcripſit, deſumptum eſt ex Medraſch שוחר טוב, quod his verbis adducitur in Jalkut fol. 15. col. 2. ad; *Et gravis fuit manus Domini ſuper Asdodeos* לפי שאמרו הרשעים אלה הם האלהים המכים את מצרים י׳ מכות היו לו ושלמו׳ אמר ליה הק׳בה אין לי מכה עתה אני מביא עליכם מכה שלא נהיתה מעולם אלו עכברים שהיו שומטים במעיכם חזרו לעשות להם ספלים היה העכבר אומר לספל אנו שלוחים של מי שאמר והיה העולם ואתם בריותיו.

בריותיו תן כבוד למי שברא והיה הספל נבקע ועכבר עולה מן התהום ושומט את בני מעיו: *Quia dixerunt impii iſti; Hic eſt Deus qui percuſſit Aegyptum, decem habuit plagas, quæ finitæ ſunt omnes, ideò dixit eis Deus Benedictus, Nullâne mihi ampliùs ſupereſt plaga? Imò adducam nunc ſuper vos plagam, quæ non fuit à ſæculo; nempe Mures, qui extrahent & corrodent viſcera veſtra. Fecerunt itaq; ſibi ſimpula, ſeu pelves* (ad tegendas ſc. nates ſuas:) *tunc dixit Mus ad pelvim; Sumus Legati ejus, qui mundum ſolo verbo creavit, & vos eſtis ex creaturis ejus, da gloriam Deo, & ruptâ ſeu fractâ pelvi mus aſcendit ex abyſſo, & extraxit viſcera ipſorum,* וזה אחד מהדברים שהשליט הק״בה את הרך בקשה: *& hoc eſt unum ex iis rebus, ubi Deus dominari fecit molle in durum.* Adducitur etiam à Kimchio, quamvis paulò aliis verbis. Item in Medraſch Samuelis fol. 55. col. 3. *Quomodo hoc factum eſt?* היה יושב בטחור ועכבר עולה מתהום ושומט בני מעיו ויורד לו לתהום *Si quis ſedebat ſuper ano, mus aſcendit ex abyſſo, & extraxit viſcera ejus, & iterum deſcendit in abyſſum.* R. Levi ben Gerſon intelligit hoc de peculiari plagâ, quâ Deus præter morbum hominibus inflictum, per Mures omnia vaſtantes terram quoque afflixerit: ſic enim ille; ודמה שכבר שלח הש״י עוד שם עכברים היו משחיתים את הארץ והתפשטה המכה הזאת בכל ערי פלשתים ולזה אמרו להם כומריהם וקוסמיהם שיעשו להם צלמי טחורי זהב ועכברי זהב כמספר הסרנים וזהו האשם שישיבו לי״י כדי שתסור ידו מעליהם *Videtur, quòd Deus quoq; immiſerit illis Mures, terram vaſtantes, & plagam hanc diffuſam fuiſſe per omnes civitates Philiſteorum, unde Sacerdotes & Divini ipſorum dixerunt, ut facerent Imagines anorum ſeu mariſcarum aureas & Mures aureos, juxta numerum ſcil. Satraparum Philiſtæorum* &c.

Sic itaque, quod hîc dicitur, & cap. 5. reticetur, aliquis ſupplere volens, ad marginem codicis ſui adſcripſit, quod poſtea ab imperitis librariis in textum inſertum, ſedem illic, errore non animadverſo, occupavit, & retinuit.

Digitized by Google

Caput XX.

De Subjecto, ſeu Loco Arcæ.

Subjectum Arcæ ſequitur. De Contentis in Arca dictum ſuprà in Materia. Hîc de Loco breviter agendum, in quo repoſita & aſſervata erat.

Mandatum à Deo Moſi erat, ut ea reponeretur in *Tabernaculum*, & quidem interiorem ejus partem, quæ קֹדֶשׁ קֳדָשִׁים Sanctum ſanctorum dicebatur, Exodi c. 40. v. 1. 2. 3. *Loquutus eſt autem* Dominus *ad Moſen, dicendo; Die menſis primi, primâ, inquam, ejus, curabis erigendum Tabernaculum Eccleſiæ, Et pones ibi Arcam teſtimonii, quam velo teges.* Et cap. 26. v. 31. 32. 33. 34. *Facies & Velum ex hyacinthino, & purpurâ, & vermiculo cocci, & byſſo retortâ, opere Phrygionico facies illud cum Cherubinis: Et pones illud ſuper quatuor columnas lignorum Schittim auro obductas, (uncini earum aurei) ſuper quatuor baſes argenteas: Ponesq; velum ſub uncinis, & introduces illuc, intra Velum, Arcam Teſtimonii, dividetq; velum illud vobis inter Sanctum & Sanctum Sanctorum, Ponesq; inſuper Propitiatorium ſuper Arcam Teſtimonii in Sancto Sanctorum.*

Exequutio Mandati Divini habetur iterum Exo. 40. v. 18. 19. 20. 21. *Erexit igitur Moſes Tabernaculum* &c. *Tulitq;, & poſuit Teſtimonium in Arca* &c. *Introduxitq; Arcam in Tabernaculum, poſuitq; Velum Tentorii, & texit Arcam Teſtimonii* &c.

Erat hîc locus Dignitate & Sanctitate primus, ſitu autem poſtremus, in quem ex Sancto, per *Velum*, ſeparationem faciens, patebat ingreſſus, partem Tabernaculi occupans, quæ *ad occi-*

ad occidentem vergebat; Longitudo & latitudo ejus, ſecundum Hebræos, fuit viginti, altitudo, triginta cubitorum.

In hoc loco aſſervabatur Arca, cum aliis quibuſdam, Urnulâ Mannæ, Lenticulâ olei Unctionis, Virgâ Aharonis, Libro Legis, de quibus ſuprà; neque inde, niſi mandato Divino ſingulari, educebatur, uti factum in tranſitu Jordanis, & occupatione urbis Jericho. Poſteaquam in terram Canaan veniſſent, in Galgale, primo caſtrametationis loco eam depoſuerunt, ubi, ſi vera eſt Hebræorum ſupputatio quæ in Seder Olam rabba legitur, per quatuordecim annis ſubſtitit: Tot enim partim in ſubjugandâ, partim dividendâ terrâ illic occupati fuerunt. De hoc vide Andream Maſium, Comment. in Joſ. cap. 18. ab initio. E' Galgale translata eſt Siluntem, ubi, iterum ſecundum Hebræorum Chronologiam, ſubſtitit annis trecentis ſexaginta novem. Poſtea à morte Eli, Nobi aliquandiu commoratum fuiſſe Tabernaculum aſſerunt, ad mortem uſque Samuelis, per tredecim annos; dehinc, mortuo Samuele, in Gibeon quinquaginta annis; & interea, dum Tabernaculum eſſet Nobi & Gibeone, Arcam tamen fuiſſe in Kirjath-jeárim, donec eam David inde transferret, & primùm quidem in Domum Obed-Edom, deinde in Civitatem ſuam, Hieroſolymam: quemadmodum viciſſim, cùm Arca eſſet in civitate Davidis, Tabernaculum tamen manebat Gibeone; donec, ut illi numerant, poſt annos 43. in Templum Salomonis omnia deferrentur, uti videre eſt 1. Chron. 16. 39. & 2. Chron. 1. 3. & ſeqq. ubi Salomon, poſt mortem Patris, in excelſo Gibeonis etiamnum ſacrificaſſe legitur. Sic tandem ad ipſum Templum Salomonis devénit, & per Sacerdotes illata eſt in locum ſuum, אֶל־דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אֶל־תַּחַת כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים *in Adytum ſeu Oraculum Templi, nempe in Sanctum Sanctorum, ſub Alas Cherubinorum*; quos ſc. ultra eos, quos Moſes fecit in propitiatorio, fecerat Salomon, qui alis ſuis contingebant Parietes Sancti ſanctorum, atque etiam ſe invicem; ita ut ſub alis eorum locus Arcæ eſſet, & tùm eam, tùm vectes ejus ſupernè circumdarent, illique Cherubini, quos Moſes fecerat in duabus propitiatorii extremitatibus, eſſent ſub alis magnorum

Digitized by Google

Cherubinorum, quos fecit Salomon, ſcribit Iſaac Abarbenel. Calculos adductos Chronologicos ſubducere & examinare jam non eſt inſtituti noſtri.

Adducta ſemel in Sanctum Sanctorum Templi Salomonici Arca, non legitur pòſt inde egreſſa vel educta. Num antea licuerit eam, ſine mandato ſpeciali, loco movere, & huc illuc transferre? diverſum ſentiunt authores, aliis in affirmativam, aliis in negativam ſententiam concedentibus, quorum poſteriorum rationes non prorsùs videntur contemnendæ. Vide quæ huc faciunt, ſuprà in Cauſa Efficiente, ad Quæſt. quartam, Utrum una fuerit Arca, vel duæ? & in Effectis f. 154. ad Quæſt. Quare David eam, in perſecutione Abſolomica, ſecum habere noluerit, ſed Hieroſolymam reducere juſſerit?

Si quis quærat, *Quid de Tabernaculo, in quo hucusq; aſſervata erat, poſtmodum factum ſit, ut de aliis Vaſis Sacris, quorum nullus amplius uſus erat, vel in quorum locum alia à Salomone ſubſtituta fuerunt?*

Reſpondetur, ea abſcondita fuiſſe בְּאוֹצָרוֹת in Gazophylaciis Templi, ſeu עֲלִיּוֹת Cœnaculis & conclavibus quibusdam, quæ erant ſupra Sanctum Sanctorum, & Templum, de quibus legitur 1. Chronic. 28. v. 11. 12. *Dedit autem David Salomoni filio ſuo ſimilitudinem porticûs & domuncularum ejus, & cellariorum ejus, & cœnaculorum ejus, & cubiculorum ejus interiorum, & domus propitiatorii: Deniq; ſimilitudinem quæ fuerunt in Spiritu cum eo*, (quę dictante & inſpirante Sp. ſancto cognoverat,) *pro atriis domus Domini, & pro omnibus cubiculis per circuitum*, לאוצרות בית האלהים לאוצרות הקדשים *pro Theſauris domûs Dei, & pro Theſauris rerum ſanctarum.* Quibus verbis deſignari loca, ubi utenſilia illa Moſaica collocari commodè potuerint, vulgò exiſtimant. *Ab hominum oculis*, ſcribit Cl. Conſtantinus l'Empereur in Codice Middoth p. 87. *removerunt plurima, quæ ad Ceremonialem cultum pertinerent. Quo iſtud fortè innuere voluerunt veteres fideles, fore tandem, ut omnes ſuæ ceremoniæ honeſtè ſeponantur, & abrogatæ ab hominum oculis removeantur.*

Sufficiant hæc de Subjecto Arcæ Loco.

CAP.

Caput XXI.

De Adjuncto Temporis. Utrum Arca fuerit in Templo ſecundo?

Adjuncta Arcæ quod attinet, *Temporis* circumſtantia inprimis conſideranda venit, circa quam nobilis & famoſa occurrit quæſtio, *Utrum Arca Fœderis etiam in Templo ſecundo fuerit? Si non fuit, quónam illa devénerit? Et an aliquando ſit reſtituenda?*

Triplex eſt quæſtio. Videamus ordine ſingulas, & in hoc quidem Capite primam;

I. *Utrum etiam fuerit in Templo ſecundo?*

Cauſa quærendi, quia nulla in hiſtoria ſacra, & libris Canonicis; neque in reædificatione Templi, neque alibi ejus fit mentio.

Vetus eſt Hebræorum Traditio, Arcam, ut & quædam alia, in Templo ſecundo non fuiſſe. Legitur ea in Talmud Babyl. Maſs. Jóma cap. 1. in fine & in Talmud Hieroſol. Taanijoth cap. 2. in princ. his verbis: מאי דכתיב וארצה בו ואכבד וקרינן ואכבדה מאי שנא דמחוסר ה"א אלו חמשה דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני ואלו הן ארון וכפרת וכרובים אש ושכינה ורוח הקדש ואורים ותומים: h. e. *Quid eſt, quod ſcriptum eſt*, Et complacebo in ea (*Domo ſecundâ*,) & glorificabor, *quod ſcribitur in Textu* ואכבד *ſine He in fine; & ad marginem legendum notatur.* ואכבדה *cum He? Quid docet, quòd He deficiat in Textu in hac voce? Docet de quinque rebus, in quibus differentia fuit inter Templum primum, & Templum ſecundum* (quæ ſcilicet in poſteriori non fuerunt.) *Hæ autem ſunt*, 1. *Arca cum Propitiatorio*, 2. *Ignis ſacer* (conſumens Sacrificia) 3. *Habitatio ſeu Præſentia Divina*, 4. *Spiritus Sanctus*,

5. *Urim & Thummim.* Trita & nota paſſim, tùm inter Hebræos, tùm inter noſtros, hæc eſt Traditio, cujus & Commentatores Biblici ad locum illum, & alii paſſim mentionem faciunt, ut illorum hac de re verba allegare ſit ſupervacaneum. Neque reperire facilè eſt, qui aliter ſentiat.

Unus R. Aſarias, quod ſciam, aliam tuetur ſententiam, in Meor enájim, par. 3. cap. 51. Agit ibi prolixè de loco Hag. cap. 1. & anxiè conquirit varia, in quibus Domus ſecundæ gloria primam ſuperârit. Tandem ad hanc Traditionem Talmudicam veniens, in hunc ſenſum ſcribit; *Quin etiam de quinq; illis rebus, quas tradunt defuiſſe in Domo ſecunda, poſſumus dicere, quòd, etiam juxta verba eorundem Rabbinorum noſtrorum,* קצתם נמצאו בו בקצת זמנו: *quadam extiterint in ea per aliquod ejus tempus. Nam in eodem codice Joma cap. 1. in Gemara Babyl. dicunt, quòd Ignis cæleſtis in Templo primo cubans ſuper altari fuerit inſtar Leonis, in Templo ſecundo, inſtar Canis. Si objiciatur illud Deraſch, quod educitur ex ſcriptione defectâ vocis* וְאֶכָּבְדָ, *reſpondeo,* מיהוה הוה סיועי לא מסייעא *quòd Argumentum ſit infirmum, nec quicquam præſidii ſit in eo. Nam gradus ejus non fuit in Templo ſecundo, qualis fuit in templo primo, interea extitit etiam in eo aliquanto tempore, uti ſup. oſtendimus ſub finem cap. 50. Et, ſi Scriptori librorum Machabaicorum fidem habemus, refert ille lib. 2. cap. 1. quod idem confirmat Joſephus Hebræorum lib. 1. cap. 3. Eſram & Nehemiam oraſſe pro Igne è cœlo; & ſenem quendam oſtendiſſe ipſis ſpeluncam, in qua Jeremias, tempore vaſtationis Templi, eum abſconderit, & fuiſſe inſtar aqua aut olei craßi, atq; inde eos illum accepiſſe. Et ibidem cap. 2. memoratur, illos ideò Arcam non potuiſſe reperire, quòd Jeremias, qui illam quoq; abſconderat, jurârit, illam non revelatum iri uſq; dum Dominus collegerit captivos. Quin & videbis diſſenſiones Rabbinorum noſtrorum in Joma Babyl. cap. 5. ut & in Talmud Hieroſolymitano. Abarbenel etiam Comment. in Haggeum hiſtoriam hanc de Igne Sacro adduxit, ſicut eam accepit à Joſepho. Sic, ſi verum ſit quod Joſephus Romanis ſcripſit lib. 3. cap. 9. non deſtituti fuerunt ſub domo ſecundâ Reſponſis Urim & Thummim, per ducentos circiter annos ante tempus ſeu deſtructionem ejus, quando peccata populi noſtri hanc maceriam ruperunt. Tunc enim effloruit hæreſis Sadduceorum, ut Rabbini noſtri teſtantur in Joma cap. 4. ubi agunt de Miraculis, qua ceſſarunt ſub Temploſe-*

plo ſecundo, ex quo mortuus eſt Simeon Juſtus. Unde dicere poſſumus, quòd etiam Rabbini noſtri, de defectu harum quinque rerum loquentes, לא כונו אלא לצדדין וסרוגי׳ *non intellexerint illud niſi* [illegible] *certo modo & reſpectu. Et, niſi eſſet dictum Rabbinorum noſtrorum in Talmud Hieroſolymitano Kidduſchin, quod citavi ſub finem capitis præcedentis, ſuper id, quod in Eſra ſcriptum eſt,* עד עמוד הכהן לאורים; Num ergo fuerunt Urim in Domo ſecunda? *dicerem, quòd ab initio, cùm exſtrueretur, quando illuſtre adhuc fuit Spiritus ſancti donum in populo noſtro, uti ejus rei teſtes vivi ſunt Haggeus, Zacharias, Malachias &c. absq; dubio fecerint Urim & Thummim ſecundum omnia illorum requiſita, quòd item reſponſum dederint, ſi per illa interrogabantur, ſicuti temporibus prioribus: hoc enim ſibi vult quod dicitur,* עד עמוד הכהן לאורים. *Quod itaq; Rabbini noſtri de illorum defectu dixerunt, non intellexerunt niſi de certo Templi ſecundi tempore;* יען אפשר כי ברוב מלחמות היונים כל כלי הקדש ובגדי הקדש הלכו שבי לפני צר *quia fieri poteſt, ut propter multa Græcorum bella omnia vaſa & veſtimenta ſacra ab hoſtibus in captivitatem abducta fuerint* &c. Item; *Neq; ſilentio prætereundum, quòd omnes Promiſſiones Prophetarum quorumcunq; intelligendæ ſint cum conditione, ſicut Zacharias ait*; Remoti quoque venient, & ædificabunt in Templo Domini; & erit ita, ſi audiendo audieritis vocem Domini Dei veſtri, Zach. 6. 15. &c. *Et hujus rei causâ dici etiam poteſt, quòd Prophetæ Haggei, dicentis*; Major erit glòria domus hujus poſterioris, quàm gloria prioris; *mens fuerit docere de continuatione & conſervatione ejus, ita ut revera vocet eam Poſteriorem, ſeu Ultimam, & indicet, illos à Deo accepturos eadem quæ fuerunt in Domo priore, & plura; cum conditione tamen poſitâ, ut & Iſraëlitæ à ſua parte faciant quod ſui eſt officii, & ut debito modo ſe ad bonum hoc recipiendum præparent*, &c.

Sic quidem ille, *quamvis titubanter*, ſentit, ſed infirmis rationibus ſuffultus, partim authoritate librorum Machabæorum, partim diſſenſionibus quibusdam Doctorum Talmudicorum: Illis quantum ſit tribuendum, quantum etiam Judæi illis aliâs tribuant, eſt notum, nec probatione indiget. Exequuti ſunt hoc argumentum alii. Quantum ad diſſenſiones Talmudicorum attinet, neutri diſſentientium dicunt, quod ille dicit, Aliqui ajunt, illam à Babyloniis fuiſſe ablatam, &

Babelem

Digitized by Google

Babelem aſportatam. Major tamen pars, tùm veterum, tùm recentiorum, huc inclinant, ut indefinitè dicant, Templum ſecundum eâ fuiſſe deſtitutum, non quòd non eſſet in rerum naturâ, ſed quòd fuerit occultata & abſcondita, ac proinde illi eam præſentem non habuerint, & ad ſuum uſum, uti in ſeqq. videbimus.

Porrò ſuperiorem Traditionem de defectu Arcæ ſub Templo 2. confirmant Rabbini, dum ſcribunt paſſim, ſub eo defeciſſe quoque שכינה Habitationem Dei extraordinariam in populo, dum nimirum tunc ceſſavit Prophetia; hujusque rei cauſſam fuiſſe defectum Arcæ. Quòd aliqui adhuc Prophetæ extiterint ſub Templo 2. id donum ipſis profluxiſſe à virtute שכינה Templi primi.

Hinc ſcribit Author libri Coſri par. 1. §. 87. *Prophetiam duraſſe in populo, per 900. circiter annos, donec, rebellante populo, Arca abſconderetur.* Et par. 2. §. 23. ubi agit de præſtantia & nobilitate terræ Iſraëlis, ait, ואילו לא היתה מעלה אלא התמדת השכינה בה באורך תת'ק שנה היה מן הדין שתכספנה הנפשות היקרות לה: *Et, ſi non haberet aliam prærogativam, quàm quòd* שכינה *in ea continuè fuerit per 900. annos, æquum eſſet, ut eam deſiderarent animæ generoſæ.* Et §. 24. *Iniquitas autem hæc inde eſt, quòd caremus perfectione eâ, quam Deus nobis promiſit ſub Templo ſecundo, quando dixit*; Canta, & lætare filia Tzijon, Zach. 2. 14. *Divinitas utiq; præſtò & parata fuiſſet, ſicut ab initio, ſi omnes voluiſſent reverti in eam animo alacri & prompto: ſed quidam tantùm ex captivitate Babylonica reverſi ſunt, major autem pars, ex præcipuis eorum, remanſerunt in Babylonia, malentes in captivitate manere ſub ſervitute, ne avellerentur à ſuis habitationibus & poſſeſſionibus. Et fortaſſis hæc de re dixit Salomon*; Cantic. 5. 2. Ego dormio, & cor meum vigilat; *per τὸ* Dormire *intelligens captivitatem*, & per *Cor vigilans*, Continuationem Prophetiæ inter ipſos; *Vox dilecti mei pulſantis*; *Vox* ſc. Dei vocantis ad revertendum; *quia caput meum repletum eſt rore*; de שכינה Majeſtate Divina emigrante ex umbroſis locis Sanctuarii &c. Et par. 3. §. 65. הנבוא' התמידה עם אנשי בית שני ארבעים שנה מהזקנים הנעזרים בכח השכינה שהיתה בבית ראשון שהנבואה הנקנית נסתלקה בהסתלק השכינה *Prophetia duravit inter viros Templi*

Templi ſecundi adhuc per 40. *annos, in ſenioribus quibuſdam* (veluti Haggeo, Zachariâ, Eſra, & aliis ſimilibus) *quibus ea contigit virtute* τῆς שכינה, *quæ fuit in Templo primo: Prophetia enim habitualis tollitur, ſublatâ* שכינה. R. Bechaj in ſect. ויגש Geneſ. 45. *A die quo reſedit* שכינה *in monte Sinaj in datione Legis, non receſſit ab Iſraële, usq; dum vaſtata eſſet domus Sanctuarii prima. A quo autem tempore vaſtata fuit Domus prima, non habitavit* שכינה (ordinariè ſc. & jugiter ut in Templo primo.) Abſentia hæc τῆς שכינה juxta ipſos arguit abſentiam Arcæ, quia ea fuit ejus domicilium & habitaculum inſeparabile.

Hinc ſcribit Joſephus Albo in libro עקרים par. 3. cap. 21. וראוי שתדע שהמצא הנבואה על ידי נביא על בלתי ראוי או בלתי מוכן לא יספיק להשפיע מן המקבל ההוא על זולתו אלא בהמצא הארון. והלוחות באומה וגם כן אחר שנעדר הארון לא היה אפשר שתמצא הנבואה אפי׳ על ידי נביא על בלתי מוכן ולזה לא הגיעה הנבואה לברוך בן נריה באמצעות ירמיה לפי שלא היה מוכן אליה וכבר נגנז. הארון והגיעה לחגי וכו׳ h. e. *Scire enim debes, quod ſi exiſtat Prophetia, per manum alicujus Prophetæ, ſuper eum qui non eſt aptus aut præparatus, ea non poſſit effundere donum illud ab eo ſuper alium, niſi præſente in populo exiſtente Arcâ, & Tabulis. Quin & poſteaquam ablata fuit Arca, non potuit Prophetia per manus etiam Prophetæ derivari in imparatum. Unde non pertigit Prophetia ad Baruch filium Nerija, mediante Jeremiâ, eò quòd ille non paratus eſſet ad eam: Abſconditâ autem jam Arcâ pertigit ad Haggeum, Zachariam, & Malachiam, quia hi viderunt Jeremiam, Ezechielem, & magis parati fuerunt ad eam quàm Baruch. Verùm ab his poſtmodum ea non propagata eſt in alios ſequentes,* לפי שלא הי׳ בזמן הארון *quia illi non fuerunt tempore Arcæ, neq; Influentia illa, quàm acceperunt, ſufficiens fuit, ut tranſiret ab ipſis in alios,* אחר שלא היה שם ארון *quandoquidem tùm non fuit Arca. Cujus rei probatio inde petitur, quòd in Domo ſecundâ plures Viri ſancti & ſtrenui, digniq; adeò Prophetiâ, fuerint, quàm in domo primâ, & tamen Prophetiæ donum non habuerunt,* לפי שלא היה שם ארון *eò quòd in eâ non eſſet Arca.*

In Tanchúmah fol. 57. col. 3. legitur: טיטוס הרשע נכנס לבית קדש הקדשים גרר את הפרוכת נכנס בשלום ויצא בשלום · ובני אהרן נכנסו להקטיר ויצאו שרופים *Titus impius ingreſſus eſt Sanctum Sanctorum, dilaceravit Velum, ingreſſus eſt in pace, & egreſſus eſt in pace* (ſalvus:)

Filii Aharonis ingreſſi ſunt ad adolendum, & egreſſi ſunt combuſti. Nota, hìc tantùm Veli violati, nullam Arcæ, vel propitiatorii fieri mentionem.

Sic ergò ex his apparet, communem Hebræorum ſententiam eſſe, ſub Templo ſecundo defuiſſe Arcam.

CAPUT XXII.

II. *Quonam ea devenerit poſt primi Templi excidium, & quid de eâ factum ſit?*

DE hoc diſcrepantes fuerunt jam olim ſententiæ inter Talmudicos, aliis eam unà cum aliis vaſis ſacris in Babyloniam abductam; aliis, in loco ſuo, ſed occultatam & ignotam, manſiſſe, aſſerentibus.

In Talmud Babylonico Tract. Joma cap. 5. legitur in Miſchnâ: משניטל הארון אבן היתה שם מימות נביאים ראשונים וכו' *Ex quo ablata eſt Arca, Lapis quidam fuit inde à diebus Prophetarum priorum, qui* שתיה *vocabatur, tres digitos à terra elevatus; ſuper illo reponebat (Sacerdos ſummus Thuribulum.)* Ad prima hujus Miſchnæ verba ſcribitur in Gemára, fol. 53. 2. משנגנז לא קתני אלא משניטל תנן כמאן דאמר ארון גלה לבבל · דתניא ר' אליעזר אומר ארון גלה לבבל שנאמר ולתשובת השנה שלח המלך נבוכדנאצר ויביאהו בבלה עם כלי חמדת בית יי' ר"ש בן יוחאי אומר ארון גלה לבבל שנאמר אשר לא יותר דבר אמר יי' אלו עשרת הדברות שבו ו *Non dicitur (in Miſchna)* Ex quo abſcondita eſt, *ſed*, Ex quo ablata eſt; *nempe juxta ejus ſententiam, qui dixit, Arcam migraſſe ſeu deportatam eſſe Babélem. Traditio enim eſt, quòd R. Elieſer docuerit; Arca Babelem eſt aſportata, probans id ex eo quod dicitur;* Et vertente anno miſit Rex Nebucadnézar, & adduxit eum (Jehójachin) Babélem, cum omnibus vaſis deſiderabilibus domus Domini, 2. Chron. 36. v. 10. *Idem docuit R. Simeon ben Jochaj, illud probans ex eo quod legitur 2. Reg. 20. v. 17.* Ecce dies veniunt, & deferetur quicquid eſt in domo tua, & quæ condiderunt Patres tui ad hanc usque diem,

Digitized by Google

diem, in Babel, non remanebit quicquam, dixit Dominus: *his, inquit, ultimis verbis intelliguntur Tabulæ decem præceptorum, quæ in Arca fuerunt; ſignificans, ne illas quidem remanſuras.* Eadem Sententia extat in Seder olam rabba, cap. 25. Sequitur in Talmud: ר׳ יהודה בן לקיש אומר ארון במקומו נגנז שנאמר ויאריכו הבדים ויראו ראשי הבדים מן הקדש על פני הדביר ולא יראו החוצה ויהיו שם עד היום הזה: *R. Jehudah ben Lakiſch dixit; Arca in loco ſuo manſit abſcondita, ſicut dicitur;* Et prolongarunt vectes, & apparuerunt capita vectium ex Sancto coram Adyto, & non viſa fuerunt foris, & fuerunt illic usque ad diem hanc, 1. Reg. 8. 8. & 2. Chron. 5. 8.

Sic ille tuetur alteram ſententiam, quòd Arca non fuerit Babelem abducta, ſed in loco ſuo, verùm occultata & abſcondita, manſerit.

Huic R. Jehudæ ben Lakiſch inſtantiam movit R. Ula ſequentem: ופליגא דעולא דאמר עולא שאל ר׳ מתיה בן חרש לר״ש בן יוחאי ברומי וכי מאחר שר׳ אליעזר מלמדנו פעם ראשונה ושנייה ארון גלה לבבל ראשונה הא דאמרן ויביאהו בבלה עם כלי חמדת בית ה׳ שנייה מהאי דכתיב ויצא מן בת ציון כל הדרה מאי כל הדרה חדרה *Objectionem movit R. Ula, dicens; R. Matthias, filius Fabri, interrogavit R. Simeonem ben Jochaj, dicens; Poſtcaquam R. Elieſer è duobus Scripturæ locis nos docuit, Arcam in Babyloniam eſſe deportatam, primò quidem ex adducto jam loco 2. Chronic. 36. 10. deinde ex Thren. 1. 6, ubi dicitur;* Et egreſſus eſt à filia Tzijon omnis הדרה (decor ejus;) *quòd videlicet hîc* הדרה *idem ſit quod* חדרה, *nempe,* כל מה שגנוז בחדרי חדריו *quicquid reconditum erat in intimis penetralibus ejus; quomodo tu diverſum ab eo doces?* Reſpondit ei, שאני ארון במקומו הוא נגנז *Alia eſt ratio Arcæ, ea in loco ſuo manſit, ſicut dicitur;* Et prolongarunt capita vectium &c. & fuerunt ibi עַד הַיּוֹם הַזֶּה usque ad diem hanc; וכל היכא דכתיב עד היום הזה לעולם הוא והכתיב ואת היבוסי ישב ירושלים לא הורישו בני בנימין וישב היבוסי בקרב בני בנימין עד היום הזה: *Ubicunque enim dicitur in Scriptura;* Uſque ad diem hanc; *idem ſignificat quod* לעולם In ſæculum, in perpetuum, *ſicut ibi;* Et Jebuſæum habitatorem Jeruſalem non expulerunt filii Benjamin, propterea habitavit Jebuſæus cum filiis Benjamin usque ad diem hanc. Judic. 1. 21.

In Avoth R. Nathanis, circa finem: דברים העשויים וגנוזים

Digitized by Google

אלו הן אהל מועד וכלים שבו וארון ושברי לוחות וצנצנת המן והמטה ומקלו של אהרן שקדיה ופרחיה ובגדי כהונה ובגדי כהן משוח אבל מכתשת של אבטינס שלחן ומנורה ופרכת עדין מונחין ברומי *Hæ ſunt ea quæ fuerunt facta, & abſcondita ſunt; Tabernaculum conventus & ejus Vaſa, Arca, Fragmenta Tabularum, Urna Mannæ, Virga Aharonis ejusq; flores & amygdala, Veſtes Sacerdotii, & Veſtes Sacerdotis uncti. Sed Mortarium Aftinæ* (in quo contundebat aromata ad ſuffitum,) *Menſa, Candelabrum & Velum, adhuc repoſita ſunt Romæ.*

Ubi Abſcondita fuerit Arca? de eo ſequentia leguntur apud Talmudicos. In Schekálim cap. 6. in Miſchna: *In Sanctuario Templi Rabban Gamalielis, & R. Chananjæ Antiſtitis Sacerdotum incurvabant ſe quatuordecies,* והיכן היתה יתרת כנגד דיר העצים שכן מסורת בידם מאבותיהם ששם הארון נגנז *Quorſum autem dirigebatur incurvatio illorum? Verſus conclave lignorum, quia Traditionem habebant à Patribus ſuis acceptam, ibi abſconditam eſſe Arcam.* In Talm. Bab. ſup. citato loco: אמר ר׳ נחמן תנא וחכמים אומרים ארון בלשכת דיר העצים הוא נגנז · אמר רב נחמן בר יצחק אף אנן נמי תנינא מעשה בכהן אחד שהיה מתעסק וראה את הרצפה שהיה משונה מחברותיה ובא והודיע את חביריו ולא הספיק לגמור את הדבר עד שיצאה נשמתו וידעו בייחוד ששם ארון גנוז מאי הוה מתעסק בקרדומו היה *Dixit Raf Nachman, Traditio eſt, Sapientes noſtros docuiſſe, Arcam in conclavi atrii lignorum eſſe abſconditam. Et Raf Nachman filius Iſaac dixit, ſe quoq; audiviſſe vel legiſſe Hiſtoriam de quodam Sacerdote, qui dum illic in munere ſuo occupatus eſſet, viderit pavimentum in loco quodam eſſe nonnihil immutatum à reliqua pavimenti ſtructura. Abiens itaq; id ſignificavit collegis ſuis. Non autem poterat abſolvere verbum, cùm ecce moreretur & anima ejus evolaret. Itaq; certò hinc cognôrant, Arcam illic eſſe abſconditam. Quid faciebat Sacerdos ille? Occupatus erat in ſecuri ſuâ, (findendis lignis.)* Eadem hiſtoria legitur in Talm. Hieroſol. Tract. Schekálim cap. 6. pauculis immutatis: Sacerdos iſte ibi dicitur fuiſſe בעל מום *Illegitimus, vitio aliquo laborans,* ומפציע עצים *& findens ligna.* De Morte ejus additur, *R. Hoſchajam tradidiſſe,* הקיש עליה בקורנס ויצאת ושרפתו *illum malleo percusſiſſe ſuper illum pavimenti locum, & ignem egreſſum combusſiſſe ipſum.*

Alii ſtatuunt, illam occultatam eſſe in ipſo Sancto Sanctorum, & eo ipſo loco quo repoſita erat, in crypta quadam abſtruſa, eum

ſa, cùm ipſum in finem ſtatim ab ædificato Templo à Salomone conſtructâ. Res ita habet:

Primò ajunt, in medio, & ipſo centro Sancti Sanctorum, fuiſſe Lapidem quendam, cui ſuperimpoſita fuerit Arca. R. D. Kimchi ad 1. Chron. 35. v. 3. אבן היתה בבית קדשי הקדשים במערבו ועליה היתה הארון מונח: *Lapis fuit illic in Sancto Sanctorum, in occidentali ejus parte, & ſuper eam repoſita fuit Arca.* Quod deſumpſit ex Talmud. Joma cap. 5. Miſchnâ 3. ubi additur ושתיה היתה נקראת גבוהה מן הארץ שלש אצבעות: *Et ille lapis vocatus eſt* שתיה, *tres digitos à terra altus; extra eam eminens.* De hoc Lapide legitur in antiquisſimo libro Zohar in Exod. col. 398. ת'ח כד ברא קב'ה עלמא אשדי חד אבנא יקירא מתחות בורסי יקריה ושקעא עד תהומא · ורישא דההוא אבנא נעיץ גו תהומי ורישא אחרא לעילא · וההוא רישא אחרא עלאה איהו חד נקודה עלאה דקיימא באמצעיתא דעלמא ומתמן אתפשט עלמא לימינא ולשמאלא ואתקיים ההוא נקודה באמצעיתא · וההוא אבנא אתקרי שתיה דמינה אשתיל עלמא בכל סטרין · תו שתיה ש'ת י'ה' קב'ה שוי ליה למהוי יסודא דעלמא ושתילו דכלא וכו׳ h. e. *Tradiderunt Sapientes; Quando creavit Deus Benedictus mundum, projecit Lapidem quendam pretioſum de ſub Solio Gloria ſua, ut immergeretur in Abyſſum: Caput ſeu extremitas hujus lapidis una; infixa erat in medio abyſſi, extremitas altera erat ſupernè: porrò iſta extremitas altera ſuperna, erat Punctum, quod ſitum erat in centro mundi, à quo mundus protendebatur ad dexteram & ſiniſtram, poſitumq; erat, ut dictum, illud punctum in medio. Lapis autem ipſe vocatur* שתיה; *quia ex eo plantatus eſt mundus* (& ſe diffundebat) *ad omnia latera. Alii dicunt vocari* שתיה, *quaſi* ש'ת י'ה (Poſuit Deus;) *quia Deus poſuit eum, ut eſſet fundamentum mundi, & plantatio omnium.* Prolixè deinde explicatur quomodo ab hoc puncto medio omnia proveniant, & inter alia; תמן קאים בית קדשי הקדשים וארון וכפורת *Ibi ſtetit etiam Sanctum Sanctorum, Arca, & Propitiatorium* &c. Item, *Cùm Arca veniſſet ad hoc punctum, incepit & dixit;* Hæc eſt requies mea in ſæculum, hîc habitabo, quia deſideravi eam, Pſal. 134. 14. Similia his leguntur in Talm. Joma f. 154. In Targum Jonathanis Exo. 28. 30. ſcribitur, *huic lapidi inſculptum fuiſſe Nomen Dei Tetragrammaton.* Unde blaſphema illa fabula nata de Chriſto, quòd Sanctum Sanctorum ingreſſus, inde Nomen Tetragrammaton

didicerit, pergameno inſcripſerit &c. Vide Lexicon noſtrum Chald. Talmud. Rabb. fol. 2541.

Secundò ajunt, ſub hoc lapide cryptam illam fuiſſe. Rem ita deſcribit R. D. Kimchi ad 2. Chron. 35. v. 3. Dicitur ibi in Textu; *Dixitq;* (Joſias) *Levitis, qui erudiebant univerſum Iſraëlem, & qui conſecrati erant Domino; Ponite Arcam Sanctitatis in domo, quam ædificavit Salomon filius Davidis, Rex Iſraëlis;* ad hæc verba ſic ille commentatur; *Fortaſſis extulit eam inde Menaſſe, cùm Sculptile poſuiſſet in domum Dei. Mirandum tamen eſt, quòd eam non reſtituerit illuc, poſteaquam humiliatus pœnitentiam egit, & idolum illud è domo Dei removit. Rabbini noſtri tradiderunt, illum his verbis præcepiſſe, ut Arcam abſconderent, ne unà cum cæteris captivis abduceretur. Dicunt enim, fuiſſe Lapidem in Sancto Sanctorum, ad Occidentalem ejus partem, cui Arca fuerit impoſita, & ante eam Urna Mannæ cum Virga Aharonis: Salomonem enim, quando ædificavit Templum, cùm præſciviſſet, illud vaſtandum eſſe, exſtruxiſſe locum quendam pro abſcondenda Arcâ, infrà* (ſub illo lapide) *per loca abdita, profunda, & tortuoſa, quem locum obtexerit Lapis ille: Joſiam itaque hic præcipere, ut in illo loco abſcondant Arcam, ſicut dicitur;* Ponite Arcam Sanctitatis &c. *& ſic illos abſcondiſſe cum Arca ſimul Virgam Aharonis, Urnam mannæ, & Oleum unctionis ſacrum.* Meminit hujus Traditionis, iisdem penè verbis, Abarbenel comment. in Danjelem cap. 9. ad v. 24. Addit autem ille, quòd illi factum hoc Salomonis probent ex 1. Reg. cap. 6. 19. ubi dicitur; ודביר בתוך הבית מפנימה הכין לתתן שם ארון ברית ה׳ : *Et Adytum in medio domûs intrinſecus* (per cuniculos occultos) *præparavit* (effodit) *ut eò reponeretur* (abſconderetur) *Arca Fœderis Domini* (tempore neceſſitatis.) Abſconſionem ejus ex 2. Chron. 35. v. 3. qui locus modò fuit productus. *Joſias enim,* inquit, *ex Hulda Prophetiſſa reſciſcens, tandem vaſtatum iri Templum, præcepit Levitis, ut abſconderent Arcam Fœderis in domo, quam ædificavit Salomo, ne diriperent eam inimici, ſicut cætera vaſa Sanctuarii. Et hæc vera eſt expoſitio. Nam ſi aliter eſſet, quid ſibi vellet, quod hîc præcipit, ut reponatur Arca in Domum ſeu Templum, in quo jam per quadringentos annos fuerat? Scimus enim eam non fuiſſe ablatam cum reliquis vaſis, quæ abduxit Rex Babel.* Hæc Abarbenel d. l. Et huc reſpicere videntur Talmudici, quando ajunt, ארון במקומו נגנז *Arca in loco ſuo fuit abſcondita.*

Quis

Quis abſconderit eam? Hebræi ferè unanimiter factum hoc attribuunt Joſiæ Regi.

In Talmud Hieroſ. Schekálim: ומי גנזו יאשיהו מלך יהודה: מה ראה שגנזו מצא כתוב בו יולך יי׳ אותך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת וגו׳ עמד וגנזו שנא׳ ויאמר ללוים המבינים לכל ישראל הקדושים ליי׳ תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה בן דוד מלך ישראל כי אין לכם משא בכתף עתה עבדו את יי׳ אלהיכם ואת עמו ישראל: *Quis abſcondit eam? Joſias Rex Jehudah. Quid vidit, h. e. quid permovit ipſum, ut eam abſconderet? Quia invenit ſcriptum in ea* (in libro Legis) Abducet Dominus te, & Regem tuum, quem conſtitues ſuper te, ad gentem quam non noſti tu & Patres tui &c. Deuter. 28. 36. *Exſurrexit itaq; & abſcondit eam, ſicut dicitur*; Et dixit Levitis, qui erudiebant univerſum Iſraëlem, & qui conſecrati erant Domino, Ponite Arcam Sanctitatis in domo, quam ædificavit Selomoh, filius Davidis, Rex Iſraëlis, quia non erit vobis onus in humero: ſervite igitur nunc Domino Deo veſtro, & populo ejus Iſraëli, 2. Chron. 35. 3. Idem extat in Talmud Hieroſol. Schekálim cap. 6. Atque ita plerique Rabbini hac de re ſcribentes.

Senſus eſt; *Cùm Chilkias Sacerdos inveniſſet librum Legis, Moſis manu ſcriptum, in domo Domini, & Saphan ſcriba illum legiſſet coram Rege, refertur, Regem auditis verbis libri, veſtimenta ſcidiſſe. Cauſſam ſciſſarum veſtium fuiſſe, quòd codex ſeu Volumen Legis, quod unâ convolutione à fine ad principium involutus erat, qui aliâs dupliciter ab utroq; latere convolvi ſolet, ita ut eum à principio aperientibus primò ſe offerrent maledictiones quæ Deuteron. 28. cap. habentur, ac prima verba, quæ Rex legit, eſſent*; Auferet Dominus te, & Regem tuum, quem tibi impoſuiſti, ad gentem, quam non noviſti. *Quod cùm pius Rex animadverteret, non fortuitò aut caſu hoc eveniſſe putavit, ſed pro ſiniſtro omine accipiens, præ triſtitia veſtimentum dilaceraſſe; & mox, dimiſſis, qui ſuper hac re Propheteiſſam Huldam conſulerent, veram rei ſignificationem intelligens, nimirum, à Deo impendére civitati mala ea, quæ in libro Legis legiſſet, juſſiſſe mox Arcam fœderis abſcondi, ne inimicorum manibus profanaretur.*

R. Bechaj in Legem fol. 199. col. 4. *In ſectione* בשלח (fol. 84. col. 2.) *ſcripſi, Arcam hanc, quam Bezaleel fecit, Joſiam Regem abſcon-*

Digitized by Google

abſcondiſſe in Sanctuario, cum Urna Manna, & reliquis rebus ſacris, in cavernis templi ſubterraneis. Cauſa autem, qua permovit Regem, ut Arcam præ reliquis Vaſis ſanctuarii abſconderet, fuit duplex; Primò, לעלוי לקדושתו *propter ſummam præcellentiam Sanctitatis ipſius; nullum enim, ex omnibus Vaſis Sacris, dignitate & Sanctitate ei eſt comparandum, & quemadmodum primò omnium ante reliqua fuit facta, ſic præ illis quoq; fuit ſanctificata*, ceu דוגמא *Typus Solii Gloriæ* (Dei) ומעון לשכינה *& habitaculum Majeſtatis Divinæ*; והשכינה דבקה לעולם עם הארון *præſentia enim Divina perpetuò eſt conjuncta cum Arca. Unde in Templo ſecundo non fuit Arca, & deficiente Arcâ abſuit quoq;* שכינה *Præſentia Divina. Quia ergò Joſias ſcivit, Templum per Nebucadnezarem vaſtatum iri, ut omnes Prophetæ, qui eo tempore vixerunt, hoc prædixerunt, & ſubinde crepârunt; & extra omnem controverſiam apud ipſum erat, Vaſa omnia Babêlem deportatum iri, ideò, ut honoris Arcæ rationem haberet, voluit eam abſcondere.* Secundò; *quia in Arca ipſa deprehendit ſignum profectionis ſeu migrationis; dum vectes Arcæ, qui longiores erant tempore Salomonis, in diebus ipſius abbreviati fuerunt, & ad eam menſuram redierunt, quam habuerunt tempore Moſis. Nam quando Iſraëlitæ ingrediebantur in Sanctuarium, & velum cum duobus vectibus videbant, extra velum apparebant protuberantes inſtar duarum mammarum mulieris, apparentium ſub veſtimentis ejus. Horum vectium meminit Salomon Cant. 4. 5. inquiens*; Duo ubera tua ſunt ſicut duo hinnuli gemelli capreæ &c. *Quando autem abbreviati fuerunt tempore Joſiæ, & introrſum redacti ſunt, Iſraëlitæ ingredientes, non viderunt eos egredientes & protuberantes è velo ut antea ſolebant; quia nempe redierunt ad eam menſuram, quam habuerunt tempore Moſis. Ex hoc itaq; ſigno cognovit Joſias, Arcam ad iter paratam eſſe, & abiturientem. Præterea obſervavit, cùm Chilkias Sacerdos ingrederetur ad cultum peragendum in Templo, illum ibi reperiſſe librum Legis, à latere Arcæ fœderis Domini, ubi repoſitus erat, exceſſiſſe in medium templum: hinc didicit, hoc eſſe ſignum Captivitatis, & vaſtationis domûs Sanctuarii &c. Itaq; ſigna iſta animadvertens, viſum eſt ipſi eam abſcondere.*

Author eruditus libri Coſri eandem tenuit ſententiam, quòd ſub Templo ſecundo Arcæ uſu deſtituti fuerint. Hinc ſcribit par. 1. §. 87. ועשה להם משה במצות האלהים ארון והקים עליו המשכן

המשכן הידוע ונשאר זה בין בני ישראל כל ימי הנבואה כתשע מאות שנה
עד שמרו העם ונגנז הארון וגבר עליהם נבוכדנצר והגלם: h. e. *Deinde fecit eis Moſes, ex mandato Dei, Arcam, & erexit ſuper eâ Tabernaculum, quod remanſit ita inter filios Iſraëlis per nongentos circiter annos; donec illi rebellarunt Deo, & Arca abſconderetur, ipſi autem à Nebucadnezare in captivitatem abducerentur.* Vult autem, illos in ejus locum aliquid ibidem ſubſtituiſſe, cui Velum diſtinguens inter Sanctum Sanctorum prætenderint; ut nempe cautè ſic occurrat Objectioni; Quomodo in Templo ſecundo peragere potuerint quædam Sacra, intra velum ante propitiatorium facienda? Nam par. *3.* *§. 39.* circa finem, agens de quibuſdam Ceremonialibus, quæ circa cultum Divinum poſt Moſen inſtituta fuerint, &, non ordinationis Eccleſiaſticæ, ſed Præcepti vim habuerint, tùm à Salomone ſub templo primo, tùm ab Eſra ſub templo ſecundo, tertiam partem ſicli populo imponendo ad opus Dei, Neh. 10. 32. tandem & hoc ſubjungit;
ומה שהעמידו במקום הארון תכונה שתלו לפניה הפרוכת בעבור
שידעו כי הארון גנוז לשם *Quòd item conſtituerunt in loco Arcæ ſtructuram quandam, coram qua ſuſpenderunt Velum, ut ſcirent, ibi abſconditam eſſe Arcam.* Quamnam ibi תכונה *Structuram* intelligat, an Lapidem illum שתיה, ſuper quo repoſita erat Arca, an aliquid aliud eam repræſentans, incertum. Tantum ex ejus verbis liquet, illum ſenſiſſe, ipſos aliquid eo in loco ordinaſſe, quod & Arcæ locum, & terminos, ubi circiter latèret, deſignaret, & eam repræſentaret; idque eum in finem, ut R. Jehudah Muſcatus in Comment. addit; למען יתכוין הכהן אל מול פניו שאם
לא כן היאך יתקיימו כתובים אלו וכסה ענן הקטרת את הכפרת אשר על
העדות וגו׳ ולקח מדם הפר והזה באצבעו על פני הכפרת קדמה ולפני
הכפרת יזה שבע פעמים וגו׳ *ut Sacerdos verſus illud faciem ſuam dirigeret in peragendo cultu. Nam ſi hoc non feciſſent, non impleri potuiſſent iſta*; Ponetque incenſum ſuper ignem coram Domino, operietque nubes incenſi propitiatorium quod eſt ſuper Teſtimonium, Levit. 16. 13. *Item*; Et accipiet de ſanguine juvenci, & aſperget digito ſuo contra faciem propitiatorii ad Orientem: coram propitiatorio, inquam, aſperget ſeptem vicibus, &c. v. 14. Hinc addit author ipſe; *Ut ſcirent Arcam ibi eſſe*

Digitized by Google

abſconditam, hoc eſt, ut idem Muſcatus explicat, *ut Sacerdotes ad peragendum cultum ingredientes ſcirent, Arcam illic eſſe abſconditam*, ובכן יוכלו לצמצם הבטתם וכונתם אליו *& ſic poſſent preciſè & accuratè dirigere aſpectum & intentionem ſuam ad eam, dum facerent incenſum, & ſanguinem aſpergerent, ut dictum. Verùm*, inquit porrò, *Structura illa, & quæ ei conjuncta fuerunt vel acceſſerunt*, חדוש הוא שחדשו מעצמם לפי הצורך כיד יי׳ הטובה עליהם *aliquid novi fuit, quod illi à ſeipſis innovarunt, temporis præſentis neceſſitate exigente, ſecundum manum Domini bonam ſuper iis.*

Cum hoc conſentit, quod R. Leviben Gerſon ſcribit, in Sect. אחרי מות à principio ad; *Cum hoc ingredietur Aharon in ſanctuarium*, Levit. 16. 3. *Sciendum eſt, quòd in Domo ſecundâ non fuerit Arca, quia eam antea abſconderat Joſias; attamen fuit ibi Sanctum Sanctorum, & Figura Cherubinorum, ad docendum de exiſtentia Formarum abſtractarum, cujus causâ Sanctum Sanctorum fuit. Etiamſi autem non erat ibi Arca, ut doceretur, Arcam & Propitiatorium non remorari vel impedire Cultum, ideò, poſteaquam dixiſſet.* v. 2. Loquere ad Aharonem fratrem tuum; ut ne ingrediatur omni tempore ſanctuarium, intra velum, coram propitiatorio, quod eſt ſupra Arcam, ne moriatur; *ſubjungit v.* 3. בזאת יבא אהרן Cum hoc ingredictur Aharon *in ſanctuarium*; *Et v.* 12. והביא מבית לפרכת Et inferet *intra velum*, *& v.* 15. Et inferet ſanguinem ejus *intra velum*; nempe, *quamvis ibi neq; ſit Arca, neq; Propitiatorium. Et hoc ſecuti ſunt & obſervarunt viri Templi ſecundi, in quo multi Prophetæ fuerunt.. Exiſtimârim tamen, in Templo ſecundo fuiſſe Propitiatorium, quia Lex cavit circa Aſperſionem ſanguinis Juvenci, & Hirci Diei expiationum, ut fierent* על פני הכפורת ad faciem propitiatorii, ולפני הכפרת & coram propitiatorio. *Hactenus ille.* Sic ſcribit Adrichomius in Deſcriptione Hieroſolymæ; Numer. 77. *Quam* (ſc. Arcam) *quidam nunquam reverſam, ſed poſt reditum à captivitate aliam in ejus locum à Judæis factam eſſe, exiſtimant.*

Deſumpſiſſe hæc videtur R. Levi ex libro Siphra, in quo ſect. אחרי מות cap. 1. §. 1. fol. 165. col. 2. legitur; בזאת יבוא אהרן אל הקודש מה ת׳ל לפי שנ׳ אל הקדש אל פני הכפרת אשר על הארון שיכול אין לי אלא קודש שיש בו ארון וכפורת בו ארון וכפורת מנין ת׳ל בזאת יבוא אהרן אל הקדש לעשות קודש שאין בו ארון וכפורת כקודש שיש בו ארון

ארון ובפורת: h. e. Cum hoc ingredietur Aharon in Sanctuarium, Levit. 16. 3. *Quid volunt hæc verba dicere? An, quia dicitur,* In Sanctuarium, ad faciem propitiatorii quod eſt ſuper arcam; *non intelligi ſanctuarium, niſi in quo ſit Arca & Propitiatorium? Unde ergo habetur de Sanctuario, in quo non eſt Arca & Propitiatorium? Ex eo quod dicitur;* Cum hoc ingredietur Aharon in Sanctuarium, *ſcilicet ad faciendum in Sanctuario, in quo non eſt Arca & Propitiatorium, ſicut in Sanctuario, in quo eſt Arca & Propitiatorium.* In Commentario R. Aharonis Aben Chájim hoc ſic explicatur: *Quid ſibi vult* אל הקדש In Sanctuarium? *Videtur enim eſſe ſuperfluum : ſcribere quippe potuiſſet;* Cum hoc ingredietur Aharon, cum Juvenco &c. *per ſe enim eſt, quòd ingreſſus hîc dicatur de Sanctuario, de quo antea loquutus fuit* v. 2. *Quia dicitur* In Sanctuarium, *& additur;* Ad faciem propitiatorii quod eſt ſuper Arcam, *videtur docere, non loqui eum niſi de Sanctuario, in quo ſit Arca & Propitiatorium; quale fuit in Tabernaculo, & in Templo primo. Et ſi dixiſſet;* Cum hoc ingredietur Aharon, cum juvenco; *& præterea nihil; intellexiſſem; Illum cum juvenco non debere venire, niſi in Sanctuarium in quo ſit Arca & Propitiatorium; ut quemadmodum præſente Arcâ & propitiatorio ingrediebatur cum ſanguine juvenci in die Expiationum; ſic etiam ingrediatur, quando nulla illic eſt Arca vel Propitiatorium, veluti fuit in Templo ſecundo;* שהמקום גורם לא הארון *Locus enim cauſatur ingreſſum, non Arca. Hoc diſco ex eo quod dicitur* אל הקדש In Sanctuarium; *abſolutè; ad ſignificandum, quòd* קדש Sanctuarium, ולפני לפנים *&* Adytum *vocetur ac habeatur, etiamſi in eo neq; Arca ſit, neq; Propitiatorium; quòd item ſic quoq; cum juvenco illud ingredi debeat.*

A' Joſia Arcam eſſe abſconditam aliquot in locis aſſerit Abarbenel, veluti 1. Sam. 4. ad v. 2. & 3. *Et hæc* (Arca Bezaleelis) *eſt eadem, quam juxta traditionem Sapientum noſtrorum occultavit Rex Joſias in vaſtatione Domûs Sanctuarii noſtri.* Sic ad 1. Reg. 8. v. 9. Et prolixiùs Danjel. cap. 9. At in Commentariis in Proph. Hag. cap. 1. v. 8. כי הנה הארון גנוז יאשיהו או ירמיהו הנביא *Arcam abſcondit Joſias, aut Jeremias* (ut ſc. ſcripſit Joſeph, ben Gorijon, quė mox & ipſe adducit, & nos quoq; jam audiemus.)

Et hæc de iſta Quæſtione ex Hebræorum Doctorum

mente & ſententia. Audiamus de eadem nunc etiam alios.

Joſephus ben Gorion lib. 1. cap. 17. *Arca autem non aderat, quia abſtulerat eam Jeremias Propheta, unà cum omnibus cortinis, quas fecerat Moſes ſervus Domini in deſerto, & poſuit eas in monte Nebo, ubi invenit ſpeluncam, in cujus concavitate poſuit eas. Cumq; ſequerentur Sacerdotes, qui fuerunt in diebus illis, Prophetam, ut adverterent locum, reſpiciens Jeremias poſt ſe, & videns eos, iratus juravit, dicens; Nemo hominum ſciet locum, donec venero ego & Elias Propheta, famulus Domini; tunc reſtituemus Arcam in locum ſuum, intra Sanctum Sanctorum, ſubter alas Cherubim.* Ad verba; *Reſtituemus Arcam*; ſcribit Seb. Munſterus; *Certum eſt, Arcam Domini non fuiſſe tranſlatam in Babylonem cum reliquis vaſis ſacris aureis & argenteis, alioquin reſtituta fuiſſet cum eisdem, quod tamen non legimus. Nam Ezra primo, ubi ſcribuntur reſtituta vaſa quinque millia & quadringenta, non fit mentio Arcæ Domini. Sed & Judæi conſtanter dicunt, in primo Templo fuiſſe iſta quinq;, Arcam cum Propitiatorio, Cherubim, Ignem cælitùs miſſum, Spiritum Sanctum, Urim & Thummim, quæ non fuerunt in Templo ſecundo, quia exſpectabatur tunc Dominus Templi, & verus ille Propitiator, qui ſolus hominibus remittit peccata eorum.*

Lib. 2. Machab. cap. 2. v. 1. *Eſt autem proditum monumentis literarum, Jeremiam Prophetam juſſiſſe &c* & v. 3. *Illud etiam proditum extat, ut Tabernaculum & Arcam Propheta, edito ſibi oraculo, ſequi juſſerit: quumq; perveniſſet in montem, in quem Moſes cùm aſcendit, poſſeſſionem Domini contemplatus eſt, progreſſusq; Jeremias, conformatum in antrum domicilium reperiſſet, intulerit eò Tabernaculum, & Arcam, & Aram ſuffimenti, atq; oſtium obſtruxerit: deinde, ut quidam, notandæ viæ causâ, quùm eòdem unà conſequuti acceſſiſſent, locum deprehendere non potuerint: Utq; eâ re cognitâ, increpans eos Jeremias, dixerit, ignotum fore locum illum, donec Deus recollegerit multitudinem populi, ac placatus fuerit: Tum demùm Dominum illa oſtenſurum, gloriamq; ejus cum Nube apparituram, quemadmodum & tempore Moſis apparuit, & ſicut Salomo petiit, ut locus magnificè conſecraretur.*

4. Eſdr. cap. 10. v. 23. *Et Arca Domini direpta eſt.* Ita ſibi hi duo authores contradicunt.

Joſephi Gorioni dis, & Scriptoris librorũ Machabæorum ſententiã, ſecutus eſt, & pluribus aſſumentis interpolavit Epiphanius,

phanius, in lib. De Prophetarum Vita & interitu, in Vita Jeremiæ ex verſione Jani Cornarii: *Hic eſt ille Propheta, qui ante mutationem Templi arculam apprehendit, quaq; fuére in eâ ſingula, & curavit eá abſorberi in ſaxum. Et loquutus eſt Sacerdotibus plebis, & quicunq; aderant majoribus, Profectus Dominus è Sina in cœlos, ſed revertetur in Majeſtate & virtute Divinâ. Et hoc indicium adventus ejus erit, quando gentes univerſa ligno ſupplicabunt. Addidit præterea, Arcam hanc nec quiſquam reſerabit unquam, neq; Sacerdotum, neq; Prophetarum, excepto Moſe, electo Dei. Tabulas quas continet ipſa, nullus explicabit, præter Aharon. Cæterùm in Reſurrectione primùm Arca reſurget, & prodibit è Saxo, inq; Sina monte locabitur, & omnes ſancti ad eam confluent, ut illic ſuſcipiant Dominum, & vitent inimicum, qui perdere illos affectabat. Tunc ſaxum ſigillavit digito, inſcribens nomen Domini, & factus eſt typus inſtar ſculpturæ ferri, & Nubes petram cooperuit, & eum locum nemo novit. Quin ne nomen quidem uſq; in hunc diem, & uſq; in conſummationem ſeculi datur legere. Lapis deinceps ille habetur in ſolitudine, ubi primitùs fabricata eſt Arca, in medio montium, in quibus jacent Moſes & Aharon ſepulti: in noctibus porrò nubecula nitet, modò ignis, eodem loci. Pro typo, qui erant ab initio, quoniam nunquam ceſſabit majeſtas Dei à lege ejus.*

Theophylactus in Epiſt. ad Hebr. cap. 9. *Veruntamen primùm non ita fuit: cæterùm quando erat occultanda Arca temporibus Jeremiæ, forſan (inquiunt) repoſita ſunt & hæc in Arcam.*

Inter Hebræorum, & Joſephi Gorionidis, ut & authoris librorr. Machabæorum, præter alias totius facti diſcrepantias, hoc intereſt, quòd *illi* Abſconſionem adſcribant Regi Joſiæ; *hi*, Prophetæ Jeremiæ. A' Jeremia abſcondi non potuiſſe, oſtendit Clariſs. Rivetus Exod. 25. & Johannes Müllerus in Judaiſmo Refutato pag. 475. & ſeqq. quò Lectorem remittimus.

Conveniunt utrique in hoc, 1. quòd Arca neque in Babyloniam transportata, neque deperdita & conſumpta, ſed occultata & abſcondita fuerit in vaſtatione Templi primi, & quidem Joſiæ & Jeremiæ temporibus: 2. quòd Tempore Meſſiæ iterum ſit revelanda & reſtituenda.

Digitized by Google

Sed hîc jam iterum Sententiarum ſunt divortia;

I. Sunt qui hæc omnia, quæ de Abſconſione Arcæ traduntur, pro meris ſomniis habent, & commentis ac fabulis Judaicis, & volunt, Regem Babyloniæ, unà cùm reliquis vaſis & utenſilibus Sacris, Arcam quoque fœderis, diripuiſſe & abduxiſſe, & cùm, poſt expletos LXX. captivitatis annos, Judæi Hieroſolymam rediiſſent, Cyrum eis Arcam quoq; reſtituiſſe. Probant id ſeqq. fundamentis;

1. *Quòd Eſr. cap.* 1. *v.* 7. 8. *legatur, Cyrum reſtituiſſe Judæis omnia vaſa domûs Domini, quæ tranſtulerat Nebucadnezar Hieroſolymâ. Cùm ergo Arca quoq; eſſet ex illis vaſis, procul dubio & eam inter reſtitutа fuiſſe.*

Ad hoc reſpondent alii; clariùs probandum primò eſſe, Arcam quoque ablatam & abductam fuiſſe.

2. *Quia in Templo ſecundo omnia Feſtorum Sacrificia peregerunt: Ex his autem fuit, ut in Feſto expiationum Sanguine juvenci aſpergerent coram Propitiatorio, ſeu Operculo Arcæ. Itaq; neceſſe eſſe, ut Propitiatorium, & per conſequens etiam Arcam, habuerint.*

Ad hoc audivimus paulò antè excipere authorem libri Coſri, Viros Domûs ſecundæ aliquid aliud in ejus locum ſubſtituiſſe, quod vicem Arcæ ſuppleret; & ex R. Levi ben Gerſon, Arcam & Propitiatorium non impedire cultum, ſufficere, ſi ſit Sanctum Sanctorum, &c.

3. *In ſecundo Templo fuiſſe Altare aureum, Candelabrum aureum, Menſam in qua panes propoſitionis erant, & Velum. Itaq; probabile eſſe, ibidem fuiſſe Arcam, quia hæc omnia conjuncta erant.*

An conſequentia hæc firma & neceſſaria ſit, dubitari poteſt. Et Abarbenel ad Hag. 1. negat hæc in Templo ſecundo fuiſſe. Sic enim illic ſcribit: אך אמנם ראוי לדעת שלא לבד אלה הדברים חסרו שמה כי גם המנורה והשלחן וכל כלי המשכן ויריעותיו וקרשיו ושאר הדברים שעשה משה במדבר וצנצנת המן ומקלו של אהרן ושמן המשחה כולם נגנזו ולא שבו בבית שני וכו׳ *Verùm ſciendum eſt, non ſolùm quinq; illas res defuiſſe in Templo ſecundo; nam & Candelabrum, & Menſa, & omnia vaſa Tabernaculi, & aulæa, & ejus aſſeres, cum reliquis, quæ Moſes fecit in deſerto, Urnula item Mannæ, Virga Aharonis, & Oleum unctionis; hæc, inquam, omnia aſcondita fuerunt, neq; redierunt*

Digitized by Google

runt in Templo ſecundo. Hoc verò ideò factum eſt, quia non conveniebat, ut illis Tabernaculi vaſis, quæ Moſes pro Iſraëlitis fecerat, uterentur in Captivitate, ſed quando Iſraëlitæ omnes eſſent in terra ſua. Ideò cùm major pars tribuum erant in captivitate, neq; reverſæ fuerant, par non fuit ut paucæ tribus reverſæ iis uterentur. Sic quia Oleum Unctionis Sacræ proprium fuit Regum de domo Davidis, abſconditum manet, donec Regnum revertatur ad domum ſuam. Quinq; autem rerum deficientium duntaxat mentionem faciunt Sapientes noſtri, quia illæ erant Univerſales, populo neceſſariæ, & fundamenta totius Sanctitatis Templi, divinitatiſq; ejus.

4. *Quòd Joſephus libr. 7. Belli Judaic. cap. 24. inter Spolia reportata, & in Triumpho oſtentata, referat quoque* Legem Moſaicam. *Per* Legem *hanc ſcilicet intelligunt* Duas Tabulas Legis, *quæ in Arca erant: & inde concludunt, neceſſariò ſequi, illum & Arcam cepiſſe & abduxiſſe, ac per conſequens in Templo fuiſſe.*

Sed nec dum probatum, per Legem apud Joſephum intelligi Tabulas Legis: poteſt enim & Volumen Legis aliquod intelligi, qualia plura in Templo procul dubio, & ejus conclavibus aſſervata fuêre.

5. *Quòd ex hiſtoria Evangelica conſtet, Velum, Sanctum à Sancto Sanctorum diſtinguens, fuiſſe in Templo ſecundo. Itaq; neceſſe eſſe, ut Arca in Sancto Sanctorum tùm fuerit: ſecus, cui bono velum illud inſerviiſſet?*

Hebræi concedunt Antecedens, ſed negant Conſequens, ut in ſuperioribus vidimus. Etiamſi non omnia & ſingula, quæ in Sancto Sanctorum primi Templi, hîc quoque fuerint, fuerunt tamen procul dubio quædam: adfuerunt ſigna & rudera loci illius, in quo Arca erat repoſita, erant Cherubini, erat juxta R. Levi ben Gerſon, propitiatorium, vel, juxta authorem libri Coſri, aliud aliquod ſymbolum, quod Arcæ vicem ſupplebat. Et aliæ ſunt cauſæ, cur Locus ille non negligendus, ſed ad formam prioris Templi ſeparandus, & ſacer habendus erat.

Porrò qui hanc ſententiam tenent, illi ferè & hoc ſtatuunt, illam, cum aliis quinque millibus & quadringentis illis aureis & argenteis vaſis templi Hieroſolymitani, quorum

mentio

Digitized by Google

mentio Eſdræ cap. 1. v. 7. 8. 9. 10. 11. & 3. Eſdræ cap. 1. v. 41. Dan. 1. 2. à Nebucadnezare in templo Bel Dei ſui poſitam, ac divinitùs præſervatam, poſt LXX. captivitatis annos, unà cum eiſdem, à Cyro Judæis reverſuris reſtitutam: Reſtitutam, in Templum ſecundum in Sancto Sanctorum à Judæis repoſitam, conſervatam, & tempore Vaſtationis Templi ſecundi à Tito Veſpaſiano captam, & Romam delatam eſſe, Romęque adhuc hodiè in Templo Lateranenſi conſpici, denudatam tamen auro. Adrichomius in Theatro Terræ Sanctę, in deſcriptione Jeruſalem cap. 77. Sed argumenta quæ pro hac ſententia confirmanda adducunt, admodùm videntur infirma.

1. Conantur illud quidam probare ex Flavio Joſepho, de Triumpho Titi, cujus ipſe ſpectator fuit, ita ſcribente: *Eminebant, quæ apud Hieroſolymam in Templo reperta ſunt: Primo loco Menſa aurea, ponderis talenti magni: ſecundo loco erat Candelabrum, ſimiliter auro quidem factum, ſed opere commutato ab uſu noſtri conſuetudine. Tertio deniq, loco poſt hæc portabatur Lex Judæorum, noviſſima ſpoliorum.* Hic per *Legem Judæorum* intelligendum eſſe, non ſcriptum aliquod Moſaicæ Legis volumen, ſed *Arcam fœderis, Tabulas Legis continentem*, probare nititur Auguſtinus Torniellus, Tom. 2. Annal. ſacror. A. M. 3885. fol. 440. & ſeq. Verùm ſi hoc ſenſiſſet, procul dubio nominatim ejus mentionem feciſſet. Deſcripſit ea, quæ eminuerunt in Templo Hieroſolymitano: meminit menſæ Aureæ, Candelabri aurei; cur non & Arcæ auro obductæ mentionem feciſſet in ſpecie, ſi eam intellexiſſet? Cur ultimo loco, inter *ſpoliorum noviſſima* & ultimà eam collocaſſet Joſephus, cui primus meritò debebatur? Sic lib. 1. cap. 17. ſcribit, *Veſpaſianum præcepiſſe, ut Lex & Velum interioris templi, in Regiâ ipſius aſſervarentur.* Quòd ajunt, illam etiamnum Romæ aſſervari, id ſuſpectum reddunt tot aliarum rerum ibi & alibi aſſervatarum reliquiæ, quæ vel ipſâ ſui, diverſis in locis, multiplicatione & propagatione fidem veritatis derogant.

2. Producunt Arcum Titi ac Veſpaſiani Triumphalem, in quo & Arca Fœderis repræſentata, hodieque in Viâ Sacrâ Romæ conſpiciatur. Hac de re ſic ſcribit Chriſtianus Adrichomius,

chomius, in Deſcriptione Hieroſolymæ, Num. 77. *Porrò poſt excidium Jeruſalem Titus & Veſpaſianus Arcam fœderis, & duas Tabulas Legis, cum Virga Moſis, & virgâ Aharon, item Menſam auream, & Panes aliquot propoſitionis, Candelabrum quoq; aureum, ac quatuor columnas, è Hieroſolomorum templo Romam traducta, in celeberrimo, quem inſigni pompâ de Judæis egerunt, triumpho, totâ urbe ſpectante, inter alia ſpolia à Judæis portari fecerunt, Simone Gijoræ fil. Seditioſorum duce, ac ſeptingentis Judæis captivis, ſeminudis, manibusq; vinctis, triumphatorem & ſpolia præcedentibus. Cujus Triumphi usq; hodiè perenne Romæ, viâ ſacrâ, juxta Pacis templum, extat monumentum in Triumphali Arcu, qui eſt ſupra Eccleſiam S. Mariæ novæ, cujus fronti hæc inſcripta ſunt verba;* Senatus Populusque Romanus Divo Tito Divi Vespasiani F. Vespasiano Augusto. & ob victoriam & perpetuum, • • • • • • • *reliqua ob vetuſtatem non poſſunt legi. In quo etiam arcu, ex uno quidem latere, ipſum Titum triumphantem in curru, duobus equis, totidemq; monocerotibus ducto, conſpicere licet: ex altero verò latere, Arcam fœderis, & Candelabrum illud ditiſſimum ſeptem ramorum, & Vaſa Templi, tanquam ante currum Titi portarentur, inſculpta. Triumpho autem peracto, Veſpaſianus univerſa Templi Hieroſolymitani Vaſa & donaria, Romæ in Pacis templo, magnificè ſplendideq; à ſe ædificato, repoſuit: Legem verò Judæorum, & Penetralium vaſa purpurea, in Palatio condita ſervari præcepit. Quæ quidem omnia, Arca videlicet, auro tamen nudata, tabulæ Legis, Virga Moſis & Aharonis, Panes quoq; propoſitionis, ac quatuor Columnæ, Romæ in Eccleſia S. Johannis Lateranenſis adhuc ſervantur.* Arcus illius Triumphalis delineationem, æneis formis excuſam, videre eſt apud Auguſtinum Torniellum in Annall l. citato.

Quod verò ante currum Titi illic portari viſitur, & *Arcam* dicit Adrichomius; id non *Arcam*, ſed *Menſam* panum propoſitionis *Auream* fuiſſe, ſentiunt Villalp. Tomo 7. in Ezech. ad calcem, Cornelius à Lapide in Exod. cap. 25. Abulenſis, alii.

Torniellus concedit hoc; ſed ait, *Ultimum, quod planè non ampliùs apparet, eſſe Legem, hoc eſt, Fœderis Arcam Tabulas Legis continentem, tali tamen proſpectu effigiatam, quod parum ejusdem Tabulæ occuparet. Quamvis,* addit, *poſtea eadem cælatura, vel Temporum diu-*

turnitate deciderit, vel, ut quidam non immeritò ſuſpicantur, à Judæis Romæ commorantibus, qui viſibile illud perfidiæ ſuæ à Deo caſtigatæ monimentum ferre non poſſunt, poſterioribus temporibus clàm abolita fuerit, vel potiùs ab his, præſertim Rabbinis, vel de ipſorum conſilio abraſa, qui Fœderis Arcam adhuc in antro montis Nebo abditam eſſe, & in fine mundi, ad eorundem Judæorum conſolationem, revelandam fore, mordicùs tenent, & credi ab aliis volunt.

Sed quis non videt, meram divinationem eſſe, dum id definit, *quod* ipſemet fatetur *ampliùs planè non apparére?* Et cur Arca, præcipuum Judææ ſpolium, *minimam ejus Tabulæ partem* occupaſſet? Itaque cùm primum concedat eſſe Menſam; ſecundum Candelabrum aureum; tertium hoc procul dubio fuit Legis Moſaicæ Volumen in Templo aſſervatum. Quâ ratione hæc Tabula cum narratione Joſephi ſuprà adductâ per omnia conveniet.

In loco ſuprà pag.188. ex Avoth R. Nathanis adducto, memorantur quædam horum, quæ Romæ adhuc aſſerventur, ſed inter illa non eſt Arca.

II. Alii Traditiones illas, ſeu Judaicas; ſeu ex Scriptore librorum Machabaicorum, de Abſconſione Arcæ à Jeremia amplectuntur: ſed ajunt, poſtmodùm, cùm Deus locum, in quo ſacer Ignis abſconditus erat, Judęorum Duci Nehemię revelaret, 2. Machab. cap. 1. v. 19. 20. & ſeqq. ſimul monſtraſſe Arcam & reliqua vaſa ſacra, quæ Jeremias occultaverat; & ſic deinde in Templo reædificato in ſuum locum eſſe repoſitam, Auguſtin. Torniellus in Annalibus Sacris. *Alii* verò volunt, illam abſconditam manſiſſe, & adhuc deliteſcere, atque in fine Mundi demùm, poſt Converſionem Judæorum, & hanc reſurrecturam, atque è Petra, in quâ eam abſcondit Jeremias, exituram. Ex his præter alios complures, eſt Sixtus Senenſis in Bibliotheca Sacrâ, & Villalpandus in Ezechielem Tom. 2.

Fabuloſa autem illa pleraque, & nullam vel veriſimilitudinis, nedum veritatis ſpeciem habere, qui cordatiores ſunt, meritò ſemper judicârunt, ut cum magno quondam Gryneo noſtro, nec nobis ea refutare vel examinare libeat.

III. Sunt qui concedunt, Arcam non fuiſſe ſub templo ſecundo,

Digitized by Google

ſecundo, ſed negant, illam eſſe, ſeu à Joſiâ, ſeu à Jeremiâ, abſconditam, ac proinde neque olim iterùm repertam, & Judæis reſtitutam, neque etiam unquam reſtituendam: verùm juſto Dei judicio in Iſraëlitarum peccata, in primi Templi vaſtatione periiſſe, ſive quòd illa à Babyloniis tùm capta, direpta, & tandem corrupta, ſive quòd captâ à Nebucadnezare Hieroſolymâ, & ſuccenſo Templo 2. Reg. 25. Arca quoque ſimul combuſta fuerit.

De Direptione ejus intelligi poteſt, quod 2. Reg. 24. v. 13. legitur Nebucadnezar, cùm obſidione cingeret Hieroſolymam, & Jehojachin ad illum egreſſus ſe ei dederet, *extuliſſe illinc omnes theſauros domûs Domini, & concidiſſe univerſa vaſa aurea, quæ fecerat Salomo Rex Iſraëlis in templo Domini, ſicut dixerat Dominus*; nempe 2. Reg. 20. verſ. 17. per Eſajam Prophetam; *Ecce dies veniunt, & deferetur quicquid eſt in domo tuâ, & quæ condiderunt Patres tui ad hanc usq; diem, in Babel, non remanebit quicquam in ea, dixit Dominus.* Sic 2. Chron. 36. *Vertente autem anno miſit Rex Nebucadnezar, & abduxit eum in Babel cum vaſis concupiſcibilibus domûs Domini.* Confirmat hanc ſententiam, quòd Hebræorum multi, ut ſuprà vidimus, hæc de Arca quoque capta & in Babel abductâ explicent, & in univerſum pænè omnes concedant, Arcæ præſentiâ Templum ſecundum deſtitutum fuiſſe.

Cauſæ, cur Deus noluerit ſub Templo ſecundo Arcam cum adjuncta Gloria, & Præſentiæ ſuæ ſignis, eis indulgere, reddi poſſunt variæ.

1. Peccata Iſraëlitarum gravia, quibus meruerunt, ut viſibile hoc Habitationis Divinæ inter ipſos ſymbolum eis auferretur.

2. Quòd Templum ſecundum illuſtrari debuerit majori gloriâ; præſentiâ nempe corporali Ejus, qui per Arcam fuit adumbratus, Meſſiæ ſc.

3. Ut hoc exemplo Deus oſtenderet, paulatim Typos illos omnes eſſe abolendos, qui in ſe nihil habebant propriæ ſanctitatis, nec eam conferre poterant, quamvis ad tempus pædagogiæ veteris populi inſervirent.

4. Quòd Deus voluerit è Propitiatorio oracula tamdiu

Digitized by Google

fundere, & populo ſuo in rebus dubiis reſpondere, donec eos per Prophetas ſuos abundè de omnibus neceſſariis inſtituiſſet &c.

Ex his omnibus ſententiis ea quam ultimo loco produximus, nobis certè videtur vero omnium ſimillima. Cætera, quæ de Arcæ abſconſione, & reſtitutione futura, proferuntur, infirmioribus nituntur fundamentis, quàm ut aſſenſum noſtrum illis largiri queamus.

CAPUT XXIII.

III. *An aliquando, tempore videlicet Meſſia, ſit Judæis reſtituenda?*

ITa ſentiunt Hebræi, & ſic intelligunt, quod de Abſconſione ejus tradunt; illam ſc. non periiſſe, ſed adhuc à Deo aſſervari, & tempore Meſſiæ ipſis reſtitutam iri.

Hinc ſcribit Abarbenel ad 1. Sam. 4. הארון המיוחד הוה הוא העתיד להגלות בביאת משיחנו מהרה יגלה *Et Arca iſta ſingularis eadem revelabitur tempore Meſſiæ noſtri, qui utinam citò adveniat!* Et ad Dan. cap. 9. *Vaſa ſacra, quæ fuerunt in Sancto Sanctorum, videlicet, Arca fœderis Domini, Tabulæ digito Dei ſcriptæ, Liber Legis Moſis, qui repoſitus erat ad latus Arcæ, & Vaſculum Olei unctionis, quod juxta hanc fuit; hæc, inquam, vaſa Sancta omnia, in vaſtatione Templi primi abſcondita fuerunt;* ובשוב יי' את שיבת ציון ישובו כולם באופן שיהיה קדש הקדשים בבית השם בכל כליו וקדושתו *cùm verò Deus reducet captivitatem Tzijonis* (nos ex præſenti captivitate liberabit) *revertentur & reſtituentur omnia, ut Sanctum Sanctorum ſit in domo Domini cum omnibus vaſis ſuis, & ſanctitate ſua.*

Huc tendit etiam quod legitur in Talmud Sóta fol. 35. col. 1. De Uza legitur 2. Sam. 6. 7. וַיָּמָת שָׁם עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים *Et mortuus eſt ibi cum Arca Dei.* Ad hæc verba dicit R. Jochanan; עוזא בא לעולם הבא שנ' עם ארון האלהים · מה ארון לעולם קיים אף עוזא בא לעולם

כא לעולם הבא *Uza venit in ſaculum venturum* (vitam æternam,) *ſicut dicitur*; Cum Arca Dei. *Atqui Arca Dei perſtat, ſeu, permanet in ſaculum. Ergo & Uza venit in vitam æternam*; quia nimirum Arca non deperdita, ſed abſcondita eſt, ut ibi gloſſa R. Salomonis habet.

Eadem fuit ſententia authoris librorum Machabæorum, & Joſephi Gorionidis, ut ex ſuprà adductis locis liquet.

Paulò aliter ſenſiſſe videtur R. Bechaj, uti colligere eſt ex iis, quæ ex ipſo adducta ſunt ſub finem cap. 6.

Sententia hæc fundata eſt,

1. *In eo, quod de Abſconſione Arcæ tradunt.*

Atqui, uti audivimus, fundamentum hoc nimis infirmis tubicinibus eſt ſubnixum. Deinde ſi hoc maximè detur, quòd abſcondita fuerit tempore Templi primi, dubium tamen faciunt nonnulli, an poſt exſtructum Templum ſecundum non iterum inventa, & in illud repoſita; & poſt illud deſtructum demùm & illa direpta & deſtructa fuerit. Et quis ſibi fingere, aut perſuadere poſſit, eam à Templi primi excidio in hunc uſque diem eo in loco Templi, quem fingunt, ſartam tectam deliteſcere, & poſt tantum annorum intervallum, aliquando revelandam? Templum ſecundum juxta Judæorum calculum ſtetit per 420. annos: Ab ejus excidio & deſolatione ad hoc tempus præterierunt 1600. & plures anni. Et quot præterlabentur adhuc, antequam id, quod Judæi exſpectant, ſit futurum?

2. *In eo quòd credunt Tertium Templum tempore Meſſiæ & liberationis ipſorum exſtructum iri.*

Sed & hoc fundamentum ruinoſum eſt. Fruſtrà & Meſſiam, & talem Meſſiam, qualem illi deſcribunt, & talem Liberationem, & Templi reædificationem, Legis & Cultus Moſaici inſtaurationem, & alia quæ his cohærent exſpectant, & ſomniant. Sic nempe, juxta Euripidem Αἱ ἐλπίδες βόσκουσι φυγάδας *Spes paſcunt exules* Judæos, ſed ſpes fallaces, inanes, & incertæ. Nimis prolixam gigneret digreſſionem, ſi de his cum

Judæis hic congredi vellemus. Fieri id poterit, Deo vitam & valetudinem prorogante, aliâ occaſione. Quod ad *Tertium Templum* attinet, qui de eo tùm Judæorum argumenta, tùm Chriſtianorum ad ea exceptiones & reſponſiones, aliquid noviſſe cupit, adeat authores, qui contra Judæos ex profeſſo ſcripſerunt; inprimis, D. Chryſoſtomum Oratione tertiâ & quintâ adverſus Judæos, Martinum Raymundum in Pugione fidei par. 2. cap. 9. §. 14. 15. 16. Paulum Burgenſem in Scrutinio Scripturarum Diſtinct. 4. cap. 4. Fortalitium Fidei (cujus author floruit circa Annum Chriſti 1420. & ulterius) lib. 3. mihi fol. 125. & ſeqq. Joh. Hornbeck de Convincendis & convertendis Judæis lib. 3. cap. 2. pag. 255. & ſeqq. Joh. Müllerum in Judaiſmo detecto cap. 9. §. 6. Conſtantin. L'Empereur in Præfat. Codicis Middoth &c.

Aſſertioni huic ipſorum, de Reſtituendâ Arcâ, opponunt quidam ex noſtris ſcriptoribus locum ex Jeremia cap. 3. v. 16. ubi Propheta dicit; וְהָיָה כִּי תִרְבּוּ וּפְרִיתֶם בָּאָרֶץ בַּיָּמִים הָהֵמָּה נְאֻם יְהוָה לֹא יֹאמְרוּ עוֹד אֲרוֹן בְּרִית יי׳ וְלֹא יַעֲלֶה עַל לֵב וְלֹא יִזְכְּרוּ בוֹ וְלֹא יִפְקֹדוּ וְלֹא יֵעָשֶׂה עוֹד׃ h. c. *Et erit cùm multiplicabimini, & creſcetis in terra in diebus illis, dictum Domini, non dicent ampliùs; Arca fœderis Domini, neq. aſcendet ſuper cor, neq. recordabuntur ejus amplius, neq. viſitabunt (eam) neq. fiet ultrà.*

Nicol. Lyranus ad verba; *Nec fiet ultrà*; ſcribit; *Per dicta etiam patet falſitas Judæorum, dicentium, quòd in adventu Meſſiæ reddetur eis Arca teſtamenti*, &c. Et Dan. 9. 24. ad hæc verba; *Et ad ungendum Sanctum Sanctorum*; dicit, *Judæos hoc exponere de Arca fœderis, & aliis vaſis ſanctuarii, quæ per Meſſiam debeant recuperari*; eisque opponit præſentem locum Jeremiæ, & ex eo concludit, non eſſe recuperanda. Sic Galatinus de Arcanis Cathol. Veritatis lib. 4. cap. 17.

In Fortalitio fidei lib. 3. in cap. ubi decimumquartum Judæorum argumentum contra Adventum Chriſti refutat, de non reædificato Templo; *Ad ſecundum*, inquit, *in quo quærebatur, ſi*

Digitized by Google

tur; ſi daretur tertium Templum materiale, quid contineret? dicit Judæus, quòd contineret Arcam, Tabulas, Virgam, & Manna. Sed contra hoc eſt Jeremias in capitulo 3. Non dicent ultrà, Arca Teſtamenti &c. *ubi eſt gloſſa Doctorum Judæorum, quòd,* Pro tempore, Hieruſalem, Sijon, Solium Domini, Juda, Iſraël, Sanctuarium, Terra; *omnia hæc vocabula ſignificent gloriam Paradiſi.*

Petrus de la Cavalleria in lib. *Zelus Chriſti* fol. 58. ex hoc loco ſimiliter concludit, *Legem Moſis in futurum ceſſaturam.* Et fol. 60. a. *Si Tabulæ digito Dei ſcriptæ* (quæ in Arca erant) *debebant tempore Meſſiæ redire; dic mihi, Judæe, quomodo, cùm fuerint perditæ, (quia non apparuerunt tempore Eſdræ in domo ſecundâ;) quomodo, inquàm, Prophetæ tacuerunt poſt Jeremiam, & nemo dixit, quòd debent redire aliquo tempore? Apparet ergo, quòd Arca, & Tabulæ, & Lex Moſis ipſius manu ſcripta, debebant perire. Ergo & ceſſare. Quia non erat credendum, quòd tales reliquiæ perirent, ſi ſervari Lex Moſis in futurum debebat, aut quòd de iis tam mirabilibus reliquiis, ſicut erant Tabulæ digito Dei ſcriptæ, & Lex Moſis ipſius manu ſcripta, non fieret per Prophetas, poſt Jeremiam, expreſſa mentio, & de earum duratione, & inventione. Sed quia ceſſare debebat Lex Moſis, de Scripturis Originalibus ipſius Legis non eſt facta mentio poſt illam Prophetiam Jeremiæ. Et mirabili ſecreto Dei ſunt perditæ tam mirabiles reliquiæ: ſicut ipſa Lex ceſſare debebat, ita & ejus originalia deſierunt.*

Sic alii plures ex recentioribus.

Abarbenel autem contrà excipit in מעיני הישועה Dan. cap. 9. *Non, ait, dicit Jeremias, in diebus illis non fore Arcam, ſed dicit; Dum Iſraëlitæ habitabant in terra ſua, fuiſſe Sanctitatem omnem in Arca Dei; deinceps autem* (tempore Meſſiæ) *quando in terra ipſorum multiplicabuntur Gentes Mundi, venientes ad quærendum Dominum, juxta illud;* Et confluent ad eum omnes gentes; *tùm illas gentes non dicturas;* Arca fœderis Domini; *Ratio; quia Gradus ipſorum non eò uſq; aſcendet, ut accedant ad arcam Dei, aut ut inſpiciant in locum habitaculi Judicii; ſed eo tempore vocaturas eſſe Hieroſolymam* Thronum vel Solium Gloriæ Domini, *& ad illam congregatum iri omnes gentes in nomine Domini. Sanctitatem enim, quam Viri Templi ſecundi attribuebant Arcæ fœderis, Gentes illas attributuras Urbi Hieroſolymæ.*

Sed

Digitized by Google

Sed hæc ipſius expoſitio, utut eam valdè commendet atque extollat, cum verbis Prophetæ non congruit.

Nulla enim illic Gentium exterarum mentio, ſed alloquitur Judæos filios rebelles, illos ad pœnitentiam invitat, promiſſionem iis facit. Et de his illum hoc in verſu loqui, docet particula עוד *Ulteriùs*, *Ampliùs*; In illo tempore *non dicent* עוד *Ulteriùs*, *Ampliùs*; ſicut ſc. hactenus fecerunt. Num antea Gentes à Deo & ejus fœdere aljenæ, jactarunt Arcam, & de ejus ſanctitate gloriabantur? Nequaquam, ſed Judæi. De Gentibus poſtea demum facit mentionem v. 17. ubi dicit; *Eo tempore quo Gloriatiò Eccleſiæ non amplius futura ſit de Arca Dei & ejus ſanctitate, ſed tota ſancta, & ſolium Jehovæ futura, omnes gentes ad eam acceſſuras in nomine Domini, & non amplius ambulaturas poſt duritiam cordis ſui mali.* Hoc eſt quod dicit Gentes facturas, poſteaquam ea fuerit Eccleſiæ facies, qualem in præcedd. verbis deſcripſit: non autem quod Abarbenel dicit. Si hoc voluiſſet Propheta, dicere debuiſſet: *Et erit cùm multiplicati fueritis & creveritis in terrâ, congregabunt ſe ad Hieroſolymam omnes gentes, &c. & non dicent &c.* Illi, de quibus Propheta dicit; *Non dicent ultrà, non cogitabunt ultrà de ea, non recordabuntur ejus ultrà, non viſitabunt eam ultrà* (nam particula עוד *Ultrà* his omnibus verbis ſubſervit) ſunt ii, qui antea ita dixerunt &c. Atqui hi non fuerunt Gentes exteræ & à Rep. Iſraëlis aljenæ, ſed Judæi ipſi. Ergo his aliam Eccleſiæ faciem depingit & ob oculos ponit, & de alia ſanctitate vaticinatur. Violenter hæc ad Gentes ſolas torqueri & trahi, quis non videt? An illi de ea cogitarunt, de ea ſunt loquuti, eam viſitârunt?

Idem Comment. in Jeremiam cap. 3. prolixiùs hanc ſuam ſententiam confirmat & deducit. *Tempore*, inquit, *Templi primi; quo Iſraël ſequebatur libidinem cordis ſui, omnis ipſorum Sanctitas conſiſtebat in Domo Sanctuarii, & in Arca Dei, quæ ibi erat; Idq; partim propterea, quòd per Arcæ præſentiam cuſtodiebantur, & certi erant de gratioſa Dei providentia, ſiquidem juſti eſſent &c. partim quòd per Arcam, quæ Tabulas fœderis continebat, retraherentur à peccato, & invitarentur; ad remiſſionem peccatorum à Deo petendam; partim quòd ad eam juramenta fieri ſolerent; & deniq; quòd coram ea orarent, ſi*

cœlum

cœlum occluſum eſſet, & pluvia non deſcenderet, vel, peſtis, bellum, vel aliæ calamitates publicæ ingruerent. Itaq; dicere Prophetam, tempore redemptionis & collectionis futuræ per Meſſiam, tantam fore inter Iſraëlitas Sanctitatem, ut non tantùm, dùm pauci adhuc, unus è civitate, & duo ex familia, congregati erunt, juſti, pii, & probi ſint futuri, ſed etiam poſteaquàm multiplicati fuerint & creverint in terra; quod aliàs communiter fieri non ſoleat, cùm creſcente populo Sanctitas plerumq; decreſcat; adeò ut eo tempore homines non dicturi ſint; Arca fœderis Domini; *ſanctitatem ſcilicet in Arca, & fœdere Dei in eo comprehenſo, collocando, imò ne quidem* de ea cogitaturi aut locuturi, vel ejus mentionem facturi ſint, ſc. in Juramentis præſtandis coram eâ; *cùm Sanctitatem in ſeipſis ſint habituri, & ſecum circumlaturi, atq; ubiq; incenſum Deo gratum oblaturi, Malach.* 1. 11. non etiam ampliùs eam viſitaturi; *ad orandum pro publicis neceſſitatibus & calamitatibus Eccleſiæ;* non denique facturi, *ſc. mentionem fœderis, quod olim Deus cum illis pepigit;* neque Deus novum fœdus cum illis pacturus; *eò quòd univerſa Hieroſolyma in eo gradu Sanctitatis & gloriæ ſit futura, quo olim fuit Arca, ita ut non tantùm Iſraëlitæ eam Sanctitatem illi ſint delaturi, ſed univerſæ gentes &c.* Huc redit ſumma eorum, quæ ille pluribus verbis exponit, quæ apud eum videre poteſt qui volet.

Sed quis non videt, quàm violenta & detorta ſit expoſitio?

1. Admittimus quod ait, in verbis his agi de Temporibus Meſſiæ, ſed tempora illa malè definit, de Corporali Hieroſolyma, & liberatione ipſorum è præſenti captivitate. Vaticinatur Propheta de Statu Eccleſiæ tempore Meſſiæ. Eccleſia autem illa non ſunt Iſraëlitæ ſecundum carnem, ſed ſecundum ſpiritum: *Collectio* etiam de qua agit v. 14. non eſt collectio corporalis, ſed ſpiritualis; non ad Legem & cultum Moſaicum iterum inſtaurandum, ſed ad fidem in Meſſiam.

2. Malè definit cauſam propter quam Propheta dicat; *in illis diebus nullam ampliùs mentionem factum iri Arcæ &c.* quia ſc. tanta Iſraëlitarum collectorum omnium ſit futura Sanctitas, &c. Aliud Propheta reſpexit, & intellexit.

3. In recenſendis Arcæ Finibus eum, qui non poſtremus eſt omittit, quòd ſc. ea fuerit Typus & Figura Chriſti: in ap-

Digitized by Google

plicandis illis ad Prophetæ ſcopum & montem, vim illi facit; quia de illis ne gry quidem in contextu. Et hinc

4. etiam malè παραφράζει & explicat totum illum locum, & nominatim verſum illum, in quo Arcæ mentio, quaſi verſus 16. tantùm referendus eſſet ad Gentes, de quibus poſtea demum agit, v. 17. non ad Iſraëlitas.

R. David Kimchi ita: *Etiamſi multiplicemini & fœcundi ſiatis in terra, tamen non invidebunt vobis Gentes, ut veniant & bellum vobis inferant, atq; ſic neceſſe habeatis in bellum exire & Arcam Dei vobiſcum ducere, prout moris illorum fuit, ut in bellum egredientes Arcam ſecum deducerent: In diebus enim illis iſtâ re nihil erit opus; Nullum quippe amplius erit bellum. Hinc dicit*; Non dicent &c. Non aſcendet ſuper cor, neque recordabuntur ejus, non viſitabunt eam, neque fiet ultrà; *ſc. iſta res, ut educant Arcam in bellum.*

R. Salomon; Non dicent amplius, Arca fœderis) *quia univerſa congregatio veſtra erit ſancta, ac ſi illa eſſet ipſa Arca.* Neque fiet amplius) *id ſc. quod olim factum eſt in Silo, quando eam, tempore Eli, eduxerunt in bellum cum Philiſteis.*

Hanc verò expoſitionem Abarbenel ipſe rejicit, inquiens;
ואתה רואה שכל אלו הם דברים חיצוניים אין בכתוב דבר לא
מהמלחמה ולא משאר הדברים ולכן לא נחה דעתי עם הפירוש הזה
עם היותו שנוטה אליו יונתן *Tu, lector, vides, hæc omnia eſſe ἀπροσδιόνυσα: nihil quicquam enim Textus habet vel de bello, vel de cæteris: unde non poſſum aſſenſum præbere huic expoſitioni, quamvis Jonathan etiam ad eam inclinet.* Ita eſt: Uſque ad illum verſum nihil ibi extat de Gentibus, nihil ibi dicitur de bello, neque de Arca educenda. Et, ſi nullum bellum amplius futurum, quid opus verbis iſtis omnibus? Ubi verò dicitur in Scriptura, poſt adventum Meſſiæ, nulla ampliùs fore bella? Non etiam moris fuit ut Arcam ſecum in bellum unquam educerent, ſine ſpeciali mandato Divino, ut ſuprà viſum; ac proinde hic uſus non inter fines Arcæ referendus, qui alii fuerunt. Eductio ejus in bellum, res fuit extraordinaria. Adde quòd jam ſub Templo ſecundo non ampliùs fuit Arca, ut ſuprà viſum.

Itaq; hactenus in Judæorum expoſitionibus nihil ſolidi, neq; mens & ſenſus verborum horum ſufficienter oſtenſus.

Locus

Digitized by Google

Locus videtur notatu & conſideratu dignisſimus, qui Judæos vehementer torquet, unde parci ſunt in eo tùm allegando, tùm explicando; In Talmud & Medráſchim nihil ad rem faciens hactenus deprehendi.

Noſtri Interpretes in eo explicando etiam variant.

Quidam, referente Lyrano, totam hanc capitis hujus partem inde à v. 14. explicant de reditu populi ex Captivitate Babylonica, & eorum poſt reditum ſtatu. Quia enim plures eorum remanſerunt in Babylone, detenti amore prolis quam ibi genuerant, & poſſesſionum quas acquiſiverant, ideò dici v. 14. *Et aſſumam vos, unum de civitate, & duos de familia, & introducam vos in Tzijon.* Quod ver. 15. ſubditur; *Et dabo vobis Paſtores juxta cor meum & paſcent vos ſcientiâ & intelligentia*; exponunt de Zorobabele, Eſra, Nehemia, Haggeo, & Zachariâ, qui gubernaverunt populum in temporalibus & ſpiritualibus, v. 16. *Non dicent ultrà; Arca fœderis Domini, &c.* de eo, quod in Templo ab eis reædificato non fuerit Arca, ut ſuprà viſum; Et ſic reliqua, prout poſſunt, adaptant ad iſtud propoſitum.

Huic ſententiæ rectè obviare ſeu obſtare dicit Lyranus 1. quod v. 17. ſubditur; *In tempore illo vocabunt Hieruſalem Solium Domini*; eo quòd non legamus, Hieroſolymam, poſt tempus captivitatis Babylonicę, fuiſſe in tanta ſoleñitate & reverentia; ſed ſemper, vel quaſi ſemper, ſubjecta ſervituti; primò Perſarum; poſtea Græcorum; & ultimò Romanorum: 2. quod porrò dicitur; *Et congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini*; eò quòd iterum non legamus, de Gentilibus tùm, niſi paucos quoſdam, ad Judaiſmum converſos eſſe. 3. addatur & hoc; quamvis in ſecundo Templo Arca non fuerit, tamen ejus memoria, cultus, locus, à Judæis fuit conſervatus, & in veneratione habitus, perinde ac ſi ipſa Arca ibi adhuc præſens adfuiſſet, uti itidem ſuprà vidimus. Ut hæ phraſes multiplices, quas Propheta adhibet, non omnes illi tempori accommodari queant.

Alii ergo hæc incommoda animadvertentes, totum locum de Chriſto, & ſtatu Eccleſiæ ſub ejus Regno accipiunt, & ad eam hæc applicant. Quorum ſententia vel ideò

Digitized by Google

non contemnenda, 1. quòd plura alia, eaque illuſtria, vaticinia in Prophetis extent, hoc ſenſu cum præſenti Prophetia convenientia: 2. quòd Judæi liberali manu hoc ultrò concedant & largiantur, unde illos, confesſione hac conſtrictos, ulteriùs urgere poſſumus.

Ne autem totius illius Capitis analyſin prolixam inſtituamus, & per ambages multas rem aggrediamur, notandum, inter Chriſtianos pleroſque, & Judæos omnes, convenire de his

I. Quòd inde à v. 14. ad 18. Propheta agat de temporibus Mesſiæ; quia enim talia ibi extant, quæ nec olim, nec hodiè impleta dicere poſſunt, neceſſariò fateri coguntur, ea impleta iri tempore Mesſiæ.

II. Quòd vaticinium hic contineatur de nova Eccleſiæ facie futurâ tempore Mesſiæ.

III. Conditionem & faciem hanc Eccleſiæ depingi 1. κατ' ἄρσιν per negationem & remotionem quarundam rerum, quibus antea inſignis erat. 2. κατὰ θέσιν, per poſitionem, & affirmationem aliarum rerũ, quibus illa tùm ſit illuſtris futura.

In hoc tertio Capite jam eſt Diſſenſus inter nos, & quidem tùm de his quæ *negantur*, tùm de iis quæ *ponuntur*, & *affirmantur*.

De iis quæ negantur, agit verſus 16. *Et erit, quùm multiplicati fueritis, & creveritis in terrâ in diebus illis, dixit Dominus; non dicent ultrà, Arcâ fœderis Domini, nec aſcendet ſuper cor, neq; recordabuntur illius, neq; viſitabunt*, (vel, recenſebunt, vel, deſiderabunt) *eam, neq; fiet ultrà.*

In his verbis duo ſunt obſervanda; 1. Circumſtantia temporis, quando id, quod prædicit, ſit futurum, 2. Res ipſa, quid illud ſit?

I. *Temporis* circumſtantia his verbis notatur; *Et erit, cùm multiplicati fueritis, & creveritis in terra.*

Ut hoc intelligatur, & verba hæc cum præcedentibus & ſequentibus aptè concilientur (quod Abarbeneli difficile videtur) neceſſariò quædam eorum quæ præcedunt, ſummariter ſunt videnda.

Poſtea-

Digitized by Google

Poſteaquam Deus per Prophetam ab initio capitis ad v. uſq; 12. nō obſtante multiplici perfidiâ, apoſtaſiâ & Idololatriâ, tàm decem Tribuum, quàm Judæorum, quam graviter iis exprobrat, conſtantem ſuum amorem & benevolentiam teſtatus eſſet & obtuliſſet; verſu 12. & 13. illos ad ſe de novo revocat & invitat, ſuamque illis gratiam, ſub conditione tamen pœnitentiæ veræ per agnitionem peccatorum ſuorum, & novam obedientiam, pollicetur & promittit: quam hortationem verſ. 14. iterat, & novis rationibus ac promiſſionibus ſuſfulcit & confirmat. Et in hac jam Parte verba iſta, de quibus agimus, occurrunt, quæ proin paulò accuratiùs nobis expendenda;

Hortatio continetur his verbis; שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים quæ dupliciter ab Interpretibus intelliguntur & exponuntur. Quidam, *Convertimini*, ſc. à veſtra idololatria & apoſtaſia ad Me: Alii *Revertimini*; ſc. ex Babylone, quaſi ſc. de facto illos ex ea revocaret, & hac ratione præcipiendo reditum ipſis promitteret. Equidem non adeò multum intereſt, utrum quis ſequatur: Nam qui alteram expoſitionem ſequuntur, Converſionem & pœnitentiam, in præcedentibus jam requiſitam & exactam, ſupponunt: qui priorem, Reditum & reductionem illorum ex captivitate non excludunt. Potiorem tamen eſſe priorem per *Convertimini*, apparet ex deſcriptione ſubjecti, בָנִים שׁוֹבָבִים *Filii averſi, perverſi, rebelles*; hoc enim ſenſu Nomen ſeu Participium iſtud hoc loco uſurpatur; hinc v. 1. dicitur; *Tu autem fornicata es cum amatoribus multis*, וְשׁוֹב אֵלַי *ſed revertere ad me.* Sic v. 6. *Vidiſtine quæ fecerit* מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל *averſa, rebellis Iſraël?* abiit &c. v. 7. *Et dixi, poſteaquam fecit omnia iſta; Revertere, & non eſt reverſa &c.*

Rationes hortationis ſunt iſtæ;

I. כִּי אָנֹכִי בָּעַלְתִּי בָכֶם *Quia ego maritus veſter ſum*; ac proinde æquum eſt, ut vos ad me, ceu ſponſa ad ſponſum & maritum ſuum, revertamini. Vel; *Quia ego maritus veſter ero*; ſc. de novo, & manebo, non obſtante veſtrâ prævaricatione, quâ contra me prævaricati eſtis, & totam terram veſtrâ fornicatione repleviſtis.

Digitized by Google

II. וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם אֶחָד מֵעִיר וּשְׁנַיִם מִמִּשְׁפָּחָה וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם צִיּוֹן *Et aſſumam vos, unum ex urbe, & duos è familia, & adducam vos Tzijonem.*

Hîc jam quæritur, *De quâ Aſſumptione & Adductione loquatur?* *Quidam* intelligunt hoc de Reductione ex captivitate Babylonica, ex qua non omnes redierunt Tzijonem, ſed plures remanſerunt.

Chriſtiani Interpretes majori ex parte hîc volunt non agere Prophetam de illa reductione corporali, ſed promiſſionem & vaticinium facere, de quorundam ex Judæis aſſumptione, & in Regnum Chriſti, atque ad ejus Eccleſiam adductione; quam per *Tzijonem* intelligunt, ut aliâs ſæpè in Prophetis: De his illum dicere, *Unum ex urbe, & duos è familia*; eò quòd pauci omninò, reſpectu reliquorum, ab initio prædicationis Evangelii convertendi eſſent.

Sic quod ſequitur v. 15. וְנָתַתִּי לָכֶם רֹעִים כְּלִבִּי וְרָעוּ אֶתְכֶם דֵּעָה וְהַשְׂכֵּיל׃ *Et dabo vobis Paſtores ſecundum cor meum, & paſcent vos ſcientiâ & intelligentiâ*; hoc, inquam, Hebræi intelligunt de Prophetis, & aliis quibusdam Viris Sanctis, Spiritu Dei actis, & populo datis poſt reductionem, ut & de piis quibusdam Principibus & Gubernatoribus: Chriſtiani, de Apoſtolis, verâ Chriſti ſcientiâ & cognitione homines inſtruentibus. Sequentibus dein verbis volunt deſcribi, qualis futurus ſit Eccleſiæ ſtatus, poſteaquam illa, per Vocationem & Acceſſionem etiam Gentium ad eam, fuerit aucta & multiplicata.

Quia verò nullâ diſcretionis vel tranſitionis ad novam prophetiam notâ hæc cum pręcedentibus cohærent, & ad præſentes Judæos, cum quibus Prophetæ Dei nomine res erat, referri videntur, difficiliùs fortaſſis hæc expoſitio Judæis perſuadebitur.

Quod ſi meam interponere licet ſententiam, putârim, ſine periculo & prejudicio ſequentis vaticinii, poſſe hoc Judęis indulgeri & concedi; quò tanto minus habeant quod de violenta interpretatione conquerantur, & eò fortiùs in ſequentibus conſtringi queant, in quibus nobis ultrò quædam largiuntur.

Sic duæ conſtituentur hujus Prophetiæ à v. 14. ad 19. partes; qua-

tes,quarum *Prima*, promiſſiones contineat de eo quod Deus illis eo tempore præſtiturum ſe polliceatur; *Altera*,de eo quod poſtmodum ſit futurum, poſteaquam reſtituti, & in terra ſua iterum radicati & confirmati erunt,tempore Meſſiæ.

Nam 1. Judæi has duas partes agnoſcunt; & noſtro ſcopo nihil obſunt, 2. Conſtat, uſitatiſſimum hoc eſſe Prophetis,ut ſubinde,de liberationibus temporalibus agentes, maximè de Captivitate Babylonica, ex abrupto quaſi evolent,& ab illis tranſitum ſibi faciant ad Liberationem ſpiritualem per Meſſiam ipſis inculcandam, itaque arctè ſæpè has conjungant & admiſceant, quaſi de una & eadem re ageretur. Obſervare hoc licebit ubique, diligenter Prophetas legenti & ſcrutanti.

Cauſæ hujus rei ſunt plures; 1. quia Liberationes hujusmodi illuſtriores typi fuerunt Liberationis Spiritualis per Meſſiam; veluti Eductio Iſraëlitarum ex Ægypto,& in terram Canaan introductio: Liberatio è captivitate Babylonica, & Hieroſolymæ reſtitutio: 2. ut hac ratione populum revocarent ſubinde à contemplatione & gaudio liberationis corporalis,quę tranſitoria & momentanea quaſi eſt,ad conſiderationem Liberationis ſpiritualis à Peccato, Diabolo, & Morte,faciendâ per Eum in quo Omnes etiam reliquæ promiſſiones ipſis factæ Etiam ſunt & Amen,à quo, & propter quem, omnis benedictio corporalis & ſpiritualis in nos redundat, nobisque exſpectanda, MESSIAM videlicet; atque ita deſiderium ejus acuerent & excitarent,fidem illorũ confirmarent. 3. quia nulla amplius liberatio illis inſignis & illuſtris reſtabat ſperanda, præter hanc, eaque fieri debebat non ita longo pòſt tempore, ſtante videlicet adhuc & florente Urbe & Templo ſecundo.

Primâ itaq; parte largiamur Judæis, agi ſeu de Reductione & captivitate Babylonica, ſeu decem tribuum ex Aſſyria; & per Paſtores promiſſos intelligi tùm Prophetas, tùm Gubernatores, ſingularibus donis Spiritus S. inſtructos, quales fuerunt Zorobabel & alii, qui tùm in Eccleſiaſticis, tùm in Politicis paverunt populum ſecundum cor & voluntatem Dei. Neque enim

Digitized by Google

que enim negari poteſt, huc accomodari poſſe Prophetæ verba verſus 14. & 15.

Secundâ parte largiuntur illi nobis, agi de temporibus Meſſiæ, ubi prima quæſtio occurrit; *Quomodo iſta verba*; Et erit cùm multiplicati eritis, & creveritis in terra in diebus illis, dicit Dominus; non dicent ultrà &c. *ſint intelligenda, & ad futura tempora Meſſiæ applicanda?*

Duabus notis, ſeu phraſibus, deſignat Tempus, quo id quod ſequitur ſit futurum;

1. *Et erit cùm multiplicati eritis & creveritis.* Abarbenel quærit, quomodo hæc cohæreant cum ſequentibus? & alienum planè ſenſum his verbis affingit. Nos exiſtimamus optimè cohærere cum præcedentibus verbis, & cum ſequentibus. Cum *præcedentibus* ita; In illis nimirum indicavit Propheta, illos quidem in patriam eſſe reducendos, ſed non univerſalem fore illam reductionem, ſed, reſpectu eorum qui ſponte & ultrò in Babylone manſuri erant, reſtrictam & parcam; dum ait; *Aſſumam unum ex urbe, & duos è familia:* hîc jam promittit ipſis multiplicationem & accretionem in terra; ac proinde etiam diuturniorem & ſtabilem in ea commorationem. Cum *ſequentibus*; quia indicat ſic, quid futurum & eventurum ſit, poſteaquam in ea adoleverint, multiplicati fuerint, & radices quaſi egerint; id nimirum quod ſequentibus aliquot dicit verſibus.

2. *In diebus illis:* ſic v. 17. *In tempore illo vocabunt* &c. v. 18. *In diebus illis ibunt domus Jehudah.* Quinam ſunt *Dies illi*, de quibus loquitur Propheta? *Illi ipſi Dies*, de quibus in præcedd. verbis eſt loquutus; quibus ſc. Hieroſolymis erunt multiplicati, aucti, numeroſi, & habitantes. Quinam verò iſti? *Dies*, quibus Hieroſolyma & in ea Templum reædificatum cum cultu ſacro ſtabit, vigebit, florebit, & quidem non proximi ei tempori, quibus Propheta hæc enuntiavit, ſed remotiores, quia Multiplicatio & Accretio illorum non brevi, ſed notabili aliquo Temporis ſpatio, fieri poterat. Uno verbo *Tempus Templi ſecundi*, & quidem *Ultimum*, unde ſæpiùs in Prophetis, in ſimilibus vaticiniis, deſignatur per אחרית הימים. *Finem dierum, Ultimos dies*;

Digitized by Google

mos dies; ut Eſaj. 2. v. 2. והיה באחרית הימים *Et erit in fine dierum, præparatus erit mons Domini* &c. ubi R. D. Kimchi ipſe nobis hanc regulam tradit, כל אחרית הימים הוא המשיח *Ubicunq; dicitur* אחרית הימים *intelliguntur Dies Meſſiæ.* Sic ait Jacob Geneſ. 49. *Congregamini, & annuntiabo vobis, quod continget vobis* באחרית *in noviſſimis diebus*; inter quæ eſt illuſtris illa Prophetia; *Non recedet ſceptrum de Juda* &c. Sic alibi. *Ultimi* vocantur, non mundi, ſed Status tùm præſentis Judæorum, tùm Politici, tùm Eccleſiaſtici; quia tùm ab ipſis prorſus auferri debebat ſceptrum; quia tùm Oeconomia Legalis finem erat habitura, Typi, Sacrificia & ceremoniæ Legales omnes abolendæ, Urbs evertenda, Templum deſolandum; quia denique hæc tempora, Meſſiæ ſcil. regni, ultima erunt Mundi periodus, in quam finis ejus incidet.

Sic puto nulla vis infertur verbis Prophetæ, & ſatis planè fluunt omnia. Simul etiam recentiorum Judæorum error redarguitur, quaſi Meſſias circa finem Mundi eſſet venturus, Judæos in terram ſuam ex præſenti exilio reducturus, & illis Urbem, ac Templum novum ædificaturus, atque univerſum Cultum Moſaicum inſtauraturus. Propheta nobis hîc tempus Meſſiæ deſcribit ita, quòd ſit futurum, dum illi, inde à reductione ex captivitate Babylonica, in terra ſua erunt numeroſi, aucti, florentes, & cultum ſuum exercentes. Et hæc explicatio confirmari poteſt aliis Scripturæ locis, quibus docetur, Meſſiam ſtante Templo ſecundo venturum, quæ peti poſſunt ex authoribus, qui ex profeſſo contra Judæos ſcripſerunt. Atque hæc dicta ſunto de primo, Temporis videlicet circumſtantiâ. Videnda nunc

II. *Res ipſa*, ſeu, *Quid illud ſit, quod de hoc tempore hîc Propheta prædicit?* Duo dicit, v. 16. & 17.

Primò, quid inpoſterum non amplius ſit futurum; v. 16. *Non dicent ultrà*; *Arca fœderis Domini, neq; aſcendet ſuper cor, neq; recordabuntur ejus, neq; viſitabunt eam, neq; fiet ultrà.*

Locus inſignis, & meo judicio conſideratu digniſſimus: non enim fruſtrà & otioſè Propheta hanc de una & eadem re varietatem & conduplicationem phraſium adhibuit, ſed ſingulare aliquid & maximè memorabile procul dubio notare

Digitized by Google

voluit. Quod & Abarbenel animadvertit; מה־צורך בכל ההכפל הזה מי יתן ואדע *Quid*, inquit, *opus fuit omni iſtâ ingeminatione Utinam id ſciam & intelligam!* Videamus paucis; 1. *Verba*, 2. *Senſum*.

Dicit ergo Propheta; α. לא יאמרו עוד *Non dicent ultrà. Arca fœderis Domini*; ſine expreſſo nominativo, quinam ſint illi, qui non ultrà ita ſint dicturi: Quia verò dicit עוד *Ultrà*; hinc colligere eſt, illum eos intelligere, qui antea, & ad illud uſque tempus, ita ſoliti erant dicere, Arcam, vel potiùs Deum ad Arcam colere, & de ea gloriari; Eos ipſos, qui apud eundem Jeremiam ſubinde crepabant & Prophetis objiciebant; הֵיכַל יי הֵיכַל יי הֵיכַל יי *Templum Domini, Templum Domini, Templum Domini*, cap 7. verſ. 4. Omnis enim Templi cultus referebatur ad Arcam, ubi Deus ſe præſentem teſtabatur. Deinde, quando tertiæ perſonæ Verba ita ponuntur ſine Nominativo expreſſo, indefinitam & imperſonalem conſtituunt loquutionem; & ſic *Non dicent*, idem eſt quod, *Non dicetur*, &c. Sic Jerem. 16. verſ. 15. 16. *Propterea ecce dies venient, dicit Dominus*, וְלֹא יֵאָמֵר עוד *quibus non dicetur amplius, vivit Dominus, qui aſcendere fecit filios Iſraël è terra Aegypti: ſed, Vivit Dominus, qui aſcendere fecit filios Iſraël de terra Aquilonis.* Quem locum Judæi quoque de temporibus Meſſiæ exponant. Sic cap. 23. v. 7. 8. Vide & Jerem. 31. 29.

β. וְלֹא יַעֲלֶה עַל לֵב *Neq; aſcendet ſuper cor*, h. e. nemo etiam de ea vel *cogitabit*. Hoc enim eſt *Aſcendere ſuper cor*. Jerem. 7. 31. *Quod non præcepi*, וְלֹא עָלְתָה עַל לִבִּי *neq; aſcendit ſuper cor meum*; de quo ne cogitavi quidem. Sic cap. 32. 35. Sic explicatur in textu ipſo Ezech. 38. 10. בַּיּוֹם הַהוּא יַעֲלוּ דְבָרִים עַל לְבָבֶךָ וְחָשַׁבְתָּ מַחֲשֶׁבֶת רָעָה *In die illo aſcendent verba ſuper cor tuum, & cogitabis cogitationem malam.* 2. Reg. 12. 5. כָּל־כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל לֶב־אִישׁ לְהָבִיא בֵּית יי *Omne argentum quod aſcendet ſuper cor viri ut adferat in domum Domini*; h. e. quod afferre cogitaverit &c.

γ. וְלֹא יִזְכְּרוּ בוֹ *Neq; recordabuntur, vel mentionem facient ejus.* Quia enim non cogitabunt de ea, hinc neque ejus mentionem facient.

δ. וְלֹא יִפְקֹדוּ *Neq; viſitabunt* (ſc. eam,) vel, ut alii, *Non requirent*,

quirent, non deſiderabunt eam; vel, *Non deponent eam ſc. cuſtodiendam*; in Templo nempe: vel, *Non recenſebunt eam.* Quocunque modo ſumas, ſignificatur aliquid circa Arcam fieri ſolitum prioribus temporibus, quod tunc ſit ceſſaturum & finem habiturum.

e. לֹא יֵעָשֶׂה עוֹד *Non fiet amplius.* Variè hoc accipiunt & exponunt Interpretes. Quidam, ut Hebræi; *Non fiet amplius*; *quod ſc. ante hac fieri conſueverat, ut eam ſecum educant in bellum.* Alii; *Non fiet amplius, ſicut antea, ut ad eam orent, ſacrificent, adoleant, & cultum ſacrum peragant; horum nihil ulterius ei fiet.* Alii ſimpliciſſimè & ad literam; *Non fiet amplius*; ſc. *Arca*, de qua ſola & unica nominatim ibi ſermo. Et hæc expoſitio videtur cum præcedd. quoque convenientisſima.

En mirum, & fortè non frequenter uſurpatum, verborum de una & eadem re apparatum, quo inſolitum & peculiare aliquid Prophetam inculcare, & penitùs intimis animi medullis imprimere voluiſſe, non eſt dubitandum. Quid illud fuerit, id eſt, de quo nunc nobis diſpiciendum.

De Arca Prophetam loqui, concedunt Hebræi. Quos verò illi ſenſus infarciunt, nimis inſulſi ſunt & jejuni, uti jam vidimus. Arca Fœderis, uti in ſuperioribus prolixè viſum, erat Symbolum externum præſentiæ Divinæ, & ejus q. domicilium, habitaculum, & Solium gloriæ, quod inter Iſraëlitas erexit; Ea intùs in ſe continebat & concludebat Tabulas fœderis, ſeu Legis Divinæ, extùs adjunctam habebat Gloriam Divinam in Nube & Igne apparentem; Ad eam reſpiciebant & referebantur Cultus omnes, Precum, Sacrificiorum, Oblationum, & ſimiles alii.

Dum ergo Propheta ait; In diebus illis, Meſſiæ ſc. venturi, dum illi in terrâ ſuâ ſint futuri, non amplius dictum iri; illic Arcam eſſe Fœderis Domini, nullas amplius de ea cogitationes futuras, nullam mentionem &c. ſignificat, illo tempore Arcam, & omnia quæ ad eam pertinebant, quæque eam conſequebantur, abolenda eſſe, & tollenda, Arcam, Legem, Fœdus antiquum, Signa illa & Umbras præſentiæ Divinæ inter homines habitantis; Cultus omnes ad eam fieri ſolitos &c. Atq;

ita mutationem harum rerum omnium, aliamque novam Eccleſiæ, & Cultus Divini, faciem futuram, juxta id quod dicitur Jerem. 31. 22. כִּי בָרָא יי׳ חֲדָשָׁה בָּאָרֶץ *Quia creabit Dominus novum in terra:* & v. 31. *Ecce dies veniunt, & feriam cum domo Iſraël, & cum domo Juda fœdus novum.*

Atqui, objicit hîc Abarbenel, *ſecundum hanc expoſitionem,* הוא ייעוד רע ולא טוב *dicendum, hanc eſſe Promiſſionem malam (h. e. Comminationem) non bonam. Liquére autem, hîc boni aliquid promitti.*

Reſpondemus; nequaquam id ſequi. Nam ita prædicit Deus harum rerum ablationem & abolitionem, ut alia majora bona earum loco promittat, quæ privationem hanc locupletiſſimè compenſent, quarumque Arca cum ſuis appendicibus nil niſi umbra & typus fuit. Verſus enim hic cum ſeqq. duobus eſt conjungendus, & initium tantùm continet promiſſionis, quæ in illis pleniùs proponitur & explicatur; Mutationis ſcilicet in ſtatum auguſtiorem & perfectiorem, quæ non eſt pro malâ, vel pœnâ, habenda. Hæc mutationis conſequentia, & perſuaſio de perpetuitate totius Legis & Cultus Moſaici, facit, ut Judæi hanc expoſitionem averſentur, quam tamen veteres aliquando agnoſcunt & fatentur. Unde in Medraſch Kohéleth cap. 11. v. 8. legitur; תורה שאדם למד בעולם הזה הבל הוא לפני תורתו של משיח *Lex, quam homo diſcit in hoc ſæculo, vanitus eſt præ Lege Meſſiæ.* Et in Jalkut Jeſaiæ, Num. 296. ה׳בה יושב ודורש תורה חדשה שעת׳יד ליתן על ידי משיח *Deus Benedictus ſedet & explicat Legem novam, quam daturus eſt per Meſſiam.* Quænam eſt illa *Nova Lex Meſſiæ?* Novus colendi Dei modus per Evangelii prædicationem, Legem veterem non deſtruens, ſed complens, illi non contrarius ſed ſubordinatus. Dum ergo Propheta totalem Arcæ abolitionem & obliterationem prædicit, inſignem innuit mutationem omnium rerum futuram. Itaque videamus nunc, quid futurum, & in Arcæ ablatæ locum ſucceſſurum promittat.

Secundò ergo, quid eo tempore ſit futurum? his verbis exponit; בָּעֵת הַהִיא יִקְרְאוּ לִירוּשָׁלַיִם כִּסֵּא יי׳ וְנִקְווּ אֵלֶיהָ כָל־הַגּוֹיִם לְשֵׁם יי׳ לִירוּשָׁלָםִ וְלֹא יֵלְכוּ עוֹד אַחֲרֵי שְׁרִרוּת לִבָּם הָרָע *In illo tempore vocabunt*

vocabunt Hieroſolymam (vel, *vocabitur Hieroſolyma*) *Solium Domini, & congregabuntur ad eam omnes gentes, ad Nomen Domini* (inquam) *Hieroſolymam, neq; ibunt ultrà poſt duritiem* (vel, ut alii, *poſt ſpeculationem*) *cordis ſui mali.*

Duo his verbis promittit, 1. quòd ea Sanctitas & Gloria, quæ olim attributa fuit Arcæ fœderis, ſit futura totius Hieroſolymæ: 2. quòd ad eam, non ut olim ſoli Iſraëlitæ, vel Judæi, ſed omnes gentes ſint confluxuræ, & ſe congregaturæ.

α. *Primam promiſſionem*, de Sanctitate & Gloria Hieroſolimæ totius, agnoſcit ipſe Abarbenel, ſed malè intelligit, & applicat, ad Sanctitatem ſc. Iſraëlitarum, quam tempore Meſſiæ ſint habituri, quæque tanta ſit futura, ut Arcâ non amplius ſint opus habituri, vel eam deſideraturi &c. At hoc delirium vel ipſa experientia refutat. Cùm enim Meſſias venire debuerit ſtante & durante templo Secundo, Judæis adhuc multiplicatis & florentibus in terra ſuâ, quamnam illi eo tempore ſanctitatem præ ſe tulerunt, vel oſtenderunt? Quinimò, ſi adhuc venire deberet, ubi eam inter Iſraëlitas inventurus eſſet, niſi ipſemet eam afferret & conferret? Atqui hoc poſtremum Judæi nolunt, ut qui Meſſiam nudum hominem fingunt, & ab eo nil niſi corporalia & terrena beneficia exſpectant. Itaque ſic omnis illis hujus reſtitutionis ſpes evaneſcit: vel alium debent Meſſiam ſiſtere.

Propheta dicit; *In illo tempore vocabitur Hieroſolyma Solium Domini.*

Per *Hieroſolymam* intelligi poteſt vel literaliter & propriè *Urbs Hieroſolyma*, vel ea cujus illa typus erat, *Eccleſia Chriſtiana, Hieroſolyma illa nova.*

Solium Domini, vel *Thronus Dei*, eſt glorioſa ſedes, in qua Deus quaſi reſidet, dum ſuam gloriam, præſentiam & Majeſtatem inde exerit. *Omnis locus, quem Deus ad manifeſtationem ſplendoris & gloriæ ſuæ deſtinavit, vocatur* כִּסֵּא Solium, Thronus, ſcribit Majemonides in More par. 1. Cap. 9. Sic *Cælum* dicitur כסא" *Thronus Dei*, Jeſa. 66. 1. Sic *Sanctuarium* vocatur כִּסֵּא *Solium*, Jerem. 17. 12. כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ *So-*

Digitized by Google

lium gloriæ, altum à principio, locus Sanctuarii noſtri. Et quia in ipſo Sanctuario, ex Arcæ propitiatorio inter Cherubinos Moſi loquebatur, hinc ibi præciſè Thronus ejus fuiſſe intelligitur; inſtar Regis, è throno ſuo regali, cui inſidet, reſponſa & mandata dantis. Unde Pſal. 80. 2. *Qui ſedes ſuper Cherubim, manifeſtare.*

Quòd ſi cui placet propriè de Urbe *Hieroſolyma* hoc accipere, ſenſus erit; *In diebus illis, non erit amplius Hieroſolyma celebrata ab eo, quòd Deus illic in Templo, & in eo in Arca inter Cherubinos reſideat, & thronum ſuum habeat; ſed quòd Dominus ipſe non in Nube & Igne, ſed in Carne manifeſtatus illic ſit appariturus, neq; per Vocem ex Arca propitiatorio egreſſam, & ſoli Moſi loquentem, ſed publicè in Urbe, in Templo, in compitis viarum, in campis &c. docturus, & Evangelium ſuum prædicaturus, & inde illud per Apoſtolos ſuos in orbem univerſum propagaturus.* Tunc enim *è Tzijon exivit Lex, & verbum Domini de Jeruſalem*, Eſa. 2. 3. ſicut olim verbum Domini ad Moſen ex Arca eſt egreſſum. *Tunc venit ad Templum ſuum Dominus ille, quem in V. T. quæſiverunt*, Malach. 3. 3. Tunc impletum fuit, quod apud Zachariam promiſit cap. 3. v. 3. *Revertar ad Tzijonem, & habitabo in medio Hieroſolymæ, & vocabitur Hieroſolyma urbs Veritatis* (non umbrarum & typorum,) *& Mons Domini Dei exercituum, Mons ille ſanctitatis.* Qui locus noſtrum præſentem egregiè illuſtrat.

Quòd ſi quis per *Hieroſolymam* intelligere malit *Eccleſiam* in genere, ut innumeris in locis, ſignificabitur, Sanctitatem ejus non amplius uni duntaxat *Loco* alligatam fore, in quo Cultus Divinus exerceatur, vel ad quem dirigatur, ſed omni in loco, ubi Eccleſia fuerit, & Deum ritè coluerit, Deum præſentem futurum, & ſolium ſuum ibi habiturum: juxta illud Chriſti; *Ubicunq; duo aut tres congregati fuerint in Nomine meo, ibi ſum in medio eorum.* Thronus & Solium Regis erectum, eſt ſignum, Regem ibi præſentem eſſe, Majeſtatem & Regnum ſuum exercere & exerere. Dum ergò *Arca* fœderis abrogandæ loco, *Hieroſolymam totam* hac dignitate & hoc titulo ornat, quòd futura ſit *Ipſius Solium*; ſignificat non ampliùs in uno duntaxat loco, & ulnæ vel palmi ſpatio, ut olim intra arcam, præſentiam ſuam quaſi incluſam, & adſtrictam fore, ſed longè latiùs extenſam. Atque

Digitized by Google

Atque ita majorem hujus novæ Hieroſolymæ, h. e. Eccleſiæ facit gloriam, quàm veteris. In hac enim quidem etiam habitabat, ſed non totâ, verùm in Adyto tantùm & Sancto Sanctorum, ubi intra Arcam, inter Cherubinos, Sedere & Habitare dicebatur. Prædicit ergo nunc, hanc dignitatem, quæ Sancti Sanctorum, & Arcæ erat propria & peculiaris, communem fore in illis diebus, Meſſiæ ſc. toti Hieroſolymæ, adeò ut ubicunque in ea quis Deum ſeu colat, ſeu quærat, præſentem habeat. Hoc ſcilicet eſt, quod Meſſias noſter Samaritanæ dixit; *Mulier crede mihi* Ἔρχεται ὥρα *venit tempus* (h. e. propinquum & ante fores q. eſt) *quando neq; in monte hoc* (Garizim,) *neq; Hieroſolymis adorabitis Patrem: ſed venit hora*, καὶ νῦν *& nunc eſt, quùm veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu & veritate*, Joh. 4. 21.

Altera hujus promiſſionis *pars* eſt; *Et congregabuntur ad eam omnes gentes, ad Nomen Domini, Hieroſolymam* (ſc. *ibunt*, vel, ad Nomen Domini Hieroſolymis, *ſc. invocandum & colendum*,) *& non ibunt ultrà poſt duritiem, vel, lubitum cordis ſui.*

Uti in præcedentibus verbis egit de dignitate & amplitudine Loci: ſic in his de *Amplitudine perſonarum*. Olim Eccleſia Dei unius tantùm populi Iſraëlitici anguſtiis erat incluſa & circumſcripta, cæteræ gentes ab ea arcebantur & alienæ erant: ibi *notus erat tantùm in Jehudah Deus, & in Iſraël tantùm erat magnum Nomen ejus: in Salem erat tabernaculum ejus, & habitatio ejus in Tzijon*, Pſal. 76. 1. 2. Tùm *annuntiavit verbum ſuum Jacobo, ſtatuta & Judicia ſuâ Iſraëli: neq; fecit ſic ulli Genti*, Pſ. 147. 20. *Nulla alia gens fuit, cui Deus tam propinquus eſſet*, Deut. 4. 7. Hîc verò promittit jam promiſcuè *Omnium Gentium ad eam congregationem*, ex quacunque illi ſint natione, tribu & lingua, & quidem *ad Nomen Domini illic colendum & invocandum*. Quod idem eſt cum eo quod apud Malachiam prædixit Deus cap. 1. v. 11. *Ab ortu Solis, uſq; ad occaſum ejus, magnum erit Nomen meum in Gentibus, & in omni loco ſuffimentum offeretur Nomini meo, & munus purum:* כִּי גָדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם *quia magnum erit Nomen meum in Gentibus.*

Emphaticum eſt, quod dicit; *Omnes Gentes.* Id Lyra non malè explicat; *Aliqui ex omnibus Gentibus per fidem charitate formatam*, h. e. per charitatem efficacem.

Ad Nomen Domini, *Hieroſolymam*; Jam antè nominatim mentionem fecit Hieroſolymæ: quod hîc illud repetit quoque, emphaticum eſt, & ex uſu linguæ, quæ ſolet ea, quæ maximè ſunt notabilia, iteratò ſæpe inculcare, ad mentem lectoris ad attentionem excitandam. Mirum autem erat tùm temporis vaticinari de congregandis ad Hieroſolymam gentibus, quæ tanto intervallo ab ea diſtabant.

Ad Nomen Domini; ſc. invocandum & colendum, unà cum reliquis fidelibus, h. e. convertent ſe à ſuis Diis, & à ſuis vanitatibus, ad verum Deum agnoſcendum, confitendum & colendum: Vel, *Ad Verbum Dei* verâ fide complectendum, h. e. Evangelium Regni Dei: nam & hoc ſæpè per *Nomen Domini* intelligitur, quia ſicuti Deum ex ipſius Nominibus cognoſcere addiſcimus, ſic etiam ex ejus Verbo: Vel, *Ad Nomen Domini*, h. e. *ad Meſſiam*, qui, ſecundum Hebræos, aliquando etiam hujus phraſeos nomenclatione inſignitur, cuique Nomen יהוה, itidem ex Judæorum confeſſione, tribuitur: Sic enim legitur in Bereſchith rabba, citante Raymundo Martino in Pugione Fidei, par. 2. cap. 11. §. 21. Citatur ibi locus, cum hoc noſtro prorſus parallélus, Soph. 3. 9. *Quia tunc vertam ad populos labium electum, ad invocandum omnes Nomen Domini, & ad colendum eum humero uno*; ad quæ verba dicto in libro ſcribitur; אין שם י׳ האמור כאן אלא מלך המשיח *Non eſt Nomen Domini, cujus hîc fit mentio, niſi Rex Meſſias, ſicut dicitur*, הִנֵּה שֵׁם יְיָ בָּא מִמֶּרְחָק Ecce Nomen Domini venit à longinquo, Eſa. 30. v. 27. Quòd Nomen יהוה Meſſiæ competat, atque etiam inter ejus Nomina à Judæis referatur, jam dudum ex ipſorum ſcriptis probatum dederunt Raymundus Martini, Galatinus, & alii, quorum ſcripta hîc compilare nolumus.

Confitentur Judæi ſponte, agi hîc de Vocatione Gentium ad Cultum Veri Dei Iſraëlis tempore Meſſiæ & ejus regni, ut & pluribus aliis locis, quæ ipſimet producunt, & ſuppeditant, quia ea tam aperta ſunt, ut negare non poſſint, veluti Eſa. 2. 2. & 18. 7. & 19. 18. 19. & 60. 1. 2. 3. 4. &c.

Differentia eſt in eo, 1. quòd illi Adventum Meſſiæ, & ſic hanc converſionem gentium, rejiciunt in finem Mundi, & cum

Digitized by Google

cum Reſurrectione mortuorum conjungunt, quam regnante Meſſiâ futuram volunt. 2. quòd illi Regnum Meſſiæ terrenũ ſomniant, qui, debellatis omnibus ipſorum inimicis, pacem univerſalem in orbe ſit effecturus, Judæos in priſtinam, & majorem, gloriam & potentiam evecturus, & ſic, ſeu per mille, ſeu per quotquot annos, regnaturus, & unà ſecum Judæos univerſi orbis, & omnium gentium Dominos facturus. 3. quòd fingunt, Meſſiam Veterem Cultum Moſaicum cum univerſa ejus pompa magnificè inſtauraturũ, cujus admirandus & venerandus ſplendor, cum Judæorum liberatione, gloriâ, & omnigenâ proſperitate, ſit Gentes permoturus, ut, miſſis ſuis vanitatibus, unà cum Judęis humero uno, Deum eundem, eodẽ modo agnoſcant, colant, & confiteantur. Verùm in hæc nunc digredi, & ulteriùs cũ Judæis congredi, nõ eſt prꝑſentis noſtri inſtituti.

Præſens hic locus, ſecundum expoſitionem allatam, & magnâ ex parte Judæorum principiis innixam, docet, Adventum Meſſiæ, non in fine Mundi, ſed in fine Dierum Legis, & Templi ſecundi, futurum: & Eo tempore, Arcam cum univerſo cultu ad eam ſpectante & relato, non tantùm non ampliùs in uſu futuram, ſed ne quidem ejus mentionem quenquam de ea facturum, vel cogitaturum, multò minus reparatum iri: Eccleſiam neque amplius externas has ceremonias & umbratiles cultus uſurpaturam, neq; ad eam, vel in Templo Hieroſolymitano, cultum ſuum peracturam, neq; anguſtis Judææ & unius populi Judaici finibus incluſam iri, ſed ad eam ex omnibus Gentibus confluxuros, qui miſſis inanibus cordium ſuorum ſpeculationibus, Idololatriis, & ἐθελοθρησκείαις, ad Deum verum & vivum, in Meſſia Gloriam ſuam manifeſtantẽ, ſe convertant, cum in Spiritu & veritate, ſine diſcrimine locorum invocent.

Et ſic omninò exiſtimamus, præſentem locum illuſtrem valdè continere Prophetiam de Arcæ, & totius cultus ceremonialis, abrogatione, mutatione, & novi introductione, atq; ita rectè & ſolidè concludi & inferri poſſe, Arcam tempore Meſſię Judæis nõn amplius reſtituendam eſſe. Non fruſtrà tot verborum & phraſium de Arca congerie hîc uſus eſt Propheta. Et quæcunq; Judæi contra hæc afferunt, ita ſunt futilia, ut nemini

Digitized by Google

ea facilè ſint perſuaſuri. Abarbenel comunem cæterorum Rabbinorum expoſitionem, ceu abſurdam & frivolam, refutat. Non dubito, ſi illi reviviſcerent, & ipſius expoſitionem viderent, quin eodem eam judicio condemnarent. Itaq;,,cùm videamus 1. nihil ſolidi contra hanc interpretationem afferri poſſe, 2. eam cum antecedentibus & conſequentibus aptè, & ſine ulla vi aut detorſione, cohærere & conciliari, 3. conſentire cum pluribus aliis Scripturæ locis, quæ idem, quod nos hinc elicimus, manifeſtè & apertè tradunt, nil cauſæ video, cur ab ea recedamus, vel de alia cogitemus.

FINIS ARCAE FOEDERIS.

Reliquum columnæ hujus ſpatium compleat, quod de Virginum exploratâ olim ad Arcam integritate ſcribunt Hebræi, & ſic ad Effecta Arcæ referri poteſt. R. D. Kimchi Judic. 21. 11. Dicitur ibi in textu; *Hoc eſt autem quod facietis; Omnem maſculum, & omnem mulierem, quæ experta eſt concubitum virilem, interficietis;* v. 12. *Et invenerunt &c.* Ad hæc verba ſcribit ille; והיאך נודע זה יתכן כי העבירום לפנ הארון ומי שקלטה הארון היא הבתולה *Et quomodo hoc cognoſcere potuerunt? Fieri poteſt, ut tranſire fecerint eas ante Arcam, ut quam receperit & retinuerit Arca, fuerit Virgo.* Sic ille. Præter illum autem apud nullum alium authorem de hoc legere meminiſſe poſſum. Alii ſcribunt, *ipſos tranſire feciſſe eas* לפני הציץ *ante Coronam* (ſc. Pontificiis maximi:) *quæ virum experta erat, ejus facies flaveſcebat, ſeu pallebat.* Sic probatas fuiſſe filias Midjanitarum, Numer. 31. Hunc tamen modum non probarunt, quia de hac Corona ſcriptum eſt; לרצון *In beneplacitum eis coram Domino,* Exod. 28. 38. *In beneplacitum*, ajunt, eſſe debebat Corona illa, non לפורענות *ad pœnam.* Itaque tertium modum, qui vulgaris magis, habebant, להושיבם על חביות של יין *imponendo eas Dolio vini,* בעולה ריחה נודף בתולה אין ריחה נודף *Subactæ odor diffundebatur; Virginis non item.* Hoc experimento ſcribunt exploratas fuiſſe Virgines Jabes Gilead. Vide de his Talmud, in Jevámmoth cap. 6. fol. 60. 2.

II. DE

I I.

DE

IGNE SACRO

ET

COELESTI,

Sacrificia conſumente.

Digitized by Google

HISTORIA IGNIS SACRI ET COELESTIS, Sacrificia Conſumentis.

Caput I.

Quis & qualis hic Ignis fuerit? An ille qui Moſis tempore deſcendit, idem fuerit cum Salomonico?

Cùm in ſuperiori de Arca tractatione Ignis quoque glorioſi, qui ſuper Tabernaculo & ad Arcam apparuit, Iſraëlitisque per deſertum præluxit, quædam dicta fuerint; placuit ob Argumenti ſimilitudinem nonnulla hîc ſubjungere *de* IGNE SACRO *è cœlo miraculosè deſcendente, & Sacrificia in Altari abſumente*, qui itidem GLORIÆ DOMINI inſigni elogio nobilitatus eſt; ſperans, Lectori rerum Sacrarum avido non ingratam fore operam; maximè cùm à paucis materia hæc accuratiùs tractata reperiatur, neq; Interpretes omnium curioſitati hîc ſatisfaciant.

Equidem ab initio ſtatim Mundi, ſolitum fuiſſe Deum Igne cœlitùs, ſuper Sacrificia ritè ſibi oblata, demiſſo, & ea miraculosè conſumente, ſuum ſuper iis beneplacitum teſtari, Hebræi volunt. Sic enim intelligunt & exponunt, quod Geneſ. 4. 4. legitur, *Deum reſpexiſſe*

Digitized by Google

reſpexiſſe ad Abelem, & ad oblationem ejus, ad Cainum autem & oblationem ejus non reſpexiſſe. Sic etiam quod de *Noachi* holocauſtis dicitur Geneſ. 8. 21. *Odoratusq; eſt Dominus odorem quietis.* De Abrahamo, Geneſ. 22. Sic factum eſt *Gedeoni*, Judic. 6. 20. 21. &c. *Manoæ*, Judic. 13. 16. 19. 20. *Davidi* in area Araunæ Jebuſæi, 1. Paralip. 21. 26. *Eliæ*, 1. Reg. 18. 32. uſque ad 38. 39. Hinc populus Davidem, ad bellum difficile proficiſcentem, aut ſaltem exercitum educentem, votis & fauſtis ominibus proſequens, inter alia etiam hoc ei apprecantur; יִזְכֹּר כָּל־מִנְחֹתֶיךָ וְעוֹלָתְךָ יְדַשְּׁנֶה *Recordetur omnium oblationum tuarum, & holocauſtum tuum in cineres redigat*, Pſal. 20. 4.

Maximè tamen ſolenniter & glorioſè id feciſſe legitur; *primò* in Tabernaculi Moſaici, *ſecundò* in Templi Salomonis dedicatione & inauguratione.

Etenim *ad Primum* quod attinet; poſteaqnam Moſes Aharonem & filios ejus ad munus Sacerdotale inauguraſſet, Levit. cap. 8. & Die octavo, quem vocant יום שמיני של המלואים *Diem Octavum Impletionum*; ſeu, *conſecrationum*, Aharonem primam ſuam oblationem facere, & filios Iſraël quoque Sacrificia & oblationes afferre jusſiſſet, Levit. 9. v. 1. 2. 3. additâ ſplendidâ hac promisſione, v. 4. *Quia hodiè* DOMINUS *apparebit vobis:* Item; *Hoc eſt verbum, quod præcepit* DOMINUS, *facite illud & apparebit vobis* GLORIA DOMINI, v. 6. legimus, his omnibus ritè ab Aharone peractis, juxta promisſionem factam, *apparuiſſe Gloriam Domini, toto populo ſpectante & vidente, egreſſumq; Ignem à facie Domini conſumpſiſſe ſuper altari holocauſtum & adipes; hocq; viſo, populum laudaviſſe Deum, & cecidiſſe ſuper faciem ſuam*, v. 23. 24.

Digitized by Google

De *Secundo*; cùm Salomon Templi ſtructuram abſolviſſet, Arcam cum reliquis vaſis Sacris in illud intuliſſet, precibusque & ſacrificiis propè innumeris inauguraſſet & conſecraſſet, legimus 1. Reg. 8. v. 10. 11. *Fuit autem cùm Sacerdotes exirent è Sanctuario, Nubes replevit domum Domini, neq. poterant Sacerdotes ſubſiſtere adminiſtrandum propter Nubem: repleverat enim Gloria* DOMINI *domum Domini.* Et 2. Paralip. 7. v. 1. 2. 3. *Quùm autem finem feciſſet Salomo orandi, Ignis deſcendit è cœlo, & abſumpſit holocauſtum atq. victimas, & Gloria Domini replevit domum. Et non poterant Sacerdotes ingredi domum Domini, quia repleviſſet Gloria Domini domum ſuam. Omnes autem filii Iſraëlis videbant, cùm deſcenderet Ignis & Gloria Domini ſuper Templum, & incurvaverunt ſe in faciem in Terram ſuper pavimentum, & adoraverunt, & laudaverunt Dominum, dicentes; Quoniam bonus, quoniam in ſæculum miſericordia ejus.*

De hoc jam Igne quæritur;

I. *Qualis fuerit? An idem vel numero vel ſpecie cum Igne Tabernaculo & Arcæ incumbente, & Iſraëlitis prælucente? An etiam ille, qui in Altari Moſaico holocauſta conſumpſit, idem fuerit cum Salomonico?*

Abarbenel ſuo principio innixus, Ignes glorioſos, cœlitùs à Deo demiſſos, omnes eſſe Lucem illam primi Diei, & in uſus futuros juſtorum à Deo repoſitam & aſſervatam, hunc quoque Ignem eò refert, adeò ut unus idemque numero ipſi ſit ubique, ubicunque dicitur Ignis è cœlo deſcendiſſe, vel Gloria Domini in Ignis ſpecie apparuiſſe. Hinc ſcribit ad Exod. 40. v. 34. והאש האלהי הנברא הזה שקרא הכתוב כבוד יי' הוא אשר ירד על המזבח ביום השמיני למלואים כמו שנ' h.e. *Et hic Ignis Divinus creatus, quem Scriptura vocat* Gloriam Domini, *eſt ille idem qui deſcendit ſu-*

dit ſuper altare, die octavo Impletionum ſeu Conſecrationum, ſicut dicitur; Et apparuit Gloria Domini: *Idem ille fuit, qui ſæpiùs apparuit in deſerto ad oſtium Tentorii conventus*; והוא היה אשר ירד ומלא את בית י״ אשר בנה שלמה שנא׳ *idem etiam eſt, qui deſcendit, & implevit domum Domini, quam ædificavit Salomo*, ſicut dicitur 1.Reg.8. Et nubes replevit domum Domini &c. quia replebat Gloria Domini Templum Domini, *Et* 2. *Paralip.* 7. 3. Omnes autem filii Iſraël videbant cùm deſcenderet Ignis & Gloria Domini ſuper Domum.

Eodem modo ſuam mentem prolixè explicat 1. Reg. c.9. ab initio. Quod ad illud ejus principium attinet, de Luce primi diei, quid de eo ſentiamus ſuprà expoſuimus, ſub finem cap.11. Suo tamen ſenſu eundem numero fuiſſe hunc utrumq; cum illo, qui in Tabernaculo apparuit, fortasſis dici posſit.

Quod ad *Moſaicum* attinet, Miraculoſum, & extraordinariè à Deo productum & demiſſum fuiſſe Ignem, extra controverſiam eſſe cenſemus. Miraculi ſignum evidens fuit, quòd nihil, præter holocauſta & adipes, conſumpſerit.

Utrum autem tùm immediatè è cœlo delapſus fuerit, id fortasſis in dubium posſit vocari. Fieri enim poteſt, ut ab illo Igni, qui Tabernaculum operuit, & Gloriâ Domini, quæ illud replevit, flamma quædam ſubitò eruperit, ſacrificia altari impoſita invaſerit, & ea momento conſumpſerit, & in nihilum redegerit. Et ſic quoque dici poteſt, quòd Ignis de cœlo deſcendens ea conſumpſerit. Hinc fortasſis eſt quod dicitur; *Et egreſſus eſt Ignis* " מלפני *à Coram Domino*, h. e. è Sancto Sanctorum ubi arca erat, faciei ſeu præſentiæ & habitationis Divinæ proprium & peculiare quaſi ταμεῖον ut ſuprà viſum. Quòd verò jam hic uterque fuerit Lux illa primi diei, id eſt quod nequaquam credimus & acceptamus. Sufficit fuiſſe Ignem Extraordinarium, & miraculoſum.

Hanc ſententiam confirmare videtur, quod in libro Siphra ſeu Thoras Kóhanim legitur, ſect. שמיני, §. 34. fol. mihi 54. a. *Quod dicitur*, Et egreſſus eſt ignis מִלִּפְנֵי יְיָ, à facie Domini, *docet*, שיצא אש מבית קדשי הקדשים *quòd egreſſus ſit Ignis è Sancto Sanctorum*, Sic R. Levi ben Gerſon, ad; *Quia hodiè Dominus*

vobis

vobis apparebit, ſimiliter ſcribit: *Vult dicere, quòd Gloria ejus ipſis ſit apparitura, & ſic Viſibile ſignum miraculoſo modo exhibendum*, כשתצא האש מלפני יי ממקום קדש הקדשים *egreſſo igne à conſpectu Domini, è loco Sancti ſanctorum*. Sic Chaskuni, & R. Moſes bar Nachman. Hinc ſcribit etiam Abarbenel; *Et exivit ignis à conſpectu Domini, & conſumpſit ſuper Altari holocauſtum, & adipes: quia Ignis ille nihil conſumpſit vel combuſſit, niſi ſacrificia de altari:* ומשם והלאה *inde & ulterius*, h. e. eo facto, נשאר הכבוד על המשכן תמיד *remanſit Gloria Domini ſuper Tabernaculo jugiter: hinc ſequitur ibidem in Textu; quòd viderit populus ignem illum Divinum, neq; metuerint ſibi vel aufugerint, ne ſcilicet ipſos ſimiliter abſumeret Ignis ille maximus, ſed vocem ſuam ſuſtulerint cum cantu & deprecatione, & in facies ſuas prociderint &c.* Et hoc fortaſsis ſenſit Philo lib. 3. de Vita Moſis ita hac de re ſcribens: *Quibus nondum peractis, accidit inſigne prodigium. Nam ex Adytu*, h. e. è Sancto Sanctorum, *ſive ætheris pars puriſſimi, ſive Aer, naturaliter in Ignem mutatus, emicuit, ut repentè flamma prorumpens rectà ferretur in altare, & quicquid ſuperimpoſitum fuerit, conſumeret, opinor in argumentum manifeſtiſſimum præſentis Divinæ providentiæ.* Aliter Joſephus Antiquit. Judaic. lib. 3. cap. 9. *Octavâ autem die feſtum indixit* (Moſes) *& ſacrificare unumquemq; pro facultatibus imperavit. Et illi dicto parentes, certatim & ambitioſè victimas offerebant: quibus ſuper aram impoſitis, ſubitò, ſponte ſuâ, Ignis ex illis fulguris in morem emicuit, & inſpectante populo, omnia flammâ abſumpſit.* Hujus verò ſententiæ veſtigia nulla in Moſaico contextu habentur, niſi fortè velit, Ignem inviſibiliter è cœlo deſcendiſſe, neque priùs à populo viſu perceptum, quàm Ignis à ſacrificiis emicuerit.

Eadem ratio fuit Ignis in Templum *Salomonis* deſcendentis. Ex collatione duorum locorum lib. Reg. & Chronicorum, videtur colligi, Nubem glorioſam, h. e. Gloriâ Domini, Igne ſc. & Luce repletam, repleviſſe templum poſt illata omnia Vaſa ſacra; & inde poſtmodùm, oblatis in eo ſacrificiis & holocauſtis, eundem Ignem, ſeu totum, ſeu ex parte, miraculoſo modo in altare erupiſſe, & partes Sacrificiorum, conſumptioni ex Lege deſtinatas, abſumpſiſſe. Idem enim Ignis qui erat Lucens & ſplendens, ſimul erat אֵשׁ אֹוכֶלֶת Ignis conſumens.

Et ſic

Et ſic conciliat Abarbenel pugnam, quæ videtur in adductis locis eſſe, dum lib. 1. Reg. 8. dicitur; *Nubem & Gloriam Domini repleviſſe Templum antequam oraſſet Salomon*; in libro verò Chronicorum; *Ignem è cælo deſcendiſſe, poſteaquam finem orandi feciſſet*: כי הנה קודם תפלת שלמה כשהונח הארון במקומו ירד הענן והאש בתוכו הנקרא כבוד יי׳ ומלא את הבית ואמר עליו יי׳ אמר לשכון בערפל והתפלל תפלותיו כולם וככלותו להתפלל ירד אותו האש אשר היה בתוך הענן על המזבח כמו שנזכר בדברי הימים ׃ והנה זכר הנביא כאן בספר מלכים ירידת האש על המזבח בקוצר לפי שכבר היה ידוע ירידת האש בחנוכת המזבח כמו שהיה ביום המלואים ובגורן ארונה היבוסי ׃ *Ecce*, inquit, *antequam oraſſet Salomo, cùm Arca repoſita fuiſſet in locum ſuum, deſcendit Nubes in cujus medio erat Ignis, qui vocatur Gloria Domini, & replevit Templum. Et de hoc dicit Salomon*; Dominus dixit, ſe habitaturum in caligine. *Hoc facto, preces ſuas omnes fecit, & cùm finem precandi feciſſet, deſcendit ille Ignis, qui in Nube fuit, ſuper altare, uti memoratur in libro Chronicorum. Hìc vero, in libro Regum, mentionem facit Propheta* (Jeremias, qui libros Regum ſcripſiſſe creditur) *Deſcenſûs Ignis ſuper altare breviter & obiter* (non exertè & expreſsè,) *quia jam antea notum erat, Ignem deſcendere ſolere in Dedicatione altaris, ſicut factum fuit in Die octavo impletionum, & in Areâ Arauna Jebuſai*, (1. Sam. 24. v. ult. & 1. Paralipom. 21. 26. ubi legitur: *Et ædificavit ibi David altare* DOMINO, *obtulitq; holocauſta, & pacifica, atq; invocavit* DOMINUM, *qui exaudivit eum Igne è cælo ſuper altare holocauſti.*) *Et ſic ſcribunt Rabbini noſtri, deſcendiſſe Ignem, & conſumpſiſſe ſacrificium Abelis: Sic etiam factum fuiſſe volunt in ſacrificiis Noachi & filiorum ejus: Abrahamo item altare erigenti. Quia itaq; hoc uſitatum & quaſi perpetuum fuit in dedicatione Altarium, ideò non neceſſarium duxit author librorum Regum particularia illa omnia commemorare, quorum meminit Eſras in libro ſuo* (Chronicorum.) *Hic verò* (Eſras) *nullam mentionem facit in libro Chronicorum Nubis, ſed Ignis & Gloriæ tantùm, quia Gloria illic dicitur tàm de Nube, quàm de Igne, qui in illâ erat. Ideò dicitur illic*; Et non poterant Sacerdotes ingredi Domum Domini, quia repleviſſet Gloria Domini domum ſuam; *hoc enim eſt illud ipſum, quod in libro Regum dicitur de Nube.* Hactenus ille.

Quod ſi tamen quis malit dicere, Ignem alium novum

Digitized by Google

immediatè è cœlo demiſſum fuiſſe, per nos id licebit. Et hoc videtur ſenſiſſe R. Samuel Laniádo in כלי יקר, qui perpetuò Abarbeneli ſtudet contradicere, & rationes ac ſententias ejus convellere; ut ſæpè magis ingenii ſui oſtentandi, quàm veritatis eruendæ causâ, id facere videatur. Quicquid ſit, hoc certum ſatis videtur eſſe, Ignem non naturalem, ſed miraculoſum, extraordinariè à cœlo miſſum, & utrumque ejusdem generis & naturæ fuiſſe. Sic ſcribit D. Chryſoſt. Orat. 4. adverſus Judæos; *Altare quidem erat ex inferioribus, quemadmodum gladius & ligna, nec non ſacerdos: caterùm Ignis venturus in adyta illa, victimasq; conſumpturus, è ſupernis habebat originem. Nec enim homo inferebat iguem in templum, ſed flamma, è ſublimi immiſſa, ſuo miniſterio conſumebat hoſtiam.*

CAPUT II.

II. *Quid factum ſit de Igne illo utroq; poſteaquam in Altare deſcendit? Utrum in eo deinceps permanſerit, & , uti nonnulli ſcribunt, perpetuâ Sacerdotum curâ fotus & conſervatus fuerit?*

ITa quidam Hebræorum ſenſiſſe videntur. Hinc eſt, quod in Talmud Tractatu Seváchim cap. 6. fol. 61. col. 2. ſcribitur; *Raf Ammi dixit*; אש שירדה מן השמים בימי משה לא נסתלקה מעל מזבח הנחושת אלא בימי שלמה ואש שירדה בימי שלמה לא נסתלקה עד שבא מנשה וסילקה: h. e. *Ignis qui deſcendit tempore Moſis, non ablatus fuit ab Altari, niſi tempore Salomonis: & Ignis qui deſcendit tempore Salomonis, non ablatus fuit niſi in diebus Menaſſis, qui abſtulit eum.* Volunt dicere, Ignem illum Moſaicum, ab eo tempore quo primùm deſcendit, perpetuò in Altari manſiſſe, uſque ad ex-

ſtructum

ſtructum à Salomone Templum: tunc enim, ſublato Tabernaculo, inde receſsiſſe, & in Templum migraſſe, vel alium in ejus locum ſubſtitutum fuiſſe, qui durârit uſque ad tempora Manasſis; qui eum unà cum altari ſuſtulerit. Ex eo enim quod 2. Paralip. 33. 16. ſcribitur, illum cùm pœnitentiam egiſſet, *Altare deſtruxiſſe*, colligunt, illum prius Altare deſtruxiſſe, in cujus dein locum hoc erexerit. R. Salomon notat; pro וסלקה in aliis libris legi וסליקה *Et ablatus fuit*, ſc. ejus tempore; nempe non ab ipſo, ſed vel à Jeremia vel à Joſia, unà cum Arca, & aliis quibusdam rebus ſacris, abſconditus alicubi, uti ſuprà de Arca vidimus. Eadem hæc Traditio legitur in libro Siphra ſectione ויקרא cap. 5. §. 10. Meminit ejus & Chaskuni in Levitic. cap. 9. Author libri Juchaſin fol. 24. 2. Sic ſcribit R. Bechaj fol. 130. col. 3. *Ecce die octavo, quo dedicabatur Tabernaculum oblationibus commemoratis, deſcendit Ignis de cœlo ad recipiendas illas. Ignis autem iſte permanſit usq; ad Tempus Salomonis, qui exſtruxit Templum, cujus Templi diebus omnibus duravit ille Ignis, nec exſtinctus eſt, niſi donec illa vaſtata fuit. Atq; huc reſpicit Scriptura, quando ait*; Ignis perpetuò accenſus erit in altari, non extinguetur, Levit. 6. 6. Abarbenel ad Exod. 16. ubi de Manna agit, quod per 40. annos continuos duravit, probat id mirum non debere videri, quòd Ignis cœleſtis ſemel de cœlo in altare decidens, continuè in eo duraverit & arſerit, uſque ad vaſtationem Templi primi: Verba ejus ſunt: הנה האש מן השמים ירד בפלא על המזבח ביום שמיני למלואים ומן העת הראשון שירד שמה תוקד על המזבח לא תכבה עד שנחרב בית המקדש *Ecce Ignis de cœlo decidit miraculosè ſuper altare, in die octavo impletionum: & à primo tempore quo deſcendit, arſit ibi, nec extinctus fuit, donec vaſtata fuit domus Sanctuarii.*

Quomodo, ſeu, Quâ formâ in eo reſederit & recubuerit? id exprimitur iterùm in Talmud, Tract. Joma, cap. 1. in fine, fol. 21. col. 2. חמשה דברים נאמרו באש של מערכה רבוצה כארי וברורה כחמה ויש בה ממש ואוכלת לחין כיבשין ואינה מעלה עשן כי קא אמרין בדהדיוט דתניא ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח אע״פ שאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט · רבוצה כארי והתניא אמר ר׳ חנינה סגן הכהנים אני ראיתיה ורבוצה ככלב · ולא קשיא · כאן במקדש ראשון כאן במקדש שני וכו׳ : h. e. *Quinq; res dicuntur de Igne ſtruis lignorum* (in

Altari:) *Recubabat ſicut Leo, Purus & clarus erat inſtar Solis, flamma ejus ſolida fuit & pura, conſumebat Humida pariter & arida, deniq, nullum emittebat fumum. Itaq, quando de eo dicunt interdum, quòd emiſerit fumum, id intelligendum eſt de Igni vulgari* (materiali, à filiis Aharonis & Sacerdotibus accenſo, ut ſequitur.) *Nam Levitici primo v.* 7. *dicitur*; Et ponent filii Aharon ignem ſuper altare, & diſponent ligna ſuper Ignem. *Itaq, licet Ignis de cœlo deſcenderit, tamen præceptum eſt, ut etiam apponatur de Igne vulgari. Quomodo autem dicitur* Recubuiſſe ſicut Leo? *Annon traditio extat, quòd R. Chanánjah, antiſtes Sacerdotum, dixerit*; Vidi eum cubantem inſtar Canis? *Sed nulla hîc eſt contradictio; illud enim* (de Leone) *intelligendum eſt de Sanctuario primo; hoc* (de Cane) *de Sanctuario ſecundo.* ובמקדש שני מי הוא' *An ergo in Sanctuario ſecundo fuit Ignis? Annon Raf Schemuel dixit; Quid eſt quod Hag.* 1. *ſcriptum eſt*; וארצה בו ואכבד Et complacebo in ea וְאֶכָּבְדָ, *quod in textu ſcribitur cum deficiente literâ* ה *in fine, & plenè legitur cum ea,* וְאֶכָּבְדָה; *per* הָ *deficiens notando* ה *quinq, res, quæ fuerunt in Templo primo, & defuerunt in ſecundo; nempe,* 1. *Arca, Propitiatorium, & & Cherubini,* 2. *Ignis,* 3. *Habitatio Divina,* 4. *Spiritus Sanctus,* 5. *Urim & Thummim. Ad hoc verò reſpondent,* אין מיהוה הוה סיועי לא מסייעא *Si maximè fuerit, tamen juvando non juvit* (h. e. nihil profuit & egit, ſacrificia non abſumpſit: vel, non fuit in uſu, quia abſconditus delituit.) Hactenus Talmud.

Gloſſa R. Salomonis ad רבוצה כארי *Cubabat inſtar Leonis*, eſt; גחלת *Pruna, quæ de cœlo decidit tempore Salomonis, & ſuper altari manſit uſq, ad Manaſſē, cujus tempore ablata fuit, ſimilis erat Leoni recubanti.*

In Caphtor vaphérach fol. 70. col. 2. adducitur ad horum explicationem ex libro Tóras haólah par. 3. cap. 2. כי אין האש יורד מלמעלה אלא בהמצאו למטה הראוים לקבל הכח ההוא וכו׳ על כן אמרו שבמקדש ראשון שהיו צדיקים גדולים והיו המקבלים רבים היתה רובצת כארי הדורס ואוכל ומזונו מצוי״ה׳ אמנם במקדש שני שנתמעטו הדורות היתה רובצת ככלב ר״ל דלת ועניית ממזונות׳ה׃ *Quia Ignis de cœlo non deſcendit, niſi infrà* (*in terra*) *exiſtant qui idonei & apti ſint ad recipiendam virtutem illam, idcircò dicunt, quòd in Sanctuario primo, in quo magni juſti, & multa idonea ſubjecta recipientia fuerunt, cubuerit inſtar Leonis diſcerpentis, comedentis, & alimento ſuo abundantis; in San-*

ctuario

Digitized by Google

ſtuario autem ſecundo, inſtar Canis, macilenti nimirum, & inopis alimentorum ſuorum.

Ex his colligi videtur, illos ſtatuiſſe 1. Ignem cœleſtem in Altare delapſum, continuò poſtea in eo permanſiſſe, & ſacrificia abſumpſiſſe; & tamen præceptum illis fuiſſe, ut Sacerdotes quoque Ignem vulgarem in altari accenderent, & perpetuò conſervarent. 2. Ignem illum cœleſtem Salomonicum in primo Templo ſub Leonis ſpecie è cœlo delapſum eſſe, & poſtea in altari recubuiſſe; in ſecundo, ſub forma canis.

Quod ad *prius* attinet, reperio etiam ex noſtris Interpretibus qui illud aſſerunt, & præterea addant, *illum accenſo & conſervato diu noctuq; Igni materiali à Sacerdotibus conſervatum fuiſſe.*

Referunt huc loca ſequentia.

Levit. 1. 7. *Ponentq; filii Aharonis Ignem ſuper altare, & diſponent ligna ſuper ignem*; Ignem ſc. ſumptum de illo, qui è cœlo decidit, Lev. 9. & poſtea ſemper alendus in altari fuit. Sic Fr. Junius, Toſſanus, Belgæ, alii

Levit. 6. v. 9. *Præcipe Aharoni & filiis ejus, dicendo; Hæc eſt Lex holocauſti: ipſum holocauſtum ſuper foco ſuper altari totâ nocte erit usq; in matutinum, & ignis altaris accenſus erit vel ardebit in eo* (ſc. altari.)

v. 12. *Et ignis ſuper altari ardebit, non exſtinguetur, & comburet ſuper eo Sacerdos ligna ſingulis matutinis, & diſponet ſuper eo* (igne) *holocauſtum, & adolebit ſuper eo adipes pacificorum.*

v. 13. *Ignis continuus ardebit ſuper altari, non extinguetur.*

Hæc omnia itidem, de alendo & fovendo illo Igne cœleſti in altari, accipiunt. Hinc etiam eſt, quod Carolus Sigonius ſcribit de Repub. Hebræorum lib. 4. cap. 3. *Igne hoc cœleſti Sacerdotes usq; ad Babylonicum exilium hoſtias incendiſſe.*

Utrum hic Ignis, poſteaquam ſemel decidit de cœlo, in Altari remanſerit, &, ut ſcribunt, tanquam pruna ardens jacuerit, an verò poſtmodùm vel evanuerit, vel priſtinum ſuum locum, unde egreſſus eſt, repetierit, & quoties opus fuit, ſubinde de novo deſcenderit? cùm Scriptura nihil hac de re clarè tradat, difficile eſt definire.

Interim, ſi meam liceat hic interponere ſententiam, hoc

Digitized by Google

non probabile mihi videtur, Ignem illum cœleſtem & miraculoſum, appoſitis lignis, & Igni materiali, alendum, fovendum, & conſervandum fuiſſe;

1. Quia Majeſtati Divinæ, & miraculo ipſi, quo ſuam præſentiam teſtabatur Deus, non ſatis congruum videtur, ſi dicatur, Ignem illum cælitùs delapſum, qui *Gloria Domini* dicitur, & Divinæ præſentiæ erat ſymbolum, & quaſi vehiculum, in Altari hac ratione cum Igni materiali commixtum quaſi recubuiſſe, & alimentis hujuſmodi craſſis & materialibus Ignis vulgaris & lignorum, continuis conſervatum fuiſſe; Imò vis miraculi ſic enervatur. Si ita factum fuit, non poteſt dici, Igne purè cœleſti & divino poſteriora ſacrificia abſumpta fuiſſe; niſi quatenus ille igni materiali & vulgari vigorem & virtutem majorem addidit. Hinc ſcribit R. Samuel Laniádo ad 1. Reg. 9. 1. *Neceſſariò itaq; dicendum, quòd Ignis continuò ſuper Altari ardens, non fuerit Gloria Dei: non convenit enim, ut ea ſubſiſtat in altari, ſuper ea ſtrues lignorum diſponatur, & ollâ ſeu operculo eam tegant, ſed fuit miſſus à Deo in forma Leonis, ſicut dicitur;* קרבני לחמי לאשי Oblationem panem meum ignibus meis, Num. 28. 2. *h. e. Ignibus miſſis à Deo Benedicto: quando verò peccaverunt, verſus fuit in Canem: quia Ignis docuit, an Oblatio Deo grata, vel ingrata fuerit.*

Difficultatem hanc ſenſiſſe videtur R. Levi Barſellónius, qui in libro החינוך præceptum hoc explicans; *Ignis continuus ardebit ſuper altari*; id 1. ita facit, ut dicat, *ignem à Sacerdotibus continuè, ſingulis diebus manè & veſperi apponendo ligna, conſervandum fuiſſe; licet enim ignis de cœlo deciderit, Sacrificia conſumens, tamen præceptum fuiſſe, ut illic etiam habeatur de Igni communi:* 2. ait; Fundamentum & rationem hujus præcepti eſſe hanc; *Conſtare, & cuivis ſapienti notum eſſe, quòd Deus magna miracula inter homines plerumq; tectè & occultè facere & patrare ſoleat, ita ut ea, quæ per illa fiunt, ex parte videantur facta eſſe viis & mediis naturalibus, aut ad hæc accedentibus. Sic, quamvis fiſſio maris rubri miraculum fuerit evidentiſſimum, tamen ibi ſcribi & narrari;* Et recedere fecit DOMINUS mare vento orientali vehementi totâ nocte, & poſuit mare in ſiccum, & fiſſæ fuerunt aquæ, Exod. 14. 21. *Et prudentes intelligunt, occultationis hujus cauſam eſſe partim Gloriam Miraculum patrantis,*

patrantis, partim Humilitatem & tenuitatem accipientis. Pari modo Deus præcepit nobis, ſuccendere ignem in altari, etiamſi illic fuerit Ignis è cœlo deſcendens, ut hac ratione occultaret miraculum: Et videtur, Ignem illum non fuiſſe viſum in deſcenſu ſuo, (poſteaquam primò viſibiliter deſcendit) *ex ratione modò dictâ, excepto die Octavo Impletionum, Gedeonis item & Manoæ, quando viſus fuit.* Hæc ille. Qui equidem concedit, licet igne è cœlo deſcendente ſacrificia abſumpta fuerint, tamen ignem materialem accendendum fuiſſe, non verò in eum finem, ut Ignis ille cœleſtis eo alatur, & conſervetur, ſed alio. Quin neque hoc videtur voluiſſe, Ignem illum cœleſtem in Altari ſenſibiliter delituiſſe, ſed inviſibiliter & inſenſibiliter invaſiſſe oblationes, & conſumpſiſſe.

2. Quia adducta illa loca præcepta continent, Iſraëlitis data prius quàm quicquam audiviſſent vel ſcirent de Igne è cœlo demittendo. Illud enim poſtea demùm ipſis revelatum fuit in primis Aharonis ſacrificiis, uti ſuprà vidimus. Unde, cùm hæc ipſis dicerentur, ab eis non potuiſſent intelligi, ſi hæc illorum mens fuiſſet. Itaque probabilius eſt, illa agere, non de Igne extraordinario & miraculoſo, cœlitùs delapſo, ſed de Igne à Sacerdotibus inferendo, & ſubinde diu noctuque, manè & veſperi, appoſitis lignis conſervando.

3. Ignis hujus cœleſtis Finis fuit, teſtari Oblationes eo abſumptas, Deo gratas eſſe. Atqui de Divina hac confirmatione non certi ſatis eſſe potuiſſent, ſi Ignis ille ſacer, appoſitis lignis & Igne materiali conſervatus fuiſſet in altari. Speciem enim potiùs habuiſſet naturalis operationis, quàm Divinæ virtutis, cujus πληροφορία manifeſta debuit intervenire. Hinc ſcribit author libri Coſri par. 3. §. 53. *Mactans agnum, & conſpurcans te ejus ſanguine, eum excorians, inteſtina lavans, partes abluens, ſanguinem ejus ſpargens, ligna conſtruens, & ignem accendens; exiſtimares iſta opera eſſe talia, quæ te à Deo magis elongent, quàm ad eum adducant,* עד שכאשר ישלם כראוי תראה האש *donec, omnibus ritè confectis, vides Ignem;* ſcilicet, היורד מלמעלה לקבל הקרבן ברצון *supernè deſcendententem, ad acceptandam oblationem cum benevolentia,* ut Commentator Jehudah Muſcatus ſupplet.

4. In nullo horum locorum veſtigium aliquod clarum extat,

extat, quòd Sacerdotes juſſi fuerint, Ignem in altari accendere ad Ignem è cœlo deſcendentem conſervandum; Imò ne quidem ex Scripturæ aliquo evidenti loco habetur, quòd Ignis ille cœleſtis viſibiliter, poſteaquam primâ vice deſcendit, ardens permanſerit, ſed tantùm ex conjectura & traditione. Et ſi ibi hac ratione per miraculum continuè arſit, probabilius eſt, Sacerdotes ſtruem à ſe confectam non illi ſuperimpoſuiſſe, ſed juxta eum conſtruxiſſe.

5. Quia Interpretes Hebræi pleriq; iſta loca aliter interpretantur, de eo ſc. quod Sacerdotes facere jubentur, non quod Deus facturus erat. R. Moſes bar Nachman, Gerundenſis dictus, in principio ſect. צו ſcribit; Et ignis altaris ſuccenſus erit vel ardebit; *Vult dicere, debere ardére in altari totâ nocte: præceptum enim fuit, ut interdiu apponant ſubinde ligna multa, ne unquam prorſus conſumatur, & ſic ignis extinguatur. Et, meâ ſententiâ, quod dicitur*; Ignis continuus ardebit ſuper altari; *eo præcipitur Sacerdotibus* בקיום האש *de conſervatione Ignis, ſicut dicitur*; Et ſuccendet ſuper eo Sacerdos ligna, *ut nimirum diligenter ad hoc attendant, ut ignem & ligna multa ibi diſponant, quò Ignis toto die & totâ nocte ardeat; majoris cautionis gratiâ addit præceptum negativum*, Ne unquam extinguatur Ignis; *aut ſi negligentiâ ſuâ Sacerdotes eum extingui patiantur, de hujus præcepti transgreſſione teneantur. Hinc dicunt Rabbini noſtri quòd (in Altari) fuerit Strues altera, conſervationi Ignis deſtinata.* Sic in paráſchâ שמיני ab initio ad Levit. 9. *Poſteaquam egit Moſes de oblationibus, & ipſi attuliſſent quæ præceperat v. 1. 2. 3. 4. 5. iteratò* ipſis dicit; Hoc eſt verbum, quod præcepit Dominus, faciatis illud; *offerendo ſc. oblationes eo ordine & ritu quem præceperat, & indicat; poſt hæc facta apparituram ipſis Gloriam Domini.*

Abarbenel ſect. צו fol. 236. 4. *Ecce dicit*, Et Ignis altaris ardebit in eo; *Et rurſum*; Et ignis ſuper altari ardebit in eo. *Et tertiâ vice*; Ignis continuus ardebit ſuper altari, nunquam extinguetur, *quia neceſſaria erat terna hæc repetitio, & inculcatio.* Primo *vult præcipere, de Strue lignorum Sacrificii veſpertini, ut ea ita comparata ſit, ut ignis in foco totâ nocte ardere poſſit uſq; in matutinum, & manè quoq; adhuc in eo ardeat.* Secundo *continetur præceptum,*

& cautela,

& cautela, ut tempore ablationis vel remotionis cineris caveant, quò ignis ibi maneat ſuccenſus, neq; extinguatur; Tertium, *vel ideò adjectum eſt, ut Strues ſacrificii matutini eam menſuram habeat, ut ignis totâ die ardeat, ſi non afferatur eo die oblatio nova, & extraordinaria, vel ut maneat, ſi oblatio nova & extraordinaria adducatur, ut tùm Sacerdos ſolito plura addat ligna, ne adipes extinguant ignem prorſus.* Senſit tamen, ut ex ſuprà adducto loco liquet, illum à primo die quo decidit, ſemper manſiſſe in altari ſed miraculosè.

In eundem ſenſum R. L. ben Gerſon, & alii. Sic in *Sepher hachinnuch*, in explicatione præcepti, *Ignis continuus ardeat ſuper altari*; ſcribitur; *Senſus hujus præcepti eſt, ut, licet ignis de cœlo deſcendat ſuper altare, tamen apponatur Ignis vulgaris, ſicut dicitur*; Ponentque filii Aharonis ignem &c. Ratio autem ejus hæc fuit; *Manè diſponebant ligna, & faciebant in ſummitate altaris ſtruem ignis Magnam, ſicut dicitur*; Et ſuccendet ſuper eo Sacerdos ligna, ſingulis matutinis: *& præter hæc ligna diſpoſita in ſtrue, præceptum erat Sacerdoti ad altare aſcendere cum duobus aliis ſegmentis ligni, ſicut dicitur*; Et ſuccendet ſuper eo Sacerdos עֵצִים ligna, *in plurali numero*; unde non pauciora poterant eſſe quàm duo: *ſic addebant duo ſegmenta pro Sacrificio veſpertino, & illa duo ligna ferebant duo Sacerdotes, ſicut dicitur*; Et diſponent: *quæ autem inſerviebant pro Sacrificio matutino, Sacerdos unus. Tres autem quotidiè faciebant ſtrues Ignis in Altari*; primò גדולה *Magnam, ſuper qua offerebant Sacrificium juge cum cæteris oblationibus*: ſecundò, *aliam Minorem paulò ad ejus latus, de qua ſumebant Ignem in Thuribulum ad faciendum ſuffitum quotidiè*: tertiò, *aliam, quæ ad nihil aliud inſerviebat, niſi ut ex ea conſervaretur Ignis continuò. Et tria illa Scripturæ loca* (de quibus antea) *docent de tribus iſtis Struibus Ignis, ſicut nos Rabbini noſtri docuerunt, quando dixerunt*; על מוקדה v. 9. *dicitur de Strue magna*; ואש המזבח תוקד בו, v.12. *de Strue ſecunda pro Suffitu*, אש על המזבח תוקד בו *de Strue tertia pro Igne conſervando.* Videatur & Majemonides in הלכות תמידין ומוספין cap. 2. Talm. Tamid cap. 2. Joma cap. 4.

Ex his omnibus patet, quo ſenſu illi verba locorum ſuprà adductorum intelligant, & quòd diſtinguant inter Ignem de

Hh

Digitized by Google

cœlo deſcendentem, & Ignem à Sacerdotibus accendendum & conſervandum, nec quicquam hunc poſteriorem contuliſſe pro conſervatione prioris, ſed fuiſſe prorſus novum & alium Supervenientem. Quomodo ſupervenerit, an ſemper de novo de cœlo deciderit, an è Sancto Sanctorum, an ex ipſis ſacrificiis q. eruperit? Scriptura nullibi apertè explicat.

Fortaſsis poſteaquam Gloria Domini primò Tabernaculum, poſtea etiam Templum implevit, dici poteſt, continuò ſtricturas aliquas illius in Sancto Sanctorum remanſiſſe, & inde, quotieſcunque opus erat, flammas illas erupiſſe, ac Sacrificiis conſumptis, in ſuum locum rediiſſe. Imponebantur equidem holocautomatum diſſectorum partes Strui illi ignis à Sacerdotibus ordinatæ & accenſæ; ſed impoſita quamprimùm, non illo, ſed Igne Divino, miraculoſo aliquo modo conſumebantur, in Signum, hoſtiam Deo gratam & acceptam eſſe.

Vel dicatur; poſteaquam in Dedicatione Altaris Ignis Divinus ſuper illud delapſus eſt, & Sacrificia conſumpſit, ex hoc Igne Sacro Ignem à Sacerdotibus accenſum quaſi ſanctificatum fuiſſe, & ſingularem vim, vigorem, ac virtutem holocauſta conſumendi accepiſſe, atq; ea propter perpetuò conſervandum fuiſſe, ut quæcunque ſacrificia impoſterum Igni illo Altaris imponerentur, Igne cœleſti conſumpta cenſerentur.

Tale quid ſenſiſſe videtur Calvinus, ita ſcribens ad Levit. 6. v. 12. 13. *Præcipuâ obſervatione dignum, quòd tandem addit præceptum de Igne ſic fovendo, ne unquam intereat. Eò autem ſpectavit perpetuitas, ut igne cæleſti cremarentur hoſtiæ. Nam quo die initiatus fuit Aharon, non hominum operâ, ſed miraculo, redactum fuit in cinere Sacrificium, in Signum approbationis. Noluit quidem Deus quotidiè virtutem iſtam exerere: Sic tamen interpoſuit laborem hominum, ut principium ſacri Ignis è cœlo eſſet. Idem poſtea contigit Salomoni in Templi dedicatione: quia mutatio illa cæleſtis decreti teſſeram flagitabat: ne quis hominum arbitrio factum putaret, ut Templi ſplendor Tabernaculum obrueret. Tandem eodem privilegio ornata fuit hoſtia Eliæ, quùm abolitum Legis cultum reſtitueret.*

Quicquid ſit, quia Hebræorum traditione receptâ docetur, & à magna parte noſtrorum Interpretum acceptatur, Ignem

Ignem hunc cœleſtem, poſteaquam primâ vice in Altare decidit, in eo continuò manſiſſe toto tempore Templi primi, nolumus communi ſententiæ hucusque repugnare. Quòd verò Igne materiali quotidiè à Sacerdotibus accenſo conſervatus fuerit, id apud Hebræos non reperio, & ob rationes ſuprà allatas nondum mihi perſuadere poſſum. Ut miraculosè primò decidit, ita miraculosè quoque procul dubio poſtmodùm conſervatus fuit, & ſuas operationes peregit, ſine vel Ignis materialis, vel Sacerdotum operâ.

Neque Loca Scripturæ ſuprà adducta aliud evincunt. Levit. 1. 7. non jubentur filii Aharonis *diſponere ligna ſuper Ignem* Sacrum ſeu cœleſtem, ſed ſuper Ignem, qui antea ab ipſis accenſus erat, & continuò ardere; nec unquam extingui debebat. Manè ſcil. igni perpetuo ſtatim apponebant ligna, ut conſervaretur; poſt illa jubentur alia ſuperimponere, & ſuper hæc imponere partes ſacrificiorum comburendorum. Hinc ad iſtum locum ſcribunt Talmudici; *Licet in altari eſſet Ignis cœleſtis, jubentur tamen etiam apponere Ignem vulgarem, materialem.* Neque videntur holocautomata impoſuiſſe *Igni cœleſti*, ſed Igni materiali, & tamen, quamprimùm admota fuerunt, ab Igne cœleſti miraculoſo modo in ea erumpente, conſumpta eſſe.

Levit. 6. vv. 9. 12. 13. loquuntur de Igne illo altaris, quem Sacerdotes ex præcepto Divino jubebantur accendere in altari, & in eo perpetuò fovere & conſervare; non de eo quod Deus miraculosè facturus erat. Hinc referunt Hebræi iſta verba; *Et ignis ſuper altari erit, non exſtinguetur*; inter 613. præcepta Iſraëlitis data. R. Bechaj quidem ſcribit, commendari & prædici hîc Miraculum, quod circa Ignem ſacrum è cœlo delapſum ſit futurum, quòd ſc. eum neq; Pluviarum, neq; ventorum ullorũ vis & vehementia ſit extinctura, de quibus infrà dicetur, cap. ſeq. Sed puto illum hoc dixiſſe על דרך אסמכתא de levi & probabili argumento, ad probationem illorum miraculorum. Nam ſi Dei omnipotentia, per quam ſolam miracula fiunt, hîc fuit operoſa, quid opus fuit Sacerdotibus hoc præceptum dare, ne extinguant illum Ignem, vel extingui ſinant? An illi potuiſſent Dei omnipotentiæ reſiſtere, & miraculum hoc in-

Digitized by Google

tercipere? Neque ullum ex reliquis Interpretibus vidi, qui huc iſta verba referat?

Cæterùm exiſtimant quidam præceptum, de perpetuo Igne iſto à Sacerdotibus accendendo & conſervando, demùm incepiſſe & impletum eſſe, poſt primum Sacrificium Aharonis; ita ut tùm partes Sacrificii, igni comburendæ, nullo materiali igni præſente, à ſolo Igne Divino abſumptæ fuerint. Hujus ſententiæ fuit Chaskuni, Levit. 9. Præcepta illis data fuerunt de illis rebus, quas ipſi facere poterant & debebant. Ignem divinum, præternaturalem & merè miraculoſum, fovere, vel conſervare, nec in ipſorum erat poteſtate, nec ipſorum videbatur officii. Ille enim ideò ibi miraculosè aderat, & agebat, ut Iſraëlitæ per eum ceu ſignum & Sacramentum certi eſſent de favore, gratia & benevolentia Dei, quòd Sacrificia ipſorum ei ſint grata, quamdiu hic Ignis adeſſet & ageret. Quod ſi opera humana hîc interveniſſet, non parum huic certitudini deceſſurum fuiſſe videtur.

Sed hæc acriori judicio, & ſagaciori ingenio præditis, ulteriùs inveſtiganda & dijudicanda relinquimus, nec cuiquam præſcriptum aut præjudicatum volumus.

Porrò, quod *de Forma ſeu Specie Leonis & Canis* addunt Hebræi, id quoque nullo claro nititur Scripturæ teſtimonio, ſed Traditione aliquâ πατροπαραδότῳ; vel certè parabolicum & ænigmaticum eſt, ad aliud quid ſub his figuris ſignificandum.

Conjiciunt quidam, Altare hac de cauſa à Prophetis vocari אֲרִיאֵל *Ariel*, h. e. *Leo* Dei, Ezech. 43. 15. 16. & Eſa. 29. 1. 2. 7. Unde Paraphraſtes Chaldæus in utroque loco transtulit eam vocem מַדְבְּחָא דַיְיָ *Altare Dei.* Et R. David Kimchi ſcribit ad locum Ezechielis, *Dicunt Rabbini noſtri, Altare vocatum fuiſſe* אריאל; *quia Ignis ſacer è cœlo deſcendens in illo recubarit inſtar Leonis.* Idem ſcribit R. Salomon ad locum Eſajæ.

Sed utut concedamus, Altare ſic dictum eſſe, nondum tamen ſequitur, hanc ob cauſam id factum. Abarbenel ſcribit ad locum Eſajæ; *Propheta Iſraëlitas vocat* אריאל, *quod eſt nomen Altaris, uti & ab Ezechiele vocatur*; לפי שהיה ירושלם בקדושתו כמזבח השם והיה ארי בתקפו וגבורתו בהיותו עם אלהיו *quia Jeruſalem, quam-*

lem, quamdiu in Sanctitate ſuâ perſtitit, fuit ſicut Altare Dei, & inſtar Leonis, reſpectu roboris & potentiæ ſuæ; dum adhæſit Deo ſuo. Aben Eſra ſcribit, Hieroſolymam ſic vocari juxta nonnullos, בעבור שמזלה אריה *quòd Sydus ejus fuerit Leo, ſeu, quòd ſub ſigno Leonis ſita fuerit.* Sed id rejicit. Alii Templum ſic vocari putant, *quòd ab anteriori parte latius, à poſteriori, anguſtius fuerit, inſtar Leonis recubantis.*

Rectè videntur in Gemára ſenſiſſe, dictum illud eſſe comparativè, reſpectu Templi primi, & ſecundi. Comparationem autem illam ego ſic intelligerem; quòd voluerint ſignificare, Holocauſta in templo primo ſtrui altaris impoſita, vi & virtute Ignis cœleſtis illapſi, ſubitò & penitùs, quaſi hædus à Leone vigilanti, forti & robuſto, devorata & abſumpta fuiſſe: in Templo autem ſecundo, eidem ſtrui, à Sacerdotibus accenſæ, impoſita, lentè & ſenſim, veluti à Cane pigro & ſomnolento, dilaniata & conſumpta; quia Ignis cœleſtis tùm de cœlo non deſcendit; vel ſaltem, quòd in ſecundi Templi dedicatione non deſcendiſſet, atque ita Ignis quoque Sacerdotum non eam vim, vigorem & virtutem habuerit, quam in Templo primo.

Paulus Fagius in Annotat. ad Paraphraſin Chaldaicam Onkeli ad Geneſ. 4. v. 5. ſcribit; *Referunt quidam ex Hebræorum traditionibus, in illo Igne, ſacrificia abſumente, Leonis faciem conſpectam fuiſſe. Quod ſi verum eſt, quis dubitat, eâ re adumbratum fuiſſe Leonem illum de tribu Juda, qui eſt Jeſus Chriſtus, Dominus & Salvator noſter, cujus omnia ſacrificia typus fuerunt, in quo ſolo omnia ſacrificia noſtra Deo placent & grata ſunt? Quiq; & ſeipſum, veram & unicam hoſtiam pro peccatis noſtris, in ara crucis obtulit.*

D. Hieron. Ezech. 43. exponit אריאל *Leo vel fortis Dei*; & addit; *quod nomen propriè refertur ad altare, in quo vel Illuminatio Dei eſt* (quia nonnulli expoſuerunt *Lux Dei*, quaſi אוּרִיאֵל) *vel Leo & fortitudo ejus, dicente Jacobo ad Judam*; Catule leonis Jehudah, ad prædam fili mi aſcendiſti, requieſcens accubuiſti ut leo, & quaſi leæna, quis ſuſcitabit eum? Geneſ. 49.

Amandus Polanus: *Sic nominatum fuit Altare, quia ſanguine victimarum madebat, & holocauſta oblata conſumebat Igni perpetuo,*

Digitized by Google

ſicut immanis leo prædam diſcerpens ſanguine reſpergitur, & prædam devorat.

CAPUT III.

III. *Utrum hic Ignis etiam fuerit in Templo ſecundo? Item, De Miraculis quibusdam circa hunc Ignem, ab Hebræis obſervatis.*

RAtio dubitandi eſt, quia in dedicatione illius Templi, quam Eſras cap. 6. deſcribit, nihil de ejus novo deſcenſu legitur, ſicut antea factum fuit in Tabernaculo Moſaico, & Templo Salomonico. Nihil etiam de eo alibi in libris Canonicis ſcriptum reperitur.

Hebræi Veteres ambiguè hac de re ſentire videntur.

Quòd non fuerit, ei favet celebris illa Traditio, quâ inter quinque res, quæ defuerunt in Templo ſecundo, etiam Ignem Sacrum referunt. Quod item ſcribunt, Ignem qui in templo Salomonico fuit, à Manaſſe fuiſſe ſublatum, vel ſaltem ejus tempore; abſconditum nimirum, unà cum Arca, & aliis multis rebus ſacris.

Quòd etiam in eo fuerit, pro eo facit, quod R. Chaninah Antiſtes Sacerdotum, qui eo tempore vixit, teſtatur, ſe eum vidiſſe in Templo ſecundo in altari jacentem inſtar canis; & Rabbini ibidem non abſolutè negent, illum prorſus non fuiſſe in domo ſecunda, ſed ajunt; *Si fuit, tamen non multum profuit*, vel, non diu manſit & conſervatus fuit, ſicut ſuprà vidimus.

Huic ſententiæ etiam videtur favêre alia Traditio Talmudica, quæ legitur in Maſſéch. Jóma cap. 4. ab initio his verbis: תנו רבנן ארבעים שנה ששמש שמעון הצדיק היה גורל עולה בימין מכאן ואילך פעמים עולה בימין פעמים עולה בשמאל והיה לשון של זהורית מלבין. מכאן ואילך פעמים מלבין פעמים אינו מלבין והיה נר מערבי דולק

דולק מכאן ואילך פעמים דולק פעמים כבה והית אש של מערכה מתגבר ולא היו כהנים צריכים להביא עצים למערכה חוץ משני גזירי עצים כדי לקיים מצות עצים מכאן ואילך פעמים מתגבר פעמים אין מתגבר ולא היו כהנים נמנעין מלהביא עצים למערכה כל היום כולו וכו׳ : h. e. *Tradiderunt Rabbini noſtri; Quadraginta annis quibus Sacerdotio functus eſt Simeon juſtus, ſors ſemper aſcendebat in dextera; inde & ulteriùs modò in dexterâ modò in ſiniſtrâ; lingua item, h. e. particula coccinea ſemper albicabat, ab eo & ulteriùs, quandoq; albicabat, quandoq; non; lucerna occidentalis ſemper ardebat, ab eo & ulterius, quandoq; ardebat, quandoq; extinguebatur; Ignis ſtruis* (in altari) *ſemper eodem in vigore erat, neq; neceſſè habebant Sacerdotes ligna ad ſtruem adferre, exceptis duobus ſegmentis, quæ ipſis adferenda erant, ut implerent præceptum Lignorum* (Levit. 6. 12.) *inde & ulterius, quandoq; in vigore erat, quandoq; non, & ſacerdotes tamen ſemper totâ die apponebant ligna &c.* In hac Traditione videtur præſupponi, in Templo ſecundo Ignem Struis in Altari per 40. annos, vi & virtute Ignis cœleſtis, fuiſſe conſervatum in priſtino vigore; poſtea paulatim & ſenſim defeciſſe. Nam Simeon Juſtus hic fuit ultimus ex viris Synagogæ magnæ, & vixit circa initia Templi ſecundi.

Præter hæc adferuntur etiam pro hac ſententia, teſtimonia ex libris Machabæorum, & Joſepho ben Gorion.

Libro 2. Machab. cap. 1. v. 18. & ſeqq. *Celebraturi igitur, die menſis Chasleb quintâ & viceſimâ, Purificationem Templi, ſignificandum id vobis judicavimus, ut vos quoq; agatis quaſi ſolennem diem Scenopegiæ, & ignis, quo Nehemias, templo altariq; ædificato, ſacrificium obtulit:* v. 19. *Nam quùm Patres noſtri ducerentur in Perſiam, qui tùm pii Sacerdotes erant, acceptam Ignis ab altari partem, in caverna putei locum ſiccum habente clàm abſconderunt, tutoq; ita repoſuerunt, ut locus ille omnibus ignotus eſſet:* v. 20. *Elapſis autem multis annis, ubi Deo viſum eſt, dimiſſus à Rege Perſiæ Nehemias, nepotes Sacerdotum illorum, qui ignem abdiderant, miſit ad eum requirendum, qui, ut nobis retulerunt, quùm non ignem, ſed aquam craſſam inveniſſent;* v. 21. *Juſſit, ut haurirent eam, & afferrent: deinde iis, quæ ad ſacrificia pertinebant, aræ impoſitis, juſſit Nehemias ſacerdotes aquâ, tàm ligna quàm quæ iisdem erant impoſita, perfundere,* v. 22. *Quod ubi factum eſt, atq; interpoſito aliquo temporis ſpatio, Sol antea nubibus obductus effulſit, ignis*

ingens

Google

ingens exarſit, adeò ut omnes caperet ejus admiratio, v. 23. *Interea dum ſacrificium conſumebatur, tàm Sacerdotes quàm omnes alii precationem faciebant* &c. v. 13. *Quumq́ consumpto ſacrificio, reliqua ſupereſſet aqua, Nehemias lapides majores eo perfundi juſſit :* v. 32. *quod ubi factum eſſet, exarſit flamma, quæ lumine ab altari refulgente conſumpta eſt,* v. 33. *Ut autem palàm facta res eſt, Regiq́ Perſarum relata, in loco, quo abducti in exilium Sacerdotes ignem abdidiſſent, aquam eſſe inventam, quâ etiam Nehemias cum ſuis ſacrificia conſecraſſet,* v. 34. *Rem approbans Rex, locum circumſeptum ſacroſanctum reddidit* &c. Et cap. 2. v. 1. *Eſt autem proditum monumentis literarum, Jeremiam Prophetam juſſiſſe, ut, qui ibant exulatum, Ignem acciperent, ut declaratum eſt, ſicut etiam iisdem in exilium abeuntibus idem Propheta mandavit.*

Geminum his eſt quod in Joſepho Gorionide legitur Hiſtoriar. Judaicar. libro 1. cap. 16. & 17. ex editione Sebaſt. Munſteri; niſi quòd inventio Ignis illic Nehemiæ, hîc Eſræ adſcribatur, *Tunc aſcenderunt omnes ſeniores captivitatis cum Eſra ſcriba, & Nehemiâ filio Hachalia, & Mardocheo, Jeſuâ & Zerubabel filio Schealtiel, cum his & aliis principibus ſuis venerunt Hieroſolymam, & conſtruxerunt templum Domini in ea menſurâ, quâ eis erat præſcriptum à Rege. Erexerunt quoq́ altare ordine debito, & compoſuerunt ligna in altari, imponentes eis carnes,* ואש הקדש לא מצאו *ſed Ignem ſacrum non invenerunt. Oraverunt ergò Eſra ſcriba, Nehemia filius Hachalja, Mardocheus, & Jehoſua, atq́ reliqui principes captivitatis, ad Dominum, dicentes; Domine omnium ſæculorum, tu dediſti in corde Regis Perſarum, ut ædificaret domum tuam, & dimitteret pauperes ſervos tuos, atq́ Sacerdotes tuos, qui ſacrificarent ſacrificia tua, & offerrent holocauſta tua, ſicut fecerunt pii Patres noſtri coram te: & ecce nos venientes ad locum, ereximus altare ejus juxta diſpoſitionem ejus, & mactavimus ſacrificia, compoſuimusq́ ligna pro holocauſto, & non licet nobis adducere ignem alienum coram te, nec habemus Ignem ſanctum, quandoquidem illum abſcondit Jeremias Propheta ſervus tuus, & reliqui præcipui Sacerdotes, qui iverunt in captivitatem tempore Nebucadnezaris. Et nunc quid agendum ô Deus cœlorum? Tu da nobis conſilium & auxilium, quia regnum eſt in manu tua, ut illud erigas & fortifices, adjuvesq́ ſervos tuos. Factum eſt autem, cùm hujusmodi orarent verbis,*

ut adeſſet

ut adeſſet Senex quidam ex Sacerdotibus, qui adhuc recordabatur loci illius, ubi Jeremias Propheta abſconderat Ignem ſacrum. Egreſſuſq; ſenex ille extra caſtra, ſecuti ſunt eum cuncti ſenes, & ecce ſub muro erat Puteus quidam, quem tegebat lapis grandis, & hic erat liturâ calcis obductus. Tollentes verò lituram, & amoventes lapidem ab oſtio putei, viderunt Aquam pinguem & craſſam inſtar mellis, reverſiq; indicaverunt id Eſdræ. Et veniens Eſra ad puteum, ait ad Sacerdotes; deſcendite vos & pugillis excipite aquam, nemo alienus illuc deſcendat, ſed ſoli Sacerdotes, qui ſunt de ſemine Aharon Sacerdotis, deſcendant. Deſcenderunt ergo Sacerdotes, & tulerunt pugillis ſuis aquam, venienteſq; ad templum, ſparſerunt aquam ſuper ligna altaris. Cumq; id feciſſent, ſubitò exarſit ignis terribilis & magnificus, & erupit flamma devorans, gyrans, &, vehementer invaleſcens, ut etiam cogerentur inde fugere, & non poſſent ſtare juxta ignem. Nam abſumebat Ignis, & comburebat holocauſtum & ligna, & præterea circumdans totam domum, expiabat vaſa & templum. Poſtea ſubtractus è templo, remanſit tantùm more conſueto ſuper altare. Ab eo die, & deinceps, apponebantur ei ligna, & perſeveravit Ignis ille uſq; ad captivitatem ſecundam. Hæc illic.

His teſtimoniis etiam Judæi nonnulli probant, Ignem aliquatenus, & aliquo ſaltem tempore, ſub Templo ſecundo fuiſſe.

Sic Abarbenel Joſephi hujus teſtimonium adducit Hag. cap. 1. & ita ſtudet illud conciliare cum eo, quod Talmudici tradunt de ejus defectu: אין זה סותר לדבריהם ז'ל *Hoc verò, inquit, non deſtruit verba Sapientum noſtrorum,* כי הנה עם היות שהיה שם מאותו אש שהיה על המזבח בזמן בית ראשון שנגנז היה מראוי בבנין הבית שתרד אש מן השמים לעיני כל העם בחנוכת המזבח · כי הנה בבית אשר עשה שלמה עם היות שהיה אש על מזבח העולה אשר עשה משה לא נמנע מלרדת אש מן השמים בחנוכת המזבח ההוא אשר עשה שלמה כי זה קדוש עליון למזבח וכן היה ראוי שתרד אש בבית שני בחנוכת המזבח אשר עשו שם ומאשר לא ירד שמה אש מן השמים צדקו דברי חכמים ז'ל באמרם שחסרה האש כלומר האש היורד מן השמים לעיני כל העם ושמו במקומו אותו אש שמצאו גנוז כדברי יוסיפון : *Nam licet ibi fuerit de illo Igne, qui fuit ſuper Altari Templi primi, qui abſconditus fuerat, debebat etiam in Domo ſecundo Ignis deſcendere de cœlo vidente toto populo, in Altaris dedicatione. Quamvis enim in Templo quod exſtruxit Salomo fuerit Ignis ſuper altari*

Digitized by Google

holocauſti quod fecerat Moſes, tamen deſcendit Ignis de cœlo in dedicatione Altaris illius, quod fecit Salomo, quia hac eſt ſumma Altaris ſanctitas vel ſanctificatio. Pariter itaq́, debuiſſet deſcendere Ignis in domo ſecundâ in dedicatione Altaris, quod illic fecerunt: cùm verò non deſcenderit illuc ignis de cœlo, vera ſunt verba Sapientum noſtrorum, quando dicunt, Ignem illic defuiſſe; Ignis videlicet deſcendens è cœlo in oculis totius populi. In ejus itaq́, locum ſubſtituerunt illum ignem abſconditum, quem invenerunt, ſecundum verba Joſephi. Hactenus ille; agnoſcens in dedicatione ſecundi Templi Ignem ſacrum de novo non deſcendiſſe, ac proinde perinde hoc fuiſſe, ac ſi nullus fuiſſet. Quod de Igne prioris templi abſcondito, & rurſus invento, addit, ſolâ Joſephi Hebraici authoritate nititur.

Sic R. Aſarias in *Meor Enâjim* cap. 51. ſub finem, utrumque hoc teſtimonium adducit, ad probandum, Ignem ſacrum in templo ſecundo, ſaltem aliquo tempore fuiſſe.

Sic in libro Juchaſin fol. 24. col. 2. ſcribitur: *Etiamſi in Siphra dicatur, quòd Ignis, qui deſcendit tempore Moſis, manſerit in altari æneo, donec iterùm deſcendiſſet tempore Salomonis: & tunc Moſaicum fuiſſe ablatum; Salomonicum verò deſiiſſe tempore Manaſsis,* עדיין נשאר ממנו כי יוסף בן גוריון אומר שגנזו ירמיהו ואנשי כנסת הגדולה מצאוהו *adhuc tamen de eo aliquid reliquum manſit. Nam Joſeph ben Gorion teſtatur, Jeremiam illum abſcondiſſe, & Viros Synagogæ magnæ eum inveniſſe.*

Quod ad Authoritatem *librorum Machabaicorum*, & *Joſephi Gorionidæ* attinet, hiſtoriæ illæ ſuſpectæ ſunt multis, & fabulæ potiùs, quàm veris narrationibus, ſimiles videntur.

Nam quanta ſit vel Authori libror. Machabaicorum, vel Joſepho Gorionis filio, fides habenda, jam dudum viri doctiſſimi abundè & ſolidè docuerunt, neque illud hic eſt inſtituti noſtri. De *illo*, præter alios, Joh. Rainoldus in eximio de Libris Apocryphis opere; de *hoc*, Joſeph. Scaliger in Elencho Trihæreſii cap. 4. ubi docet, eum fuiſſe natione Gallum, recentem ac nuperum, Planum ſeu impoſtorem, imperitum &c. Druſius de tribus Sectis Judæorum lib. 1. cap. 8. Conſtantinus l'Empereur in Codice Middoth; in Præfat. Iſaacus Cauſabonus in Exercitat. contra Baronium XIII. Num. 26. & XVI. Num. 154. & alii. Quod

Quod ad hiſtoriæ illius recitationem attinet, varia ſunt quæ fidem illi adimunt, ſi quis accuratiùs omnes illius circumſtantias expendere voluerit. Neque etiam in illis uterque author conſentit. Unde alterutrum alicubi aberraſſe eſt neceſſe. Piget illa vel recenſere, vel refutare, quæ ſuâ ſponte ſe produnt.

Hoc tantùm dico, 1. Si verum eſſet, quòd vel Nehemias, vel Eſras cum ſuis collegis hunc Ignem inveniſſent, in Templum retuliſſent, & in Altare iterum repoſuiſſent, quare Eſdras, qui Templi ſecundi dedicationem deſcripſit, nullam prorsùs hujus rei mentionem feciſſet, vel in ſuo libro, vel in libris Chronicorum, quorum ille Author habetur? 2. Quare etiam apud Fl. Joſephum, qui alia omnia, ad Judæorum res ſpectantia, & inprimis ea, quæ Eſras & Nehemias ad Templi & cultus Divini inſtaurationem contulerunt, Antiquit. Judaicar. lib. 11. accuratè perſecutus eſt, alto hæc omnia præterit ſilentio?

Argumentum aliud petunt nonnulli, ex eo quod Levitici 10. legitur de filiis Aharonis, Nadab & Abihu, v. 1. 2. *Acceperunt autem filii Aharonis, Nadab & Abihu quiſq; acerram ſuam* (nempe Octavo die impletionum, quo Aharon à Moſe ad ſacerdotium inauguratus, & Altare holocauſti primis ejus oblationibus conſecratum ſeu dedicatum fuit) *& poſuerunt in eis ignem, cui ſuperpoſuerunt ſuffimentum, obtuleruntq; coram Domino* אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אוֹתָם Ignem aljenum, *quod* (vel, *quem*) *non præcepit eis: Tunc egreſſus eſt Ignis à facie Domini, & conſumpſit eos, mortuiq; ſunt coram Domino.*

Hîc, ajunt, *filios Aharonis graviter punivit Deus, quòd* Ignem aljenum, *h.e. non illum ſacrum & cœleſtem, ad adolendum intulerint & adhibuerint, ad adolendum.*

Ergo non licitum fuit alio adolêre, quàm illo, & per conſequens neceſſarius fuit in Templo ſecundo.

Reſpondetur autem, committi hîc petitionem principii. Hoc enim clariorem adhuc probationem requirit, filios Aharonis ideò punitos fuiſſe, quòd non ſumpſerint Ignem cœleſtem de altari, & eo adoleverint. Hoc quidem concedi poteſt, illos ideò punitos eſſe, quòd non ſumpſerint Ignem de Al-

Digitized by Google

tari holocauſti, in quod antè Ignis de cœlo miraculosè deſcenderat; an autem vel debuerint vel potuerint de eodem Igne cœleſti ipſo ſumere, hoc adhuc eſt incertum; niſi quis latè ſumat *Ignem cœleſtem* pro Igni Altaris holocauſti, ſeu אש מערכה *Igni ſtruis*, ad quem de cœlo delapſus eſt Ignis miraculoſus, & ita totam ſtruem ſeu illuſtravit, ſeu ſanctificavit. Ad Hebræos quod attinet, illi de peccato hoc filiorum Aharonis variè ſentiunt: Unus Aben Eſra huc videtur inclinare. Operæ pretium itaque erit, præcipuorum ea de re Authorum ſententias producere, & Lectori expendendas proponere.

Sic ergo Aben Eſra; Et poſuerunt in eis Ignem) לא מהאש שיצאה מה מעם אש זרה; *Nempe non de Igne illo, qui egreſſus erat* (videtur reſpicere ad id quod cap. 9.24. dicitur, ותצא אש מלפני יי *Et egreſſus eſt Ignis à Domino:*) *& hoc intelligitur per Ignem aljenum. Quod autem dicitur,* אשר לא צוה אותם, *ejus ſenſus eſt, quòd hoc* מדעתם *ex proprio motu & judicio fecerint, non præcepto Moſis, adolendo ſuffitum, & quidem etiam igni aljeno.*

R. Levi ben Gerſon: Et acceperunt filii Aharonis, Nadab & Abihu, quisque thuribulum ſuum, & poſuerunt in eis ignem; ר״ל להוליך אש אל מזבח הזהב ששם הקטרת קטרת סמים *nempe afferendo Ignem ad Altare aureum, in quo aromata ad ſuffitum faciendum adolenda erant. Non explicat autem, unde hunc Ignem acceperint; poſtea tamen exponitur, quòd non acceperint eum* מהמקום הראוי לפי מצות השם ית׳ *de loco convenienti, unde debebant ſecundum præceptum Dei: Ideò hunc Ignem vocat* אש זרה Ignem aljenum, extraneum; *quando dicitur*; Et obtulerunt coram Domino Ignem aljenum, quod non præceperat eis. *Videtur, illos non accepiſſe Ignem de Altari holocauſti ſicut moris erat, ac proinde hac de cauſa dici,* זָרָה Aljenum; *vel, non accepiſſe de Igne ſtruis altaris holocauſti, deſtinato ad hoc, ut inde deferretur ad Altare aureum* (ſuffitus) *ad adolendum, ſed de Igne Struis Magnæ ſuper quâ adolebant jugia ſeu quotidiana, reliquaq́; oblationes; vel deniq́; de Igne Struis, quæ illic erat ad conſervationem Ignis continui* (de his vide ſup.)

R. Moſe bar Nachman: *Poſuerunt ſuffitum ſuper Ignem, ſicut Scriptura ait*; Ponebant ſuffitum in nares tuas, Deuter. 33. v. 10. *neq; niſi ad hoc attenderunt & appoſuerunt cor ſuum; unde non fuit*

Ignitum

Ignitum odoris grati. Et hic eſt ſenſus ejus quod dicitur; Et impoſuerunt ei ſuffimentum: *non enim dicit;* וישימו עליהן Et impoſuerunt eis, (nempe acerris) *ſicut de cœtu Koráchi dicitur* Numer. 16. 7. Et ponite in illis ignem, וְשִׂימוּ עֲלֵיהֶן & ponite in eis incenſum: *Item v.* 7. וּנְתַתֶּם עֲלֵיהֶם קְטֹרֶת Et ponetis in eis incenſum; *ſed dicit hic,* עָלֶיהָ Et impoſuerunt EI (ſc. Igni) *ad indicandum, illos ſuper Ignem ſolùm poſuiſſe incenſum. Hinc poſtea Egreſſus eſt Ignis à facie Domini, & conſumpſit eos.*

Abarbenel ejus mentem ita explicat, quòd voluerit, *illos primò poſuiſſe ſuffimentum ſuper thuribulum, & poſtea eidem demùm impoſuiſſe ignem, contra Legem.*

R. Bechaj fol. 130. col. 4. *Juxta ſenſum literalem, Peccatum propter quod puniti fuerunt Nadab & Abihu fuit, quòd adduxerint* אש זרה מן החוץ *Ignem aljenum extrinſecus petitum. Nam moris erat, ut ad ſuffitum ſumeretur Ignis de altari, & eo accenderentur aromata, ſicut dicitur;* Et accipiet plenum thuribulum ignis de altari à conſpectu Domini, Lev. 16. 12. *Ipſi verò exiſtimarunt, Ignem altaris holocauſti duntaxat inſervire ad conſumendas oblationes. Ideò extrinſecùs Ignem detulerunt, quæ magna erat transgreſſio, defectum fidei ſeu* ὀλιγοπιστίαν *ipſorum arguens, cùm Ignis paulò antè de cœlo deſcendiſſet. Quod miraculum cùm ipſi apud ſe extenuaſſent vel parvi feciſſent, ideò in oculis omnium adſtantium puniti fuerunt.*

Chaskuni exiſtimat, illos ſimpliciter in hoc peccaſſe, quòd Die octavo ſolenni Impletionum Ignem ipſi attulerint ad altare; idque hac ratione; *Peccarunt,* inquit, *illo die offerendo Ignem extraneum, ſicut ſcriptum eſt;* Et poſuerunt in ea (*thuribula ſua*) Ignem; *Nam quod Rabbini noſtri dicunt;* Quamvis Ignis de cœlo deſcendat, præcipitur tamen, ut afferatur etiam Ignis communis, *id intelligendum eſt,* מאותו יום ואילך *inde ab eo die quo deſcendit Ignis de cœlo, & ulteriùs. Verùm eo die, quo nondum deſcenderat Ignis de cœlo, & quo Deus voluit glorificari in oculis totius populi, id non præceperat eis, ſicut ſcriptum eſt;* Quod non præceperat eis, Lev. 9. v. *ne quid decederet gloriæ præſentiæ Divinæ* (per deſcenſum Ignis de cœlo manifeſtatæ,) *ſicut de Elia legimus;* Et ignem ne ſupponatis, 1. Reg. 18. 25. (Noluit nimirum, cùm ſacrificium ejus Igni de cœlo conſumendum eſſet, ut Ignis vulgaris & materialis adponatur.)

Digitized by Google

Abarbenel præter ea quæ à Nachmanide ſunt allata, notat inſuper quinq; alia in hoc facto peccata quæ concurrerint;

Primum, inquit, *eſt; quòd licet munus adolendi non fuerit proprium Sacerdotis ſummi; nihilominùs in die iſto ſacro Octavo impletionum non præceperat cuiquam cultum ſacrum obire, niſi Abaroni; quia Dies ille conſecratus erat dedicationi Altaris, qua fiebat per Sacerdotem ſummum, ſicut in die Expiationum. Hinc dicit Moſes ad Abaronem;* Appropinqua ad altare, & fac oblationem tuam pro peccato, holocauſtum item tuum &c. fac quoque expiationem populi, & fac expiationem pro eis, Levit. 9. 7. *Iſta omnia licet aliàs omnes alii Sacerdotes potuerint facere, tamen in honorem ſolennis hujus diei voluit ut ea ſolus Abaron in eo faceret, non etiam filii ipſius, inprimis Suffitum, qui cultus erat ſanctiſſimus & maximè ſpiritualis. Cùm ergo Nadab & Abibu eo die, ſine mandato accepto à Moſe, vel à Patre ſuo, adoleverunt, imputatū hoc eis fuit pro peccato magno, ac proinde gravem ſibi reatum mortis contraxerunt. Hinc dicit Scriptura;* Et acceperunt Nadab & Abihu, filii Aharonis, h. e. *Quòd erant filii ejus, & faciebant id quod Patris ipſorum erat in eo die, ideò peccaverunt.*

Secundum eſt, *quòd ambo illi ſimul adoleverint, in quo itidem graviter deliquerunt, quia Suffitus per unum tantùm, non per duos ſimul, eſt faciendus. Hoc indicatur in textu, quando dicitur;* Quiſque thuribulum ſuum.

Tertium: *quòd ſine venia ingreſſi ſunt in adytum interius, Sanctum Sanctorum: ſoli enim Sacerdoti ſummo id licebat, & ſemel duntaxat in anno.* Nam ſi ne quidem ad Regem carnalem in intimum ejus conclave licet ingredi ſine accepta venia & facultate, quantò minus ad eum qui eſt Rex Regum &c. Hoc innuitur, quando dicitur; *Et obtulerunt* לפני יי, h. e. לפני לפנים *in interiori adyto.*

Quartum: *Quia Ignis ad ſuffitum ipſis accipiendus erat de Altari holocauſti, ſicut dicitur:* Et aſſumet plenum thuribulum prunis ignitis מלפני יי à conſpectu Domini, & plenas volas ſuas de incenſo aromatico comminuto, & inferet intra velum, Levit. 16. v. 12. *Illi verò non ſic fecerunt, ſed extrinſecùs aſſumptum ignem intulerunt in ſanctuarium. Hinc dicitur in Textu,* אש זרה Ignem alienum, extraneum. *Nam licet dicatur, quòd ſuper Altare holocauſti*

poſuerint

poſuerint אש מן ההדיוט *de vulgari igni; id tantùm intelligitur de Oblationibus. Alia fuit ratio ſuffitus.*

Quintum: *Die iſto Octavo munere Sacerdotali functus eſt Moſes loco Sacerdotis ſummi, & ipſe ſolus adolevit, nec Aharoni quicquam fas fuit agere, niſi quod Moſes ipſi præcepiſſet; non autem præcepit ei, ut adoléret. Unde peccarunt Nadab & Abibu, dùm fecerunt, quod ne quidem Patri ipſorum erat licitum. Hoc innuit Scriptura, dum ait;* Quod non præcepit eis; *volens dicere, Munus adolendi eo die non mandatum fuiſſe Aharoni & ejus filiis, ſed ſibi Moſen reſervaſſe.*

Chaskúni: *Poſuerunt in thuribulum incenſum* משלהן *de ſuo: & hoc eſt quod dicitur;* Et obtulerunt coram Domino Ignem aljenum; *nequit enim incenſum eſſe ſine Igne, & omne Incenſum* שאינה משל צבור *quod non eſt de Incenſo Eccleſiæ, vocatur* Aljenum.

Sic iſti, qui literam textus premunt, & explicant. Lector ex illis eruat, pro una vel altera ſententia, quod poteſt, & ipſi videbitur. Hoc adhuc addo: Si de igne cœleſti perpetuò ſumendum erat ad adolendum & conſumendas oblationes; tùm *vel* continuò debuit deſcendere novus; de quo Scriptura nihil tradit: vel conſervandus fuit lignis, & igni materiali ſuperaddito; quod non eſt veroſimile. Nam hujus Cœleſtis ignis cibus & pabulum non fuit Lignum vel alia materia, ſed Oblationes. Unde illa vocantur; ut litera Textus Hebræi ſonat, *Panis ignium Dei*, Num. 28. 2. Præcipe filiis Iſraël, & dicas eis, אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי *Oblationem meam panem meũ pro ignibus meis, odorem gratum meum obſervabitis u: offeratis mihi in tempore ſtatuto ſuo.* Sic explicat hæc verba Coſri par. 2. §. 25. 26. *Vult dicere;* inquit, *Oblatio illa; Panis, & Odor gratus, quæ Mihi attribuuntur, vel Mea eſſe dicuntur, ſunt Ignium meorum, h. e. Ignis Verbo Dei effecti, qui conſumit illas oblationes.* Abarbenel locum iſtum de Sacrificio jugi, matutino & veſpertino explicans, in hunc ſenſum ſcribit; *Vult dicere; Oblatio pro peccato, pro reatu, & cætera oblationes, quæ offeruntur pro hominibus, de iis non neceſſe eſt monere: ſed de Jugibus & qxotidianis, quæ propriè, per ſe, & revera ſunt Oblatio mea propria, Panis quotidianus meus, propter quas Dei præſentia habitat inter eos, ſicut dicitur;* Et ſanctificabo Tentorium conventus, & altare &c. & habitabo in medio filiorum Iſraël &c. Exod. 29. 44.

illum

Digitized by Google

illum Cibum, quem more humano offeretis ſuper Igni altaris mei pro prandio q. matutino & veſpertino, illum, inquam, videbitis ut offeratis mihi tempore ſuo. Addit, Odorem gratum meum; *ad indicandum, ſcopum & finem Oblationis illius eſſe Odorem, qui ex illo per Ignem aſcendit. Et finis totius illius præcepti de Cibo illo coram me offerendo, eſt; quia eſt* לְאִשַּׁי *Ignium meorum, ut cauti ſitis ad offerendum illum tempore ſuo, eò quòd non par ſit, ut Ignis Divinus de cœlo deſcendens ibi reſideat otioſus. Itaq; debito tempore dabitis Ignibus meis panem meum, quem imponetis Igni, pro cibo, mihi offerendo.* Vide & Tanchumah fol. 57. col. 4.

Ad Pœnam illorum quod attinet, de ea dicitur in textu: וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יי *Et exivit ignis à coram Domino, vel, à facie Domini, & conſumpſit eos,* ſicut præcedenti capite dictum fuit de Igne conſumente oblationes. Chaskuni hîc ſcribit: *Primò dicit, quòd exiverit Ignis, deinde explicat, Quomodo vel unde exiverit? Et qui hîc dicitur Ignis exiviſſe, intelligendum eſt de eodem Igne, de quo prius etiam dictum fuit; Solebat enim egredi à coram Domino, è Sancto Sanctorum. Inveniens itaque Nadabum & Abihu coram Altari aureo* (thymiamatis) *quod erat in Templo, offerentes Ignem alienum, combuſſit eos. Et egreſſus eſt idem Ignis è templo forâs ſuper Altare, & conſumpſit illic holocauſtum.* Sententia ejus huc redit: Ignem qui apparuit ſupra Tabernaculum cùm illud erigeretur, receſſiſſe inde in Sanctum Sanctorum ſupra propitiatorium, ibique manſiſſe, & ſuam q. habitationem habuiſſe: inde egreſſum, conſumpſiſſe & Oblationes Aharonis, & poſtmodùm etiã Nadab & Abihu.

Quod ad *Talmudicorum* teſtimonia attinet, docent illi, uti vidimus, contraria, modò ajentes, modò negantes. Quod ad R. Chaninæ teſtimonium, qui ſe ejus αὐτόπτης gloriatur, illud neſcio an ſufficiat. Unus teſtis nullus. Et præterea aliam explicationem etiam admittit.

Ad eos conciliandos dici poteſt; *vel* quod Abarbenel ſuprà dixit; illos ſenſiſſe, Non fuiſſe in Templo ſecundo, quatenus non palàm & ſolenniter in Dedicatione Templi deſcendit, ac proinde vim & virtutem illam, quam tùm habuit Ignis altaris, non fuiſſe ab Igne cœleſti Templi ſecundi proprio, ſed qualitatem q. occultam fuiſſe ab Igne prioris Tem-

Digitized by Google

pli, ſicut in Coſri par. 3. §. 65. ſcribitur, *Prophetiam duraſſe in Templo ſecundo per 40. annos in quibusdam, quibus ea contigerit* בכח השכינה שחיתה בבית ראשון *Virtute præſentiæ Divinæ, quæ fuit in Templo primo. Vel*, quòd vis illa Ignis cœleſtis in priore Templo, durante Templo ſecundo etiam adhuc aliquatenus & aliquandiu ſe exeruerit; maximè, quamdiu adhuc Viri Prophetici, & Spiritu ſancto inſtructi, qualis fuit Eſras, Nehemias, Zorobabel, Haggeus, Zacharias, Malachias, & alii, ſuperfuerunt; poſt hos ſenſim elanguiſſe. Unde R. Chanínah eum comparavit cum Cane, nempe pigro, & ſomnolento.

Hinc R. Aſarias in Meór enájim, licet ad Templi ſecundi gloriam amplificandam quæcunque potuit corradat teſtimonia, ad probandum, nihil in eo defuiſſe, tamen nihil aliud concludit, quàm לקצת זמן ad aliquod tempus extitiſſe. Et Abarbenel in ſuprà cit. loco, poſteaquam ait, præter illa Quinque, quæ Rabbini vulgò in Templo ſecundo defuiſſe dicunt, plura adhuc alia defuiſſe, veluti Candelabrum, Menſam, Tabernaculi vaſa, aulæa, aſſeres &c. à Moſe in deſerto facta; Urnulam item Mannæ, Virgam Aharonis, Oleum Unctionis; quæ omnia dicit fuiſſe occultata, neque in Templo ſecundo reſtituta; poſt quædam interjecta, concludit; סוף דבר שהיו עניני הבית השני עניינים אנושיים ועניני בית ראשון אלהיים *Summa; in Templo ſecundo omnia fuerunt Humana; in Templo primo, Divina.*

Nonnulli etiam inde conantur arguere, Ignem hunc cœleſtem in Templo ſecundo extitiſſe; *quòd in eo ſacrificaverint, & holocauſta obtulerint; ad hæc autem conſumenda neceſſarius fuerit Ignis cœleſtis; eò quòd nullo alio ea accendere & comburere licuerit.*

At neſcio, an hoc ſit ſatis firmum. Tenebantur illi de iis faciendis, quæ ipſis ad hæc ritè obeunda ex Lege mandata fuerunt. Interea autem, ut ſuprà dictum, non reperimus, illos juſſos fuiſſe hoc facere Igne cœleſti, ſed ignem materialem accendere, appoſitis lignis fovére, eique holocauſta imponere; Ignem Divinum poſtmodùm extrinſecùs q. ceu novum & alium, è cœlo, vel è ſanctuario, vel undecunque, miraculosè ſuperveniſſe, & hoc officio defunctum eſſe. Deficiente hoc Igni, materialis Ignis, qui Sacer etiam fuit habitus, quia Dei

Kk

Digitized by Google

juſſu accenſus, à Perſonis ſacris, Sacerdotibus nimirum, in loco ſancto, & ad res ſacras, adhibitus & uſurpatus fuit, id peragere potuit, accedentibus fortasſis in Templo II. quibusdam cœleſtis hujus virtutis ſtricturis. Et huc referenda illa differentia, quam Talmudici faciunt, inter Ignem Templi I. & II.

Tantum hac vice ad obſcuram iſtam quæſtionem illuſtrandam nobis ſuccurrerunt ex Antiquitatis Hebraicę ruderibus. Qui poſſunt, plura & certiora afferant, & acrius ſuum judicium interponant.

Cæterùm circa Ignem hunc quædam Miracula obſervant Hebræi, quæ ſilentio hîc non ſunt prætereunda.

Primum eſt, cujus meminit R. Bechaj f. 126. col. 4. ad Levit. 6. *Tertium*, inquit, *quòd hîc obſervandum, eſt Miraculum maximum, in Altari factum. Altare hoc erat Altare holocauſti, factum è lignis cedrinis, ad craſſitiem denarii aurei ære obductum, & Ignis ſuper eo nunquam extinguebatur; neq; tamen vel æs fundebatur, aut liquefiebat, vel lignum comburebatur. Quod ſanè magnum erat miraculum; unum ex 18. miraculis, quæ facta ſunt in Sanctuario. Ad magnitudinem ejus exaggerandam, poſteaquam Moſes dixiſſet,* Et ignis altaris ardebit in eo; *dicit iteratò;* Et ignis ſuper altari ardebit in eo, non extinguetur; *quaſi dicere voluiſſet;* En rem miraculoſam factam in altari, quòd ignis in eo continuè ardeat, nec unquam extinguatur, & tamen Altare ſalvum, ſartum & tectum maneat. Meminit hujus & in fine ſectionis Trùmah fol. 105. r. & ex Medraſch adducit ea de re ſequentia: *Moſes, cùm Altare faceret, timuit & dixit;* שמא תשרוף האש העץ שבמזבח *Fortaſſis combure Ignis Lignum Altaris. Dixit ergo ei Deus;* מי צוה האש לשרוף *Quis præcipit ligno ut urat?* למד ממך *Diſce à te ipſo, proprio tuo experimento; Cùm ingreſſus es in medium caliginis & ignis, & ambulaſti* בין גדודין של אש *inter turmas ignis; imò cùm veniſti ad me, (ſicut dicitur;* Et Moſes acceſſit ad caliginem in qua erat Deus, Exod. 20. 21.) *cujus Gloria eſt Ignis conſumens (ſicut dicitur;* Quia Dominus Deus eſt ignis conſumens, Deut. 4. 24.) *debuiſſes tuâ opinione comburi, & tamen non combuſtus fuiſti. Eadem eſt ratio Altaris; etiamſi præceptum ſit, ut Ignis perpetuus ardeat ſuper altari, nec unquam extinguatur; tamen nec æs fundetur, nec lignum comburetur.* Extat hoc in lib. Tanchúmah,

chúmah, mihi fol. 36. col. 1. ſed longè prolixiùs, & inter cæte-ra & hoc additur; מתים נכנסין לפני ויוצאין חיים ואתה מתירא שלא ישרפו העצים שבמזבח הן עשוין לכבודי *Mortui ingrediuntur ad me, & exeunt vivi; & tu metuis, ne comburantur Ligna ex quibus Altare conſtat, ecce facta ſunt ad gloriam meam* &c. Item; *Fortè dices, Ignis ſupernè deſcendens* לשעה היתה *ad horam, momentaneus fuit, & hac de cauſſa lignum non læſit! Sed Ignis altaris* (à Sacerdotibus accenſus) *abundatiſſimus erat, qui nec interdiu, ne noctu unquam ab eo recedebat.* Vide & Vajikra Rabba, f. 173. col. 3.

Alterum eſt, quod refertur in Pirke avoth cap. 5. & Joma cap. 1. in fine; לא כבו גשמים אש של עצי המערכה *Non extinxerunt pluviæ Ignem lignorum ſtruis in Altari.* Majemonidis ad hæc verba gloſſa eſt; *Noſti, quòd Altare fuerit in medio atrii, prout ſuo loco oſtendemus, & ſub aperto cælo, & tamen pluviæ non extinxerunt Ignem.* In eundem ſenſum ſcribit Bartenóra, & Abarbenel in *Náchalas ávos* fol. 161. b. qui inſuper addit; כי היה זה בהשגחת השם כדי שלא תתבטל עבודת הקרבנות *hoc enim factum fuit per providentiam Dei, ne impediretur cultus oblationum.* In קרית חנה *Kirjáth Channa*, qui eſt Commentarius recens ſuper Pirke ávoth, cujuſdam Rabbi Elchanan Lipmanni, alia ratio affertur; בעבור שאש של מערכה בא מן השמים ושם אש ומים בעבור שזה האש היה מן השמים והיה מעורב מן המים ולכן לא כבו גשמים אש של עצי המערכה *Quia Ignis Altaris venit de cælo, ubi eſt Ignis & Aqua* (alludit ad etymologiam nominis שמים ex אש & מים,) *ideò quia hic Ignis fuit è cælo, mixturam habebat aquæ, ac proinde pluviæ non extinxerunt illum Ignem.* Hoc ſapit Theologiam Cabaliſticam, & hinc fortasſis aliqua ratio eruitur ejus, quod in ſupra adducta hiſtoria ex lib. Machab. & Joſepho refertur, Viros domus ſecundæ loco Ignis abſconditi, reperiſſe aquam craſſam.

Quærendum, an in hunc ſenſum aliquid ulterius apud antiquiores Scriptores reperiatur, an verò hoc ſit proprium hujus authoris inventum.

Tertium, quod ibidem recenſetur eſt; שלא נצחה הרוח את עמוד העשן *quòd non vicerit Ventus columnam fumi ab hoc Igne aſcendentem.* Hoc ita intelligendum; Explorantes, an Oblatio Deo revera grata ſit nec ne, attendebant, quâ ratione fumus ab ea

Digitized by Google

in altum aſcenderet! Si fumus rectà, inſtar columnæ aſcenderet, non declinando ad latera, זה היה סימן טוב להם *hoc pro bono & fauſto ſigno habebant, Deo eſſe gratam; quia*, inquit Abarbenel, *fumus oritur ab humore rei combuſtæ, & quando Ignis remiſſus eſt & debilis, aſcendit fumus craſſus, qui propter gravitatem ſuam in omnia latera ſe diffundit; quando verò Ignis vehemens eſt, parum admodùm de humore relinquitur, & propter levitatem ac velocitatem ſuam æqualiter ſursùm aſcendit. Hinc quando Oblatio fuit in odorem gratum coram Domino, tùm licet omnes totius mundi venti conſpiraſſent in atrio, quod ſub dio in patenti erat loco, non tamen viciſſent columnam fumi aſcendentem, ut ad latera declinaret, & hinc inde diſpergeretur; ſed conſtanter & æqualiter, ſine ullo impedimento, ſurſum ferebatur: quia Dei benignitate & providentiâ aër & ventus tempore Cultûs Divini tranquilli erant.* Hinc in Talmud Joma cap. 1. ſcribitur; עשן המערכה אפילו כל הרוחות באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו *Fumum ab igni altaris aſcendentem etiam omnes venti in eum irruentes & flantes non dimoviſſent à loco ſuo.*

CAPUT IV.

Coronidis loco addamus ex Abarbenele;

IV. *Quare Deus voluerit ſanctificare & conſecrare Altare ſuum Igne Divino, non Aquâ vel aliâ materia?*

Reſpondet, id quatuor ob cauſas factum eſſe;

PRimò ait; Quia Exercitus Dei, & cætus Angelorum ejus perpetuò comparatur cum Igne, ſicut dicitur; *Et aſpectus gloriæ Domini erat tanquam ignis conſumens*, Exod. 24. 17. ſic Ezechiel vidit Prophetiam ſuam in Igne, ſicut dicitur; *Et ignis erat immixtus, & è medio ejus erat velut aſpectus electri, de medio ignis*, Ezech.

Ezech. 1. 4. Et Danjel ait, *Thronus ejus erat ſcintilla ignis, rota illius, Ignis ardens: fluvius ignis procedebat* &c. Dan. 7. 9. Quia ergo in libris Prophetarum exercitus Dei Ignis nomine ſæpè venit, idcircò illapſus eſt Ignis in Tabernaculum & in Templum, ad ſignificandum, illic eſſe Majeſtatem & Gloriam Dei, cum myriadibus Angelorum ſanctorum.

Secundò; Quia Intellectui humano, ſecundum cogitationes ſuas, dubium eſt, utrum Providentia Divina ſe extendat ad particularia, ob ſublimitatem Dei providentis, & humilitatem ſingularium corruptioni obnoxiorum, & quia Deus incorporeus eſt, neque ſenſibus prædicus ad apprehendenda particularia; ideò ut Providentia ſua altiùs & profundiùs radices ageret in animis ſervorum ſuorum, non obſtante ſublimitate ſuâ, Ignem è cœlo demiſit ſuper altare, ut oculis ſuis viderent, licet Ignis naturâ ſuâ levis ſit, ac propterea ſurſùm feratur, illum per miraculum deorſum ferri, & hinc diſcant, eandem Providentiæ Divinæ eſſe rationem, ut, quamvis ea referatur ad ſuperiores, miraculosè tamen, & ex beneplacito Dei, etiam deorsùm feratur, ad curam inferiorum gerendam.

Tertiò; Quia Lex Divina comparatur cum Igne; ideò cùm Tabernaculum eſſet in perfectione ſua, & Iſraëlitæ oblationes ſuas faciebant, deſcendit Ignis de cœlo, ad docendum, veram perfectionem conſiſtere in obſervatione Legis, quæ comparatur cum Igne, utpote à Deo è cœlo data.

Quartò; Quia multi inter Iſraëlitas hæſitabant, quomodo Oblationes ſint odor gratus coram Deo, qui exemtus eſt ab omni corporeitate; ideò voluit Deus ignem de cœlo demittere, qui abſumeret holocauſtum & adipes, ut totus populus oculis ſuis videat, Deum opera & ſacrificia hæc ipſorum grata & accepta habere, eò quòd Angelum & Ignem ſuum mittat qui ea abſumat. Hinc cantabat populus, & Deo gratias agebat, quòd deſcenſu Ignis teſtatus ſit, cultum ipſorum ſibi acceptum eſſe. *Hactenus Abarbenel in Legem ſect.* שמיני.

Et 1. *Reg.* 9. *ad v.* 1. *eadem de re ita ſcribit*; Finis autem apparitionis hujus Divinæ fuit; quia Gloria creata iſta, Nubes inquam & ignis, ſunt vexillum & teſſera habitationis Divinæ,

ideò de ea docent, & adventus illorum in Templum ſignificabat, quòd Deus habitaturus & providentiam ſuam exerturus ſit illic. Hinc dicitur de Columnâ nubis, & columnâ Ignis; *Et Dominus proficiſcebatur ante eos interdiu*; Et; *Et profectus eſt, Angelus Domini*; quia duæ illæ Columnæ fuerunt vexilla Providentiæ Divinæ. Et fortaſſis ad illas reſpexit etiam Salomo in duabus illis columnis quas fecit & ſtatuit in porticu Templi, 1. Reg. 7. 15. & ſeqq. ut altera, quam vocavit יכין *Jachin*, reſpondeat Columnæ Nubis; altera, quam vocavit בועז *Boas*, Columnæ Ignis; quaſi orans & vovens, ut Lux Divina, & Nubes gloriæ ejus, illuc ingrediantur; & per eas Deus & providentia ejus ſuperna habitent in Domo illâ.

FINIS IGNIS SACRI.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ.

Cùm de Igne Sacro, & è cœlo deſcendente, hactenus egerimus, placet de *Ignis cultu* ſequentia, quæ mihi dum hæc elaborarem, occurrerunt, velut Epimetri loco, ſubjungere.

Benjamin Tudelenſis in ſuo Itinerario, de inſulæ, quam vocat כו'רג, incolis דוגבי"ן *Dugbijanis* dictis, ſequentem recenſet hiſtoriam: *Porrò ante Excelſum ſive altare oratorii ſui vallem magnam habent, ubi ſingulis mundi diebus magnum Ignem accendunt, quem vocant* אלהות Divinitatem, vel, Deum, *per quem filios ſuos tranſmittunt, mortuosq; ſuos etiam in medium ignem projiciunt. Quin & inter eos reperiuntur, etiam ex primatibus illius regionis, qui ſe vivos Igni comburendos devovent. Quùm verò is, qui votum concipit, filiis & domeſticis ſuis dicit; Ecce votum feci, me vivum in Ignem conjiciendi; reſpondent ipſi omnes ac dicunt; ô te beatum! bene hoc cedat tibi! Quùm dies*

dies voti appropinquat, apparant ei convivium magnum, ipſe autem, ſiquidem dives fuerit, vectus equo, ſi pauper fuerit, pedes pergit ad oram illius vallis, ſeq; in medium ignem præcipitat, tota ejus familiâ cantante, & tympanis ac tibiis jubilante, donec totus conſumptus fuerit. Poſt triduum duo è primariis Sacerdotibus illorum veniunt in domum & ad liberos ejus, dicentes ad eos; Ornate domum, hodiè enim veniet ad vos Pater veſter, ad præcipiendum vobis, quæ agere debeatis; ipſi verò ad ſe aſſumunt de civitate teſtes. Tùm venit Satan ſub ſpecie vel ſimilitudine illius, & uxor ac liberi ejus accedentes, quærunt, Quomodo ſeſe illic habeat in mundo illo? Ille reſpondit; Veni equidem ad ſocios meos, ſed nolunt me admittere, donec exolvero debita mea filiis & propinquis ac vicinis meis. Facit itaq; teſtamentum, & diſtribuit bona ſua inter liberos ſuos, jubetq; ſolvere omnia ſua debita, & viciſim recipere omnia ſua credita: quæ omnia teſtes adhibiti conſignant. Quo facto diſcedit ipſe, neq; ampliùs conſpicitur. Hoc mendacio, his fraudibus, & præſtigiis, quibus Sacerdotes illorum ipſis imponunt, ita in ſua ſuperſtitione confirmantur, ut dicant, nullos ſibi pares eſſe in univerſa terra. Hæc ille.

De hoc ritu ſcribit Conſtantinus l'Empereur in ſuis Notis, *hactenus nihil ſibi innotuiſſe.*

Similem autem, & aliquo modo ei affinem, fabulam refert R. Menachem de Lonzano, in libro שתי ידות fol. 50. col. 1. quæ illam pluribus circumſtantiis videtur ulteriùs illuſtrare. Scribit, ſe eam reperiſſe in Medraſch quodam in Eccleſiaſtem Manuſcripto: Ea ita habet lingua Hieroſolymitanâ;

עובדא הוה בחד יהודאה דאזל לארעא דקדר וגברי דיתבי בקדר פלחין לנורא דגהינם ואמרי הא אשא קדמאה מן כד אתברי עלמא ובה נידונין כל נפשתא ובסטר ארעהון חד פתחא דגיהנ׳ והני גברי רשיעי דקדר נסבין מאשא דגיהנ׳ ופלחין ליה כל יומא ומאי פולחנא דעבדין ליה להחוא אשא מדליקין ליה תרין גזירין דאעין בצפרא ותרין ברמשא והנהו דצפרא דלקין עד רמשא והנהו דרמשא דלקין עד צפרא וכן עבדין ליה כל יומא וההוא אשא אי מוקדא כל אעין דעלמא לא עבדא קטמא ולכך טעיין להו וסברין דהוא אלהא · וסגיאין מנהון כד אינון סבין אזלין לפתחא דגיהנם וטלקין גרמיהון לתמן ומתקרבין קורבנא לגיהנם ואמרין דכל מאן דמקרב גרמיה לגיהנם אפי׳ מלא חטאין שבקין ליה כל חובוי ולא מיתדן בגיהנם ומובילין יתיה לגנתא דעדן דקאים לקבליה · ואי לא מיקרב גרמיה לגיהנם כד הוא מית אזיל לגיהנם ומיתדן ביה עד דפרעין ליה חובוי ולסוף מתכפר ליה ומורתין ליה ג״ע · וההוא יהודאה

כד אזל

כד אזל לארעהון אתאכסן גבי חד סבא · שמע תמן דההוא אורחא דהוא בעי
למיזל לסטין קיימין ביה ומקפחין לכל מאן דעבר עליחון · דחיל ההוא יהודאה
ואפקיד מודלא דיליה גבי ההוא סבא דגברי מהימנין אינון ולא נסיב בהדי אלא
זוזא דאורחא ואזל לאתר דהוה בעי ותב ואזל לביתיה דההוא סבא למיסב
מודליה מיניה ולא אשכחי׳ אמרו ליה מית הוא דיומא דא טלק גרמיה לגיהנ׳
אמר לון ואן הוא מודלי דאפקידי׳ גביה · אמרו ליה לית אנן ידעין · שארי ההוא
יהודאה למבכי על מודליה אמרו ליה לא תסתפי אוחיר גבן תלת יומין דביומא
תליתאה הוא יתוב לגבן ויהיב לך מודלך דהכי אורחיה דכל דטליק גרמיה
לגיהנם דביומא תליתאה הוא תב לביתיה ומפקיד על ביתיה · כד שמע מנהון
הימין להון בגין דלא משקרן במלוליהו · ביומא תליתאה אתא חד שידא בדמו
דההוא סבא לביתיה ואפקיד לאתתיה ולבנוי מה יעבדון מנכסיה · אמר ליה
ההוא יהודאי ומודלי דאפקידית גבך אן הוא אפקיה ויהביה ליה · תוה ההוא
יודאי אמר ליה בקושטא מגיהנם קא אתית אמר ליה יציבא מילתא · וטלקת
גרמך לגיהנם בחייך · א״ל הין · ומ״ט עבדת הכי · אמר ליה בגין דלא מיתדן
בגויה כל מאן דמטליק גרמיה לגיהנם בחיוי ולא מיתדן באשא וטובוי לגברא
דרמא נפשיה לתמן דהוא מכפר על כל חובוי מיקידת אשא · כד שמע ההוא
יהודאי דחך ולא הימין למלוי · אמר ליה איזיל בהדך ואחמיאי בקושטא טלקת
גרמך בגיהנם · אמר ליה ואי תיזיל בהדאי תטלק גרמך לתמן · אמר ליה מאי
דבעינא עבידנא · אמר ליה לא תיזול בהדאי · כד חסיל למללא לאתתיה ולבנוי
שרי למיזל אזל ההוא יהודאי בתריה · אפיך רישיה אבתריה וחמא דהוא אזיל
בתריה אמר ליה לא תיזיל בתראי · אמר ליה אזיל בעל כרחך ואיחמי מה
דתעביד · כיון דחמא דאזיל בתריה בעל כרחיה אמר ליה לאו יודאי את אמר
ליה הין · א״ל תינדע דאנא לאו גברא אנא אלא שטנא דגהינ׳ אנא ומטעינא
להני אינשי טיפשאי דשבקין לרבון עלמא דבר׳ עלמא ומקיים ליה ופלחין
לאשא דגיהנם · וכד חד מנהון אזיל ורמי נפשיה לגיהנ׳ אנא אזילנא לביתיה
לסוף תלת׳ יומין בחזותי׳ ובדמותי׳ ומפקידנא על ביתיה כרעותי ואנא משבח
להון דטובוי דמאן דרמי גרמיה לגיהנם ויזלון לאובדא דרשיעי אינון ועל כל
פלחי אליליא אית לן רשו לאטעאה ולאובדא יתהון באורחיהון בישיא אבל על
ישראל דאינון מהימנין באלהא חייא דהוא רבון עלמא וברא כולא וקבילו
אוריתא לית לן רשו לאטעאה יתהון כל זמן דאזלין באורח קשוט · כד שמע
ההוא יהודאי הכי סגיא טאיב עלוהי ואזל ליה לאורחיה ח״שה לא כאלה חלק
יעקב כי יוצר הכל הוא וגו׳ :

Fuit Judæus quidam qui profectus eſt in Terram Kédar (Arabiam) *cujus incolæ colunt Ignem gebennæ* (Ignem inferni vel purgatorii,) *perſuaſi hunc Ignem eſſe æternum inde à condito mundo, & per eum judicari & purgari omnes animas. Ad latus autem terræ ipſorum eſt Porta quadam*

*quædam Gehennæ. Impii itaq; iſti Kedaréni accipientes de Igne Gehennæ, colunt eum ſingulis diebus. Qualis autem eſt Cultus, quo colunt Ignem illum? Accendunt ei duo ſegmenta ligni ſingulis matutinis, & duo ſingulis veſperis. Ea, quæ manè apponunt, ardent uſq; ad veſperam, quæ veſperi, ardent ad craſtinum manè. Et ſic faciunt ſingulis diebus. Ea autem eſt Ignis illius ratio, ut ſi omnia ligna quæ ſunt in toto mundo illic comburerent, tamen nullum facerent Cinerem. Hac de causâ errantes exiſtimant, illum eſſe Deum. Hinc multi ex illis, quando ad ſenectutem perveniunt, conferunt ſe ad portam Gehennæ, conjiciunt ſe in eam, & oblationem ſeipſos ei offerentes, dicunt; Si quis ſeipſum offerat in oblationem Gehennæ, licet totus fuerit peccatis plenus, tamen ea omnia ipſi remiſſum iri, neq; judicatum iri in Gehenna, ſed ſtatim transferri in hortum Edenis, Gehennæ oppoſitum: ſi quis verò ſe non offerat ei, tùm eum poſt mortem in Gehennam venire, & ibi judicari (*puniri*) donec omnia ejus debita ſint ſoluta, & peccata expiata, & tùm demùm hæredem fieri Paradiſi. Judæus ergò ille per terram ipſorum iter faciens, divertit apud Senem quendam, ubi commoratus, intellexit, viam, quâ porrò iturus erat, eſſe plenam latronum & raptorum, qui omnes viatores exſpolient. Timens ergo, depoſuit omnem ſuam ſubſtantiam apud ſenem illum, (eò quòd eſſent fideles & integri homines illi,) nihilq; ſecum ſumpſit niſi viaticum, & ſic perrexit in locum illum, ad quem tendebat. Redux & repetens domum illius ſenis, ad recipiendum ſuam ſubſtantiam ab eo; non reperiit illum, & dictum ei fuit, illum mortuum eſſe, & ſe projeciſſe in gehennam. Ille dixit eis, Ubi eſt ſubſtantia mea, quam depoſui apud eum? dixerunt ei, Sibi nihil de ea conſtare. Ipſe incipiebat flere ſuper amiſſis ſuis facultatibus. Illi verò ad eum; Nolito, ajunt, timere vel affligere te, ſed mane nobiſcum per triduum: tertio enim die revertetur ad nos & reſtituet tibi pecuniam tuam depoſitam. Ita namq; ſolent omnes illi, qui ſe in Gehennam projiciunt, tertio die ad domum ſuam redire, & domui ſui præcipere. Hæc ab illis audiens, fidem dictis habuit, quia non addicti ſunt mendaciis in ſuis ſermonibus. Tertio ergò die venit Dæmon quidam, ſub ſpecie Senis illius, in ipſius domum, & præcepit uxori & liberis ejus, quid de bonis ſuis facere debeant: Judæus verò ille dixit ei; Et mea pecunia, quam apud te depoſui, ubi eſt? Ille ſtatim eam protulit, & ei reddidit. Judæus admiratus, dixit ei; An revera ex Gehenna veniſti?* Ille; *Verè ita res habet;* Judæus; *Num in vita tua*

Digitized by Google

te coujeciſti in gehennam? Ille; *Omninò.* Judæus; *Quam ob cauſam ſic feciſti? Ille; Ne in ea judicer* (pœnis afficiar:) *quisquis enim ſe in gehennam projicit in vita ſua, non judicabitur illius Igne: & beatus eſt ille, qui ſe eò conjicit; nam ſic expiationem facit pro omnibus peccatis ſuis, & liberatur ab Igne.* Judæus *hæc audiens, ſubriſit, neq; verbis ejus fidem habuit; ac porrò ei dixit; Tecum ibo, & videbo, num revera te conjicias in ignem?* Ille; *Quod ſi mecum iveris, teipſum etiam in eam conjicies.* Judæus; *Quod mihi placebit, id ſum facturus.* Ille *viciſſim; Non ibis mecum. Cùm ergo abſolviſſet præcipere uxori & liberis ſuis, & iterùm diſceſſiſſet, Judæus ſequutus eſt illum. Quod ille reproſpiciens animadvertens, dixit ei, Ne ſequaris me.* Judæus; *Imò vel te invito ſequar, & videbo, quid facturus ſis. Ille videns, quòd ſequeretur etiam ſe invito, dixit ad eum; Nunquid Judæus es? Imò, reſpondit* ille. Alter; *Scito, me non eſſe Virum vel Hominem; ſed Satanas Gehennæ ſum, qui ſeduco ſtolidos iſtos homines, qui deſerto Domino illo qui mundum creavit, & conſervat, colunt Ignem gehennæ, & quando aliquis illorum ſe projicit in gehennam, ego abeo in domum ejus exactis tribus diebus, ſub illius ſpecie, formâ & habitu, & præcipio domui ejus pro lubitu meo; inſuper hoc nomine laudo eos, & dico felices eſſe omnes eos, qui ſe conjiciunt in gehennam; cùm in perditionem abeant. Nam impii ſunt, & ſuper omnes idololatras habemus poteſtatem ut ſeducamus & perdamus eos in viis ipſorum malis; Sed quod ad Iſraëlitas attinet, qui credunt in Deum vivum, qui eſt Dominus mundi, & creavit omnia, quiq; acceperunt Legem; non habemus poteſtatem ipſos ſeducendi, quamdiu ambulant in via veritatis. Hæc Judæus audiens, gaviſus eſt, & ivit viam ſuam.*

Utramque hiſtoriam ſuis authoribus relinquimus. Inter alia videntur docere voluiſſe, quo loco habeant & habendæ ſint Demortuorum hominum & animarum apparitiones & phantaſmata, quibus etiamnum hodiè multi fidem habent.

FINIS.

III. DE

III.

DE

URIM

ET

THUMMIM.

Digitized by Google

HISTORIA URIM & THUMMIM.

CAPUT I.

Occaſio hujus Tractatus. De duobus Summi Sacerdotis Veſtibus אֵפוֹד Ephod, *&* חֹשֶׁן Hhoſchen, *cui inſerta fuerunt Urim & Thummim.*

VEriſſimum eſſe quod Moſes Deut. 4. v. 7. ait, מִי גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־קָרְאֵנוּ אֵלָיו׃ *Num eſt Gens ulla ita magna, cui Dii ita ſint propinqui, ſicut* DOMINUS *Deus noſter eſt nobis in omnibus in quibus invocaverimus eum?* ejus vel ex præſenti & præcedenti Arcæ fœderis, & Ignis Sacri & cœleſtis, hiſtoria, ut alia nunc prætercam, illuſtria habemus Argumenta. Ad *Arcam*, quotiescunque & quandocunque Moſi libuit Deum conſulere, præſentem ſe ei ſtitit, & reſponſo eſt dignatus: In *Igne* è cœlo deſcendente, & momento partes Sacrificiorum foco impoſitas cum ſtupore & pavore aſtantis populi conſumente, Deus ipſe q. involutus fuit, & oblationes ſibi factas è manibus eorum acceptavit.

His affine, nec minus admiratione dignum, quod de URIM & THUMMIM, Pectorali Summi Pontificis inſertis refertur, quibus ille inſtructus, in rebus dubiis

dubiis & perplexis, ad ſalutem totius Populi pertinentibus, certiſſima reſponſa & Oracula, non ex Apollinis tripode, ſed à Deo ipſo, ex ſingulari Spiritus Sancti revelatione, accepit & edidit. Ut veriſſimè non minùs quàm eleganter D. Chryſoſt. Orat. IV. contra Judæos ſcripſerit: Καὶ γὰρ ἡ Ἰουδαικὴ πολιτεία οὐχὶ κάτωθεν πάσας εἶχε τὰς ἀρχάς; ἀλλὰ καὶ τὰς πλείους, καὶ σεμνοτέρας ἄνωθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν. *Neque enim Judaica religio origines omnes habebat ex inferioribus; ſed plures ac magnificentiores ſupernè è cœlis.*

Quid hæc URIM & THUMMIM fuerint? Quomodo, & quibus in rebus, Sacerdos ſummus per illa rogatus & conſultus fuerit? Quomodo reſponſa Divina ipſi ex iis data & patefacta fuerint? Qua de cauſa Deus hanc Se conſulendi rationem populo ſuo indulſerit? Quandiu duraverint & deſierint? anxiè omnibus ſæculis à doctis quæſitum fuit, quæritur adhuc, & quæretur. Cauſa, quòd Moſaica hiſtoria hæc non ita plenè & accuratè, ut cætera Pontificis ornamenta, deſcripſerit, neque ſeu curioſioribus, ſeu rerum ſacrarum avidioribus ingeniis ſatisfecerit. Hebræi veteres etiam parciùs eorum hiſtoriam tangunt, neque, ut in aliis quibusdam, ita hîc ſunt in commentis fingendis fœcundi. Recentiores quidem ingenium ſuum in re iſta indaganda exercuerunt, attamen neque inter ſe convenire, neque definitivam aliquam ſententiam ferre potuerunt, ſed ipſimet incerti, incertos Lectores relinquunt.

Quamvis ergo has ipſas ob cauſas neque ego, qui nec mei ingenii tenuitatem, nec rei difficultatem, ignoro, vel aliis, vel mihi, hac in parte aliquid certi & ſolidi polliceri poſſim, ac propterea ſatius fortaſſe fo-

Digitized by Google

ret manum abſtinere; attamen, affinitate Argumenti invitatus; (quia Oraculum hoc in Sancto Sanctorum ad Arcam coram Domino conſulebatur) & Amicorum quorundam precibus & hortationibus fortiùs incitatus, qui, vel varias Hebræorum de hac re ſententias paullò accuratiùs legere & cognoſcere, operæ pretium fore judicarunt, monente etiam Salomone, חוּט הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק *Filum triplicatum non facilè rumpitur*, Eccleſ. 4. 12. currente prælo, binis antegreſſis Diſſertationibus, tertiam hanc conjungere, atque ita Triadem Summorum Myſteriorum Divinorum, opellâ meâ qualicunque illuſtratam, Sacræ hujus Philologiæ cultoribus & amatoribus, quod Deus fortunare, & Spiritus ſui Sancti gratiâ benignè juvare velit, exhibere conſtitui.

Præceptum Divinum, Moſi de Urim & Thummim datum, extat Exod. 28. v. 30. his verbis: וְנָתַתָּ אֶל־הַחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אֶת־הָאוּרִים וְאֶת־הַתֻּמִּים וְהָיוּ עַל לֵב אַהֲרֹן בְּבֹאוֹ לִפְנֵי יְיָ וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־מִשְׁפַּט בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל־לִבּוֹ לִפְנֵי יְיָ תָּמִיד׃ quæ de verbo ad verbũ ita ſonant; *Et dabis ad Pectorale judicii Urim & Thummim, & erunt ſuper cor Aharonis, cùm ingreſſus fuerit coram* DOMINO (in Sanctum Sanctorum,) *& portabit Aharon judicium filiorum Iſraëlis ſuper cor ſuum coram* DOMINO *jugiter*.

Exod. 39. ubi Ornatus veſtimentorum, quæ artifices fecerunt, recenſentur, mentio fit ꝯ Ephod, & Pectoralis totius, unà cum Gemmis illi inſertis, nulla verò in ſpecie & nominatim URIM & THUMMIM.

Levitici cap. 8. ubi Conſecratio Aharonis, ceu Summi Sacerdotis, deſcribitur, v. 8. dicitur; וַיָּשֶׂם עָלָיו אֶת־הַחֹשֶׁן וַיִּתֵּן אֶל־הַחֹשֶׁן אֶת־הָאוּרִים וְאֶת־הַתֻּמִּים׃ *Et ſuperimpoſuit ei Pectorale, & indidit pectorali Urim & Thummim.*

Numeror.

Numeror. cap. 27. ubi Deus præcipit Moſi, ut ſuo loco (poſtquàm ſc. exceſſerit ex hac vita) Joſuam Populi Ducem inſtituat, inter alia dicit v. 19. 20. 21. *Statuesq́ illum coram Eleazare Sacerdote, & coram univerſa congregatione, & dabis illi mandata in oculis eorum: Et pones de gloria tua ſuper illum, ut audiant illum univerſa congregatio filiorum Iſraël:* וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד וְשָׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים לִפְנֵי יְיָ עַל פִּיו יֵצְאוּ וְעַל פִּיו יָבֹאוּ חוא וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִתּוֹ וְכָל־הָעֵדָה׃ *Et coram Eleazare Sacerdote ſtabit, & interrogabit eum de judicio* (h. e. Sententiâ) *Urim; juxta os ejus egredientur, & juxta os ejus ingredientur, ipſe, & omnes filii Iſraëlis, & tota congregatio:* Hîc ſolorum URIM mentio.

Deuteron. 33. Moſes moriturus, & ſingulis tribubus Iraëlis benedicens, v. 8. ad Levi ita dixit; תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ THUMMIM *tua*, & URIM *tua*, *à viro Sancto tuo* vel propter virum ſanctum tuum, Aharonem ſc. vel, ut alii, ſermone ad Deum converſo, *Urim & Thummim tua erunt tribus Levi propter virum illum ſanctum tuum*; Aharonem ſc. qui primus dignus iis habitus fuit, propter eximiam ſanctitatem ſuam.

Hæc ſunt loca ex Lege, in quibus nominatim eorum mentio. De Exemplis eorum conſultorum inferiùs agetur.

Antequam verò ad illorum explicationem progrediamur, pauca quædam præmittenda ſunt de Veſtibus nonnullis Summi inter Judæos Pontificis, quem Ἱερὰν ἐσθῆτα non immeritò vocat Joſephus.

R. Moſes ben Majemon in הלכות כלי המקדש cap. 8. ſcribit: *Veſtimentorum Sacerdotalium tres ſunt Species*, בִּגְדֵי כֹּהֵן הֶדְיוֹט *Veſtes Sacerdotis vulgaris*, וּבִגְדֵי זָהָב *Veſtes Aureæ*, וּבִגְדֵי לָבָן & *Veſtimenta alba*.

Digitized by Google

Veſtes Sacerdotis vulgaris ſunt quatuor, כְּתֹנֶת *Induſium,* מִכְנָסַיִם *Femoralia,* מִגְבַּעַת *Tiara,* אַבְנֵט *& Baltheus.*

Veſtes Aureæ בִּגְדֵי כֹהֵן גָּדוֹל הֵן *ſunt Sacerdotis ſummi, & ſunt numero Octo, quatuor* ſc. *commemorata Sacerdotum reliquorum, &* מְעִיל *Palliolum,* אֵפוֹד *Ephod, Amiculum humerale,* חֹשֶׁן *Pectorale, &* צִיץ *Cidaris, ſeu Corona.*

Veſtimenta alba ſunt quatuor, quibus Sacerdos ſummus utitur in Die expiationum; Induſium, Femoralia, Baltheus & Tiara, quæ omnia ſunt alba, è filo ſextuplicato, & ex ſolo lino tenuiſſimo &c.

De his ſingulis fuſiùs agere hoc loco non eſt inſtituti noſtri, ſed tantùm quædam monere de אֵפוֹד *Superhumerali*, & חֹשֶׁן *Pectorali*, vel *Rationali*, ut D. Hieronymus vocat, quæ conjuncta erant, & illorum poſteriori inſerta Urim & Thummim.

Horum deſcriptio Sacra habetur Exodi cap. 28. v. 6. & ſeqq. Ephod quidem à v. 6. uſque ad 15. Choshen à v. 15. ad 31. unde Benevolus Lector ea repetat. Exſcribere Verba ipſa Textus, & ſigillatim explicare nimis foret prolixum, & aliâ fortè occaſione id commodiùs fieri poterit. Deſcriptionem illorum, juxta Hebræorum plerorumque mentem, hîc ſubjiciam ex eodem Majemonide, cap. 9.

Sic ergo ille ibi §. 6. 7. 8. כיצד מעשה חושן *Quomodo ſeu quæ ratio erat operis ipſius* Choschen, *ſeu* Pectoralis judicii? *Contexebatur veſtis quædam* מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב *Opere ingenioſo polymito* (h. e. tali, cui intertextæ ſint variæ figuræ, quæ non in una tantùm parte, ſed utrinque eadem formâ conſpiciebantur: illud enim, quod in una tantùm parte figuras illas exhibet, vocatur מַעֲשֵׂה־רֹקֵם quod ab utraque, מַעֲשֵׂה־חֹשֵׁב, quòd majoris eſſet ingenii & artis. Majemon. ibid. cap. 8. §. 15.) *ex auro, hyacinthino, purpurâ, coccineo dibapho, & byſſo, viginti octo filis* (ſumebatur quippe filum unum aureum quod miſcebatur, vel intorquebatur cum ſex filis hyacinthinis ſeu cęruleis; unum cum ſex filis purpureis, unum cum ſex filis coccinei dibaphi, & unum cum ſex filis byſſi, candidis ſc. quæ in univerſum faciunt 28.) *Longitudo ejus erat cubitus;* (duarum ſc. ſpithamarum) *Latitudo, ſpithama; ita ut quadratum eſſet, undiquaq; ſpithamale* (quia ſecundum longitudinem duplicabatur, ſicut dicitur; *Quadratum erit, & duplicatum;*

duplicatum; unde & in longitudine nonniſi ſpithamam habebat) *huic inſerebat quatuor Ordines lapidum pretioſorum, qui in Scriptura nominantur: quisq; Lapis erat quadratus, & immerſus funda ſeu pala aurea, quæ illum circumdat infernè, & à quatuor lateribus: ſuper lapides illis ſculpebantur Nomina tribuum ſecundum nativitates, ſeu generationes ipſarum; ut ſic* אֹדֶם דַּ Rubino *inſcriptum fuerit nomen* רְאוּבֵן *Ruben*; לישפה *Jaſpidi*, בנימין *Benjamin: ſupra* רְאוּבֵן *ſcriptum erat*, אברהם יצחק ויעקב Abraham, Iſaak, & Jacob; *infra* בִּנְיָמִין *ſcriptum erat*; שִׁבְטֵי יָהּ Tribus Jah, *ut omnes literæ alphabeti illic extarent: Super quatuor angulos iſtius Pectoralis faciebat quatuor Annulos aureos: Duobus Annulis ſuperioribus, à quibus dependebat pectorale, indebat vel anuectebat duas catellas aureas; duobus Annulis inferioribus, qui erant circa mammas, duos funiculos hyacinthinos.*

§. 9. 10. 11. אֵפוֹד EPHODI *latitudo reſpondebat tergo ſeu dorſo hominis ab una ſcapula ad alteram: Longitudo ejus, ab oppoſito axillarum manuum, à tergo ejus, usq; ad pedes: Habebat quaſi duas manus vel manicas, per texturam ex eo utrinq; egredientes, quibus illud accingebant, quæ vocantur* חֵשֶׁב הָאֵפוֹד *Cingulum Ephod: Totum contextum erat ex auro, hyacinthino, purpurâ, coccineo dibapho, & byſſo, ex 28. filis, ut ipſum* Choſchen *ſeu Pectorale: Ei aſſuebantur duo humeralia, quæ eſſent ſuper humeris Sacerdotis: ſuper unumquemq; humerum figebatur lapis* שֹׁהַם Schóham *quadratus, & pala aurea inſertus: & his duobus lapidibus inſculpebat Nomina Tribuum; ſex ſcilicet ſuper hunc, & ſex ſuper illum, ſecundum nativitates ipſarum: pro* יוֹסֵף *autem ſcribebant* יהוסף *ut eſſent viginti quinq; literæ ſuper lapide unoquoq;, ſic videlicet;*

שמעון	ראובן
יהודה	לוי
זבולן	יששכר
דן	נפתלי
אשר	גד
בנימין	יהוסף

Cui ראובן Ruben *inſcriptum erat, is erat ſuper humero dextero: cui* שמעון *inſcriptum, ſuper humero ſiniſtro: Porrò in unoquoq; humero faciebat duos Annulos, unum ſupernè in vertice humeri, alterum infrà*

humerum, ſupra cingulum: duobus ſuperioribus annulis indebat duas catellas aureas: Poſtea immittebat extremitates catellarum τȣ̃ חשן Choſchen *Pectoralis in annulos ſuperiores in humeralibus τȣ̃ Ephod: & duos funiculos hyacinthinos, qui erant in oris Pectoralis, immittebat in duos annulos qui erant ſupra Cingulum Ephod, & demittebant Catellas in annulis humeralium Ephod, uſq; ad annulos Pectoralis ſuperiores, ut ſtrictè invicem cohærerent, neq; amoveretur Pectorale à Superhumerali vel Ephod. Quisquis enim abſtulerat vel ſeparaverat Pectorale à Superhumerali, & conjunctionem illorum ſolverit per contemptum, is vapulabat. Hac ergò ratione, quando Sacerdos induit Superhumerale cum Pectorali, Pectorale rectà erat ſuper ipſius corde, & Superhumerale ex oppoſito à tergo; Cingulum τȣ̃ Ephod Superhumeralis ligatum ſuper ejus corde, ſub Pectorali: duo humeralia τȣ̃ Ephod ſuper duobus ejus humeris; duæ catellæ aureæ deſcendebant utrinq; ab ejus humeris, ab humeralibus τȣ̃ Ephod uſq; ad annulos Pectoralis; duo fila hyacinthina alligata ſub axillis ejus manuum, à duobus annulis Pectoralis inferioribus, uſq; ad duos annulos humeralium τȣ̃ Ephod inferiores, qui ſunt ſupra Cingulum.* Hæc ille.

Fl. Joſephus Antiquit. Judaic. lib.3.cap.8. ita de his ſcribit: *Super hanc tunicam* (מעיל dictam,) *Tertiam etiamnum induit vocatam* Ephod, *Græcanicæ Epomidi ſimilem. Ea fit hoc modo: Ex variis coloribus, auro intermixto, longitudine cubitali ita contexitur, ut circa medium pectus lacuna quædam relinquatur, maniculis quoq; ita extantibus, ut planè Tunica appareat. Lacunæ verò inſeritur fruſtum amplitudine palmi* (Heb. זֶרֶת Spithamæ,) *eisdemq; coloribus, quibus Ephod, variegatum: id vocatur Eſſen* (meliùs Oſſen. Hebr. חֹשֶׁן) *ut ſi dicas Rationale, quod ita quadrat, ut ad amuſſim ſpacium illud circa pectus à texente relictum expleat. Id committitur cum Tunica annulis aureis per ſingulos angulos ex oris Tunicæ & Oſſenis* (חֹשֶׁן) *extantibus, intercurrente tæniâ hyacinthinâ, adhibitâ ad annulos inter ſe connectendos. Ac ne laxum ſit, quod inter annulos relinquitur, ejus ſutura filo hyacinthino firmata eſt. Epomidem* (אֵפוֹד) *connectunt in humeris Sardonyches duo* (Heb. שֹׁהַם) *ad utrumq; extremum in humeros excurrens* ἐνθιον χρύσεον ἔχοντες *anceum aureum habentes, ut ſit aptum fibulis: his inſculpta ſunt Jacobi filiorum nomina literis vernaculis linguæ noſtratis. Quin & Oſſen ipſum duodecim gemmæ diſtinguunt*

guunt, eximiâ vel magnitudine vel pulchritudine, ornatus propter enorme precium incomparabilis, cui ternæ, per ordines quatuor, inerant, conſertæ coronulis aureis, ita ut excidere non poſſent. In primo ordine Sardonyx, Topazius, Smaragdus: in ſecundo, Carbunculus, Jaſpis, Sapphirus: in tertio, Lyncurius, Amethyſtus, Achates; in quarto, Chryſolitus, Onyx, Beryllus. His omnibus erant inſculpta filiorum Jacobi nomina, quos Tribuum authores habemus, ordine quo olim ſinguli nati fuerant. Cùm autem per ſe illi, quos diximus, annuli ſint infirmi, nec poſſint pondus gemmarum ſuſtinere, alios duos majores in extremitate Rationalis, quæ reſpicit ad collum, eminentes è textura fecerunt, qui ſuſcipiant Catenas aureas, opere plexili, venientes per fiſtulas quaſdam ad extremitates humerorum, quarum Catenarum ſummitas aſcendens reducitur poſt tergum, & circulo qui eſt à tergo in Epomidis orâ connectitur: id quod præcipuè ſuſtinet Oſſenem, ne quo pacto defluere poſſit. Oſſeni autem aſſuta erat Zona jam dictis coloribus, & auro diſtincta, quæ totum complexa, rurſumq; ſupra ſuturam nodata, deorſum propendere ſinebatur. Omnes autem fimbriæ aureis fiſtulis ab utroq; capite includebantur. Hæc Joſephus. Cujus authoritatem vel ideò majori loco habendam ex Hebræis R. Aſarias in מאור עינים ſub finem cap. 46. cenſet, quòd vixerit ſtante adhuc Templo ſecundo, atque ita hæc non ex auditu & rumore, ſed coràm videre potuerit, ſectâ Phariſæus, profectione Sacerdos, ſtirpe Regiâ, à matre nimirum ab Haſmonæis oriundus fuerit. His conſentientia ſcribunt Philo lib. 3. de vita Moſis, D. Hieronymus Epiſt. ad Fabiolam, de veſtitu Sacerdotum, quos conſulat, qui plura deſiderat, ut & Ariam Montanum in Aharone.

Huic חשן *Pectorali*, vel *Rationali* jubentur indi à Moſe URIM & THUMMIM, & quæ porrò de illis dicuntur, in locis ſuprà allegatis: Uſus illorum erat, ut veluti certiſſimum Oraculum Divinum eſſent, per quod Deus in rebus gravibus, dubiis, & inopinatis, ad Eccleſiæ vel Reipublicæ ſalutem ſpectantibus, conſultus, populo in trivio q. cogitationum & conſiliorum conſtituto, aut veluti in labyrintho oberranti, quæ facere oporteret, per Sacerdotem ſummum revelabat.

Ad horum cognitionem aliquam conſequendam, ſequentium Quæſtionum conſideratio lucem allatura videtur

I. *Quid fuerint* Urim & Thummim?

II. *Quomodo Interrogatio per ea facta fuerit?*

III. *Quomodo, & Quâ Virtute, Reſponſa per ea data fuerint?*

IV. *Quamdiu inter Iſraëlitas in uſu fuerint, & quandò deſierint?*

V. *Quare Deus populo ſuo extraordinarium & ſingulare hoc in rebus dubiis ſe conſulendi medium concedere & indulgere voluerit?*

De his, quantum Deus gratiæ nobis faciet, & vires ingenii permittent, in ſequentibus Capitibus diſquiſituri ſumus.

Caput II.

Quid fuerint Urim & Thummim?

Divinum hoc Oraculum definire, eſt difficile. Nomina quippe ſunt ambigua. Res per ea ſignificata, in Sacro contextu non explicata, niſi quantum ad illorum uſum ſpectat. Cùm enim omnium reliquorum veſtimentorum Sacrorum Materia, Forma, & Factura deſcribantur, de his ſolis nihil commemoratur, apertis ſaltem & diſertis verbis: Cætera omnia expreſsè jubentur à Deo per artifices fieri; de his verò tantùm dicit ad Moſen; *Et indes Pectorali Urim & Thummim*: Poſteaquam etiam Pectorali à Moſe indita, & Aharoni fuerunt applicata, nihil ad eorum explicationem ulteriùs reperitur.

Ad *Nomina* quod attinet, אורים Urim ſignificat *Ignes*, vel, *Luces*, nec de eo vel dubitatio, vel diſceptatio: תמים Thummim *Perfectiones, Integritates*, à ſingulari תום, & radice תמם *Integrum, Perfectum eſſe*.

Aliquando אורים Urim tantùm Synechdochicè, Numer. 27. 21. & 1. Sam. 28. 6. Nunquam enim fuerunt ſeparata & divulſa.

Digitized by Google

divulſa. Hinc ſcribit R. Bechaj; לא הזכיר התומים וזה יורה כי
האורים עקר השמות שמכחם היו מאירות האותיות לעיני הכהן לדעת בהם
העתידות והתומים לא היו אלא לזווג האותיות זו עם זו להתמים אותם בחבור
התיבות עד שיהיה לב הכהן תמים בידיעתן וחבורן ועל כן הזכיר מה
שהוא עיקר ושתק מן התומים אבל לעולם לא היו האורים בלתי התומים
כי שניהם דבר אחד ושניהם שלימות הענין; h. e. *Non nominat hic etiam* THUMMIM; *quia* URIM *fuerunt Nomina principalia, quorum virtute literæ lucem emittebant in oculos Sacerdotis, ad futura cognoſcenda,* THUMMIM *non aliò inſerviebant, quàm ad combinandas inter ſe illas literas quæ lucebant, ad perfectas ex illis eliciendas voces, ut Sacerdos in animo ſuo de illis certus eſſet. Ideò mentionem facit tantùm principalis, & reticet minus principale. Nunquam tamen Urim erant ſine Thummim: utraq; enim unam & eandem rem conficiebant, & perficiebant.*

Deut. 33. 8. THUMMIM præter morem præponuntur; eandem ob cauſam, ut doceatur, nunquam hæc ſine illis eſſe, & utriſque rem perfectam eſſe, ut iterum R. Bechaj & R. Nachmanides ſcribunt.

Aliquando *Ephod* ſeu *Pectorali* nominato hæc intelliguntur, ut 1. Sam. 23. 9. Hoſ. 3. & alibi, quia ſc. illa in Templo primo cum eo erant conjuncta.

Utrum jam iſta Urim & Thummim Nomina hæc acceperint, vel 1. à *Natura ſua*, quòd Lucida fuerint & Perfecta, nihil ad ſui perfectam conſtitutionem deſiderantia! vel 2. ab *Effecto*, quòd conſulentes ſe illuminârint in rebus dubiis, perfectaque, vera, & certa reſponſa Sacerdoti ſummo ſuggeſſerint & dederint! vel 3. ab *Utroq;* ſimul! non ita certum.

Talmudici volunt ſecundum. Ita enim ſcribunt in Maſséches Joma, ſub finem cap. 7. fol. 73. col. 2. למה נקרא שמן אורים ותומים אורים שמאירין את דבריהן תומים שמשלימין את דבריהן *Quare vocatur Nomen eorum* אורים *&* תומים? אורים, *quia* מאירים *illuminabant verba ipſorum:* תומים *quia perficiebant verba ipſorum* (ſc. Iſraëlitarum interrogantium, in rebus dubiis clarum & certum reſponſum dando.) Idem habetur in Talmud Hieroſol. eodem cap. paulò aliis verbis: Urim *vocabantur, quia illuminabant Iſraëlem:* Thummim, *quia perficiebant coram ipſis.*

Digitized by Google

viam. Nam dum Iſraëlitæ fuerunt תמימים *integri & perfecti in Lege, dirigebant ipſorum viam.* Hoc ſequutus eſt Jonathan Paraphraſtes Chaldæus in Legem, verſum 30. cap. 28. Exod. ita reddens, וְתִתֵּן בְּחֹשֶׁן דִּינָא יַת אוּרַיָּא דְמַנְהֲרִין מִלֵּיהוֹן וּמְפַרְסְמִין טְמִירָן דְּבֵית יִשְׂרָאֵל וְיַת תּוּמַיָּא דְמַשְׁלְמִין בְּעוֹבָדֵיהוֹן לְכַהֲנָא רַבָּא דְתָבַע אוּלְפָנָא מִן קֳדָם יְיָ בְּהוֹן *Et indes Pectorali judicii* Urim, *quæ illuminant verba ipſorum, & revelant occulta domûs Iſraëlis;* & Thummim, *quæ perficiunt operibus ſuis Sacerdotem magnum, qui per ea quærit doctrinam à Domino.*

Sic ſcribit R. Bechaj in Legem fol. 107. col. 1. נקראים אורים ותומים על שם פעולתם *Vocantur Urim & Thummim ab operatione ſua.*

Sic plures alii, ut in ſeqq. videbimus.

Qui Urim & Thummim volunt fuiſſe ipſas Gemmas Pectorali inſertas, ideò ſic dicta volunt, tùm quòd in ſe lucidæ, & perfectæ fuerint, omni vitio & defectu carentes, tùm quòd reſponſa per inſolitum & extraordinarium ſplendorem patefacerent, & manifeſtarent.

Onkelos voces Hebræas retinuit: Sic & Tuſius, Metaphraſtes Perſicus. Arabs reddit, אֶל אַנְוַאר וְאֶל צְהַאיִר *Dilucidationes & Certitudines.* Sic & Samaritanus; *Elucidationes & Perfectiones.* Syrus, נַהִירָא וְשַׁלְמָא *Lucidum & perfectum.* LXX. Græci Δήλωσιν καὶ Ἀλήθειαν *Declarationem & Veritatem.* Vulgatus eodem ſenſu, ut & D. Hieron. *Doctrinam & Veritatem.* Aquila; Φωτισμοὺς καὶ τελειώσεις. propius ad veritatem Hebraicam. Lutherus, Liecht vnd Recht. Quod ad LXX, & D. Hieronymi interpretationem attinet, non putarim eam eſſe ſimpliciter exagitandam, & rejiciendam: videntur illi ſenſum, non literam verborum exprimere voluiſſe, ut in pluribus aliis locis: nam תומים non eſt *Veritas*, & אורים non eſt *Manifeſtatio*, vel *Declaratio.* At quoad Senſum, prorſus videntur illi duabus vocibus iſtis expreſſiſſe, quod ſuprà ex Talmudicis de Nominum horum etymologia allatum, & dicere voluiſſe, *Juberi Moſen pectorali indere Urim & Thummim* (quæ nomina non expreſſerunt, quia quid eſſent ignorarunt) *per quæ in rebus dubiis, ignotis & incertis, Iſraëlitis per Sacerdotem ſummum voluntas Dei, de eo quod ſibi faciendum vel omittendum ſit,* claro, vero & certo

certo reſponſo *doceantur.* Sic Jonathan ſuprà dicit, *Thummim dici, quia perficiunt Sacerdotem magnum, qui per ea quærit doctrinam à Domino.* Ipſa *Urim & Thummim* vocant Δήλωσιν καὶ Ἀλήθειαν, non quòd verba Hebræa hoc ſignificent, ſed quia Res ipſa ex Dei ordinatione virtutem Δηλώσεως, & docendæ Ἀληθείας habuit, earum ſc. rerum, de quibus interrogabantur; atq; ita paucis verbis idem dicit quod pluribus Talmudici, & Jonathan. Hinc Eccleſiaſtici 45. 17. *Induiſti eum* λογείῳ κρίσεως, δήλοις ἀληθείας *pectorali judicii, manifeſtationibus veritatis.* Aquila vim verborum Hebraicorum accuratiùs expreſſit, ſed idem procul dubio reſpexit. Itaque prorsùs ridiculi ſunt, qui *primò* verſiones iſtas τῶν LXX. & Hieron. cum Vocum Hebraicarum originatione & ſignificatione conantur conciliare, אוּרִים à verbo יָרָה, & תֻּמִּים à verbo אָמַן derivando: in hac enim Verſione non Verba & literam, ſed ſenſum reſpexerunt, ut Interpretes etiam quidam alii: *ſecundò*, ex hac Interpretatione colligunt & concludunt; *Quia Pontifex V. T. in Pectorali habuit Doctrinam & Veritatem; Ergo Pontificem Novi Teſtamenti, h. e. Papam, cùm totam Eccleſiam docet, in his quæ ad fidem pertinent nullo caſu errare poſſe.* At 1. unde illi Pontificatum Novi Teſtamenti probant? 2. ſi probaverint, quomodo probabunt, à Pontifice V. T. ad Pontificem N. T. procedere argumentationem? 3. quomodo probabunt, Pontificem V. T. per Urim & Thummim docuiſſe populum Iſraëliticum ea, quæ ad fidem pertinent? & illorum virtute in his errare non potuiſſe? quod Bellarminus contendit, lib. 4. de Pontif. Rom. cap. 3. Ad alium uſum ſpectavit hoc Oraculum, ut in progreſſu videbimus.

Sic ergò Nomina iſta URIM & THUMMIM, Δῆλο- καὶ Ἀλήθεια, ſignificatione ſuâ docent, quid fuerint *effectivè*; incertum verò adhuc manet, quid fuerint materialiter.

Variæ ea de re ſunt Authorum & Interpretum ſententiæ, etiam apud Hebræos.

Primò ſunt, qui volunt fuiſſe Scripturam vel Sculpturam Nominis Tetragrammati יהוה cum certis quibuſdam ejus per alia itidem Nomina Divina expoſitionibus, quas Moſes vel à Deo ipſo ſcriptas, vel lapidibus inſculptas acceperit, vel

ipſe,

ipſe, ex Divina revelatione, ſcripſerit, & duplicationi Pectoralis inſeruerit.

Antiquisſimam hujus ſententiæ mentionem invenio in libro Zohar, & Targum Jonathanis in Legem.

In libro Zohar in Exod. fol. 105. col. 4. edit. Cremonenſis dicitur; fuiſſe Nomina Dei ſancta, Quadraginta duarum, & Septuaginta duarum literarum. Verba ſunt: את האורים
רזא דאספקלריא דנהרא ודא איהו גליפו דאתוון דשמא קדישא ברזא
דארבעין ותרין דבהו אתברו עלמין דהוו משקעין בידה׳ ואת התומים רזא
דאינון אתוון דכלילן באתר דאספקלריא דלא נהרא׳ ואיהו אתנהגא בשבעין
ותרין אתוון גליפן דאיהו רזא דשמא קדישא וכולהו אקרון אורים ותומים וכו׳:
h. e. URIM *ſunt Secretum Specularis lucentis, & hoc eſt Sculptura literarum Nominis illius ſancti per myſterium Quadraginta duarum literarum, quibus creati ſunt mundi, quæque impreſſæ fuerunt in* [illegible]: THUMMIM *ſunt ſecretum illarum literarum, quæ comprehenſæ fuerunt in loco Speculi non lucentis, & hoc conſtabat Septuaginta duabus literis, ſculpturis illius Nominis Dei ſancti myſtici. Et omnia hæc vocantur* URIM & THUMMIM.

In Jonathanis Paraphraſi Exod. 28. 30. בהון חקיק ומפרש
שמא רבא וקדישא דביה אתבריין תלת מאה ועשרתי עלמיא וחקיק ומפרש
באבן שתיה דביה חתם מארי עלמא פום תהומא רבא מן שירויא וכל מאן
דמדכר ההוא שמא קדישא בשעת אניקי אשתיזיב וטמירן מגליין *In eis inſculptum erat & expoſitum Nomen illud Dei magnum & ſanctum, quo creati ſunt trecenti & decem mundi vel ſæcula, quodq; ſculptum & expoſitum quoq; erat in Lapide fundationis, per quem Dominus Mundi obſignavit oſtium Abyſſi magnæ à principio: Quiſquis profert illud Nomen ſanctum tempore calamitatis, liberatur, & occulta per illud revelantur.*

Hinc videntur recentiores deſumpſiſſe, qui hanc ſententiam ſunt profesſi, & magna ex parte ſequuti.

R. Salomon: הוא כתב שם המפורש שהיה נותנו בתוך כפלי החשן
שעל ידו הוא מאיר דבריו ומתמם את דבריו ועל שם אותו הכתב הוא קרוי
משפט שנאמר ושאל לו במשפט האורים: h. e. *Urim & Thummim ſunt Scriptura Nominis Tetragrammati, quam Moſes indidit intra duplicationem Pectoralis: vi enim & virtute illius declarabat & perficiebat verba ſua. Et propter illam Scripturam vocatur* משפט Judicium, *ſicut dicitur*, Et interrogabit eum per Judiciū Urim, Num. 27. 21.

Baal hatturim notat, has voces את האורים ואת התומים per Gematriam facere & idem valere, quod שם של שבעים ושתים *Nomen ſeptuaginta duarum*; ſc. literarum. Idem adducit Racanati ſub nomine R. Elieſaris.

Sic R. Moſes bar Nachman vult fuiſſe Nomina Dei ſancta duplicia. Per priora, quæ אורים dicebantur, Sacerdotem, qui ea conſulebat, illuminatum fuiſſe confusâ aliquâ notitiâ rei interrogatæ; per altera verò, quæ תומים dicebantur, certiori notitiâ imbutum, ut mentem & ſenſum ſimul perciperet.

Eandem ſententiam amplexi ſunt R. Bechaj ſect. פנחס f. 183. col. 2. R. Iſaac Arámah, Elias Miſráchi, Abarbenel, & major pars Interpretum. Unde R. Abraham Seba, Hiſpanus, in Tzerór hammor ſcribit: ורוב החכמים המקובלים הסכימו שהם שמות קדושים *Major pars Sapientum Cabaliſticorum conſentiunt, quòd fuerint Nomina Sancta.*

Neque ab ea aljenus fuit R. Levi ben Gerſon, ita ſcribens: *Quia Moſes poſt inſertos Pectorali lapides pretioſos, jubetur eidem indere Urim & Thummim, hoc facit nos credere,* כי האורים והתומים היה דבר נתן אותו משה אל חשן המשפט באופן שנתן העדות אל הארון כמו שנאמר ונתת׳ אל הארון את העדות · וידמה שהאורים והתומים היה דבר שלא היה בעשייתו אומנות יצטרך שיעשה אותו איש אחד זולת משה וידמה שהיה ענינם ידוע מצד הוראת הגדר ולזה אמרו קצת הקודמים שהיו שם כתבי שם המפורש ואת הכתיבה עשה אותה משה · וזה דבר נאות מאד לפי מה שאחשוב ר״ל שיהיו האורי׳ והתומים דבר נכתב נתן בתוך החשן ולזה היה החשן כפול וכו׳ *quòd Urim & Thummim fuerint quidpiam, quod Moſes pectorali indidit, ad eum modum quo Tabulas indidit in arcam, quia utrinque eadem phraſis* וְנָתַתָּ אֶל *adhibetur. Videtur etiam fuiſſe aliquid ad cujus factionem nullo alio opus fuerit artifice, qui illa faciat, præter Moſen ſolum; quòd item ex ratione circumſtantiarum conſtiterit, quid fuerint. Hinc quidam priſcorum dixerunt, fuiſſe Scripturam Nominis Tetragrammati, quam Moſes fecerit. Et hac ſententia valdè plauſibilis eſt, ut mihi quidem videtur; volo dicere, quòd Urim & Thummim fuerint res aliqua ſcripta, & indita pectorali; hanc enim ob cauſam duplicatum erat* &c.

Huc videtur referendũ, quod R. Aſarias in מאור עינים cap. 46. refert, ſe audiviſſe nomine R. Obadiæ de Saphórno; *in Pecto-*

Digitized by Google

rali ſeu Rationali fuiſſe duo Nomina, quorum Unum ſi inſpexerit Sacerdos ſummus, quod erat אורים U R I M, *luxiſſe literas, è quibus Reſponſum conſtiterit; quia verò conjunctio & combinatio illarum literarum variè fieri potuerit, ideò illum poſtea inſpexiſſe Nomen alterum, quod erat* תומים T H U M M I M, *& hoc literas perfeciſſe, intellectumq́ ejus plenè illuſtraſſe, ut ſciret rationem literas illas conjungendi & diſponendi prout requirebatur ad Reſponſum eliciendum.* U R I M *hoc fuiſſe ſimile Oraculis illis Ethnicorum, è quibus res futuras cognoverunt, & Iſraëlitis conceſſum,* להבדיל בין קדש לחול ובין טמא לטהור *ut diſcrimen eſſet inter Sanctum & prophanum, & inter mundum & immundum.*

De his Nominibus Sacris, eorumq́ue virtute multa paſſim ſcribunt. Videantur de iis Petrus Galatinus in Arcanis Catholicæ veritatis, Raymundus Martini in Pugione fidei, Reuchlinus de Arte Cabaliſtica, Lexicon Hebr. Patris mei in Nomine יהוה.

Nachmanides; *Quòd fuerint Scriptura Nominis Tetragrammati, ejus probatio inde petitur,* 1. *quia nulla omninò fit* τῶν *Urim & Thummim inter opera artificum, & quidem neque in mandato, neque in ejus exequutione mentio: ut; Expreßè dicitur de Veſtimentis;* Et fecit Ephod: Et fecit Choſchen; *ſed non dicitur;* Et fecit Urim & Thummim. *Quod ſi opus artificis fuiſſent, ſine dubio prolixiùs de illis, quàm de ullo alio Ormamento, diſſeruiſſet, aut, ſi breviùs de illis loqui voluiſſet, dixiſſet ſaltem;* Et facies Urim & Thummim; quemadmodum tibi oſtenſum eſt in mont ex auro puro, vel, ex argento facies ea: 2. *Obſervandum & hoc, quòd nullius Veſtimenti vel Inſtrumenti meminerit cum He hajediah ſeu emphatico, cujus antea non aliqua fuit facta mentio, ſed dicit ſimpliciter;* ועשו ארון (Et facient Arcam:) ועשית שלחן (Et facies menſam:) ועשית מנורה (Et facies Candelabrum,) *& ſic de reliquis. De Tabernaculo dicit* ואת המשכן תעשה *Et facies Tabernaculum illud;* (cum He emphatico;) *quia jam antea illius mentionem fecerat, quando dixit;* ועשו לי מקדש Et facient mihi Sanctuarium. *De Urim & Thummim autem ſtatim dicit* ad Moſen; Et indes in pectorale judicii את האורים ואת התומים *Tà* Urim, & *Tà* Thummim, *cùm He emphatico ſine mandato de iis faciendis; neq; cujusquam alius mentionem facit quàm Moſis ſolius, tàm in præcepto* quando dicit; Et indes in

des in pectorale judicii; *quàm in ejus exequutione*; Et indidit (*Moſes*) in pectorale Tà Urim & Tà Thummim. *Quare? quia non fuerunt opus artificis, neq; vel opifices ad illorum factionem, vel Eccleſia ad illa quicquam de ſuo* (ut ad reliqua) *contulit*, אבל הם סוד מסור למשה מפי הגבורה והוא כתבם בקדושה והיו מעשה שמים ולכך יזכירם סתם בה׳ידיעה *ſed fuerunt Secretum quod traditum fuit Moſi ex ore ipſius Dei, & ille ſcripſit ea cum ſumma ſanctitate. fueruntq; opus cœlorum, h. e. Divinum. Et hanc ob cauſam mentionem illorum facit abſolutam cum He emphatico, ſicut illic*, וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן עֵדֶן אֶת הַכְּרֻבִים Et collocavit ad orientem horti Edenis τοὺς Cherubim, Geneſ. 3. 24.

3. *Præterea accepit Moſes Scripturam τῶν Urim & Thummim, eaq; indidit intra pectorale judicii, poſteaquam amiciviſſet Aharonem Superhumerali & Pectorali, ſicut dicitur*; Et poſuit ſuper eum Ephod, cinxitq; eum cingulo τοῦ Ephod, & poſuit ſuper ipſum Pectorale, & indidit Pectorali τὰ Urim & Thummim, Levit. 8. v. 7. 8. *poſtea demùm enim indidit ea inter duplicationem pectoralis; quia fuerunt Nomina Sancta, quorum virtute lucebant lapides pectoralis* &c.

In eundem ſenſum ſcribit R. Bechaj fol. mihi 106. col. 2. Abarbenel f. 199. col. 4.

Huc referri poteſt Cabaliſtarum quorundam ſententia, cujus mentionem facit Abarbenel fol. 200. col. 2. qui obſervant, Nomen Dei Tetragrammaton יהוה duodecim variationes admittere per literarum transpoſitiones, quæ omnes eandem ſignificationem Eſſendi retineant, ſine ulla mutatione, ad docendum de Eſſentiæ Divinæ Unitate & Immutabilitate, juxta illud; אֲנִי יְהוָה לֹא שָׁנִיתִי *Ego* יהוה *non mutor*, Malach. 3. ac proinde quoque ejuſdem ſint ſanctitatis. Hæc duodecim Nomina Divina ab interiore XII. pectoralis gemmarum parte fuiſſe iis inſculpta; ita ut quemadmodum ab exteriori parte nomen Tribus, ita in parte averſa Nomen quodpiam Dei inſculptum fuerit, cujusque Tribus quaſi ſignaculum & ſigillum: & horum virtute, quando Sacerdos ſummus per ea interrogabat, & Lapides inſolitum fulgorem emiſiſſe, &

Digitized by Google

Animum Sacerdotis illuminatum fuiſſe. Duodecim iſta Nomina hoc modo ſe habent:

יוהה	יההו	יהוה
ההיו	הויה	הוהי
ויהה	וההי	והיה
ההוי	היוה	היהו

Et hæc eadem volunt quidam eſſe Nomen 12. literarum, per quod Nomen יהוה exponatur. De his videri poteſt ex Hebræis liber שערי אורה mihi fol. 58. col. 1. שערי צדק R. Joſeph Carnitólis; Reuchlinus item de Arte cabal. lib. 3.

Et ſic eſt Prima ſententia, eorum qui volunt Urim & Thum̃im fuiſſe Nomina certa Divina, ſeu ſcripta, ſeu ſculpta, duplicationi pectoralis indita. Rationes illorum huc redeunt;

1. quòd horum Urim & Thummim materia, forma, & fabrica, non deſcribatur in Mandato Moſi de iis dato, ut cæterorum veſtimentorum, & vaſorum ſacrorum ad Tabernaculum pertinentium; ſed ſimpliciter jubeatur Moſes *ea indere intra pectorale*; Hinc arguunt fuiſſe aliquid Divini & myſtici.

2. quòd Exod. 39. ubi omnium Veſtimentorum ſacrorum confectio deſcribitur, mentio quidem fiat Superhumeralis & Pectoralis; nulla autem *τῶν* Urim & Thummim. Hinc concludunt, non fuiſſe aliquid manu & operâ ſeu induſtriâ humanâ factum.

3. quòd in Mandato Divino eorum mentio ſtatim fiat cum præfixo articulo הא׳ הידיעה He emphatico; cùm tamen nullibi antea eorum meminiſſet, quod nuſpiam in reliquis veſtimentis vel vaſis deſcribendis factum ſit. Id volunt factum propter divinam illorum excellentiam & præſtantiam.

4. quòd Mandatum de illis directum fuerit ad Moſen tantùm, non ſimul ad Artifices, ut cætera.

5. quòd Scriptura docere videatur, Urim & Thummim indita fuiſſe pectorali à Moſe, poſteaquam accinxiſſet Aharonem Humerali & Pectorali.

6. quòd ideò duplicatum fuerit Pectorale, ut ei aliquid myſtici indi poſſet, & inſeri. Unde fortasſis & D. Hieronymus ſcri-

Digitized by Google

mus ſcripſit; Hoc autem Pectorale duplex eſt; Apertum & Abſconditum, ſimplex & Myſticum.

Secundò ſunt alii, qui exiſtimant, Urim & Thummim nihil aliud fuiſſe, quàm illas ipſas XII. Gemmas, cum inſcriptis duodecim Phylarcharum nominibus; ut in illo verſu, ubi Mandatum datur Moſi de indendis Urim & Thummim, non aliquid novi mandetur, ſed duntaxat repetitio atque ulterior inculcatio præcedentium, contineatur.

Hinc ſcribit Abarbenel: וכבר חשבו מהחכמים שהאבנים ההמה שהיו כתובים בהם שמות בני ישראל הם עצמם היו נקראים אורים ותומים מפני שהיו מאירים את דבריהם ומתמימים תשובותיהם *Quidam ex Sapientibus exiſtimarunt, Lapides illos ipſos, quibus inſcripta fuerunt Nomina filiorum Iſraëlis, vocari Urim & Thummim; eò quòd illuminarint verba ſua, & perfecerint reſponſa ſua* (h. e. quòd Luce ex illis radiante verba & reſponſa ederentur.)

Hanc ſententiam ex Hebræis diſertè tuetur R. Azarias in Meor enájim cap. 50. ſatis prolixè; cujus verba huc transferemus, Sic ergo ille: האמנה בדבר האורים ותומים על מנת שלא יהיו דברי נגד שום אמרת אלוה צרופה בכתב או על פה ואחרי הכנעי לכל דעת יותר צודק *Quod ad Urim & Thummim attinet, præfatus, me non cupere contradicere cuiquam eloquio Dei ſeu ſcripto ſeu oraliter tradito, & locum daturum omni meliori ſententia, dico, cùm non ſatis mihi liqueat & conſtet, quòd fuerint Scriptura Nominis Tetragrammati, ſicut R. Salomon voluit; idq; propter difficultatem ſeu ſcrupulum quem movi cap. 46.* (quia ſc. Urim & Thummim non fuerunt in Templo ſecundo, ſub quo probat illos noviſſe adhuc pronuntiationem Nominis Tetragrammati; unde ibi concludit; Cùm hoc Nomen ipſis adhuc fuerit notum, quare non fecerunt etiam cum reliquis veſtimentis Sacris Urim & Thummim? & cur non ſcripſerunt & indiderunt illud intra duplicationem pectoralis?) ייטב מאד בעיני להאמין היותם אבני החושן עצמם נתונות בין כפליו *Valdè credibile mihi videtur; fuiſſe Lapides Pectoralis ipſos, inditos intra duplicationes ejus. Movet me ad hanc ſententiam: primò quòd Lapides illi vocantur* אַבְנֵי מִלֻּאִים Lapides impletionum, *quia fuerunt:* ממלאות את החושן implentes *pectorale.*

R. Salomon vult eos dici ſic; שהן ממלאות המשבצות *quòd impleverint palas ſeu fundas;*

Atqui etiam Lapides Schoham (duo, qui fuerunt in אפוד ſeu ſuperhumerali) *id faciebant: deinde, tam in præcepto quàm ejus impletione de Lapidibus his duobus uſurpatur præpoſitio* על, ſuper humeralibus τοῦ Ephod; *ad docendum, quòd exteriùs poſiti fuerint; at cùm de Lapidibus Pectoralis ſermo eſt, ſemper adhibetur propoſitio* ב, vel אל; *ut*; Exod. 28. 17. ומלאת בו *Et implebis in eo*: cap. 39. 10. וימלאו בו *Et impleverunt in eo*: cap. 28. 30. ונתת אל החשן Levit. 8. 8. ויתן אל החשן; *quæ ſignificant ut in hoc*, ואל הארן תתן את העדת Et in Arcam indes Teſtimonium, Exod. 25. 21. Sic ונשא אהרן את שמות וגו' בחושן *Et feret Aharon nomina filiorum Iſraël in pectorali*, v. 29. *Quod hîc ſubjungitur*, על לבו ſuper cor ſuum; *id dicitur ad ſignificandum, quòd debeant eſſe abſcondita.*

Præterea Exod. cap. 39. ubi plura particularia recenſentur, poſteaquam dixiſſet Moſes; Et impleverunt in eo quatuor ordines lapidum, v. 10. *nullam mentionem facit Urim & Thummim. Vice versâ Levit. 8. ubi meminit τῶν Urim & Thummim, ſilentio præterit Lapides, quando ait v.* 8. Et ſuperimpoſuit ei pectorale, poſuitq; in pectorali Urim & Thummim.

Repetitio ſeu iteratio, quæ occurrit Exod. 28. dum ſcilicet, poſteaquam dixiſſet ab initio; Et implebis in eo impletione lapidum quatuor ordines, &c. *in fine iterum v. 30. ait & ſcribit*; Et pones in pectorale judicii Urim & Thummim; *facta ea eſt propter id quod ſequitur & additur*; והיו על לב אהרן Et erunt ſuper cor Aharonis. *Non ignoras, eodem modo repeti præceptum de annulis Arcæ, Exod. 25. & quid R. Salomon illic ſcribat. Ad hæc fieri poteſt, ut hæc repetitio inſerviat ad docendum, quòd præceptum verſus 17. de inferendis pectorali lapidibus, impleri & perfici demum debuerit, poſteaquam totus ille Ornatus eſſet factus & Aharoni applicatus. Et ſic videtur quoq; reipſa obſervatum fuiſſe, ex Levit. 8. 8. ubi primò dicitur*; Et impoſuit ei pectorale; *deinde*, Et poſuit in pectorale Urim & Thummim.

ומה שהוסיף לי חזוק בדעת הזאת *Quod autem me omnium maximè in hac ſententia confirmat; quòd videlicet Urim & Thummim ſint ipſi Lapides; eſt, quòd videam verba Moſis Majemonidis, quæ ſunt mihi inſtar multorum, in eam quoq; inclinare. Nam in lib. de Vaſis Sanctuari cap. 9. ubi locus eſt agendi de omni opere Veſtimentorum Sacrorum, de Pectorali agens, ſcribit* §. 6. וקובע בו ארבעה טורים של אבן Et in-

ſerit

ſerit ei quator ordines lapidum &c. *de Urim & Thummim ne gry quidem: Sic cap.* 10. *ubi non fuit locus agendi de forma Veſtimentorum, quia de illis jam docuit cap. praced.* 9. *ſcribit;* עשו בבית שני אורים ותומים Fecerunt in Templo ſecundo Urim & Thummim, ut perficerent octo veſtimenta Sacerdotalia etiamſi per ea non interrogarent. *Non enim poteſt dici; illum hîc intelligere aliquid novi vel aliud, quàm pracedente capite dixit; ſed iis addit hîc, quòd Viri Templi ſecundi fecerint Urim & Thummim ad complendum numerum Veſtimentorum, etiamſi per illa non interrogarent.*

Ad hac, novimus, Reſponſum egreſſum eſſe ex Lapidibus & Literis illorum; Lapides item illos pretioſos vocatos eſſe אורים URIM, *non ſolùm propter multitudinem Ur ſeu Lucis naturalis qua ex illorum omnium conjunctione emicabat; ſed etiam propter Lucem Divinam, qua ex illis effulſit tempore beneplaciti;* THUMMIM *autem, quaſi* תוֹמִים THOMIM Gemelli, *quia & quantitate erant aquales; & aſtimatione ſeu pretio, & nomina tribuum aqualiter illic, ſuo quaq; ordine, erant exarata coram Deo noſtro; inprimis autem quia, ut Rabbini noſtri ſcripſerunt, illuminabant & perficiebant verba illorum. Quamvis principale illorum Nomen videatur fuiſſe* URIM, *juxta illud;* Et interrogabit eum per judicium URIM.

Quid contra hac objici vel excipi poſſit, ego non video. Quantumvis enim dicamus, Lapides iſtos abſconditos fuiſſe in Duplicatione Pectoralis; annon tempore Reſponſi dandi potuerunt eminere, lucere, & conjungi? כי אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת *nam ne murus quidem ferreus hîc intercedere potuiſſet aut impedimentum afferre; maximè ſi Reſponſum vocale datum fuit, uti traditur in Talmud Hieroſol. Joma cap.* 7. *Et quis ſcit, annon textura Pectoralis fuerit facta cum certis inter ſingula fila ſpaciis, ita ut Lux illorum penetrare potuerit?*

Et quicquid ſit, ſi maximè largiamur Lapides non fuiſſe intra duplicationes pectoralis, ſed ſuper eo (extrinſecùs) *ut alii volunt, annon etiam hac ratione poteſt appellatio* URIM *&* THUMMIM *attribui ipſis Lapidibus, & illorum literis?* Hactenus ille.

Præter hunc hactenus ex Hebræorum Interpretibus nullum reperi, qui eam ſententiam diſertè ſit amplexus, quamvis ejus mentionem faciant: Rationum ejus momenta huc redeunt.

Digitized by Google

1. quòd Lapides iſti fuerint inditi intra pectorale, & illius duplicationem repleverint, unde *Lapides impletionum* vocentur.

2. quòd Moſes Exod. 39. accuratè omnia veſtimenta deſcribens, Pectoralis quidem, ſed Urim & Thummim nullam mentionem faciat: iterum Levit. 8. ubi Urim & Thummim meminit, nihil de duodecim illis lapidibus dicat.

3. quòd omnes fateantur, Reſponſum per Urim & Thummim datum è Lapidibus illis duodecim egreſſum eſſe, & quidem per Lucem ex illis promicantem, unde אורים Luces dicti ſint, q. אבני אורים *Lapides lucentes.*

4. Authoritas Moſis Majemonidis, qui in hanc ſententiam inclinare videatur.

5. Addunt alii: Cùm Moſes magnâ relligione & accuratione in deſcribenda Veſtimentorum ſacrorum materia & forma verſatus fuerit, illum procul dubio pluribus etiam deſcripturum fuiſſe Urim & Thummim, ſi aliud, quàm 12. pectoralis gemmas, per illa intellexiſſet.

6. quòd ה hajedíah doceat, agi hìc de re nota, & cujus jam facta fuerit mentio.

Ita tamen proponit R. Aſarias ſuam ſententiam ut liberum cuique judicium relinquat: סוף דבר מעולם לא אמרתי אל הקוראים קבלו דעתי רק ברצון איש ואיש מן המשכילים באמת ובפרט הנני מסכים לדבר הכוזר מאמר ג' שאם היינו מצווים עתה להקריב קרבנות לא ידענו הבגדים ומתכונתם וכו' *Summa*, inquit, *nunquam dixi Lectoribus meis, Acceptate ſententiam meam, ſed liberum relinquo judicium omnibus intelligentibus veritatem: & inprimis ſubſcribo authori libri Coſri par. 3. ſcribenti*; Si hodiè juberemur offerre oblationes, ignoraremus formam & rationem veſtimentorum &c.

Tertiò ſunt, quibus neutra harum duarum ſententiarum placet, ſed ſimpliciter volunt rem incertam & ignotam eſſe.

Sic ſcribit R. David Kimchi in libro Schoraſchim, לא נתברר אצלנו מה הם האורים ואת התומים *Non conſtat nobis, quid fuerint Urim & Thummim. Ex Scriptura videtur colligi, non fuiſſe Lapides pectoralis. Rabbi Salomon vult, fuiſſe Nomen Dei Tetragrammaton inditum duplicationi pectoralis*; ולא נודע האמת *non tamen ſcitur, an hoc verum ſit.* R. Abra-

R. Abraham Seba in Tzeror hammór ſect. תצוה ſcribit: אנחנו לא ידענו מה הם *Neſcimus quid fuerint; an Scriptura aliqua Divina* (à Deo ſc. ipſo ſcripta, & Moſi data,) *an Nomina Sancta, an quatuor illi ordines lapidum pectoralis.*

Aben Eſra dubitanter hac de re loquitur quoque, & multos nectit ſcrupulos, inter alia tamen ſcribit, לא ידענו מה הם *Neſcimus, quid fuerint!* Ejus verba de his Latinè, in gratiam φιλοεβραίων hîc reddam, quia locus ſatis eſt obſcurus: Ad verſum ergo 8. cap. 28. Exod. ita ſcribit: *Graves quæſtiones ſeu difficultates incidunt de Ephod & Choſchen. Nam primò, Moſes non fecit niſi Ephod unum: Scriptura autem videtur docere, fuiſſe plura, veluti 1. Sam. 23. v. 6.* Fuit autem cùm fugeret Abijáthar filius Achimélech, ad Davidem in Kehilah, אֵפוֹד יָרַד בְּיָדוֹ Ephod deſcendit in manu ejus. (Hoc enim non videtur fuiſſe Ephod Moſis, quia non dicitur האפוד cum He hajediah:) *præterea quare dicitur* יָרַד Deſcendit, *non,* הוריד Detulit in manu ſuâ? (Videtur enim hoc innuere, quòd accidentale quid fuerit.) *Sic 1. Sam. 22. v. 18.* ſcribitur; Et interfecit die illâ octoaginta & quinque viros, נֹשֵׂא אֵפוֹד בַּד ferentes Ephod byſſinum; *Multi interpretum hoc ita exponunt;* quòd fuerint digni ad ferendum Ephod; *ſed non adverterunt, quòd de* Ephod bad h. e. lineo *hîc ſit ſermo: Ephod verò Moſes fecerit ex auro, hyacinthino, purpurâ, coccineo dibapho, & byſſino. Atqui non interrogabant, niſi cum Pectorali judicii ſimul, in quo fuerunt Urim & Thummim: præterea non interrogabant per ea, niſi coram Domino, nempe ante Arcam, ſicut dicitur;* Et interrogabit eum de judicio Urim coram Domino, Num. 27. 21. *Neq; objici hîc poteſt id quod 1. Sam. 23. v. 9. dicitur,* הַגִּישָׁה הָאֵפוֹד Applica Ephod (*nullâ ſc. mentione factâ τοῦ Choſchen & Urim:*) *nam Choſchen perpetuò cohærebat cum eo, & Urim cum Chóſchen. Hinc dicitur;* Donec exſtiterit Sacerdos cum Urim & Thummim (nullâ ſc. mentione facta τοῦ Ephod & Choſchen, quia perpetuò hæc conjuncta fuerunt;) *Item;* Urim & Thummim tua, Deuter. 33. *Præterea videmus, Deum reſpondiſſe per Ephod Abijatharis.* Sic Saul egrediens in bellum, interrogavit per Urim, 1. Sam. 28. *ubi intelliguntur ea, quæ fuerunt in Chóſchen ſeu pectorali judicii cum Ephod, & Arca.* Et David interrogavit in Tziklag per Ephod Abijatharis,

Digitized by Google

quod non fuit Ephod Moſis, 1. Sam. 30. Secundò *alia gravior hîc emergit quæſtio* (quid ſc. fuerint Urim & Thummim;) *Nam Urim non fuerunt Lapides ipſius pectoralis: de his enim ſcriptum eſt;* Et implebis in eo impletionem lapidum; *& hi fuerunt opus artificis, non Moſis; & poſtea demum dicitur Moſi;* Et pones in pectorali judicii Urim & Thummim. *Deinde de iiſdem lapidibus jubetur quatuor eorum Ordines facere; de his verò;* Et impoſuit ei Moſes pectorale, & in pectorali poſuit Urim & Thummim. *Ad hæc, juxta ſenſum literalem, non Lapides illuminabant & perficiebant* (reſponſa:) *Interrogatio enim fiebat per Urim & Thummim,* והנה לא ידענו מה הם *quæ quid fuerint, ignoramus. Inſuper, nihil hîc prodeſſe potuerunt Nomina Tribuum, vel Patriarcharum: quia Pectorale* judicii *vocatur propter Urim, quæ in eo fuerunt.* Tertiò *alia reſtat quæſtio;* (Num ſc. Urim & Thummim una & eadem res fuerit?) *Nam non poſſumus dicere, quòd Urim fuerint ipſa Thummim; diſtinctè enim de iis ſcribitur,* לאורים ולתומים Eſræ 2.63. *Et quia Urim & Thummim vocantur numero plurali, colligimus, rem non unam, ſed multiplicem fuiſſe. Rabbi Salomon ſcripſit, fuiſſe Nomen Dei Tetragrammaton cum ſuis expoſitionibus. Quod ſi verò vidiſſet Reſponſionem Rabbénu Hai, hoc non dixiſſet. Myſterium magnum eſt negotium Ephod & Chóſchen, cujus partem duntaxat aliquam ſtrictim attingo; ſi fortè illud intelligat, qui Scientiam habet excelſi, & inde portam inveniat, in ipſum myſterium penetrandi* &c. Et mox: *Chóſchen ſeu Pectorale fuit duplicatum, quia ibi fuerunt Urim & Thummim cuſtodita, usq; dum iis opus eſſet: Tùm enim illa extra pectorale ponebant. Lapides Schóham, ſeu Onyches duo in humeris Sacerdotis, ejuſdem erant generis & coloris: ſecus Lapides pectoralis: nam Onyches illi duntaxat inſerviebant* לזכרון *pro memoriali: propter judicium autem filiorum Iſraël, lapides Pectoralis. Porrò vox* אורים *eſt à Nomine* אור, *quod ita in ſingulari numero legitur Eſa. 44.16. &* תומים *ſic dicebantur, quia fuerunt* תמימים perfecta: *neq; Urim erant ipſa Thummim: Ex auro & argento fuerunt. Numerus eorum* (quot numero res fuerint) ידוע בראיות גמורים מהעליון והשפל *ſciri poteſt per rationes certas à* (mundo) *ſuperiori & inferiori. Sapiens intelliget. Fuerunt autem Ephod multa penes Sacerdotes, & cingulum quoq; habebant, ſed non Pectorale, nec Urim & Thummim. Et qui exercitatus erat in agendis circa τὰ Urim & Thummim, quæ in pectorali*

pectorali judicii fuerunt, iis poterat quoq; reſpondere aliquo modo ex Ephod ſolo, ſed non omni tempore. Quod ſi verò vellem pateſacere totum hoc arcanum, in majorem molem excreſceret, quàm univerſus hic meus commentarius. Non enim poteſt ea intelligere, מי שלא למד ספר חמורת וסוד מלאכת שמים *qui non didicit Geometriam vel Arithmethicam, & Aſtronomiam.* Hæc ille. Dicit quidem diſertè ſatis, quîd ſuo judicio non fuerint, quid verò fuerint, ego ex ejus verbis non poſſum eruere.

R. Aſarias cap.46. fol.150. col.1. ſcribit; ר״א נטה בבאורם לדברי אצטגנינות ככלי האסטרולביאו: *Aben Eſra inclinat circa explicationem illorum ad Aſtrologica, quaſi tale aliquod inſtrumentum fuerint.* Et Ramban: סבר ר״א להתחכם בענין האורים והתומים ואמר כי הם מעשה אומן כסף וזהב והאריך בעניניהם כי חשב שהם על הצורות שיעשו בעלי הכוכבים לדעת מחשבת השואל ולא אמר כלום *Exiſtimavit Aben Eſra, ſe ſapientiam magnam oſtentaturum de Urim & Thummim, & dixit, fuiſſe opus aurifabri vel argentifabri, prolixusq; eſt in explicatione illorum: nam exiſtimavit fuiſſe ſimile quid illis figuris ſeu inſtrumentis quæ faciunt Aſtrologi, ad ſciendum cogitationem ejus qui interrogat. Sed nihil quicquam dixit.* Item; *Quòd dicit*; Si R. Salomon vidiſſet reſponſionem Rabbenu Haji, non ita ſcripſiſſet; *nos eam vidimus & expendimus,* וידענו כי דעת ר״א לא נתכון אליה *& ſcimus, ſententiam Aben Eſra ei non eſſe ei comparandam.*

Et ſic ſunt Hebræorum Interpretum ſententiæ.

Ex reliquis Scriptoribus magna pars ſecundam ſententiam amplectitur: alii alia ſequuntur vel excogitant. Videamus aliquos.

Flavius Joſephus Antiquit. Judaicar. lib. 3. cap. 8. Pontificalem ornatum, & in ſpecie *Ephod* & *Choſchen* deſcribens, tantùm Gemmarum, nullam Urim & Thummim facit mentionem. Cap. 9. ubi de reſponſis è Pectorali datis agit, iterùm Gemmarum tantùm meminit. Lib. 8. cap. 2. ubi dè Templi Salomonici apparatu agit; *Parata erant*, inquit, *& Sacerdotales veſtes, in uſum Pontificum, annumeratis talaribus & epomidibus, atque logio* (Rationali ſeu Pectorali) *cum ſuis gemmis in univerſum mille.* E quibus videtur colligi, nihil peculiare vel diſtinctum à gemmis pectoralis illi fuiſſe Urim & Thummim.

Digitized by Google

Philo Judæus quid ſenſerit, non ſatis clarum eſt. Lib. 3. de Vita Moſis, ubi de Veſte Pontificali agit, de Gemmis pectoralis ſcribit: *In pectore quoq; aliæ gemmæ ſpectabantur fulgentes variis coloribus, ſimiles ſignaculis, ternæ quadruplici ordine. Hæ fuerunt inſertæ Rationali quod vocant: id erat quadrangulum duplicatum, pro baſi deſtinatum ferendis duabus Virtutibus,* Revelationi & Veritati (quomodo LXX. Gr. Urim & Thummim reddunt.) Et lib. 2. de Monarchia: *In pectorali* (ſummi Pontificis) *ſunt gemmæ 12. eximiis coloribus, ternæ ſerie quadruplici, ad exemplar ſigniferi circuli &c. Caterùm tota hæc pars, in quæ ſitæ ſunt, Rationale vocatur vero nomine, quoniam quicquid cælo continetur, fabrefactum ornatumq; eſt certis rationibus inter ſe congruentibus. Nam ibi nihil non ſuâ ratione nititur. Id Rationale geminus textus variat, quorum alter* Claritas *appellatur, alter* Veritas, &c. Quid per *Geminum Textum* hîc intelligat, obſcurum.

D. Hieronymus in deſcriptione Pectoralis præterit Urim & Thummim: in explicatione verò myſtica Veſtimentorum ſacrorum ſcribit: *Porrò quòd dicitur in ipſo Rationali δήλωσις, eſſe & ἀληθεία, id eſt, Manifeſtatio, atq; Doctrina, vel Veritas, hoc ipſum ſignificat, quòd nunquam in Dei ratione mendacium ſit; ſed & ipſa Veritas multis ſignis & argumentis monſtretur hominibus, & usq; ad mortales veniat.* Mens ejus videtur eſſe hæc; Ipſi Rationali duodecim gemmis ornato attribui duas has Virtutes, propter effecta quæ edidit per multivariarum illic gemmarum lucem, & rei interrogatæ certam & veram manifeſtationem; non quòd præter ea, quæ commemoravit, aliquid ulterius ei inditum fuerit, ſed quòd illa ipſa hanc vim & virtutem ediderint. Hinc ait; *Porrò quod dicitur in ipſo Rationali* (prout ſc. ille id deſcripſit) *δήλωσις eſſe & ἀληθεία.*

D. Auguſtinus lib. 2. Quæſtionum ſuper Exodum cap. 116. Et impones ſuper rationale judicii Demonſtrationem & Veritatem) *Quid ſibi hoc velit, vel in quali re, vel metallo poneretur ſuper rationale Demonſtratio & Veritas; quoniam talia dicit fieri in veſte Sacerdotis, quæ corporaliter fiunt; invenire difficile eſt. Fabulantur tamen quidam, Lapidem fuiſſe, cujus color, ſive ad adverſa, ſive ad proſpera, mutaretur quando Sacerdos intrabat in Sancta, & hoc eſſe quod ait;* Et

afferat

afferat Aharon judicia filiorum Iſraël ſuper pectus ſuum; *oſtendens videlicet in illa Demonſtratione & Veritate, quid de illis judicaverit Dominus. Quanquam poſſit intelligi, Demonſtrationem & Veritatem literis impoſitam ſuper* λόγιον. His poſtremis verbis videtur innuere Verba quædam ſcripta ſeu ſculpta τῷ λογίῳ impoſita, qualia ſunt Nomina Divina, quæ dicunt Hebræi. Unde colligo, fieri poſſe ut de hac ſententia aliquid ipſi innotuerit.

D. Chryſoſtomus Orat. 4. contra Judæos: Πάλιν ἐπὶ τῶν λίθων τῶν ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ ἀρχιερέως, ὅπερ ἐκάλουν Δήλωσιν, ἐγίνετό τις ἔλλαμψις, καὶ τὰ μέλλοντα ἐσήμαινε; *Rurſus è lapidibus qui erant in pectore ſummi Sacerdotis, quod vocabant Declarationem, relucebat fulgor quidam futura ſignificans.* Ille videtur ſenſiſſe Lapides ipſos pectoralis eſſe Declarationem ſeu Δήλωσιν, quam LXX. vocant. Et in eadem Oratione, ubi de Aharone agit veſtibus Sacris à Moſe induto; Ἐπέθηκε τὴν ἐπωμίδα, ἔζωσεν αὐτὸν καὶ συνέσφιγξεν; ἐπέθηκε τὸ λόγιον, καὶ ἐπὶ τὸ λόγιον τὴν Δήλωσιν καὶ Ἀλήθειαν. h. e. *Impoſuit ei humerale, præcinxit illum ac ſubſtrinxit* (cingulo humeralis) *impoſuit Rationale, impoſuit Declarationem & Veritatem.* Hic omninò putarim illum *Declarationem & Veritatem* vocare ipſos Lapides pectoralis ab effectu, cujus antea mentionem fecit.

Recentiorum Interpretum *non pauci* ſecundam ſententiam amplectuntur, quòd nihil aliud intelligatur per Urim & Thummim, quàm Lapides XII. pectoralis. Quam ſententiam eleganter, & iiſdem ferè rationibus, quibus Rabbi Aſarias, tuetur Joh. Brentius Comment. in Exodum, cujus verba adducit Paulus Fagius, Comment. in Paraphraſin Chaldaicam Exod. 28. authore quidem non expreſſo, ſed hoc elogio notato; *Eſt præterea alius quidam hac noſtrâ tempeſtate author non malus, qui in hunc locum ita ſcribit* &c. Franc. Vatablus item in ſuis Notis. *Alii* tanquam rem incertam, & in Scriptura non diſertè explicatam, in medio relinquunt: vel in hoc acquieſcunt, quòd fuerit aliquid, quod Moſes immediatè à Deo, ut Tabulas Legis, acceperit, & pectorali indiderit. Et certè difficile eſt definire quod Scriptura, procul dubio non ſine certo conſilio, reticuit. Sufficiat ſcire, fuiſſe quædam Symbola extraordinaria,

Digitized by Google

per quæ Deus Sacerdoti ſummo, ex ſingulari & præſentisſima Spiritus S. revelatione, voluntatem ſuam de rebus ritè quæſitis, patefaciebat.

Caput III.

Quo modo Interrogatio per Urim & Thummim facta fuerit?

CIrca modum & rationem ea conſulendi, quatuor veniunt conſideranda; 1. *Qualitas Conſulentis*, 2. *Qualitas Interrogati*. 3. *Qualitas Interrogationis*, 4. *Modus interrogandi*.

I. *Qualitas Conſulentis*. De hoc tradunt, requiri ut ſit vel Rex, vel Pater domus judicii, h. e. Præſes conſiſtorii vel ordinis Senatorii, aut Perſona alia publica in eminenti dignitate conſtituta, & Populo neceſſaria, ne authoritas Divini oraculi evileſceret, & in abuſum traheretur.

In Talmud Joma cap. 7. in Miſchnâ: אין נשאלין אלא למלך ולאב בית דין ולמי שהצבור צריך בו *Non conſulebantur Urim & Thummim, niſi pro Rege, vel Patre domus judicii, vel alio quo Eccleſia opus habet*. Rabbi Aſhu in Gemara fol. 73. col. 2. illud elicuit ex Num. 27. 21. ubi legitur; *Qui* (Joſua) *coram Eleazare Sacerdote ſtabit, & interrogabit eum de judicio Urim coram Domino, ad verbum ejus egredientur, & ad verbum ejus ingredientur*, הוא וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִתּוֹ וְכָל־הָעֵדָה *Ipſe, & omnes filii Iſraël cum eo, & totus cœtus*; הוא *Ipſe*, inquit, זֶה מֶלֶךְ hic eſt Rex; *Et totus Iſraël cum eo*; hic eſt Unctus ad Bellum, quem totus Iſraël in bellum ſequuntur; *Et totus cœtus*; הוא סנהדרין Hoc eſt totum Synedrium.

II. *Qualitas Interrogati*. Non quivis homo idoneus erat ad interrogandum, non etiam quivis Sacerdos poterat veſtimentum hoc induere, & interrogare, ſed ſolus הכהן גדול *Sacerdos ſummus*, שרוח הקדש שורה עליו *ſuper quo Spiritus Sanctus habitabat*, ſeu, Spiritus Sancti extraordinario dono inſtructus, legitimeque ad ſuum officium vocatus & inauguratus. Etenim, hoc

hoc in caſu ſcribunt, Sacerdotem, fruſtrà conſulentem Urim & Thummim, ceu indignum & illegitimum, fuiſſe ab officio remotum.

R. Levi ben Gerſon: לפי שזה כולו היה להעיר הנבואה לא היו נשאלים באורים ותומים אלא לכהן שרוח הקדש שורה עליו *Quia totum hoc inſerviebat ad excitandam Prophetiam; idcircò non conſulebantur Urim & Thummim, niſi per Sacerdotem, ſuper quo Spiritus S. habitat.*

In Talmud Joma in fine cap. 7. כל כהן שאינו מדבר ברוח הקדש ושכינה שורה עליו אין שואלין בו *Per nullum Sacerdotem conſulunt ea, qui non loquitur per Spiritum Sanctum, & ſuper quo præſentia Divina non habitat. Nam ecce de Tzadoko legimus quòd interrogaverit, & reſponſum acceperit, de Abijathare, quòd non acceperit*; ſicut dicitur; Et aſcendit Abijathar, donec finiret univerſus populus tranſire de civitate &c. 2. Sam. 15. 24. Ad hunc locum legitur in Sèder òlam cap. 14. *Cùm fugeret David à facie Abſalomi filii ſui, Abijathar fungebatur Sacerdotio, usq; dum aſcenderet in montem olearum, & interrogaſſet per Urim & Thummim*, ונסתלק אביתר מן הכהונה *& remotus fuit Abijathar de Sacerdotio ſummo, ſuffectusq; eſt in locum ejus Tzadok*; quia ſcil. literæ non fulgebant, & conjungebantur, vide R. Salom. in Talmud, & ad hunc locum Commentatores Hebræos.

Quòd Sacerdotis ſummi tantùm hoc munus fuerit, patet ex ſuprà adductis locis Scripturæ, ubi ejus tantùm fit mentio; tùm etiam ex praxi obſervatâ; tùm inſuper ex hac ratione, quòd ſolus Sacerdos ſummus Sanctum Sactorum ingredi, & coram Arca miniſtrare, & cultum Sacrum peragere potuerit.

Abarbenel in Deuteron. ſect. ברכה fol. 414. col. 1. probat id quoque ex eo quod ibi cap. 33. v. 8. Moſes dicit ad Levi: תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ quibus verbis vult comprehendi votum ad Deum pro tribu Levi, in hunc ſenſum; יהי רצון שיהיו תמיד לאיש חסידך *Sint quæſo Thummim & Urim tua perpetua Viro Sancto tuo!* & ſubindicari, Dignitatem hanc τῶν Urim & Thummim non fuiſſe ex donis & immunitatibus Sacerdotii, vel ex natura Sacerdotum, ſed eam datam fuiſſe tribui Levi מפני זכות אהרן שהיה חסידם *propter meritum Aharonis*, qui fuit Sanctus ipſorum

ipſorum, & primus, quem hoc privilegio ornatum Deus voluit: itaque ad neminem illam pertinere, niſi ad eos qui in officio & ſanctitate ipſi ſuccedant: longè enim aliam fuiſſe horum rationem, quàm Sacrificiorum & Oblatiônum; quia Urim & Thummim fuit Species Prophetiæ eximia, ideoque aliquid ſingulare, non cuivis Sacerdoti permiſſum & datum. Neque Urim & Thummim fuiſſe ex numero octo veſtimentorum Summi Sacerdotis, inter quæ & חשן ſeu Pectorale erat; atque inde etiam Exod. 39. inter ea non connumerari, neque de eorum factione quicquam legi, ſed aliquid quod ſuperaddendum fuerit à ſolo Moſe, & à nemine alio; ad indicandum, non Chóſchen ſeu Pectorale virtutem habere futura prædicendi, ſed Urim & Thummim.

Sic eſt conſtans Hebræorum ſententia. Itaque non poſſum hîc aſſenſum præbere eruditisſimo Cuneo lib. 1. de Repub. Hebr. cap. 14. ubi vult arguere, *ex 1. Sam. 30. v. 7. Davidem Regem Amiculum ſacrum Ephod ſibi applicaſſe, & eo indutum, conſuluiſſe Deum, an auſpicatò copias in hoſtes educturus eſſet*; idque tantâ confidentiâ, ut *Interpretes, ſecus hunc locum explicantes, eum pervertiſſe ſcribat, qui hic dormitaſſe, aut aliud egiſſe videantur*; ac *Judices appellet, qui vel leviter has literas attigerunt.* At ignoſcant mihi optimi, & dum viveret amicisſimi viri, manes, ſi hîc ab eo diſſentire cogar. Hunc ſenſum, quem ipſe ſpectat, 1. verba ipſa non neceſſariò inferunt, הַגִּישָׁה־לִּי non eſt, *Applica mihi*, ſed, *Applica pro vel propter me, in mei gratiam*: 2. res ipſa non patitur. Officium hoc erat proprium Summi Sacerdotis, in quod abſit ut dicamus, Regem Davidem turbulentâ & præcipiti hujusmodi actione involaſſe, vel Sacerdotem ſummum id ei indulſiſſe. Fruſtrà ille fingit, per Majeſtatis Regiæ eminentiam & plenipotentiam illum facere hoc potuiſſe: repugnat locus Num. 27. 21. unde Hebræi arguunt, *ipſum Regem per Sacerdotem ſummum conſulentem Urim & Thummim, coram eo ſtare debuiſſe*, Majemon. in הלכות מלכים cap. 2. 3. Reclamant Interpretes Hebræi in univerſum omnes, & Chriſtiani quoque plerique, qui, quod ibi narratur, à Davide modo conſueto & ordinario, per Sacerdotem ſummum, factum eſſe volunt.

III. *Qua-*

Digitized by Google

III. *Qualitas Interrogationis.* De hac ſcribit Abarbenel Exod. 28. & Deuter. 33. צריך שתהיה השאלה עצה בדבר כולל לכל העם ולא ישאל על דבר פרטי לאיש מן האנשים *Requiritur, ut interrogatio ſit conſilium, quod ſpectet negotium publicum totius populi, non de re particulari & privata alicujus, uti exponitur in Agendis diei ſeptimi Expiationum.* Idem ſibi voluerunt Talmudici verbis modò allegatis. Nimirum non licuit Sacrum hoc Oraculum conſulere de negotio privato, vel levi aliqua de cauſa, ſed de rebus publicis, ſpectantibus ad totius Reipublicæ & populi ſalutem, ut bello ingruente, vel aliâ calamitate, ut fame, peſte &c: urgente, uti exempla in Sacris literis conſignata docent. Hinc Tribuum nomina Pectorali erant inſerta, ut ſcirent, harum duntaxat causâ hoc beneficium ipſis indultum eſſe.

R. Levi ben Gerſon: ולפי שמחשבתו לא שוטטה אלא בבני ישראל בכללם ולא היו נשאלים באחד אחד מהם אלא בדברים הכוללים *Quia cogitatio Sacerdotis ſummi non occupabatur, niſi circa Iſraëlitas in genere, ideò non conſulebantur à quoquam niſi in rebus communibus & publicis.*

Addunt etiam, *non quærendum fuiſſe de duabus rebus ſimul, ſed tantùm de una: aut, ſi id factum fuiſſet, ad unam tantùm quæſtionem reſponſum factum eſſe; niſi tamen extraordinaria cauſa urgeret.*

De hoc ſcribunt in Talmud Babylonico, Joma cap. 7. f. 73. אין שואלין שני דברים כאחד ואם שאל אין מחזירין אלא אחד ואין מחזירין אלא ראשון וכו׳ ואם הוצרך הדבר לשנים מחזירין לו שנים שנאמר וישאל דוד בה׳ לאמר הארדוף אחרי הגדוד הזה האשיגנו ויאמר יי׳ אליו רדוף כי השג תשיג והצל תציל *Non interrogant duas res conjunctim, aut ſi quærunt, non reſpondetur niſi ad unam, & quidem primam: Si tamen neceſſitas duo requirat, reſpondetur ad utramq;, ſicut cùm David interrogavit, dicendo; 1. An perſequar turmam iſtam? 2. An aſſequar eam? Reſpondit ei Dominus, 1. Perſequere. 2. Aſſequendo aſſequeris, & liberando liberabis*, 1. Sam. 30. 8.

In Talmud Hieroſol. Joma, eodem libro & capite, fol. 44. col. 3. in Gemara ita hac de re legitur: ואין נשאלין שתי שאלות כאחת אם נשאלו אית תניי תני משיבו על הראשונה ואין משיבו על השנייה ואית תניי תני משיבו על השנייה ואינו משיבו על הראשונה · ואית תניי תני אינו משיבו לא על הראשונה ולא על השנייה · מאן דאמר משיבו על

הראשונה ואינו משיבו על השנייה מן הדא ויאמר דוד יי' אלהי ישראל וגו' היסגירוני בעלי קעילה בידו וגו' הירד שאול · דוד לא שאל כהוגן לא צורכה אלא הירד שאול ואם ירד היסגרוני בעלי קעילה בידו · מאן דאמר משיבו על השנייה ואינו משיבו על הראשונה מן הדא ויאמר דוד היסגירוני בעלי קעילה אותי וגומ' · מאן דאמר אינו משיבו לא על הראשונה ולא על האחרונה וישאל דוד ביי' לאמר ארדוף אחרי הגדוד הזה האשיגנו · דוד בקש עליה רחמים ה' אלהי ישראל הגד נא לעבדך · תדע לך שהרי שתים שאל והשיבו שלש ויאמר רדוף כי השג תשיג ונצל תציל : h. e. *Non interrogabantur duæ quæſtiones ſimul: quod ſi verò id factum fuit, eſt qui dicat, reſponſum fuiſſe tantùm ad priorem, non ad poſteriorem; alius dicit, reſponſum fuiſſe ad ſecundam, non ad primam: alius iterum dicit, neq; ad priorem, neq; ad poſteriorem reſponſum fuiſſe. Qui dicit*, reſponſum fuiſſe ad priorem, non ad poſteriorem; *colligit id ex eo quod de Davide legitur* 1. *Sam*. 23. 10. 11. Dixitque David, Domine Deus Iſraël &c. An tradent me viri Kehilâh in manum ejus? An deſcendet Saul, quemadmodum audivit ſervus tuus, Domine Deus Iſraël? indica quæſo ſervo tuo. Reſpondit Dominus, Deſcendet: *David hîc non interrogavit ita ut oportebat*, (h. e. non eo ordine quo debebat) *debuiſſet dicere*, An deſcendet Saul, & ſi deſcendat, an tradent me viri Kehilah in manum ejus? (ideò hoc ordine ei reſponſum datum fuit, ad id quod naturâ prius eſt.) *Qui dicit*, Reſponſum datum fuiſſe ad quæſtionem ſecundam, non ad primam; *probat id ex eo quod v*. 12. *habetur*; Dixit præterea David, An tradent viri Kehila me & viros meos in manum Saulis? Reſpondit Deus, Tradent. *Qui dicit, neq; ad primam neq; ad ſecundam reſponſum fuiſſe*, ex eo quod legitur 1. Sam. 30. 8. Et interrogavit David Dominum, dicendo, Num perſequar exercitum iſtum? Num apprehendam eum? *Hîc David duo interrogavit, & reſponſum datum fuit ei triplex*: Perſequere: comprehendendo comprehendes: & eruendo erues.

IV. *Modus interrogandi*. Hunc ita deſcribit Majemon. in הלכות כלי המקדש cap. ult. his verbis: כיצד שואלין עומד הכהן ופניו לפני הארון והשואל מאחריו פניו לאחורי הכהן ואומר השואל אעלה או לא אעלה · ואינו שואל בקול רם ולא מהרהר בלבו אלא בקול נמוך כמי שמתפלל בינו לבין עצמו *Quomodo conſulunt ea? Sacerdos ſtat facie ſuâ verſus Arcam converſâ, & conſulens retrò illum, facie ad tergum Sacerdotis*

dotis obverſâ, rogatq́ʒ (conſulens) *Aſcendam'ne aut non aſcendam? Non quærit voce altâ, neq́ʒ cogitando duntaxat in mente; ſed voce ſubmiſſâ, adinſtar ejus, qui ſolus orat.* Extant etiam in Talmud Joma, & alibi.

In libro Jalkut, fol. 248. col. 1. ex Siphre ita hæc referuntur, כ'צד שואלים באורים ותומ'ם · השואל פניו כלפי הנשאל ופניו כלפי שכ'נה נכו' *Quomodo interrogant per Urim & Thummim? Conſulens faciem ſuam dirigit verſus interrogatum, & hic faciem ſuam verſus Majeſtatem Divinam* (ad Arcam:) *Quod dicitur Numer.* 27. 21. ושאל לו Et interrogabit eum; שומע אני בינו לבין עצמו ת'ל במשפט האור'ם *an intelligere debeo, illum debere ipſum privatim interrogare? Nequaquam: quia additur,* במשפט האורים per judicium Urim: שומע אני בקול גדול *An voce magnâ & alta?* ת'ל ושאללו הא כיצד · עומד ומדבר בשפתיו וכהן גדול מש'בו על שאילותיו · שואלין לו בקול שנ' ושאל לו ולא מהרהר בלבו שנ' לפני יי' אלא כדרך שאמרה חנה בתפלתה שנ' וחנה היא מדברת על לבה *Nequaquam: dicitur*, Et interrogabit eum; *Quomodo? Stando ſc. & loquendo labiis ſuis, & Sacerdos reſpondebit ei ad petitiones ejus. Itaq́ʒ interrogandus eſt Voce, ſicut dicitur*; Et interrogabit eum; *ſc. non meditando in corde ſuo, ſicut dicitur*; Coram Domino; *ſed eo modò quo olim Hanna loquuta eſt in Precatione ſua, de qua dicitur*; Et Hanna loquebatur in corde ſuo, 1.Sam.1.v.13.

Cæterùm cùm Moſi denuntiatio Mortis à Deo facta eſſet, Numer. 23. v. 13. 14. Moſes de populi ſalute ſollicitus, petiit à Deo *Succeſſorem*, qui illum ducat & regat, v. 15. 16. 17. Deus nominat illi *Joſuam filium Nun*, &c. v. 18. 19. 20. & porrò inter alia de ejus Inauguratione v. 21. dicit; *Et coram Eleazare Sacerdote ſtabit, & interrogabit eum de judicio Urim coram* DOMINO: *ad verbum Ejus egredientur, Ipſe, & omnes Filii Iſraël cum eo, & tota congregatio.*

Hîc movet Abarbenel hanc Quæſtionem;

> *Quomodo Deus hîc dicat, Joſuam debere coram Eleaſare ſtare, & eum interrogare per Urim & Thummim; cùm tamen in tota ejus Hiſtoria nuſpiam legamus, vel illum, vel Iſraëlitas, Urim & Thummim conſuluiſſe; niſi primùm poſt ipſius mortem, Judicum cap. 1.?*

Digitized by Google

Inconveniens videtur, Deum aliquid in ſpecie, & tam ſolenni in actione præcipere, quod poſtea nunquam in actum educatur.

Itaque ad hoc evitandum, hunc locum ſic explicat, ut dicat; *Cùm legamus, Deum ſæpius ad Joſuam prophetico more loquutum; nuſpiam, quòd Joſua per Urim & Thummim interrogaverit, dicendum, verborum horum hanc eſſe expoſitionem;* לא יהושע יעמוד אלעזר שלפני אחרי מות משה כי אם עתה בחייו אחרי שסמך ידיו עליו. ויהיה תכלית העמידה עתה לפני אלעזר כדי שידעו כל ישראל שיהושע היה מנהיג את העם ואב בית דין יען וביען כפי הדין אין שואלים באורים ותומים כי אם מלך או אב בית דין ולכן עתה לפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו *quòd nunc & in præſenti jubeatur Joſua ſtare coram Eleaſare, non demùm poſt mortem Moſis; poſt impoſitas ſcilicet ei à Moſe manus. Tunc autem ſtare debuit coram Eleaſare in eum finem, ut totus Iſraël ſciret, Joſuam eſſe Ductorem populi, & Præſidem Synedrii conſtitutum; eò quòd de jure nemo poſſet interrogare per Urim & Thummim, niſi Rex vel Præſes Synedrii. Itaq; ut Jus hoc adeat, & de facto Princeps populi agnoſcatur & recipiatur, ſtatim coram Eleaſare Sacerdote ſtare debuit, & eum interrogare. Sic confirmatus, obligabantur poſtea, juxta os Joſuæ & prophetia ejus exire & introire, Eleazar ipſe, & totus Iſraël; eò quòd obventuræ ei eſſent Divinitùs prophetiæ, ut non opus haberet interrogare Urim & Thummim.*

Et Judic. cap. 1. ubi dicuntur Iſraëlitæ *poſt mortem Joſuæ interrogaſſe Deum, ſc. per Urim & Thummim;* ſcribit, id ideò factum, *quòd cum Joſua ceſſaverit quoq; donum Propheticum, quo inſtructus ille fuerit; ac propterea Iſraëlitæ neceſſe habuerint interrogare per Urim & Thummim poſt ipſius mortem.*

R. Aharon Aben Chájim, Feſſanus Arabs in lib. *Lef Aharon*, ad Judic. 1. v. 1. aliter: Vult ille, omninò Joſuam conſuluiſſe Dominum per Urim & Thummim in omnibus ſuis bellis, vi præcepti ipſi dati: ſed non modo conſueto & ordinario; ſcilicet illum privatim & ſolum hoc feciſſe ac interrogaſſe, quod aliâs ſolebant conſulentes proponere. Apponam ipſiuſmet verba: *Quamvis, inquit, fateamur, Joſuam bella ſua omnia juxta præſcriptum τῶν Urim geſſiſſe, quæ interrogavit, uti apparet ex Num. 27. 21.* Et coram Eleaſare Sacerdote ſtabit, וְשָׁאַל לוֹ & interrogabit eum de Judicio Urim; *attamen magna eſt differentia inter modum*

modum interrogandi, quo ipſe uſus eſt, & quo Iſraëlitæ poſt ipſius mortem, de quo Judic. c. 1. v. 1. Nam vivente Joſuâ Iſraëlitæ nunquam conſuluerunt Urim; ſed Joſua ipſe ſtabat coram Eleazare ושואל הדבר לעצמו לידע הוא מה יעשה *& interrogabat rem quam volebat pro ſeipſo, ut ſcilicet ipſe ſciret, quid faciendum eſſet:* ואליו לבדו היתה התשובה *ipſi quoq; ſoli factum fuit reſponſum; & ſecundum reſponſum illud acceptum ipſe ducebat & gubernabat populum; ita ut omnes ipſorum profectiones & caſtrametationes fuerint juxta præſcriptum ſolius Joſuæ. Hoc nempe ſibi vult Scriptura, dum ait;* Et coram Eleaſare ſtabit, & interrogabit eum de judicio Urim; *& ſtatim ſubjungens;* Juxta præſcriptum ejus egredientur, & juxta præſcriptum ejus ingredientur, ipſe, & omnes filii Iſraël; *quibus innuit, quòd ipſe debeat eſſe Interrogans* לעצמו לבד *ſolus; & poſtea rem oraculo acceptam referre ad Iſraëlem, & ipſis indicare quid facere debeant. Unde vides, quòd modus ejus Interrogandi* לא היה כפי חק ומשפט שאלת האורים *non fuerit ſecundum ordinarium modum interrogandi. Hinc dicunt Rabbini noſtri in Siphre ad Num. 27. 21.* וְשָׁאַל לוֹ *Et interrogabit* לו; an fortasſis ſolus & ſeorſim interrogabit; quia dicitur וְשָׁאַל לוֹ *Et interrogabit ſibi?* vel quomodo? *Loquendo* labiis ſuis; & Sacerdos ſummus reſpondebit ipſi ad interrogata ejus. *Horum verborum hæc eſt explicatio, Viderunt; pronomen relativum* לו *non poſſe referri ad Eleaſarum duas ob cauſas;* primò, *quia ſi Eleaſar intelligeretur, dicendum fuiſſet;* וְשָׁאַל מִמֶּנּוּ Et quæret ex eo; ſecundò, quia verba *hæc*, Et ſtabit coram Eleaſare Sacerdote; *forent ſuperflua; ſuffeciſſet enim ſi dixiſſet;* Et Eleaſarem Sacerdotem interrogabit &c. *Hanc ob cauſam ſtatuerunt, pronomen hoc relativum non referri ad Interrogatum, ſed ad Joſuam Interrogantem. Neq; etiam poſſumus dicere, quòd* לו *hic idem valeat, quod* לתועלתו propter utilitatem ſuam, in ſuum uſum; *interrogatio enim non fiebat niſi propter utilitatem totius Iſraëlis. Itaq; concluſerunt, cùm hic non intelligatur Interrogans & Interrogatus, mentem horum verborum eſſe; Interrogationem debere eo modo fieri, ut ipſi* (Joſuæ interroganti) *ſoli nota ſit, non alii* &c. Et quibuſdam interjectis: *Expoſitio loci Numer. 27. 21. eſt;* Et coram Eleaſar Sacerdote ſtabit; *ſolus ſc. ad accipiendam reſponſionem; non tamen neceſſe habebit quærere ex ipſo, ſed* שאל לו לעצמו *quæret pro ſeipſo, ſeu apud ſemetipſum; hac tamen cum condi-*

tione, ut id fiat בחתוך שפתיו *diſtinctâ motitatione labiorum, & ſermone in conſulendis Urim uſitato: & juxta os ſeu præſcriptum ejus deinde ipſi exibant & introibant, non ex præſcripto Urim* (ſc. immediatè; quia ipſi ea non conſulebant, ſed Joſua, & Joſua deinde ipſis edixit, quid faciendum eſſet.) *Hinc dicitur hoc loco Judic.* 1. 1. Et fuit poſt mortem Joſuæ, *ſignificans, aliquid novi eſſe factum poſt mortem Joſuæ, quod non fuerit factum ante mortem ejus; hoc nempe, quòd* Iſraëlitæ ipſi *interrogârint & conſuluerint Dominum, quod ante mortem ejus non fecerant. Vivente enim Joſuâ ipſi non interrogarunt, ſed Joſua ſolus.*

R. Levi ben Gerſon aliter, ſic ad Joſ. 1. ſcribens; וראוי שנדע שאין הרצון בזה שלא היו נשאלין באורים ותומים בימי יהושע כי התורה העידה כי בימי יהושע ג״כ ישאלו במשפט האורים· ואולם הרצון בזה כי אחרי מות יהושע הוצרכו לשאול מי יעלה בתחלה כו׳ *Sciendum eſt, horum verborum ſenſum non eſſe, quaſi nunquam interrogaſſent per Urim & Thummim vivente Joſuâ: teſtatur enim Scriptura, quòd ejus tempore etiam interrogarint de Judicio Urim* (Num. 27.) *ſed indicatur hîc tantùm, quòd poſt mortem ejus ipſis interrogandum fuerit, Quis aſcendere debeat in principio, primum agmen ducere, Dux illorũ eſſe?* &c.

Sic pientiſſimus Rex David ſæpiùs, & cùm fructu, hoc Oraculum conſuluiſſe legitur; veluti cùm Kehilæis eſſet ſuccurrendum, 1. Sam. 23. 2. 6. 9. quùm eidem Hebronem eſſet concedendum, 2. Sam. 2. 1. quùm bellum cum Philiſteis eſſet gerendùm, 2. Chron. 5. 19. quùm cauſa famis diuturnæ inquirenda, 2. Sam. 21. 1. Sic cùm David à Saulo fugiſſet ad Regem Moab in Mitzpa, Achimelech filius Achihu ſacerdos conſuluit pro eo Dominum, 1. Sam. 22. 10. quod poſtmodùm etiam graviter ei à Saule exprobratum fuit, v. 13. &c.

Non prætereundum hoc loco, quod Hebræi ſcribunt de Uſu hujus Oraculi in Sorte; quòd videlicet in uno eodemque negotio, unà cum Sortitione, majoris certitudinis causâ, Urim & Thummim etiam conſulta fuerint: Ex. Gr.

NUMEROR. 26. ubi de dividenda inter XII. tribus terrâ Canaan agitur, dicitur v. 55. 56. אַךְ בְּגוֹרָל יֵחָלֵק אֶת הָאָרֶץ *Veruntamen ſorte dividetur terra*, per nomina tribuum patrum ſuorum hæreditatem accipient; עַל פִּי הַגּוֹרָל תֵּחָלֵק נַחֲלָתוֹ בֵּין רַב לִמְעָט

Juxta

Juxta os h. e. *præſcriptum ſortis dividetur hæreditas ejus inter multum & paucum.*

Ad hunc locum ſcribit R. Salomon in ſuis Commentariis: *Fecerunt diſtributionem* על ידי גורל והגורל היה על פי רוח הקדש כמו שמפורש בבבא בתרא *per ſortem, & ſors fiebat per Spiritum Sanctum, ſicut explicatur in Talmud Bava bathra.* Locus ille extat cap. 8. fol. 122. col. 1. לא נתחלקה אלא באורים ותומים שנ' על פי הגורל · הא כיצד · אלעזר מלובש באורים ותומים ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו וקלפי של שבטים וקלפי של תחומין מונחים לפניו והיה מכוין ברוח הקדש ואומר זבולון עולה תחום עכו עולה עמו טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו זבולן בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום עכו · וחוזר ומכוין ברוח הקדש ואומר נפתלי עולה תחום גינוסר עולה · טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו נפתלי טרף בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום גינסר וכן כל שבט ושבט: *Non diviſa fuit terra, niſi per Urim & Thummim, ſicut dicitur*; Juxta os Sortis. *Quomodo ergo id fiebat? Eleaſar induebat Urim & Thummim, & Joſua cum toto Iſraële ſtabant coram eo,* (illum ſc. de ſingulis interrogantes) *ante ipſum poſita erat Urna, in qua Schedis inſcripta erant* 12. *Nomina tribuum, & Urna alia, in qua erant Nomina duodecim Terminorum* (terræ Canaan dividendæ.) *Per Spiritum Sanctum ergo reſpiciens* (ad Urim & Thummim) *dicebat ex. gr.* Aſcendet Sebulon, & cum eo terminus Acho: *quo dicto miſcuit Urnam Tribuum & manu immiſſâ Schedam eximens, aſcendit* Sebulon *ex Urna primâ; ex altera Urna, Terminorum ſc.* Terminus Acho. *Iterum per Spiritum Sanctum inſpiciens Urim & Thummim, dicebat;* Aſcendet Naphtali, & cum eo Terminus Ginoſar ſeu Genneſareth; *Immittente ipſo manum in Urnam tribuum, aſcendit, prout dixerat, Naphtali; in urnam Terminorum*, Ginoſar. Et ſic de reliquis. Hac Traditione docent, quòd Sortem præceſſerit prophetia quaſi & prædictio per Urim & Thummim, quò ſc. poſtea tanto certiores eſſent de Sorte cuique cadente. Hinc ſcribit R. Salomon in Gloſſa ſua; *Interrogabant per Urim & Thummim priùs quàm manum in Urnam ſortium immitteret:* ובכך מתקררת דעתן של ישראל שרואים שהגורל היה עולה כמו שנתנבא תחילה ויודעים שחלוקה ישרה היא ולא היו מרננים בדבר השבטים המרובים *hac enim ratione ſatisfiebat animo Iſraëlitarum, quando videbant Sortem ita cadentem, prout prædictum erat, & ſcirent, diviſionem eſſe rectam: neq;*

murmu-

Digitized by Google

murmurandi occaſionem habuerunt contra illas tribus, quibus per Sortem amplior portio contigit.

Idem habetur in Tanchúmah mihi fol. 81. col. 4. his verbis: מעשה נסים היה בגורל אלעזר הכהן לובש אורים ותומים וקלפי התורלות לפני יהושע שנ׳ וירתי לכם גורל פה לפני יי׳ אלהינו׳ ועד שלא יעלה גורל אלעזר אומר ברוח הקדש גורל שבט פלוני עלה שיטול במקום פלוני׳ ומנין שהגורל מדבר שנ׳ על פי הגורל׃ h. e. *Res miraculoſa fuit in Sorte. Eleaſar indutus erat Urim & Thummim, & Urna ſortium erat coram Joſua, ſicut dicitur*; Et projiciam vobis ſortem hîc coram Domino Deo noſtro, Joſ. 18. 6. *Antequam verò aſcenderet Sors, Eleazar dicebat per Spiritum Sanctum*; Hæc vel illa tribus N. N. aſcendet, & portionem ſuam accipiet in loco vel termino N. N. *Unde verò habemus, quòd Sors loquuta fuerit? Ex eo quod dicitur*; Juxta os ſortis. Sic in Bemídbar rabba, ſectione פנחס fol. 281. col. 2.

Josuæ VII. capite, in hiſtoria Achanis, qui de anathemate urbis Jericho nonnulla clàm ſuſtulit & intervertit, cauſaque fuit cladis ſequentis, quam Iſraëlitæ à viris Ai paſſi ſunt, de inquiſitione in Authorem illius furti ſic Deus præcipit Joſuæ, v, 13. 14. 15. *Surge, præpara populum, & dicas, Præparate vos in craſtinum: ſic enim dixit Dominus Deus Iſraël, Anathema eſt in medio tui Iſraël: non poteris ſtare coram inimicis tuis, donec abſtuleritis anathema è medio veſtri: Accedetiſq; manè* לְשִׁבְטֵיכֶם *ſecundum* (vel, Ad) *tribus veſtras: & tribus quam deprehendet* Dominus, *accedet per familias: & familia, quam deprehendet* Dominus, *accedet per domus: & quam deprehendet* Dominus, *accedet per viros: Qui autem deprehenſus fuerit in anathemate, comburetur igni* &c.

Circa hæc quærunt Hebræi;

Quo modo iſta inquiſitio facta, & Author deprehenſus fuerit?

Cauſa quærendi, quia modus ille non exprimitur in textu. Communiter volunt, Sorte rem fuiſſe tranſactam. Aharon Aben Chájim, in *Lef Aharon* vult, *Signo in vultu proditum fuiſſe authorem ſceleris; Cùm enim ſe ad Arcam coram Deo ſiſterent, Eorum qui innocentes erant, faciem ex præſentia Dei ſingulari nitore & ſplendore illuſtratam; Rei autem faciem ſqualidam & triſtem; ſicq; miraculosè Reum proditum fuiſſe.* Kimchius ſcribit, quoſdam dicere, כי העבירום לפני הארון והנלכד הוא שהיה הארון קולטו שלא היה יכול לזוז משם

quòd

quòd tranſire fecerint eos ante Arcam, & reum Arca detinuerit, ut non poſſet inde movere pedem. Cui ſimile vide ſup. pag. 226.

Idem ſcribit, alios dicere; כי העמיד כל השבטים לפני האורים והתומים ואבני החשן היו כתובים בו שמות השבטים ומי שאבנו כהה הוא הנלכד וכהה אבנו של יהודה · ולדעת המשפחות והגברים עשו בקלפי על פי הגורל׃ *quòd ſtiterit omnes tribus coram Urim & Thummim, & Pectorali, in quo ſcripta erant Nomina tribuum: Cujus tribus Lapis obſcurabatur, illam fuiſſe captam ſeu deprehenſam. Itaq; obſcuratum fuiſſe lapidem tribus Juda, & ſic eam ream deprehenſam. Ad dignoſcendas autem familias & viros, adhibitam fuiſſe Sortem.* Idem ſcribit R. Salomon. Deſumpta hæc videntur ex libro antiquiore Pirke R. Elieſer, in quo cap. 38. hæc leguntur: ראה יהושע בשנים עשר אבנים של כהן גדול שהן כנגד י״ב שבטים וכל שבט שהיתה מצוה בידו היתה מניחה אורה וכל שבט שהיתה בידו דבר עבירה לא היתה מניחה אורה וידע ששבט יהודה מעל בחרם והפיל גורלות ונלכד עכן שנאמר וילכד עכן בן כרמי וגו׳׃ *Inſpexit Joſua duodecim lapides Sacerdotis ſummi* (in pectorali) *qui reſpondebant duodecim tribubus.* (poſteaquam ſc. coram Arca Domini in faciem procidiſſet) *Tribus, in cujus manu præceptum erat* (h. e. quæ erat innocens, extra culpam,) *ejus lapis lucem ſuam emittebat; in cujus verò manu erat transgresſio, illius lapis nullum emittebat fulgorem. Et ſic cognovit, quòd tribus Juda prævaricata fuerit in anathemate: Poſtmodùm jecit ſortes, & deprehenſus fuit Achan, ſicut dicitur;* Et deprehenſus eſt Achan filius Carmi, v. 18.

R. Samuel Laniado addit, duos hos modos, per Urim ſc. & Sortem, indicari phraſi hac ילכדנו יי. *Quam deprehenderit* DOMINUS, quæ primò adhibetur in inquiſitione Tribus, deinde de Familia, v. 14. Contrà autem objicit; ומאי קאמר חד לישנא בכולהו דמשמע דהכל חד · ותיבת יי דקאמר לא דייק שפיר · אמנם למ״ד שע״י הארון נלכדו כולם ניחה שפיר לשון יי והלכידה על ידו ית׳ *Quòd eadem phraſi utitur de omnibus* (ſeu, de utroque medio) *hoc videtur docere, omnia uno & eodem modo facta eſſe. Sed adhibitum utrobiq; Nomen Tetragrammaton utiq; huc nō quadrat, vel differentiam hanc admittit. Quadrat autem eleganter juxta eorum ſententiam, qui docent, Deprehenſionem fuiſſe factam per Arcam!* Unde ſic concludit; הן אמת דקרא דויקרב את ישראל לשבטיו דייק שפיר למ״ד שנלכדו ע״י

אורים ותומים דתיבת לשבטיכם ר״ל לאבנים המיוחדים לשבטיכם כדי שמתוכם יתברר הענין *Quòd deprehenſi fuerint per Urim & Thummim*, *id nos docet eleganter quod dicitur*; וַיַּקְרֵב אֶת־יִשְׂרָאֵל לִשְׁבָטָיו Et accedere fecit Iſraëlem ad tribus ſuas; *quod item cùm Joſua diceret*, וְנִקְרַבְתֶּם לַבֹּקֶר לְשִׁבְטֵיכֶם *voluerit dicere*; Appropinquate, vel, Accedite ad Lapides tribubus veſtris conſecratas (in pectorali,) ut per illos eluceſcat veritas. Idem poſtea ex iiſdem his verbis; *Et accedere fecit Iſraëlem ad tribus ſuas* (ut ipſe quidem intelligit, & explicat,) colligi ſcribit hoc ulteriùs; *quòd Lapis non obſcuratus fuerit, niſi Reus anathematis præſens ibi adſtiterit, vel ſaltem Tribus illa, è qua prævaricator fuit. Quod ſi enim, inquit, aliter fuiſſet, ad quid citandi fuiſſent Iſraëlitæ ad pectoralis lapides inſpiciendos, & videndum, cujus lapis obſcuretur? Itaq; præſentia prævaricatoris cauſabatur obſcurationem lapidis.*

Hæc illi, quæ ſuo loco relinquimus. Occaſione Urim & Thummim non omittenda videbantur.

Aliud exemplum hujus rei videtur præbere I. Sam. X. hiſtoria Electionis Regis Saulis. Cùm enim in Mizpa electio illa publicanda & confirmanda eſſet, ſic legimus v. 17. & ſeqq. *Et convocavit Samuel populum ad* DOMINUM *in Mitzpa, & dixit ad filios Iſraëlis; Ego eduxi Iſraëlem ex Aegypto, & liberavi vos de manu Aegyptiorum, imò dè manu omnium regnorum opprimentium vos. Vos autem abjeciſtis hodiè Deum veſtrum, qui ſervat vos ab omnibus malis veſtris, & anguſtiis veſtris, dixiſtiſq; ei; Regem pones ſuper nos. Nunc ergo ſtate coram* DOMINO *per tribus veſtras, & per millia veſtra. Et quum applicaſſet Samuel omnes tribus Iſraël, capta eſt tribus Binjamin. Applicuit præterea tribum Binjamin per familias ſuas, & capta eſt familia Matri, & captus eſt Saul filius Kis: requiſieruntq; eum, & non inventus fuit. Coſuluerunt itaq;* עוד *iterùm* DOMINUM, *an rurſus veniet* (vel, *an rurſus venit*) *huc ille vir? & reſpondit* DOMINUS; *Ecce abſcondit ſe inter vaſa.*

Hic iterùm quærunt, *Quomodo hæc inquiſitio facta fuerit?*

R. D. Kimchi vult per Urim & Thummim: State coram DOMINO) *Nam ſi Samuel eis dixiſſet*; Saul regnabit ſuper vos; *reliquæ tribus ipſi invidiſſent*, אם לא היה נלכד באורים ותומים *niſi deprehenſus fuiſſet per Urim & Thummim. Hoc ſcilicet ſibi vult*

quod

quod dicitur לפני יי Coram Domino; שהיה שם כהן ואורים ותומים והיו שואלים בהם *adfuit enim ibi Sacerdos, cum Urim & Thummim, quæ conſulebant.*

R. Levi ben Gerſon ſimpliciter *Sortis* meminit: הנה על פי הגורל נפלה המלוכה לגורל לשאול *Juxta Sortem cecidit Regnum in ſortem Sauli.* Sic R. Salomon: *Etiamſi non adeſſet Saul, ſors tamen in ipſum cecidit: Nomina enim illorum ſcripta habebantur in Schedulis, quas arculæ ſeu urnæ indebant, è qua Sacerdos, manu immiſſâ, ſchedulas extrahebat.*

Abarbenel vult *utraq; conjuncta fuiſſe*, eodem modo ut ſuprà in diviſione terræ.

In Medraſch Tanchúma; *Quisquis fugit Dominatum, eum Dominatus ſequitur. Saul fugit eum, cùm regnare deberet, ſicut dicitur*; Et conſuluerunt iterùm Dominum, an rurſus venturus eſſet ille vir! Et reſpondit DOMINUS, En abſconditus eſt אֶל הַכֵּלִים apud vaſa. *Nempe, quando venerunt, & ei annuntiarunt electionem Regiam, dixit ipſis; Non ſum idoneus ad Regnum; ſed quærite ex Urim & Thummim: ſi aptus inveniar, en adſum; ſi non, quamprimùm dimittite me.* Dùm illi עוד rurſus interrogarent DOMINUM, ille ſe è veſtigio abdidit, uſq; dum *interrogationem feciſſent per Urim & Thummim.* DOMINUS *reſpondit*; הִנֵּה הוּא נֶחְבָּא אֶל הַכֵּלִים Ecce abſcondit ſeſe ad vaſa, *h.e. ad Urim & Thummim*: (h.e. donec ex illis veritatem rei, & quid ſibi faciendum cognoſcat, abſcondit ſe) *fugit honorem, & honor ſequitur eum* &c.

Utrum prius, quod de *Applicatione tribuum ſingularum, & captione tribus Benjamin* dicitur, de Urim & Thummim, vel de Sorte ſit intelligendum, non ita certò liquet: at poſterius, quod dicitur; *Et conſuluerunt, vel interrogarunt* DOMINUM, exiſtimarim ego de Urim & Thummim rectè accipi. Hæc enim ratio loquendi de illis, eſt familiaris.

Caput IV.

Quo modo, & quâ Virtute, Reſponſa per Urim & Thummim data fuerint?

De modo quo Sacerdos per Urim & Thummim conſultus, Reſponſum Divinum acceperit, ſequentia ex Hebræis eruuntur.

Primò volunt nonnulli, factum id eſſe per Vocem editam, & ab ipſo auditam. Hujus ſententię mentio fit in Talmud Hieroſol. Joma cap. 7. אית תניי תני הקול היה שומע *Sunt quidam Doctores qui tradunt, illum audiviſſe vocem*, ſicut nempe de Moſe dicitur Numer. 7. 89. *Et audivit vocem.*

Verùm iſta ſententia non eſt recepta, quod ego ſciam, ab authoribus.

Secundò ergo communis ſententia eſt, Reſponſa data fuiſſe in Lapidibus pectoralis, & literis illic inſculptis; idque mediantibus Urim & Thummim, ita ut per illud vel ea, quæ vocabantur Urim, literæ reſponſum continentes certâ ratione eluxerint in oculos Sacerdotis; attamen confusè; per ea, quæ vocabantur Thummim, literæ illæ vel confluxerint in ordinem quo legi debebant, vel exteriùs prominuerint, vel, occultè Sacerdotis menti & animo inſpiratum fuerit, quomodo conjungi debeant & legi. Non quòd iſta Urim & Thummim per ſe hanc virtutem & efficaciam habuerint; ſed quòd, accedente Spiritus Sancti miraculoſâ operatione, per hoc medium à ſe præſcriptum & ordinatum, Deus voluntatem ſuam, pro ſuo beneplacito, manifeſtaverit. Non ipſa Urim & Thummim conſulebantur, ſed Deus per illa: & hic etiam erat, qui reſpondebat. Vide 1. Sam. 28. v. 6. Joſ. 1. v. 1. 1. Sam. 23. v. 2. 2. Sam. 2. 1. & cap. 5. 19. &c. Hinc etiam gratiam hanc per Urim & Thummim prædicendi futura, & oracula edendi, referunt Hebræi ad Prophetiæ gradum, quem Spiritum

San-

SANCTUM vocant, & inferiorem faciunt Prophetiâ verâ; ſuperiorem *Filiâ vocis*, quam vocant, cujus uſum ſucceſſiſſe volunt ſub Templo ſecundo, deficiente Prophetiâ, & Urim ac Thummim. Hanc volunt fuiſſe vocem è Cœlo quaſi vel Nubibus prorumpentem, & oracula edentem, de qua Lector conſulere poteſt Lexicon noſtrum Talmudicum.

Sed de his audiamus Authores quoſdam ipſos.

Antiquiores parciùs hac de re loquuntur

In Jalkut ex libro Siphre: כיצד עושות ר׳ יוחנן אמר בולטות ריש לקיש אמר מצטרפות׳ הא לא כתיב צ׳די׳ אמר ר׳ שמואל בר רבי יצחק אברהם יצחק ויעקב כתיב שם ׳והא לא כתיב טי׳ת׳ אמר רב אחא בר יעקב שבטי ישורון כתיב שם *Quomodo faciebant* (ſc. Urim & Thummim? quomodo reſponſum patefaciebant?) *Rabbi Jochanan dixit, Prominebant literæ* (ut quæ lapidibus in profundum inſculptæ erant, exteriùs prominerent, & ſic dignoſcerentur,) *Reſch Lakiſch dixit; Conjungebantur & confluebant. Atqui* Tzade *non aderat* (in literis ſc. nominum duodecim Tribuum; atque ita non omnes & ſingulæ voces exprimi potuerunt!) *Propterea Rabbi Schemuel, filius R. Iſaac dixit; Aſcripta etiam erant Nomina,* אברהם, יצחק, יעקב) & ſic in Nomine יצחק aderat Tzade.) *Atqui ſic nondum aderat Teth! Raf Acha filius Jacob dixit; Scriptum etiam illic erat inſuper;* שבטי ישורון (& ſic in voce שבטי etiam habebatur Teth.) Idem habetur in Talmud Babyl. Jóma fol. 73. col. 2.

In Zohar in Exod. f. 105. col. 4. edit. Crem. ת״ח כד אינון אתוון משקען תמן בההוא חילא נהרין אתוון אחרנין דגליפו באינון שמהן דשבטים ונהרין או אתחשכאן׳ וכלא בההוא רזא דאינון אתוון דשמהן קדישין כדקאמרן׳ ואינון אתוון דשמהן קדישין אינון אתיין על רזא דאורייתא וכלהו עלמין אתיין ברזא דאילין אתוון׳ אילין שמהן הוו גניזין משקען תמן ושמהן דשבטים הוו בלטין אתוון דלהון לעילא׳ ועל דא כלא ברזא דאינון אתוון וכלא אוקימנא: *Tradunt Sapientes: Quando literæ illæ, quæ ibi ſunt occultatæ,* (Nominum ſc. Divinorum) *lucent, tùm literæ aliæ, in quibus ſculpta ſunt Nomina tribuum, lucent vel obſcurantur; omnia enim fiunt per myſterium literarum Nominum illorum ſanctorum, de quibus diximus. Iſtæ verò literæ Nominum Sanctorum, docent de Secreto Legis; quin & omnia ſecula veniunt per myſte-*

Digitized by Google

rium illarum literarum. Nomina iſta abſcondita erant illic profundè; ſed literæ nominum tribuum in altum eminebant, idq; virtute literarum illarum ſecretâ.

Paulò pleniùs & planiùs iſta exponunt Recentiores.

Majemonides in הלכות כלי המקדש cap. 10. ſ. 11. כיצד שואלין *Quomodo interrogant? Sacerdos ſtat facie ſuâ verſus Arcam, conſulens retrò eum, vultu verſus Sacerdotem, & dicit Ex gr.* Aſcendam? *vel*, Non aſcendam? &c. ומ״ד רוח הקודש לובש את הכהן ומביט בחשן ורואה בו במראה הנבואה עלה או לא עלה באותיות שבולטות מן החושן כנגד פניו · והכהן משיבו ואומר לו עלה או לא תעלה *&, poſteaquam interrogavit, Spiritus Sanctus è veſtigio induit Sacerdotem, qui intuens Pectorale, videt in eo per Viſionem Propheticam* עלה Aſcende, *vel*, לא תעלה Non aſcende, *in literis è pectorali extùs prominentibus è regione faciei ejus. Unde Sacerdos reſpondens dicit conſulenti*, Aſcende, *vel*, Non aſcende. Sic in libro Móre par. 3. cap. 45. refert, *Sacerdotes per Urim & Thummim interrogantes, inter eos qui loquuntur per Spiritum Sanctum.* Item Coſri par. 4. ſ. 15.

R. Bechai ad Deuteron. 33. 8. אורים ותומים היתה מדרגה ממדרגות רוח הקדש והכהן המלובש בחשן אשר בו אורים ותומים נתונין בין כפליו היה מתלבש באלו ברוח הקדש *Urim & Thummim fuit è gradibus Spiritus Sancti: etenim Sacerdos indutus pectorali, in quo erant Urim & Thummim, induebatur ſimul Spiritu Sancto.*

R. Moſes Nachmanides in Leg. mihi fol. 70. col. 3. *Urim & Thummim fuerunt Nomina Sancta*, מכחם יאירו האותיות מאבני החשן אל עיני הכהן השואל במשפטם *quorum virtute literæ lucem emittebant è lapidibus pectoralis in oculos Sacerdotis interrogantis de judicio illorum. Exempli gratiâ; Cùm interrogabant*, מי יעלה לנו אל הכנעני בתחלה להלחם *Quis aſcendet nobis primus contra Cananæum ad pugnandum? tùm Sacerdos* היה מכוין *animo ſuo intendebat ad Nomina quæ vocabantur* URIM, *& luxerunt in oculis ejus literæ Nominis* יהודה Jehudah; *deinde eluxit porrò*, Jod *ex* לוי; Ajin *ex* שמעון; Lamed *iterum ex* לוי; He *ex* אברהם, *cujus nomen ibi etiam ſcriptum erat ex ſententia Rabbinorum noſtrorum, vel ex nomine* יהודה. *Literis verò iſtis ſic elucentibus, nondum ſcivit ordinem & collocationem illarum: nam ex literis iſtis* יהודה יעלה *aliæ quoq; confici poſſent voces, veluti*, הרי הד עליה; *vel*, ה׳ על יהודה. *& aliæ plures.*

plures. Ideò fuerunt illic alia Nomina Sancta, quæ vocabantur THUMMIM, מכחם יהיה לב הכהן תמים בידיעת ענין האותיות שהאירו לעיניו *quorum virtute animus Sacerdotis perficiebatur, ut ſciret ſenſum literarum illarum, quæ emicuerunt in oculos ejus. Cùm enim mente ſuâ intentus fuit in Nomina* URIM, *& per illa lux ei affulſit; ſtatim animo ſuo ſe convertebat ad Nomina* THUMMIM, *dum adhuc literæ illæ lucerent; & in mentem illi venit* (per Spiritus S. ſcilicet illuminationem) *illas ita conjungendas* יהודה יעלה JEHUDAH ASCENDET. *Et hic fuit Gradus aliquis Spiritus Sancti, inferior Prophetiâ, ſuperior autem Filiâ vocis, quâ utebantur ſub Templo ſecundo, poſteaquam & Prophetia, & Urim ac Thummim deſiiſſent.*

Hanc Nachmanidis ſententiam calculo ſuo approbat R. Bechaj in Legem fol. 106. col. 2. Et fol. 183. col. 1. ad; *Et conſulet eum de judicio Urim*; ſcribit; *Non meminit hîc τῶν Thummim; unde arguitur,* כי האורים עיקר השמות *quòd* Urim *fuerint Nomina principalia, quorum virtute literæ lucem præbebant in oculos Sacerdotis, ad prænoſcenda ex illis futura;* Thummim *autem inſervierunt tantùm ad combinandas ritè illas literas &c. Ideò mentionem hîc facit tantùm ejus quod principale erat, & reticet Thummim. Nunquam tamen illa ſine his fuerunt;* כי שניהם דבר אחד Nam *utraq; erant res eadem, & conjunctæ eam perfectam exhibebant &c.*

R. Levi ben Gerſon: *Quidam priſcorum dicunt, quòd in pectorali fuerint Scripturæ Nominis Tetragrammati, & eàm ſcriptionem Moſes fecerit. Et ſanè hoc conveniens & veriſimile admodum mihi videtur; volo dicere, quòd Urim & Thummim fuerint res quæpiam Scriptæ, & Pectorali indita:* והנה האורים והתומים היו מעירים הנבואה כשהיה הכהן ראוי לה כשהוא מסתכל בהם ולזה אמר עליו ונשא אהרן משפט בני ישראל על לבו · וזה כי השמות הכתובים בחשן היו סבה אל שתשוטט מחשבת הכהן בישראל והאורים והתומים היו סבה להגיע הנבואה לו מצד התבוננותו בעצם הסבה הראשונה ויתבודד מפני זה שכלו מבין שאר כחות הנפש אשר הוא סבה להגעת הנבואה במה ששוטטה המחשבה בו · ולזה ישא אהרן באמצעות האורים והתומים משפט בני ישראל על לבו וכו' *Ecce autem Urim & Thummim excitabant Prophetiam, ſiquidem Sacerdos idoneus ad eam fuerit, dum ea contemplatus eſt. Ideò dicitur;* Et feret Aharon judicium filiorum Iſraël ſuper cor ſuum; *quia videlicet Nomina in pectorali ſcripta cauſabantur, ut Sacerdos cogitationibus*

tionibus ſuis totus occuparetur de Iſraëlitis (quorum nomina ibi conſpiciebat ;) : *Urim & Thummim cauſa fuerunt, ut pertingeret ad eum Prophetia de eo quod cogitatione ſuâ verſabat. Hinc portabat Aharon,* באמצעות אורים ותומים *mediantibus Urim & Thummim, judicium filiorum Iſraël ſuper cor ſuum, ut Scriptura loquitur.* Et quia Urim & Thummim fuerunt principale, ad quod reſpiciebatur ideò veſtimenta iſta (Chóſchen & Ephod) vocantur Urim & Thummim, ut Eſræ 2.63. & Deuteron. 33.8. Numer. 27. 21. Poſtea ulterius de his philoſophatur, & ex Urim facit ההתחלות ההיולאניות *Principia Materialia, & ex* Thummim התחלות הצוריות *Principia formalia*; &c. quæ huc referre nihil attinet.

R. Abraham Seba in Tzerór hammór : לפי דעת ז"ל במקומות רבים מהנגלה אמרו כי שאלת הכהן היתה נודעת באותיות שמות בני ישראל שהיו בולטות וכן באבנים שהיו מאירות או היו חשוכות · ועל זה נקראו אורים שמאירים ותומים שמשלימים האותיות : h.e. *Juxta ſententiam Rabbinorum noſtrorum pluribus in locis, evidenter habetur, quòd ſtatuerint, Interrogationem Sacerdotis notam factam eſſe per literas Nomiuum filiorum Iſraëlis, quæ prominebant tùm, & quidem per lapides, qui vel lucebant, vel obſcuri erant. Et hac de cauſa etiam vocabantur* אורים*, quia illuminabant,* & תומים*, quia perficiebant literas* (per combinationem illarum, ut ſuprà dictum.)

Don Iſaac Abarbenel paulò aliter, quàm ſuperiores, rem explicat, poſt recitatam illorum ſententiam ita ſcribens: ויותר נכון בעיני בדבר הזה לומר שלא היו האותיות מאירות כולן יחד לשיסופק הכהן בסדורם אבל בהיות השאלה על המשל שזכרתי מי יעלה לנו בתחלה היה הכהן מביט בשמות השבטים המפותחים באבני החשן · ורוא' ראשונה שהיה מאיר שם יהודה ויקח בלבו ויאמר יהודה הוא · אחר כך יחזור להביט וכבר אינו מאיר שם יהודה כי כבר עשה הוראתו אבל יראה שמאיר לעיניו מחדש יו"ד מלוי או מאחד משאר השבטים ואין מאירה אות אחרת · ויאמר בלבו הרי יש לנו יהודה ויש לנו יו"ד ותפסק האור מהאות ההיא · עוד ישוב להביט ויראה ע"ין של שמעון שמאירה לעיניו ויחברה הכהן בלבו אל היוד ויפסק אור האות ההוא · עוד ישוב הכהן להביט באותיות ויראה למ"ד זבולון שהאירה ויחברה בלבו עם הי"וד והע"ין שכבר האירו מקודם ויפסק גם אור הלמד · עוד ישוב הכהן ויביט והנה האיר לפניו הה"א של יהודה לבדה ויחברה בלבו לשאר האותיות שכבר היו בידו ותושלם לו התשובה ונבראותו

Digitized by Google

ובראותו שאין אות אחרת מאירה ישיב שואלו דבר יהודה יעלה · ובזה האופן יתחייב שתצא התשובה מסודרת · והענין כלו הוא כהארת האותיות לעיניו · ולכן נקראו אורים · אמנם תומים נקראו בבחינת אמותם והצדקם ׃ h. e. *Rectius autem eſt in oculis meis, ut dicatur, Literas omnes non ſimul confusè luxiſſe, ita ut dubius manſerit Sacerdos de diſpoſitione & combinatione illarum, ſed rem ita geſtam fuiſſe; Cùm, exempli gratiâ, Interrogatio fuit;* Quis è nobis aſcendet primò? *Sacerdos intuebatur Nomina tribuum ſculpta in lapidibus pectoralis, & videbat lucere Nomen* יהודה JEHUDAH: *hoc ergo animo ſuo concepit, & dixit,* Jehuda: *deinde cùm rurſum intueretur, non amplius lucebat nomen Jehuda, quia illud jam perfecerat ſignificationem ſuam, ſed de novo lucére vidit literam* JOD *ex Levi, vel ex alio aliquo Nomine, nec ullam aliam cum eâ;* unde dixit apud ſe; *Ecce habemus,* Jehudah, *& literam* JOD; *& ſimul ceſſavit lucére Jod. Itaq; iterùm intuitus, vidit lucere literam* AJIN, *ex nomine* שמעון *Simeonis in oculos ſuos, quam in mente ſua conjunxit cum Jod, & ceſſavit ejus lux; mox denuò intuitus literas, conſpexit lucére* LAMED *ex nomine Zebulon, quam conjunxit apud ſeſe cum Jod & Ajin, quæ jam antè luxerant, & hoc facto etiam ceſſavit lucére Lamed: Ulteriùs inſpiciens, ecce vidit lucére* HE *ante ſe, ex nomine* יהודה *Jehudah, & quidem ſolum, conjunxitq; illud cum reliquis literis, quas jam collegerat, & ſic perfectum fuit reſponſum. Videns itaq; Sacerdos, nullam aliam literam lucére, reddidit Conſulenti reſponſum,* יהודה יעלה JEHUDAH ASCENDET. *Et hoc modo neceſſe fuit ordinatum & intelligibile prodire reſponſum. Totum autem negotium perficiebatur per Lucem literarum in oculos Sacerdotis effulgentem. Atq; hinc etiam vocabantur* URIM, h. e. Luces: THUMMIM *autem dicebantur reſpectu Veritatis & Certitudinis reſponſi illorum.* Sic ille.

R. D. Kimchi Judic. 20. היו משיבות הצורך עם ס״ע רוח הקדש שה״ה בכהן ששואלין בו *Edebant reſponſum neceſſarium auxilio Spiritus Sancti, qui fuit in Sacerdote, per quem interrogabant.*

Porrò ſcribunt Hebræi, Reſponſa per Urim & Thummim data fuiſſe categorica, abſoluta, & immutabilia. In Talmud Joma cap. 7. ואף על פי שגזרת נביא חוזרת גזירת אורים ותומים אינה חוזרת שנא׳ במשפט אורים *Licet decretum Prophetæ quandoq; revocetur, decretum vel ſententia Urim & Thummim non revocatur, ſicut*

dicitur; Et interrogabit eum per *Judicium* Urim. Quemadmodum nimirum ſententia judicialis non revocatur vel mutatur: ſic nec ſententia per Urim & Thummim lata; quia inde vocatur משפט *Judicium*, ut R. Bechaj ſcribit, fol. 183. c. 1. Hinc Eccleſiaſtici cap. 33. v. 3. Πιςὸς ὁ νόμος ὡς ἐρώτημα δήλων *Fidelis, certa eſt Lex ſicut Interrogatio Urim* (h. e. ſicut reſponſum Urim ad interrogationem datum.)

R. Levi ben Gerſon fol. 107. col. 1. *Videntur Urim & Thummim non conſulta fuiſſe, niſi in rebus ſubitaneis & inopinatò incidentibus, ſicuti patet ex exemplis in Scriptura commemoratis*; ולזאת היתה ההודעה בה יותר שלמה כי המקבל לא יתכן שישתנה בזה הזמן המועט כדרך שישתנה מה שיתכן מה שיקרה לו *atq; hinc fuit reſponſum ſeu declaratio eorum magis perfecta; nam accipiens illam intra tam breve tempus non mutari poteſt, ſicut id quod ei per accidens evenire ſolet. Et hinc dicunt Rabbini noſtri: Etiamſi promiſsio Prophetæ quandoq; retractetur, promiſsionem tamen* באמצעות *mediantibus Urim & Thummim factam nunquam retractari.*

Talmudici movent hic Objectionem contra certitudinem harum declarationum; ex eo quod Judic. cap. 20. legitur, *Aſcendite, quia cras dabo eum in manum tuam*, Iſraëlitas contra Binjaminitas in Gibea pugnaturos, iviſſe Bethelem, & interrogaſſe Deum, ſc. per Urim & Thummim; *Quis aſcendet nobis in principio ad bellum contra filios Binjamin?* & reſponſum illis fuiſſe; *Jehuda in principio*; & tamen poſtea cæſi fuerunt à Binjaminitis; Dicunt ergo Talmudici; *Si* Thummim *vocantur ab eo quòd perficiant verba ſua*, בגבעת בנימין מפני מה לא השלימו הם *Quare ea non perfecerunt in Gibeath Binjamin?* Reſpondent, שלא ביחנו אם לנצח אם להנצח ובאחרונה שביחנו הסכימו שנא' ופנחס בן אלעזר בן אהרן עומד לפניו בימים ההם לאמר האוסיף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימין אחי אם אחדל ויאמר ה' עלו כי מחר אתננו בידך: *Non disertè explicarunt ſuam quæſtionem, an vincere, an vinci debeant: poſtremâ autem vice planius quæſiverunt, ac propterea etiam planum & perfectum reſponſum acceperunt, ſicut dicitur*; Et Phineas filius Eleaſar, filii Aharonis, ſtabat ante eam (arcam) in diebus illis, dicendo; Num addam ultrà egredi ad bellum contra filios Binjamin fratris mei, an deſiſtam? Reſpondit DOMINUS; Aſcendite, quia cras dabo eum in manum tuam, v. 28.

In

In Talmud Hieroſol. Joma f. 44. hæc ita leguntur; *Quare vocatur nomen eorum* אורים? *Quia illuminabant Iſraëlem*; תומים, *quia perficiëbant coram eis viam: nam dum Iſraëlitæ erant* תמימים *integri, perfecti, dirigebant eorum viam*, שכן מצאנו שבידו להם בנבע בנימין *quia invenimus quòd mentita ſint eis in Binjamin* (quia tùm non fuerunt integri) א״ר יהודה חס ושלום לא בידו להם בנבע בנימין שבראשונה אמר עלה ולא אמר נתתיו ובשנייה אמר עלה ואמר נתתיו *R. Jehuda dixit, Abſit ut dicamus, quòd mentita fuerint! Ad primam quæſtionem reſponderunt tantùm*, Aſcende, *nec addiderunt*, Et dedi eum, &c. *Ad ſecundam verò reſponderunt*, Aſcende, *&*, Dedi eum.

R. David Kimchi ſcribit ad hunc locum; *Quia in prioribus ſuis duabus interrogationibus, v. 18. & v. 23. non clarè & diſtinctè interrogarunt, ideò reſponſio quoq; tùm non fuit clara. Quod Deus ideò fecit, ut aſcenderent & caderentur. Interrogare enim debebant*, An aſcendere debeant, & felicem ſucceſſum eſſent habituri? *Itaq; tertiâ vice clariùs rem ſuam propoſuerunt, dicendo*; Num addam &c. an deſiſtam! *q. d.* Si non proſperè ſim rem geſturus, deſiſtam. *Unde & clarum acceperunt jam reſponſum*; Cras dabo eum in manum tuam.

Abarbenel exiſtimat, illos in eo peccaſſe, quòd primâ vice nec debito loco, nec per perſonam debitam interrogaſſent: per alium enim tum ipſos conſuluiſſe, quàm per Pinchaſum, ſummo Sacerdotio tum fungentem; quippe cujus tertiâ demùm vice fiat mentio, v. 28.

R. Aharon Aben Chájim, Feſſanus Arabs, in לב אהרן fol. 123. col. 3. ex eo quod Talmudici hac de re ſcribunt, quærit ulteriùs; *Quomodo Iſraëlitæ, populus adeò ſapiens & intelligens, ignorare potuerint debitum interrogandi modum?* Reſpondet שזה היה מהשגחתו ית׳ וממדת דינו עליהם כי לזה סכל האל ית׳ עצתם ושאלו שאלתם באופן שיושב אליהם תשובה אשר לא תמנע אותם מהעליה וכו׳ ; *Totum hoc profluxit à Providentia Divina, & judicio Dei. Ideò enim infatuavit conſilium ipſorum, ut eâ ratione quærerent, ut reſponſum acciperent, per quod non impedirentur, quò minus in bellum contra Binjaminitas aſcenderent. Ut ſic non victi & caſi fuerint, quòd non ritè interrogaſſent, neq; reſponſum ipſis inſufficiens vel impertinens ideò datum fuerit, quòd erraſſent, ſed ideò errarint in interrogando, ut non daretur ipſis*

Rr 2

Digitized by Google

reſponſum verum & ſufficiens, ſed ut in propoſito ſuo pergerent & vincerentur. Ad errorem autem hunc eo inducti ſunt, quòd non dubitarint, quin expeditio ipſorum proſpera ſit futura, quùm ſit inſtituta ad gloriam Dei, ad abolendum & exſtirpandum malum è medio Iſraëlis; hinc non neceſſarium judicarunt interrogare, an proſperaturi eſſent necne! de hoc enim putarunt nullum eſſe dubium; ſed circa hoc tantùm ambigui erant, quis ipſorum Dux belli eſſe debeat, qui ipſos præcedat, & ducat. Non viderunt, ſuam intentionem & actionem quidem eſſe bonam, ſed facientes ſeu perſonas ad hoc eſſe ineptas, eò quòd graviſſimâ iniquitate contaminati ſint. Idcircò dixit; Jehudah in principio, *q. d. Quid quæritis de ordine profectionis, cùm conſtet, Jehudæ in omnibus rebus primatum deberi: hic enim à principio ei à Deo collatus fuit?* &c. *Rabbi Moſes bar Nachman exiſtimat, illos ideò in modo interrogandi peccaſſe, quòd ſuæ potentiæ & copiis conſiderent. Sed abſit ut hoc dicamus de populo Dei: Etenim ſi ita res fuiſſet, prorſus non conſuluiſſent Deum, ſed confiſi ſunt bonitati cauſæ, quam ſuſcipiebant, ac propterea ſecuriores erant* &c. Hæc ille.

Qui plura vult, hos & alios conſulat Interpretes.

Abarbenel ſequentes etiam hîc movet quæſtiones;

1. Cùm Talmudici ſcribant; Licet promiſſiones Propheticæ ſint revocabiles, promiſſiones verò Urim & Thummim irrevocabiles; & Gradus Prophetiæ ſuperior ſit gradu Urim; quare horum Promiſſiones ſint certæ & immutabiles, Promiſſiones autem Prophetiæ non item?

Reſpondet: *Quia uſus hujus Actionis erat, impetrare conſilium ad quæſtionem propoſitam, ſpectantem ad neceſſitatem univerſi Iſraëlis; idcirco, ſi promiſſio per Urim facta fuiſſet revocabilis; uſus illorum ceſſaſſet. Inutilis enim fuiſſet interrogatio, ſi poſt reſponſum datum conſulens adhuc incertus & dubius de eventu manſiſſet. Idcirco providentia Dei ita hoc direxit, ut Promiſſio vel prædictio per Urim & Thummim facta eſſet irrevocabilis. Et quia ſententia Urim & Thummim rogabatur tantùm in rebus ſubitaneis, & de præſenti, vel brevi temporis ſpacio perficien-*

perficiendis; *veluti*; An perſequar turmam iſtam? An aſſequar eam? *& ſimilibus*; *idcirco fuerunt earum promiſsiones irrevocabiles, quia non tantum interceſsit intervallum, quo accipiens reſponſum mutari, & ex bono malus fieri potuiſſet, vel ex malo bonus, ut propterea mutandum eſſet promiſſum, vel decretum, ſicut ſcripſit R. Levi ben Gerſon.*

2. Cur Joſua, qui Propheta fuit, & in cujus gratiam Sol in cœlo ſubſtitit; neceſſe habuerit etiam conſulere Urim & Thummim, quorũ gradus gradu Prophetico erat inferior?

Reſpondet: *Joſua hoc debuit facere, non quòd gradus Spiritus Sancti excellentior eſſet gradu Prophetiæ, ſed quòd Prophetiæ donum quocunque tempore prophetandi, nullus Propheta habuerit præter Moſen; Itaq; ne populus, tempore neceſsitatis, deſtitutus eſſet medio ſciendi futura ſibi eventura, ſi fortè Joſua aliquando non paratus & inſtructus eſſet ad prophetandum; ſuppeditavit Providentia Divina hoc medium per Urim & Thummim, ut per illud quovis tempore ſcire poſſent, quid Deus facturus eſſet.* Et hac de cauſa dicitur de Joſua; Et coram Eleaſare Sacerdote ſtabit &c. Num. 27. 21. *Præterea poſſumus etiam dicere, Joſuam tempore Moſis nondum pertigiſſe ad gradum Propheticum, atq; idcirco tunc hoc de eo dictum eſſe.*

3. Cùm Moſes ideò Prophetis reliquis omnibus ſuperiorem habuerit gradum, quòd prophetârit quandocunque voluit, annon Sacerdos magnus, dum Urim & Thummim etiam conſulere potuit quando voluit, hac in parte ei æquetur; cùm tamen hic gradus longè inferior fuerit?

Reſpondet: *Quòd Sacerdos magnus quolibet tempore Urim & Thummim conſulere potuit; duabus de cauſis factum eſt*; primò *propter providentiam Dei ſingularem erga populum Iſraëliticum, ne unquam deeſſet, qui ipſis indicaret futura; nec neceſſe haberent conſulere ariolos, divinos, & aruſpices:* ſecundò; *quòd gradus Spiritus Sancti longè facilior fuerit, quam gradus Propheticus. Unde ad Prophetiæ gradum ac-*

Digitized by Google

quirendum requirebatur certum temporis ſpatium, & debita præparatio ad eam: ad Urim autem & Thummim Sacerdoti ſufficit, ſi attenderit, & ſe compararit ad apprehendendum & accipiendum reſponſum illorum. Quod non ita erat in Prophetia.

Hæc Abarbenel. Huc verò etiam referri poteſt;

4. *Quare Deus Sauli, per Urim & Thummim etiam interroganti, non reſponderit?*

Hiſtoria extat 1. Sam. 28. ubi v. 6. de Saule dicitur; *Conſuluit itaq; Saul* DOMINUM, *& non reſpondit ei* DOMINUS, *nec per Somnia, neq; per Urim, neq; per Prophetas.*

R. Salomon paucis rem expedit: לפי שהרג נוב עיר הכהנים לא נענה *Quia civitatem Nob percuſſit acie gladii, ideò non exauditus eſt.*

R. Levi ben Gerſon paulò pleniùs: ויותר נפלא מזה שלא ענהו באורים אשר מדרך הנשאל בהם שיבא לו מענה אם לא יהיה זה בסבת חטא כמו שמצאנו בשאול כששאל באלהים שלא ענהו מצד מה שעבר בנו על השבועה במה שטעם מדבש וידמה שלא היה שם כהן ראוי שתשרה עליו רוח הקדש להיות נשאל באורים ובתומים כי כבר הרג שאול נוב עיר הכהנים שהיו בה הכהנים החשובים והנמלט מהם היה עם דוד והיתה הסבה על שלא באהו מענה חטא שאול או יתקבצו שתי הסבות יחד : h. e. *Magis autem mirum eſt, quòd non reſpondit ei Deus per Urim, qua ſolebant interroganti reſponſum dare, niſi ſingulare aliquod peccatum obſtiterit, ſicut invenimus de Saule, quando interrogavit Dominum, quòd ei non reſponderit propter peccatum, quo filius ipſius, ſuperbabitâ adjuratione paternâ,* (1. Sam. 14. v. 24.) *de melle guſtâvit,* (v. 27.) *Præterea non videtur ibi fuiſſe Sacerdos aliquis Spiritus Sancti capax, qui interrogaretur ſeu conſuleretur per Urim, eò quòd Saul internecioni dediſſet Nobem, urbem Sacerdotum, in qua fuerunt Sacerdotes præſtantiſſimi, & quicunq; erepti fuerunt, eſſent cum Davide; atq; hac de cauſâ nullum illi reſponſum datum: vel utraq; cauſa concurrit.*

R. David Kimchi ad hoc nihil dicit, ſed quærit primò; *Quomodo quod hic dicitur* 1. *Sam.* 28. Conſuluit Saul DOMINUM, *convenit cum eo quod dicitur* 1. Paralip. 10. 14. Et non conſuluit DOMINUM? Reſpondet; כיון שדרש באוב אחר כן כאילו לא דרש בי״י *Quia poſtea conſuluit Pythoniſſam, perinde fuit, ac ſi non conſuluiſſet Dominum,* ſecundò, *quomodo dicatur Deum conſuluiſſe per Urim,*

Digitized by Google

Urim, cùm non penes ipſum fuerint, ſed penes Abjatharem, qui erat cum Davide? Reſpondet; אפשר ששלח שם אנשים לשאול בהם על המלחמה הזאת *Fieri poteſt, ut eò miſerit quoſdam ad interrogandum de eventu belli iſtius.*

R. Samuel Laniádo in Keli jakar fol. 251. col. 4. ita hac de re ſcribit: *Cujus cor perfectum eſt cum Deo ſuo, oculos elevat ad illum, & ſperat in Deo, is, licet eum Deus non exaudiat, obfirmat cor ſuum, & in ſpe ſua perſeverat, neq; vel ad dextram, vel ad ſiniſtram declinat, ſed unicè ad Deum.* לא כן שאול *Ita verò non fecit Saul, ſed interrogavit Deum* רפה ידים *remiſſè & negligenter, dicendo; Si Deus ipſum non exaudiat, ſe Pythonem conſulturum. Hoc eſt quod dicitur;* וַיִּשְׁאַל שָׁאוּל בַּיהוָה; non verò וַיִּדְרֹשׁ שָׁאוּל מֵיְהוָה; *quòd ſignificaſſet, illum à Deo ſolo & unicè conſilium requirere. Dum verò dicitur,* וַיִּשְׁאַל, *docet, quòd interrogaverit Deum claudicando in utrumq; latus. Et hinc dicitur in libro Chronicorum;* Et mortuus eſt Saul in prævaricatione ſua &c. & non conſuluit DOMINUM; *perinde ſcilicet ac ſi quis peteret à ſocio ſuo Rubene mutuò florenum, eo denegante abiret ad Simeonem, ab hoc detrectante ad Levi &c. Qui autem in Deo confidit ſolo, non recedit ab eo, ad conſulendum alium, ſicut dicitur;* Tunc invenies, ſi requiſiveris eum toto corde tuo, & totâ animâ tua; Deuter. 4. 29. *Item;* Bonus eſt Dominus exſpectantibus eum, animæ quæ quæſierit, (*ita ſc. ut dictum*) Thren. 3. 25. *Et hoc eſt quod de Saule dicitur;* ולא דרש בה' Et n[illegible]equiſivit Dominum, & occidit eum. *Nam etſi eum interr[illegible],* היה בשאלה בעלמא ש"א' ודרך העברה לא דרך דרישה בכל לב *fuit illud factum petitione vulgari, fortuitâ, & perfunctoriâ, non ex toto corde &c.*

Cæterùm, ut ad modum Reſpondendi Sacri hujus Oraculi redeamus; poſt Hebræos plerique etiam cæteri Scriptores in hoc ferè conſentiunt, non voce, ſed ſigno, & Luce quidem Lapidum, Pectorali inſertorum, Reſponſa hæc Dei patefacta fuiſſe.

Hac mente LXX. Græci, ut ſuprà diximus, Urim & Thummim vocarunt Δήλους ϗ Ἀλήθειαν, Latinus Interpres *Doctrinam & Veritatem*, quòd præcipuus illorum uſus fuerit, per hujuſmodi ſigna voluntatem Divinam, & rerum quæſitarum Veritatem certam & immotam docere & patefacere.

Hoc

Hoc ſenſit Joſephus: *Sed mirabilius eſt*, inquit, *quod nunc dicturus ſum: per duodecim Lapides, quos ſupra pectus Pontifex in Rationali portat, victoriam pugnaturis Deus prænuntiabat. Tantus enim ſplendor fulgebat in eis, cùm nondum exercitus moveretur, ut omni fieret multitudini manifeſtum, eorum auxiliis adeſſe Deum, opemq́, & auxilium invocantibus eſſe allaturum. Quapropter Græci, quotquot à religione noſtra non abhorrent, cùm hoc miraculum pro compertiſſimo habeant, ita ut negari non poſſit, Oſſena vocant* λόγιον, *h. e.* Oraculum.

Huc puto reſpexit Philo, dum ſcribit, Gem̃as 12. pectoralis, ternas ſc. in quatuor ordines diſtributas, indicare Signiferum cœli circulum, qui itidem in quatuor partes è ternis ſignis conſtantes dividitur, atque ita horas anni, ver, æſtatem, autumnum, hyemem, conficit &c. lib. 3. de vita Moſis, & lib. 2. de Legis allegoriis. Sic D. Hieron. Epiſt. ad Fabiolam de Veſte Sacerdotali.

D. Chryſoſt. Orat. 4. contra Judæos: *Ponamus enim, juxta veſtram ſententiam, mœnia* (Hieroſolymæ) *ab hominibus eſſe ſubverſa, civitatem dirutam, altare dejectum; num & illud ab hominibus factum, quòd Prophetæ ceſſârunt? num & Spiritus gratiam ſuſtulerunt? num alia quæ apud vos fuêre magnifica deſtruxerunt? veluti Vocem de propitiatorio reddi, vim Unctionis,* τὴν Δήλωσιν τὴν ἐπὶ τῶν λίθων τοῦ ἱερέως *Declarationem (quæ fiebat) in lapidibus Sacerdotis?* Et mox: *Rurſus è lapidibus, qui erant in [illegible] ſummi Sacerdotis, id vocabant Declarationem,* ἐγίνετο τις ἔλαμψις [illegible] μέλλοντα ἐσήμαινε *relucebat fulgor quidam, futura ſignificans.* Iterum: *Itaq; ne Judæi perfrictâ fronte hominibus imputarent ſuarum rerum vaſtationem, non ſolùm civitatem paſſus eſt dirui, ac templum vaſtari, verùm etiam illa, quæ celitùs habebant originem, è medio ſuſtulit, videlicet Ignem, vocem, è lapidibus reddi ſolitum fulgorem, & hujus generis alia univerſa.*

Sic iſti & alii, quamvis modum in ſpecie non explicent.

Hebræorum quorundam ſententia, ſi commodè accipiatur & explicetur, non omninò fortaſſis, uti nonnulli exiſtimant, abſurda & rejicienda, quatenus illi tradunt, per id quod Moſes pectorali indidit, & Urim ac Thummim vocatur, partim oculos viſibili ſigno fuiſſe illuminatos, partim mentem; non quidem naturali & inſitâ aliquâ ejus rei virtute, ſed SPIRITUS

RITUS SANCTI operatione, quo Sacerdos ſummus ex ordinatione & promiſsione Divinâ indutus fuit. Quoad reliqua particularia, ea ipſis, & cujusvis judicio & arbitrio relinquimus. Non procul hæc abludunt ab eis quæ Clariſs. Rivetus Comment. in Exod. ſcribit: *Certè nihil temerè definiendum eſt, adeò res nobis eſt incognita & incerta. Si quid tamen etiam poſt alios audeamus proloqui, non abſurdum nobis videtur, ſi dicamus, ex pacto & promiſsione Inſtitutoris, Deum invocatum à Sacerdote certo ritu, gemmas illas geſtante, reſpondiſſe non articulatâ aliquâ voce, ſed per illuminationem intellectus illius, & certam perſuaſionem inditam menti ipſius de veritate reſponſi: Itaq; nullam vim fuiſſe in lapidibus, niſi tanquam in morali causâ; à Deo fuiſſe effectum, qui ad illius præſentiam operabatur occulto quodam modo, ut diximus. Quæ reſponſio nullis ſubjacet incommodis, & non malè convenit cum aliis modis, quibus Deus extra ordinem occulta revelavit.*

CAPUT V.

Quamdiu Urim & Thummim inter Iſraëlitas, & an etiam ſub Templo ſecundo fuerint?

QUod in ſuperioribus de ARCA & IGNE SACRO quæſitum fuit, idem hîc de URIM & THUMMIM recurrit; *Utrum videlicet eorum Uſus etiam ſub Templo ſecundo fuerit, & quando exſpirârit?*

Communis ſanè veterum Hebræorum eſt ſententia, in Templo ſecundo Urim & Thummim, ſaltem ſecundum formale ſuum, & edita per ea Oracula, non fuiſſe. Hinc ea inter illa quinque etiam recenſent, quæ ex Prophetiâ occultâ Haggei in Templo ſecundo defuerunt, quam Traditionem in præcedd. produximus ex Joma cap. 1.

Sic legitur in Talm. codice Sota fol. 48. col. 2. משחרב בית

המקדש ראשון בטלו ערי מגרש ופסקו אורים ותומים ופסק מלך מבית ד״ד
Ex quo vaſtata eſt Domus Sanctuarii prioris, ceſſarunt civitates refugii, Urim & Thummim, & Rex de domo Davidis.

In Medraſch Schir haſschirim, ad Cantic. 8. v. 8. fol. 38. col. 2. *Rabbini noſtri exponunt hunc verſum de abductis in captivitatem*; Soror nobis parva eſt; *hi*, inquiunt, *ſunt abducti in captivitatem*; Parva; *ſic dicuntur quia fuerunt debiles inter populos*; Et ubera non ſunt ei; אלו חמשה דברים שהיה בית אחרון חסר מן הראשון *hæ ſunt quinq; res quæ in Templo ſecundo defuerunt, nempe, Ignis cæleſtis, Oleum unctionis, Arca, Spiritus S. Urim & Thummim.*

Druſius in Obſervat. lib. 15. cap. 13. huc refert hiſtoriam Jaddi, Pontificis maximi Hebræorum, *qui Alexandrum Macedonem excepit, & rogatus ab eo, ut Lumen iſtud conſuleret, cogniturus de eventu belli Perſici, reſponderit ei in hæc verba*; A quo domus iſta deportata eſt in Babyloniam, abſcondita fuerunt ab eâ Urim & Thummim. Hiſtoriam iſtam referunt præter Fl. Joſephum, etiam Hebræi, in Talm. Joma cap. 7. ab initio, Vajikra rabba ſect. שמיני in fine, & alii; Pontificem autem illum dicunt fuiſſe Simeonem Juſtum. Joſephus item Gorionides edit. Munſteri, lib. 2. cap. 6. & 7. ſed hæc verba in eo non extant, unde tamen Druſius ea deſumpſiſſe videtur. Neſcio an in Venetâ fortaſſis reperiantur, quæ à Baſileenſi Munſteri in multis diſcrepat, mihi verò hactenus non eſt viſa. Neque etiam memoratur nomen Pontificis; ſed ſimpliciter dicitur Alexander rogaſſe Pontificem, ut Deum pro ſe conſuleret, & aliud ibi reſponſum habetur.

Rationem afferunt nonnulli hanc, quòd ſub Templo ſecundo perierit quoque Nominis Tetragrammati, cum ſuis expoſitionibus pectorali inditis, uſus & notitia: Unde licet illic habuerint Ephod & Chóſchen, ſeu Superhumerale & Pectorale, cum lapidibus, ne ſcilicet imperfectus eſſet ſummi Pontificis ornatus, quæ ad imitationem Moſaicorum fecerunt, non habuiſſe tamen principale, quod ad reſponſa elicienda requirebatur; Nomina ſc. hæc Divina; & Spiritum Sanctum.

Aliam rationem deducit Abarbenel ex eo, quòd non omnes Tribus Iſraëlis reverſæ fuerint Hieroſolymam, ſed tan-

tùm tri-

tùm tribus Juda & Binjamin, reliquis in Aſſyria detentis. Unde hæc gratia ceſsârit, quæ conceſſa fuerit pro omnibus tribubus. Sic enim ille: *Summus Sacerdos toto tempore Templi ſecundi non reſpondit per Urim & Thummim; idq́ duas ob cauſas;* primò, *quia ibi non fuerunt omnes tribus Iſraëlis, ſed tantùm tribus Juda & Benjamin. Reliquas enim tribus captivas abduxerat Rex Aſſyriæ. Hinc non occupavit Sacerdotem magnum Spiritus Sanctus, qui ſuper ipſo reſidere ſolebat propter XII. tribus, quando ſc. illæ eſſent in terra ſua:* ſecundò, *quia Scriptura Sanctæ Nominis Tetragrammati expoſiti, quæ Moſes duplicationi pectoralis indidit, non ampliùs penes ipſos fuerunt: occultata enim fuerunt cum Pectorali primo, quod Moſes fecerat. Hæc verò erant* עצם האורים והתומים *ipſa ſubſtantia τῶν Urim & Thummim, unde iis deficientibus,* חיה העיקר חסר *principale defecit è pectorali, ac proinde non reſpondebat. Fortaſsis ad hoc reſpexit Deus cùm Moſi diceret;* Et indes in pectorale judicii Urim & Thummim; *ſignificans, illum, & neminem alium, ea debere indere.*

Objiciunt hîc nonnulli locum Eſræ 2. v. 63. & Nehem. 7. v. 65. *Dixitq́ Thirsáta illis, ne comederent de Sanctitate Sanctitatum,* עַד עֲמוֹד הַכֹּהֵן לְאוּרִים וּלְתוּמִּים *donec exſtaret Sacerdos ad vel cum Urim & Thummim;* quaſi ſcil. his verbis ſubinnueretur, exſtiturum in Templo ſecundo Sacerdotem prophetantem per Urim & Thummim!

Mentio hujus objectionis fit in Talmud Sota, loco antè allegato his verbis, ואם לחשך אדם לומר *Quod ſi quis tibi hîc ogganniat & opponat locum* Eſr. 2. 63. Reſponſio eſt, *hoc quod dicitur,* עד עמוד הכהן לאורים *perinde valére, ac ſi quis ſocio ſuo diceret,* עד שיחיו מתים ויבוא משיח בן דויד *Uſquedum reſuſcitabuntur mortui, vel veniet Meſſias.* Adducit hunc locum R. Salomon, & addit; ואיני יכול לפתור עד עמוד וגו' בבית שני *Non poſſum verba hæc explicare de Templo ſecundo, quia in cap. 1. tractatus Joma diſertè reperimus, quòd domus ſecunda caruerit Urim & Thummim.*

Aben Eſra ſic explicat; *Donec exiſtat Sacerdos* ראוי *dignus, vel idoneus ad Urim & Thummim. Nam,* inquit, *Urim, quæ Moſes fecerat, fuerunt abſcondita, nec dum alia in illorum locum facta fuerunt.* Exiſtimavit nempe Aben Eſra, Urim & Thummim, unà cum Arca & Igne, de quibus ſuprà, abſcondita fuiſſe.

Don Joſeph Aben Jechija ſic: עד שיעמוד כהן שיהיו לו אורים ותומים שיהיה לעתיד לבוא כי בבית שני חסרו אורים ותומים: h. e. *Donec exſurgat Sacerdos qui habeat Urim & Thummim, quod erit tempore futuro (Meſsia:) nam ſub Templo ſecundo non fuerunt Urim & Thummim.* Sic Pſal. 74. v. 9. verba hæc *Signa noſtra non videmus*; ita explicat: ועתה בבנין הבית הלז אותותינו הקדומים מאורים ותומים ואש מן השמים לא ראינו: *Et nunc in exſtructione Domus iſtius ſecundæ ſigua noſtra priſtina, Urim & Thummim, Ignem item de cœlo deſcendentem, non videmus: neq; ampliùs habemus Prophetam, quia in Malachia ceſſavit Prophetia.*

Alii ſunt, qui exiſtimant, ſub Templo ſecundo adhuc fuiſſe, ſi non in totum, ſaltem ad aliquod Tempus, ſicut ſuprà vidimus de Arca & Igne Sacro.

Sic quidam intelligunt Majemonidem, quando ſcribit cap. 10. in הלכות בית בחירה cap. 10. עשו בבית שני אורים ותומים *Fecerunt ſub domo ſecunda Urim & Thummim, etiamſi ea non reſponderent*; quaſi mens ejus hæc fuiſſet; *Non omninò defuiſſe Urim & Thummim ſub Templo ſecundo, nempe quoad materiale; defuiſſe autem quoad formale, quòd neq; per ea interrogârint, neq; illa reſponſa dederint. Et ſic perinde fuiſſe, ac ſi non fuiſſent.*

Hinc ſcribunt etiam in Additionibus Talmudicis in fine cap. 1. Joma; ad id quod in Textu Talmudico Urim & Thummim referuntur inter ea, quæ ſub Templo ſecundo defuerunt; אורים ותומים היו שאם לא כן היה כהן גדול מחוסר בגדים אלא לא היו משיבין לנשאלין כהן *Urim & Thummim habuerunt: nam alioqui Sacerdos magnus non omnes veſtes Sacras habuiſſet; ſed non reſpondebant iis qui ea conſulebant.*

Sunt tamen qui negant, illum ideò veſtimento Sacro deſtitutum fuiſſe; eò quod Urim & Thummim non fuerit inter veſtimenta Sacra ipſa, utpote quæ ab Artificibus facta fuerunt: ſed res aliqua Divina, non ab artificibus, ſed à Moſe ſolo ſuperaddita, & addenda. Poſſit etiam dici, authorem additionum Talmudicarum intellexiſſe per Urim & Thummim *Pectorale*, cui illa incluſa erant.

Quòd nonnulli ajunt, ideò non fuiſſe, *quòd ſub Templo ſecundo jam ceſſarit Nominis Tetragrammati notitia & vera pronuntiandi ra-*

ti ratio; hoc iſti negant. Contrarium probant ſequentibus authoritatibus.

In Talmud Babylonico Joma cap. 7. & Talmud Hieroſ. Megilla legitur: *Quis eſt ſenſus ejus quod ſcriptum eſt*; Et benedixit Eſras DOMINO Deo magno? שגדלו בשם המפורש *quòd magnificârit eum Nomine Tetragrammato.* Ergo illud ſciviſſe eum oportuit.

In Medraſch Tillim Pſal. *36. 11.* אמר ר׳ בר כהנא שני דורות נשתמשו בשם המפורש אנשי כנסת הגדולה ודורו של שמד וכו׳ ויש אומרים אף בדורו של חזקיה היו יודעין בשם המפורש שנא׳ כה אמר יי׳ הנני מיסב את כלי המלחמה אשר בידכם וזהו שם המפורש וכו׳ : *R. bar Kàhana dixit; Duæ generationes uſæ ſunt Nomine Tetragrammato, Viri Synagogæ magnæ, & ſæculum Schémed, vel perſecutionis* (tempore R. Simeonis ben Jochaj, circa tempora Adriani) &c. *Quidam dicunt, etiam tempore Chiskiæ notum fuiſſe Nomen Tetragrammaton; ſicut dicitur;* Ecce ego converto inſtrumenta bellica, quæ ſunt in manu veſtra Jer. 21. 4. *Hæc ſc. inſtrumenta ſunt Nomen Dei Tetragrammaton.*

Iterum in Talmud Joma cap. 4. משמת שמעון הצדיק נמנעו הכהנים מלברך בשם *Ex quo mortuus eſt Simeon juſtus, non potuerunt Sacerdotes amplius benedicere Nomine Tetragrammato.* Hic Simeon juſtus vixit ſub Templo ſecundo, & ab Hebræis dicitur fuiſſe משירי כנסת הגדולה *è reliquiis Synagogæ magnæ*, in Talm. Hieroſol. Táanith fol. 68. col. 1. circa finem, & alibi. Id plerique ſic intelligunt, quòd unus fuerit ex Viris Concilii illius magni cujus Eſra fuit præſes, & quidem ultimus, qui reliquos omnes ſupervixerit, uti diſertè ſcribit Majemonides præf. in lib. Jad. Aliter paulò videtur ſenſiſſe author lib. Coſri, qui par. *3. §. 65.* ſcribit, *Prophetiam cum viris Templi ſecundi duraſſe adhuc* 40. *annis: poſt* 40. *annos fuiſſe Viros Synagogæ magnæ: poſt hos fuiſſe Simeonem Juſtum.* R. Jehuda autem eum cum reliquis ſic conciliat; *mentem ejus fuiſſe, quòd poſt ſublatos Prophetas Concilium illud captum adhuc continuatum fuerit, & poſt hos omnes ſublatos Simeonis juſti generatio ſuperfuerit; eò quòd ille junior fuerit, cùm Concilium illud initio congregaretur, & diutiùs vitā prorogârit.* Quicquid ſit, ſub Templo ſecundo vixit, & unà cum eo deſiiſſe pronuntiationem nominis Tetragrammati in benedictione ſacerdotali, ſcribunt Talmudici.

Sic poſt Templi ſecundi vaſtationem leguntur quædam exempla eorum, quibus illud fuit notum.

In Medraſch Kohéleth cap. 3. v. 11. legitur *de Rabbi* חיננה *Chinnána, & alio quodam* אסיא *ſeu Medico Tzipporienſi, & dicitur de illis,* שהיה בידם שם המפורש *quòd in illorum manu fuerit Nomen Tetragrammaton.*

In Talmud Kiddúſchin cap. 4. fol. 71. prolixè docent, quòd Sapientes ſciverint Nomen Divinum quatuor, duodecim, & quadraginta duarum literarum; ita ut Rabba exiſtimarit, ſe publicè illud pro concione expoſiturum: ſed dixit ipſi Senex quidam; *Scriptum eſt* לעלם, h. e. Abſcondendum, occultandum eſſe. Vide hunc locum in Lexico Hebraico Patris mei in Rad. היה, in יהוה.

Iterum in Talmud Joma cap. 3. in fine, mentio fit cujusdam Bar Kamzar, de quo refertur, quòd unico ductu, ſingulari arte, potuerit ſcribere Nomen Tetragrammaton.

Præterea ajunt, apud omnes in confeſſo eſſe, quòd poſt exſtructum Templum ſecundum Prophetia adhuc per 40. annos durârit; neque etiam dubium eſſe poſſe, quin illi Nominis Tetragrammati ſcriptionem, lectionem, & expoſitionem noverint. Quare ergo illi non id intra pectoralis duplicationem indidiſſent, donec fortè idoneus aliquis ad ea interroganda Sacerdos exſurgeret?

Ad hæc ergo concilianda dicunt aliqui, quòd ſub Templo ſecundo per aliquod tempus adhuc Urim & Thummim in uſu fuerint, poſtmodùm autem paulatim injuriâ temporum, calamitatum, & perſequutionum defecerint, unà cum aliis. Vide ſuprà in Hiſtoria Arcæ, & in Igne Sacro.

Sic ſtatuit R. Aſarias, & ex his omnibus concludit; דגם בבית שני היינו בקצרת זמנו מראשיתו היו האורים ותומים משיבים את שואלם דבר כימי קדם; *quòd Tempore templi ſecundi*, h. e. aliquo tempore à principio ejus Urim & Thummim reſponderint *conſulentibus ea*, ſicut priùs; *prout etiam Ignis ſacer aliquandiu ſub eo durârit,* עד שגרם החטא והיו דברי הקדושה בו הולכים ומתמעטים *donec paulatim propter peccata ipſorum res iſta Sancta diminuerentur, & evaneſcerent*, in Meor enájim cap. 50. fol. 157. col. 2.

Cum

Cum quo convenire videtur, quod Joſephus ſcribit Antiquit. Judaic. lib. 3. cap. 9. *Deſiit autem tam Oſen* (pectorale) *quàm Sardonyx* (ſuperhumeralis) *fulgorem emittere annis ducentis antequàm hæc commentaremur, irato Deo propter Legum ſuarum violationem, de quo aliâs opportuniùs dicetur.* Circa illa enim tempora, inquit iterum R. Aſarias cap. 51. fol. 164. col. 1. *effloruit hæreſis Sadducæorum, ſicuti tradunt Rabbini noſtri. Et huc quoq; pertinent ea quæ de miraculis quibusdam ſcribunt ceſſantibus ſub domo ſecundâ, poſt mortum Simeonis juſti, in Joma cap.* 4. vide ſup. locum pag. 258.) *Ut proinde poſſimus dicere, quòd etiam Rabbini noſtri, quando de illorum defectu ſub Templo ſecundo loquuntur, non ſimpliciter, ſed ſecundum quid, illud intellexerint. Et niſi obſtaret, quod in Talmud Hieroſolymitano Tract.* קדושין *ſcribunt ad*; Donec exſurgat Sacerdos cum Urim & Thummim, Eſræ 2. v. 63. וכי היו אורים ותומים בבי׳ת שני Num ergò fuerunt Urim & Thumim ſub Templo ſecundo? *dicerem, quòd ab initio ejus exſtructi, dum adhuc Spiritus Dei miraculosè ſe exeruit in populo noſtro, ut exemplis Haggei, Zachariæ, & Malachiæ, Prophetarum liquet,* עשו בלי ספק האורים והתומים ככל חקותם והיו משיבים אם נשאלו בהם כימי עולם *fecerint ſine omni dubio Urim & Thummim, ſecundum omnia requiſita eorum, quòd item illa conſulta, reſponſa ediderint, ſicut temporibus prioribus. Hic eſt enim ſenſus ejus quod dicitur*; Donec exſurgat Sacerdos cum Urim & Thummim; *& quòd Rabbinorum noſtrorum, de defectu illorum loquentium, mens non fuerit, niſi de certo tempore.* Hæc ille.

Ex his colligitur, ex Hebræorũ plerorumq; ſententia, Urim & Thum̃im ſub Templo ſecundo *vel* prorſus non fuiſſe, ſaltem quoad Uſum, & Reſponſa Divina ex illis elicita, quæ Anima & Vita eorum fuerunt, ſine quibus reliqua nihil aliud fuerunt, quàm inania ſchemata, & inanima ſimulachra; vel certè ad aliquod duntaxat tempus, quamdiu ſcil. Viri Prophetici, & extraordinario Spiritus Sancti motu & ductu acti fuêre: poſtmodùm deſiiſſe, & evanuiſſe. Fuerit inter ipſos Superhumerale unà cùm Pectorali, inſertæ fuerint ei Gemmæ, adfuerint Sacerdotes & Pontifex; at abfuit δηλώσεις Declaratio voluntatis & conſilii Divini, abfuit ἀλήθεια; quæ merè Divina & à ſolo Deo immiſſa fuerunt, & immitti potuerunt. Illa potuerunt ab ho-

ab hominibus ad imitationem Moſaicarum figurarum confici & effingi, vel etiam ab hoſtibus deſtrui & aboleri; hæc, ab hominibus nec conferri, nec aufferri potuerunt; quia è cœlo ſuam habebant originem.

Itaque ut non ſine ſingulari Dei gratiâ illis ſub priori Templo fuerunt conceſſa & indulta: ita Divinum fuit opus, quòd eadem illis ſub Templo ſecundo, vigente adhuc reliquo cultû, fuerunt ablata. Civitatem & Templum diruere & incendio abſumerere potuerunt homines, Arcam, Vaſa, & ſupellectilem omnem ſacram ſeu diripere, ſeu in totum perdere: at Vocem è propitiatorio Arcæ reddi ſolitum, Ignem è cœlo deſcendentem, Reſponſa per Urim & Thummim facta, nemo, niſi Deus ipſe ſubmovere potuit, & ſubmovit. Neque ſine certo conſilio id fecit.

Præludia hæc, ut cæterorum quoque Symbolorum Divinorum privatio, fuerunt, ut ſuprà dictum, inſtare tempus, quo hæc omnia, ceu aliarum rerum imagines & umbræ, ſint abolenda, quo alia perfectior cultus Dei forma ſit inſtituenda. Quò altiùs ſc. Sol horizontem conſcendit, eò breviores ſpargit umbras, donec in meridie vertici noſtro oppoſitus, illæ ad ejus lucem undiquaque ſparſam evaneſcunt: Ita appropinquante propiùs Sole illo juſtitiæ, MESSIA, Umbræ Veteris Teſtamenti ſenſim fuerunt contractæ, donec illo plenè apparente & lucente, prorſus ſunt ſublatæ, & jam ſub mundi veſperam poſt tergum noſtrum rejectæ.

Non negamus, reſpectu Judæorum poſſe dici, irati ipſis Dei hæc fuiſſe ſigna, qui peccatorum ipſorum causâ his præſentiæ ſuæ ſignis juſto judicio eos ſpoliavit; ſed ſimul fidelibus & credentibus majoris gratiæ paulò pòſt exhibendæ, & nunc reipſa exhibitæ, fuerunt documenta. Imò, ut his præſentibus, de Dei præſentia & cohabitatione quaſi certi eſſe poterant, ita eorum privatio prodromus erat majoris ipſorum rejectionis, quando non ſolùm hæc typica gratiæ ſuæ ſigna, non eâ quâ decebat gratitudine, exceperunt, & turpiter iis ſunt abuſi; ſed inpoſterum etiam ἀρχέτυπον ipſum, Meſſiam, erant rejecturi.

Meritò

Meritò ad hæc oculos aperire, & maturiùs hæc omnia conſiderare deberent Judæi, quare illuſtria hæc circa cultum ſuum ſigna eo tempore ipſis ablata fuerint, nec in hodiernum diem ſint reſtituta, imò nec reſtituenda. Quamvis enim ſuavia ſibi fingant ſomnia, de his quoque, ut de aliis, aliquando per Meſſiam reſtituendis, ex loco Eſræ cap. 2. 63.; tamen certò credo, ſi intimum animi ſui ſenſum ſine fuco expromere & exprimere velint, illos faſſuros, ſe, ut de Meſſia ipſo, ita & de his, revera deſperare, neque, quod verbis præ ſe ferunt, reipsâ credere.

CAPUT VI.

Quare Deus populo ſuo extraordinarium & ſingulare hoc, in rebus dubiis ſe conſulendi Medium, concedere & indulgere voluerit?

COnſtat ex Sacris literis, Populum Iſraëliticum, fuiſſe in rebus ſecundis tumidum & elatum, qui *impinguatus, recalcitravit & dereliquit Deum ſuum, qui fecit eum*, Deuter. 32. 15. in adverſis dejectum, impatientem, qui ſubinde patiebatur ſe à Deo & ejus cultu, ad ſuperſtitiones & Idololatrias Gentilium abduci. Unde Deum in Lege ſua, & præcipuè in Cultu Divino Vet. Teſt. inter alios fines hunc quoque ſibi propoſitum habuiſſe legimus, ut Populum ſuum ab omni Gentium aljenarum, quos inter vel vivebant, vel vicinos habebant, ſuperſtitione revocaret, & ad ſe unicè retraheret.

Jam verò inter Gentes illas maximè ſuperſtitioſas, præcipui erant Chaldæi, à quibus primam originem ducebant, Ægyptii, inter quos diu habitabant, & Cananæi, ad quorũ terrã ex promisſione & munificentia Dei occupandam in procinctu

erant. Hi omnes varias habebant Divinandi, Vaticinandi & futura cognoſcendi & prædicendi artes, per Aſtrologos, Augures, Aruſpices, Conjectores, Sortilegos, & alios, quos in rebus dubiis & perplexis conſulebant: habebant à prima antiquitate ſua Oracula, quorum vetuſtisſima erant Hammonis in Libya, & Dodoneum in Græcia, quorum illud ab Ham, Noe filio, hoc à Dodanim (de quibus Geneſ. 10. v. 1. & 4.) nomen & originem traxiſſe quidam exiſtimant. Attribuit eis Scriptura Ephod & Theraphim, Hoſ. 3. v. 4. Sic Michas dicitur feciſſe Ephod & Teraphim, Judic. 17. 5.

Ne itaque populus ſuus, ut Saul improbè feciſſe legitur, 1. Sam. 28. occaſionem haberent ad Diabolicas iſtas artes declinandi, & à Deo ſuo ſe avertendi; extraordinaria hujusmodi Oracula ipſis quoque ſuppeditavit & indulſit per hæc Urim & Thummim, quibus ſolis in rebus dubiis ex præſcripto ſuo uterentur; aut, ſi aliter agerent, derelinquendo Deum ſuum, Venam illam aquarum vivarum, & ciſternas ſibi effodiendo, quæ aquas non continerent, ut omnis ipſis excuſationis materia præciſa eſſet.

Tùm etiam, ut & Suam, & Populi ſui gloriam, inter exteros quoque & alienos populos tantò illuſtriorem redderet, palàm ſic toti Mundo facere voluit, Dei Iſraëlis manum hîc non eſſe abbreviatam, & longè certiora à Deo ſuo Iſraëlitas obtinere Oracula, quàm ullorum aliorum populorum Dii fictitii & ementitii præſtarent, vel præſtare poſſent, magnumque eſſe inter hos & illum, inter Sacrum & Prophanum, Mundum & Immundum diſcrimen.

Magna utique erat Dei gratia & indulgentia, quòd tam præſens remedium ipſis conceſſerit, in ſubitaneis & gravibus incidentibus cauſis, iisque dubiis & incertis, quid faciendum vel omittendum ex ipſius q. ore intelligere, de qua revera dici poteſt, quod David celebrat Pſalm. 147. v. 19. 20. *Annunciavit verbum ſuum ipſi Jacob, ſtatuta & judicia ſuo Iſraëli; Non fecit ſic ulli genti.* Separare & ſegregare hac ratione populum ſuum voluit ab omnibus alies gentibus, earumque Superſtitionibus,

quæ

quæ ſemper cum inſigni Idololatria, & aliorum Deorum cultu, erant conjunctæ, ut ipſi vicisſim Deum ſuum ab aliis Diis ſegregarent, Eumque ſolum & unicum colerent, & conſulerent. Quanta igitur fuit ipſorum ingratitudo, ſi quando his Divinis mediis ſpretis ad alia deflecterent!

Denique etiam, quia tùm nondum plenè apparuerat Verus ille Pontifex maximus, & magni Conſilii Angelus, cujus Spiritu loquuti ſunt omnes Prophetæ, Fons ille omnis lucis & revelationis; Ejus Typum hac ratione proponere voluit in Summo Sacerdote Legali, ut ille Dei apud homines Internuncius, & Interpres voluntatis ejus ad tempus eſſet. Unde ante Ipſius adventum hæc quoque per Urim & Thummim revelatio à Deo ſubducta fuit & diſparuit. Nam ut totus cultus Leviticus, & in eo præcipuè ſummum Sacerdotium, typus erat Mesſiæ, ut fusè id docet Apoſtolus in Epiſtola ad Hebræos: ita hanc quoque partem eò reſpexiſſe, non eſt dubitandum.

Quemadmodum enim Summus Pontifex in V.T. ex hominibus & fratribus ſuis aſſumebatur; ſed Divino hoc axiomate ab eis ſegregabatur, quòd Nomine Dei in Pectorali, & Spiritu Sancto in Corde, inſtructus eſſet: ita Chriſtus quoque ſecundum Carnem fuit ex hominibus, fratribus per omnia ſimilis, excepto tamen peccato; Nomen autem Dei fuit in medio ejus, ut loquitur Exod. 23. 21. h. e. ſimul fuit verus Deus. Nam שמו הוא והוא שמו Nomen Dei eſt ipſe Deus, & Deus eſt Nomen ſuum, ut Hebræi ajunt.

Quemadmodum Sacerdos ſummus multis privilegiis, & Spiritus S. donis ſupra fratres ſuos dotatus erat: ita Chriſtum quoque Deus unxit oleo exultationis ſupra conſortes ſuos. Neque admetitus eſt ei Deus Spiritum, Joh. 3. 33.

Quemadmodum Sacerdos per Urim & Thummim negotium populi ad Deum, & reſponſum Dei vicisſim ad populum referens, Medius inter utrumque erat: ita Chriſtus quoque Mediator eſt Dei & hominum, qui pro nobis apud Patrem intercedit, & omnem Dei voluntatem exponit.

Quemadmodum per Sacerdotem ſummum ſolum per Urim & Thummim Deus conſuli poterat: ita per ſolum Chriſtum Deum invocare & ad Eum accedere poſſumus & debemus, ad Heb. 4. 15. 16. & 7. 25. & 10. 21. 22. &c. Ad neminem alium eundum, quia Ille ſolus eſt qui habet verba vitæ æternæ, Joh. *6. 68.*

Quemadmodum Sacerdos Summus Auri & Gemmarum ſplendore totus radiabat & fulgebat, quæ admirandos à ſe ſpargebant radios, conſilii & voluntatis Dei characteres claros & certos: ita Chriſtus eſt Splendor Gloriæ, & Character Perſonæ Patris: Lux illa vera, illuminans omnem hominem venientem in mundum.

Quemadmodum reſponſa & oracula Divina eliciebat & proferebat ex pectorali, quo cor ejus munitum erat: ita Chriſtus è ſinu Patris protulit & revelavit Evangelium ſuum de Remisſione peccatorum, & Vitâ æternâ, omnemque voluntatem Patris nobis expoſuit, quæ eſt, ut omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam.

Quemadmodum oracula per Urim & Thummim certisſima erant & verisſima: ita ſermo Chriſti Veritas eſt: qui illum ſequitur, ambulat in Luce, non in tenebris &c.

Sed & eleganter per Urim & Thummim repræſentantur Veteris & Novi Teſtamenti libri, quos in rebus dubiis unicos & ſolos conſulere, quorum ductum & judicium ſequi debemus.

Per URIM dicunt Hebræi, ut ſuprà audivimus, Reſponſi Divini ſummam in literis gemmarum Pectoralis fuiſſe patefactam, ſed confusè, obſcurè & ænigmaticè. Pari modo in Veteris Teſtamenti libris, in Lege & Prophetis CHRISTUS quidem fuit patefactus, ſed obſcurè in Figuris, Typis, Prophetiis, & aliis ſimilibus Umbris.

Per THUMMIM ſcribunt plenè patefactum fuiſſe ſenſum Divini oraculi, & literas illas in voces conjungendi rationem, quibus Deus ſuam voluntatem illis manifeſtavit: ita

per

per Evangelium in N. T. CHRISTUS plenè & perfectè eſt patefactus & exhibitus, unà cum omnibus reliquis ad ſalutem per Ipſum conſequendam myſteriis.

Quemadmodum autem Urim non fuerunt ſine Thummim, nec Thummim ſine Urim; ita hæc duo non ſunt nobis ſeparanda, ſed conjungenda, conferenda, & conſulenda, ad plenam Dei voluntatem cognoſcendam; nec quia Evangelium habemus, ideò Moſis & Prophetarum libri deſerendi vel abjiciendi, juxta illud D. Petri 2. Epiſt. 1. 19. huic inſtituto accommodum dictum; *Habemus firmiſſimum ſermonem Propheticum, cui rectè facitis quòd attendatis, velut lucernæ lucenti in obſcuro loco* (ſicut Urim olim intra pectoralis duplicationem erant abſcondita, & primò indiſtinctè in Sacerdotis oculis lucebant,) *usq; dum lucifer exoriatur in cordibus veſtris* (ſicut olim per Thummim cor & animus Sacerdotis pleno reſponſi Divini ſenſu fuit illuminatus:); Quemadmodum verò requirebatur ſingulare Spiritus Sancti donum in Sacerdote, ad accipienda τῶν Urim & Thummim oracula: ita, eodem teſte, *Scriptura non eſt propriæ explicationis*, ſed, ut *acti à Spiritu Sancto loquuti ſunt Sancti Dei homines*, ita & ejusdem ductu eſt intelligenda & explicanda.

Si cui hîc ſapientia deſit, *petat eam à Deo, Patre τῶν φώτων* URIM ſeu *Luminum, à quo omne donum* תָּמִים *perfectum supernè deſcendit* &c. Jacobi 1.

Sed induſtrio & ſagaci Lectori ipſimet plura in hanc rem ſcrutanda & adinvenienda reliquimus, atq; hîc præſentem Diſſertationem bono cum Deo finimus.

VACUUM

Reliquum hujus Columnæ impleat mirabilis narratio, quam Suidas, ex incerto quodam Authore de Ephod, & modo conſulendi per Urim & Thummim refert: *Ephod*, inquit, *nomen eſt Hebraicum, quod ſi interpreteris, Manifeſtationem, aut Redemptionem ſignificat. Erat autem forma ejus textura palmaris, vario artificio, inſtar Pectoralis, ex aureis filis confecta. Ac in medio habebat quaſi ſtellam omninò auream: ex utraq; autem parte duos Smaragdos, in quorum unoquoq; ſculpta erant ſex nomina, videlicet, duodecim Nomina tribuum Iſraël. Porrò inter Smaragdos continebat Lapidem Adamantem. Cùm ergò Sacerdos ſciſcitaturus erat de re quadam Oraculum à Deo, ligabat Ephod in ſuperhumerali ad medium pectoris, & ſubjiciebat manus ſuas ſub ipſum, quas cùm retraheret, deprehendebat eas quaſi colore quodam infectas. Petebat autem à Deo reſponſum, defixis in Ephod oculis. Itaq; ſi Deus annuebat ad id quod petebatur, confeſtim micabat lapis Adamas: ſi autem negabat, nihil ad priſtinum & proprium lapidis fulgorem accedebat. Quod ſi Deus populum voluit objicere gladio, lapis reddebatur cruentus; ſi autem imminebat mors, lapis fiebat niger.* Hæc ille. Sed præterquam quòd veſtimenta & reliqua omnia imperitè hîc confunduntur, de hac tota hiſtoria, nec in Sacris Literis, nec in Hebræorum monumentis, vel vola vel veſtigium apparet. Aliquid ſimile habet, quod Auguſtinus ſcribit, *quoſdam fabulari, lapidem fuiſſe in Rationali judicii, cujus color, ſive ad adverſa, ſive ad proſpera, mutaretur, quando Sacerdos intrabat in Sancta.*

DEO GLORIA.

IV. DE

IV.
DE
MANNA.

HISTORIA MANNÆ.

CAPUT I.

De Nomine MANNAE.

MANNÆ conſideratio, nec *indigna* eſt, quæ cum præcedentibus conjungatur, nec ab iis *aljena*. *Non indigna*; quod ſi enim quis conſideret ejus *Hiſtoriam*, tot in eo deprehendet miracula, quot circumſtantias, quotque in ullo alio temporali beneficio, Eccleſiæ Iſraëliticæ conceſſo, conjunctim vix reperientur. . Unde non immeritò, non ſolùm ab Hebræis, ſummis laudibus & encomiis ornatur & concelebratur, ſed & in Scriptura ipſa, ut in progreſſu videbimus. Si *Myſterium*, Typum eam fuiſſe Chriſti nobiliſſimum, & cibationis noſtræ ſpiritualis ad vitam æternam per ipſum, Chriſtus ipſe nos docuit Johan. cap. 6. & poſt eum Paulus 1. Epiſt. ad Corinth. cap. 10. v. 3. Unde veriſſimè Don Iſaac Arámah in *Akédas Jizchak* hiſtoriæ hujus explicationem aggreſſurus, ita eam exorditur: אין שום ספק שהפרשה הזאת המעולה היא מהפרשיות העצמיות שבתורה שמספרות בהווה ורומזות אל חיי האדם והצלחתו האחרונה *Procul dubio Sectio hæc de Manna eſt una ex præſtantiſſimis ſectionibus Legalibus, quæ non ſolùm res geſtas hiſtoricè enarrant, ſed & Typum continent Vitæ ac Felicitatis hominis ultimæ & æternæ.* Sed *nec aljena* quoque eſt à præſenti noſtra tractatione materia. Urna enim Mannæ juſſu Dei aſſervata, relata in Sanctum Sanctorum, & juxta Arcam Dei fuit poſita, ut ſuprà vidimus. Eadem quoque numeratur inter ea κειμήλια, quæ unà cum Templo primo fuerunt ſeu deperdita, ſeu occultata, neque ſub Templo ſecundo viſa.

Eandem

Eandem procul dubio ob cauſſam, ob quam & reliqua ſubducta fuērunt, quia ſtante eo de cœlo deſcendere & in carne apparére debebat Panis verè vivificus, nutriens ad vitam æternam, cujus Manna temporale umbra erat & figura.

Ejus Hiſtoria à Moſe deſcripta extat Exodi cap. XVI. toto, cum quo conjungendum, quod de eadem habetur Numeror. cap. XI. v. 6. 7. 8. 9. unde benevolus Lector eam petet.

Ad ejus illuſtrationem non eſt nobis hac vice propoſitum methodo analyticâ omnes & ſingulas illius partes & circumſtantias accuratiùs enucleare, vel profundiùs in myſticam ejus tractationem deſcendere, hanc operam ſublimioribus ingeniis relinquentes, ſed Quęſtiones aliquot Hiſtorico-Philologicas ſelectiores delibare, & ex Hebræorum placitis explicare, quibus lux aliqua dictis præcipuis inferatur, quæ vel obſcuritatem vel difficultatem habere videntur.

Ad eas antequam accedamus, pauca quædam παρασκευῆς loco de *Nomine* præmittemus.

MANNÆ vocabulum ex Hebræo מָן MAN ſuam habere originem, vel ſaltem cum eo idem eſſe, nemini poteſt eſſe ignotum. Terminatio autem eſt ex lingua Chaldæa, qui ex Hebræo מָן faciunt מַנָּא. Inſignitus eſt cibus iſte cœleſtis & divinus hoc Nomine ab Iſraëlitis, quamprimùm à cœlo fuit delapſus, & ab eis viſus. Sic enim hac de re Moſes, Exod. 16. v. 15. וַיִּרְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו מָן הוּא כִּי לֹא יָדְעוּ מַה הוּא *Et videntes illud filii Iſraël dixerunt quisque ad fratrem ſuum*, MAN *eſt, quia neſciverunt quid eſſet.* Et v. 31. וַיִּקְרְאוּ בֵית יִשְׂרָאֵל אֶת שְׁמוֹ מָן *Et vocarunt filii Iſraël nomen ejus* MAN.

Circa rationem hujus Nominis asſignandam duæ ferè ſunt Authorum ſententiæ.

Prima eſt eorum, qui verba verſus decimiquinti ſumunt *interrogativè*, & volunt מָן idem eſſe quod Hebraice מַה *Quid*, quaſi ex admiratione, divinum iſtum panem videntes, in hæc verba eruperint; *Quid hoc eſt?* & poſtea Nomen hoc ei manſerit, & in appellativum tranſierit. Sic LXX. Græci reddiderunt Τί ἐστι τοῦτο? Id ſequutus eſt Joſeph. Antiquit. Judaicar. lib. 3. cap. 1. ſcribens; Καλοῦσι δὲ Ἑβραῖοι τὸ βρῶμα τοῦτο Μάννα. τὸ γὰρ

μᾶν ἐπερώτησις κατὰ τὴν ἡμετέραν διάλεκτον, τί τοῦτ' ἔστιν ἀνακρίνουσα h.e. *Hebræi cibum iſtum vocant* Manna. *Nam* Man *eſt interrogativum, ſecundum noſtram dialectum*; Quid hoc eſt? *ſignificans*: Sic D. Hieronymus, & reliqui ferè Patres. Sic ex Hebræis ſenſit R. Chananiel, cujus mentionem facit Bechaj fol. 83. col. 4.

Sunt qui hanc expoſitionem firmare nituntur ex lingua Ægyptiaca, in qua מָן idem ſit, quod Hebraicè מָה *Quid?* Si de hoc conſtaret, id utique plauſibilius foret; quamvis hæc difficultas reſtaret, quòd הוּא ſit Hebraicum, atque ita harum duarum vocum una eſſet Ægyptiaca, altera Hebræa. Quod vix probabile alicui videbitur.

Secunda ſententia eſt eorum, qui verba illa ſumunt *indicativè*, ut per מָן הוּא ſignificetur, τὸ ἐστί Quid illud ſit de quo loquuntur. Hi faciunt ex מָן Nomen, & derivant illud à radice מָנָה quæ ſignificat *Conſtituere, Ordinare, Deſtinare*, ut מָן reſectâ ultimâ radicali idem ſit quod מָנָה *Pars, Portio, Donum*, ſc. à Deo datum & in cibum deſtinatum; quia, quid eſſet, dicere non potuerunt: vel *Præparatus & ſuppeditatus à Deo cibus, ſine ipſorum labore comparatus*, ut in lib. Sapientiæ cap. 16. 20. dicitur; *Ac panem omni pollentem voluptate, omniq; guſtui accommodatum, ſine labore de cœlo ipſis demiſiſti.*

Hanc ſententiam plerique Hebræorum amplectuntur & ſequuntur. R. Salomon: הכנת מזון הוא כמו וימן להם המלך ׃ כי לא ידעו מה הוא שיקראוהו בשמו Man hu, *h.e. Præparatio cibi eſt*, à verbo מָנָה, unde Dan. 1. v. 5. וימן Et conſtituit, parare juſſit illis Rex &c. Quia neſciverunt quid eſſet, *h.e. neſciverunt illud vocare nomine ſuo.*

Aben Eſra; מן הוא מגזרת אשר מנה את מאכלכם Man *derivatur à verbo* מָנָה, *unde*; Qui מִנָּה conſtituit, ordinavit eſcam veſtram, Dan. 1. 10.

R. D. Kimchi in libro *Schoraſchim*: מן הוא בשקל צו קו לפי שלא ידעו לו שם קראו לו מן כלומר מתנה וחלק מאת השם ית׳ מַן h. e. *eſt forma* צַו (à radice צָוָה) קַו (à radice קָוָה). *Quia enim certum ei nomen dare non potuerunt, vocaverunt illud* מָן, *hoc eſt, Donum & portionem à Deo datam.*

R. Bechaj fol. 83. col. 4. מן הוא מלשון מנה אחת אפים וכן למשה

למשה היה למנה׃ ועל כן נותן הכתוב טעם כי לא ידעו מה הוא כלומר מפני שלא ידעו מהו קראוהו מתנה מן השם ולא קראוהו בשם המיוחד כי לא ידעו מהותו׃ h. e. מָן *eſt à* מָנָה Pars, Portio, Donum, *quod vide 1. Sam. 1. 5. & Levit. 8. 29. Ideò ſubjungit Scriptura ſtatim appellationis bujus rationem; Quia neſciverunt quid eſſet*, q. d. *Quia neſciverunt quid eſſet, ideò vocarunt illud* Donum cœleſte; *nullum autem nomen propriū illi indiderunt, quia neſciverunt quidditatem ejus.*

Sic in Tzerór hammór: מתת אלהים היא כי אנחנו לא היינו ראויים לדבר גדול כזה *Donum Dei eſt: quia nos non digni ſumus tantâ re.*

R. Iſaac Arama in *Tzerór hammór* ſcribit, illos exiſtimaſſe, eſſe Manna naturale & medicinale, ac proinde dixiſſe מָן הוא Manna eſt. Sed hunc refutat Abarbenel: *Quidam, ait, Interpretum ſcribunt; Iſraëlitas, cùm viderent Manna, exiſtimaviſſe, eſſe* מהמן הרפואי *Manna medicinale, quod in quibusdam regionibus decidit ſuper arbores agrorum, eò quòd colore & formâ illi eſſet ſimile, atq; hac de cauſa dixiſſe & pronuntiaſſe,* מן הוא Eſt Manna; *hoc eſt,* Nunquid hoc eſt Manna medicinale? *quod ſc. Medici præſcribunt ad expurgandam bilem? In hunc autem errorem incidiſſe ipſos, eò quòd neſcirent quid in rei veritate eſſet; ac proinde Moſen hinc impulſum fuiſſe ad rei veritatem ipſis explicandam, dicendo;* Hic eſt Panis, quem dedit vobis DOMINUS ad veſcendum *q. d. Hoc non eſt Manna medicinale, ſed eſt quiddam aliud, alendi virtutem habens, quod Dominus vobis dat in cibum, non ad ventrem laxandum: hac enim non eſt ejus natura. Verùm hæc expoſitio mihi non arridet: quia Manna medicinale vocatur* Manna *metaleptice, quia aliquatenus ſimile eſt Mannæ divino, quod Iſraëlitis decidit in deſerto. Antea enim non appellatum fuit hoc nomine. Neque ita vocatur, niſi in lingua Arabica, quæ eſt Lingua Hebræa corrupta, & in Lingua Latina, qui hoc nomen ex Lege Divina deſumpſerunt.* In lingua Perſica vocatur תרנגבין. *Unde Iſraëlitæ linguam Arabicam vel Latinam habuiſſent;* שעדין לא היו אותם הלשונות בעולם *cùm tùm temporis illæ linguæ nondum fuerint in mundo? Itaq; prima nominis* Mannæ *origo eſt à Pane iſto, quem Deus dedit Iſraëlitis in deſerto, ac proinde rectius mihi videtur,* מָן *derivare à verbo Hebræo* מָנָה; *Simulac ſcilicet Iſraëlitæ illud viderunt, indiderunt ori ſuo, & guſtu dulce deprehendentes, judicarunt illud Bonum eſſe ad veſcendum, atq; ideò dixerunt;* מָן הוא *h. e.* מתנת השי״ת הוא

שנתן לנו Donum Dei eſt, quod nobis dedit: *Ignorarunt autem, num hic eſſet ille Panis, quem Moſes ipſis promiſerat, nec'ne? quia neſciverunt quid eſſet. Hinc Moſes dixit illis*; Hic eſt Panis ille quem dedit &c. *hoc eſt*; *Rectè dixiſtis, hoc eſſe Donum Divinum: nam revera eſt Panis ille, quem Deus vobis dedit in cibum.* Hactenus Abarbenel.

Tuſius, Paraphraſtes Perſicus v. 15. huc quoque accedere videtur, qui מָן הוּא reddit, נַעְמַת אֶרְתְ אוֹ quod in Verſione Latinâ, in Bibliis Polyglottis Anglicanis, redditur *Beneficium ipſum eſt.* In cæteris locis ubique nomen Hebræum retinet, ut & fit in Verſione Arabica.

Equidem non multum intereſt, utram quis ſententiam præferat; ſecunda tamen, & Authorum & Rationum momentis, præponderare videtur.

CAPUT II.

Utrum Manna fuerit Res naturalis, vel merè Miraculoſa?

QUæſtio hæc agitatur tàm inter Hebræos, quàm inter noſtros Interpretes, dum *alii* ſtatuunt, Manna quidem hoc fuiſſe naturale, quale aliâs quoque in illis regionibus deciderit, ſed Accidentia quædam ſupernaturalia & miraculoſa ei per Divinam omnipotentiam acceſſiſſe, quæ in Scriptura commemorentur. *Alii* volunt, Rem fuiſſe prorſus novam, à Deo pro certo tempore miraculosè creatam & productam, ſuoque tempore rurſus ablatam.

Poſterior tamen ſententia à plerisque Hebræorum eſt acceptata, priore explosâ. Hinc ſcribit Aben Eſra; ירקב שם חוי שאמר כי המן הוא הנקרא בלשון פרסי תרנג'בין ובלשון ערבי מן ובלשון לעז מנא כי קושיות רבות עמדו עליו: *Putreſcat nomen Serpentis, qui dixit Manna hoc eſſe id quod in lingua Perſicâ dicitur* תרנגבין, *Arabicè* מָן. *& vernaculè Manna: quia multa difficultates ei obſtant.* Abarbenel ſcribit, cum indigitare Karræum quendam, & poſt adductas Aben

ctas Aben Eſræ rationes contrarias porrò ſcribit: *Quamvis autem Aben Eſra hîc pleniſſimè ductum Verbi Dei ſit ſequutus,* הנה קמו אנשים בני בליעל וגלו פנים בתורה שלא כהלכה *exſurrexerunt tamen quidam Nebulones, qui impudenter ſe porrò Legi Dei oppoſuerunt. Vidi quippe apud quendam ex recentioribus ſcriptoribus, qui pertinaciter contendit, Manna illud fuiſſe Rem naturalem, omnesq; ejus proprietates fuiſſe naturales, atq; adeò illud ipſum Mannna medicinale, quod hodieq; apud nos decidit.*

Huic ſententiæ fortiter ſe opponit Abarbenel, & *primò* quidem Rationes illorum diluit; *deinde* Aben Eſræ Rationes retexit, ab exceptionibus vindicat, & alias de ſuo ex Scriptura addit. Operæ itaque pretium ſit, eâ hîc producere, & benevolo Lectori conſideranda proponere.

Primò ait, Scriptorem illum, cujus meminit, ſuam ſententiam confirmare; *partim* Authoritate R. Moſis Majemonidis, *partim* ex Signis & notis nonnullis, quibus hoc Manna in Scriptura deſcribitur.

α. Ex Majemonide hac ratione. Ajunt, illum in More Nevôchim par. 2. cap. 28. ſcribere, *Prodigia & Miracula non continuò durare, ſed eſſe duntaxat* שנוי הטבע לשעתם *mutationem naturæ temporariam: mutationem autem illam non eſſe perpetuam.*

Hinc ſubſumunt; *Quia Manna miraculum duravit 40. annis, argumento id eſſe, rem fuiſſe naturalem; idem nempe illud, quod hodieq; extat & decidit certis temporibus; & certis in locis.*

Reſpondet Abarbenel; 1. Majemonidis mentem nequaquam fuiſſe, hîc negare miraculum: 2. Qui contrarium ſtatuunt, eos non dicere, quòd Manna ſingulis diebus per 40. annos deſcendens, continuò deciderit: Eo quippe die, quo deſcenderat, eodem etiam deſiiſſe miraculum (poſteaquam ſc. Iſraëlitæ demenſum ſuum collegerunt.) Sic Aquas è petra quæ Iſraëlitas comitabatur profluxiſſe, quoties Moſes percutiebat petram. Ex hoc autem non ſequi, Rem naturalem mutari in naturam aliam perpetuam, ſed hoc ſolùm, quòd Deus quotidiè per miraculum Iſraëlitis per 40. annos multa magnifica ediderit. 3. Majemonidem eo in loco nihil aliud arguere, quàm Ea quæ miraculosè fiunt, non permanere con-

Digitized by Google

ſtanter & perpetuò in illis mutationibus: neque etiam definire Tempus illorum miraculorum, vel menſes certos illis aſſignare, ſed indefinitè relinquere miraculum aliquandiu durans. Sic Ignem de cœlo miraculosè deſcendiſſe ſuper Altare in Die octavo Impletionum, & ex quo primò deſcendebat, ibi continuò arſiſſe, neque extinctum fuiſſe, donec Sanctuarium ipſum vaſtaretur: tempore Vaſtationis ceſſaſſe, neque diutiùs duraſſe poſt eam.

β. Ajunt; Scriptura dicit, *quòd Manna fuerit tenue & ſubtile, rotundum ſicut pruina; quòd deſcenderit cum rore, fuerit album, & ſicut ſemen Coriandri, ſapor ejus dulcis inſtar mellis, & ut cruſtula mellita.*

Atqui hæc omnia quoq; reperiri in Manna medicinali naturali & ordinario. Itaq; argui hinc, Idem cum illo fuiſſe.

℟. Abarb. Hæc ratio nulla eſt: כי לא כל דבר שידמה לדבר אחר במקריו יהיה הוא עצמו Non enim ſtatim res illa, quæ alteri in Accidentibus eſt ſimilis, eſt res illa ipſa. Sic in monte Sinaj apparuit Gloria Domini ſicut Ignis conſumens in oculis filiorum Iſraëlis; nemo tamen ideò dicet, quòd fuerit ipſe Ignis elementaris. Sic cùm Virga Moſis in formam Serpentis converſa fuit, fuit ille Serpens non naturalis, ſed miraculoſus, naturali Serpenti ſimilis. Sic Aquæ mutatæ fuerunt in Sanguinem miraculosè, quoad Colorem & Qualitatem ſuam; non tamen fuit Sanguis Animalium העצמי ſubſtantialis. Num dicemus, Hominem ad vivum depictum in pariete, ideò quia ſpecie, formâ, & magnitudine Hominem vivum repræſentat, eſſe ipſum Hominem, & vivere ſicut ille? הדומה והבלתי דומה הם איכויות ומקרים ואינם עצמות הדבר Simile & Diſſimile ſunt Qualitates & Accidentia, non verò ipſa rei ſubſtantia. Ut jam taceam, quod in Manna Divino fuerint סגולות עצמיות proprietates quædam eſſentiales, quæ non inveniuntur in Manna medicinali, ut ex ſeqq. apparebit.

Pro Altera itaque ſententia, quod Manna fuerit Res merè miraculoſa & Divina, non Naturalis, ſequentes ex Scriptura affert Rationes:

Primò ait; Manna medicinale non decidit hodiè in deſerto

ſerto Sinaj. Deſertum enim illud notum eſt, neque unquam ibi viſum fuit. Ergo Manna illud non fuit idem cum hoc. Ratio conſequentiæ; quòd ſi res naturalis fuiſſet, tùm ſemper illic reperiretur.

Excipiunt ad hoc; שבאורך הזמנים נשתנה טבע הארץ *Longitudine temporum naturam illius regionis eſſe mutatam.*

Reſpondet: זה סכלות לא טענה *Hæc eſt ſtultitia, non ratio:* quia Deſcenſus roris & pluviæ non mutatur in ullis locis, ubi ſolent decidere.

Secundò; Manna medicinale non deſcendit per totum Annum, ſed duntaxat tempore verno, menſe Martio & Aprili. Manna autem hoc Divinum deſcendit æqualiter omnibus anni menſibus indiſcriminatim. Itaque non eſt idem cum illo. Ratio autem cur manna naturale non ſemper decidat, eſt; כי המן הרפואי הוא שוי בחום quia eſt æquabilis & temperati caloris, unde decidit tempore Veris tantùm, quando temperatus eſt calor; non verò in Hyeme & Æſtate.

Tertiò; Manna medicinale ſi ad Solem exponatur, non liqueſcit, ſicut liquefactum fuit Manna Divinum.

Quartò; Manna medicinale noctu non putreſcit, neque vermes producit. Atqui Manna Divinum illud fecit. Ergo non idem cum eo.

Contra duas has rationes excipiunt; *Diverſitatem hanc provenire ex diverſitate materiæ. Materiam enim Mannæ divini fuiſſe* מהרכבה דקה מאד *ex compoſitione valdè ſubtili; ac propterea facilè liquefactum fuiſſe & putruiſſe; Manna autem medicinalis compoſitionem eſſe* פשוטה נוטה אל הלחות והקור *ſimplicem, ſed declinantem ad humiditatem & frigiditatem; Unde Medici eam præſcribant contra bilem flavam, quæ calida eſt & ſicca. Et hanc ob cauſam non liqueſcere.*

Reſpondet: Quod ſi hujus Mannæ medicinalis compoſitio & materia non ſit talis, qualis eſt Mannæ Divini materia & compoſitio; Ergò non ſunt ejuſdem ſubſtantiæ, neque ſequitur, ſi unum ſit naturale, alterum quoque tale eſſe.

Quintò; Manna medicinale linguæ impoſitum liqueſcit. Id verò non fecit Manna Divinum.

Ad hoc *excipiunt*; *Quia Manna medicinale ſit inſtar Sacchari, ideò*

ideò ei idem accidere quod Glaciei & Pruinæ in regionibus frigidis, ut congelata ſubſiſtant ad plures dies, neq; à Sole liqueſiant; at Linguæ impoſita reſolvi in aquam; Manna autem Divinum fuiſſe inſtar fructuum celeriter computreſcentium, uti ſunt quædam Poma, propter ſubtilitatem compoſitionis ipſorum; & hanc ob cauſam facilè & putruiſſe, & vermes produxiſſe.

Reſpondet; Id quod hîc dicunt, arguere, Manna Divinum non fuiſſe ejusdem ſubſtantiæ cum altero Manna, ac proinde non ſequi ſi hoc naturale fuerit, illud quoque tale fuiſſe. Boni iſti viri ex eo quod aliquam cum eo habet ſimilitudinem, volunt arguere, ideò ejuſdem cum eo generis & ſubſtantiæ fuiſſe; & tamen ipſimet fatentur, Materiam & compoſitionem unius, non fuiſſe ſicut alterius. Itaque ex ſimilitudine quadam accidentium nihil poſſunt evincere.

Sextò; quia Manna medicinale non eſt durum, ut contundi, & placentæ ex eo confici poſſint; ſicut fuit Manna Divinum.

Excipiunt ad hoc; *Quòd Manna Divinum ita comparatum fuerit, ut contundi, & placentæ ex eo confici potuerint, id profectum fuiſſe ab illius forma, & ſingularem in eo fuiſſe proprietatem: quemadmodum Ligna quædam arida ſunt, ex quibus alimentum recipiunt homines, & quæ in ſtomacho per Calorem naturalem poſſunt digerere, veluti Cinnamomum, Gariophylla, Glandes &c. cùm è contrario quædam ſint mollioris conſtitutionis, quæ tamen nullam patiuntur mutationem & digeſtionem in corpore humano, ſed è corpore excernuntur, prout in illud ſunt immiſſa; uti ſunt Cortices uvarum, & ſimilia: alia eſſe, quæ ita perfectè digeruntur & commoluntur, ut quaſi in pulverem redigantur: Hordeum, linum, cannabim, & res ſpongioſas nunquam commoli. Hæc omnia fieri ex certa Proprietate naturali, quam res iſtæ habent. Cui ſimilem quoq; aliquam habuerit Manna Divinum.*

Reſpondet; Quia multæ & magnæ differentiæ ſunt inter Manna Divinum, & Manna medicinale, tùm ex parte materiæ & compoſitionis, tùm ex parte formæ; hinc etiam clarum evadit, quòd non ſint unum & idem. Non negamus, in rebus naturalibus eſſe accidentia, pro ratione qualitatum & proprietatum ex formis conſequentium: ſed quis coget nos dicere,

Manna

Manna divinum fuiſſe naturale, cùm inveniamus alterum, Naturale ſc. illi nullo pacto eſſe ſimile? Quin &, ſi ambo naturaliter generentur in aëre, & ex materia vaporum, quare proprietates & qualitates ipſorum ſunt contrariæ, cùm nulla ſit in formis illorum contrarietas, quæ proprietatum ſeu qualitatum illarum contrarietatem cauſetur? Nulla alia hujus rei cauſa eſt, quàm quòd unum ſit naturale, alterum miraculoſum. Quid itaque tritico commune cum palea?

Septimò: Manna Divinum fuit alimentum laudabile, & magis temperatum quàm omnia alia alimenta, generavit ſanguinem optimum & puriſſimum, totum converſum fuit in nutrimentum ſine omni ſuperfluitate, neque generavit excrementa in inteſtina deſcendentia. Unde Sapientes noſtri de eo dixerunt, ה״ר נבלע באברים *abſorptum fuit in membris*, h. e. totum converſum fuit in nutrimentum membrorum, עיכר מעט מהעיכול facilis fuit digeſtionis, neque, ut alii cibi, corpus gravabat. Unde vocatum fuit לֶחֶם הַקְּלוֹקֵל Panis leviſſimus, quod leve & facile fuerit corpori. Manna autem medicinale non eſt alimentoſum, neque ex eo generatur ſanguis, והוא משלשל בלבד ſed purgat tantùm.

Excipiunt: *Hanc proprietatem in Mannæ Divino conſequutam fuiſſe ex forma: & quòd Suavitas guſtuum in eo fuerit pro ejus præparatione, quemadmodum ſapor variatur in farina & carne, pro diverſa eorum præparatione.*

Reſpondet: Facile eſſe ad hoc reſpondere. Nam quòd res aliqua ſit vel Cibus, vel Medicina, hoc eſſe הבדל עצמי differentiam eſſentialem. Fieri non poſſe naturaliter, ut in aëre generetur aliquid compoſitum ex quatuor elementis, vel aptum ad nutritionem: neque pluviam, neque rorem, neque pruinam, nivem, grandinem, & reliqua, quæ in aëre generantur, nutrire animalia: quomodo itaque Manna, ſi naturale eſſet, nutriendi vim haberet? Proinde cùm fuerit res quæ alendi virtutem habuit, & cibus laudatiſſimus, ex eo neceſſariò ſequi, quòd fuerit res miraculoſa, non naturalis. Hinc ſcribit & R. Levi in Commentario in Legem: *Sciendum eſt; miraculum hoc Mannæ fuiſſe valdè prodigioſum, cui ſimile nullo unquam tempore*

factum fuit; כי לא יתהוה מאלו האידים העולים באויר דבר יתכן שיהיה מזון *quia ex vaporibus in aërem aſcendentibus nulla res generatur, quæ poſſit eſſe pro cibo, id quod cuivis conſtat vel leviter rerum naturalium ſcientiâ imbuto. Quod enim eam naturam habeat, quam habuit Manna Divinum, debet generari ex commixtione elementorum &c.*

Octavò: Manna Divinum deſcendit die quovis ſexto in duplo, die verò Sabbathi prorsùs non deſcendit. Tale nihil fit circa Manna medicinale. Unde manifeſtè arguitur, non fuiſſe naturale, quia hoc ſemper eodem mòdo decidit, ſed miraculoſum, deſcendens ſecundum ordinationem Divinæ voluntatis, ejusque providentiam.

Excipiunt; *Hoc non contigiſſe, niſi quando primâ vice deſcendit; ut ipſis per hoc miraculum Signum Sabbathi confirmaretur: poſtmodum aliter fuiſſe. Hinc Numeror. cap. 11. non commemorari, quòd liquefactum fuerit à calore Solis, neq; quòd vermes produxerit, & putrefactum fuerit: non etiam dici illic, quòd quotidiè collegerint quantum opus haberent, neq; quòd ſexto die duplum collegerint, vel quòd die Sabbathi non deciderit; quia ſcilicet iſta omnia deinceps fuerint mutata pro natura locorum, ſicut de Fructibus ſolet fieri, ut in uno loco putreſcant facilè, in alio verò non; de Pruina item & Glacie, quæ in uno loco facilè liqueſcunt, in alio non item.*

Reſpondet ad hæc *primò*: Hiſtoriam teſtari, Moſen irâ efferbuiſſe contra eos, qui de Manna retinebant in craſtinum, v. 20. & de illis, qui in Sabbatho egreſſi erant ad colligendum, ſed nihil invenerant; dixiſſe Deum; *Quousq; renuetis cuſtodire præcepta mea, & Leges meas?* Si hæc non fuerunt continua, quomodo in eos efferveſcere potuerit Moſes? vel Deus eos hac ratione increpare & redarguere? Ideò nempe hoc factum, ut imposterum cautiores eſſent: *ſecundò*; illos Sabbathi ſanctitatem didiciſſe ex Manna; quod ſi ergo ſtatim ille ordo ceſſaſſet & deſiiſſet, potuiſſe illos dicere, Sabbathi ſanctificationem ceſſare: *tertiò*, quòd ad locum ex libro Numerorum attinet, non opus fuiſſe, ut Lex ea quæ jam ſemel dixerat in Exodo, in hoc loco denuò repeteret: ſed ea tantùm ibi recenſere, quæ hactenus non fuerunt nota. Hinc referri ibi de Manna ea quæ ad ejus perfectionem ſpectabant, ad reatum & culpam populi

murmu-

murmurantis exaggerandam; non autem omnia reliqua, quæ huc non ſpectarunt, & jam in Exodo ſcripta fuerunt: *quartò*, Exodi 16. poſt hiſtoriam Mannæ recenſitam ſubjungi v. 35. *Porrò filii Iſraël comederunt Manna 40. annis, donec* (è deſerto) *ingrederentur in terram habitatam: Man comederunt donec venirent ad extremitatem terræ Canaan*: quibus verbis innuatur, illos per 40. annos ſemper & ubique eodem modo Manna comediſſe, donec venirent in terram habitatam, ac proinde, quæcunque de Manna hîc dicuntur, per 40. annos duraſſe.

Nonò: Manna deſcendebat in omnibus locis, in quibus caſtrametabantur. Ergo non fuit res naturalis.

Excipiunt; *Poſſe dici, Caſtrametationes & profectiones illorum ſequutas ſeu inſtitutas fuiſſe ſecundum loca, in quibus Manna deſcenderet; quia Nubes nunquam receſſit à Tabernaculo, quamdiu Man continuavit in loco caſtrametationis ipſorum; cùm vero Manna incipiebat deficere, ablata fuit Nubes, & Arcam fœderis Domini præceſſiſſe ad explorandam illis requiem, caſtrametationem faciendo in illo loco in quo Manna deſcenderet, & Aqua reperiretur.*

Reſpondet ad hoc: המדבר כולו היה מטבע אחד Totum deſertum fuiſſe ejuſdem naturæ. Nihil itaque cauſſæ fuiſſe, cur in uno loco magis decideret quàm in alio, aut in uno loco magis ceſſaret quàm in alio, omnibus anni menſibus. Teſtari enim Scripturam, accidiſſe quandoque, ut Nubes maneret à veſpera uſque ad manè, & manè aufferretur, quandoque manſiſſe per dies duos & noctem unam, & eâ ablatâ profectos eſſe: In Kadeſch eos manſiſſe novendecim annos, ſicut dicitur; *Et habitaſtis in Kadeſch diebus multis*, Deut. 1. 46. & idem ſcribitur in Seder Olam. Quomodo illic naturaliter continuari potuerit Manna per 19. annos ſine intermiſſione, & alibi in loco non procul diſſito tantùm diem unum, aut biduum? Naturaliter utique hoc non potuiſſe fieri. Ut hæc nihil aliud ſint, quàm בדיות הכופרים futilia deliria hominum fanaticorum. Nam Manna deſcendit miraculosè, ſecundum Divinam voluntatem, in locis illis, in quibus caſtrametabantur, & ſequebatur Manna caſtrametationem, non Caſtrametatio Mannam.

Decimò; Quia Manna tranſiit cum ipſis Jardenem, neque

ceſſavit uſque ad menſem Niſan ſeu Martium, juxta ſenſum literalem. Nam, juxta Aben Eſræ ſententiam, Manna tranſivit cum ipſis uſque in Gilgal, ubi invenerunt frumentum novum, & de proventu terræ Canaan comederunt; & tùm demùm ceſſavit. Atqui conſtat, Manna medicinale deſcendere menſe Martio & Aprili, veris ſc. tempore. Cùm itaque Manna Divinum tùm ceſſaverit, quando illi comederunt de proventu terræ, ſequitur, id quod ad neceſſitatem ipſorum antea requirebatur, miraculosè deſcendiſſe, quandiu eo opus habuerunt, ceſſaſſe quando habebant fructum terrę. Cum quo conſentiunt Sapientes noſtri, qui dixerunt, Manna incepiſſe deficere eo die quo mortuus fuit Moſes, Iſraëlitas autem quantum ſatis erat ad comedendum habuiſſe ex eo quod collegerant à die 7. Adar ſeu Februarii, uſque ad 15. Martii, quo inceperunt comedere de proventu terræ. Ut ſic plurima miracula hîc concurrerint. Hæc (inquit Abarbenel) ratio certè ſolidiſſima eſt, cuivis ſanâ mente prædito, neque invéni quid contrà excipiant.

Undecimò: Aliud argumentum peti poteſt ex eo, quod Deus præcipiendo dixit Moſi; *Imple Omer ex eo ad cuſtodiam pro generationibus veſtris, ut videant cibum, quo vos alui in deſerto,* v. 32. Quod ſi enim Manna hoc fuit naturale, ejuſdem eſſentiæ cum Manna medicinali noſtro, ut quid præcepit Deus illud reponere in cuſtodiam? Quod hîc fuit miraculum, ut ejus memoria tenenda fuerit in omnes generationes? Quam ob cauſam adeò pretioſum fuit, ut Deus præceperit illud reponi in intimum Sanctuárii penetrale, juxta Arcam fœderis Domini? Hoc utique manifeſtè docet, Manna iſtud fuiſſe rem miraculoſam & præternaturalem.

Duodecimò: Deuteronomii cap. 8. v. 3. dicit Moſes ad Iſraëlitas; *Et afflixit te, & eſurire fecit te, & cibavit te Mannâ, quod neq; tu noveras, neq; Patres tui; ut te ſcire faceret, quòd non ex ſolo pane vivat homo, ſed omni eo quod egreditur ex ore Domini.* Et v. 16. *Qui pavit te Mannâ in deſerto.* Hinc dico; Si Manna illud deſcendit naturaliter, ſicut Manna medicinale noſtrum, מה היתה התמיהה בזה quid miri fuit in eo? Quomodo de eo dicit Moſes, *Quod neq; tu noveras,*

noverat, neq; Patres tui? Quæ enim naturalia ſunt, nota ſunt hominibus. Quare vocat illud *Id quod egreditur ex ore Domini?*

Atque hæ ſunt Rationes ex Scriptura petitæ, quibus Abarbenel probat, Manna fuiſſe rem miraculoſam, imò, ut, Aben Eſra ſcribit, מהנפלאות היותר גדולות שנעשו ע״י משה *Miraculorum omnium, quæ Iſraëlitis per Moſen facta ſunt, maximum.* Eas ipſiuſmet verbis magnâ ex parte referre, & Lectori dijudicandas proponere volui.

Atque huic ſententiæ plerique cæteri ſubſcribunt,

R. Moſes bar Nachman: והנכון בעיני כי היה הפלא במן גדול מאד כי השלו הניז אותו מן הים ברוח נסע מאתו בדרך העולם אבל המן נוצר להם עתה יצירה חדשה בשמים כענין מעשה בראשית והוא מה שאמרו בו שנברא בין השמשות וכו׳ *Meo verò judicio maximum miraculum fuit in Manna. Nam coturnices advexit ipſis per ventum à ſe excitatum modo conſueto, Numer. 11. 31. Sed Manna creatione novâ nunc ipſis creatum fuit in cœlo, ſicut opera Creationis. Et hoc eſt quod Rabini noſtri de eo dicunt, quòd creatum ſit inter Soles*, h. e. ſub veſperam Diei ſexti creationis, in Pirke ávoth cap. 5. *Hinc dicit Scriptura; Ex ſigno quod Deus faciet vobis veſpere, ſcietis, quod ipſe eduxerit vos è terra Aegypti. Nam præparabit vobis menſam in deſerto: ſed ex Miraculo maximo quod facturus eſt vobis manè, videbitis Gloriam regni ejus, quòd nemo ſit in cœlo & in terra, qui poſſit facere ſecundum opera ipſius* &c.

R. Bechaj mihi fol. 83. col. 3. & 4. *Coturnices & Manna inceperunt venire primâ die Septimanæ, & duraverunt Coturnices æquè per 40. annos, perinde ac Manna: & quod de Manna ſolo Scriptura dicit, v. 35.* Et comederunt Manna per 40. annos; *idem quoq; intelligendum eſt de Coturnicibus, quòd illas comederint 40. annis; alterum obvénit ipſis de Nocte, alterum Interdiu.* אבל מפני שהיה הפלא גדול במן יותר מאד שנוצר להם יצירה חדשה בשמים לכן הזכיר הפלא הזה לבדו כי עמד להם ארבעים שנה *Sed quia Miraculum circa Manna multis modis majus fuit, quia de novo ipſis creatum fuit in cœlo; idcirco Miraculū hoc peculiariter de eo refert, quòd permanſerit ipſis per 40. annos.*

R. Iſaac ben Arámah in *Akédas Jizchak*; ad; *Quia neſciverunt quid eſſet*; ſcribit: *Quod ſi noviſſent illud, non ita appellaſſent: nam Manna quod illi eſſe exiſtimarunt, eſt* "תרופ Medicinale; *hoc verò erat* "מזונ Alimentare, *qua de cauſa Moſes ipſis dixit*; Hic eſt pa-

nis, quem Dominus vobis dedit in cibum; *q. d.* Non *eſt id quod vos arbitramini, ſed eſt* מסעד ומזון אלהי אשר הזמין אותו לכלכלכם שם משׁשׁת ימי בראשׁית והוא משׁומר ובא לעת הזאת *Cibus Divinus, quem præparavit Deus ad ſuſtentandos vos inde à ſex diebus Creationis, & ab eo tempore reſervatus hoc tempore vénit, ſicut cæteræ res, quas Sapientes noſtri dixerunt creatas fuiſſe in veſpera Sabbathi, ſeu ſexto die Creationis* (in Pirke avoth cap. 5. ubi vide Abarbenelem.)

Sic R. Levi ben Gerſon, cujus verba antea ſunt producta ab Abarbenele.

Hoc idem confirmat, quod ſecretiores ipſorum Theologi Cabaliſtæ de Mannæ origine ſcribunt, neque hoc loco ſilentio prætermittendum, quia videntur Veteres ſublimius aliquid ſub eo occultaſſe.

R. Moſes bar Nachman ſcribit: ודע כי יש במן ענין גדול רמזוהו רבותינו במסכת יומא לחם אבירים אכל איש לחם שמלאכי השרת אוכלין דברי ר׳ עקיבא · אמר לו ר׳ ישמעאל טעית וכי מלאכי השרת אוכלין לחם והלא כבר נאמר לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי אלא לחם אבירים לחם שנבלע באיברים: h. e. *Scito quòd magnum myſterium lateat in Manna, quod indigitarunt Rabbini noſtri in Maſſécheth Joma cap. 8. fol. 75. col. 2. his verbis:* Panem robuſtorum comédit quiſque, Pſal. 78. v. 25. *h. e. Panem quem comedunt Angeli, uti expoſuit R. Akiva. Quem tamen hoc nomine reprehendit R. Iſmael, ei dicens; Erraſti: num enim Angeli comedunt Panem? numquid ſcriptum legimus,* (de Moſe, ſimili facto Angelis in monte per 40. dies); Panem non comédi, & aquam non bibi, Deut. 9. 9. 18.? Proinde *Panis* אבירים *ſignificat hoc loco*, Panem, qui abſorbetur באיברים in membris (h. e. *qui totus in iis in ſuccum & ſanguinem convertitur*). Pergit R. Moſes & pro confirmatione ſententiæ R. Akivæ ſcribit; *Quod R. Akiva dixit, id ita intellexit*, שקיום מלאכי השרת בזיו השכינה *quòd Angeli ſuſtententur per Splendorem Gloriæ & Majeſtatis Divinæ. Sic ludunt in eo quod dicitur Neh. 9. 6.* Et tu מחיה vivificas omnia hæc (inter quæ & Exercitus cœlorum, ut ibi præcedit); *dicentes, ſeu exponentes;* מחיה לכלם Eſca vel Cibus es omnibus illis. *Et de hoc dicitur;* וּמָתוֹק הָאוֹר Dulcis eſt lux, Eccleſ. 7. v. 11. *quia in illâ Luce dulcem guſtum deprehendunt.* והמן הוא מתולדת האור העליון שנתגשם ברצון בוראו ית׳ ונמצא שאנשי המן ומלאכי השרת ניזונין

ניזונין מדבר אוזי *Manna autem generatum eſt ex Luce illâ ſupernâ, ex voluntate Dei creatoris ſui incorporatâ* (corporeâ factâ, *quia dicitur*; Et depluit ſuper eos Man, & frumentum cœlorum dedit eis.) *Reprehendit autem eum R. Iſmael; quòd Angelorum ſuſtentatio non fiat* בדבר המתגשם מתולדת האור *per Rem incorporatam ex Luce ſuperna, ſed* באור העליון עצמו *per Lucem ſupernam ipſam. Et hac de cauſa invenerunt Iſraëlitæ in Manna quicquid voluerunt. Anima enim cogitatione ſuâ hærens in ſupernis, invenit requiem, vitam, & educit benevolentiam à Domino. In Mechilta ſcribitur:* היום אין אתם מוצאים אותו אבל אתם מוצאים אותו לעולם הבא *R. Elieſer ben Chaſma dixit; (ſc. ad*, Hodiè non invenietis illud, v. 25.) Hodie non invenietis illud, ſed invenietis illud in ſæculo venturo. *Dictum hoc duas admittit expoſitiones; primò, quòd inter eos, qui ſæculo venturo ſeu vitâ æternâ fruuntur, quidam ſint, quorum gradus non eò uſque pertingit* ליהנות תמיד מזיו השכינה ויהיה קיומם בדבר המתגשם *ut ſemper fruantur Splendore Majeſtatis Divinæ, ſed qui ſuſtententur per rem incorporatam. Et hi in eodem gradu conſtituuntur cum Iſraëlitis in deſerto, qui apprehenderunt Splendorem Majeſtatis Divinæ ad mare, unde Sapientes noſtri dixerunt*; Ancilla ad mare vidit, quod Ezechiel Propheta non vidit: *Etenim ab ea horâ hanc dignitatem & præcellentiam nacta eſt anima eorum, ut fruerentur Eo quod ex Splendore ſeu Luce Divinâ generatur; Mannâ videlicet. Rectius autem mihi videtur, ut ex mente R. Elieſer ben Chaſma per vocem* היום Hodiè, *intelligatur*; שבני העולם הבא יחיה קיומם ביסוד המן שהוא הזיו העליון כמו שאמרו אין בו לא אכילה ולא שתיה אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם והן נהנין מזיו השכינה שבני העולם הבא יתקיימו בהנייתן מזיו השכינה בעטרה שבראשם והעטרה היא המדה הנקרא כן שאמר בה הכתוב יהיה יי' צבאות לעטרת צבי ובה נאמר בעטרה שעטרה לו אמו רמזו על קיום בני העולם הבא ורמזו על עיקר המן וכו' h.e. *quòd filii ſæculi venturi habeant ſubſiſtentiã ſeu ſuſtentationem ſuam per elementum vel principium Mannæ, quod eſt Lux ſuperna & Divina, ſicut ajunt*; In ſæculo venturo neq; edunt, neque bibunt, ſed Juſti ſedent cum coronis in capitibus ſuis, & aluntur Splendore Majeſtatis Divinæ. *Fruuntur autem vel ſuſtentantur à Gloria Majeſtatis Divinæ, dum adhærent Deo & conjunguntur cum eo*; Corona capitis ipſorum *eſt Proprietas Dei, quæ ſic vocatur, de qua dicitur*; DOMINUS erit לעטרה in Coronam Decóris,

Decóris, Eſa. 28. 5. Item; *Videte Regem in Corona, quâ coronavit eum mater ſua*, Cantic. 3. 11. *Et ſic innuunt his verbis tùm de alimonia ſeu ſuſtentatione filiorum ſaculi venturi, tùm de fundamento ſeu principio Mannæ. Præterea dicit Scriptura*; Mandavit Nubibus deſuper, & januas cœli aperuit, & depluit ſuper eos Man, & triticum cœli dedit eis, panem robuſtorum (Angelorum) comédit quiſque Pſal. 78. 23. 24. 25. *Item*; Et pane cœli ſaturavit eos, Pſal. 105. 40. *Ex quibus dictis liquet, frumentum hoc eſſe in Cœlo, & inde demiſſum eſſe per apertionem januarum ejus, quod idem ipſum eſt quod dixi, Lucem illam Divinam eſſe incorporatam. Nam de illâ ita loqui ſolet Scriptura*; *ut*; Et aperti ſunt cœli, & vidi Viſiones Dei, Ezech. 1. 1. *vel quòd jam antea fuerit in cœlo, ſicut Rabbini noſtri dicunt, Manna creatum eſſe in veſpera dies ſexti Creationis.*

Idem in libro Tóras Adam, parte ultimâ, quam vocat שער הגמול Portam Retributionis, fol. 105. col. 3. והנה ראינו כי זכות הנפש קיום גופם בדברים הדקים וזכים מהם בדקים מן הדקים כי אנשי המן נתקיימו במן הנבלע באיברים שהוא מתולדת האור העליון המתגשם ברצון בוראו יתברך וכו במדבר משעה שנתעלית נפשם וכו' : *Et ecce videmus, quòd meritum vel juſtitia Animarum ſit à ſuſtentatione corporis ipſarum per res Subtiles & puras, & quarundam per res omnium ſubtiliſſimas. Sic Iſraëlitæ Manna comedentes ſuſtentati & nutriti fuerunt Mannâ, quod in membris ipſorum abſorptum fuit, & eſt ex generatione lucis Supernæ incorporatæ per voluntatem Dei creatoris ſui* &c. Videadeatur & R. Bechaj m. fol. 83. col. 1. & 84. 1.

Similia quædam leguntur in Zohar, in Exod. fol. 27. col. 4. & fol. 28. in פרשת המן ſectione de Manna, ſed obſcuriùs: ת'ח כל יומא ויומא נטיף טלא מעתיקא קדישא לזעיר אפין ומתברכין כל חקל תפוחין קדישין ומההוא טלא אנגיד לאינון דלתתא ומלאכין קדישין אתזנו מניה כל חד וחד כפום מיכליה · הה'ד לחם אבירים אכל איש דהא מההוא מזונא אכלו ישראל במדברא : *Tradiderunt Sapientes noſtri; ſingulis diebus deſtillat Ros ab Antiquo ſancto in Juniorem facie, & benedicuntur omnes agri pomis ſanctis. Et ab illo Rore derivatur in inferiores, & Angeli ſancti aluntur eo, quiſq; quantum comedere poteſt. Hoc ſcilicet eſt quod dicitur Pſal.* 78. Panem robuſtorum comedit vir. *Nam de illo cibo comederunt Iſraëlitæ in deſerto. R. Simeon dixit; Qui autem ſunt illi, qui eo tempore illo Mannâ cœleſti nutriti fuerunt? Reſpondit: Hi ſunt*

Hi ſunt Sapientes, qui diu noctuq́ſtudent in Lege. Alter excipiens porrò dixit; כי סלקא דעתך מההוא ממש *An exiſtimas illo Mannâ ipſo? Reſpondit;* לא אלא כעין ההוא מהנא ממש דשקיל על חד תרין *Non: ſed cibo ei ſimili, qui duplo plus valet, vel pretioſior eſt &c.* Et fol. 28. col. 3. *R. Elieſer dixit;* מהאי מנא זמינין צדיקיא למיכל לעלמא דאתי ואי תימא בהאי גוונא לא אלא יתיר דלא הוה כן לעלמין *De illo Manna comeſturi ſunt Juſti in ſæculo futuro: ſi dixeris, An eo modo* (quo Iſraëlitæ olim comederunt)? *Dico, nequaquam, ſed longè excellentiori, qualiter nunquam factum fuit, ſicut ſcriptum eſt*, Ad videndum amœnitatem Domini, & inquirendum in templo ejus, Pſal. 27. 4. *Item;* Oculus, ô Deus, non videt præter te &c. Eſa. 64. 3.

In his myſteriodes eſt, quod dicitur de עתיקא קדישא *Antiquo ſancto*; & זעיר אפין *Juniore facie*. Ille ibidem aliquoties etiam vocatur עתיקא סתימאה Antiquus abſolutus; Hujus etiam iterum mentio col. 2. בההיא שעתא נטיף טלא קדישא מעתיקא סתימאה ומליא לרישיה דזעיר אפין אתר דאקרי שמים ומההוא טלא דנהורא עלאה קדישא הוה נגיד ונחית לתתא וכד הוה נחית הוה מתפרש גלידין גלידין ואקריש לתתא *Eâ horâ deſtillavit Ros Sanctus ab Antiquo ſancto abſoluto, & implevit caput Junioris facie, in loco qui vocatur Cœlum. Et de illo Rore Lucis ſupernæ ſanctæ derivatum fuit, & deſcendit in terram, cumq́ deſcendit, ſeparatum fuit in guttas q. pruinæ, & congelatum fuit inferiùs &c.* Qui vult, videat ibi plura.

Hæc producere volui, tùm quòd ſententiam Abarbenelis pro miraculoſa Mannæ natura & productione eleganter confirment, tùm quòd ex illis appareat, Veteres Hebræorum Patres quoque ſub hoc cœleſti Mannâ myſteria latentia contemplatos eſſe, tùm etiam quòd aliqua fortasſis ex illis erui posſint à ſagaciori ingenio præditis, ad illuſtranda ea quæ in N. Teſt. de Manna leguntur, Joh. cap. 6. & 1. Cor. 10. 3. Dicunt nempe, *Manna principium & originem ſuam habuiſſe è cœlo, eſſe à Splendore & Luce à Deo egrediente, ſed miraculoſo & ineffabili modo, per ſolam Dei voluntatem & omnipotentiam, incorporatâ*; Sic Chriſtus principium & originem ſuam habet è cœlo, eſt Lumen de Lumine, à Patre egrediens, Splendor gloriæ ipſius, per aſſumptam carnem propter ſalutem noſtram corporeus factus, Panis cœleſtis, qui de cœlo deſcendit, & dat vitam mundo. Ita quod

Apocal. cap. 2. 17. legitur de *Manna abſcondito*, haud inconcinnè explicari poteſt על יסוד המן de eo quod vocant *Elementum ſeu Principium Mannæ*, quod in cœlo & nihil aliud eſt, quàm Lux, Gloria & Splendor incomprehenſibilis Majeſtatis Divinæ, quo fruuntur beati Angeli & Animæ in cœlo, per quem cum Deo conjunguntur, & in æternum vivunt. Tantum de his

Plura quidem Miraculoſa, quàm hactenus recenſita ſunt, præter Scripturam notant Hebræi. Ea hîc præterimus. De quibuſdam in ſequentibus dicendi dabitur occaſio.

CAPUT III.

De Forma, Colore & Sapore Mannæ.

DE Mannæ *Forma* ſcribit Moſes, Exod. 16. v. 14. quòd fuerit דַּק מְחֻסְפָּס דַּק כַּכְּפֹר עַל־הָאָרֶץ *Tenue vel ſubtile, rotundum, tenue ſicut pruina ſuper terram.* & Numeror. 11. 7. וְהַמָּן כִּזְרַע גַּד הוּא Et *Manna erat ut ſemen Coriandri.*

מְחֻסְפָּס quod nos vertimus *Rotundum*, nuſpiam præterea in Scriptura reperitur, unde diverſimodè ab Interpretibus explicatur. Quidam reddunt *Decorticatum*, quaſi idem eſſet quod מְחֻסָּף, vel מְחֻשָּׂף per geminationem tertiæ radicalis: nam חָשַׂף eſt *Decorticare.* Hoc ſenſu reddidit Onkelos מְקַלַּף Id ſequitur etiam R. Bechaj, & quidam alii. Plerique tamen alteram interpretationem ſequuntur, & exponunt, מגולגל ועגול *Orbiculare & rotundum*: quia quin hanc habuerit figuram de eo nullum eſt dubium; cùm dicatur fuiſſe כִּזְרַע גַּד ſicut *ſemen Coriandri*, ratione ſc. formæ & figuræ, non coloris. Sunt tamen nonnulli, qui ad colorem hoc referunt. Unde in Zohar, ſect. בהעלותך explicatur, כְּזַרְעָא דְגַדָּא חִוָּרָא *Sicut ſemen coriandri album.* Prius autem rectius videtur.

De Colore, Exod. 16. 31. dicitur fuiſſe לָבָן *Album:*

& Num.

& Num. 11. 7. וְעֵינוֹ כְּעֵין הַבְּדֹלַח *Et oculus* h. e. *color ejus erat ſicut color* bedólach.

De colore albo nullus eſt ſcrupulus: quid בְּדֹלַח ſit, variant nonnihihil Interpretes. Alii reddunt *Bdellium*, quod etiam nomen volunt eſſe Lapidis alicujus pretioſi, albi coloris. Sed hæc vox videtur derivata è voce Hebræa בדלח *Bedolach*. Alii *Carbunculum*: ſed hoc non quadrat, quia ratione coloris albi cum hoc lapide comparatur Manna. Itaque plerique reddunt vel *Cryſtallum*, ut R. Salomon, cum quo faciunt LXX. Interpretes, vel *Margaritam*, ut Abarbenel & alii plures. Et hæ duæ ſignificationes ad præſentem Scopum omnium maximè videntur accommodatæ. Videtur enim ſignificari, Manna fuiſſe rotundum, album & purum ſeu pellucidum inſtar glaciei, cryſtalli, vel margariti puri. Hinc comparatur cum *Pruina*, in glaciem ſc. à frigore condenſatâ. In quem ſenſum Sulpicius Severus Hiſtor. Sac. cap. 1. ſcribit: *Poſtero autem die animadvertunt, qui extra caſtra proceſſerunt, parvis quibusdam ſiliquis oppletum ſolum, quarum ſpecies, in modum Coriandri ſeminis, glaciali albedine erat, ut crebrò hybernis menſibus pruinis terram tegi videmus.*

De Sapore dicit Moſes; וְטַעְמוֹ כְּצַפִּיחִת בִּדְבָשׁ *Et guſtus ejus erat ut placenta, vel, cruſtula mellita*, Exod. 16. v. 31. Sed Numeror. 11. v. 8. וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם לְשַׁד הַשָּׁמֶן *Et fuit ſapor ejus ſicut ſapor humoris olei.*

Quærunt hîc Interpretes, *Quomodo hæc concilianda, quòd uno in loco dicatur fuiſſe ut* Cruſtula mellita; *in altero, ut* oleum? Aben Eſra ſcribit; כשיאכל כאשר ירד הוא כצפיחית בדבש ואם יבושל יהיה טעמו כלשד השמן אלה השנים מטעמים הראנו הכתוב *Comeſtum quemadmodum decidit, fuit dulce ſicut cruſtula mellita: coctum, ſapor ejus erat inſtar humoris olei. Iſtos duos ſapores oſtendit nobis Scriptura.*

Sic ſcribit Abarbenel; *Man fuiſſe à ſeipſo dulce, & Exod. 16. 31. loqui de ejus guſtu Scripturam,* כמו שהוא מבלי בשול כלל *qualis fuit ſine ulla coctione & præparatione; Dulcis ſc. ut mellis vel ut placentæ cum melle comeſtæ: ſed Numeror. 11. loqui Scripturam de ejus guſtu, qualis fuit* אחר הבשול והתקון *poſt coctionem & præparationem; hinc dici*

Alius dixit; Omnium reliquarum ſpecierum guſtum & ſubſtantiam perceperunt in Manna; harum quinque ſpecierum duntaxat guſtum, non etiam ſubſtantiam.

Iterum eadem pag. explicatur locus, וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם לְשַׁד הַשָּׁמֶן hoc ſenſu; *Et fuit guſtus ejus, ſicut guſtus Mammæ pinguis,* h.e. *ſucculenta* (ut ſc. ל ſit ſervile non radicale, quemadmodum & R. Jehuda ſenſit): אמר ר' אבהו מה שד זה תינוק טועם בה כמה טעמים אף המן כל זמן שישראל אוכלין אותו מוצאין בו כמה טעמים׃ איכא דאמרי לשד ממש מה שד זה מתהפך לכמה גוונין אף המן מתהפך לכמה טעמים׃ h. e. *Rabbi Aſbu dixit; quemadmodum lactens in Mamma varios guſtat guſtus* (pro varietate ſc. ciborum, quibus Mater veſcitur): *ita quandiu Iſraëlitæ comederunt Manna, reperiebant in eo varios guſtus. Quidam ita explicarunt: Quemadmodum mamma convertitur in varias ſpecies ſeu colores, ita Manna converſum fuit in varios guſtus.*

Hinc & Abarbenel inter miracula Mannę refert, שהיו משתנין במן טעמים אם בשבת לשאר הימים ואם כפי המקבלים והאוכלים וכמו שא'חז'ל לחם משנה לחם משתנה כפי האוכלים ילדים ובחורים וזקנים *quòd in Manna mutati fuerint Sapores, tùm reſpectu Sabbathi, & reliquorum dierum, tùm ratione comedentium, ſicut Rabbini noſtri dicunt; Exod. 16. 22. vocari* Panem מִשְׁנֶה, *quòd* מִשְׁתַּנֶּה *mutatus fuerit pro diverſitate comedentium, Puerorum, Juvenum, & Senum.* Sic alii.

In antiquo libro Zóhar ſect. בשלח fol. 28. 2. כל אינון בני מהימנות' נפקי ולקטי ומברכן שמא קדישא עליה וההוא מנא הוה סליק ריחא דכל בוסמין דגנתא דעדן דהא ביה אתמשך תחות לתתא שויוה לקמיה בכל טעמא דאיהו בעי טעמין ליה׃ h. e. *Omnes fideles egredientes & colligentes, benedicebant & gratias agebant Deo pro eo. Et illud Manna* (quod fideles collegerunt) *emittebat odorem omnium aromatum horti Edenis* (Paradiſi) *è quo derivabatur & deſcendebat. Appoſitum alicui ad edendum, guſtabat in eo ſaporem quemcunq; volebat.*

Huc refertur, quod in lib. Sapient. cap. 16. v. 20. 21. de Manna dicitur; *Pro quibus rebus pane Angelorum populum tuum refeciſti, ac panem omni pollentem voluptate, omniq; guſtui accommodatum, ſine labore de cœlo ipſis demiſiſti: ſubſtantiâ enim ſuâ ſuavitatem erga filios tuam declarabat, atq; deſiderio aſſumentis ſubſerviens, ſe ad illius qualemcunq; voluntatem temperabat.*

ſum ad melius nutrimentum generandum: Generationem ſuam habebat non è terra, aere, vel aquâ; ſed imediatè è cœlo.

Et tamen adeò ingrati fuerunt, ut illud mox faſtidire cœperint, & Piſces, *cucumeres, pepones, porrum, cepas & allium* ei prætulerint, & concupiverint. Quâ in re inſignem ſuam prodiderunt ingratitudinem, & ingenii ſui pravitatē. Cibi iſti quos deſiderarunt, ſunt crudi, craſſi, terreſtres, putredini facilè obnoxii, nec corpori, nec animo ſalubres, ſed utrique nocentes. Manna erat, ut dictum, cibus omnium præſtantisſimus, non ſolùm corpori ſalubris, ſed & animo ac intellectui; illi verò hæc ſusque deque habentes nihil aliud quàm quòd palato, appetitui, cupiditati & voluptati ſuæ ſatisfaceret, appetebant. Ita ſecundum Apoſtolum, *Qui ſecundum carnem ſunt, quæ carnis ſunt ſapiunt*, Rom. 8. 5. Fuerunt ex numero eorum, de quibus Majemonides ſcribit in More nevóchim; עובדי אדמה יבחרו להם מאכל הפחות ויבחרוהו על המאכל הטוב מאנשי המעלה: *Ruſtici eligunt ſibi panem atrum & vilem præ cibo lauto hominum divitum & præſtantium.* Quia carnales erant, concupiſcentias & deſideria carnis ſequuti ſunt. Hinc ſcribit R. Bechaj: לפי שהמן היה מיסוד אחד בלבד והיה עצם פשוט לא מורכב כשאר המזונות והיה מחדד השכל ומגיע את האדם לידיעת המושכלות על כן היו מואסין ומבזין אותו ואומרים בלתי אל המן עינינו כי זה היה הפך טבעם ולחוזק תאותם ולחסרון שכלם היו חושבים המעלה הגדולה הזאת לחסרון כי טבעם הרע היה מעור עיני שכלם בבקשת העניינים הגופניים וכו׳; *Quia Manna fuit ex Elemento duntaxat uno, & ſubſtantiam habebat ſimplicem, non compoſitam, ut cætera alimenta; quia etiam intellectum acuit, & hominem idoneum reddidit, ad intelligenda & capienda ſcibilia; ideò averſati ſunt & contempſerunt illud, dicentes*; Nil præter Manna vident oculi noſtri. *Fuit enim Naturæ illorum contrarium, qui pro vehementia appetitus, & imperfectione intellectus ſui, id quod omnium erat præſtantisſimum & perfectisſimum, pro imperfecto habuerunt. Quare? quia Natura ipſorum mala excæcavit oculos eorum, ut nil niſi res corporales deſiderarent.*

Cæterùm ſententiam illam de varietate ſaporis avidè amplexi ſunt quidam ex Patribus, Allegoriis delectantes. Hinc ſcribit Origenes: *Nunc ergo feſtinemus, cæleſte Manna ſuſcipere. Iſtud enim Manna, prout vult quisq; talem ſaporem reddit in ore ejus.*

Audi

Audi enim & Dominum dicentem iis qui accedunt ad ſe; Fiat tibi ſecundum fidem tuam. *Et tu ergo, ſi Verbum Dei, quod in Eccleſia prædicatur, totâ fide, totâ devotione ſuſcipies, fiet tibi ipſum verbum, quodcunq; volueris* &c.

In Homiliâ de Corpore & Sanguine Chriſti, quæ D. Hieronymo, ſed falsò adſcribitur; *Quod ſi illius veteris Legis manna, de quo legitur*; Pluit eis Manna ut ederent; *hoc unicuiq; ſapiebat, quod deſideriis concupierat, aliudq; erat quod ſumebatur, aliud quod videbatur, inviſibiliterq; ſapor ille in ſingulorum ſenſibus formabatur; ſi ergo illud veteris Legis Manna, cœlitùs elapſum, per multimodas ſuavitates natura ſua meritum, & generis ſui excedebat intuitum, & ſi creaturam ſuam diſpenſatio largitoris multiplici diverſitate condiderat, ut præberet guſtus, quod ignorabat aſpectus, quia juxta recipientis deſiderium, eſca illius novitas & dignitas naſcebatur &c. quæ cùm ita ſint, quod illic aviditas faciebat, hîc faciat fides &c.* Sic Comment. in Pſal. 147. ad; *Et adipe frumenti ſatiat te*, ſcribitur; *Pinguiſſimus ſermo Dominus eſt. Omnes habet in ſe delicias. Quicquid volueris ex Sermone Divino naſcitur, ſicut tradunt Judæi quòd Manna, quod comedebant, ſecundum voluntatem uniuscujusq;, ſic ſapiebat in ore, ac ſi dixiſſet; Qui Manna comedebat, ſi deſiderabat mala, ſi pyrum, ſi uvam, ſi panem, ſi carnes, ſecundum qualitatem & voluntatem comedentis, ita ſapor & in manna erat: Sic &c.*

D. Chryſoſtomus Tomo 5. homiliâ, *Quòd nemo læditur niſi à ſeipſo*; *Hæc fuit natura mannæ, cibus quotidiè novus, & ſaporem deſiderio veſcentium ſubminiſtrans.*

Venerabilis Beda: *Iſtud autem, prout vult unusquisq;, talem ſaporem reddit more illius.*

CAPUT IV.

De Quantitate Mannæ decidentis, & ab Iſraëlitis collecti.

DE *Quantitate Mannæ decidentis* Scriptura Sacra nihil definit. Acumen autem Rabbinorum aliquid invénit, quod ad Miraculum hoc exaggerandum faciat. In Talmud Joma fol. 76. col. 1.

col.1.dicit R.Elieſer Hammódaj: כן שירד להן לישראל ששים אמה *Manna quod Iſraëlitis decidit, fuit ſexaginta cubitorum altitudinis.* (ſcil. ſuper terram.) Quo fundamento? In hiſtoria Diluvii dicitur, וארבות השמים נפתחו *Et feneſtræ cœli apertæ ſunt*, Gen.7.11. De Manna eâdem phraſi dicitur; דלתי שמים פתח *Januas cœli aperuit*, Pſal. 78. v.23. Atqui ſecundum ipſius calculum, Aquæ diluvii ſexaginta cubitis ſupra terram invaluerunt. Ergo totidem etiam Manna. Egregia conſequentia!

Ibidem ſequitur: *Manna quod decidit Iſraëlitis,* היה מתגבר ועולה עד שרואין אותו כל מלכי מזרח ומערב *invaluit & aſcendit eousq;, ut illud viderent omnes Reges Orientis & Occidentis, ſicut dicitur*; Præparas coram me menſam coram inimicis meis, Pſal. 23.

Hæc, & ſimilia, hyperbolica ſunt, neque ad literam intelligenda, ſed ad exaggerandam amplitudinem beneficii Divini excogitata.

Meliùs placet, quod R. Bechaj obſervat ad id quòd *Noctu* decidit: (nam manè ſurgentes, ſtatim manna invenerunt:) *Noctu*, inquit, *decidit, dum illi dormirent in lectis ſuis, ut manè ſurgentes invenirent alimentum ſuũ. Cui ſimile fuit quòd tempore Domus Sanctuarii ſeu Templi primi, pluviæ deſcendebant in noctibus quartaliũ anni, & in noctibus Sabbathorum, non verò interdiu, ut non abſtraherentur ab opere ſuo. Sic Chiskija, qui ad Deum benedictum dixit*; In me non eſt facultas occidendi & perſequendi hoſtes; ſed dum ego dormio ſuper lecto meo, tu facies; *Deus reſpondit*; Ego faciam. *Hoc ſcilicet eſt, quod ſcriptum eſt*; Et factum eſt in illa nocte, & egresſus eſt Angelus Domini, & percusſit in caſtris Aſſyriorum, &c. *Rem hanc eleganter illuſtrat unicus verſiculus*; Dat dilecto ſuo in ſomno, Pſal.127.v.2. *Nam Deus dat amicis ſuis tempore ſomni, quod illi, qui manè ſurgunt, & in noctem usq; laborando ſedent, magno labore & moleſtiâ acquirunt. In vanum itaq; eſt omnis manè ſurgentium labor; nam quod hi labore comparant, Deus amicis ſuis dat ſine labore in ſomno.*

De Quantitate Mannæ ab Iſraëlitis collecti, dicit Moſes; זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ לִקְטוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ עֹמֶר לַגֻּלְגֹּלֶת בְּמִסְפַּר נַפְשֹׁתֵיכֶם וגו׳ וַיַּעֲשׂוּ כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּלְקְטוּ הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט׃

Digitized by Google

וַיָּמֹדּוּ בָעֹמֶר וְלֹא הֶעְדִּיף הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר אִישׁ לְפִי־אָכְלוֹ לָקָטוּ׃ *Hoc eſt, quod præcipit Dominus: Colligite ex eo quisq; pro ſuo (& ſuorum) cibo, Homer in caput, ſecundum numerum animarum veſtrarum &c. Feceruntq; ſic filii Iſraël, collegeruntq; alii plus, alii minus: poſtea menſi ſunt in Homer, neq; ſuperfuit ei qui plus, vel defuit ei qui minus collegerat.*

Hoc Hebræi miraculo adſcribunt, quòd illorum alii plus, alii minùs colligentes, tamen poſtea domi illud ad menſuram Homer metientes, in ſingula capita præcisè Homer invenerint.

Abarbenel: *Quia hic cibus fuit Divinus, & à Deo datus è cœlo, noluit Deus, ut eo uterentur ſicut aliis rebus materialibus, quas acervatim congerunt, & ex iis mercaturam exercent, vel pro hæreditate filiis ſuis recondunt. Unde inter homines alius eſt Dives, qui de pane ſuo dat pauperi; alius Pauper, qui ex eleemoſyna vivit. Hæc verò proveniunt ex nimia abundantia, & impietate hominum: & magnopere impediunt perfectionem animæ. Idcirco dùm Deus definivit Iſraëlitarum alimentum in deſerto, ita temperavit illorum ſufficientiam & quantitatem, ut nec deeſſet ipſis aliquid, ſed haberent panem ſuum quotidianum, neq; etiam ſupereſſet, quod vel in theſauros reponerent, vel ex quo negotiationem facerent, ſicut illi ſolent facere, qui cum frumento, oleo, vino, mercaturam exercent, ut divites fiant. Hinc dixit Deus;* Colligite ex eo quisque quantum comedere poſſit; *hoc eſt, non ut in horrea & penuaria reponat, vel mercaturam eo faciat, ſed ut quod comedat habeat. Præſcripſit autem* Homer in ſingula capita: *hæc enim menſura pro unoquoq; ſufficit; ſi alius plus comedat, rurſum erit alius qui minus, ita ut pro omnibus ſufficiat menſura Homer in capita. Homer autem ſcribunt Sapientes noſtri continere tria Ova gallinarum mediocria, & quintam Ovi partem, quæ eſt menſura mediocris pro duobus prandiis: majori quantitate ipſis opus fuit, ob ejus levitatem & ſubtilitatem.* Et fecerunt ſic filii Iſraël, & collegerunt quisque pro domeſticis ſuis; *ſc. vel per æſtimationem, vel prout ſors ferebat. Quamvis autem dicatur;* Et fecerunt ſic; *id tamen non ita intelligendum, quòd ſinguli ad menſuram collegerint, ſed ſecundum æſtimationem judicii ſui, quantum circiter conjecturabant & judicabant opus eſſe, eâ mente, ut poſtmodum in*

ædibus

Digitized by Google

ædibus ſuis illud metiantur, & ſi quid deficiat, rurſus exeant & colligant, aut ſi quid ſupereſſet, illud efferrent: Factum autem eſt per miraculum magnum, ut domi illud quod collegerunt menſurantes ad Homer, neq; is, qui multum collegerat pro pluribus ſuis domeſticis, plus inveniret quàm Homer in ſingula capita, neq; qui minus collegerat pro paucioribus perſonis, minus inveniret quàm Homer præcisè in ſingula capita; perinde ac ſi de cœlò admenſuratum eſſet unicuiq; quo opus haberet. Unde elegans hæc doctrina eruitur; שכל אדם בעולם הזה קצובים לו מזונותיו *quòd ſingulis hominibus definita ſint à Deo alimenta ſua. Et quando homo egreditur ex hac vita, pariter invenitur, quòd Dives non abundet aut plus habeat; nam cùm moritur, nihil quicquam ſecum ſumit, neq; cum ipſo deſcendit in foveam gloria ejus: Pauper moriens non minus habet. Nam Deus dat panem omni carni &c.* In eundem ſenſum ſcribit, licet breviùs, R. Levi ben Gerſon, Iſaac ben Aráma in *Akedas Jizchak.* In libro *Mechilta:* Colligite ex eo) *Dixerunt* (ſc. ad Moſen) *modò exivit Nachſchon filius Ammináddab cum familia ſua, & collegit plurimum: exivit pauper quidam Iſraëlita, & collegit parum,* כשהן באין לידי מדה נמצאו כולם שוים *cùm verò venirent ad menſurandum, inventi fuerunt omnes æquales, ſicut dicitur;* Et menſi ſunt in Homer. Et fecerunt ſic filii Iſraël) *Fecerunt id quod præceptum erat ipſis, neq; transgreſſi ſunt edictum Moſis, colligentes ſeu plus, ſeu minus, & illud metientes ad Homer: & factum eſt, ut neq; qui plus colligeret abundaret, nec qui minùs, egeret.* Paulò aliter & pleniùs iſta adducuntur à R. Bechaj fol. 83. col. 4.

Sic ſcribit Joſephus Antiquitat. Judaicar. lib. 3. cap. 1. *Mox edicto admonentur, ut ex æquo Aſſarónis menſuram quotidiè colligerent: non enim defore hoc cibi genus. Quòd eò factum eſt, ne infirmioribus deeſſet, dum robuſtiores per avaritiam plus ſatis colligerent. Quod ſi quis contempto edicto, ultra præſcriptum modum collegiſſet, plus defatigatus nihilo plus habebat, quàm cæteri: nam nihilo plus aſſumere inveniebatur* (ſc. in menſura).

Videtur etiam huic ſententiæ favere Vulgatus Latinus Interpres, reddens; *Nec qui plus collegerat, habuit amplius, nec qui minus paraverat, reperit minus.*

Noſtrorum Interpretum ſententia ferè eſt, quòd æqualitas hæc non per miraculum deprehenſa, ſed inde facta fuerit,

Zz 2

quòd ex agro domum redeuntes, vel ſinguli patresfamiliâs, vel præfecti ad id conſtituti, menſi fuerint ad Homer quod quisque collegerat, ac juxta eam menſuram qui ultra demenſum ſuum habere inventus fuit, de ſuperfluo impleverit defectum illius qui minus collegerat. Atque huic ſententiæ volunt favere D. Apoſtolum qui hæc verba in Epiſtolâ 2. ad Corinthios cap. 8. v. 15. eo ſenſu citat, ut ex iis arguat, *Eos qui abundant, ex ſua abundantia debere aliorum defectum implere, ut fiat æqualitas, ſicut*, inquit, ſcriptum eſt; ὁ τὸ πολὺ οὐκ ἐπλεόνασε, καὶ ὁ τὸ ὀλίγον οὐκ ἠλάττωσεν *Qui multum habuit, non abundavit, & qui paulum, non minoravit*, h.e. *non minus habuit*. Nam ſi miraculo hæc æqualitas contigiſſet, exiſtimant perituram vim Apoſtolicæ adhortationis, ut illi qui abundant opibus, de ſua abundantia aliorum defectum impleant. At videtur eo quoque ſenſu poſſe locum habere, ſi Divinâ providentiâ ſic regente & diſpenſante illa æqualitas facta dicatur; quia hac ratione voluit docere, ut ſuo facto & exemplo illi qui abundant, diſcant, aliorum egentium & eſurientium defectum implere, ſi non ad æqualitatem, ſaltem ad neceſſitatem, לְפִי אָכְלוֹ quoad cuiq; ad vitam hanc ſuſtentandam eſt neceſſariū, ne fame, aut indigentia unus pereat, alio abundantiâ luxuriante & diffluente. Argumenti vis & nervus videtur potiſſimùm eſſe in Dei ſeu mandato de Homer Mannæ ſingulis capitibus definiente, ſeu exemplo, tantum quantum imperarat cuique largiente, & reipſa (quocunque id factum fuerit modo) efficiente, adeò ut nullus fuerit, qui vel ex majore copia collectâ abundaret, vel ex minore quantitate deficeret; hæc per anagogen ad ſuum propoſitum trahente Apòſtolo. Neque tamen ideò Judæorum ſententiam de miraculo in meum patrocinium ſuſcipio. Liberum eſto de his credere, quod cuique maximè arridet.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT V.

Quare prohibitum fuerit Iſraëlitis, de eo retinere in craſtinum? Cur & quomodo illud, quod quidam contra edictum retinuerunt, vermes produxerit & computruerit?

DE PRIMO ſic Exodi 16. v. 19. dicit Moſes ad Iſraëlitas; אִישׁ אַל יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר *Nemo reſervet de eo usq; ad matutinum* (ſc. craſtinum).

De ratione hujus Præcepti ita ſcribunt Hebræi: Aben Eſra; הטעם שלא יותירו ממנו לאוכלו מחר רק יבטח בשם כי מחר ירד כי אינו מצוה עליו לאוכלו כולו רק אם נשאר לו שלא יכול לאכלו ישליכנו מחוץ לאהלו *Senſus eſt, illos nil debere reſervare, ut craſtino die comedant, ſed in Deo confidere & credere, cras iterum deſcenſurum. Non enim præcepit, ut omne quod collegerunt comederent, ſed ſi cui aliquid reſiduum manſerit, extra tabernaculum ſuum illud abjiciat.*

R. Levi ben Gerſon: *Præcepit Deus, ne quid de eo in craſtinum aſſervarent*; primò, כי זה השיעור הוא ראוי למאכל אדם *quòd hæc menſura conveniens & adæquata erat in diem homini pro cibo, Homer ſc. in caput, unde non potuerunt de eo reſervare, quin corpus ipſorum aliquid inde detrimenti ſentiret*: ſecundò, כי ההשתדלות להותיר ממנו עד בוקר היה מורה על מיעוט האמנה בשם יתעלה לא יבטח המותיר ממנו עד בקר שירד המן בבקר שאם היה בוטח בזה לא היה משתדל להותיר ממנו עד הבקר *Quia opera in aſſervando poſita teſtatur de ὀλιγοπιστίᾳ in Deum: qui enim de eo reſervabat in craſtinum, non fidebat, quòd manè deſcenſurum eſſet: quod ſi enim hoc crederet, non ſtuderet de eo aſſervare. Unde Moſes iratus fuit iis, qui de eo reſervaſſent.* Item; מה שצוה השם יתעלה שלא להותיר מהמן עד הבקר היה להורות כי ראוי לאדם שיסתפק בלחם חוקו ולא יפנה לרבוי אסיפת הקנינים שימנעוהו מההשתדלות בשלמות הנפש וכו׳:

Quòd Deus præcipit, ne de eo aſſervent in craſtinum, factum eſt, ut doceret eos, Hominem debere contentum eſſe Pane ſuo quotidiano, neq; ſe defatigare in multis opibus congerendis, quæ ipſum impediant ab acquirenda perfectione animæ, & ut eos aſſuefaceret, ut in Deo fiduciam ſuam ponant.

Abarbenel: צוה זה לפי שהיותו נשכר עד בקר היה מורה מיעוט אמונה שלא יתנהו לו הש"י למחרתו *Præcepit hoc, eò quod aſſervatio ejus in craſtinum teſtimonium eſſet, illos non credere, quòd Deus craſtino die illud iterùm ſit daturus. Hinc dixit R. Elieſer hammodaj;* כל מי שיש לו מה שיאכל היום ואומר מה אוכל למחר הרי זה מקטני אמנה Quisquis habet hodiè quod comedat, & dicit, quid comedam cras? is eſt ex exiguâ fide præditis. Idque ideò, לפי שמראה בעצמו שאין בטחונו אלא במה שראה תחת ידו ועל כן הוא מקטני אמנה כי יש לו לתלות בטחונו בבעל הרחמים שבראו ויתן לו פרנסתו *quia talis prodit, ſe ſpem & fiduciam ſuam ponere duntaxat in eo quod ſub manu ſua videt, ac proinde eſſe ex* τοῖς ὀλιγοπίστοις: *nam fiduciam ſuam deberet collocare in Patre miſericordiarum, quòd ille qui creavit eum, etiam daturus eſſet alimentum:* וגם כוון בזה הצווי משה שלא יוציא אדם ממנו באסיפת המותרות כי אין מעצור ביד השם להושיע וראוי לאדם שיסתפק בהכרחי די סיפוקו ולתכלית זה הלימוד נעשה להם אותו נס נזכר *Præterea voluit etiam Moſes hoc præcepto docere, Hominem non debere tempus ſuum impendere in colligendis rebus ſuperfluis: non enim deficiunt Deo media ſervandi ſeu per multa, ſeu per pauca,* 1. Sam.14. 6. *& debet homo acquieſcere ſi neceſſaria & ſibi ſufficientia habeat. Atq; propter hanc doctrinam factum eſt ipſis præſens miraculum.*

Iſaac Arámah in Akédas Jizchak: זה מוסר גדול לשיסתפק האדם כדי סיפוקו אחר שהעודף הוא ענין רע נתן אלהים לבני אדם לענות בו לארוב דמו ולצפון לנפשו · ולזה באה המצוה עליו איש אל יותר ממנו עד בקר *Virtus magna eſt, ſi homo contentus ſit eo quod ipſi ſatis eſt; cùm omne ſuperfluum ſit res mala, quam dedit Deus filiis hominum ad affligendos eos, ut inſidietur ſanguini eorum, & laqueos occultos ponat animæ eorum. Ideò præcipitur hîc;* Nemo de eo reſervet in craſtinum; *quò ſc. ſingulis diebus homo Deo benedicat & gratias agat.*

De SECUNDO ſcribit Moſes: וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה וַיּוֹתִרוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וַיָּרֻם תּוֹלָעִים וַיִּבְאַשׁ *Et non auſcultave-*

ſtultaverunt Moſi & reſervarunt quidam de eo usq; ad manè, & produxit vermes & computruit.

Hîc quæritur; *Quomodo* primò *dicatur Vermes produxiſſe*, deinde *demùm putruiſſe, cùm putredo vel fœtor præcedat, & ex ea vermes generentur?*

R. Salomon ſcribit: הרי זה המקרא הפוך שבתחלה הבאיש ולבסוף התליע כענין שנ' ולא הבאיש ורמה לא היתה בו וכן דרך כל המתליעים *Ecce hæc Scriptura eſt tranſpoſita: nam primò putruit, poſtea vermes produxit, ſicut v. 24. dicitur*; Neque fœtuit, neque vermes produxit. *Et ſic ſolent omnia, quæ putreſcunt.* Deſumpſit hoc R. Salomon ex Mechilta fol. 19. col. 3.

Sic ſcribit Aben Eſra, *R. Moſen hoc quoq; exemplum referre inter ea de quibus Rabbini dicunt*, אין מוקדם ומאוחר בתורה Non eſt prius & poſterius in Lege, *h. e. Ordinis naturalis non ſemper habetur ratio, ut omnia & ſingula recenſeantur eo ordine, quo facta vel geſta ſunt.*

Abarbenel ſcribit hoc reſponſo nihil opus eſſe: כי הכתוב יספר מה שמצאו על הסדר והוא שראשונה השיגו בחוש הראות שהיו בו תולעים ואחר כך השיגו בחוש הריח שבאיש אמנם בענין הז' ספר על הסדר הטבעי מפורש שלא הבאיש ושרמה לא היתה בו *Nam*, inquit, *Scriptura enarrat rem eo ordine, quo eam invenerunt; quòd ſc. primò ſenſu Viſus deprehenderint, quòd in eo ſint Vermes, poſtea ſenſu Olfactus, quòd fœteat. Sed in iis, quæ die ſeptimo contigerunt, recenſendis, ſervat maniſeſtè ordinem naturalem, dum ait*, Neque fœtuit, neque fuit in eo vermis.

Ramban primò adducit R. Salomonis ſententiam, poſtea hanc *ἐπεξήγησιν* ſubjungit: *Si Manna vermes produxiſſet naturaliter, ut cætera verminantia, tunc utiq; ita factum fuiſſet*, אבל זה שהתליע כדרך נס גם יתכן שהרים תולעים תחלה *ſed quia verminavit miraculosè, debuit primò producere vermes. Neq; opus eſt, ut hîc tranſpoſitionem in Scriptura faciamus. Præterea verba verſus 24. ubi dicitur*; Etiam fœtuit, neque vermes produxit, *idem arguunt. Nam, ſi non produxiſſet vermes, niſi poſteaquam priùs fœtor ejus exhalaſſet, tùm, quando dicit*, Non fœtuit, *ſatis indigitaſſet, quòd non produxerit vermes, neq; opus habuiſſet per ταυτολογίαν ſubjungere*, Et non produxit vermes:

Digitized by Google

vermes: *Sed ſi* verminavit priùs, *prout litera textus habet, neceſſarium fuit addere de hoc* (quòd die ſexto decidit); Et non putruit vel fœtuit, neque ullâ ratione vermes produxit. *Inſuper ex iis quæ naturaliter verminant, non fœtent, niſi calida & ſimul humida: Arida verminant, ſed prorſus non fœtent veluti Ligna vel Arbores, & Fructus quidam in virore ſuo, in arboribus, aut culmis ſuis verminantes, vel etiam poſtea. Itaq; indicat Scriptura, etiam hoc fœtuiſſe miraculosè.*

In *Veélle Schémoth rabba* ſect. 25. אמרו וכי יש לך דבר שבהולה עושה תולעים ואחר כך מבאיש אלא שה'קבה בקש להראות מעשיהם לבריות שלא יריחו את ריחו בערב וישליכו אותו אלא שהיה עושה כל הלילה שורות שורות של תולעין *Dixerunt; Num eſt quicquam, quod priùs producat vermes, & poſtea demùm fœteat? Proinde voluit Deus hac ratione in lucem producere actiones* (inobedientiam & rebellionem) *ipſorum, ne veſperi fœtorem odorantes abjicerent illud, ſed ut per noctem examina vermium produceret.*

Sic quidam volunt, per Miraculum hoc contigiſſe: alii, naturali modo quidem factum eſſe, ſed vel per tranſpoſitionem narrari, vel eo ordine quo ad ſenſum ab Iſraëlitis res percepta fuit. Quacunque ratione factum ſit, non ſine miraculo factum eſt, quòd illud quod per 5. ſeptimanæ dies in craſtinum retinuerunt, putruerit, & vermes produxerit; quod à ſexto in ſeptimum retinuerunt, nequaquam.

Secundò quæritur; *Cur hoc ira & pœna ſua ſignū ipſis immiſerit?*

Iſaac Arama reſpondet ad hoc: עלתה בו רמה ונבאש כדי שיתעוררו אלו האנשים החטאים שסוף כל היתרונות הללו להוליך בהם למקום עפר רמה ותולעה מבלי השאיר להם נשמה *Producti ſunt in eo vermes, & fœtidum factum eſt, ut eo admonerentur peccatores iſti, quòd iſta ſuperflua tandem deductura ſint ipſos in locum Vermium, neq; vel anima una ex illis ſit remanſura.*

Sic Abarbenel: *Narrat Scriptura, vermes exortos eſſe in eo, & putruiſſe, ad indicandum,* באשר הוא סוף כל האדם הרודף אחרי המותרות ללכת בהם למקום רמה ותולעה ולא יועילוהו אוצרות רשע *quinam maneat finis omnes eos, qui perſequuntur ſuperflua; quòd ſc. ſint cum illis ituri in locum vermium, neq; ipſis profuturi theſauri impietatis. Et quia homines iſti detrahebant de alimento in dies ſingulos ipſis à Deo dato*

Digitized by Google

dato, portionem ejus in craſtinum retinendo, ut homines avari ſolent facere, ideò iratus fuit ipſis Moſes &c.

CAPUT VI.

Quomodo Hebræi intelligant, quod de Manna dicitur; Et incaleſcente Sole liquefiebat?

EXODI 16. 21. dicitur: וַיִּלְקְטוּ אֹתוֹ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר אִישׁ כְּפִי אָכְלוֹ וְחַם הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמָס׃ *Et collegerunt illud ſingulis manè, quisq; quantum ad comedendum opus habebat: & incaleſcente Sole liquefactum fuit.*

Paraphraſtes Onkelos id intellexit de eo quod in Agris manſit, poſteaquam Iſraëlitæ quæ ſibi neceſſaria collegiſſent. Sic enim reddit; וּמַה דְּמִשְׁתָּאַר מִנֵּיהּ עַל אַפֵּי חַקְלָא כַּד חַם עֲלוֹהִי שִׁמְשָׁא פָּשַׁר *Et id, quod ſuperfuit de eo in ſuperficie agri, incaleſcente ſuper eò Sole liquefactum fuit*: Id ſequitur etiam R. Salomon.

R. Levi: *Deus hoc cauſatus eſt, ut illud cum diligentia & ſedulitate colligerent manè ſurgendo, antequam venti ſupra illud pulverem adducerent: & ut hoc medio acquirerent.* תכונת הזריזות *virtutem induſtriæ & alacritatis.*

Abarbenel putat, exponi etiam poſſe de eo, quod Iſraëlitæ collegerant: *Quod dicitur*, inquit; Et incaluit Sol, & liquefactum fuit; *ejus ex mente Onkeli ſenſus eſt, quòd ex ſingulari providentia Dei factum ſit, ut poſteaquam ſingulis diebus populus collegiſſet Manna; deinceps reliquum in agro liquefactum fuerit incaleſcente Sole, vel Die. Idq; ideò, ne fortè aliquis exiret & de eo acciperet ad illud aſſervandum; ut item illud ſtudiosè ſummo manè colligerent, antequam à ventis fortaſſis pulvere conſpergeretur. Poſſumus verò etiam hac ratione explicare, ut dicamus; Quamvis Manna eo tempore, quo ſingulis manè collectum fuit, fuerit inſtar granorum durorum, ſicut dicitur;* Et Man erat ut ſemen coriandri, & color ejus, ſicut color bdellii vel

margaritæ; *tamen poſt collectionem, ne illud aſſervarent, aut de eo retinerent in craſtinum, liquefactum fuiſſe calore Solis invaleſcente, ita ut è veſtigio poſtquam collegiſſent, feſtinanter illud coxerint, & præpararint, dum adhuc eſſet in virore ſuo. Nam coctum & præparatum, factum fuit durius & ſtabilius, non verò prout ex agro collectum fuit. Ecce autem illo Die quo deſcendit, licet invaleſcente Sole liquefieret & diſſolveretur, tamen non produxit vermes, neq; putridum vel fœtidum factum fuit: hoc enim peculiare fuit ei quod in craſtinum aſſervabatur. Fortaſſis etiam ideò eo die quo collectum liquefactum fuit, ne quis in animum induceret, illud in craſtinum aſſervare, & ut feſtinarent illud comederet, antequam liqueſceret.* In eandem ſententiam ſcribit Iſaac Aráma in עקידת יצחק.

Inſuper fabulantur Hebræi, quòd de hoc liquefacto Manna in agris integri rivi & torrentes inde defluxerint:

Hinc Jonathan filius Uzielis in ſua Paraphraſi, verſum ſuprà allegatum ita traansfert; זהוו מלקטין יתיה מן עידן צפרא עד ארבע שעין דיומא אנש לפום מיכליה ומן ארבע שעין ולהאל שחין שימשא עילוי והוה שייח ומתעבד מבועין דמיין ונגרין עד ימא רבא ואתיין חיוון דכין ובעירן ושתיין מניה והוו בני ישראל צדיין ואכלין יתהון: h. e. *Et fuerunt colligentes illud à tempore matutino uſq; ad quartam horam diei, quiuſq; pro neceſſitate ſua; & à quarta hora ac alteriùs incaleſcebat Sol ſuper eo, & facta eſt foſſa, & derivabantur inde ſcaturigines aquarum & flumina uſq; ad mare magnum, veniebantq; animalia munda & jumenta ac bibebant inde, & Iſraëlita piſcabantur illic piſces, & comedebant eos.* Quod de *quarta horâ* dicit, de eo videatur Talmud in Berach. cap. 4. fol. 22. col. 1.

R. Salomon: הנשאר בשדה נעשה נחלים ושותין ממנו אילים וצבאים ואומות העולם צדין מהם וטועמים בהם טעם מן ויודעים מה שבחן של ישראל: h. e. *Ex relicto in agro facti ſunt torrentes aquarum, è quibus bibebant cervi & capreæ: & gentes mundi capiebant ex illis piſces, in quibus guſtabant guſtum Manna, unde cognoverunt, quanta ſit dignitas & præſtantia Iſraëlitarum.* Idem extat in Mechilta, ſectione בשלח, Jalkut fol. 73. col. 4.

Caput VII.

De eo, quòd die Sexto duplam Menſuram Mannæ invenerunt, pro illo ſc. & ſequenti die Septimo.

DE Collectione Mannæ Diei Sextæ ſic legitur Exod. 16. v. 22. וַיְהִי בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה שְׁנֵי הָעֹמֶר לָאֶחָד וַיָּבֹאוּ נְשִׂיאֵי הָעֵדָה וַיַּגִּידוּ לְמֹשֶׁה *Fuit autem die Sexto collegerunt panem duplicem, duo Homer pro unoquoq;: Venerunt ergo Principes congregationis, & renuntiaverunt ipſi Moſi.* v. 23. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר יְיָ׳ שַׁבָּתוֹן שַׁבַּת־קֹדֶשׁ לַיְיָ׳ מָחָר אֵת אֲשֶׁר תֹּאפוּ אֵפוּ וְאֵת אֲשֶׁר תְּבַשְּׁלוּ בַּשֵּׁלוּ וגו׳ *Et dixit illis, Hoc eſt quod dixerat Dominus, Sabbathum, Sabbathum, inquam, ſanctum eſt* DOMINO *cras: quod cocturi eſtis coquite, quod verò elixaturi eſtis, elixate hodiè, quicquid verò ſuperfuerit, reſervate vobis in cuſtodiam, usq; manè* &c. usque ad v. 28.

Hic quæritur *Primò*;

Qua de cauſa Principes populi tam ſollicitè ad Moſen retulerint, quòd die Sexto, dum ut aliis diebus colligerent, duplam menſuram invenerint?

Ratio dubitandi, quia, cùm Moſes hoc futurum antea audiviſſet à Domino, veriſimile videtur, id eum Principibus iſtis quoque fideliter ſignificaſſe. Si id fecit, cur id tanquam rem novam & inſolitam ad Moſen referunt, & de eo quærunt?

Quidam exiſtimant, Deum quidem hæc Moſi dixiſſe, ſed Moſen ex perturbatione, cùm de eo quidam reliquis diebus contra edictum in craſtinum reſervaſſent, oblitum fuiſſe illud Iſraëlitis ſignificare. Sic legitur in Schemoth rabba ſect. 25. כיון

שכעס שכח לומר להם שילקטו ביום הששי שני עומרים לאחד כיון שהלכו ולקטו ביום הששי ומצאו כפלים באו הנשיאים ואמרו למשה שנ' ויבואו כל נשיאי העדה וג' ומה אמר להם הוא אשר דבר יי' ואינו אומר הוא אשר דברתי אלא אשר דבר ששכח : *Poſteaquam irâ commotus fuiſſet Moſes, oblitus fuit illis dicere, quòd die ſexto reperturi ſint duo Homer pro ſingulis capitibus. Itaq; cùm die ſexto exeuntes & colligentes invenirent duplum, venerunt Principes, & id retulerunt Moſi. Quid verò Moſes illis reſpondit?* Hoc eſt quod dixit Dominus. *Nimirum non dicit*; Hoc eſt quod dixi ego; *ſed*, quòd dixit; *quia ipſe oblitus erat. Hinc & in ſequenti reprehenſione, quâ Deus dixit*; Quouſque renuetis cuſtodire præcepta mea, & Leges meas? משה בכללם *Moſes unà cum ipſis comprehenditur.*

Sic R. Abraham Séba: *Venerunt & retulerunt hoc ad Moſen, ut ipſis hujus rei rationem ſignificaret*, שהוא לא פירש להם מאמר ה'ש' כי אולי שכחו *quia ipſis antea non expoſuerat quod Deus ipſi dixerat; fortaſſis quòd oblitus eſſet. Idcirco reſpondit eis*; Hoc eſt quod dixit Dominus, *quaſi diceret*; עכשיו אני זוכר מאמר הש"י ש'אל בראשונה והיה ביום הששי והיה משנה ואני שכחתיו וזהו הוא אשר דבר יי' ׃ *Nunc recordor ejus quod jam antè dixit Dominus mihi; Die ſexto erit duplum, v. 5. ego verò ejus oblitus ſum.* Et *hoc eſt quod dicit*; Hoc eſt quod dixit Dominus.

R. Salomon ſimpliciter ſcribit; מכאן יש ללמד שעדיין לא הגיד להם פרשת שבת שנצטוה לומר להם ׃ *Hinc diſcimus, Moſen tunc nondum ipſis indicaſſe doctrinam de Sabbatho, quam juſſus erat ipſis dicere.* Sic R. Iſaac Arámah.

Alii volunt, Moſen id ipſis quidem dixiſſe, ſed cauſam non expoſuiſſe. Itaque de ea tantùm eos hîc quærere.

Aben Eſra; *Die ſexto deſcendit Manna copioſiùs more ſolito, ſicut dicitur*; Et collegerunt panem duplicem: *Moſes enim ita juſſerat eos facere, ipſi autem neſciverunt quam ob cauſam. Et Scriptura dicit*, Collegerunt, *ſed poſtea non dicit*, Invenerunt, & venerunt Principes cœtus, & indicaverunt Moſi; *eò quòd ipſi feciſſent, ſicut à Moſi juſſi fuerunt. Itaque quærunt nunc, quid porrò facere debeant? quare juſſerit ipſos duplum colligere? & quomodo illud poſſint comedere?*

R. Levi ben Gerſon; *Quòd die ſexto collegerunt duplum*, יתכן שהיה

שהיה זה על דרך הפלא *fieri poteſt, ut hoc factum ſit miraculosè; quia nuſpiam reperimus, quòd Moſes juſſerit eos pro die Sabbathi duplū colligere, ſed ipſi collegerunt pro ſua æſtimatione & conjecturâ, Homer in ſingula capita; cùm verò illud metirentur ad Homer, invenerunt, ſe collegiſſe duo Homer pro ſingulis, ac proinde venerunt ad Moſen & ei dixerunt, quid factum eſſet, ut ab ipſo cognoſcerent, quid, & qua de cauſa hoc factum eſſet. Fortaſſis etiam dici poteſt, ut Sapiens Aben Eſra ſcripſit, quòd jam dixerit ipſis Moſes, ut die ſexto duplicem menſuram colligant, quamvis id expreſſè in Scriptura non commemoretur, & Principes eo tantùm fine ad Moſen venerint, ut ex eo quærerent, quid de eo debeant facere.* והנה הביאור הראשון נכון הוא יותר *Prior tamen expoſitio rectior videtur. Nam ſi res ita haberet, uti vult Aben Eſra, quare Principes congregationis non quæſiverunt, quid de duplice illo pane facere, quem ejus juſſu collegerant, & quomodo eum comedere debeant?*

Abarbenel: *Quod dicit*, Et factum eſt, ut die ſexto colligerent duplum; *ex eo Sapientes noſtri concluſerunt, Moſen tunc adhuc ipſis nihil de Sabbatho dixiſſe; & Iſraëlitas die ſexto more ſuo ſolito, ut reliquis diebus, collegiſſe, ſed cùm in Tabernaculis ſuis metirentur illud, inveniſſe eos panem duplicem, h.e. duo Homer in ſingula capita: Tunc itaq; Principes cœtus veniſſe, Moſi miraculum hoc indicaſſe, & ex eo quæſiviſſe, quâ in re hic dies à reliquis diebus differat? & Moſen ipſis reſpondiſſe*, Hoc eſt quod dixit Dominus; h.e. *Jam mihi dictum eſt à Domino, ita futurum propter Sabbatum, quia Sabbathum eſt, & dies quietis vobis; quinimò revera eſt Sabbathum* DOMINI; *quia etiam ipſe obſervabit illud, neq; in eo demittet vobis Manna, ſicut reliquis diebus; Hac de cauſa ipſis injunxiſſe, ut illi deferrent Sanctitatem, nec ullum opus in eo facerent* &c. *Atq; ſic eſt ſententia Rabbinorum noſtrorum;* והוא נכון ומתישב *eaq; recta eſt & ſolida. Poſſumus tamen etiam dicere, Moſen jam ſignificaſſe ipſis, quod in mandatis à Deo acceperat de Sabbato, v. 5. ac propterea nunc, cùm id reipsâ factum fuit, dici;* Et factum eſt die ſexto, collegerunt panem duplicem; *nempe duo Homer pro ſingulis; quia duplo plus reliquis diebus ad menſuram collegerunt. Quia itaq; Moſes nondum ipſis indicaverat, quid de illo duplice pane facere debeant, quem collecturi erant die ſexto, ideò veniunt jam Principes congregationis, & hoc Moſi ſignificant, q. dicerent;* Fecimus ſecundum omnia quæ præcepiſti nobis in colligendo Manna,

neſcimus autem quid novi nunc de eo factum ſit. *Itaq; Moſes ipſis expoſuit hujus rei rationem & cauſam, quòd hoc factum ſit propter Sabbathum. Cras enim fore Sabbatum & diem quietis Domini* &c.

Hîc quidam volunt, inter quos Iſaac Aráma, & Nachmanides, illos die ſexto non præciſè adſtrictos fuiſſe ad certam Menſuram, ſed de illo duplo potuiſſe comedere, quantum voluiſſent, quia ſc. dicitur; *Et quicquid reſiduum erit reponite.* Nam licet non integrum Homer reſervaſſent in diem ſeptimum, tamen quicquid illud eſſet, ex Dei benedictione ſatis futurum pro cibo diei ſeptimi. Aben Eſra autem exiſtimat, quod dicitur; *Coquite, Elixate hodie*, eo intelligi menſuram jam notam, & antea ipſis definitam Homer, per *Reſiduum*, Homer alterum.

Ex his Aben Eſrę, & Abarbenelis ſententia poſterior videtur veriſimillima, quæ etiam placuit Cl. Riveto Coment. in Exod.

Circa hoc quod dupla iſta portio Mannæ, die ſexto collecta, vocatur לֶחֶם מִשְׁנֶה crisin ſuam exercent Talmudici in Beza cap. 1. Quidam *exponunt ut litera ſonat*, Panem duplicem: *alii dicunt, ſic vocari quaſi* לֶחֶם מְשׁוּנֶה Panem mutatum, h. e. *alium ab eo quem reliquis diebus collegerant. Die enim Sabbathi longe fuiſſe excellentiorem. Reliquis diebus aureum habuiſſe colorem, die Sabbathi eundem in excellentiore gradu; reliquis diebus odorem habuiſſe fragrantem, die Sabbathi longè fragrantiorem.*

Secundò ergò jam quæritur;

Quæ de cauſa die ſexto duplum deciderit? Et cur die ſeptimo Deus illud non demiſerit?

Ad *Prius* quod attinet, ejus cauſam reddit Moſes; quòd ſc. ideò factum ſit, quòd ſequens ſeptimus ſit Dies ſacer, Dies quieti ab operibus corporalibus à Deo deſtinatus, ut propterea neque Deus illud ſit, ut reliquis diebus, demiſſurus, neque illi collecturi; Itaque Deum ita proſpexiſſe ipſis, ut Die ſexto pro utroque ipſis Panem ſuppeditaverit; De hoc dicit Moſes, v. 23.

1. שַׁבָּתוֹן שַׁבַּת־קֹדֶשׁ לַיהוָה מָחָר *Sabbathum, Sabbathum Sanctum* DOMINO *cras*; vel, *Ceſſatio, Ceſſatio ſancta eſt Domino cras.*

Quòd Sabbathi bis mentionem faciat, Abarbenel ita explicat, quaſi voluiſſet dicere; *Craſtino die* (comprehenſâ ſimul præce-

præcedenti nocte, à qua Judæi diem incipiunt) *eſt Sabbathum & ceſſatio pro Vobis, quo nullum facietis opus: Sabbathum item* DEO *ipſi, quia hoc die ceſſavit à Creatione mundi. Eo itaq; die non decet, ut ulla anima opus aliquod faciat.* Itaque pergit Moſes & porrò dicit eis,

2. אֵת אֲשֶׁר תֹּאפוּ אֵפוּ וְאֵת אֲשֶׁר תְּבַשְּׁלוּ בַּשֵּׁלוּ *Quod cocturi eſtis,* (ſc. de Manna), *coquite, & quòd elixaturi eſtis, elixate,* ſc. hoc die ſexto.

3. וְאֵת כָּל־הָעֹדֵף הַנִּיחוּ לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד הַבֹּקֶר *Et quicquid* (hodiè) *vobis reſiduum erit, illud reponite in cuſtodiam usq; manè.* Dum eos jubet de Manna reponere in cuſtodiam & reſervare in craſtinum, eo ſimul ipſis prædixit, quòd nec fœtidum futurum, nec vermes producturum ſit, ut cæteris diebus, ſed, quia Dei juſſu & voluntate jam illud reſervent, ſic in eo etiam Dei potentiam, providentiam, & benedictionem ipſos experturos.

Quod v. 26. iteratò dicit; *Sex diebus colligetis illud, Septimo die eſt Sabbathum, non erit in eo;* eo vult Abarbenel indigitaſſe Iſraëlitis, ita futurum continuè omnibus quadraginta annis, ut per ſex dies Septimanę Maña hac ratione colligant, ſicut nunc.

Atque hîc volunt Hebræi primam contineri inſtitutionem Sabbathi, & inde Moſen dicere v. 29. רְאוּ *Videte, quòd Deus dederit vobis Sabbathum: idcirco dedit vobis die ſexto Panem duplicem.* Ad quæ verba in Schémoth rabba ſcribitur; לא הי"ה צריך לומר אלא דעו מהו ראו אלא כך אמר להם הקב"ה אם יבואו אומות העולם ויאמרו לכם למה אתם עושים את השבת ביום הז' אמרו ראו שאין המן יורד בשבת *Dicendum fuiſſet,* Scitote; *quare ergo dicit,* Videte? *Nimirum dixit ipſis Deus; Si gentes mundi veniant, & vobis dicant, Quare Sabbathum facitis die ſeptimo? dicite ipſis,* Videte, *quòd Manna non deſcendat eo die.* Hoc ulteriùs amplificatum & illuſtratum vide in Akédas Jizchak fol. 112. 1.

De *Secundo* ſimpliciter dicit Moſes; בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לֹא יִהְיֶה בּוֹ *Die ſeptimo non erit:* &, הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֻהוּ בַּשָּׂדֶה *Hodiè non invenietis illud in agro.* Rationem nullam addit aliam. Abarbenel ſcribit, illum his verbis voluiſſe dicere; כמו שאתם שובתים בו ממלאכת המן כן הקדוש ברוך הוא שבת ונפש להורידו בשבת *Quemadmodum vos quieſcetis in eo ab omni opere Mannæ, ſic etiam Deus ceſſat, & quieſcit à demittendo eo in Sabbatho.*

Idem

Idem ex his hanc non ineptam elicit *[illegible]*; וגם בזה נתן להם הלמוד האמתי שבעולם הזה יכינו לנפשם מצות ומעשים טובים צדה לדרך שיאכלו בעולם הבא שהוא עולם שכולו שבת כי מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת *His verbis dedit ipſis etiam utilem hanc Doctrinam, ut in hoc mundo pro animabus ſuis comparent Præcepta & Bona opera; tanquam Viaticum quo veſcantur in Mundo vel ſæculo futuro, qui totus eſt Sabbathum & Quies. Nam qui laborat in veſpera Sabbathi, is comedet in ipſo Sabbatho.*

In hunc ſenſum ſcribit Origenes Homiliâ 7. in Exod. *Sextus dies eſt hæc, in qua nunc ſumus vita. In ſex enim diebus Dominus fecit hunc mundum. Hoc ergo die tantum reponere & recondere debemus, quantum ſufficiat & in futuro die. Si quid enim hîc boni operis acquiras, ſi quid juſtitiæ, miſericordiæ, & pietatis recondas, hoc tibi in futuro ſæculo erit cibus. Quid ergo agimus nos, qui amamus illud recondere, quod corrumpatur, non quod permaneat, & perduret in craſtinum? Si quæ autem bona opera recondunt, illa permanent usq; in craſtinum.*

Quod Moſes in futuro tempore dicit; *hodiè non invenietis illud*; ex eo arguit, hæc verba ab ipſo ad Iſraëlitas dicta eſſe, non manè, ſed in veſperâ Sabbathi.

Tertiò;

> *Quare cùm quidam die ſeptimo egresſi eſſent ad colligendum Manna, nullum autem inveniſſent, Deus eos hoc nomine reprehendens dicat in numero plurali*; Quare renuiſtis obſervare Præcepta mea, & Leges meas?

Nam hoc faciendo nonniſi unum ſpeciale Præceptum ſunt transgresſi. Abarbenel ſcribit, illum hac occaſione ipſos etiam alias ob transgresſione redarguiſſe, & voluiſſe dicere; *Ad mare Suph recalcitraſtis contra me, & non credidiſtis verbis meis: In Mara murmuraſtis contra me: Hîc in Elim quoq; effutiiſtis in me verba veſtra: Quin & poſteaquam vobis Manna dedi, præcepta mea quæ de eo vobis mandavi, veluti, ne de eo reſervetis in craſtinum, non obſervaſtis; nunc etiam præceptum Sabbathi, à me datum, transgredimini; quousq; renuetis obſervare præcepta mea, & Leges meas? Præterea, quia præceptum de Sabbatho docet de creatione Mundi, & ab eâ tota Lex dependet,*

ideò

ideò etiam dicit de eo; Præcepta mea, Leges meas. Sic ferè R. Levi ben Gerſon.

Sic ſcribit Iſaac Arámah: אמר כן כי הענין ההוא שחטאו עליו הוא דבר שכל התורה כולה חוקותיה ותורותיה תלויין עליו *Loquitur ſic, quia illud circa quod peccarunt, eſt res, à qua Lex tota, ejus Statuta & Leges dependent.*

Abraham Seba; Quouſque renuitis obſervare præcepta mea, אתה והם, *tu ſc. æquè ac ipſi?* אתה שכחת ענין השבת שאמרתי לך והם שיצאו ללקוט · ואולי אם אתה הזהרת להם מן היום הראשון היו מוזהרים ועומדים *Tu oblitus es ipſis referre quæ tibi dixi de Sabbatho; illi exiverunt ad colligendum. Fortaſſis autem ſi tu monuiſſes ipſos ſtatim à die primo, admonitioni paruiſſent, & domi ſe continuiſſent.*

Sic ſcribunt in Schemoth rabba; שקולה השבת כנגד כל המצות *Præceptum de Sabbatho æquivalet omnibus præceptis*; idque poſtea probant ex Lege, Prophetis, & Hagiographis.

Origenes, Homiliâ 7. ſuper Exodum, concludit ex eo quòd Manna die ſeptimo decidit, id figuraſſe, Sabbathum Judaicum aliquando eſſe abolendum; quòd die Septimanæ primo decidere incepit, eum Diem præferendum eſſe diei ſeptimo; *Si, inquit, ſex diebus continuis collectum eſt, ſeptimâ autem die, quæ eſt Sabbathi, ceſſatum eſt, ſine dubio initium ejus à die prima, quæ eſt dies Dominica, fuit. Quod ſi ex Divinis Scripturis hoc conſtat, quòd die Dominicâ Deus manna pluit de cœlo, & in Sabbatho non pluit, intelligant Judæi, jam tunc prælatam eſſe Dominicam noſtram Judaico Sabbatho, jam tunc indicatum, quòd in Sabbatho ipſorum gratia Dei ad eos nulla de cœlo deſcenderit*, &c.

CAPUT VIII.

Quæſtiones nonnullæ de eo, quòd Deus juſſit reponi Homer Mannæ, & in cuſtodiâ perpetuâ aſſervari.

DE menſura Homer Mannæ in cuſtodiâ perpetuâ aſſervandâ, duplex mandatū habetur Exodi 16.

quorum *prius* immediatè eſt Dei ad Moſen ; *alterum*, Moſis ad Aharonem

Prius mandatum extat v. 32. his verbis: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ מְלֹא הָעֹמֶר מִמֶּנּוּ לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם
לְמַעַן יִרְאוּ אֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הֶאֱכַלְתִּי אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר בְּהוֹצִיאִי אֶתְכֶם
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ *Et dixit Moſes, hoc eſt Verbum quod præcepit Dominus, Imple Homer ex eo ad cuſtodiam pro generationibus veſtris, ut videant panem, quo cibavi vos in deſerto, cùm vos educerem è terra Aegypti.*

Duo continentur hoc præcepto, 1. ut de Manna illo aſſervent, 2. Quantitatem definit, *menſuram Homer*, unicuiq; ſc. tùm pro cibo diurno aſſignatam, ut ſic poſteri viderent & Panem ipſum, & Menſuram quâ eum Patribus ipſorum indulſit in deſerto: כי מראית העין תקיים אמתת הכל ולא ישימו שום ספק בו ובעיונים הנתלים בו *Nam aſpectus oculi maximè rem confirmat, neq; ullum relinquit de ea dubium*, ſcribit Iſaac Arámah, in Akédas Jizchak.

Alterum mandatum hac de re eſt Moſis ad Aharonem, v. 33. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קַח צִנְצֶנֶת אַחַת וְתֶן־שָׁמָּה
מְלֹא הָעֹמֶר מָן וְהַנַּח אֹתוֹ לִפְנֵי יְיָ לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם׃ *Et dixit Moſes ad Aharonem, Sume Urnam, & inde in eam plenum Homer Mannæ, & repone eam coram* DOMINO (*h. eſt*, Arcâ Domini ut ſuprà viſum) *in cuſtodiam pro generationibus veſtris, quemadmodum præcepit* DOMINUS: *Et repoſuit eam Aharon coram Teſtimonio in cuſtodiam.*

Hîc quæritur;

I. *Quomodo Moſes præcepiſſe dici poſſit Aharoni, ut Urnam Mannæ reponat coram Arca; & Aharon eam illuc repoſuiſſe; cùm eo tempore nec Arca, nec Tabernaculum exſtructum fuerit?*

Quidam exiſtimant; hîc per prolepſin & anticipationem referri & inſeri, quod poſtea demùm dictum & factum fuerit, propter continentiam cauſæ & hiſtoriæ.

Hinc

Hinc ſcribit R. Salomon: לא נאמ׳ מקרא זה עד שנבנה אהל מועד אלא שנכתב כאן בפרשת המן *Non dicta fuerunt verba hæc* (à Moſe ad Aharonem) *niſi poſt exſtructum Tabernaculum; hîc verò hiſtoria Mannæ perficiendæ causâ ſunt inſerta & adſcripta.*

Aben Eſra: זאת הפרשה ראויה היתה להכתב אחר שנעשה המשכן רק נכתבה במקום הזה לספר זה הנס שעמד המן לדורות *Debuiſſent hæc ſcribi demùm poſteaquam exſtructum fuit Tabernaculum; ſed in hoc loco ſcripta ſunt, ut hîc miraculum iſtud de Mannæ conſervatione diuturnâ quoq; recenſeretur.*

Hæc ſententia placuit D. Auguſtino, Quæſt. ſuper Exod. lib. 2. ita hac de re ſcribenti: *Quæri poteſt, ubi Aharon poneret ante Deum, quando nec ullum ſimulachrum fuit, nec Arca teſtamenti jam fuerat inſtituta? An fortè ideò de futuro dixit,* Repones, *ut intelligeretur, tunc* Ante Deum *poſſe reponi, quando futura erat Arca; an potiùs* Ante Deum *dictum eſt, quod fit ipsâ devotione offerendi, in quocunq; loco reponeretur? ibi enim eſt Deus. Sed illud quod adjungit,* Et repoſuit Aharon ante Teſtimonium ad reſervandum, *priorem magis ſenſum aſſerit. Hoc enim modo Scriptura dixit per prolepſim, quod poſtea factum eſt, cùm eſſe cepit tabernaculum Teſtimonii.*

Abarbenel tamen exiſtimat, hac ſolutione non opus eſſe: כי משה היה יודע שבהר סיני יקבלו את התורה ויעשו ארון העדות ומי המונע שיצוה לאהרן עתה מה שיעשה אח״כ *Nam*, inquit, *Moſes ſciebat, quòd in monte Sinaj accepturi ſint Legem, & facturi Arcam Teſtimonii. Quid itaq; prohibere potuit, quò minùs nunc dicat Aharoni id quod poſtea demùm facere debebat.*

Prior ſententia videtur eſſe vero ſimilior.

Quod dicitur; *Et repones eam* לְדֹרֹתֵיכֶם *pro generationibus veſtris*, ſuper id ſcribunt in lib. Mechilta fol. 20. col. 1. *R. Jehoſua dixit, hoc intelligi* לאבות *de Patribus tantùm; R. Eleaſar Hammodaj;* לדורות *de Generationibus & ſæculis futuris. R. Elieſer;* לימות המשיח *de diebus Meſſiæ, & Jeremiæ Prophetæ;* ולימות ירמיה שבשעה שאמר ירמיה לישראל מפני מה אין אתם עוסקין בתורה אמרו לו במה נתפרנס הוציא להם צלוחית של מן ואמר להם הדור אתם ראו דבר יי׳ אבותיכם שהיו עוסקין בתורה ראו במה נתפרנסו אף אתם אם תתעסקו בתורה הקב״ה יפרנסכם מזה: *Nam eâ horâ, quâ Jeremias ad Iſraëlitas dixit, Quare non operam datis Legi? illi reſponderunt ei, Si vacamus Legi, unde vive-*

mus & alemur? Jeremias itaq; produxit eis urnulam Manna, & dixit eis; ô generatio, videte Verbum Domini, Jer. 2. 31. h. e. *Videte id, quo Patres veſtri, qui operam dederunt Legi, cibati fuerint: pariter vos quoq; eodem pane cibabit Deus, ſi Legi operam dederitis.* Hinc & R. Salomon ad iſta Jeremiæ verba ſcribit; *Produxit ipſis Urnam Manna dicens*; רְאוּ מָה דְּבַר יְיָ מוֹעִיל *Videte quid verbum Domini proſit!* Eliciunt ſcilicet hæc ex eo, quòd Propheta non dicat; *Audite*, ſed, *Videte.* Idem habetur in Tanchumah fol. 29. col. 4.

II. *Ex qua Materia fuerit illa Urna, in qua Manna fuit aſſervatum?*

Moſes ſimpliciter eam vocat צִנְצֶנֶת, de materia nihil addit. Communiter ſcribunt idem eſſe quod צְלוֹחִית *Scutella. Paropſis*, quomodo & Paraphraſtes Chaldæus reddidit. Formæ ratione eſt à ràdice צָנַן, quæ *Refrigerandi* ſignificationem habet, unde videtur nonnullis eſſe Vaſculum, quod materiæ ſuæ ratione hanc naturam habeat. Hinc ſcribit R. Bechaj fol. 84. 2. כשהוא אומר צנצנת איני יודע ממה היתה אם של כסף אם של זהב או נחשת וברזל ועופרת ומעצמו אתה למד צנצנת דבר שהוא צונן ומצנן מה שבתוכו והוא משתמר בארץ שהוא חרש כדאמר ונתתם בכלי חרש למען יעמדו ימים רבים וכן היין אינו משתמר אלא בכלי חרש *Dum Moſes ait* צנצנת, *ignoro, unde & ex qua materia hoc vas fuerit, an ex argento, vel auro, ære, ferro, aut plumbo. Itaq; ex ipſo Nomine rem diſco, quòd ſc. ſit Res quæ per ſe eſt frigida, & refrigerat ac conſervat quod in ea eſt*; Teſta *videlicet, juxta illud*; Pone eos (libros) in vaſe fictili, ut permaneant diebus multis (incorrupti), Jer. 32. 14. *Sic Vinum non meliùs conſervatur, quàm in vaſe teſtaceo.* Petita hæc ſunt ex Tanchumah & Mechilta, in quibus autem paulò aliter legitur, וצנצנת לא אמרתי אלא דבר שהוא מציץ מחברו אין אתה מוצא אלא כלי חרס quæ nullum reddunt clarum ſenſum. Nam quid eſt מציץ מחברו? Ex R. Bechaj pro eo legendum puto, מְצַנֵּן, pro מֵצִיץ, ut מְצַנֵּן מַחְבָּרוֹ *Refiigerans conjunctum cum eo*, h. e. *contentum ſuum*, idem ſit quod apud Bechaj מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ. Idem ſequitur R. Bechaj. Aben Eſra verò: כלי חרס או נחשת *Vas teſtaceum aut æreum.*

D. Apoſtolus in Epiſtola ad Hebræos cap. 9. v. 4. vocat Στάμνον Χρυσῆν *Urnam auream*, imitatus LXX. Græcos, qui צנצנת ita red-

ita reddunt in Exodo. Quia nimirum in Moſe materia non eſt expreſſa, & Apoſtolus alibi LXX. Græcc. Verſionem ſæpè ſequitur, hoc loco quoque iſtud Vaſculum potiùs juxta eorum deſcriptionem nominare voluiſſe videtur, quàm alias traditiones ſequi, propter magnum eorum tunc etiam inter Judæos authoritatem.

Quo *ſenſu jubeatur* Reponi coram Domino, *& ab Aharone dicatur repoſita eſſe dicatur* coram Teſtimonio; de eo ſuprà dictum eſt in Arca fœderis cap. 5.

III. *Quare Moſes non ipſemet Urnam hanc in ſuum locum repoſuerit, ſed munus hoc demandarit Aharoni?*

Quæſtionem hanc movet R. Bechaj. Ratio quærendi, quia Aharon tunc temporis nondum electus fuit ad munus Pontificale Sacerdotale, & legimus, Moſen eo tempore quoq; alias partes Sacerdotales obiviſſe, ut ſacrificandi & adolendi, uſque dum Sacerdotium Aharoni datum eſſet.

Ad hoc facilè eſt reſpondere, ſi dicamus, hæc per prolepſin hîc inſerta eſſe, quamvis poſtea demùm contigerint, ut antè viſum. Interea Moſes Homer illud Mannæ penes ſe potuit aſſervare.

Sed placet audire, quid Bechaj ipſe reſpondeat: ויתכן שנאמר שמה שצוה בזה לאהרן שבא רמוז כי הכהנים הלויים מורי התורה שעתידין לצאת מאהרן יהיו מזונותם בהרוחה ולא בעמל כאוכלי המן *Poſſumus dicere, quòd Moſes hoc injungit Aharoni, eo ipſum ſignificare voluiſſe, Sacerdotes, Levitas & Doctores Legis alimenta ſua acceptura facilè, non verò cum labore, ut comedentes Manna* (quibus in agros exeundum, & illic colligendum fuit), *juxta id quod ſcriptum eſt*; Et præcepit populo, habitatoribus Jeruſalem, ut darent portionem Sacerdotibus & Levitis, ut confortarentur in Lege Domini (i. e. *ut ſine cura & moleſtia ejus ſtudio vacare, & ſe in ea exercere & confirmare poſſint*), 2. Chron. 22. 4. *Jubet autem Moſes reponere urnam* Coram Domino; לבאר כי מזון תלמידי חכמים שבכל דור ודור הוא מסור לשם ית' והוא מונח לפני י' *ad docendum, quòd alimentum*

Doctoribus & Miniſtris Dei per omnes generationes præbitum, tradatur Deo ipſi, & reponatur coram Domino.

IV. *Quomodo, & quamdiu Urna hæc Mannæ inter Iſraëlitas fuerit aſſervata, & quid tandem de ea ſit factum?*

De Urna hac Mannæ ſcribunt Hebræi, illam toto tempore Templi primi, per 900. fermè annos, in Sancto Sanctorum, ante Arcam fuiſſe ſartam tectam aſſervatam; tempore autem vaſtationis Templi primi, unà cum cæteris κειμηλίοις à Jeremia vel Joſia abſconditam; & ſuo tempore iterum reſtituendam. Traditionem de ejus abſconſione, vide pag. 187. 188. 190. 191. 192. De ejus Reſtitutione legitur in Tanchúmah: זו אחד מג׳ דברים שעתיד אליהו להעמיד להן לישראל צנצנת המן וצלוחית שמן המשחה וצלוחית מים וי״א אף מקלו של אהרן שקדיו ופרחיו שנאמר השב את מטה אהרן לפני העדות למשמרת לאות לבני מרי *Hæc eſt una ex tribus rebus, quas Elias Iſraëlitis eſt reſtituturus; nempe; Urna Mannæ, Vaſculum Olei unctionis, & Vaſculum aquæ* (mulieris ſeparatæ, de qua Numer. 9. 9. &c.) *Quidam addunt etiam Virgam Aharonis, cum ejus amygdalis & floribus.* Idem habetur in Mechilta.

Ad miraculum refertur, quòd hoc Manna juſſu Dei per tot annos conſervatum fuerit, neque unquam vel fœtuerit, vel vermes produxerit; quod in craſtinum tantùm contra Dei mandatum ſervarunt, corruptum fuerit. Hinc ſcribit R. Levi ben Gerſon: והנה היה זה המן קיים לדורות ובלתי נפסד על צד הפלא ר״ל שכבר נתן לו השם ית׳ טבע אז על יד משה נביאו על שיהיה בלתי נפסד עם היותו קל ההפסד בעצמותו עד שהיה נמס הנשאר מהמן חוץ מהמחנה בחום השמש *Hoc Manna fuit conſervatum per plura ſæcula incorruptibile per miraculum; eò quòd ſc. Deus ei tùm jam hanc naturam per Moſen Prophetam ſuum indidiſſet, ut eſſet incorruptibile, quantumvis facilè ratione ſubſtantiæ ſuæ corrumpi potuerit, unde quod de Manna in agris reliquum manſit, à calore ſolis liquefactum fuit.*

CAPUT

CAPUT. IX.

Quamdiu Iſraëlitæ Manna comederint? An in terra Canaan depluerit? Vel quando deſierit?

QUando Iſraëlitæ inceperint Manna comedere in deſerto, id petendum ex verſu 1. cap. 16. Exodi, in quo Moſes ita ſcribit; וַיִּסְעוּ מֵאֵילִם וַיָּבֹאוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מִדְבַּר סִין אֲשֶׁר בֵּין אֵילִם וּבֵין סִינָי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ *Profecti ſunt autem de Elim, & venit totus cœtus filiorum Iſraël in deſertum Sin, quod eſt inter Elim & Sinaj, quinta decimâ die menſis Secundi*, (h.e. Aprilis; nam menſe Martio ſunt egreſſi) *ex quo egreſſi fuerunt è terra Aegypti.* Hîc cum murmurarent contra Moſen & Aharonem, ob penuriam carnium & panis, dixit Dominus ad Moſen; *Ecce ego pluam vobis* לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם *Panem de cœlo, egredieturq́ populus, & colliget quantum ſatis erit eo die, ut tentem eum, utrum ambulaturus ſit in Lege mea, nec ne!* &c. Sic ergo initium deſcenſus Mannæ ad eum diem referendum.

Quamdiu illud comederint, & quando pluere deſierit, id habetur primò, Exod. 16. 35. וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת־הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד בֹּאָם אֶל אֶרֶץ נוֹשָׁבֶת אֶת הַמָּן אָכְלוּ עַד בֹּאָם אֶל קְצֵה אֶרֶץ כְּנָעַן׃ *Et filii Iſraël comederunt Manna quadraginta annis, donec veniſſent in terram habitatam; Manna* (inquam) *comederunt, donec venirent in fines terræ Canaan*: ſecundò, Joſ. cap. 5. v. 10. 11. 12. Et caſtrametati erant filii Iſraël in Gilgal: Et fecerunt Paſcha decima quartâ die menſis ad veſperam, in campeſtribus Jericho: וַיֹּאכְלוּ מֵעֲבוּר הָאָרֶץ מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח מַצּוֹת וְקָלוּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה׃ וַיִּשְׁבֹּת הַמָּן מִמָּחֳרָת בְּאָכְלָם מֵעֲבוּר הָאָרֶץ וְלֹא הָיָה עוֹד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מָן וַיֹּאכְלוּ מִתְּבוּאַת אֶרֶץ כְּנַעַן בַּשָּׁנָה הַהִיא׃ *Et comederunt de fructu terræ illius, à craſtino die Paſchatis, infermentata & ſpicas toſtas, eoipſo die: Et ceſſavit Manna craſtino die, dum comederent de frugibus terræ, neq; fuit ultrà*

ultrà filii Iſraël Manna, ſed comederunt de proventu terræ Canaan *die illo.*

Hic quæritur circa *primum locum*;

Quomodo Moſes hæc ſcribere potuerit, cùm demum poſt ipſius mortem Iſraëlitæ venerint in terram Canaan?

Abarbenel de hoc ita ſcribit: *Quod hîc dicitur*; Et comederunt Iſraëlitæ Manna 40. annis; *exiſtimant quidam, id ſcriptum eſſe circa mortem Moſis, cùm venirent ad fines terræ* Canaam: Nam *Emorræus ex Cananæis fuit: alii dicunt, hunc verſum in Lege ſcriptum eſſe à Joſua.* ואין הדבר כן *Sed res non ita habet: verùm, quamvis hæc res tum adhuc futura eſſet, tamen Moſes ſcripſit hunc verſum* מפי הגבורה *ex ore Dei Omnipotentis,* שצוהו לכתוב כן *qui præcepit ei ſic ſcribere, ſicut, juxta ſententiam veriorem, & ipſemet ſcripſit*; Et aſcendit Moſes &c. Et mortuus eſt illic Moſes &c. Deuteron. 34. 1. 5. *prout illic explicabo. Scriptum etiam id eſt hoc loco, ad plenè exponendam hiſtoriam Mannæ.*

Circa Rem ipſam quærunt hîc;

An 40. integros & completos annos comederint Manna? An poſt Mortem Moſis quoq; adhuc deciderit? vel An, unà cum ipſo morte ſublato, deſierit?

Ratio dubitandi circa quæſtionem priorem eſt, quòd Manna, uti viſum, inceperint comedere die 15. menſis Aprilis, illud autem deſierit decidere die 15. vel 16. Martii anni quadrageſimi, quando Paſcha comederunt, uti habetur in loco Joſ. 8. 12. unde de 40. annis menſis unus deficit.

Hebræi in locis iſtis explicandis & conciliandis non conſentiunt. Itaque placet præcipuorum authorum Sententias ex illis producere.

In Me-

Digitized by Google

In Mechilta legitur ad locum Exodi; Et filii Iſraël comederunt Manna 40. annis; *R. Jehoſua dixit*; ארבעים יום אכלו את המן אחר מות משה *Quadraginta dies comederunt Iſraëlitæ Manna poſt mortem Moſis:* כיצד *Quomodo? Moſes mortuus eſt ſeptimo die Februarii, & illi comederunt de eo 24. dies in Adar primo, & 16. in Martio, qui ſunt dies 40. ſicut dicitur*; Et ceſſavit Manna poſtridiè (ſc. Paſchatis) cùm comederent de proventu terræ; *Item*: Et comederunt de proventu terræ poſtridiè Paſchatis, azyma, & ſpicas toſtas. *R. Elieſer Hammodaj dixit*; *Per 70. dies comederunt Manna poſt mortem Moſis*; הא כיצד *Quî hoc? Moſes mortuus eſt 17. d. Adar & comederunt de eo 24. dies Adar primi, & 30. Adar ſecundi (Annus enim ille fuit* שְׁנַת עִבּוּר *Annus intercalaris) & 16. dies Martii. En 70. dies! ſicut dicitur*; Et ceſſavit Manna poſtridiè, & filii Iſraël comederunt Manna &c. *R. Jehoſua dixit, 40. dies comederunt Iſraëlitæ Manna poſt mortem Moſis. Quomodo? Moſes mortuus eſt octavo die Adar ſeu Februarii, & comederunt eo menſe 24. dies, & 16. menſe Martio, ſicut dicitur*; Et ceſſavit poſtridiè. *R. Elieſer Hammodaj dixit, illos comediſſe per dies 70. poſt mortem Moſis. Quomodo? Moſes mortuus eſt 6. die Menſis Adar, & comederunt Manna 24. diebus reliquis illius menſis, & 30. diebus* ואדר *Adar ſecundi; ille enim annus non fuit Intercalatus; & per 16. dies menſe Martio, ſicut dicitur*; Et ceſſavit Manna. *R. Joſe dixit; Quinquaginta quatuor annis comederunt Iſraëlitæ Manna vivente Moſe, & quatuordecim poſt ipſius mortem, ſicut dicitur*; Et filii Iſraël comederunt Manna; (ſc. per 40. annos): *quod poſtea porrò dicitur*; Manna comederunt donec veniſſent in fines terræ Canaan; *eo intelliguntur 14. illi anni, quibus comederunt Manna poſt mortem Moſis; 7. ſcilicet, quibus terram occuparunt, & 7. quos conſumpſerunt in ejus diviſione. Mortuâ Mirjam* (ſorore Moſis) *ſublatus fuit puteus; mortuo Aharone, è medio ſublata fuit Nubes gloriæ; mortuo Moſe ſublatum fuit Manna. R. Joſua dixit; Mortuâ Mirjam ſublatus fuit puteus, ſed rediit propter merita Moſis & Aharonis: mortuo Aharone, ſublata fuit nubes, & ambo redierunt propter merita Moſis: mortuo Moſe, ablata ſunt omnia tria, nec unquam redierunt.*

In Additionibus Talmudicis Maſſéches Sota, cap. 11. hæc Traditio legitur; כל זמן שהיה משה קיים היה המן יורד להם לישראל

משמת משה מהו אומר וישבות המן ממחרת ולא שהמן היה תולה להם בחייו אלא אף במיתתו שמן המן שלקטו ביום שמת משה אכלו ממנו משבעה באדר עד ששה עשר בניסן ל״ט יום עד שהקריבו את העומר בגלגל שנא׳ ובני ישראל אכלו את המן מ׳ שנה עד בואם אל ארץ נושבת שאין ת״ל עד בואם ומה תלמוד לומר עד בואם אל קצה ארץ כנען אלא מלמד שמהמן שלקטו ביום שמת בו משה אכלו ממנו מז׳ באדר עד יום י״ו ניסן ל״ט יום עד שהקריבו עומר בגלגל לא פסק מהן: *Toto eo tempore, quo in vivis fuit Moſes, deſcendit Manna Iſraëlitis: Sed poſteaquam mortuus eſt, quid dicitur?* Et ceſſavit Manna poſtridiè; *non enim vivente eo tantùm ab ipſo dependebat, ſed & defuncto ipſo: nam de illo Manna, quod collegerunt eo die, quo mortuus fuit Moſes, de eo comederunt à ſeptimo die Adar, usq; ad 16. Martii, nempe 39. dies, usq; dum obtuliſſent Homer de eo in Gilgal, ſicut dicitur*; Et filii Iſraël comederunt Manna 40. annis עַד בֹּאָם uſque dum veniſſent in terram habitatam; *quod equidem hoc non docet*; *ſed quod porrò dicitur*; עד בואם אל קצה ארץ כנען uſque dum veniſſent in fines terræ Canaan; *hoc nos docet, quòd de illo Manna, quod collegerunt eo die, quo mortuus fuit Moſes, comederint à ſeptimo die menſis Adar, usq; ad 16. Martii, per 39. dies.* In hunc textum Talmudicum de ejus ſenſu prolixæ habentur diſputationes in *Lef Aharon*, & *Kelí jakar* in lib. Joſuæ; quas verò jam non vacat examinare. Exiſtimo ſenſum illius hìc eſſe expreſſum. Videamus etiam alios.

R. Bechaj ad Exod. 16. 1. *Decimus quintus ille dies erat menſis ſecundi, ſcilicet* אִיָּר *Aprilis: Maſſa enim farinacea, quam ſecum extulerunt ex Aegypto, ſuffecit ipſis per menſem integrum, à 15. Martii, usq; ad 15. Aprilis, & nocte 16. adhuc comederunt de ea: die 16. Aprilis deſcendit Manna, & de eo comederunt: dies autem 16. Aprilis illius anni incidit in primam Septimanæ diem, ſicut ex eo colligitur, quod dicitur*; Die autem ſextâ colligent panem duplicem; *hæc quippe dies erat ſexta tam dierum ſeptimanæ, quàm deſcenſus Mannæ.* Et ſic habetur in Talmud Tract. de Sabbatho f. 87. col. 2.

Iterùm ad v. 35. Et comederunt filii Iſraël Manna 40. annis) לפי הנראה לא היו מ׳ שלמים כי חדש אחד יחסר מהם *Non videntur fuiſſe anni 40. completi; ſed unus menſis deerat. Nam Manna incepit decidere primo Septimanæ die, medio Aprili: &* הַבָּצֵק *Maſſa farinacea, quam ſecum extulerunt ex Aegypto, ſuffecerat ipſis per menſem integrum.*

integrum. Unde ceſſare debuit Manna medio Aprili. Scriptura autem teſtatur, quòd ceſſaverit medio Martio, cùm Iſraëlitæ eſſent in campeſtribus Jericho, ſicut ſcriptum eſt; Et comederunt de proventu terræ poſtridiè Paſchatis, azyma & ſpicas toſtas; & ceſſavit Manna poſtridiè, Joſ. 5. 12. *Idcirco dicendum, quòd* מ' שנה *Quadraginta anni hîc non intelligantur completi, ſed* קרוב מ' *propè* 40. *anni. Et ne quis exiſtimet, intelligi Annos* 40. *completos, idcircò ſubjungit indefinitè*; Manna comederunt donec veniſſent in fines terræ Canaan. *Sic enim ſcriptum extat*; Et ceſſavit Manna poſtridiè, cùm comediſſent de proventu terræ, neque fuit ultrà Iſraëlitis Manna, & comederunt eo anno de frugibus terræ illius. *Unde diſcimus, quòd ſicut Iſraëlitis deſcendit Manna omnibus diebus vitæ Moſis, ita etiam* אחר פטירתו *poſt ipſius obitum deſcenderit, dum per* 38. *dies eſſent ſub Imperio Joſuæ. Nam die* 7. *Februarii obiit Moſes, & Iſraëlitæ defleverunt eum per* 30. *dies: Jordanem tranſiverunt die decimo menſis primi, ut in Joſua exponitur: Manna demùm ceſſavit die* 15. *Martii. Quod ſi ergo ſupputes à* 7. *die Februarii, quo mortuus fuit Moſes, usq; ad* 15. *diem Martii, quo ceſſavit Manna, invenies triginta octo dies. R. Salomon vult, fuiſſe* 40. *annos completos: Dicit*; 7. *Februarii, quo mortuus fuit Moſes, eo quoq; ceſſaviſſe Manna, & tamen fuiſſe* 40. *annos completos; idq; duplici ratione.* Primò, *quòd in placentis, quas ſecum extulerunt ex Aegypto, guſtarint guſtum Mannæ, atq; ſic nullus menſis deſideretur.* Secundò, *quia cùm Manna ceſſavit d.* 7. *Februarii, quo mortuus fuit Moſes, Manna illud, quod pridiè deciderat, ſuffecit ipſis usq; dum attuliſſent Homer d.* 16. *Martii. Ita ut hac ratione quoq; maneat quod dicitur*, Et comederunt Manna 40. annis.

In Tzeror hammór: *Et quia hoc fuit unum è maximis miraculis in Lege noſtra, in quo plurima concurrerunt, ideò* לרוב התמדתו *propter diuturnam ejus continuationem* (כי הנס לא יתמיד *quia communiter miraculoſa non diu durant*) *dicit Moſes*; Hæc eſt res quam præcepit Dominus, Reple Homer de eo in cuſtodiam progenerationibus veſtris; *viris ſc. prævaricatoribus, qui non confidunt in Deo, nec conſiderant, quâ ratione vobis inſtruxerit menſam in deſerto, & dederit Panem Angelorum in terrâ incultâ, ac porrò de eo dicit, quòd continuò durarit per* 40. *annos*; Comederunt, *inquit*, filii Iſraël Manna 40. annis: *Item*, Donec veniſſent in terram habitatam,

לרמוז כי לפי שבאו אל ארץ נושבת פסק המן שאם היו שוהים במדבר אלף שנים פעמיים לא היה פוסק *ad innuendum, ideò, quia venerunt in terram habitatam, ceſſaſſe Manna: nam ſi vel per bis mille annos morati fuiſſent in deſerto, non ceſſaturum fuiſſe: Et iterum*; Donec veniſſent in fines terræ Canaan; *ad docendum*, שלא נכנס לארץ כנען אבל בקצה ארץ כנען אכלו ממנו וזה רמז למה שאמר למעלה והוא כזרע גד מה זרע גד לא עבר לארץ אף המן כן *quòd non ingreſſum fuerit Manna in terram Canaan, ſed in extremitate illius comederint de eo. Et hoc tacitè indigitatur eo quod de eo dicit*; הוא כזרע גד Et erat ſicut ſemen Gad. *Quemadmodum ſcilicet Gaditæ non tranſiverunt in terram Canaan, ſic neq; Manna.* Sic ſc. ille argutatur, voce גַּד, quæ Coriandrum ſignificat, tacitè innui tribum Gad. Meminit hujus etiam Abarbenel Joſ. cap. 5. Petitum autem eſt ex Zohar, ubi ſectione בהעלותך legitur, מה זרעא דגד נטל חולקיהו בארעא אחרא כך מן שריא עלייהו דישראל לבר מארעא קדישא: *Quid ſibi vult*; Sicut ſemen Gad? *Gaditæ acceperunt portionem ſuam in terra alia: Sic Manna deſcendit Iſraëlitis extra terram ſanctam.* Hoc eſt Allegoricum.

R. D. Kimchi Joſ. 5. Et ceſſavit Manna ממחרת craſtino die; h. e. מאותו מחרת *ab illo* Craſtino, *cujus in præcedenti verſu mentionem fecit. Ab illo die ceſſavit Manna, quia eo non habebant opus. Nam comederunt de proventu terræ Canaan, infermentatos panes & ſpicas toſtas die 15. Martii. Juxta ſententiam Rabbinorum noſtrorum, qui ſtatuunt, illos usq; ad diem 16. comediſſe Manna, per* מִמָּחֳרַת *intelligitur* Craſtinum diei *decimi quinti, nempe decimus ſextus. Nam etſi comederent die 15. infermentata & ſpicas toſtas, tamen non ſatis fuit ipſis id quod invenerunt de proventu terræ, unde illo die comederunt etiam Manna; poſtero autem die, nempe 16. Martii, poſteaquam obtuliſſent Homer, & permiſſum ipſis fuiſſet frumentum novum, de novo plurimum invenerunt. Et hoc eſt quod dicitur*; Et comederunt de proventu terræ Canaan in anno illo.

R. Levi ben Gerſon Joſ. 5. Et comederunt de proventu terræ) *Hoc dicit, quia ipſis non permiſſum fuit frumentum novum, niſi poſtridiè Paſchatis. Quod argumento eſt, quod in Lege dicitur,* מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת In craſtino Sabbathi offeret illud Sacerdos, Levit. 23. 11. *intelligi de craſtino die Paſchatis, die 16. Martii, non Sabbathi creationis Mundi, ut Sadducæi voluerunt* &c. Et ceſſavit Manna

Manna ממחרת craſtino die. *De hoc varias reperimus Rabbinorum noſtrorum ſententias. Quidam illorum dicunt, poſt mortem Moſis Manna non amplius decidiſſe, ſed cùm collegiſſent jam de eo, quantum eis ad illud usq; tempus ſufficeret, ex eo confeciſſe placentas.* Alii dicunt, *Manna ad illud usq; tempus decidiſſe*; quo ſcilicet in terra Canaan de proventu terræ comederunt &c. *Mihi autem, ut in fine libri ſexti* מלחמות י״ Bellorum Domini *docui, ita hac de re videtur; Miraculum, quod per Moſen factum fuit circa Manna, duraſſe usq; ad eum diem, quo comederunt de frumento novo. Quod arguitur ex eo quod dicitur;* וַיִּשְׁבֹּת הַמָּן Et ceſſavit, quievit Manna; (ſc. à decidendo) *non* וַיִּכְלֶה הַמָּן Et conſumptum fuit Manna; *hoc enim docet, illud usq; ad eum diem deſcendiſſe. Præterea etiam, quia in Lege, ubi de de deſcenſu Mannæ agitur, diſertè dicitur;* Manna comederunt, donec veniſſent in terram habitatam. *Hoc enim quoq; docet, rem hanc factam eſſe per Moſen. Sed vide ulterius in modo citato noſtro libro* Bellorum Domini.

Aben Eſra Exod. 16. v. 35. Et filii Iſraël comederunt Manna 40. annis) *Hoc miraculorum omnium, quæ per Moſen facta ſunt, fuit maximum: nam plura alia in eo concurrerunt, quæ omnia per 40. annos continuos durârunt; quod non factum eſt in aliis miraculis. Quòd dicitur;* In terram habitatam; *dicitur reſpectu deſerti, in quo hactenus oberrârunt; & indicatur, poſteaquam tranſiviſſent Jardenem, illos comediſſe de proventu terræ Canaan; quem illic invenerunt. Ideò porrò dicit;* Manna comederunt donec veniſſent in extremitatem terræ Canaan; כי המן נמשך עמהם עד שבאו לגלגל שהוא קצה ארץ כנען והנה התבואה חדשה עמהם אז שבת המן: *Quia Manna ſequutum eſt ipſos usq; dum veniſſent in Gilgal, quæ eſt in extremitate terræ Canaan: ibi invenerunt frumentum novum, & tunc ceſſavit Manna.*

R. Salomon Joſ. 5. v. 11. מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח Craſtino die Paſchatis) h. e. *Die agitationis manipuli* (Levit. 23. 11.) *quo primum manipulum obtulerunt: & à 7. die Februarii, quo mortuus fuit Moſes, & Manna defecit, ſatis adhuc habuerunt de Manna, die illo 7. collecto, quod in vaſis ſuis retinuerunt; ſicut dicitur;* Manna comederunt 40. annis. *Atqui de 40. annis defecerunt 30. dies! Nam ecce Manna incepit decidere 15. die Aprilis? Ad hoc reſpondeo; In placentis, quas ſecum extulerunt ex Aegypto, guſtarunt guſtum Mannæ.* Et non

fuit filiis Iſraël Manna) *quia dicitur*; Et comederunt de proventu terræ. *Quod ſi Manna habuiſſent, non comediſſent de proventu illo. Manna enim ipſis ſuffeciſſet. Perinde ſc. hoc eſt, ac ſi quis ad puerum diceret*, Quare comedis Panem hordeaceum? *& ille reſponderet*, Quia non habeo triticeum. In eundem ſenſum legitur etiam in Séder ólam cap. 10.

Quod hîc R. Salomon dicit, illos maſsâ farinaceâ azymâ pro pane uſos eſſe 30. diebus, à medio ſc. Martio, ad medium Aprilem, id etiam confirmat Joſeph. Antiq. Judaic. lib. 2. cap. 5. ſub finem; *Cumq;*, inquit, *nihil per viam invenirent propter ſolitudinem, maceratâ farinâ, & modico calore in panis ſpeciem ſolidatâ, ſe ſuſtentabant: quo victu per 30. dies ſunt uſi. Neq; enim plus commeatus ex Aegypto extulerunt, atq; eum ipſum parcè diſpenſabant, ad neceſſitatem magis quàm ad ſatietatem.*

D. Auguſt. Quæſt. 62. in Exodum: *Significavit Sriptura per prolepſin, id eſt, hoc loco commemorando, quod etiam poſtea factū eſt, non ediſſe filios Iſraël in deſerto niſi Manna. Hoc eſt enim quod ait*; Uſq; ad terram quæ inhabitatur, *id eſt, quæ jam non eſt eremus: non quia continuò, ut venerunt ad terram habitabilem, deſtiterunt veſci Mannâ, ſed quia non antè. Trajecto enim Jordane ſignificatur manna ceſſaſſe, ubi panes terræ manducaverunt: quando ergo ingreſſi ſunt habitabilem terram, antequam tranſierunt Jordanem, vel tantùm manna, vel utroq; cibo veſci potuerunt. Hoc quippe intelligi poteſt, quando ceſſaſſe Manna non dicitur, niſi Jordane trajecto.*

FINIS HISTORIÆ MANNÆ.

V. DE

V.

DE PETRA
IN DESERTO.

HISTORIA PETRÆ IN DESERTO.

Caput I.

In quo de Argumento præſentis Diſſertationis; Aquâ ſcilicet è Petra, copioſâ & bonâ elicitâ.

SUperiori Diſſertatione vidimus, quâ ratione Deus Iſraëlitis, in deſerto cum fame & ciborum penuria colluctantibus, miraculosè Panem de cœlo demiſerit, ac inſtar pluviæ aut nivis depluerit, quo illi non ſolùm ad neceſſitatem, ſed & ad voluptatem, uti frui potuerint.

Huic hiſtoriæ continuò ſubjicit aliam, quâ refert, illos in eodem itinere mox in locum deſertum veniſſe, in quo nullam reperientes aquam ad bibendum, cum ſiti conflictati fuerint, atque inde occaſionem ſumpſerint murmurandi contra Moſen, & cum ipſo expoſtulandi; *Quare illos eduxerit ex Aegypto, ut unà cum liberis & pecoribus ſuis ſiti perirent?* Quâ item ratione, cùm hanc ipſorum querelam ad Deum referret, Deus ei ſignificaverit, quid hac in occaſione facere debeat, quidque Ipſe effecturus ſit; Aquam videlicet è Petra ſicca & arida ſuppeditaturus, ut populus quod bibat habeat.

Hiſtoria non minus illuſtris & miraculoſa, ſive ſpectes

ſpectes Rei geſtæ circumſtantias, ſive Myſterium ſub ea latens, quod nobis explicat D. Apoſtolus in 1. Epiſt. ad Corinth. cap. 10. elegantem Typum ad Chriſtum in ea nobis monſtrans, dum ait de Patribus ſeu Majoribus ſuis Iſraëlitis; *Et omnes eundem potum ſpiritualem biberunt: bibebant enim ex ſpirituali Petra ſequente ipſos; Petra verò erat Chriſtus.*

Quia ergo non ſolùm rerum geſtarum ſeries, & hiſtoria Moſaica iſta duo conjunxit, ſed & Natura ipſa cum cibo potum requirit; Nam, ut Hebræi ajunt אכילה בלא שתייה כמכה בלא רטייה *Cibus ſine potu, eſt ſicut vulnus ſine emplaſtro*; ideò ne, poſt hiſtoriam Mannæ exhibitam, Lectorem ſitibundum aut ſtomachoſum (importuna enim res eſt ſitis) dimittam, placuit hanc de Aqua è Petra educta hiſtoriam cum præcedenti conjungere, & ex Hebræorum ſeu fontibus ſeu aliquando etiam lacunis (non enim limpidam ubique aquam fundunt) quædam ad ejus illuſtrationem haurire, & libare.

Duobus in Moſe locis legimus hoc factum fuiſſe, ut aqua è Petra elicita fuerit in gratiam Iſraëlitarum.

PRIMA HISTORIA habetur EXODI c. XVII. à v. 1. ad 8. his verbis: *Profectus itaq; univerſus cœtus filiorum Iſraël è deſerto* סין *Sin per profectiones ſuas, juxta os, ſeu, præceptum* DOMINI, *caſtrametati ſunt in Rephidim, ubi non erant aquæ, ut biberet populus:* 2. *Unde jurgatus eſt populus cum Moſe, & dixerunt; Date nobis aquas ut bibamus: dixitq; illis Moſes, Cur jurgamini mecum? Quare tentatis* DOMINUM? 3. *Sitivit ergò ibi populus propter aquas, & murmuravit contra Moſen; atq; dixit; Ut quid aſcendere feciſti nos ex Aegypto, ut interficeres me, filiosq; meos, & pecora mea ſiti?* 4. *Et clamavit Moſes ad*

DOMINUM, *dicendo; Quid faciam populo huic? Adhuc paululùm, & lapidabunt me: 5. Dixit ergo* DOMINUS *ipſi Moſi;* עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְקַח אִתְּךָ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּמַטְּךָ אֲשֶׁר הִכִּיתָ
בּוֹ אֶת־הַיְאֹר קַח בְּיָדְךָ וְהָלַכְתָּ׃ הִנְנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ שָּׁם עַל הַצּוּר
בְּחֹרֵב וְהִכִּיתָ בַצּוּר וְיָצָא מִמֶּנּוּ מַיִם וְשָׁתָה הָעָם וַיַּעַשׂ כֵּן מֹשֶׁה לְעֵינֵי
זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ *Tranſi ante populum, & ſume tecum aliquot è Senioribus Iſraëlis; virgam quoq; tuam, quâ percusſiſti fluvium, ſume in manum tuam, & abi: 6. En ego ſtabo ibi coram te ſuper Petra in Horeb, & percuties petram, egredienturq; ex ea aquæ quas bibet populus. Et fecit Moſes ita in oculis ſeniorum Iſraël: 7. Vocavitq; nomen loci illius* מַסָּה Maſſa, (h. e. Tentatio) *&* מְרִיבָה Meríba (h. e. Jurgatio,) *propter jurgium filiorum Iſraël, & quòd tentaſſent* DOMINUM, *dicendo; Eſtne* DOMINUS *in medio noſtri, an non?*

Ad hujus Hiſtoriæ declarationem pauca quædam in ſeqq. capp. delibabimus; poſtmodum etiam nonnulla de altera, quæ in lib. Numerorum habetur, ſubjuncturi.

CAPUT II.

Quædam de circumſtantia Temporis & Loci, hujus Miraculi.

CIrcumſtantia Temporis & Loci indigitatur à Moſe, quando ait; *Profectus eſt itaq; univerſus cætus filiorum Iſraël è deſerto Sin,* לְמַסְעֵיהֶם *per profectiones ſuas, juxta præceptum Domini, & caſtrametati ſunt in Raphidim.*

Hic

Hic quæritur

1. *Quomodo hoc intelligendum, quòd dicuntur profecti è deſerto Sin, in Raphidim?*

Cauſa quærendi; 1. quia præcedenti capite profectio ipſorum ex Elim in deſertum Sin fuit deſcripta, hinc videri poſſit hæc ſtatim eſſe ſubſecuta, quod tamen non fuit; 2. quia Raphidim fuit in deſerto Sin, quomodo dicuntur profecti ex illo in Raphidim?

Ad *prius* reſpondetur; Moſen hìc brevitati ſtuduiſſe, & omiſſis duabus aliis manſionibus, quæ in libro Numerorum deſcribuntur, ad hujus tentationis deſcriptionem properaſſe, quod vel inde arguitur, quod dicit לְמַסְעֵיהֶם *Juxta profectiones ſuas*, quo innuit, alias adhuc profectiones hìc interceſſiſſe.

Sic reſpondet R. Aben Eſra: אחז הכתוב דרך קצרה לומר למסעיהם כי ממדבר סין נסעו אל דפקה ומשם לאלוש ומאלוש לרפידים *Brevitati ſtudet hìc Scriptura, dum ait*; Juxta profectiones ſuas: *nam ex deſerto Sin profecti ſunt Daphécam, inde Allúſam, hinc in Raphidim.* Sic R. Moſes bar Nachman: *Dicit, quòd profecti ſint è deſerto Sin, ubi caſtrametabantur cùm proficiſcerentur ex Elim, & profecti per profectiones plures, quas fecerunt juxta os & præſcriptum Domini, tandemq; pervenerint in Raphidim. Nam primò iter facientes è deſerto Sin caſtrametati ſunt in Daphecâ, hinc in Allus, poſtmodum in Raphidim. Et hæc eſt ratio cur dicat*, למסעיהם Per profectiones ſuas; *nam profectiones plures interceſſerunt à deſerto Sin usq; in Rephidim, neq; in primâ profectione ſtatim eò pervenerunt.* Idem ſequitur Abarbenel, qui & hanc hujus rei rationem reddit; שלא בא הכתוב לזכור כאן אלא המסעות שנעשה בהן דבר מחודש ודבר רשום ושאר המסעות שלא נעשה בהם דבר מחודש לא נזכרו וכו' *quia hìc Scriptura noluit recenſere, niſi profectiones illas, in quibus aliquid novi & notabile contigit; reliquas autem profectiones, in quibus nihil tale factum eſt, alibi deſcribit in lib. Numerorum* cap. 33.

Sic quod ſuprà Exod. 16. v. 1. dicitur; *Et profecti ſunt de Elim, & venerunt in deſertum Sin*; non ita intelligendum, quaſi rectà ex Elim in Sin veniſſent: Nam ex Elim proficiſcentes, caſtrametati ſunt ad Mare rubrũ, ab eo demùm in deſerto Sin.

Ad *ſecundum*; ſciendum, Deſertum *Sin* protendi ab Elim uſque ad montem Sinaj, & comprehendere in ſe loca iſta, Dapheca, Allus, & Raphidim. Sic ſcribit D. Hieron. ad Fabiolam: *Sciendum, quòd omnis uſq; ad montem Sinaj eremus* Sin *vocetur, & ex tota provincia etiam locus nomen unius manſionis acceperit, ſicut* Moab *tàm urbis quàm provinciæ nomen eſt. In hac ſolitudine quinq; manſiones ſunt, Jam Suph, eremus Sin, & Dapheca, & Allus & Raphidim.* In deſertum hoc venientes, & primam manſionem facientes, locus illius deſignatur duntaxat à maris propinquitate, & dicuntur *caſtrametati juxta Mare Suph*, Numer. 33. v. 10. altera manſio communi *totius Deſerti* Nomine indigitatur; tres ſequentes propriis quorundam locorum nominibus ſunt notatæ, Dapheka, Allus, & Raphidim. Hinc ſcribit R. Moſes bar Nachman ſectione יתרו mox ab initio; *Etiamſi dicatur*, Et profecti ſunt è deſerto Sin, & caſtrametati ſunt in Raphidim, Daphecâ, Allus; *tamen iſta loca quoq; fuerunt in illo ipſo deſerto Sin. Totum enim deſertum illud vocatur Deſertum Sin, & in ſpecie quoq; locus ille, qui eſt ante deſertum Sinaj, ſic vocatur. Tale eſt Geneſ. 21. 32.* Et reverſi ſunt in terram Philiſtæorum (h. e. *Et reverſi ſunt in civitatem ſuam, quæ in terra Philiſtæorum erat. Nam in terra Philiſtæorum fuerunt, ſed habitabant in Gerar, quæ ſedes fuit Regia, Abraham autem in Beerſâba, quæ itidem fuit in terrâ Philiſtæorum juxta torrentem Gerar*, ut idem ad hunc locum notat).

2. *Quare dicantur in his profectionibus profecti eſſe,* עַל פִּי יְהוָה juxta os Domini?

Reſpondent Hebræi; quia Nubis glorioſæ ductum in iis inde ab Elim, uſque in Raphidim ſunt ſequuti, quæ ipſis & itineris viam, & manſionis locum deſignavit & oſtendit; quod in præcedenti à Mari Suph in deſertum Schur, & inde in Mara, non factum fuiſſe exiſtimant, quòd Exod. 15. 22. ſimpliciter dicatur; וַיַּסַּע *Et proficiſci fecit Moſes Iſraëlem à mari Suph* &c. nullâ vel Nubis vel Dei factâ mentione.

Hinc legitur in Mechilta fol. 18. col. 1. אמר רבי יהושע זו נסיעה לא נסעו אלא על פי משה ושאר כל המסעות כולן נסעו על פי הגבורה שנאמר על פי יי יחנו בני ישראל ועל פי יי יסעו · אבל נסיעה זו לא נסעו אלא על פי משה

מ׳שה שנ׳ ויסע משה את ישראל וכו׳ *Dixit R. Jehoſua, In hac profectione* (à Mari Suph in deſertum Schur) *profecti ſunt tantùm juxta os & præſcriptum Moſis. In reliquis ſc. profectionibus omnibus juxta os Dei profecti ſunt, ſicut dicitur*; Juxta ſermonem Domini caſtrametabantur, & juxta ſermonem Domini proficiſcebantur, Num. 9. v. 23. *in hac autem nonniſi juxta os Moſis, ſicut dicitur*; Et proficiſci fecit Moſes Iſraëlem &c. R. Elieſer ibidem concluſit ex his verbis, שהסיען בעל כרחן במקל *quòd eos baculo ad proficiſcendum adegerit nolentes volentes. Poſteaquam enim viderunt cadavera eorum, ſub quorum jugo & ſervitute antea preſſi fuerunt, mortua jacentia ad littus maris, dixiſſe; Videtur nobis, neminem ſuperſtitem manſiſſe in Aegypto, itaq; conſtituamus nobis caput, & redeamus in Aegyptum: faciamus Idolum quod nos antecedat*, &c. Eadem habentur in Schemoth rabba ſect. 24.

Abarbenel ſcribit: *Rabbini noſtri b. m. dixerunt, quòd invitos & coactos eos proficiſci fecerit, tùm ut promoveret ipſorum iter ad montem Dei, tùm quia multi è populo ad littus maris hæſerunt* מפני ב׳זה *propter prædam ſubmerſorum; Vel quòd reformidarint Iſraëlitæ ingredi deſertum illud vaſtum & horrendum. Rectius autem eſt ut dicamus, in profectione hac* (Exod. 15. 22.) *Moſen ipſum præcepiſſe eis ut proficiſcerentur, quia nondum diſpoſuerit vexilla, duces, claſſica, & ordinem profectionum, donec veniſſent ad montem Sinaj. Columna nubis licet præceſſerit donec tranſiviſſent per mare, tùm ut ipſos traduceret, tùm ut Aegyptii ſubmergerentur; tamen poſteaquā hæc peracta eſſent, nō amplius præceſſit, ſed Moſes fuit ductor eorum & præcedens eos. Videntes autem, quòd non reperirent aquam in Mara, cogitarunt Moſis culpâ hoc fieri, qui neſciret locum commodum & caſtrametationi opportunum eligere, in quo eſſet aqua; idcircò ex Mara non profecti ſunt, niſi proficiſcente ſimul Nube, quod Scriptura vocat*, Juxta os Domini &c.

R. Salomon ad Exod. 15. 22. *Proficiſci fecit eos coactos. Aegyptii enim ornaverant equos ſuos ornamentis aureis, argenteis, & lapidibus pretioſis, quæ omnia Iſraëlitæ in mari inveniebant, ut majorem ex mari, quam ex ipſa Aegypto prædam reportarent; ideò neceſſe fuit, ut illos prædæ intentos vi ad proficiſcendum adigeret.*

Mentionem hujus rei facit & R. Levi, & inſuper addens; או אולי לרוב שמחתם הי׳ רוצים להתעכב שם במקום אשר נעשה להם זה

הפלא העצום וסבב השם ית' שיסעו משם באמצעות עמוד ענן ההולך לפניהם יומם ועמוד האש לילה; *Aut fortaſsis ex magna lætitia voluerunt diutius commorari in eo loco, in quo ipſis tam illuſtre factum fuit miraculum, ac proinde effecit Deus, ut inde proficiſcerentur ſub ductu Columnæ nubis, & Ignis.*

CAPUT III.

De Expoſtulatione Iſraëlitarum cum Moſe, ob penuriam & defectum Aquæ, & Reſponſo Moſis.

VErſu ſecundo narratur, populum, cùm videret nullas ſe reperire illic aquas, cum Moſe expoſtulaſſe, & ad eum dixiſſe, תְּנוּ לָנוּ מַיִם וְנִשְׁתֶּה *Date nobis aquas ut bibamus.* Quæritur hîc;

I. *Quandoquidem cum Moſe ſolo jurgati dicuntur, quare in Numero plurali dicant,* Date nobis, &c?

Aben Eſra exiſtimat, *illos intellexiſſe Moſen & Aharonem, licet Moſis ſolius mentio fiat. Non neceſſe fuiſſe nominare Aharonem,* כי משה לא דיבר עם ישראל רק ע"י אהרן *eò quòd Moſes non loquutus fuerit cum Iſraëlitis, niſi per Aharonem.* Sic & R. Moſes bar Nachman.

Abarbenel verò exiſtimat illos intellexiſſe Deum & Moſen; ורבי מלת תנו היה כנגד הש"י וכנגד משה לא כנגד משה ואהרן כמו שחשבו המפרשים *Numerus,* inquit, *pluralis in verbo* Date, *refertur ad Deum & Moſen, non ad Moſen & Aharonem, uti volunt Interpretes. Dicere nempe voluerunt;* Quia hæc profectio facta fuit juxta os Domini, neceſſariò dicendum; Vel omnia hæc contigiſſe ex providentia Dei; & ſic æquum eſt, ut ille nobis aquam ſuppeditet; Vel ſi providentiam Dei mittamus, Te eſſe hujus rei cauſam, & ſic tibi incumbit nobis aquam procurare. Itaque, ſive Ille, ſive Tu, date nobis aquas, ut habeamus quod bibamus. Deus; quia non deſunt media Regi totius mundi; Tu, per Baculum tuum, quo ſoles miracula facere!

Sic

Sic videtur ſenſiſſe R. Iſaac Arámah in Akédas Jizchak, ſcribens; הנה הם דברו סתם תנו לנו מים שמכוונין להשוות עבד לרבו כמ״ש במקום אחר וידבר העם באלהים ובמשה למה העליתנו *Dicunt abſolutè, vel indefinitè*, Date nobis aquas, *ex æquo conjungentes ſervum* (Moſen) *cum Domino ſuo* (Deo), *ſicut in alio loco dicitur*; Et loquutus eſt populus contra Deum & contra Moſen, dicendo, Quare eduxiſtis nos? Numer. 21. 5. אמנם הכונה עצמית היתה לריב עם משה לסבה שנזכרה כלומר שהוא העושה כל ע״ד חכמתו וכו׳ *principalis tamen intentio ipſorum fuit contendere cum Moſe, quem exiſtimabant omnia ex propria ſua ſapientia & arbitrio facere, cujus hîc deficientiâ culpâ in has anguſtias redigantur, vel ſi omnia hæc fiant ex providentia Dei, ut ſuppeditent ipſis aquas* &c.

II. *Quare tam graviter objurgati fuerint à Moſe ob hanc petitionem, ut dixerit illis*; Quare jurgamini mecum? Cur tentatis Dominum?

Ratio quærendi; quia nonniſi neceſſaria & æqua videntur petiiſſe, Aquam ſc. ad ſedandam ſitim.

Abarbenel reſpondet, primam hanc expoſtulationem Iſraëlitarum factam eſſe ſimul ac caſtra poſuiſſent in Raphidim, videntes, nullas in eo loco eſſe aquas: ſenſum objurgationis illorum à Moſe factæ eſſe hunc; *Si profecti eſtis huc ex præſcripto & ductu Dei, & contra eum murmuratis, quare jurgamini mecum? Si exiſtimatis, Deum mihi dediſſe facultatem aquas vobis educendi, ac propterea mecum jurgamini, ut quid tentatis Deum, dicendo, Date nobis aquas; Tu ſc. & Dominus tuus?*

Iſaac Arámah: כיון שעיקר כוונתכם לריב עמדי מה תנסון את ה׳ לשתף אותו בתלונת *Cùm primaria veſtra intentio ſit jurgari mecum, quare tentatis Deum; eum in murmuratione veſtra includendo, dum dicitis; Date nobis aquas?*

Ramban ſcribit, Móſen his verbis voluiſſe dicere; כי הריב הזה לנסות את ״ הוא היוכל תת לכם מים כי אם תתפללו אליו אולי יענה אתכם *Hæc veſtra expoſtulatio tendit ad tentandum Dominum, an Ipſe poſſit vobis dare aquam. Nam ſi oraretis ipſum, fortaſſis exaudiret vos. Et ſic fuit in corde eorum, tentare Deum, ſicut dicitur*; Et quòd tentaſſent Deum, dicendo; Eſtne DOMINUS in medio noſtri, annon? v. 7.

Itaque

Itaque non tam ob rem ipſam, quam petiverunt, reprehenſi fuerunt, quàm ob modum, qui non legitimus fuit.

Abraham Seba in Tzerór hammór aliam habet ſententiam. Sic enim ille: *Videndum hîc,* מה ראה משה רעה בדברי העם *quid mali Moſes viderit in verbis populi, nihil aliud dicentis, quàm;* Date nobis aquas; *ut tam graviter eos increparit?* וכי בזה היו מנסים את ה' *& num his verbis tentarint Dominum? Annon, cùm panem non haberent, dixerunt;* Utinam mortui fuiſſemus per manum Domini in terra Ægypti! eò quòd eduxeritis nos in deſertum hoc, ut interficeretis omnem cœtum hunc fame, Exod. 16. 3. *& tamen tunc non dixit eis;* Quare tentatis Dominum? *ut hoc in loco. Si dixeris,* כי הרעב קשה מן הצמא זה שקר *famem duriorem eſſe ſiti, id falſum eſt,* והחוש לא יכילהו *& ſenſus ipſe refutat illud: Si verò dixeris, quòd non opus habuerint aquâ, niſi ad tentandum Deum; ei repugnat quod dicitur;* Et ſitivit populus propter aquam, &c. *Dicendum itaq; mihi videtur, illos aquam petiiſſe* לא לצורך מוכרח *non neceſſitate coacti,* אלא ע״ד תלונה ולנסות את ה' *ſed ex impatientia, & ad tentandum Dominum; idq; ob hanc rationem: Recenter ipſis dederat Manna, quod erat Panis Angelicus, qui totus in ſuccum & ſanguinem in membris convertebatur, ſubtilis, & humidus naturâ ſuâ. Hinc, cùm deſcenderet, Ros erat ſupra, & infra ipſum; ita ut Manna in ſe habuerit Panem & Aquam, qua de cauſa dixit Deus;* Ecce ego depluo vobis panem è cœlo; *inſtar ſcilicet Roris & Pluviæ. Unde jam non opus habuerunt aquâ, niſi ut tentarent Deum. Hinc in tota iſta hiſtoria mentio ſit tantùm populi, quod aliàs in mundo non ſolet fieri. Hoc eſt ergo quod hîc dicitur;* Et ſitivit populus למים ad aquas, h. e. במקום שהיה להם מים *in loco, in quo habebant aquam.* Acumen hoc ſapit nimis Rabbinicum.

III. *Quomodo intelligendum, quòd bis defectus aquæ ſit mentio, & duplicis murmurationis Iſraëlitarum, verſu ſc. 1, & 3?*

Verſu primo dicitur; *Caſtrametati ſunt in Raphidim, ubi non erant aquæ ut biberet populus: v. 2. Unde jurgatus eſt populus cum Moſe, & dixerunt; Date nobis aquas* &c.

Verſu tertio; *Sitivit ergo populus propter aquas, & murmuravit contra*

contra Moſen, atq; dixit; Ut quid aſcendere nos feciſti ex Aegypto, ut interficeres me, filiosq; meos, & pecora mea ſiti?

Abarbenel dicit, quod *primo verſu* narratur, factum eſſe ſtatim ac Iſraëlitæ in Raphidim veniſſent, cùm vidiſſent nullas ibi eſſe aquas; tunc verò nullâ adhuc aquæ penuriâ eos laboraſſe, ſed aquas habuiſſe, quas ſecum detulerunt ex Elim, ubi 12. fontes aquarum erant, pro more eorum, qui iter per loca deſerta faciunt. Poſteaquam autem uno & altero die aquæ illæ conſumptæ eſſent, & ſitim paterentur, illos in ea verba erupiſſe, quæ habentur *v. 3.*

Sic ſcribit R. Levi ben Gerſon, *cùm prima verba protuliſſent, illos ea tentandi gratiâ dixiſſe; eò quòd tunc adhuc haberent aquam ſecum delatam ex Elim: voluiſſe autem tentare, num Moſes ipſis poſſet aquam dare nec'ne; ſi faciat, ſe viſuros, à Deo eſſe quicquid facit; ſin minus, ut dicant, Deum non eſſe in medio ſui, & quicquid per Moſen fiat miraculoſi, per accidens fieri.*

Quod ad murmurationem & jurgationem Iſraëlitarum v. 3. attinet, dicit Abarbenel, *illos ibi prodidiſſe animi ſui ſenſum, quòd videlicet ita exiſtiment, Moſen à ſeipſo eduxiſſe eos ex Aegypto,* ולא במצות יי והשגחתו *non ex mandato & providentia Dei, hancq; fore cauſam ut omnes moriantur; ſi viri fortè ſitim ſuſtinere poſſint, ſaltem parvulos & infantes teneros ſuccubituros neceſſariò, ut & pecora, quæ aquâ carere non poſſint. Pecorum autem ideò eos meminiſſe, quòd illa vel maximè copioſâ aquâ opus habeant.* Et ſic putat, non otioſam eſſe hanc geminationem; *Primâ* enim *vice* illos expoſtulaſſe non ob aquæ penuriam præſentem, ſed metum futuræ, quòd nullas in eo loco viderent aquas; *Secundâ*, cùm ſiti premerentur; unde hanc murmurationem fuiſſe graviorem.

Digitized by Google

CAPUT IV.

Quâ ratione Moſes cauſam populi ad Deum detulerit? & quid Reſponſi à Deo acceperit?

AD *Primam Quæſtionem* quod attinet, Moſes neceſſitatem præſentem populi, & ejus importunitatem animique impotentiam videns, *clamavit ad Dominum, dicendo; Quid faciam populo huic? adhuc paululum, & lapidabunt me.*

Duo his verbis complectitur, 1. *Conſilium & auxilium petit à Deo:* 2. *Cauſam exponit*, periculum ſibi imminens.

De *Conſilio* dicit; מָה אֶעֱשֶׂה לָעָם הַזֶּה *Quid faciam populo huic?*

Primam eorum querelam v. 2. non retulit ad Deum, quia tum neceſſitas non ita adhuc urgens erat, & quia confidebat, Deum ipſis neceſſaria ſuppeditaturum, ut antea per Manna fecerat. Nunc verò cùm manifeſtè videret, populum ſiti affligi, & omnem ipſorum aquam eſſe conſumptam, ad Deum cauſam ipſorum modeſtè, & citra ipſorum incuſationem, defert; *Quid faciam populo huic?* q. d. Video populum hunc in terminis neceſſitatis conſtitutum, quid ergo faciam, ut ipſis ſatisfaciam?

Cauſæ loco addit; *Adhuc paululùm, & lapidabunt me*; q. d. Novi ejus importunitatem, mortis periculum ab eis mihi imminet; quia ipſis promiſi tuo nomine, me eos educturum ex Ægypto, & introducturum in terram Canaan. Nunc ergo ſi calamitas hæc vel paululum adhuc duraverit, & viderint, ſiti ſibi eſſe moriendum, atque ita ſe ſpe hac ſuâ per me ipſis factâ fruſtrari & excidere, in me incurrent: dicent, me, qui de Prophetia apud ipſos ſum gloriatus, eſſe falſum Prophetam, & menda-

mendaciis eos hactenus lactaſſe, ac proinde pœnâ falſo Prophetæ in Lege irrogatâ, Lapidatione videlicet, afficient. Sic Abarbenel.

Ita Iſaac Arámah; *Vult dicere Moſes;* כבר נמצא שום טעם בדבריהם עד שהוא ראוי שיחזיקו אותי בשקרן מחזיק עצמו בנביא ואינו · עוד מעט וסקלוני כמשפט נביא שקר *Utiq; ſpeciem & rationem habent verba ipſorum, ut non ſine cauſa me habituri ſint pro mendace, qui me faciam Prophetam, & non ſim. Niſi brevi ipſis ſuccurratur, lapidabunt me ſecundum judicium falſi Propheta.*

Secundum, *Quid Reſponſi à Deo acceperit?* exponitur v. 5. & 6. Continet illud Verba tùm *Præcepti*, tùm *Promiſſionis.* Videamus ordine ſingula.

1. Dicit Deus Moſi; עֲבוֹר לִפְנֵי הָעָם *Tranſi ante populum.*

Quæritur; *Quis ſit horum verborum ſenſus?*

Hebræorum quidā iſta explicant literaliter, alii allegoricè. Literaliter & hiſtoricè ſequentes;

Abarbenel ſcribit, Deum voluiſſe animum Moſis contra metum, quo angebatur, obfirmare, hac ratione; *Quia Moſes dixit, periculum Lapidationis ſibi brevi imminere à populo, ideò Deum ei dixiſſe* עֲבוֹר לִפְנֵי הָעָם Tranſi ante populum; *q. dixiſſet;* אין הדבר כמו שחשבת שיסקלוך כי עם היותם מתלוננים חלילה שאחד מהם ימלאהו לבו לגעת בך ולא בכנף מעילך ולכן קודם שתתן להם המים עתה שהם בתוקף הצמא ועוצם התלונה עבור לפני העם בכל המחנה ותראה בנסיון שלא יגע בך רע ואל תאמר אבחרה לי אנשי חיל גבורי כח שומרים לנפשי שילכו עמי להצילני מידי העם לא תעשה כן אבל קח אתך מזקני העם אנשים חלשים שתעשה הנס בפניהם ולא יהיה בהם כח ללחום מלחמתך · וגם אתה לא תקח רומח בידך אלא מטך אשר הכית בו את היאר קח בידך והלכת כלומר והלכת בזה האופן בפניהם ולא תירא מהם ומהמונם כי הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב ומה יעשה אדם לך : Res non ita habet, ut exiſtimas, quòd ſint te lapidaturi. Nam licet murmurent, abſit tamen, ut quiſquam eorum auſit tangere vel te, vel oram pallii tui. Proinde, ut veritatem hujus rei videas, antequam ipſis largiaris aquam, dū adhuc graviſſimâ laborant ſiti, & in murmuratione atque impatientia aſperrimâ conſtituti ſunt, tranſi ante popu-

Digitized by Google

lum per media caſtra, & experientiâ videbis, nihil mali tibi eventurum: Ne dicas, ſeligam mihi viros quoſdam fortes & ſtrenuos, qui corporis & vitæ meæ cuſtodiam agant, me comitentur, & è manibus populi liberent: Noli hoc facere, ſed ſume tecum aliquos è ſenioribus populi, homines debiles & infirmos, in quorum conſpectu miraculum facias, & qui nullas habeant vires pro te pugnandi: Ne etiam accipito ſpiculum aut lanceam in manum tuam, ſed virgam duntaxat tuam ſume, & abi hac ratione in conſpectum ipſorum, neque timeto ab eis, & à multitudine eorum: nam ecce Ego ibi ſtabo in rupe in Horeb; quid itaque faciet tibi homo? *Ita hæc verba paraphraſi ſuâ illuſtrat, non ineleganter, Abarbenel.*

R. Salomon; *Tranſi ante populum, & vide, num lapidaturi ſint te?* למה הוצאת לעז על בני *quare convitiatus es filios meos!* Inſipida expoſitio.

Aben Eſra; *Quidam ajunt; quia Moſes dixit*, Adhuc paululum, & lapidabunt me; *ideò reſpondit ei Deus*; Tranſi ante populum hunc, *qui tecum jurgatur, ad notum faciendum ipſis, quòd jamjam aquam illis ſis daturus.*

R. Moſes Gerundenſis: ענין הכתוב הזה כי העם היו ברפידים והצור אשר יצאו ממנו המים היה בחורב והוא הר סיני על דעת הראשונים או מקום עיר לפני ההר קרוב לו על דעתי כאשר אפרש עוד והנה הוצרך משה לקדם לפני העם לעבור מרפידים אל חורב כמהלך פרסה או פרסאות רחוק מן המחנה לפניהם ועל כן אמר לו עבור לפני העם : h.e. *Senſus horum verborum hic eſt; Quia populus fuit in Raphidim, & Petra, è qua aqua effluxit, fuit in Horeb, qui fuit ipſe mons Sinaj, juxta ſententiam veterum; vel locus Urbis proximè ad montem ſita, juxta ſententiam meam, ſicut alibi explicabo; ideò neceſſariò præcedendum fuit Moſi ante populum, ex Raphidim ſc. in Horeb, ad unius vel alterius milliaris ſpatium à caſtris. Et hac de cauſa dicitur*; Tranſi ante populum.

Qui Allegoriis delectantur ex Hebræis, alio ſenſu verba iſta exponunt, verbum עָבַר *Tranſeundi* eâ notione accipientes, quo aliquando pro *Remittere, Condonare* uſurpatur; ut Mich. 7. v. 18. עֹבֵר עַל פֶּשַׁע *Tranſiens ſuper prævaricationem*, h. e. *Condonans, Remittens eam.* Hinc ſcribitur in Schemoth rabba ſect. 26. מהו עבור אמור לו עבור על דבריהם ׃ ר׳ מאיר אומר מהו עבור הוי דומה לי מה אני משלם

Digitized by Google

אני משלם טובה תחת רעה אף אתה הוי משלם טובה תחת רעה כמו שנאמר מיאל כמוך נושא עון ועובר על פשע ׃ ר׳ יהודה אומר עבור על חטייא שלהם׃ *Quid eſt* עבור Tranſi? *Idem quod*, Tranſi ſuper verba ipſorum. R. *Meir dixit*; *Idem eſt ac ſi dixiſſet*, Eſto mihi ſimilis: quemadmodum ego rependo bonum pro malo, ſic fac & tu ſimiliter, *ſicut dicitur*; Quis Deus eſt ſimilis tui, parcens iniquitati, & tranſiens ſuper prævaricationem? Mich. 7. 18. R. *Jehudah dixit*; *Tranſi ſuper peccata ipſorum*, h. e. Ignoſce, condona ea ipſis.

Abarbenelis & R. Moſis Nachmanidis ſententiæ videntur eſſe maxime veroſimiles.

2. dicit; וקח אתך מזקני ישראל *Et accipe tecum quosdam è ſenioribus Iſraëlis.* Hîc quæritur;

Quæ hujus præcepti ratio?

R. Abarbenel ſcribit: והיה הצורך בזקנים שמה בעשות הנס כדי שיראו בפניהם את מעשה יי׳ כי נורא הוא ולא ייחסו הפעולות האלהיות אל משה כי אם אל ההשגחה העליונה׃ *Neceſſarium fuit ut adeſſent ſeniores illic, cùm facturus erat miraculum, quò illi oculis ſuis viderent opus Domini terribile; neq; Opera Divina adſcriberent Moſi, ſed ſoli Providentiæ ſupernæ.*

In Mechilta fol. 20. col. 4. *Sume tecum de ſenioribus populi*, לעדות שלא יאמרו מעיינות היו שם *ut ſint teſtes miraculi, ne dicant, fuiſſe jam ibi fontes.* R. Salomon: *Sume &c. tanquam teſtes, ut videant, per manum tuam aquas exire de petra, & non dicant, fontes ibi fuiſſe* מימי קדם *jam à longis temporibus.* Sic in Schemoth rabba, & Haskúni. Sic in Tzerór hammór; *Sume tecum de ſenioribus*, שיש להם אמונה טובה *qui ſint fidei inculpatæ.*

3. ומטך אשר הכית בו את־היאר קח בידך *Et baculum tuum, quo percusſiſti fluvium, ſume in manum tuam.* Qu:

Quid hoc præceptum ſibi voluerit?

Reſpicit in his verbis ad hiſtoriam, quæ legitur Exod. 7. v. 17. & ſeqq. Illic equidem non Moſes, ſed Aharon baculo aquas percusſiſſe legitur; quia verò juſſu & mandato Moſis id fecit, perinde habetur ac ſi Moſes ipſe feciſſet. Hinc eliciunt Hebræi hanc regulam; כל המעשה את חברו לדברי מצוה מעלה לו הכתוב כאילו עשאה *Quicunq; proximum ſuum obſervare facit præ-*

ceptum, id ei imputatur ac ſi ipſe feciſſet, Sanhed. f. 99. 2. Hebræi hujus rei ſequentem reddunt rationem:

Abarbenel: Præcepit hoc, ut notum faceret, שאותו מטה שהכה המים אשר ביאר ובטל אותם מהיות הוא עצמו יכה את הצור שהיה אבן קשה ויהפוך אותו למים *quòd idem Baculus, qui percuſſit aquas in flumine, easq; ceſſare fecit ut nullæ ampliùs adeſſent, percuſſurus ſit Petram, quæ Lapis erat durus, eamq; converſurus in aquas. Et cum hoc convenit, quod Rabbini noſtri ſcribunt:* Tria ſunt, quorum unumquodque pœnam adduxit, & pœnam abſtulit, nempe, Arca, Suffitus, & Baculus Moſis &c. Vide ſup. pag. 153. Eadem ſcribit R. Salomon, R. Bechaj f. 84. col. 3. Sic in Mechilta; Sume baculum tuum, quo percusſiſti fluvium; מפני התרעומת *propter murmurationem Iſraëlitarum. Fuit enim hic Baculus unum ex illis tribus, propter quæ murmurarunt Iſraëlitæ, dicentes,* מיני פורענות הן *Species ſeu inſtrumenta vindictæ ſunt.* In Schemoth rabba ſect. 29. *Cùm juſſiſſet Deus Moſen baculum ſuum ſumere, dixit ei Moſes;* רבונו של עולם מטה זה של פורענות הוא׳ הוא הבאיש המים במצרים והוא הביא מכות על המצריים *Domine mundi, Baculus hic inſtrumentum vindictæ eſt: ille enim fœtidas reddidit aquas in Aegypto, idem adduxit plagas ſuper Aegyptios. Reſpondit ei Deus;* אין מדתי כמדת בשר ודם שהוא מכה באיזמל ומרפא ברטייה אבל אני במה שאני מכה בו אני מרפא׳ לכך נאמר ומטה אשר הכית בו את היאר קח בידך כדי שידעו שהוא של ברכה *Proprietas ſeu conſuetudo mea non eſt ſicut Carnis & Sanguinis, qui vulnus faciens novaculâ, illud ſanat emplaſtro. Ego verò eodem quo vulnero, quoq; ſano. Ideò dictum eſt,* Et baculum, quo percusſiſti fluvium; *ut omnes ſcirent, eundem eſſe Inſtrumentum benedictionis.*

R. Moſes bar Nachman: *Non dicit Deus;* Baculum qui converſus eſt in ſerpentem, *aut*, Baculum quo feciſti prodigia; *ſed mentionem facit miraculi facti in fluvio; quòd ſicut tunc aquam convertendo in ſanguinem, ejus naturam immutavit: ſic hac vice adducturus ſit aquam in ſilicem durum & ſiccum, contra ejus naturam.*

Alii putant, hujus rei cauſam hanc fuiſſe, quòd ille baculus ſingularem habuerit virtutem miracula operandi, propter inſculptum ipſi Nomen Tetragrammaton. Hinc ſcribitur in libro Zóhar in Exod. fol. 29. col. 1. משום דמחקק בנסין הוה ושמא קדישא עלאה רשימא ביה *Quia miracula ei inſculpta erant, & Nomen*

Dei

Digitized by Google

Dei Sanctiſſimum in eo conſignatum. Et in Targum Jonathanis filii Uzielis, Exod. 2. v. 21. *Cùm reſciret Reüel*, (qui vel ipſe Jethro erat, vel pater ejus, ut hic Jonathan videtur voluiſſe ver. 18. hujus capitis) *quòd fugiſſet Moſes à Pharaone, conjecit eum in foveam quandam, & Tzippóra neptis ejus ex filio clam eum ibi ſuſtentavit per 20. annos: poſt viginti annos eduxit eũ è fovea, & ingreſſus eſt Moſes in hortum Reüelis, Deo preces fudit, & Ei gratias egit pro miraculis & potenti ſalute, quam præſtitit ei;* ואסתכי ית חוטרא דאתבריאת ביני שמשתא וחקיין ומפרש עלוהי שמא רבא ויקירא דביה עתיד למעבד ית תמהיא במצרים וביה עתיד למבזע ית ימא דסוף ולהנפקה מוי מן כיפא ודעיץ בגו גינוניתא ומן יד אושיט ידיה ונסביה *& conſpicatus eſt ibi Virgam ſeu baculum, qui creatus fuit inter ſoles* (h. e. ſub veſperam *Sabbathi, ſeu* diei ſexti Creationis), *& in quo ſculptum & expoſitum erat Nomen Dei magnum & glorioſum, quo facturus erat miracula in Aegypto, quo fiſſurus erat Mare Suph, & aquas è Petra educturus: infixus erat in medio horti. Itaq; confeſtim extensâ manu accepit eum.* Paraphraſis hæc quid ſibi velit, aliquatenus patet ex iis quæ de Virga Aharonis leguntur in Pirke R. Eleaſaris cap. 40. & in Schalſchéleth Hakkabbálah fol. 12. Pleniùs autem ex eo quod in Medraſch quodã raro & antiquo, quod *Medraſch* ויושע *Vajóſcha* vocatur, & Conſtantinopoli eſt impreſſum, reperi, ex quo & Paraphraſtes & nominati authores meliùs intelligentur. Introducitur ibi Moſes prolixè enarrans hiſtoriam vitæ ſuæ, & inter alia ita dicens; *Quando egreſſus ſum ex Aegypto, eram 40. annorum, & ſtabam juxta puteum, ubi offendi Tzippóram, filiam Jethronis. Videns eam verecundam valdè, dixi ei, me ducturum ipſam in uxorem: Ipſa mihi narravit Patris ſui conſuetudinem, & dixit; Quiſquis cupit ducere unam ex filiabus patris mei, eum probat per Arborem quandam, quam in medio horti ſui habet, & cùm veniunt ad arborem illam, ſtatim* בולעו *abſorbentur ab ea. Ego reſpondi ei, Arbor illa undenã eſt? Illa;* מקל *Baculum inquit, quem creavit Deus in veſpera Sabbathi primi creationis mundi commiſit Adamo primo; hic eum commiſit Enocho; Enoch Noácho; Noa Schemo; Schem Abrahamo; Abraham Iſaaco; Iſaacus Jacobo; Jacob eum ſecum deduxit in Aegyptum, & tradidit Joſepho filio ſuo; cùm moreretur Joſephus, ſpoliarunt Aegyptii domum ejus, & hunc Baculum inter ſpolia repertum detulerunt in palatium Pharaonis,* ויתרו היה

מצרים היה מגדולי חרטומי *Jethro, qui tùm erat unus è præcipuis Magis Aegypti, quamprimùm eum conſpicatus eſt, deſideravit eum, & furto ablatum detulit in domum ſuam: Huic Baculo inſculptum erat Nomen Dei expoſitum ſeu Tetragrammaton cum ſuis expoſitionibus, decem item plagæ quas Deus inflixit Aegyptiis ei inſcriptæ erant. Sic per multos dies & annos Baculus iſte erat aſſervatus in domo Jethronis patris* (h. e. ſoceri) *mei, donec aliquando eum ſumpſiſſet, & in hortum ſuum ingreſſus, illic terræ infixiſſet. Reverſus in hortum ad eum repetendum, invenit eum florentem, & flores ſimul ac matura amygdala habentem. Ibi ergò eum reliquit, & per eum probavit omnes eos qui filias ejus ambirent. Hæc ego ex ea reſciſcens, & videns quòd Paſtores depellerent filias ab haurienda aqua, eripui Tzippóram & ſororem ejus è manu illorum, aquam illis hauſi, & greges illorum potavi. Hauſtâ aquâ redierunt ad Patrem ſuum, & ego unà cum eis; illæ verò priùs ingreſſæ erant, & ego foris ſtabam. Jethro illas videns, dixit eis; Quare hodiè tam citò rediiſtis? Reſponderunt illæ; Vir quidam Aegyptius liberavit nos è manu Paſtorum. Ego audiebam quòd me vocarint Aegyptium, & quia non ingreſſus ſum ac dixi,* איש יהודי אני Vir Judæus ego ſum, *idcirco non ingreſſurus ſum in terram Iſraëlis. Poſteaquam ergo illæ dixiſſent;* Vir Ægyptius liberavit nos; *ille dixit eis; An etiam viro illi, qui vobis hoc beneficium præſtitit, gratias egiſtis aut retuliſtis? Vocate eum, ut nobiſcum prandeat. Ego ingreſſus, edi, bibi, & Jethronem rogavi ut mihi det filiam ſuam Tzippóram in uxorem: Ille mihi reſpondit;* אם תוכל להביא לי את המטה העומד בגנתי אני אתננה לך *Si poſſis mihi afferre baculum illum, qui ſtat in horto meo, dabo tibi eam. Abiens itaq; perquiſivi hortum, & eum inveniens detuli ad eum in manu mea. Id videns Jethro, ſtatim cogitavit apud ſe & dixit; Hic vir eſt ſine dubio Propheta ille, de quo omnes Sapientes Iſraëlis vaticinati ſunt, quòd Propheta quidam ex Iſraële ſit egreſſurus, per quem Aegyptus & omnes incolæ ejus vaſtentur. Irâ itaq; accenſus, comprehenſum me detruſit in foveam quam habebat in horto ſuo. Zippóra hæc videns cogitavit in corde ſuo; Quâ ratione poſſum virum hunc pium à dira morte liberare? Dicit itaq; ad Patrem ſuum; Mi Pater, placeat quæſo tibi me audire; Tu vir es qui non habes uxorem, habes autem ſeptem filias; ſex itaq; ſorores meæ maneant in domo, & ego ibo cum gregibus; vel exeant illæ cum gregibus, & ego geram curam rei domeſticæ; Pater ad eam; Rectè,* inquit, *dicis; Eant*

ſorores

ſorores tuæ cum gregibus, & tu mane domi, & cura rem familiarem meam. Sic Tzippóra ſingulis diebus aluit me quibusvis delicatiſſimis Patris ſui Jethronis cibis, donec ſeptem anni præteriiſſent, quibus in hac fovea detinebar. Exactis ſeptem annis dixit Tzippóra ad Patrem ſuum; Mi Pater, memini te aliquando Virum, qui Baculum tuum tibi attulit, detruſiſſe in foveam vel carcerem, quæſo aperi foveam & vide; Si mortuus ſit, educ eum inde, & cadaver ejus forâs ejice, ne illud fœtorem excitet in domo tua; ſi vivus adhuc ſit, ut ſcias, quòd ſit vir verè pius & ſanctus. Pater ei reſpondit; Mea filia, probè dicis; an meminiſti adhuc Nomen ejus? Illa, Memini, inquit, nomen ejus eſſe משה *Moſes filius Amram. Statim ergo aperuit Jethro foveam, & clamavit;* משה משה Moſes, Moſes: *Ego; ecce* adſum; *& ſic me eduxit, ſuper caput meum oſculatus eſt, & dixit; Benedictus ſit Deus, qui conſervavit te in fovea hac per ſeptem annos; teſtor ego de eo, quòd poſſit morte afficere & vivificare; teſtor etiam de te, quòd ſis Vir verè pius, & per te vaſtanda ſit Aegyptus, per te Aegyptii ſubmergendi ſint in mari, Pharao cum toto ſuo exercitu; & ſimul dedit mihi pecunias & Tzippóram filiam ſuam in uxorem* &c.

Hæc volui producere ad illuſtrationem Paraphraſeos iſtius Jonathanis. Quid autem fabula hæc ſibi velit, ſic evolvit & explicat Abarbenel in Exodum cap. 2. *Poſteaquam Moſes cum Jethrone loquutus eſſet, & in eo deprehendiſſet maximam ſcientiam & intellectum, deſideravit arctiùs cum eo conjungi propter ſapientiam ipſius, & acquievit ut cum ipſo habitaret. Hoc ſcilicet ſibi vult quod Exod.* 2. 21. *dicitur;* וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה לָשֶׁבֶת אֶת־הָאִישׁ Et voluit Moſes *cum illo viro* habitare; *nempe, non tam propter Tzipporam, quam in uxorem duxit, quàm propter Jethronis ſapientiam. Et hoc ſibi volunt Rabbini noſtri p. m. quando in Medraſch dicunt;* Baculum Dei fuiſſe infixum in horto Jethronis, nec ullum hominem potuiſſe eum inde movere, præter Moſen, ac propterea etiam à Jethrone accepiſſe Tzippóram in uxorem. *Intellexerunt ſc. per hoc Arborem vitæ quæ eſt in medio horti, hoc eſt, Sapientiam Moſis propter quam dignus fuit Prophetiâ. Baculus ille Scientiæ dicitur infixus fuiſſe in horto Jethrónis, & corde ejus, nec ullus homo potuit eum inde accipere præter Moſen, & per illum fecit ſigna & prodigia. Sic itaq; Moſes acquievit ut habitaret cum Jethrone propter ipſius ſapientiam; & Jethro dedit*

Digitized by Google

Tzippóram filiam ſuam Moſi in uxorem, itidem propter ipſius ſapientiam. Et hinc vocantur רֵעִים Amici, Socii. Qui de hac Virga Moſis plura miranda deſiderat, videat Galatinum lib.6.cap.15. ubi ex Gále raſája ſingularia quædam de ea refert, ſi modò illis fides habenda.

Propter hanc virtutem ſingularem & Divinam, Miracula edendi, maximam ejus baculi volunt Sanctitatem fuiſſe, ac proinde nemini niſi ſoli Moſi attribui: Hinc Joſuam, licet Diſcipulus & ſucceſſor ejus eſſet, eo tamen nō uſum fuiſſe, ſed כידון *lanceâ ſeu haſtâ*, inſtrumento vulgari militari: Hinc etiam, cùm reliquæ res ſanctæ, ut Virga Aharonis, Urnula Mannæ, Vaſculum olei ſancti, unà cum Arca abſcondita fuiſſent à Joſia (ut in ſuperioribus à nobis viſum;) quid de Baculo Moſis factum ſit, prorſus ignorari, neque uſpiam, ſeu in Sacris literis, ſeu in Scriptis veterum Hebræorum, quicquam de eo legi. Unde Abarbenel colligit; שכאשר עלה משה אל הר העברים למות שם הוליך מטה האלהים בידו ונקבר המטה עמו. כי לא רצה יתברך שישתמש עוד בו בן אדם *quòd cùm Moſes aſcendiſſet in montem Abarim, ut illic moreretur, ſecum ſumpſerit in manu ſua Baculum Dei, & ibi unà cum ipſo ſepultus fuerit: noluiſſe enim Deum ut quiſpiam alius in poſterum eo uteretur. Nam quemadmodum in gradu Prophetico, ſignis & prodigiis, non ſurrexit Propheta in Iſraële Moſi ſimilis: ſic nec ejus Inſtrumento quenquam alium uſum eſſe.*

4. וְהָלַכְתָּ *Et abi.*

Quò Moſes jubeatur abire, verſu ſequenti exponitur, nempe *in montem Horeb, ubi ſe ipſi oblaturus & revelaturus ſit Dominus in Petra, quæ ibi erat.*

5. וְהִכִּיתָ בַצּוּר *Et percuties in Petram illam*, ſc. tuo baculo.

Quidam ex Hebræis putant non ſine ratione dici, בַצּוּר *In petram*, non, עַל הַצּוּר *Super petram.* Inde ſcilicet concludunt, Baculum Moſis fuiſſe של סמפירינון ex Saphiro, vel Adamante, lapide videlicet duriſſimo, & vim petram incidendi & penetrandi habente. Sic docet R. Jóſe ben Simra in Mechilta.

In Schemoth rabba explicatur indefinitè; *Percuties petram aliquam*; quamcunque ſc. voluerint: מהו בצור אמר לו הקב"ה אבם מבקשים

מבקשים. הם מן האבן הזו הוצא להם אם מן האבן הזו תן להם: *h.e. Quid ſibi vult quod dicitur*, Percute in petram? *Dixit Deus benedictus ad Moſen; ſi tibi dixerint, Da nobis aquam ex Lapide iſto, educ illis ex eo; ſi dixerint, ex lapide illo; da eis.*

Aben Eſra; Et percuties Petram; שאין בו מים *In qua ſcilicet nulla eſt aqua.*

Atque hæc, quæ hactenus habuimus, fuerunt verba Præcepti. Verba Promisſionis ſunt duo ſequentia;

6. Primum eſt; הִנְנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ שָּׁם עַל הַצּוּר בְּחֹרֵב *Ecce ego ſto, vel, ſtabo illic coram te ſuper Petra in monte Hóreb.* Quæritur;

Quomodo hîc Deus ſteterit coram Moſe in Petra illâ, & ſe ei revelârit?

Jonathan, Paraphraſtes Chaldæus, ita exponit; הָאֲנָא קָאֵים קֳדָמָךְ תַּמָּן בְּאַתְרָא דְתֶחְמֵי רוֹשֶׁם רִיגְלָא בְּחוֹרֵב *Ecce ego ſtabo illic coram te in eo loco, ubi viſurus es notam vel veſtigium pedis in Horeb.* Sic in Mechilta: כל מקום שאתה מוצא רושם רגלי אדם שם אני לפניך *In quo loco inventurus es veſtigium pedum humanorum, ibi ego ero corã te.*

Abarbenel de Gloria Divina ibi Moſi apparenti accipit, tùm ad eum contra metum, quem conceperat; tùm etiam de certitudine miraculi, confirmandum. Sic R. Bechaj ſcribens; *Quemadmodum apparuit Majeſtas Divina in datione Mannæ: ſic apparuit hîc itidem in Petra*, לבאר כי היה ענין הבאר פלא קיים כפלא המן *ad docendum, quòd Puteus hîc miraculoſus ſit duraturus, ut miraculum Mannæ.*

Aben Eſra explicat de Virtute & Potentia Dei, quam illic præſentem & efficacem fore polliceatur.

R. Levi dicit, *Deum hîc humano more loqui, & ſenſum eſſe;* כבר ישפע לך ממני שם זה המופת שכאשר תכה בצור יצאו ממנו מים שיספיקו אל שישתו מהם העם: *Certò ibi influet tibi à me Virtus miraculum hoc patrandi, ut, ſi percuſſeris Petram, effluat ex eâ Aqua, quæ ſufficiat populo pro potu*: Vel ita; אתה תשתדל להדבק ב' כי שם בדרך שאהיה עומד לפניך ואז יתחדש זה המופת על ידך מפני דבקותך ב': *Operam dabis ut mihi adhæreas* (toto tuo animo & cogitationibus verâ & firmâ fide in me ſis defixus): *nam illic, ubi ego ſtabo coram te, fiet hoc miraculum per manum tuam, propter hanc tuam adhæſionem.*

Longiùs abit hîc Abraham Seba; *Ecce*, inquit, *ego ſtabo coram te illic ſuper petram ad juvandum te, propter ſeniores. Nam propter gravitatem peccati quod commiſerunt petitione ſuâ, niſi ego miſericordiâ meâ illic ſtetero, non egreſſura ſunt aquæ: quod ſi verò illic ſtabo, egredientur aquæ.*

Iſaac Arámah: *Voluit ut res hæc fieret* לפרסומי בפומבי *publicè,* ניסא *ad publicè notum faciendum miraculum, quò omnes ſcirent & agnoſcerent, à Deo hæc provenire, ſtante illic coram Moſe ſuper Petra.*

R. Moſes Nachmanides hæc verba conjungit cum præcedenti וְהָלַכְתָּ *Et abi*, hoc ſenſu: תלך עד שתראה אותי עומד לפניך על הצור *Ibis & progredieris donec me ſtantem videas ante te ſuper Petram.* Poſtea hæc verba ita explicat: *Quia miraculum Aquæ in hoc loco jam erat deſtinatum, ut ſcilicet puteus ſeu fons ipſos comitaretur per totum deſertum, ideò apparuit Majeſtas Divina in eo, ſicut de Manna dicitur*; Cras videbitis gloriam Domini; *quia miraculum continuum & durans debebat eſſe.*

Abarbenel addit; *Quod dicit*; Ecce ego ſto illic coram te in Petra, *eo indigitari, quòd Deus ibi ſolitus ſit aliâs quoq; Moſi apparere, in Petra ſingulari jam notâ: ideò dici cum* He *emphatico* עַל הַצּוּר Super illa petra; *Moſi ſc. notâ; neq; enim aliam ibi fuiſſe petram, quàm hanc. Et de hac eadem dici Exod. 33. 22.* וְשַׂמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר Et ponam te in ſpelunca Petræ, & protegam te manu meâ donec tranſiero.

Procul dubio viſibili aliquo ſigno, veluti Columnâ Ignis glorioſâ, præſentiam ſuam manifeſtavit Moſi, ne vel Moſes in fide ſua vacillaret, ſed ſine dubitatione & hæſitatione mandata ſibi à Deo exequeretur: Deo enim præſente & præſidente, nihil impoſſibile futurum &c. vel etiam ne Iſraëlitæ alii rei, quàm Deo ipſi, gloriam miraculi adſcriberent, ſuæ præſentiæ vim & virtutem omnem hac ratione vindicare voluit.

7. Alterum Promiſſionis verbum eſt; וְיָצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם וְשָׁתָה הָעָם *Et egredientur ex ea Aqua, & bibet populus.*

Petiit populus, *Date nobis aquas, ut habeamus quod bibamus, ne nos, liberi noſtri, & pecora noſtra moriamur ſiti*; & quidem ſumma cum infidelitate, impatientia, & importunitate; & tamen adeò bonus & gratioſus eſt Deus, ut voti ſui abundè eos compotes reddi-

reddiderit; *Benè habet*, inquit, *percute petram, & egredientur ex ea aqua copioſa, ut populus habeat quod bibat.*

Et hæc erat *Promiſſio Dei.* Eventus quis ſubſecutus fuerit, paucis perſtringit; וַיַּעַשׂ כֵּן מֹשֶׁה לְעֵינֵי זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל *Et fecit ita Moſes in oculis ſeniorum Iſraël*; ut ſc. ei Deus præceperat.

Dicitur quid Moſes fecerit: quid Deus fecerit, non addit. Quæritur itaque hîc;

Quomodo Aquæ ex Petra exiverint & effluxerint?

Aben Eſra ſcribit; אחז דרך קצרה שלא הזכיר ותשת העדה ובעירם *Brevitatis ſtudio non addidit Moſes*; Et bibit cætus, & jumenta ipſorum.

Quòd Eventus prædictus ad votum ipſorum ſubſecutus fuerit, alibi docet Scriptura; Pſal. 78. 15. יבקע צֻרים במדבר וישק כתהמות רבה וגו׳ *Rupit petras in deſerto, & potum dedit eis quaſi ex abyſſis magnis: & eduxit fluenta* מִסֶּלַע *de Petra,* וַיּוֹרֶד *& deſcendere fecit aquas tanquam flumina: & percuſſit petram, & fluxerunt aquæ, & torrentes inundaverunt.* Quibus verbis Pſaltes ſatis apertè docet, magnam aquarum copiam, fluminaque integra inde emanaſſe, ut ipſi, liberi & jumenta eorum haberent affatim ad bibendum. Sic Pſ. 114. v. 8. הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ מָיִם *Qui convertit Petram in ſtagnum aquarum, Silicem duram in fontem aquarum.*

Hinc ſcribit Abarbenel: אין ספק שהיו המים כל כך שמשם יצאו נהרי נחלי מים שבאו לרפידים להשקותם וכמו שאמר הן הכה צור ויזובו מים ונחלים ישטפו : *Nullum eſt dubium, quin tantâ copiâ aquæ eruperint, ut inde derivata fuerint flumina & torrentes aquarum, in Rephidim venientes ad potandos eos, ſicut dicitur*; Percuſſit Petram, & effluxerunt aquæ, &c.

Nachmánides: *Percuſſit Moſis Petram, & egreſſæ ſunt ex ea Aquæ. Non autem addit Scriptura*; Et bibit cætus, & jumenta eorum, *ſicut in altera hiſtoria Num.* 20. אבל בידוע שעשו כן *certũ tamen eſt, illos ſic feciſſe*: וברור הוא שלא הלכו העם אל חורב לשתית כי לא באו לפני הר סיני עד אחרי כן בחדש השלישי אבל שלחו שם נעריהם ובהמתם לשאוב מים ולהביא להם כמנהג המחנות *Evidens etiam eſt, quòd populus*

non iverit ad montem Horeb ad bibendum; non enim venerunt ad montem Sinaj niſi tertio demùm poſt menſe; ſed miſerunt eò pueros ſuos & jumenta ſua, ad petendum & hauriendum aquam, ſicut in caſtris fieri ſolet. וקרוב אלי שיצאו מים מן הצור בחורב מים קרים נוזלים הלכו אל רפידים ושם שתו אותם והוא שאמר הכתוב ויוציא נוזלים מסלע ויורד כנהרות מים׃ וכתוב והכה צור ויזובו מים ונחלים ישטופו גם הוא על הצור הזה בחורב על דרך חפש״ט והסלע השני אשר היה בקדש נבקע בו כמו באר מים נובע ועל כן אמר היא הבאר אשר אמר י״י למשה ואמר בשירה באר חפרוה שרים כי היה כמו באר חפרוה ולכן אמר שם ותשת העדה ובעירם ששתו מיד שם באותו המקום׃ אבל כאן היו נהרות שוטפים ממנו ושותים בבתיהם לרצונם ואף על פי שיהי׳ הכל בארה של מרים כקבלת רבותינו יתכן שהיה בפעם הראשון וכל הארבעים שנה מושך מים כנהרות שוטפות בפעם שנית מפני העונש אשר היה שם נעשה כמו באר חפרוה מלאה מים חיים׃ h. e. *Imò mihi veroſimile videtur, quòd è Petra illa in Choreb egreſſa ſint aquarum flumina in Rephidim, & ibi eas biberint. Hoc enim eſt quod dicitur Pſal.* 78. Et eduxit fluenta de Petra, *& deſcendere fecit* aquas tanquam flumina. *Item*; Et percuſſit Petram, & effluxerunt aquæ, & torrentes inundaverunt. *Hoc enim etiam de rupe iſtâ in Horeb juxta ſenſum literalem eſt intelligendum. Quod ad alteram Petram attinet, Numeror. cap.* 20. *quæ fuit in Kádeſch, ex ea erupit quaſi* בְּאֵר *Puteus vel Fons aliquis ſcaturiens: ideò dicitur de ea*; Hic eſt puteus, de quo dixerat Dominus ad Moſen, Numer. 21. 17. *Et Iſraëlitæ in ſuo Cantico*; Puteum, quem foderunt principes, foderunt eum principes populi cum legiſlatore baculis ſuis, ibid. v. 18. *Fuit enim quaſi effoſſus Puteus; ac proinde dicitur in illa hiſtoriâ*; Et bibit congregatio, & jumenta eorum, Numer. 20. 11. *quia ſtatim biberunt in illo loco. Hic verò* (in Horeb) *fuerunt egreſſa flumina inundantia ex ea, & biberunt aquas in ædibus ſuis pro ſuo lubitu. Et quamvis omnia fuerint Puteus Mariæ ſecundum traditionem Rabbinorum noſtrorum* (de hoc plura dicentur in ſeqq.) *certum tamen eſt, quòd primâ vice, & totis illis* 40. *annis, aquæ effluxerint inſtar fluminum inundantium; ſecundâ autem* (anno quadrageſimo in Kadeſch) *pœnæ loco dumtaxat datus fuerit quaſi puteus aliquis effoſſus, plenus aquâ.*

R. Bechaj: הצור הזה שברפידים הוא הסלע שבקדש הכל אחד הוא והיה בארה של מרים ותלך כל ימי המדבר עמהם *Hæc Rupes in Rephidim, eſt ipſa Petra in Kadeſch. Utraq; eſt eadem; Puteus ſc. Mirjam; &*

ivit

ivit cum ipſis totis 40. annis per deſertum. Unde ſicut de Manna dixit; הנני Ecce ego *pluo vobis Manna,* Exod. 16. 4. *ſic dicit hoc loco,* חנני Ecce ego *ſtabo* &c. *ad docendum, quòd ſicut Manna datum fuit Iſraelitis per* 40. *annos:* כן עמד הבאר הזה׃ *ſic Puteus iſte durarit* 40. *annis.*

Quærit Abarbenel inſuper;

> *Cur non in Rephidim, ubi ſitim ex penuria aquæ patiebantur, ſed in monte Choreb,* h. e. *Sinaj, Deus ipſis aquam largiri voluerit?*

Reſpondet; *Placuit Deo hoc facere ideò; quia cùm Aqua ſit* רמז לתורה׃ *Typus & figura Legis, ſicut dicitur;* Heus omnes ſitientes venite ad aquas, Eſa. 55. 1. *nempe ob ſimilitudinem, quam Lex cum Aqua habet, idcircò conveniebat, ut ſicuti ex Sinaj accepturi erant Legem: ſic inde egrederentur Aquæ pro tota congregatione. Hinc etiam, quia Deus promiſit;* Ex Tzijon egredietur Lex, & verbum Domini ex Hieruſalem, Eſa. 2. 3. *ideò promiſit quoq;, quòd tempore futuro* (Meſſiæ) aquæ egreſſuræ ſint ex Hieruſalem, & fons è domo Domini, Joël. 4. 18. *Nam unde egreſſura erat Lex, inde egredi debebant aquæ. Hanc ob cauſam non dedit eis Deus aquas in Rephidim, ubi iis opus habebant: ſed indicat Moſi, ſe aquam ſuppeditaturum* ex Petra in Horeb, *qui eſt ipſe mons Sinaj, ſicut dicitur;* Et pervenit ad montem Dei Chorebum, Exod. 3. 1. *Vocatur autem* חֹרֵב, *quia deſertum fuit aridum, ſiticuloſum, & calidum, neq; habebatur aqua niſi poſt deſertum, in eo loco quò Moſes agebat pecora Jethronis. Hinc dicitur etiam;* Dominus Deus noſter loquutus eſt ad nos in Horeb, dicendo, Sat vobis eſt habitaſſe in monte iſto, Deuteron. 1. 6. *Sic itaq; Deus dedit ex monte Sinaj Legem Iſraëli; & ex Sinaj dedit ipſis aquas. Lex egreſſa eſt* מן הצור è Rupe, cujus opus perfectum eſt, Deut. 32. 4. *Aquæ itidem egreſſæ ſunt* מן הצור *è Rupe in monte Sinaj.* Hinc etiam dicit eſſe, *quòd hic tantùm dicatur;* Et egredientur aquæ, & bibet populus; *nullâ factâ mentione jumentorum, ut Numer.* 20. 11. Et egreſſæ ſunt aquæ, & bibit congregatio ac jumenta eorum; *quia ſc. populus tantùm hic in monte Horeb debebat accipere Legem, non jumenta eorum; quia verò in Kadeſch non accepturi erant Legem, ideò ibi addi quoq; jumenta.*

CAPUT

CAPUT. V.

De Secunda hiſtoriâ, quâ Aquæ è Petra ſunt eductæ in Kadeſch, variæ quæſtiones.

SECUNDA HISTORIA, quâ legimus Aquam è Petra fuiſſe Iſraëlitis elicitam, extat Numer. cap. XX. à v. 1. ad 14. his verbis: 1. *Pervenerunt autem filii Iſraël, tota congregatio, in deſertum* צִן *Tzin, menſe primo,* וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקָדֵשׁ *& manſit populus in Kadeſch, ubi mortua eſt Mirjam, & ſepulta ibi.* 2. *Quumq́; non eſſet aqua congregationi, congregarunt ſe contra Moſen & Aharonem;* 3. *Et jurgatus eſt populus cum Moſe, & dixerunt ad eos dicendo; Utinam obiiſſemus, quando obierunt fratres noſtri coram* DOMINO! 4. *Quare venire feciſtis congregationem* DOMINI *in deſertum iſtud, ut moriamur hîc nos, & jumenta noſtra?* 5. *Et quare aſcendere feciſtis nos ex Aegypto, ut venire faceretis nos ad locum malum iſtum, non locum ſementis, ficuum, & vinearum, & malogranatorum, & in quo nulla eſt aqua ad bibendum?* 6. *Abierunt ergo Moſes & Aharon à conſpectu congregationis ad oſtium tabernaculi Eccleſiæ, & projecerunt ſe ſuper faciem ſuam, apparuitq́; Gloria* DOMINI *illis.* 7. *Et loquutus eſt* DOMINUS *ad Moſen, dicendo;* 8. *Accipe Virgam, & congrega cœtum, tu & Aharon frater tuus;* וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע לְעֵינֵיהֶם *& loquimini ad Petram in oculis eorum, & dabit aquam ſuam, & educes illis aquam è Petra, & potum dabis cœtui ac jumentis eorum.* 9. *Tulit ergo Moſes virgam à conſpectu* DOMINI, *quemadmodum præceperat ei:* 10. *Et congre-*

congregarunt Moſes & Aharon totũ cœtum אֶל־פְּנֵי הַסָּלַע *ante Petram, dixitq́; illis;* שִׁמְעוּ־נָא הַמֹּרִים הֲמִן־הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם מָיִם *Audite nunc, ô rebelles, Num ex hac petra educemus vobis aquam?* 11. *Et elevavit Moſes manum ſuam, percuſſitq́; Petram virgâ ſuâ duabus vicibus, & egreſſæ ſunt Aquæ multæ, & bibit cœtus ac jumenta eorum.* 12. *Et dixit* DOMINUS *ad Moſen & Aharonem; Propterea quòd non credidiſtis mihi, ut ſanctificaretis me in oculis filiorum Iſraël, idcircò non introducetis congregationem iſtam in terram quam dedi illis.* 13. הֵמָּה מֵי מְרִיבָה *Iſtæ ſunt Aquæ jurgii, pro quibus jurgati ſunt filii Iſraël cum* DOMINO, וַיִּקָּדֵשׁ בָּם *& ſanctificavit ſeſe in illis.*

In hac hiſtoria, verſu primo aliquot memorantur circumſtantiæ locorum & temporis;

1. Mentio fit deſerti צִין *Tzin*, cum Tzade ab initio. Deſertum סִין *Sin* in ſuperiori hiſtoria, ſcribitur cum ס Samech; tamen quidam putant unum & idem utrobique intelligi locum; quia Græci in utroque loco per z ſcripſerunt. Et ſic ex Hebræis R. Moſes bar Nachman utrumque videtur idem facere. Unde etiam dicit, Kadeſch fuiſſe in deſerto סִין Sin. Alii tamen volunt, diverſa intelligi loca. Sic R. Bechaj ſect. חקת, mihi fol. 175. col. 1. ומדבר צין אינו מדבר סין הכתוב בס׳מך · כי אותו הכתוב בס״מך הוא מדבר אחר בין אילים ובין סיני והוא שכתוב ויסעו מאילים ויבואו על מדבר סין אשר בין אילים ובין סיני · וזה יורה כי מדבר סין בס׳מך מדבר בפני עצמו אינו מדבר צין הכתוב בצ׳די · וגם אינו מדבר סיני שכן כתוב ואלה מסעי ויסעו מים סוף ויחנו במדבר סין וכתי׳ ויסעו מרפידים ויחנו במדבר סיני׃ h. e. *Et deſertum* Tzin *non eſt deſertum* Sin *quod ſcribitur cum Samech. Nam quod ſcribitur per* Sámech, *eſt deſertum aliud inter Elim & Sinaj, de quo ſcriptum eſt*; Et profecti ſunt ex Elim, & venerunt in deſertum Sin, quod eſt inter Elim & Sinaj, Exod. 16. 1. *Unde apparet, deſertum Sin, per* Samech *ſcriptum, eſſe deſertum peculiare & diverſum ab eo quod ſcribitur per* Tzáde. *Non eſt etiam deſertum Sinaj* (nempe Tzin): *ſic enim ſcribitur Numer.* 33. *v.* 11. Et profecti ſunt de mari Suph, & caſtrametati ſunt

Digitized by Google

in deſerto Sin; *& v.15.* Profecti è Rephidim, caſtrametati ſunt in deſerto Sinaj.

Vult autem Bechai eſſe idem cum *Kadeſch*; *Kadeſch*, inquit, הוא שם עיר *eſt Nomen urbis*, והיא מדבר צין *& hæc eſt deſertum Tzin, ſicut ſcribitur Numer. 33. 36.* Et caſtrametati ſunt in deſerto צין Tzin, quod eſt Kádeſch. *Hæc verò* Kádeſch, *non eſt* Kadeſch barnéah: *nam* Kadeſch barnéah *eſt deſertum, ſicut ſcriptum eſt*; Trepidare facit Dominus deſertum Kadeſch, Pſal. 29. 8.

2. Kadeſch קָדֵשׁ. De hoc quærunt; *Utrum ſit Kadeſch barnéah, unde miſſi ſunt exploratores,* Joſ. 14. 17.?

Jam audivimus R. Bechaj id negantem.

Similiter ſcribit Aben Eſra; Kadeſch hoc *eſſe nomen Urbis*; Kadeſch barnéah eſſe aliud, *nomen ſc. deſerti.* Deuteron. 1. 46. Et habitaſtis in Kadeſch diebus multis; *intelligi Kadeſch barneah in deſerto Paran, unde miſſi ſunt exploratores.*

Abarbenel: *Hæc* Kadeſch, *non eſt* Kadeſch barnéah, *unde miſſi ſunt exploratores, de qua dicitur*; Et manſiſtis in Kadeſch diebus multis, juxta numerum dierum quibus antea manſeratis, Deuter. 1: 46. *Fuit hæc in deſerto, uti ſcripſit Aben Eſra. Præſens autem Kadeſch* הוא מקום אחר במדבר צין שבאו שם בשנת המ׳ *eſt locus alius in deſerto Tzin, in quem venerunt anno quadrageſimo.*

3. memoratur; *Eo tempore, & eo in loco, mortuam eſſe Mariam, ſororem Moſis, & ſepultam illic: & tunc non fuiſſe Aquam congregationi Iſraëlitarum, unde illi iterum occaſionem ſumpſerunt murmurandi contra Moſen & Aharonem,* & quæ in hiſtoria ſequuntur.

Quærunt hic; *Quare mors Mariæ cum hac hiſtoria deficientis Aquæ conjungatur? Et an utrobique, in Rephidim & in Kadeſch, eadem fuerit Petra?*

℟. Quòd hic mors Mariæ inſeritur, & cum ea ſtatim conjungitur hiſtoria Aquæ de novo deficientis populo, cùm antea ſufficienter habuiſſent ex Aqua eductâ è Petra in monte Choreb, in deſerto Sin; hinc ſcribunt Hebræi, Aquas illas in deſerto fuiſſe datas propter meritum & pietatem Mariæ; ac idcircò eâ mortuâ ſtatim fontem illū exaruiſſe. Et hinc vocant has Aquas, בְּאֵרָה שֶׁל מִרְיָם *Puteum Mariæ.* Unde etiam ſcribunt,

Digitized by Google

bunt, tam priores aquas è Petrâ in Horeb eductas, quàm poſteriores in Kadeſch, fuiſſe eundem *Puteum Mariæ*; Petram illam ſc. quæ primò à Moſe in Horeb percuſſa, aquas per deſertum ſuppeditavit Iſraëlitis, mortuâ Mariâ defeciſſe; denuò percuſſam, aquas reddidiſſe propter meritum Moſis & Aharonis. Et hac ratione videntur ſtatuere, Utroque loco eandem Petram fuiſſe, unde aqua educta fuit.

Traditio hac de re legitur in Tractatu Talmud. Táanith, ſeu de Jejunio cap. 1. fol. 9. col. 1. שלשה מתנות טובות ניתנו על יד משה ואהרן ומרים ואלו הן באר וענן ומן באר בזכות מרים עמוד ענן בזכות אהרן מן בזכות משה מתה מרים נסתלק הבאר שנאמר ותמת שם מרים וכתיב בתריה ולא היה מים לעדה וחזרה בזכות שניהן וכו׳: h. e. *Tria dona eximia data ſunt per manum Moſis, Aharônis, & Mariæ; nempe, Puteus, Columna nubis, & Manna;* Puteus, *propter meritum Mariæ*; Columna Nubis, *per meritum Aharonis*; Manna, *per meritum Moſis. Mortuâ Mariâ ablatus fuit Puteus, ſicut dicitur*; Et mortua eſt ibi Maria; *Et mox*, Et non fuit congregationi Aqua. *Rediit autem & reſtitutus eſt propter meritum utriusq;* (quia ſc. ſcriptum eſt, Numer. 20. 8. *Et loquemini*, ſc. ambo, *ad Petram*).

Gloſſa R. Salomonis: *Puteus Mariæ eſt Petra, è qua Aquæ effluebant, & continuè cum Iſraëlitis devolutæ ſunt & defluxerunt: mortuâ autem Mariâ à Moſe percuſſa, noluit propter ipſum aquas eructare.*

Eadem prolixè habentur in Bemidbar rabba & in Tanchuma, ſect. 1. ab initio, & iis additur; והיאך היתה הבאר עשויה סלע כמין כוורת היית ומתגלגלת ובאת עמהם במסעות · וכיון שהיו הדגלים חונים והמשכן עומד היה אותו הסלע בא ויושב לו בחצר אוהל מועד והנשיאים באים ועומדים על גביו ואומרים עלי באר והיתה עולה: *Quomodo autem erat Puteus ille factus? Petra erat inſtar Arcæ vel Capſæ*, (in Tanchumah eſt כמין כברה או כדורה *inſtar Cribri, vel Globi*, quæ poſterior lectio recta videtur, ob ſequens verbum *Devolvendi*) *& devolvebatur ac comitabatur ipſos in profectionibus. Quando vexilla caſtrametabantur, & Tabernaculum ſubſiſtebat, Petra illa conſidebat vel manebat in Atrio tentorii conventus, & Principes cætus, venientes & ſtantes ſuper eâ, dicebant*; Aſcende Putee, Aſcende Putee, Numer. 21. 17. *& aſcendebat.*

Hinc paſſim frequens *Putei Mariæ* mentio apud Rabbinos.

Digitized by Google

R. Moſes bar Nachman in lib. Numeror. ſect. חקת ſcribit; *Ex ſententia Rabbinorum noſtrorum iſtud dictum eſt* על בארה של מרים *de Puteo Mariæ; nam multi dicunt;* כי הסלע הזה הוא הצור אשר היה בחורב *quòd hæc* סֶלַע *Petra* (in Numeris) *eadem ſit* צור *Rupes, quæ fuit in Horeb, cujus Putei fontem ajunt eo tempore fuiſſe obſtructum, cùm moreretur Maria. Scribunt enim Rabbini noſtri de Puteo Mariæ,* שהיה מעולם באר נסי מקור מים חיים נובע בכל מקום שיהיה שם הרצון העלה אותו לישמעאל במדבר בבאר שבע ונבקע בחורב מן הצור ההוא שהיה שם ובשאר המסעים נובע מן הצור במקום שחנו שם וכאשר מתה הצדקת פסק המעיין ועתה חזר על ידי משה להיות לו. מקור נפתח מן הסלע הזה בעצמו והוא מה שאמר אל הסלע הנודע *quòd inde à ſæculo fuerit Puteus miraculoſus, ſcaturigo aquarum vivarum, ſcaturiens in quovis loco, ubi Deo placuit: hunc Puteum aſcendere feciſſe Iſmaeli in deſerto, in Beerſába: eundem fiſſâ Petra in monte Horeb erupiſſe, & in cæteris profectionibus è rupe illa in locum ubi caſtrametabantur aquas ſuppeditaſſe: cùm verò mortua eſſet Maria, defeciſſe fontem illum; & nunc* (in Kadeſch) *reſtitutum eſſe per Moſen, ſcaturigine ejus apertâ è Petra illâ ipſâ. Hoc nempe eſſe quod dicitur;* Et loquemini אל הסלע *ad Petram illam;* cum He hajediah; *nempe,* Ad Petram illám jam notam.

R. Bechaj. fol. 84. col. 4. Tzur *ſeu Rupes iſta in Rephidim eſt* Selah *ſeu illa ipſa Petra in Kádeſch, Num. 20. & ambæ ſunt unum & idem; Puteus ſc. Mariæ, qui per totum deſertum cum illis eſt profectus.* Idem fol. 175. col. 1. כשמת מרים נסתלק הבאר כי היה הבאר בזכות מרים שהיה לה זכות המים ממשה שנא' ותתצב אחותו מרחוק · ומה שנסתלק עתה במיתתה ראיה שבזכותה היה עמהם · ומכאן שכל ארבעים שנה היה להם הבאר · ואמרו במדרש אז ישיר ישראל את השירה הזאת שירה זו נאמר בסוף ארבעים שנה והבאר נתן להם מתחלת ארבעים: *Cùm mortua eſſet Maria, ablatus fuit Puteus. Exiſtebat enim propter meritum ſeu dignitatem Mariæ; illa autem habuit meritum Aquarum à Moſe, ſicut dicitur;* Et ſtabat ſoror ejus procul, ut ſciret quid fieret de illo (*quia ſc. illius curâ & ope Moſes ex aqua liberatus fuit*) Exod. 2. 4. *Quòd verò nunc* (in Kadeſch) *ablatus fuit eâ morte ſublatâ, id argumento eſt, quòd ejus meritò illum habuerint. Et hinc etiam colligitur, omnibus quadraginta annis illos hunc puteum habuiſſe. Hinc in Medraſch dicunt, Canticum illud Numer. 21. 17. 18. cantatum fuiſſe in fine 40. annorum; puteus autem illis datus fuit in principio annorum horum 40.* (in Rephidim).

Hanc

Digitized by Google

Hanc etiam hinc elicit [illegible]; שראוי להתאונן על מיתת הצדיקים כי מיתתם עושה רושם *quòd debeamus lugere ſuper obitu Piorum, eò quòd mors ipſorum ſit ominoſa. Sic dicit, quamvis Mariâ defunctâ ſuperſtes manſerit Moſes, tamen mortem ejus comitatum fuiſſe triſte hoc omen aquarum deficientium.* Et brevi poſt uterque, Moſes & Aharon eam ſunt ſequuti, ac, ni fallor, intra menſis unius ſpacium, ſicut apud Zachariam dicitur cap. 11. v. 8. וָאַכְחִד את שלשת הרעים בירח אחד *Et ſuccidi tres Paſtores menſe uno.*

R. Levi ben Gerſon ad Num. 20. הנה סמך זה למיתת מרים להעיר שמיתת הצדיקים עושה רושם ואחשוב שגם מרים היה מושכת לב ישראל בחכמתה לעבוד השם יתע' וכאלו אמר שאם היתה מרים בחיים לא הרסו ישראל בזה האופן לשאול מים ממשה בדברי קנטורין כאלה: *Conjungit hanc hiſtoriam cum morte Mariæ, ad docendum, quòd Mors juſtorum faciat vel efficiat ſignum aliquod, vel, ſit ominoſa. Et exiſtimo etiam, Mariam ſapientiâ ſuâ attraxiſſe aut permoviſſe Iſraëlitas ad Deum colendum, ac proinde voluiſſe dicere; Si Maria fuiſſet in vivis, Iſraëlitæ non ita prorupiſſent, verbis jurgioſis & contentioſis aquam petendo.*

Abraham Séba, in Tzerór hammór, poſt adductum ſuprà citatum locum Talmudicum ſubjungit; ובדברי הגאונים סמכו שכשמת מת בישראל צריך לשפוך מים מהבתים הסמוכים דכתיב ותמת שם מרים ולא היה מים לעדה ויריב עם משה וגו': h.e. *Et in verbis Gaonæorum eliciunt hinc, quòd, mortuo aliquo in Iſraële; aquæ ex illis ædibus ſint effundendæ; quia ſc. hîc dicitur;* Et mortua eſt ibi Maria, *& ſtatim ſubjungitur;* Et non fuit cætui aqua &c.

Abarbenel: *Verba Rabbinorum noſtrorum, qui ſcribunt, quòd propter pietatem Mariæ puteus miraculoſus comitatus fuerit Iſraëlitas, videntur eſſe veriſſima: quia, ubicunq; caſtrametabantur fons iſte ipſis eructabat aquâs: mortuâ autem illâ exaruit. Hîc Scriptura id commemorat* בגנותם *ad ignominiam ipſorum,* שבמקום שהיה להם לבוא לנוד למשה ואהרן ולנחמם במיתת אחותם הנביאה נקהלו עליהם לריב עמהם ולא לנחמם *quòd, cùm ipſorum officii fuiſſet, venire & condolére Moſi & Aharoni, eoſq; conſolari ob mortem Sororis ipſorum Prophetiſſæ, illi ſe congregarint, ut jurgarentur cum eis, non ut conſolarentur eos.*

Jonathan Paraphraſtes Chaldæus verſum 1. cap. 20. Num. ita transfert: ולפום דבזכותא דְמרים אתיהיבת בירא כד שכיבת אתגניזת

בירא Et quia propter pietatem Mariæ puteus datus fuit, ideò quando illa occubuit, abſconditus fuit Puteus ille.

Hæ ſunt Hebræorum ſuper hac re meditationes, è quibus id, quod R. Levi adduxit, omnium optimè placet. Reliqua ſunt ſuperſtitioſa & incerta, maximè id quòd videntur hac ratione ſtatuere, *eandem fuiſſe Petram, quæ percuſſa fuit in Kadeſch, quæ antea percuſſa fuerat in Rephidim, in monte Choreb; devoluta ſcilicet cum ipſis per deſertum; ſiquidem ad literam accipiantur.* Nam multa ſunt quæ hîc intercedunt:

1. Prior petra percuſſa eſt cùm eſſent in Rephidim, altera in Kadeſch; inter quæ duo loca ſatis magna eſt diſtantia.

2. Nomina differunt; prior vocatur צור *Tzur*; altera סֶלַע *Selah.*

3. Prima percuſſa fuit anno primo exitus ex Aegypto, in manſione deſerti undecimâ; altera, anno quadrageſimo, in manſione trigeſimâ nonâ, ut quidam numerant.

Itaque rectè ſcribit R. Bechaj poſt Rabbinorum ſuorum ſententiam, ועל דרך הפשט היה שם סלע סמוך למחנה *Juxta ſententiam literalem fuit ibi* (in Kadeſch) *Petra quædam propè caſtra;* atque ita innuit, Allegoricè hæc ab illis eſſe dicta.

Haskuni: י"מ ענין זה הוא הענין שנאמר בפרשת בשלח · ולאו מלתא היא *Quidam volunt, quod in Kadeſch factum narratur, eſſe idem illud quod narratur in Exodo factum in Rephidim. Sed non eſt eadem hiſtoria. Unum enim contigit in Horeb; alterum in Kadeſch, quæ eſt in extremitate terræ Edom.*

Abarbenel itaque ita mentem illorum explicat: אבל אמתת כוונתם זכרונם לברכה היתה שהמים האלה אשר יצאו מהצור בחורב היתה מתנה מאת האלהים לישראל התמידה להם כל ימי המדבר כמן · כי בכל מקום שהיו הולכים היה מקור מים חיים נפתח לשעתו לישראל · ובזה הדרך היה הסלע הוא עצמו הצור ר"ל שמימי הסלע היו אותם שיצאו מן הצור כי היה באר נסיי הולך עמהם כל ימי המדבר · ויחסו אותו למרים מפני שבמותה לא היה מים לעדה מה שלא חסרו להם ארבעים שנה · והחזירו הקדוש ברוך הוא לישראל בזכות משה · הנה אם כן היו המים האלה כמו המן אל כלם נתונים כמו שנתנה התורה וכו' h. e. *Verùm vera mens & intentio illorum hæc fuit, quòd Aquæ illæ, quæ egreſſæ ſunt in Choreb, fuerint donum Dei Iſraëlitis conceſſum, & per totum deſertum con-*

tum continuatum, ſicut Manna. Nam quocunq; proficiſcebantur, ex tempore aperta illis fuit vena aquarum vivarum. Et hac ratione fuit Petra in Kadeſch, ipſa Petra quæ erat in Hóreb; h. e. *Aqua Petra in Kadeſch, fuit illa ipſa aqua, quæ exivit è Petra in Hóreb; quatenus ſc. Fons fuit miraculoſus, ſequens eos per totum deſertum. Hujus Fontis beneficium attribuunt Mariæ, quia eâ mortuâ aqua Iſraëlitis defecit, quod per* 40. *annos antea non factum fuerat; reſtitutus autem fuit propter pietatem Moſis.* Et hæc de præſenti quæſtione ex Hebræorum ſententia. Ex iis hoc rectè colligitur, quòd ea quæ hîc dicuntur fuerint continuatio prioris beneficii, ad tempus illis ſubtracti, tunc autem ſimili miraculo reſtituti; ſed ex alia Petra, vel Silice, quæ in Kadeſch erat. Fortasſis ideò; ne exiſtimarent, priorem Petram aquam in ſe continuiſſe, ſed Deo per ſuam omnipotentiam perinde eſſe ex quolibet Lapide aquam educere. Hinc R. Moſes bar Nachmanides, quod dicitur, *Et loquemini ad petram in oculis eorum*; ita explicat, *Ad Petram primam obviam, & in oculis eorum poſitam.*

Hiſtoria ipſa complectitur in ſe, 1. *Penuriam aquæ*, ceu cauſam procatarcticam, & occaſionem ſequentium, 2. *Murmurationem & querimoniam populi*, conſtantem tùm Voto, v. 3. tùm expoſtulatione cum Moſe, v. 4. 5. 3. *Acta*, ad Penuriam & Querimoniam tollendam; quæ ſunt *tùm* Moſis & Aharonis, v. 6. parte priore; *tùm* Dei, per Gloriam viſibilem ſuper eis apparentis, v. 6. par. poſt. dein Jubentis aliquid de populo & petra, tùm & promittentis, v. 7. 8. 4. *Eventus*; quomodo Moſes mandata ſibi à Deo fuerit exequutus? v. 10. 11. par. pr. quis eventus in Petra ſubſequutus? v. 11. par. poſt. 5. *Conſequentia*; 1. Denuntiatio Pœnæ, facta Moſi & Aharoni; quòd ideò quia non crediderint Deo, ut eum ſanctificarent in oculis filiorum Iſraël, non ſint introducturi congregationem populi in Terram ipſis promiſſam. 2. Impoſitio nominis novi illi loco, in quo hæc ſunt geſta.

Ordine & accuratè verba ſingula perſtringere, non eſt præſentis noſtri inſtituti, nec otii. Quædam inde duntaxat delibabimus, ex quibus prælibatis pleriſque reliquis etiam lux aliqua inferetur. Quæritur;

I. *Quo-*

Digitized by Google

I. *Quomodo intelligendum, quod v. 8. dicitur*; Loquimini ad Petram in oculis eorum, & dabit (Petra) aquam ſuam?

Hinc enim videtur colligi, Petram illam Aquam habuiſſe in Se, quia dicitur; *Dabit Aquam ſuam*; ea autem, quæ hactenus dicta ſunt, eò tendunt, Eductionem aquæ ex Petra opus fuiſſe merè miraculoſum, abſolutâ Dei omnipotentiâ tùm productum & effectum.

Abarbenel reſpondet; מֵימָיו Aquas ſuas, *ſignificat hîc Aquas quas Deus illi Petræ inditurus, & per miraculū daturus erat*; והיא מליצה נכבדת *& eſt ratio loquendi elegans*: שכפי היכולת האלהי כל הדברים היו מוכנים להעשות בהם נס וכאמרם ז"ל האומר לשמן שידליק יאמר לחומץ וידליק כי איזה דבר שיזדמן יתחדש ויתהוה ברצון ה' דרך נס מאיזה דבר שיזדמן · ומהבחינה הזאת אמר בסלע ונתן מימיו ר"ל המים שהיו אפשריים לצאת משם ע"ד הפלא *quia per omnipotentiam Divinam omnes res aptæ ſunt, ut miraculum in illis fiat, ſicut Rabbini noſtri dicunt*; Qui dicit Oleo ut ardeat, idem dicet Aceto ut ardeat, & ardebit. *Nam qualibet res ex qualibet, per voluntatem Dei miraculosè poteſt fieri & generari. Et hoc reſpectu dicitur hîc de Petra*; Et dabit aquam ſuam, *hoc eſt, Aquam quæ poſſibilis erat ut inde egrediatur per miraculum.*

R. Moſes Gerundenſis; אין טעם מימיו כמו ונתנה הארץ יבולה ויתן פריו שאין בטבע הסלע להיות בו מים אבל טעמו המים אשר יצאו ממנו כי בהפוך השם החלמיש למעינו מים ובו יהיו וממנו יצאו יקראו על שמו מימיו · וכן וברך את לחמך ואת מימיך לחמו נתן מימיו נאמנים ואמר כן להודיע שמגוף הסלע יצאו לא מן הארץ אשר תחתיו כמנהג מעינות רבים רק מאמצעו : *Quod dicitur*, Aquas ſuas; *ejus ſenſus non eſt, ſicut cùm dicitur*; Et dabit terra fructum ſuum, & arbores agrorum dabunt fructum ſuum, Levit 26. 4. *quia de natura Petræ non eſt, ut ſint in ea aqua*; *ſed ſenſus eſt*, Dabit aquas quæ egredientur ex ea. *Nam quùm Deus convertit ſilicem in fontem aquarum, ut aquæ in ea ſint & & ex ea egrediantur, denominationem ab ea* (Silice) *accipiunt, & ejus dicuntur eſſe. Sic dicitur*; Et benedicet pani tuo, & aquis tuis, Exod. 23. 25. *Item*; Panis ejus dabitur illi, Aquæ ejus ſtabiles, Eſa. 33. 16. *Ita autem loquutus eſt Moſes, ut ſignificaret, Aquas ex ipſo*

corpore

corpore petræ egreſſas eſſe; non è terra ſub eâ, ut multi fontes, ſed è medio ejus. Sic dicitur Pſal. 78. Qui convertit rupem in ſtagnum aquarum, ſilicem in fontem aquarum. *Et mox rurſum dicit*; Et educes illis aquas è Petra: *nam adhuc illic præſens, educes illis aquas è petra, ut omnes videant illas ſcaturientes, & potum præbebis cœtui, h.e. jubebis eos bibere in tua præſentiâ*; וכל זה לפרסם הנס *Omnia hæc ad publicè notum faciendum miraculum.* Vult idem, hac Phraſi indigitari, aquas copioſas ex illa Petra emanaturas; *Verbum enim* נָתַן *ſæpè dici* על הרבוי *de multitudine, copiâ & abundantiâ*; *ut*; Et dabit terra proventum ſuum, & arbor agri dabit fructum ſuum, Levit 26.4. *Item*; Sed ſemen pacis erit: vitis dabit fructum ſuum, atque terra dabit fructum ſuum, cœli quoque dabunt rorem ſuum, Zach. 8. v. 12. *Hæc*, inquit, *omnia dicuntur de copioſâ datione.*

Sic R. Bechaj fol. 175. col. 3. *Debuiſſet Moſes dicere*, וְנָתַן מַיִם Et dabit aquas; *ſed ſi ita dixiſſet, videri potuiſſet, aquas fuiſſe ſub illa petra, ſicut quadam petræ ſunt, è quarum imis radicibus fontes aquarum promanant*; *ideò dixit*, Dabit aquas ſuas, *ut doceret, eas ex ipſa petra egreſſas eſſe.* Vel ita poterit explicari; *Dabit aquas ſuas decretas inde à ſexto Creationis die, prout Rabbini noſtri b. m. ſcribunt, Puteum Mariæ eſſe ex numero decem illarum rerum, quæ creatæ ſunt Veſperâ ſexti diei Creationis. Et quia ex voce hac* מֵימָיו Aquas-ſuas, *aliquis potuiſſet dubitare, annon res fuerit naturalis, & aquæ ejus ſub illa fuerint occultè latentes & depoſitæ*; *idcircò neceſſarium fuit addere*; Et educes eis aquas è Petra, *h.e.* מגוף הסלע Ex ipſa Petra. *Utitur verbo* הוציא Educendi, *quod alibi quoq; ſolet adhiberi de re miraculoſa*, חוץ מן טבע *& præternaturali*; *ut*; Qui eduxi te ex Ur Chaldæorum; Gen. 15. v. 7. Qui eduxi te è terra Ægypti, Exod. 20. v. 2. *Hoc ſenſu mentionem facit hujus hiſtoriæ Eſajas, cap. 48. v. 21. inquiens primò*; Aquas è Petra profluere fecit eis: *deinde*; ſciditque petram, & effluxerunt aquæ; *ne quis dicat, aliquas aquas ibi fuiſſe ſervatas. Vel etiam dicit*; Et dabit aquas ſuas; *per ſeipſam ſc. q. d.* Effluent aquæ ex illa, tàm in medio ipſius, quàm circa ipſam, & educes illis aquas, ità ut flumina ex ea egrediantur & fluant. *Nam fieri non potuiſſet, ut omnes Iſraëlitæ, mulieres, viri, parvuli, ex ipſa petra biberent, & aquam pro jumentis ſuis haurirent. Itaq; dicit, deri-*

Hhh

vandos ex ea eſſe fluvios & rivos ampliſsimos, juxta illud, Et eduxit fluenta è Petra, & deſcendere fecit aquas ſicut flumina, & exire fecit flumina è petra &c. Aliter ſtatuit ſuprà Nachmanides, qui primam Petram duntaxat vult tam copioſas aquas effudiſſe, ut flumina inde derivata fuerint; poſteriorem fuiſſe duntaxat inſtar putei effoſsi. Sed ego putarim id dicendum tam de poſteriore, quàm de priore; quia, ut ſuprà dictum; quod hîc factum, nil aliud fuit, quàm prioris beneficii ad tempus ſubtracti inſtauratio: & quia David Pſ. 78. indifferenter de utraque Petra loquitur, mentionem faciens צור *Tzur* Rupis, Exod. 17. & סֶלַע Petræ, Num. 20.

II. *Quodnam fuerit peccatum Moſis & Aharonis; propter quod ipſis verſ. 12. denuntiatum fuit, illos non ingreſſuros, nec introducturos Iſraëlitas in terram Canaan?*

Quæſtio famoſa, quæ crucem fixit Interpretibus propemodùm omnibus, tàm inter Hebræos, quàm inter Chriſtianos, ut quiſque ferè aliquid peculiare excogitarit, & ex hiſtoria eruerit. Unde R. Iſaac ben Aramah ſcribit, eam eſſe הקשה והחזקת מכלם difficillimam & graviſſimam omnium in hac hiſtoria. *Nam*, inquit, הרי שלחן והרי בשר והרי סכין לפנינו ואין לנו פה לאכול וזה כי מצות השם למשה היא כתובה לפנינו והמעשה אשר עשה לא נעלם מנגד עינינו ומחרון אף הש״י עליהם נשתומם לבנו ואין אתנו פירוש על זה שישכך את האזן בחטאו ובישוב הכתובים *ecce propoſita eſt nobis menſa, adeſt caro, & culter: deeſt autem nobis os ad comedendum; Præceptum nempe à Deo Moſi datum, ſcriptum habemus, quid Moſes fecerit, nos non latet; & tamen de cauſa tam gravis iræ Dei contra eos obſtupeſcit cor noſtrum, neq; expoſitionem videmus, quæ nobis ſatisfaciat circa Peccatum eorum, & concilianda inter ſe hac Scripturæ loca.* Dicit nimirum nudè Scriptura; *Propterea quòd non crediditis mihi, ut ſanctificaretis me in oculis filiorum Iſraël, idcircò non introducetis congregationem iſtam in terram quam dedi illis.* Notat *infidelitatem ſeu incredulitatem* illorum. Quâ vero in re, quo illorum in dicto aut facto ea ſita fuerit, in ſpecie non explicat. Hinc ſententiarum illa divortia.

R. Ge-

R. Gedaljah in *Schalſcheleth hakkabálah* f. 12. gloriatur, ſe in peculiari quodam Tractatu collegiſſe viginti octo diverſas authorum hac de re ſententias, ſi fides illi habenda. Non exiſtimo tractatum illum vidiſſe lucem. Ambitioſus hic fuit ſcriptor, plura jactans, quàm præſtans.

Iſaac Abarbenel etiam in hoc ſtudiosè inquirens, ſcribit ſe collegiſſe omnes, quotquot ad ſua tempora à Scriptoribus prodierunt, ſententias, ut &, quid alii contra aliorum ſententias excipiant, vel quid excipi posſit. Quia itaque illuſtris eſt quæſtio, nec etiam noſtri Interpretes idem de ea ſentiunt & ſcribunt, rem nec inutilem, nec Lectori ingratam me facturum arbitratus ſum, ſi, quæ ille de Hebræorum ſententiis diligenter excerpſit & congesſit, quidque tandem ipſe de ea ſenſerit, ex illo huc retulero;

Decem ille aliorum hac de re refert ſententias:

PRIMA, *inquit*, eſt in Medraſch Aggádah, quam adducit R. Salomon in ſuo Commentario; *quòd ſc. Deus præceperit eis tantùm Loqui ad Petram, non verò eam percutere; ipſi verò eam percuſſerint, neq; ad eam loquuti fuerint, uti juſſi erant. Nam ſi loquuti fuiſſent ad eam, Deus ſanctificatus fuiſſet in oculis congregationis, ut dicere coacti fuiſſent:* ומה סלע זה שאינו מדבר ואינו שומע מקים דברו של הק'ב'ה ק'ו אנחנו Si hæc Petra, quæ neque Loquendi, neque Audiendi facultatem habet, verbum Dei implet, quantò magis decet ut nos id faciamus?

Contra hanc ſententiam excipit R. Moſes Nachmanides tria;

1. *Dum Deus dixit ad Moſen*; Accipe virgam ſeu baculum; *illum his verbis ſimul intellexiſſe, ut percutiat petram. Nam ſi voluiſſet, ut tantùm loqueretur ad Petram, cui bono juſſerit eum accipere virgam in manum ſuam?*

2. *Non eſſe majus miraculum in Alloquutione Petræ, quàm in ejus percuſſione: ambo enim æquè eſſe impoſſibilia ad eliciendum è Petra aquam.*

3. *Quomodo hoc ſenſu dici posſit de hac re*; Et prævaricati eſtis contra me? Deut. 32. 51.

SECUNDA ſententia eſt Talmudicorum, qui ajunt, *hoc*

fuiſſe peccatum illorum, *quòd honorem Iſraelitarum injuriâ vel ignominiâ affecerint, quando Moſes dixit*; שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים Audite ô rebelles. *Unde hanc doctrinam exſtruxerunt:* שהמזלזל בכבוד הצבור כאילו מחלל את השם Quòd is qui contemptim habet honorem Eccleſiæ, perinde habeatur ac ſi prophanaret Nomen Dei.

Huic ſententiæ obſtat quod legimus, *Moſen Deuteron.* 9. *v.* 24. *graviùs adhuc illos objurgaſſe, quando dixit*; Rebelles fuiſtis Domino inde ab eo die quo cognovi vos. *Quod ſi ergo hîc ea in re peccavit,* איך שנה באולתו *quomodo vel cur iteratò eundem errorem admiſit?*

TERTIA eſt R. Moſis Majemonidis, qui ſcripſit, Peccatum Moſis in eo fuiſſe, *quòd ſine cauſa iratus fuerit contra Iſraëlitas*; Iram autem, *ut Salomon ait*, in ſinu ſtultorum quieſcere, *Eccleſ.* 7. 9. *& eſſe vitium turpiſſimum, inprimis in Prophetarum principe. Nam videntes eum iratum, cogitabant Deum ipſis iratum eſſe, cùm tamen non ita fuerit. Nam Deus non iratus fuit contra ipſos, cùm petierint res neceſſarias, Panem & Aquam.*

Contra hanc ſententiam excipit Nachmanides; *Dum Scriptura dicit*; Rebellaſtis ori meo, Num. 20. 27. *Item*, Non credidiſtis mihi, v. 12. *hoc docere, punitos illos fuiſſe* על מיעוט אמונה *propter incredulitatem, non propter iram. Multò magis Moſi pro peccato imputandum fuiſſe, quando ſine cauſa efferbuit contra duces exercitus, Numeror.* 31. 14. *Præterea Scripturam non teſtari, quòd iratus fuerit Moſes. Quòd dixit*; Audite ô rebelles! *fuiſſe* תוֹכָחָה *redargutionem, ſimilem illi quando dixit*; Rebelles fuiſtis DOMINO, Deut. 9. 7. *non* כַּעַס וָקֶצֶף *indignationem, & excandeſcentiam.*

QUARTA eſt quam R. Moſes bar Nachman adducit nomine R. Chananaelis, & ipſe amplexus eſt; *Peccaſſe illos, quando dicebant,* הֲמִן הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם מָיִם Num ex petra hac educemus vobis aquas? (ſibi ipſis hanc facultatem adſcribentes). *Dicendum ſcilicet ipſis fuiſſe*, Ex hac petra educet vobis DOMINUS aquas; *ſicut dicitur*; Quùm dederit DOMINUS vobis veſperi carnem ad edendum, Exod. 16. 8.

Verùm & hæc ſententia eſt infirma. *Jam enim antè expoſuimus, horum verborum hanc eſſe mentem*; An in noſtra poteſtate aut facultate eſt, ut vobis educamus aquas ex iſta petra! Utiq; certum

certum eſt, & conſtat, hoc eſſe nobis & noſtris viribus impoſſibile. *Ut ſic loquutio hæc ſit admirantis, ſicut tùm dicitur;* הֲרָצַחְתָּ An occidiſti, & etiam poſſediſti! 1. Reg. 21. 19. הֲנִגְלֹה נִגְלֵיתִי An revelando revelavi me! 1. Sam. 2. 27. *ad indicandum, non eſſe poſſibile, ut ipſi virtute & facultate ſuâ educant aquas, ſed Virtutis Divinæ hoc eſſe opus, & miraculoſum. Et Nachmanides ipſe poſtea hæc verba ita explicat.*

QUINTA eſt, Moſen peccaſſe, *quòd duabus vicibus Petram percuſſerit; debuiſſe enim ſemel tantùm eam percutere; hoc ſcilicet Deum voluiſſe dicere, quando juſſit eum baculum ſeu virgam ſumere.*

Huic ſententiæ obſtat, monente etiam Aben Eſrâ, *quòd Aharon ne ſemel quidem eam percuſſerit, & tamen punitus fuerit.*

SEXTA; Volunt alii, Moſen & Aharon peccaſſe, *quòd nullum Hymnum in laudem Dei cecinerint, cùm Aquæ è Petra egrederentur; Iſraëlitæ verò*, h. e. *populus hymnum compoſuerint. Ideò punitos fuiſſe Moſen & Aharonem, ut non unà cum Iſraëlitis ingrederentur in terram promiſſam. Dicunt hi ſcilicet; quod Numeror. cap. 21. v. 17. legitur;* Tunc cecinit Iſraël carmen hoc, Aſcende aſcende Putee, canite ei, *de hac Petra, & præſenti hiſtoria intelligi.*

At neque hæc ſententia fundamentum habet. *Nam plures profectiones ſeu manſiones interceſſerunt à Kadeſch, quod eſt in deſerto Tzin, usq; ad Beéroth, ubi illud factum eſt quod Numer. 21. legitur. E' Kadeſch enim profecti ſunt ad Hor montem: hinc in Oboth: ex Oboth in Ije Abarim: hinc ad torrentem Zéred: inde in Arnon; ex Arnon in Becrah, & ibi erat puteus ille, de quo Iſraëlitæ cecinerunt; non verò de illo, qui erat in Kadeſch.*

SEPTIMA eſt eorum, qui exiſtimant, ut Aben Eſra ſcribit, *Iſraëlitas petiiſſe, ut ex alia Petra ipſis aquam eliciat, quàm juſſus fuerat. Argumentum hujus rei deſumunt ex eo, quod Moſes dixit;* Num ex iſta Petra educemus vobis aquas? *Moſen enim religioni duxiſſe, juſſum Dei mutare de Petra, quam edixerat ipſi. Quia ergo aquas illis non eduxerit ex illa Petra, è qua illi petierant, illos punitos fuiſſe. Et hoc eſſe quod dicitur;* Et non crediḋiſtis, & non ſanctificaſtis &c.

Sed neque hæc expoſitio quadrat. *Repugnat enim ei, quod*

Scriptura dicit; Rebellaſtis ori meo. *Quodſi Moſes fecit, quod Deus ipſi præceperat, non rebellarunt ori ejus.*

OCTAVA, eſt Aben Eſræ, quæ huc redit; *Moſen Irâ ſuâ abrupiſſe & diſſolviſſe Conjunctionem quam cum Deo habebat, & per quam fecerat ſigna & prodigia. Hanc ſententiam collegit ex cæteris. Dicit enim, Moſen ex ira, ut Majemonides loquitur, peccaſſe, cùm non loqueretur ad petram, ſed eam percuteret, quæ prima fuit ſententia; & cùm ad ictum primum aquæ non exirent, coactum fuiſſe, ſc. ſecundâ vice, eam percutere, juxta ſententiam quintam.*

NONA, eſt ea quam affert Joſephus Albo in libro Ikkarim parte 4. cap. 22. *Peccaſſe illos, quòd non ex ſeipſis & ſponte edixerint Petræ, ut det aquas ſuas. Nam quando Propheta in Nomine Domini pronuntiat, ut res naturales immutentur, & effectus ſubſequitur, magnificatur & ſanctificatur Nomen Dei; ſicut olim Elias fecit, quando dixit*; Ut vivit DOMINUS, in cujus conſpectu ſto, ſi erit his annis ros aut pluvia, niſi ſecundum verbum meum, 1. Reg. 17. 1. *Et rurſum*; Si vir Dei ego ſum, deſcendat ignis de cœlo & conſumat te atque quinquaginta tuos. Tunc deſcendit ignis de cœlo, & conſumpſit eum & quinquaginta ejus: *Sic Joſua, quando dixit*; Sol in Gibeon ſubſiſte, Joſ. 10. 12.

Sed neque hoc rectum eſt: *nam ecce ut in Horeb, ubi etiam cum eo jurgati ſunt, nihil tale fecit Moſes, ſed Jehovah ei edixit, quid facere debeat: ſic hoc quoq; loco expreſſum Dei verbum habebat quid facere debeat.* ואיך יחשב לו אם כן לעון *Quomodo id itaque ei imputaretur pro peccato?*

DECIMA ſententia eſt cujuſdam ex recentioribus Scriptoribus, quæ huc redit; *Moſen prorſus non peccaſſe, & ſi quædam Scripturæ loca extent, quæ videantur docere illum peccaſſe, viciſſim eſſe alia, quæ docent, illum non propter peccatum ſuum punitum eſſe; veluti*; Iratus autem fuerat DOMINUS contra me propter vos, Deut. 3. 26. *Item*; Irritaverunt etiam eum juxta aquas Meriba, & malum fuit ipſi Moſi propter eos, Pſ. 106. 32. *Præterea Intellectum & ſanam rationem docere, quòd Vir perfectus, qualis fuit Moſes, non ita peccet. Abſit. Neceſſariò itaq; commodè exponenda & concilianda eſſe ea loca, quæ docent illum peccaſſe, prout facere decet in locis Scripturæ inter ſe pugnantibus. Dicendum proin eſſe; Quando Scriptura dicit*;

dicit; Prævaricati eſtis, Rebellaſtis, Non crediſtis, Non ſanctificaſtis, *id ſimile eſſe ei, quod in hiſtoria Achanis dicitur*; Et prævaricati ſunt filii Iſraël prævaricationem in anathemate, Joſ. 7. 1. *ubi prævaricatio illa attribuitur filiis Iſraël, de qua conſtat, quòd illi eam non commiſerint, ſed Achan ſolus: totam tamen gentem complectitur* על דרך העברה *per ſynecdochen generis pro ſpecie.* אין בכלל מה שבפרט *Neq; ſub genere omnes ſpecies & omnia ſingularia comprehendi; Sic hîc, cùm Iſraëlitæ peccaſſent & rebelles fuiſſent, comprehendi unà cum eis Moſen & Aharon, licet illi non peccârint. Scripturam dicere*; Iſtæ ſunt aquæ jurgii pro quibus jurgati ſunt filii Iſraël cum DOMINO; Num. 20. 13. *& hoc quod illi fecerunt, Moſi attribuere, quòd inter illos eſſet, quamvis ipſe non peccârit. Sic in hiſtoria Mannæ Deum dicere ad Moſen*; Quouſque renuetis cuſtodire præcepta mea & leges meas? Exod. 16. 28. *his verbis comprehendendo etiam Moſen & Aharónem, etiamſi illi tùm non peccârint.* כן דרך לשון לדבר *Sic nempe Scripturam loqui ſolére. Pœnam itaq; Moſi denuntiatam, & mortem ejus factam fuiſſe* בעון דורו *propter peccatum generationis ſæculi ſui, quòd illi non digni fuerint, qui introducerentur in terram promiſſam per manum ejus. Hac de cauſa dici*; Idcircò non introducetis populum in terram quam dedi eis; *non verò*; Non ingrediemini. *Pœnam enim hanc ſpectaſſe Iſraëlitas, non Moſen & Aharónem. Hoc etiam eſſe quod ibidem dicitur*; Et ſanctificavit ſeſe in illis; *juxta illud*; Terribilis es Deus è ſanctuariis tuis, Pſal. 68. 36. *Certum enim eſſe, quod ſi Iſraëlitæ ingreſſi eſſent in terram promiſſam per Moſen & Aharonem, non tantâ pigritiâ ipſos uſuros fuiſſe in occupanda & dividenda illâ, neq; relicturos fuiſſe hoſtes in ea. Pro hac ſententia confirmanda occurrere quædam in Talmudicis traditionibus, veluti quando in Tractatu de Sabbatho cap. 6. dicitur*; Dixerunt Angeli ſancti ad Deum benedictum; Quare mortem decreviſti ſuper Adamum primum? Reſpondit eis Deus; מצוה קלה præceptum leve præcepi ei, & non potuit illud ſervare. Dixerunt illi; Si res ita habeat, cùm Moſes & Aharon obſervarint totam Legem, quare ergo ſuper illos mortem decreviſti? Reſpondit eis; מקרה אחד לצדיק ולרשע Idem accidit juſto & impio. *His videntur docere, Moſen non peccaſſe, ſed perfectum fuiſſe ipſum, & perfectam fuiſſe ipſius Legem.*

Verùm neque hæc ſententia recta eſt; quia *repugnat dictis, quæ in*

quæ in hoc capite habentur de morte Aharonis; item in ſectione Pinchas, Numeror. 27. 14. Sic Deuteron. 32. v. 48. & ſeqq. exponit Scriptura, Moſen & Aharon non ingreſſuros eſſe in terram, eò quod peccaſſent in Aquis jurgii in Kadeſch, neq; hanc fuiſſe pœnam Iſraëlitarum, ſed ipſorũ.

Expoſitis ſic ſententiis aliorum, ſuam dein propriam ſententiam proponit, & ita exponit Abarbenel:

Mea ſententia eſt, Moſen & Aharónem punitos fuiſſe propter iniquitates ſuas; & Aharon quidem ob peccatum Vituli; Moſes, propter negotium Exploratorum terræ Canaan.

Aharon, inquam, ob vitulum; non quòd fuerit ex iis qui coluerunt vitulum, nec quòd Moſes particeps fuerit peccati Exploratorum. Abſit ab eis tanta impietas! Sed Aharon ideò, ut ſuo loco à me explicatum eſt, quòd non intentione rectâ feciſſet vitulum: quamvis enim ejus intentio fuiſſet detinére populum, & lentè eum circumducere, donec veniret Moſes, tamen ex eo conſequutum eſt quod conſequutum eſt. Quia itaq; populus à Deo accepit ſecundum peccata ſua, quibusdam eorũ plagâ ſublatis, aliis gladio occiſis, neq; venerunt in terram, quam Deus promiſit ſe daturum ipſis, & Aharon hujus rei fuit cauſa aliqua; ideò juſtitia Divina poſtulavit, ut quemadmodum Aharon cauſatus eſt, ut viri illi morerentur in deſerto, neq; in terram promiſſam ingrederentur; ut & ille ſimiliter in deſerto moriatur, neq; in terram illam ingrediatur. Quia autem Aharon non fuit ex cultoribus Vituli ſicut reliqui, ideò non punitus cum ipſis fuit, ſed longanimitate erga ipſum uſus fuit Deus. Hoc comprehenditur ſub eo quod Deus ad Moſen dixit; Nunc ergò vade, duc populum ad locum de quo loquutus ſum tibi, in die autem viſitationis tunc viſitabo in eis peccatum eorum, Exod. 32. 34. *Et verſ. ſequenti ad idem innuendum dicitur;* Percusſit ergo Dominus populum, eò quòd feciſſent vitulum quem fecerat Aharon; *quaſi diceret;* אהרן ענשו שמור לו לשעתו Aharoni reſervata eſt pœna ſua in ſuum tempus.

Quod ad Moſis Peccatum attinet, hoc fuit; Cùm Iſraëlitæ petiiſſent Exploratores mitti, nil niſi hoc petierunt; Ut explorent terram, & rem omnem ipſis referant, viam nempe per quam aſcendere debeant, & urbes ad quas ſint venturi, Deut. 1. 22. *Et cùm Deus præcepiſſet illos mittere, nil aliud dixit, quàm;* Mitte tibi viros qui explorent terram Canaan, quam ego daturus ſum filiis Iſraëlis, Num. 13.

Num. 13. v. 3. *Moſes autem cùm illos emitteret, de ſuo addidit, quæ nec Iſraëlitæ petierant, nec Deus mandaverat; nempe*, ut conſiderent etiam populum qui in eâ habitat, utrum fortis ſit an debilis, utrum paucus an multus, quales item ſint urbes in quibus habitent, utrum in caſtris, an in munitionibus! *Dubium equidem non eſt, quin hæc omnia Moſes addiderit intentione optimâ, quò videlicet Iſraëlitæ ſcirent, populum eſſe fortem, civitates magnas & munitas; idq; ut hinc agnoſcerent magnitudinem beneficii & miſericordiæ Divinæ, in expellendis illis ante faciem ipſorum, ſicut Moſes dixit in Deuteronomio;* Audi Iſraël, tu hodiè tranſiturus es Jordanem, ut ingrediaris ad poſſidendas gentes majores & robuſtiores te, & urbes magnas & munitas in cœlum, Populum magnum & excelſum, filios Anakim &c. Scito itaque hodiè, quòd DOMINUS Deus tuus eſt, qui tranſit ante te ſicut ignis conſumens, qui delebit eos, & idem humiliabit eos ante te, ac ita expelles eos &c. Deut. 9. 1. 2. 3. *& tamen ex hoc ſequutum eſt quod ſequutum eſt, ut dicentibus in reſponſione ſua ad iſtas quæſtiones Exploratoribus, populum eſſe fortem, & urbes munitas, liquefactum fuerit cor populi, & contra Deum & Moſen loquuti fuerint*, Numeror. 14. *qua de causâ durum hoc decretum in eum* (populum) *pronuntiatum fuit, quòd non ingreſſuri ſint terram, ſed univerſi in deſerto morituri. Quia ergo Moſes fuit cauſa triſtis hujus accidentis, idcircò juſtitia Divina poſtulavit, ut nec ipſe, qui cauſatus eſt ut ii qui in deſerto erant morerentur, & non ingrederentur terram promiſſam, veniret in eam. Nam* שגגת לכוד עולה זדון Error in doctrina imputatur pro ſuperbia (h. e. *pro peccato non ex errore, ſed ſuperbia commiſſo*): *& quia Iſraëlitæ hac in re peccarunt* במזיד *ſuperbè & præfractè, Moſes autem* בשוגג *per errorem*, ובכונה טובה & *intentione bonâ; idcircò pepercit Deus honori ejus, ut decreto contra populum lato eum non includeret, ſed longanimitate erga ipſum uteretur, ſicut erga Aharonem ob factum vitulum. Sic cùm in Kadeſch & deſerto Tzin Iſraëlitæ ob aquas murmuraſſent, & in verbis murmurationis ſuæ ſæpiùs iteraſſent, Moſen & Aharonem eſſe cauſam mortis populi in deſerto, & propter illos ſe non ingredi in terram promiſſam, ſicut ajunt;* Quare adduxiſtis congregationem Domini in deſertum hoc, ut illic moreremur nos & jumenta noſtra? *Moſe & Aharone contriſtatis cùm hæc audirent; cùmq; Deus præcepiſſet Moſi, ut*

ut ipſe & Aharon congregarent cœtum ad Petram, eam alloquerentur, & facerent opus illud quod ibi commemoratur, Moſes verò verba Dei transgrederetur, & ori ejus rebellaret (Deus enim præcepit ei, ut loqueretur ad Petram, Moſes autem eam percuſſit, & non loquutus eſt ad eam); idcircò viſum eſt Deo ambos punire; non propter peccatum percuſſionis petræ, ſed propter peccata ipſorum præcedentia; ita ut Aquæ Meribæ, & quæ ibi contigerunt, fuerint duntaxat אמצעי Medium *hujus rei*, לא סבה עצמו *non* Cauſa ipſa. *Sic accidit ipſis cum Deo, quod aliquando accidit homini cum filio ſuo dilecto, ut peccante filio conniveat, & occultet peccatum ejus honoris ſui causâ, poſtmodum autem ob levem aliquam cauſam graviter eum caſtiget*; Si interrogetur, *Quare tam ſeverè in eum animadvertat ob rem leviculam? reſpondebit; Non hujus rei causâ id facio, ſed propter delicta ejus priora diſtuli ei pœnas hucusq. Sic præſens pœna non denuntiata eſt Moſi & Aharoni propter aquas Meribah tantùm. Nam revera inflicta eſt propter id quod antea jam commiſerant: nunc verò demùm, ad tegendum peccatum, & parcendum honori eorum, ei irrogatur ipſis in Aquis Meribah, occaſione ejus quòd ibi rebellarunt verbis Dei, ſicut habetur in Prima ſententia, quæ optima & rectiſſima eſt inter eas quas adduxi.*

Objectiones & Exceptiones, quas contra illam movet Nachmanides: כי המטה לא יורה על ההכאה בהכרח אינן כלום *nullius ſunt momenti: Nam Virga quam aſſumere juſſus eſt, non neceſſariò infert percuſſionem*, (h. e. quòd juſſus eſt aſſumere Virgam, ex eo non ſequitur, illum ideò debuiſſe eam accipere, ut percuteret petram). *Quod vel inde probatur, quòd in monte Horeb, poſteaquam Deus ad Moſen dixiſſet*; Et virgam tuam, quâ percusſiſti rivum, accipe in manum tuam, & abi; *deinde in ſpecie addiderit*; Et percuties petram: *quia Acceptio virgæ fuit*, שבפניו יעשה הניסים *ut in facie ejus faceret* (Deus) *miracula; non ut finderet Petram, & aquas inde educeret* בכח הכאתו *virtute percuſſionis ſuæ*, אלא בדרך נס *ſed per miraculum. Sic dictum ei fuit ſtatim ab initio Muneris ipſius Prophetici*; Et virgam iſtam accipies in manum tuam, quâ facies Signa, Exod. 4. 17. q. d. *illum* באמצעותו *mediante eâ ſigna facturum, quæ Deus facere decreverit. Hinc in Plagâ Grandinis dicitur*; Et extendit Moſes Virgam ſuam verſus cœlum, & dedit DEUS tonitrua & gran-

& grandinem &c; & pluit DOMINUS grandinem ſuper terram Ægypti, Exod. 9. 23. *ut Grando ille nullo modo ortus fuerit ex percuſſione Moſis cũ Virga.* Eodem modo hîc quoq; ſe res habet.

Quod porrò excipit Nachmanides; Petram non habuiſſe Intellectum, nec capacem fuiſſe accipiendi mandati Divini de dandis aquis; *id nihil eſt.* כי הצווי יהו״ה אל נותן הצורות שיׁשפיע באותו חומר סלעיי צורת המים פתאום *Nam præceptum illud de dandis aquis dirigitur ad Datorem formarum* (Deum); *ut ille in materiam illam ſaxeam infundat ſubitò formam aquarum.*

Itaq; ex omnibus decem, quas adduxi, ſententiis nulla eſt יותר מתיישב כפי פסוקים *ſolidior & Textui magis conſentanea, quàm Prima; quamvis adhuc quædam dubia juxta eam maneant de Peccato Moſis, ejusq; Pœna. Ideò dixi, Aharonem & Moſen non mortuos eſſe propter id quod peccaverunt in Meribah, dum ſc. Moſes Petram percuſſit, non alloquutus eſt, ſed propter alias cauſas graves; Aharon videlicet propter fuſum vitulum, & Moſes propter negotium exploratorum. In illis hiſtoriis, ut honori ipſorum conſuleretur, non facta eſt mentio pœnæ illorum, ſed reſervata & rejecta ad hiſtoriam Aquarum jurgii. Sic in Phyſicis docetur, Cauſarum alias eſſe* מקדימות *προηγουμένας, alias* מגיעות *προκαταρκτικάς:* המקדימות הם הסבות עצמיות *προηγούμεναι ſunt veræ & eſſentiales cauſæ;* והמגיעות יציאו לפועל מה שמחייבות המקדימות *Procatarcticæ educunt in actum, quod προηγουμέναις cauſantur. Sic Aharonis pœnæ cauſa προηγουμένη fuit Factio Vituli; Pœnæ Moſis cauſa fuerunt Quæſtiones illæ quas Exploratoribus ex ſeipſo dedit: Aquæ Jurgii ſeu Meribah utriusq; pœnæ Cauſa fuerunt procatarctica. Nam cùm ad illam pœnam diſpoſiti eſſent propter peccata præcedentia, illam diſpoſitionem in actum eduxerunt aquæ Meribah, & ibi puniti fuerunt. Sic dicunt Sapientes noſtri de optimatibus filiorum Iſraël in Congregatione ad montem Sinaj;* חטאו ונתחייבו כליה והאריך להם הק״בה עד שנשרפו בתבערה Peccarunt, & rei facti ſunt conſumptionis, ſed diſtulit ipſis Deus pœnam, uſque dum conſumerentur in Tabhérah, Numer. 11. v. 1. 2. 3.

De Veritate hujus meæ ſententiæ docent ſequentia duodecim fundamenta.

1. *Quia talis & tanta pœna non poterat infligi duobus principibus Exercituum Iſraëlis, niſi magnam aliquam ob cauſam; nequaquam autem ob tam levem, qualis fuit ob Aquas Meribah ſeu jurgii.*

2. *Quia ſicut peccatum Aharonis fuit prius;* Fuſio ſc. Vituli: *ſic quoq; mors ipſi primò inflicta fuit; Moſes poſt ipſum fuit mortuus, ſicut ablegatio Exploratorum ſequuta eſt fuſionem Vituli.*

3. *Quia pœna hac, ut morerentur in deſerto, & non ingrederentur in Terram promiſſam,* ה׳ה מדה כנגד מדה *ex lege Talionis ipſis debebatur. Ipſi in cauſa fuerunt, ut populus moreretur in deſerto: æquum igitur erat, ut & ipſi in eo morerentur.*

4. *Quia hanc ob cauſam denuntiatio iſta mortis conjunctim facta eſt Moſi & Aharoni; quamvis nulla tum fuerit cauſa, cur Aharon cum Moſe conjungatur. Nam Aharon nec loquutus erat ad Petram, neq; percuſſit eam; accerſitus autem illuc fuit, ut ambo ſimul mortis ſententiam acciperent. Cùm enim Moſes percuſſiſſet Petram in Horeb, nihil negotii in illa re fuit Aharoni cum ipſo.*

5. *Quia hujus rei causâ Moſes & Aharon nec orarunt, ut dura hac in eos lata ſententia mortis revocetur, neq; ſe excuſarunt vel ob percuſſionem petræ, vel ob verba quædam incondita à ſe prolata. Sciebant nempe, propter peccata ſua præcedentia hanc ſententiam in ipſos latã eſſe.*

6. *Quia ideò dicit;* Et iratus fuit DOMINUS etiam in me propter vos, Deut. 1. 37. Et iratus fuit DOMINUS in me propter verba veſtra, Deut. 4. 21. *Si peccatum Moſis fuiſſet Percuſſio petræ, utiq; non ſic dixiſſet: nam ſic iratus in ipſum fuiſſet propter id quod vel dixiſſet, vel feciſſet, non propter ipſos. Hinc nihil tale dicitur de Aharone, quia ille peculiariter peccavit in faciendo vitulo, quamvis intentio ejus eſſet bona, non mala.*

7. *Quia Moſes hujus rei nullam mentionem facit in Deuteronomio; eò ſc. quòd eſſet peccatum* כפי הנראה *κατὰ δόξαν tantùm & apparenter,* לא כפי האמת *non ſecundum veritatem. Ideò meminit ibi peccatorum populi & murmurationum ipſius, in Tabera, Maſſa, Sepulchris concupiſcentiæ; ne gry autem de Aquis Meriba.*

8. *Evidens hujus rei demonſtratio ex eo habetur, quòd Pœnã Moſis, & ſententiæ in ipſum decretæ, mentio fiat in Pœnâ Exploratorum, ſicut dicitur* Deuter. 1. 37. Atque iratus fuit etiam DOMINUS in me; *Poſteaquàm ſcilicet dixiſſet v.* 34. 35. 36. Iratusque eſt & juravit, dicendo, Non videbit quiſquam ex hominibus illis, de generatione mala hac, terram illam bonam quam juravi me daturum Patribus veſtris, præter Calebum filium Jephynne &c.

ſubjun-

ſubjungit; Atque etiam in me iratus eſt, & *quæ ſequuntur ibi usq; ad v.* 40. *Quia itaq; in referenda pœna Exploratorum, mentio fit quoq; pœnæ Moſis, nullum dubium eſt, quin illa etiam eò pertineat, & inde derivetur. Moſes Nachmanides hoc dubium animadvertens, ſcripſit, commemorari illic pœnam Moſis, ut conjunctim recenſeantur omnes illi qui non potuerunt ingredi in terram; licet id factum ſit diverſas ob cauſas. Sed non ita eſt: nam juxta hæc ejus verba etiam mentio facienda fuiſſet mortis Aharonis & pœnæ ejus. Et quare in referenda ſententia in Exploratores lata inſeruiſſet ab eâ alienа? Mors Aharonis invenitur Deuter.* 9. *ubi agitur de Vitulo; quia ille fuit cauſa mortis ejus, ſicut ibi exponam, Deo favente. Et hac de cauſa non uno eodemq; loco commemoratur mors & pœna utriusq;, ſicuti geſta in Aquis Meriba ſimul recenſentur; ſed in hiſtoria Exploratorum (quæ Moſi primò deſcribenda fuit ob cauſam ſuo loco explicatam) recenſetur peccatum & pœna Moſis, quia illa ſequuta eſt ex negotio Exploratorum: in hiſtoria autem Vituli commemoratur mors Aharonis, quia illa fuit propter vitulum.*

9. *Quia ideò dicitur de Moſe & Aharone*; Et congregare ad Patres tuos: *Item*; Et collectus eſt ad Patres ſuos, Deut. 32. 50. *Per* Patres *enim* ejus *intelligit eos qui mortui ſunt in deſerto.*

10. *Quia Aharon punitus fuit, quamvis non particeps fuerit in aquis Meribah eorum quæ Moſi pro peccato imputantur, ut puta percuſſionis petræ, vel ejus quod dixit,* Audite nunc ô rebelles, vel aliorum, *quæ in ſuprà adductis ſententiis ſunt allata; ſed involutus, & particeps factus fuit pœnæ hujus propter peccata præcedentia.*

11. *Quia Deus, cùm ſententiam decretoriam tuliſſet contra generationem deſerti, quòd non ingreſſuri ſint in terram; neminem excepit niſi Joſuam & Calebum. Moſen & Aharonem non excepit, quia decreverat, neq; illos ingreſſuros. Eleaſar non comprehenſus fuit, quia fratres ejus, Nadab & Abihu, jam erant mortui. Quod ſi ergò Aharon & Eleaſar quoque morte mulctati fuiſſent, Sacerdotium totum ſublatum fuiſſet. De Phineas notum eſt, illum tempore decreti hujus pronuntiati nondum fuiſſe* 20. *annorum.*

12. *Facit huc quod David ait Pſal.*106.32. Irritaverunt etiam eum juxta aquas Meribah & malum fuit ipſi Moſi propter eos. *Non dicit quòd Moſes hîc peccârit; ſed quod Deus* malè ipſi fecerit propter illos, qui irritaverant Spiritum ejus; *Iſraëlitas nempe.*

Non etiam meminit Aharonis, quia ille peculiariter peccavit circa vitulum, licet bonâ intentione.

13. *Deniq; facit huc, quod in Talmud legitur, tractatu Sótah cap. 1. ubi R. Simlaj quærens;* Cur Moſes deſiderârit ingredi in terram illam? *adducit locum ex Eſa. 53.* Idcircò partem ei dabo cum multis. *Item;* Et cum prævaricatoribus numeratus eſt; *cumq; explicat de Moſe, quòd cum mortuis in deſerto connumeratus fuerit, h. e. propter eandem cauſam, propter quam illi mortui fuerunt: niſi quòd illi per ſuperbiam, ipſe ex errore & infirmitate peccârit.*

Et ſic ſe habet ſententia Abarbenelis, quam poſthæc ulterius ex Textu ipſo deducit,& tandem etiam per præoccupationem objectioni adhuc uni occurrit: *Neq; eſt,* inquit, *quod quis dicat;* Quare Deus illos non punivit ſtatim eo tempore quo peccaverunt, & veram cauſam pœnæ ipſorum clarè aperuit, ſed aquis Meribæ eam adſcripſit? *Nam Rabbini noſtri dicunt;* מַאֲרִיךְ אַפֵּיה וְגָבֵי דִילֵיה Longanimitate utitur Deus, ſed tandem exigit debitum ſuum, *& pœnas ſumit à peccatoribus. Scriptura quidem apertè nominat peccatum Nadab & Abihu, cùm offerrent Ignem alienum coram Domino; hoc tamen non obſtante Rabbini noſtri dixerunt, eos non propter illud, ſed propter alia peccata mortuos eſſe. Quidam enim dixerunt, illos ebrios fuiſſe, cùm ingrederentur in Sanctuarium; Alii alia dixerunt. Mens verò illorum in his fuit,* שהעלימה התורה סבת מיתתם האמתית ושתלה הענין בסבה אחרת *quòd Scriptura occultârit cauſam veram mortis illorum, & cauſa alii eam attribuerit. Quod ſi hoc fecit erga Sacerdotes Domini, quanto magis in negotio Moſis & Aharonis?*

Qui plura de his volet, conſulat R. Abraham Aben Eſram, R. Bechaj, R. Moſen bar Nachman, Abraham Seba in Tzerór hammór, & inprimis etiam R. Iſaac Arámah, qui in Akédas Jizchak prolixus valdè eſt in quæſtionis hujus diſcuſſione: Item R. Gedaljam in libro *Schálſchéleth hakkabálah.*

III. *Quis ſit Senſus ejus, quod v. 13. dicitur;* וַיִּקָּדֵשׁ בָּם Et ſanctificavit-ſe (Deus) in eis?

Quid hîc *Sanctificare?* De quibus intelligendum, *In eis*, an de Iſraëlitis? an de Moſe & Aharone? an de Aquis? Videamus hîc quoque Hebræorum Expoſitiones.

R. Sa-

R. Salomon; *Quia mortui ſunt Moſes & Aharon propter aquas Meribah:* שכשה'קבה עושה דין במקודשיו הוא ירואי ומתקדש על הבריות *Nam quando Deus facit judicium in Sanctis ſuis, timetur & ſanctificatur ab hominibus, ſicut dicitur;* Terribilis es Deus è ſanctuariis tuis, Pſal. 68. 36. *Item;* In propinquis meis ſanctificabor, Lev. 10. 3.

Aben Eſra; *Et ſanctificatus eſt in eis, ſc. Moſe & Aharone, juxta illud;* In propinquis meis ſanctificabo me.

R. Levi ben Gerſon; Et ſanctificatus eſt in eis (ſc. aquis Meribah) *quia ad illas ſententiam mortis tulit ſuper Moſen & Aharonem, juxta illud;* In propinquis meis ſanctificabor; *Vel referri poteſt Relativum* בָּם In eis, *ad Moſen & Aharonem, quorum in præcedenti verſu mentionem fecit,* עם היות ריב ישראל ומיעוט אמונה בשם □ ית' סבה לזה: *quamvis jurgatio Iſraëlis & ὀλιγοπιστία in Deum hujus rei cauſa eſſet. Puniti enim fuerunt hanc ob rem, ut ipſis ſubtraherentur Moſes & Aharon, ne hæreditas terræ promiſſæ ipſis contingeret modo perfecto.*

R. Moſi Nachmanidi non placet ut ad Moſen & Aharónem hoc referatur, idque ob has rationes: primò; כי עדין לא מתו משה ואהרן ואיננו מתפרסם לבריות שימותו בחטא הזה שיתירא הקב'ה על ידי כך כאשר היה בנדב ואביהוא ופרץ ועזא: *quia tunc nondum mortui erant Moſes & Aharon, neq; etiam notum adhuc erat publicè quòd morituri eſſent propter hoc peccatum, ut Deus per hoc timeri & ſanctificari potuiſſet, ſicut ob mortem Nadab, Abihu, Perez, & Uza:* ſecundò; *quia Scriptura dicit;* Iſtæ ſunt aquæ jurgii pro quibus jurgati ſunt filii Iſraëlis cum DOMINO, & ſanctificavit ſe in illis: *hinc enim colligitur, illum in Litigantibus ſeu jurgantibus ſanctificatum fuiſſe, juxta illud;* In propinquis meis ſanctificabor, Levit. 10. 3. *Et juxta illorum* (R. Salom. & Aben Eſræ) *ſententiam potiùs dicendum fuiſſet;* ויכבד על פניהם □ Et glorificatus fuit in facie ipſorum. *Mibi itaq; ita videtur: primum factum ſeu primam hiſtoriam geſtam eſſe in oculis ſeniorum Iſraëlis tantùm, ſicut ibi exponitur; In hac verò poſteriore hiſtoria dicitur;* Et congregarunt Moſes & Aharon totam congregationem filiorum Iſraël. *Hac de cauſa dicit Scriptura, quòd iſta* Aquæ Meribah, *ad quas decretum hoc de morte Moſis & Aharonis factum eſt,* ſint illæ Aquæ Meribah ſeu jurgationis pro quibus filii Iſraëlis litigarunt cum Deo; & ipſe ſe in eis ſanctifi-

Digitized by Google

ſanctificavit in oculis omnium; *juxta id nempe quod alibi legitur*; Et reducam eos è populis, & congregabo eos è terris inimicorum ſuorum, & ſanctificabo me in eis in oculis plurimarum gentium, Ezech. 39.27. *In prima, Jurgatio fuit ipſis cum Moſe, ſicut dicitur*; Et jurgatus eſt populus cum Moſe &c. Adhuc paululum, & lapidabunt me; *& tentarunt Deum, dicendo*, An eſt Deus in medio noſtri annon? Hic in Kadeſch *jurgati ſunt cum Deo, & non tentarunt ipſum, unde locus hîc vocatus fuit* מְרִיבָה Jurgatio; *ſicut dicitur*, Hæ ſunt aquæ Jurgationis &c. *in quibus ſc. vel ad quas hoc decretum eſt editum; non priores, in quibus tentarunt Deum, & ſanctificatus fuit Deus tantùm in oculis ſeniorum Iſraëlis &c.* Hanc Nachmanidis ſententiam refutat Iſaac Arámah in Akédas Jizchak fol. 222. col. 3. 4.

R. Bechaj quoque exponit de Moſe & Aharone; *Ex Proprietatibus*, inquit, *Dei eſt ut Talionis jure utatur. Illi in cauſa fuerunt, ut Deus non ſanctificatus fuerit. Idcircò ſanctificatum fuit in illis Nomen Dei, juxta illud*; In propinquis meis ſanctificabor, Levit. 10.3. &c.

Jonathan Paraphraſtes Chaldæus; *Hæ ſunt Aquæ jurgii, pro quibus jurgati ſunt filii Iſraël coram* DOMINO, עַל עֵיסַק בֵּירָא דְאִתְגְּנִיזַת *propter negotium putei qui abſconditus fuit*, וְאִתְקַדַּשׁ בְּהוֹן בְּמשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּד אִתְיְהִיבַת לְהוֹם *& ſanctificatus fuit in eis, in Moſe inquam & Aharone, cùm reſtitutus fuit eis.*

Chaskuni: Et ſanctificatus fuit in eis) במים שהוציא מן הסלע *nempe in Aquis quas eduxit è Petra*, על כן נקרא שם המקום ההוא קדש *ideò vocatum fuit nomen loci illius* Kadeſch, *à Sanctificatione.*

IV. *Quæ ſit ratio differentiarum, quæ occurrunt inter utramq; hiſtoriam, tùm circa Petram ipſam, tùm circa modum ac circumſtantias aquæ elicitæ?*

Suprà vidimus, Apertionem hujus Putei in Kadeſch, fuiſſe prioris beneficii in Raphídim, ſingulari Dei judicio tum ad tempus intercepti & ſubtracti, continuationem; & tamen in eo quod hac vice factum, magna eſt differentia ab eo quod factum propè Raphídim in monte Horeb, veluti; *Petra in monte Horeb percuſſa vocatur* צור Tzur, *hac vocatur* סֶלַע Sela: *Ibi* miraculum patraturus Moſes, *jubetur ipſe ſecum ſumere aliquot è ſe-*

nioribus,

nioribus Iſraëlis, hîc, *jubetur Moſes & Aharon congregare totum cætum filiorum Iſraëlis ad Petram:* Illic *jubetur Moſes Petram percutere*; hîc, *jubetur Moſes & Aharon Petram alloqui*; Illic Petra *ſemel tantùm fuit percuſſa*; *hîc bis*; Illic dicitur, *aquas egreſſuras è Petra, ut bibat Populus tantùm*; hîc dicitur; *Educes illis aquam è Petra, & potum dabis cætui ac jumentis eorum:* Et *egreſſa ſunt aquæ multa, & bibit congregatio ac jumenta eorum.* Ille locus, Rephidim ſc. fuit nominatus *Maſſa* & *Meribah* Tentatio & jurgatio; hîc, מֵי מְרִיבָה *Aquæ jurgationis*, & alia.

Abarbenel exiſtimat, ſingula hæc non carere ſuâ ratione, quas inveſtigare & elicere conatur. Audiamus ergo, quæ illius de his ſint meditationes.

Cùm, inquit, *Iſraëlitis aquas petentibus in Horeb, Moſes petram percuſiſſet, & aquæ effluxiſſent, quia tùm primâ vice hoc miraculum ipſis factum fuit, neq; adhuc vel Legem acceperant, vel Majeſtas Divina inter ipſos habitavit* (tabernaculo ſc. nondum exſtructo); *dixit Deus ad Moſen*, Tranſi ante populum, & ſume tecum quoſdam de ſenioribus populi; *qui ſc. ſint teſtes rei, & videant tremendum Dei opus.* Et *cùm Moſes objiceret*; Quomodo Aquæ egreſſuræ ſint è rupe? *reſpondit ei Deus*; Ecce Ego ſtabo illic ſuper Petram in Horeb; *ad ſignificandum, Miraculum hoc futurum* בדרך נס וכח אלהי *miraculosè & per Omnipotentiam Divinam*; *neceſſè habuit addere*, Et percuties petram illam; לפי שעדין לא היה הטבע משועבד כל כך לצרכי ישראל ומעשה האותות *quia tùm Natura nondum fuit ita ſubdita neceſſitatibus Iſraëlitarum parendi, & ad ſigna ac prodigia. Quia verò tùm inter Iſraëlitas duo genera hominum erant, è quibus* alii *petebant aquam pro neceſſitate ſua, & hac unica de causâ jurgabantur*; alii *nihil aliud petitione & jurgatione ſuâ agebant, quàm ut tentarent Deum, an* ſc. DOMINUS *eſſet inter ipſos necne! idcircò locum hunc vocavit* Maſſa & Meriba, Tentationem & Jurgationem; *reſpectu duorum horum generum hominum*; *eorum, inquam, qui vel ſimpliciter neceſſitate preſſi id faciebant, vel petulanter Deum tentabant, dubitantes, an providentia Dei ſit inter ipſos, quæ faceret ſigna ac prodigia.*

Itaq; hinc exiſtimavit poſtea Moſes in Kadeſch, eodem modo Petram ſibi illic percutiendam, prout fecerat in Horeb. Sed erravit. Nam primâ vice illis circumſtantiis, Seniorum videlicet ſeu teſtium aſſumptio-

ne, & Percuſſione Petræ, opus fuit, ob cauſas dictas: ſed in Kadeſch, quod ſub finem 40. *annorum contigit, poſteaquam jam accepiſſent Legem, & Majeſtas Divina inter ipſos habitavit; quinimò* GLORIA DOMINI *continuò ſuper ipſis apparuit; neq; neceſſe fuit illuc Seniores educere, neq; Petram percutere.* Et *quia hîc non tentârunt Deum, ideò non vocatus fuit hîc locus* Maſſa, Tentatio, *ut prior, ſed* Meribah *tantùm, hoc eſt,* Jurgatio, *quòd ob neceſſitatem aquarum ibi jurgati eſſent. Itaq; quia hîc non neceſſarium fuit Petram percutere, præcepit Deus,* ut loquerentur tantùm ad Petram; *nam ad ſolum verbum Moſis* Petram daturam aquas ſuas; *quas ſcilicet Deus potentiâ ſuâ è petra ſit daturus populo ſuo.* Et *hæ ſunt rationes præcipuarum differentiarum inter utramq; hiſtoriam.* Hactenus Abarbenel. Ἐπίκρισιν eorum Lectori permittimus.

CAPUT VI.

Quis & qualis fuerit Puteus, de quo in libro Numer. Cap. XXI. v. 16. 17. 18. An idem cum præcedenti, vel ab eo diverſus?

IN libro Numeror. cap. 21. ubi de quibuſdam profectionibus & caſtrametationibus Iſraëlitarum in deſerto agitur, verſ. 16. 17. 18. ſequentia leguntur:
וּמִשָּׁם בְּאֵרָה הִוא הַבְּאֵר אֲשֶׁר אָמַר יְיָ' לְמֹשֶׁה אֱסֹף אֶת־הָעָם וְאֶתְּנָה
לָהֶם מָיִם׃ אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת עֲלִי בְאֵר עֱנוּ־לָהּ׃
בְּאֵר חֲפָרוּהָ שָׂרִים כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בִּמְחֹקֵק בְּמִשְׁעֲנֹתָם וּמִמִּדְבָּר
מַתָּנָה׃ *Et inde Beer, is eſt puteus de quo dixit* DOMINUS *Moſi, Congrega populum, & dabo illis aquam: Tunc cecinit Iſraël Canticum hoc; Aſcende putee, canite ei; Putee quem foderunt Principes populi cum Legiſlatore ſcipionibus ſuis: & è deſerto in Mattanah.*

Quis

Quis & qualis hic Puteus fuerit? An idem cum præcedenti, vel eo qui ipſis datus fuit in Horeb? An alius & diverſus ab eo? non ita liquidum, & anxiè ab Hebræis inquiritur. Variæ de illo ſententiæ. Veteres ferè ad Allegorias deflectunt, quos nonnulli ex recentioribus ſequuntur: alii literali verborum ſenſui arctiùs inhærent. Ex utrisque ſunt, qui eundem illum faciunt cum præcedentibus, ſunt qui ab eo diverſum.

Cauſa dubitandi; quòd iſta verba à præcedentibus dependeant, quo verò ſenſu, non ita certum. Quod verſu 16. dicitur, וּמִשָּׁם בְּאֵרָה id quidam intelligunt de Iſraëlitis proficiſcentibus ex præcedenti manſione in locum nominatum Beéra; alii בְּאֵרָה appellativè ſumunt & ad puteum ſeu fontem aquarum ipſum referunt, hoc ſenſu; *Et inde puteus* (ſc. deſcendebat); *puteus ſc. ille de quo dixit Moſes* &c. indicium ſc. faciens inſignis Liberationis, ipſis ignaris præſtitæ ad torrentem ſeu vadum Arnon; inimicis ipſorum, qui inſidias illis ibi ſtruebant, & internecionem moliebantur, miraculosè proſtratis & deletis. Quæ miracula ex præcedentibus verſibus eruunt, qui valdè ſunt conciſi, obſcuri, & verba quædam ambigua habent, quæ vel propriè vel appellativè poſſunt accipi.

Hi poſteriores Puteum intelligunt eundem, qui ipſis prius in Rephídim, & in Kadeſch, aquam ſuppeditavit.

Horum miraculorum verbo meminit Onkelos verſum 15. ita reddens; על כן יתאמר בספרא קרבין דעבד יי׳ על ימא דסוף וגבורן דעל נחלי ארנון *Idcircò dicitur in libro; Bella quæ fecit Dominus ad mare Suph, & Potentias quas fecit ad torrentes Arnon.*

Prolixiùs Jonathan Uziélides ibidem v. 15. על כן יתאמר בספר אורייתא דתמן כתיבין קרביא דיי׳ את והב דהוון בעלעולא דסגירותא טרידין בסוף משריתא הינון בסרו ית ישראל דאדום ומואב איטמרו ביני טווריא למיכמן ולשיצאה עמא בית ישראל ומארי עלמא רמז לטווריא וקריבו דין לדין ומיתו ואדמהון הוה נגיד בנחלא סביב לארנון: *Idcircò dicitur in libro Legis, ubi ſcripta ſunt Bella Domini; Et & Hef* (duo nomina propria virorum) *qui Lepræ cauſâ fuerant ejecti in extremitatem caſtrorum, illi nuntiarunt Iſraëlitis, quòd Edomæi & Moabitæ in inſidiis inter montes ſint abſconditi, ad exſcindendum populum Iſraëlis: Dominus autem mundi nutu ſignum dedit montibus, & conjuncti fuerunt in-*

vicem, mortuiq; ſunt (qui inter eos latebant, oppreſſi à montibus), *& ſanguis ipſorum defluxit in torrentem propè Annon:* v.16. ושפכות נחליא דאדמהון הוה נגיד עד מותבות לחיית ברם איהי אשתזיבת מן דין גמירא על דלא הות בעיטתהון והא היא לתחום מואב : v.17. ומתמן אתיהיבת להון בירא חייא בירא דאמר יי׳ למשה כנוש ית עמא ואתן להון מוי:
Et effuſio ſeu profluvium torrentum ſanguinis ipſorum manavit uſq; ad habitacula Lechajath (nomen loci pro Hebræo עָר); *quæ tamen immunis fuit ab iſta ſtrage eò quòd non interfuiſſet conſilio ipſorum: ſita autem erat in confiniis Moabitarum: Et inde datus* (h. e. redditus) *ipſis fuit Puteus aquarum vivarum, puteus inquam, de quo Moſes dixerat; Congrega populum, & dabo ipſis aquas.*

Lucem hæc accipiunt ex iis quæ leguntur in Talmud Beráchoth cap. 4. fol. 54. col. 1. ad v. 15. את והב שני מצורעים היו דהוו מהלכין בסוף מחנה ישראל. כי הוו קא חלפי ישראל אתו אמוראי עבדי להון נקירתא ויתבי בהון אמרי. כי חלפי ישראל הכא נקטלינון ולא הוו ידעי דארון הוה מסגי קמייהו דישראל והוה ממיך להו טורי מקמייהו כיון דאתא ארון אדבקו טורי בהדי הדדי וקטלינון ונחת דמייהו לנחלי ארנון כי אתו את והב חזו דמא דקא נפיק מבינ׳ טורי אתו ואמרי להו לישראל ואמרו שירה היינו דכתיב ואשד הנחלים אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול מואב: h. e. Et & Hef *duo leproſi fuerunt, qui ambulabant in extremitate caſtrorum. Cùm tranſituri eſſent Iſraëlitæ, veniebant Emorræi, & faciebant ſibi cavernas, & habitabant in eis, dicentes; Quando hìc tranſituri ſunt Iſraëlitæ, occidemus eos; Ignorantes nempe, quòd Arca Domini proficiſceretur ante Iſraëlitas, & depreſſura eſſet montes ante illos* (ut vallis complanetur). *Adventante Arcâ conjuncti fuerunt montes inter ſe invicem, & oppreſſerunt ac occiderunt eos, ſanguine ipſorum defluente in torrentes Arnon. Cùm* Et & Hef *viderent ſanguinem emanantem è montibus, abierunt & indicarunt illud Iſraëlitis, qui ſtatim Canticum dixerunt. Hoc ſcilicet eſt quod ſcriptum eſt;* Et effuſio torrentium declinavit ad habitacula Ar, quæ eſt in confinio Moabitarum (*ſic ex mente illorum vertendus verſus 16.*). Gloſſa R. Salomonis; מַעְבְּרוֹת נַחֲלֵי אַרְנוֹן Vada torrentium Arnonis *fuit vallis profunda inter duos montes altiſſimos, per quam vallem Iſraëlitis tranſeundum fuit: & ad latera horum montium fecerunt Emorræi ſpeluncas, in quibus ſeſe abdiderunt.*

Porrò verſum 18. ita transfert Jonathan; *Ecce tunc cecinit Iſraël*

Iſraël canticum hoc, בִּזְמַן דְּאִתְכַּסִּיַּת וְהַדְרַת בֵּירָא [illegible]יְהִיבַת לְהוֹם בִּזְכוּתָא דְמִרְיָם *eo tempore quo occultus, & poſtea reſtitutus fuit puteus, qui ipſis datus erat propter meritum & pietatem Mariæ* &c.

Author Targum Hieroſolymitani in eundem ferè ſenſum, niſi quòd duos illos leproſos prætereat: *Idcircò dicitur in libro Legis qui aſſimilatur libro Bellorum; Ut Signa & virtutes fecit Dominus populo ſuo, filiis Iſraëlis, cùm ad mare Suph ſtarent: ſic fecit cum eis, quando tranſibant torrentes Arnonis: Cùm enim tranſirent filii Iſraëlis torrentes vel flumina Arnonis, abſconderunt ſe Emorrhai in ſpeluncis quas habebant in vel juxta torrentes, dicentes; Quando tranſituri ſunt filii Iſraël, nos egrediemur ipſis obviam, & occidemus eos. Sed Dominus totius mundi,* DEUS *qui novit cogitationes cordium, & cui nota ſunt ea quæ ſunt in renibus, ſignum dedit montibus, ut ſtatim capita ſeu cacumina ſua conjungerent inter ſe invicem, & capita heroum illorum contererent, atq; torrentes à ſanguine interfectorum emanarent; Iſraëlitis ſuper capitibus montium incedentibus. Qui iſtorum ſignorum ac virtutum, quas Dominus cum illis fecerat in torrentibus Arnonis, prorſus ignari erant* &c.

Fuſiùs & exactiùs deſcribuntur iſta in Medráſchim ſeu myſticis & Allegoricis Commentatoribus, Bemidbar rabba ſect. חקת, fol. 275. col. 3. Tanchumah mihi fol. 78. col. 2. 3. Jalkut fol. 240. col. 4. hoc pacto: השירה הזאת נאמרה בסוף מ׳ שנה והבאר נתנה להם מתחלת ארבעים ומה ראה ליכתב כאן *Canticum hoc dictum fuit ſub finem quadraginta annorum, & Puteus illis datus fuit in principio illorum, quare ergò hîc demum ſcriptum eſt?* הענין הזה נדרש למעלה הימנו על כן יאמר בספר מלחמות ה׳ את והב וכו׳ ℞. *Senſus horum verborum dependet à præcedentibus, quando dicitur v.* 14. Idcircò dicitur in libro Bellorum Domini; את והב &c. *Indicatur enim his verbis,* שעשה להם הב״ה אותות ונסים בנחלי ארנון כנסים שעשה להם בים סוף *quòd Deus ipſis fecerit ſigna & miracula in torrentibus Arnonis ſimilia illis quæ fecit ipſis ad mare Supb, h. e. algoſum.* ומה הם נסים של נחלי ארנון *Et quænam ergo ſunt illa miracula, quæ fecit in torrentibus Arnonis? Torrens fuit profundus & brevis, & montes* (duo, ut in ſuperiori loco Talmudico fuit) *juxta eum erant* סמוכין זה לזה *propinqui ſibi invicem, adeò ut ſi quis ſtaret in monte hoc, poſſet loqui cum ſocio ſuo in monte altero: porrò via deſcendebat in ipſum torrentem, & aſcende-*

bat (ſc. verſus terram Canaan), *adeò ut Iſraëlitis per medium torrentem tranſeundum fuerit. Itaq; congregabantur illic* (ex Emorræis) *populus innumerus quorum aliqui collocati fuerunt in ipſo torrente, ſeu juxta torrentem in monte qui plenus erat ſpeluncis; mons alter, qui ex adverſo erat, plenus erat petris, qui protuberabant inſtar mammarum, ſicut dicitur* וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים Numer. 21. 15. *Populi itaq; illi ingreſſi in ſpeluncas dicebant; Quando Iſraëlitæ deſcendent in torrentem, hi qui ſunt in torrente infrà, & nos qui in ſpeluncis ſuprà, aggrediemur eos, & occidemus omnes. Sed cùm Iſraëlitæ ad eum locum perveniſſent,* לא הצריכן למטה מן הנחל *fecit Deus ut non neceſſe haberent deſcendere ad torrentem, ſed ſignum dedit montibus, & ingreſſa ſunt ubera ſeu ſcopuli montis hujus in foramina & ſpeluncas montis alterius, & ſic omnes mortui fuerunt* (qui in ſpeluncis illis erant): *dein conjunxerunt montes illi duo capita ſua ut non amplius dignoſci poſſet, vel differentia inter illos obſervari, qui nam hîc vel ille eſſet, & ex iis via trita & plana fieret. Torrens autem ille diſtinguebat inter terminos terræ Iſraëlis, & terminos terræ Moab, ſicut dicitur;* Quia Arnon eſt terminus Moab, inter Moab & Emorræum, Numer. 21. 13. *Mons ille qui fuit in terra Moab, & in quo ſpeluncæ fuerunt, non movit ſe* (quando conjuncti fuerunt); *ſed Mons qui fuit è parte terræ Iſraëlis movit ſe, in quo ſcilicet fuerunt Petræ inſtar mammarum, & conjunxit ſe cum monte oppoſito. Quare autem movit ſe? quia fuit de terra Iſraëlis; ad inſtar ſc. ancillæ, quæ filium heri ſui venientem videns, ſubitò ſaltu prævenit & excipit eum. Petræ itaq;* (montis hujus) *ingreſſæ in ſpeluncas* (montis alterius) *contriverunt omnes illos heroes ſtrenuos, qui in illis occultati erant: Puteus deſcendit in torrentem* (in quo altera pars Emorrhæorum erat) *& invaleſcebat, & ſic omnes perierunt, ſicut olim mare perdidit Aegyptios, unde Et Vaheſ maris rubri, confertur cum torrentibus Arnon. Iſraëlitæ, qui ſuper illis montibus tranſibant, nihil de his prodigiis & virtutibus Dei ſciebant. Dixit itaq; Deus; Notum faciam filiis meis, quantum populum perdiderim propter ipſos: Itaq; fecit ut deſcenderet puteus in illas ſpeluncas, & ſecum duceret calvarias, brachia, pedes &c. ſine numero: Iſraëlitæ, cùm quærerent puteum, viderunt eum lucentem inſtar lunæ in torrente, & plenum membris humanis. Unde verò habetur, quòd Puteus ipſis hæc nota fecerit? ex eo quod dicitur;* וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים וּמִשָּׁם בְּאֵרָה Et effuſio torrentium &c. & inde Puteus;

Puteus; Num. 21. 15. 16. *Quomodo* inde *dicitur fuiſſe* Puteus? *annon à principio 40. annorum comitatus eſt ipſos? Ita eſt: ſed hac vice deſcendit* לפרסם את הניסים *ad publicanda & nota facienda miracula illa. Iſraëlitæ ergo ſtantes ad torrentes, dicebant ad Puteum;* Aſcende putee, Accinite ei &c. *Et cecinerunt ſuper eo Canticum illud, ſicut dicitur;* Tunc cecinit Iſraël &c. *Quare verò in illo Cantico nulla ſit mentio Moſis?* מפני שנתענש על ידי המים *quia propter aquas punitus fuit,* ואין אדם מקלס לאיספקלטור שלו *& nemo ſolet laudare ſpiculatorem, h. e. carnificem ſeu tortorem ſuum. Sed quare Dei nomen in illo non commemoratur?* ℟. *Simile hoc eſt Domino, cui Regem ad convivium invitanti, Rex reſpondet,* פלוני אוהבי יש שם *Num N. amicus meus ibi aderit? Si dicat, Non; reſpondebit Rex, Neq; ego illuc veniam. Sic ergò & hîc dixit Deus;* הואיל ומשה אינו נזכר שם אף אני איני נזכר שם *Quia Moſis nulla illic mentio, nolo quoq; ut mei fiat mentio.* Puteus quem foderunt principes, quem foderunt principes populi.) וכי חפירה היתה שם *Num effoßio aliqua illic facta fuit? Nequaquam: ſed datus fuit propter meritum Patriarcharum, qui vocantur* שרים Principes, *ſicut dicitur;* Aperuit petram, & effluxerunt aquæ, abierunt per arida loca inſtar fluminis; Quoniam recordatus eſt verbi ſanctitatis ſuæ, Abrahami ſervi ſui; *Pſal.* 105. 41. 42. Foderunt eum principes populi cum Legislatore baculis ſuis; *Quia principes ſteterunt juxta eam* (petram) *& trahebant unumquemq; ad tribum & familiam ſuam: interſtitium autem inter vexilla erat repletum aquâ validâ, adeò ut ſi fortè mulieri eundum fuerit ad familiarem ſuam ab uno vexillo ad alterum, navi ipſi utendum fuerit,* ſicut dicitur; הלכו בציות נהר h. e. Abierunt navibus quaſi per fluvium, *Ibid. Nam* ציות *ſignificat* ספינות *naves, ſicut illic;* וצי אדיר לא יעברנו Eſa. 33. 21. *Et aquæ egrediebantur extra caſtra, & occupabant ſpatium amplum, ſicut dicitur;* Deducit me in orbitis juſtitiæ propter nomen ſuum; *& creſcere fecerunt varias herbarum & arborum ſpecies, ſicut dicitur;* In caulis herbidis recubare facit me, Pſ. 23. *Et hac ratione utebantur hoc puteo per totum illud tempus, quo fuerunt in deſerto; ac proinde hoc Canticum in ejus laudem dixerunt &c.*

Hanc ſententiam ſequuntur etiam R. Bechaj, & R. Salomon Jarchi, quibus ex his lux accedet; qui volunt, Puteum illum,

illum, de quo hîc ſermo, datum quidem eſſe illis ſtatim ab initio 40. annorum itineris ipſorum per deſertum; Canticum verò hoc dictum eſſe demùm ſub finem illorum annorum, ex occaſione miraculi recitati. Quomodo illud ex textu extundant, præſertim Nominum illorum, quæ propria videntur eſſe, etymologiâ & ſignificatione, aliquo modo ex citatis locis attentus Lector diſcere poteſt. Eodem ſc. modo quo quidam è Chriſtianis Patribus in iisdem, quamvis alterius generis, myſteria venantur, inter quos D. Hieronymus ad Fabiolam de quadraginta duabus Manſionibus, Manſione 39. ita ſcribens: *Hac loca in finibus Amoraeorum quidam interpretantes, putant non manſiones eſſe, ſed tranſitus, nec praejudicare debere catalogo manſionum extraordinariam expoſitionem. Alii autem ſpiritualibus ſpiritualia comparantes, nolunt regiones ſignificari, ſed per locorum nomina virtutum profectus eſſe, quòd poſt magos & congregationem lapidum frequenter veniamus ad torrentem Zared, quod interpretatur Aliena deſcenſio &c.* Sic Origenes Homiliâ 12. in lib. Numeror. *Nomina hac, qua videntur locorum eſſe vocabula, ex ſignificantiis ſuis, quas in lingua propria deſignant, rerum magis myſticarum conſequentiam, quàm vocabulorum appellationem videntur oſtendere* &c.

Cæterùm cum hac Hebræorum expoſitione videtur facere Vulgatus Interpres Latinus à ℣. 13. ita reddens; *Siquidem Arnon terminus eſt Moab, dividens Moabitas & Amoraeos, ut dicitur in libro Bellorum Domini; Sicut fecit in mari rubro, ſic faciet in torrentibus Arnon: Scopuli torrentium inclinati ſunt, ut requieſcerent in Arnon, & recumberent in finibus Moabitarum: Ex eo loco apparuit Puteus, ſuper quo loquutus eſt Dominus ad Moſen; Congrega populum & dabo ei aquam; Tunc cecinit Iſraël Carmen iſtud; Aſcendat Puteus* &c. Si non idem quod Hebræi, ſaltem ſimile quid videtur reſpexiſſe, vel de illorum ſententia aliquid audiviſſe, ut lux aliqua huic ejus interpretationi ex Hebræis affulgeat. Quod & Nicolaus Lyranus obſervavit, ut ex ejus Notis vidére eſt. Tale quid etiam innuit Auguſtinus Steuchus Eugubinus in ſuis Recognitionibus ad Vetus Teſtamentum, ad hæc verba, *Sicut fecit in mari rubro* &c. ita ſcribens; *Hi duo loci, tanquam memorabiles, ab omni poſteritate repetentur, in quibus Deus pro Iſraële dimicavit, ubi prodigia cæleſtia*

leſtia oſtenſa ſunt. Et ad; *Scopuli torrentium inclinati ſunt*, Heb. אֶשֶׁד הַנְּחָלִים h. e. *Impetus, Fluxus, Aqua cum impetu currens*; iterùm; *Aqua, inquit, torrentium, quæ flectitur ad fines Moab. Hæc enim erant ſigna, quibus prodigia Dei agnoſcerentur: his locis trophæi erecti fuerunt: hæ aquæ illorum torrentium, cladis erant indices.* Expreſſis certè & apertis verbis in Scriptura non explicatur, quòd Deus pro Iſraële in Arnon dimicarit, vel prodigia cœleſtia illic eis oſtenſa ſint, vel; quòd ex aquarum iſtarum fluxu illa agnita, aut trophæa erecta fuerint, vel quòd aquæ illæ cladis hoſtium fuerint indices. Itaque probabile eſt, illos ad allatas Hebræorum traditiones in his reſpexiſſe. Qua de cauſa etiam illas hic producere operæ pretium eſſe duxi, ut ex eis mens veteris Interpretis intelligatur. Non verba Hebræa ℣. 15. ad literam exprimere voluit, ſed ſenſum, idque ex mente veterum Hebræorum.

Et ſic eſt ſententia eorum, qui volunt, Puteum, de quo hîc ſermo, eſſe eundem, qui in Horeb, Kadeſch, atque adeò per totum deſertum Iſraëlitas eſt ſequutus.

Alii autem ſunt, qui ab illis diſſentiunt, & prorſus diverſum eſſe volunt. Inter hos eſt Aben Eſra ad ℣. 16. ſcribens; *Et inde profecti ſunt in locum, qui vocatur* בְּאֵר Beer (h. e. Puteus): *nam* ה *in* בְּאֵרָה *eſt pro* אֶל Ad, *ut in* מִצְרַיְמָה In Ægyptum: וזאת הבאר גם היא היתה פלא ואיננה הבאר הנקרא באר מרים לפי דעתי רק היה המקום שצוה משה וחפרוהו שרי ישראל ומיד נבקעו מים *Et hic puteus* (de quo hîc ſermo) *quoq; fuit miraculoſus. Non verò fuit ille, qui vocatur Puteus Mariæ, juxta meam quidem ſententiam; ſed ibi, ubi Moſes præcepit, foderunt eum Principes Iſraëlis baculis ſuis, & ſtatim eruperunt aquæ.*

Hanc ſententiam quoque tenet Abarbenel, & accuratius cæteris explicat. Itaque, quia presſiùs literæ contextus & hiſtoriæ inſiſtit, non ingratam Lectori operam me facturum ſpero, ſi quomodo ille locum hunc totum, qui multas difficultates habet, & Interpretes ſatis torquet, inde à ℣. 11. ad 19. explicet, retulero. Faciam autem id ipſiusmet verbis, ſed Latinè expresſis:

℣. 11. Et profecti ſunt Iſraël, & caſtrametati ſunt in Oboth)

Revertitur Scriptura hîc ad recenſendas profectiones populi, præterit autem brevitatis cauſâ profectiones duas, ut liquet ex Numer. 33. v. 42. ubi dicitur; Et profecti ſunt à Tſalmónah, & caſtrametati ſunt in Punon: Et profecti è Punon, caſtrametati ſunt in Oboth.

Et caſtrametati ſunt בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים in Ije Haábarim) Hoc עֲבָרִים Abarim, *non eſt* Mons Abarim, *in quo mortuus eſt Moſes, ſed eſt alius locus in termino Moabitarum*, עַל פְּנֵי מוֹאָב מִמִּזְרַח הַשָּׁמֶשׁ coram facie Moab ab Ortu Solis, hoc eſt, *in parte ejus Orientali: inde enim eſt terminus Sichon*, & *Arnon erat in Occidente termini Moab.*

Quia itaq; Deus Iſraëlitis præcepit; Ne oppugnes Moab, neq; irrites eos bello, Deuter. 2. 9. *idcircò explicat hîc Scriptura, unde & quomodo profecti, ubi item caſtrametati fuerint, ut appareat, illos mandatum Dei non transgreſſos eſſe.*

נַחַל זֶרֶד Nachal Sered, ℣. 12. *eſt, quæ* דִּיבֹן גָּד Dibon Gad *dicitur* Numer. 33. 45. Duo enim habuit nomina.

Verſu 13. *dicit*, quòd Arnon ſit terminus Moab, *ad indicandum, quòd Iſraëlitæ ideò occuparint Arnonem, quòd fuerit inter Moab & Emorræum, & Emorræus eam Moabitis abſtulerit. Dilataverat enim Emorræus terminum ſuum usq; ad torrentem Arnon. Et tùm dictum fuit Iſraëlitis*; Surgite, proficiſcimini, & tranſite torrentem Arnon; (in termino ſc. Emorræorum): vide, dedi in manu tua Sichon regem Heſbon, Emoræum & terram ejus, incipe poſſidere, & diſcepta prælio cum eo, Deuter. 2. 24.

Probationem hujus rei adducit ex libro Bellorum Domini, ℣. 14. *Hic liber fuit inter gentes extraneas, in quo conſignata erant bella, quæ per univerſam terram contigerunt. Attribuerunt illa bella* DEO, כי הכל מאתו ובידו *quia omnia ſunt ab ipſo, & per ipſum. Hiſtoriographi autem illi conficiebant hiſtorias ſuas* במשלים וחידות יפות *per Parabolas & ænigmata pulchra. In illo ergo libro ſcriptum fuit de Bello Emorrhæi, & quomodo ille ceperit terram Moab*; אֶת־וָהֵב בְּסוּפָה וְאֶת־הַנְּחָלִים אַרְנוֹן וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים אֲשֶׁר נָטָה לְשֶׁבֶת עָר וְנִשְׁעַן לִגְבוּל מוֹאָב *quorum verborum hæc eſt expoſitio, quòd Emorrhæus poſſederit & ſibi vindicârit de terra Moab usq; ad locum dictum* Vaheb beſúphah (*duo enim hæc vocabula unum Nomen conſtituunt*) & Torrentes Arnon: (*nam particula* אֶת, *in*, וְאֶת־הַנְּחָלִים אַרְנוֹן, *hîc valet idem quod* עִם Cum) & Eſched

hannechá-

hannechálim, *ubi erat effuſio aquarum torrentium: & ibi deflexerit ut quieſceret in Ar, quæ fuit Moabitarum, quia* Ar *&* Moab *idem ſunt.*

Sic R. Moſes Nachmanides quoq; exiſtimat, librum hunc Bellorum Domini fuiſſe à Sapientibus illorum ſæculorum ſcriptum, & in eo conſignatas fuiſſe res geſtas & bella maximè memorabilia quæ contigerunt. Quia itaq; potentia Sichonis in oppugnandis Moabitis admiranda fuit in oculis ipſorum, ideò retuliſſe ipſos hæc in Annales ſuos, & ſequentia ænigmata ſuper iis compoſuiſſe, את והב בסופה &c. *item* באו חֶשְׁבּוֹן ✡. 27. וָהֵב Vaheb *autem fuiſſe nomen urbis cujuſdam Moabitarum:* אֶשֶׁד הַנְּחָלִים Eſched hannechálim *fuiſſe locum declivem per quem torrentes deſluebant, ſicut dicitur* אַשְׁדּוֹת הַפִּסְגָּה Aſchdod happiſgah *Effuſiones aquarum collis*, h.e. Cataractæ ubi torrentes illi concurrentes ſe effundebant in vallem, Deut. 3. 17. סוּפָה Supha *ſignificare* Turbinem & Procellam. *Cùm itaq; Sichon cepiſſet civitates Moabitarum, Poëtas illos in libro Bellorum Domini ſcripſiſſe;* את והב בסופה Vahebam in turbine (h. e. *oppugnavit eam in turbine,* h.e. *ex improvisò, derepentè, quaſi à turbine aut procella obruti fuiſſent*): ואת הנחלים ארנון h. e. *ſimiliter quaſi turbine invaſerunt Torrentes Arnonis & vallem Torrentium quæ declinat ad urbem Moabitarum* Ar, *& innitebatur termino Moab; Omnia hæc loca excidiſſe & deſolaſſe Deum* בסופה ובסערה *quaſi turbine & procellâ; quòd nimirum Sichon derepentè ea invaſerit, ungulæ equorum ejus ut rupes reputatæ fuerint, & rotæ ejus tanquam tempeſtas vel procella* (Jeſa. 5. 28.): *Omnia hæc commemorare Scripturam ad docendum, quòd Arnon fuerit terminus Moab, ac proinde prohibitus Iſraëli* (juxta id quod dicitur Deut. 2. ✡. 9.): *Sed Torrentes, & omnes effuſiones aquarum uſq; ad Arnon, illis fuiſſe licitas, ac permiſſum occupare & poſſidere; eò quòd Sichon ea Regi abſtulerit unà cum universâ terra ejus uſq; ad Arnon excluſivè. Hinc dedit Moſes Rubenitis & Gaditis poſſeſſionem à Gilead uſq; ad torrentem Arnon, Deuter.* 3. 16. Et hæc expoſitio Nachmánidis pulchra eſt.

Sequitur in Textu ✡. 16. וּמִשָּׁם בְּאֵרָה) *Suprà jam indicavi, falli eos qui dicunt, Puteum, cujus hîc ſit mentio, eſſe Petram quæ percuſſa fuit in Kadeſch.* Quare enim Scriptura id hîc referret שלא במקומו extra locum ſuum? deinde *Petra illa percuſſa fuit in Kadeſch: inde profecti ſunt ad Hor montem, ubi mortuus fuit Aharon; hinc venerunt in Oboth, ex Oboth in Ije Abarim, hinc ad torrentem Sired,*

à Sered in Arnon, ex Arnon Beéram, ubi fuit puteus, de quo hîc ſermo; quomodo itaq; hæc potuiſſet eſſe Petra quæ fuit in Kadeſch? tertiò; Non decuiſſet, ut dum Moſes & Aharon contriſtati eſſent, & operti capite ex luctu, ob decretum mortis inſinuatum, & quòd non ingreſſuri ſint in terram Canaan, eo tempore Iſraëlitæ Canticum canerent; dum, inquam, Paſtores & Duces eorum in luctu & ſqualore eſſent: quartò; quæ hîc dicuntur, Puteus quem foderunt principes, quem foderunt Principes populi cum Legislatore baculis ſuis; non quadrant in Petram quæ erat in Kádeſch. Nam Petram illam nullius hominis manus tetigit ad educendas ex ea aquas, niſi ſolius Moſis. Itaq; mihi videtur, prioribus duabus vicibus dediſſe Deum Iſraëlitis aquas miraculosè: Et factum id fuerat Iſraëlitis aquas petentibus, & propter eas murmurantibus, ut coactus q. fuerit ipſis aquas dare ad bibendum: In hoc verò loco Beera locus à Puteo denominatur, quòd in eo Deus ſponte ſuâ, ſine ulla Iſraëlitarum petitione, dixerit ad Moſen; Congrega populum & dabo ipſis aquas, h.e. מבלי שאלתם ובקשתם ipſis non petentibus & requirentibus, ne audiam murmurationes eorum, quia tædio mihi ſunt. Quia itaq; Iſraëlitæ viderunt, Deum ex mera ſua voluntate & beneplácito, non ad murmurationes ſuas, ipſis dare aquas, Canticum cecinerunt, & ipſi pro illis Gratias egerunt. Hoc ſcilicet eſt quod dicitur; Hic eſt puteus de quo dixit DOMINUS Moſi &c. hoceſt, Hic eſt ille puteus, quem Deus ſponte dedit, ſine noſtra petitione; reliquos puteos dedit ad murmurationes noſtras. Itaq; hac de cauſa nunc cecinerunt ei Canticum; reliquis verò vicibus non cecinerunt; quia tunc aquæ ipſis obtigerunt non liberâ voluntate, ſed בכעס cum indignatione & propter clamores ac murmurationes illorum. Dicunt autem in hoc ſuo Cantico; עֲלִי בְאֵר Aſcende putee, עֱנוּ לָהּ Accinite ei, Volunt dicere, omnes debere dicere & canere, Aſcende putee, h. e. ſunto aquæ multæ & copioſæ ſcaturientes, ut nobis omnibus ſufficiant. Honoris cauſâ addunt, quòd effoderint eum Principes populi; ad indicandum, non Moſen ipſis hunc puteum dediſſe, ſed Deum; Principes autem & Magnates populi fodiſſe & excavaſſe foſſam elegantem circa eum. Quod addunt, Cum Legislatore, vel, ſicut Legislator, baculis ſuis; ejus ſenſus eſt, quòd Principes & Magnates effoderint hunc puteum baculis ſuis ſicut reliquis vicibus foderat puteum, & Petram percuſſerat Moſes, qui vocatur מְחֹקֵק Legislator, juxta id quod legimus

Digitized by Google

Deut. 33. 21. Quia חלקת מחקק portio Legiſlatoris tecta. *Hac de cauſa*, vel, *hoc ſenſu dicunt, quòd puteum hunc foderint Principes populi, ſicut cæteros puteos foderat Legiſlator Moſes. Rupem in Horeb, & Petram in Kadeſch vocat* Puteos, *figuratè; eò quòd ex illis egreſſæ fuerint aquæ*. Et ſic eſt de hoc Puteo ſententia Abarbenelis, quæ etiam Moſi Nachmanidi non diſplicuit: Unde ad ea quæ ſequuntur; Et *è deſerto in Mattánah &c. uſq; ad v.* 21. ſcribit; *Vult his verbis Moſes dicere; A' deſerto, quod eſt locus ſiticuloſus*, Mattana *h. e. donum iſtud nobis conceſſum fuit, à Mattánah in Nachliel, à Nachliel in Bamoth, uſq; ad Piſga ſeu collem qui reſpicit contra terram quæ tota eſt triſtis & ſolitudo mera; in qua nec fluvius, nec vena aquarum ulla eſt, præter hunc puteum, qui juxta ſententiam Rabbinorum noſtrorum eſt Puteus Mariæ*; או באר שיצא על פי משה מפי הגבורה ולא שאלוהו ישראל והשם אמר לו אסוף את העם ואתנה להם מים ונחלים ישטופו ממנה והלכו למרחקים *vel eſt Puteus ſingularis, qui egreſſus eſt Iſraëlitis non petentibus per os Moſis à Deo omnipotente, cùm Deus ipſi diceret*; Congrega populum, & dabo illis aquas; *& torrentes exundabant ex eo, & ibant in loca longinqua.*

Hunc ſcilicet puteum à Beera aquas illis ſuppeditaſſe volunt per reliqua deſerti loca, uſque in verticem collis, ubi Moſes mortuus & ſepultus fuit: & ibi quoque evanuiſſe & exaruiſſe, ut R. Salomon notat verſ. 20. Unde & Jonathan Paraphraſtes Chaldæus, verſum 20. & 21. ita reddit: וּמִן דְאִתְיְהִיבַת לְהוֹן לְמַתְּנָא חֲזָרַת לְמִסּוֹק עִמְּהוֹן לְטוּוָרַיָא רָמַיָא וּמִטּוּוָרַיָא רָמַיָא נָחֲתָא עִמְּהוֹן לְגִלִּימָתָא מְחַזְרָא לְכָל מַשְׁרְיָיתָא דְיִשְׂרָאֵל וּמַשְׁקְיָא יָתְהוֹן כָּל חַד וְחַד בִּתְרַע מַשְׁכְּנֵיה *Et quia datus eſt ipſis in donum* (in deſerto) *redditus fuit eis, & aſcendit cum eis in montes altiſſimos, & è montibus altiſſimis deſcendit cum eis in valles* (hîc enim puto pro לְגִלִּימָתָא quod *Colles* ſignificat, legendum eſſe לְנַחֲלַיָא ut eſt in Targum Hieroſolymitano), *pertranſiens tota caſtra Iſraëlitarum, & potum præbens eis, unicuiq; ad portam tabernaculi ſui*: וּמִטּוּוָרַיָא רָמַיָא נָחֲתָא עִמְּהוֹן לְגִלִּימָתָא עֲמִיקָתָא וְאִתְגְּנִיזַת מִנְהוֹן בִּתְחוּמֵיהוֹן דְמוֹאֲבָאֵי רֵישׁ רָמְתָא דִמְדִיקָא כָל קֳבֵל בֵּית יְשִׁימוֹן מְטוּל דְבַטִּילוּ פִּתְגָמֵי אוֹרַיְיתָא *Et ex montibus altis deſcendit cum ipſis in valles profundas, abſconditusq; fuit ab eis in termino ſeu confiniis Moabitarum, in vertice collis, qui rectà reſpicit Jeſchimon, eò quòd violârint verba Legis.* Eadem leguntur in Medraſch

Tanchuma, & Bemidbar rabba. Extundunt nimirum ea ex Nominum propriorum, quæ ℣. 19. & 20. habentur etymologiis & ſignificationibus, quæ exiſtimarunt ænigmaticè & myſticè hîc adhiberi in iſto Carmine parabolico, quod, ut R. Bechaj f. 176. 4. notat, volunt extendi uſque ad יְשִׁימוֹן v.20. quia in deſcriptione Profectionum per deſertum Numer. 30. alia iſtis locis dantur Nomina.

R. Levi ben Gerſon etiam de Peculiari puteo, potentiâ Divinâ in loco illo, ubi nec vena aquarum, nec terra ad eas opportuna erat, excitato, & ipſis ſuppeditato, accipit, à quo deinde locus ille *Beer*, h. e. *Puteus* appellatus fuerit. Sic verò ille totum iſtum locum explicat à ℣. 13:

Quia Arnon fuit terminus Moab) *h. e. quia Urbs illa fuit in termino ſeu confiniis Moab, inter Moab & Emorræum, & Moabitarum erat, inde & ulterius fuit terra Emorræorum. Ideò vocatur* גבול מואב Terminus Moab, *& dicitur, quòd excipiatur à terra Emorræi.* Ideò dicitur in libro Bellorum Domini) *Exiſtimo intelligi hîc librum, in quo conſcripta fuerunt hiſtoriæ Bellorum Domini.*

אֶת־וָהֵב בְּסוּפָה וְאֶת־הַנְּחָלִים אַרְנוֹן) h. e. Et vaheb *urbs fuit ſita in* סופה *Juncis vel junceto, juxta flumina, &* Arnon *fuit ad torrentes. Utraq; autem fuit de termino Moab. Iſraëlitis autem circumeundus fuit terminus Moab, neq; licitum fuit illis ingredi terram Moab, quia noluit Deus ut cauſam præbeant bello cum ipſis decertandi, ſicut dicitur Deut. 2. 9.* Ne oppugnes Moab, neque irrites eos bello.

Sic etiam ad terminum Moab מה שהיה מתקבץ מהנחלים שהיו נשפכים יחד למקום אחד *collectio ſeu confluentia illorum torrentium ſe effundentium in locum unum, ubi Torrentem magnum faciebant, qui vocabatur* אֶשֶׁד הַנְּחָלִים Effuſio torrentium, ℣. 15. *& hic Torrens motu ſuo deflexit* ſe לְשֶׁבֶת עָר ad Schebet & Ar, *quæ duo alia loca fuerunt. Confluentia autem ſeu effuſio illa aquarum fuit vicina termino Moab. Unde colligitur, hæc loca omnia fuiſſe in termino Moab. Et hac de cauſa dicitur,* Ideò dicitur in libro Bellorum Domini; *ut ſc. ex eo probetur, Arnonem fuiſſe in termino Moab,* & liqueat, *quòd Iſraëlitæ circuiverint terram Moab, neq; voluerint tranſire per ejus terminum ſeu ditionem. Unde Bálac* (rex Moab) *dicit;* וְהוּא יֹשֵׁב מִמֻּלִי

מְמֻּלִי Et habitat (nempe populus Iſraël) è regione mei, Numeror. 22. ℣. 5.

וּמִשָּׁם בְּאֵרָה) h. e. *Ex Trans-Arnonem profecti, caſtrametati ſunt in locum Beer dictum, qui erat in deſerto, ſicut ex eo colligitur, quod ſequitur;* E è deſerto in Mattanah. *Hic erat locus ille, in quo Deus eis præcepit ut foderent Puteum, qui ipſis ſuppeditet aquas. Unde fortaſſis locus ille nomen* Beer, (h. e. Putei) *accepit. Quia verò locus non erat ita comparatus, ut aquæ ex illo egrederentur, ideò cecinerunt Iſraëlitæ canticum ſuper Miraculo quod Deus illis fecit, ex illo puteo aquas ipſis dando. In Cantico hoc dicunt;* Aſcende putee, accinite ei; *ac ſi unus ad alterum diceret,* Canite propter puteum hunc Canticum iſtud; Puteus quem foderunt &c. *Primo dicunt;* Aſcende Putee; *quaſi Puteum ipſum alloquerentur, & juberent eum, h. e. aquas ejus aſcendere; ad indigitandum, Aquas ex loco illo aſcendiſſe* בגבורה *per omnipotentiam Divinam, quia à ſe ad hoc non aptus & opportunus erat. Pergunt;* Puteus quem foderunt principes &c. *Volunt dicere; Quia terra illa conſtabat è pulvere molli & arenoſo, non magno labore opus fuiſſe ad eum effodiendum, ſed Principes & Magnates populi eum effodiſſe bacillis ſuis quos manu geſtabant: Quemadmodum* מחוקק *Legulator,* vel, *Scriba aut Notarius ſcribit calamo ſine labore & moleſtia: ita illos fodiſſe eum facillimè bacillis ſuis; & quamvis talis eſſet terra illa, ut ex illa non poſſet ſperari aqua, tamen aquas copioſiſſimas inde aſcendiſſe, quæ ſufficiebant pro tota congregatione.*

Et è deſerto *profecti* ſunt *& venerunt* in מַתָּנָה Mattánah, ex Mattánah in נחליאל Nachliel, ex Nachliel in במות Bámoth, ex Bamoth in גיא. quæ erat in agro Moab, *in vertice loci alti & prærupti,* unde reſpiciebat אל פני הישימון Jechimon verſus, *qua terra erat* שְׁמָמָה *inculta & deſolata. Hæc omnia, ſunt Nomina locorum, & ſingula aliter vocantur Numeror. 33.* Hactenus R. Levi.

Et ſic eſt horum ſententia, quæ huc redit, Peculiarem hîc intelligi puteum, qui ipſis non è Petra, nec miniſterio Môſis, neque etiam ad eorum ſeu preces ſeu querelas, ultrò à Deo in illa deſerti parte ſuppeditatus fuerit, eosque ſit ſequutus, donec in habitata loca & ad venas aquarum veniſſent. Ut ſic tertiâ

vice

vice beneficium hoc aquarum hic ipſis indultum & renovatum fuerit; Et ad hoc ultimum pertinere Canticum præſens Iſraëlitarum.

Quod ſi quis jam quærat, *De quanam Petra loquutus ſit Apoſtolus I. ad Corinth. cap. 10. de prima an de ſecundâ?* Dicerem ego, Apoſtolum indefinitè loqui, & fortè neque ad hanc, neque ad illam ſeorſim reſpexiſſe, ſed in genere ad Beneficium hoc aquarum ipſis è Petra ad bibendum conceſſarum, quod ubique idem erat. Et licet illæ corporales erant ratione uſus præſentis quem apud Iſraëlitas in reficiendis corporibus ipſorum habebant; revera tamen ſpirituales erant, tùm quia miraculosè à Deo ſupra petram ſtante excitatæ; tùm ratione ſignificationis & relationis ad Chriſtum, cujus typum & figuram, & Petra, & ejus percusſio, & aqua ex illa effluens, eosque ſequens, gerebant. Cujus rei argumentum eſt, quòd primâ vice in Horeb DOMINUS *ipſe ſuper petra ſtetiſſe*; ſecundâ, Aharoni & Moſi, cùm ſe coram Deo ſuper faciem ſuam proſternerent, GLORIA DOMINI *apparuiſſe*, dicatur; cujusmodi apparitiones ad Chriſtum referendas ſuprà in Hiſtoria Arcæ Fœderis cap. 13. pag. 128. dictum eſt. Sic indiſtinctè de hoc beneficio loquitur David Pſal. 78. ℣. 15. 16. & 105. 41. & 114. 8.

FINIS HISTORIÆ PETRÆ.

VI. DE

VI.

DE SERPENTE ÆNEO.

HISTORIA SERPENTIS ÆNEI.

CAPUT I.

Summa hujus Hiſtoriæ. Quid ſit וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ הָעָם בַּדָּרֶךְ *Et abbreviata eſt anima populi in via?*

PRæcedenti hiſtoriæ, de ſuppeditata Iſraëlitis aquâ è Petra in Kadeſch, ſubjicitur mox alia, quæ brevi pòſt contigit, cùm è Kadeſch ad montem Hor proficiſcerentur, & inde non rectâ viâ, ſed per tædioſas circuitiones terræ Idumæorum, pergendum ſibi viderent in terram Canaan, quam oculis ibi jam tùm quaſi cernebant; atque ita diutiùs in deſerto illo oberrandum. Inde enim tædium concipientes, ex impatientia in duras & diras contra Deum & Moſen voces eruperunt, unde irâ commotus Deus Serpentes venenatos & noxios in eos miſit, quorum morſibus lethiferis magna populi multitudo concidit. Sed cùm peccatum ſuum agnoſcerent, confiterentur, & apud Moſen deprecarentur; Deus, ad Moſis preces & interceſſionem, pœnam hanc ab illis abſtulit, & remedium ſalutis oſtendit; Serpentem æneum juſſit Moſen facere, & eundem publicè in eminenti loco erigere, cum addita hac pro-

promiſſione, fore, ut omnes morſi eum aſpicientes ſanentur: Moſe mandato Divino ſatisfaciente eventus à Deo prædictus ſubſequutus eſt, ut omnes æneum ſerpentem aſpicientes ſanati fuerint.

Hiſtoria extat in libro Numerorum Cap. XXI. v. 4. 5. 6. 7. 8. 9. & ſequentia complectitur 1. Quænam fuerit occaſio præſentis murmurationis contra Deum & Moſen? 2. Quomodo & quibus verbis cum illis expoſtularint? 3. Quâ pœnâ à Deo propterea fuerint affecti? 4. Quomodo eam deprecati fuerint? 5. Quo medio à pœna illa iterum fuerint liberati?

Hiſtoria etiam valdè memorabilis & illuſtris, ſive attendamus ad Miraculi facti magnitudinem, ſive ad Myſterii in ea abſconditi profunditatem. *Illam* nobis exponit Moſes; *hanc* aperit Chriſtus ipſe in Evangelio Johannis cap. 3. v. 14. quando dicit; *Sicut Moſes extulit Serpentem in deſerto, ſic extolli oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam.* Libuit itaque & hic eam cum præcedentibus conjungere.

Noſtri autem inſtituti hac vice eſt, Hiſtoriam miraculi duntaxat attingere, & quæ ad ejus illuſtrationem Hebræorum Doctores conferunt, ex ipſorum ſcriptis delibare. Annuat conatui Deus, faveat labori Lector benignus!

De Occaſione novæ hujus Murmurationis Iſraëlitarum ſcribit Moſes v. 4. וַיִּסְעוּ מֵהֹר הָהָר דֶּרֶךְ יַם סוּף לִסְבֹב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ־הָעָם בַּדָּרֶךְ *Et profecti ſunt de Hor monte, viâ maris Suph, circumeundo terram Edom, & abbreviata eſt anima populi in via.* Hic videndum, *Quo ſenſu dicatur* Anima populi abbreviata eſſe in via: vel, propter viã? His enim verbis cauſa videtur contineri.

Paraphraſtes Chaldæus Onkelos reddit; וְעָקַת נַפְשָׁא דְעַמָּא בְּאוֹרְחָא *Et anguſtiis affecta eſt anima populi in via*; vel, *Et diſtædebat anima populi in via.* Utrumq; enim ſignificat עוק apud Chaldæos. Poſteriori ſignificatione legitur Geneſ. 27. v. 46. עָקַת בְּחַיַּי Diſtædet me vitæ meæ, Geneſ. 27. 46. Sic Num. 21. 5. וְעָקַת לְמִצְרָאֵי Et diſtædebat Ægyptios propter Iſraëlitas. Sic idem Onkelos verſ. ſeq. reddit Hebræum קָצָה *Faſtidit*, per עָקַת: ut & hîc credam illum eodem ſenſu accepiſſe. Apertiùs Jonathan; וקְנַטַת *Et tædio affecta fuit anima populi in via vel itinere*, h. e. populus pertæſus fuit itineris, propter multas & varias ambages & circuitiones, per quas in quadrageſimum propè jam annum ipſum deduxit; maximè cùm nunc, cùm propinqui terræ promiſſæ eſſent, circumeunda ipſis fuit terra Edomæorum. Nam קְנַט propriè ſignificat, *Tædere*, *Faſtidire*. Sic verſ. 6. idem Jonathan, וְנַפְשָׁנָא קְנַטַת בְּמַנָּא הָדֵין *Et anima noſtra faſtidit manna hoc.* Hoc ſenſu reddidit Vulgatus Interpres; *Et tædere cœpit populum itineris ac laboris.*

Sic Iſaac Aramah in Akédas Jizchak: הפשט שהכתוב ההוא היה להם לצער. נפלא כי ארוך הוא מאד וקצרה נפשם בו *Senſus literalis eſt, quòd Circuitio illa fuerit ipſis ſummè moleſta, quia longa valdè fuit, & anima ipſorum ad eam tædium concepit.*

R. Salomon; Et abbreviata fuit anima populi in via, vel, propter viam, h.e. בטורח הדרך שתוקשה להם *propter laborem viæ, quæ ipſis moleſta fuit. Dicebant ſcilicet*; עכשיו היינו קרובים ליכנס לארץ ואנו חוזרים לאחורינו כך חזרו אבותינו ונשתהו שלשים ושמנה שנה עד היום לפיכך קצרה נפשם בעינוי הדרך *Proximi nunc ſumus ut ingrediamur terram, & nobis de novo eſt retrò iter legendum: ſic circuiverunt Patres noſtri per triginta octo jam annos, usq; in hodiernum diem. Itaq; ex moleſtiis & afflictionibus itineris dolore & tædio affecta fuit anima ipſorum; ut ſenſus ſit*; Et anguſtiis affecta fuit anima ipſorum *propter viam*; non; *In via. Sic enim non exponeretur, quam ob rem tædio & dolore affecta fuerit anima ipſorum, ſicut ubiq;, ubi hæc phraſis legitur; veluti*; ותקצר נפשי בהם Et anguſtata eſt anima mea propter ipſos, Zachar. 11. v. 8. Item; ותקצר נפשו בעמל ישראל *Et anguſtata fuit anima ejus propter moleſtiam Iſraëlis*, Judic. 10. 16. וכל דבר קשה על אדם נופל בו קצור נפש. כאדם שהטורח בא עליו ואין דעתו רחבת

רחבה לקבל אותו הדבר ואין לו מקום בתוך לבו לגור שם אותו הצער ובדבר הכבריח נופל לשון גודל שגדול הוא וכבד על האדם כגון וגם נפשם בחלה בי גדלה עלי ויגאה כשחל תצודני · כללו של פירוש כל לשון קצור נפש בדבר לשון שאין יכול לסבלו הוא שאין הדעת סובלתו *Sic competit hac phraſis*, Abbreviationis animæ, *cuivis rei quæ homini gravis eſt & moleſta; ad quam ſcilicet capiendam, portandam, ſufferendam, animus ejus non eſt ſatis amplus, & cui non invenit in corde ſuo locum, ubi illâ morari poſſit. Et de tali re laborioſa dici ſolet, quòd ſit* Magna & Gravis homini; *ut*; וַתִּקְצַר נַפְשִׁי בָּהֶם וְגַם נַפְשָׁם בָּחֲלָה בִי Et abbreviata fuit anima mea propter eos: etiam anima ipſorum intumuit in me Zach. 11. 8. (*replet ſpiritum meum, & anguſtiâ afficit ventrem meum. Sic verbum* בחל *hîc ſumit ex mente Rabbinorum uti & videre eſt ex ejus Commentariis ad illum locum:*) *Vide & Jobi* 10. 16. *Summa, ubicunq; hac Phraſis* קְצוּר נֶפֶשׁ Abbreviationis animæ *occurrit; ſignificat, Rem alicui accidere intolerabilem.*

Abraham Seba in Tzerór hammór videtur exponere, *Et defecit anima ipſorum in via*; h. e. mortui ſunt ex ipſis multi: לפי שהיו קרובים לארץ ישראל כמאמרם ז״ל שהיו תגרים מביאים להם מפירות הארץ ובראותם הפירות היו מתים לפי שהכתוב אמר אם יראה איש את הארץ הטובה שלא יראו בטובתה *Nam*, inquit; *quia propinqui jam erant terræ Iſraëlis, ſicut Rabbini noſtri b. m. dicunt, quòd propolæ ipſis attulerint illuc de fructibus terræ, videntes fructus illos mortui ſunt; quia Scriptura dixit*; Non videbit quiſquam de hominibus illis, de generatione mala hac, terram illam *bonam*, Deut. 1. 35. h. e. *non videbunt bonitatem vel bona ipſius.* Deſumptum hoc eſt ex Medraſch Bemidbar rabba, & Tanchúmah. Sic ſcribit R. Bechaj, illos retrogreſſos eſſe per ſeptem manſiones, quas jam fecerant.

Abarbenel: *Refert Scriptura, quòd cùm proficiſcerentur de Hor monte; verſus mare Suph, retrogrediendo ſcilicet, ad circumeundum terram Edom, abbreviata, h. e. anguſtata fuerit anima populi,* שלא יכלו לסבול עמל וטורח הדרכים *quòd non poſſent tolerare moleſtiam & laborem itineris (quòd impatientes eſſent moleſtæ & tædioſæ illius circuitionis): Idq; ob ſequentes cauſas; 1. quia viderunt,* שתם הקץ להכנס לארץ *quòd ad finem currat tempus, quo ingredi debeant in terram promiſſam: jam enim completi erant 40. anni, & mortui tota Exploratorum generatio: 2. quia viderunt, Moſen mittere legatos ad Regem*

Edom &c. 3. *quòd viderent, ſe retrogredi verſus mare Suph, ſicut converſi ſunt generatio Exploratorum: Nam dum illis dictum fuit*; Cras convertimini, & proficiſcimini in deſertum viâ maris Suph, (Num. 14. 25.) *dixerunt*; *Ab hinc per 40. annos nobis morandum erit in deſerto*; *ac propterea incepit anima ipſorum tædio affici, & ſcrupuloſiùs cogitare de eo quod Moſes ipſis ex ore Dei promiſerat*; Et parvuli veſtri de quibus dixiſtis, In prędam erunt, ac filii veſtri &c. ipſi intrabunt illuc, illiſque dabo eam, & ipſi poſſidebunt eam: Vos autem converſi, proficiſcimini in deſertum per viam maris Suph &c. Deut. 1. 39. *Ideò loquuti ſunt contra &c.*

Phraſis hæc; קְצוֹר רוּחַ vel נֶפֶשׁ *Abbreviatio Spiritus*, vel, *Anima*, duplici ſenſu legitur in Scriptura; *primò*, pro Ολιγοψυχία ex angore vel mærore animi in afflictione conſtituti. Sic legitur Exod. 6. 9. *Non præbuerunt Moſi aures* מִקֹּצֶר רוּחַ *ob brevitatem Spiritus & operas graves*; Nam qui in hoc ſtatu ſunt, cordis anguſtiam ſentiunt; & reſpiratio illis contrahitur & abbreviatur: *ſecundò*; pro Iracundia & indignatione, vel ſaltem pro Animi rebus adverſis quaſi defatigati impotentiâ & impatientiâ. Et hoc ſenſu omninò hîc ſumi videtur, ut non ſimpliciter notetur Anguſtia & defatigatio animi ipſorum, ex longo, moleſto & tædioſo itinere; ſed cum haud levi indignatione, commotione & impotentiâ conjuncta, quæ non intùs repreſſa manſerit, ſed foràs per voces & verba impatientiæ plena eruperit, ut in ſequentibus habetur, quæ cum verbis iſtis per Copulativam *Et* conjunguntur; Et *Abbreviata fuit anima ipſorum, & loquuti ſunt contra Deum & contra Moſen, dicentes.* Sic explicat Vatablus in ſuis Notis: *Impatiens factus eſt animus populi, à longanimitate receſſit.* Hinc in libro Judith. cap. 8. v. 24. *Illi autem qui tentationem non ſuſceperunt cum timore Domini*, & impatientiam ſuam, *& improperium murmurationis ſuæ contra Dominum protulerunt, exterminati ſunt ab exterminatore, & à ſerpentibus perierunt.* Hinc קְצַר רוּחַ *Brevis ſpiritu* dicitur *Iracundus*. Prov. 14. 29. קְצַר רוּחַ מֵרִים אִוֶּלֶת *Brevis ſpiritu* (præceps animo) *effert ſtultitiam*, h. e. magnam ſtultitiam deſignat. Ibid. v. 29. קְצַר אַפַּיִם יַעֲשֶׂה אִוֶּלֶת *Brevis irâ* (præceps, pronus ad iram) *facit ſtultitiam.* Sic exponunt præſentem phraſin Mich. 2. 7. הֲקָצַר רוּחַ יְיָ *An abbreviatus eſt Spiritus Domini?*

mini? h. e. Num Deus præceps vel pronus eſt ad iram? Non ita eſt comparatus. Zachar. 11. 8. *Et excîdi tres illos paſtores die uno,* וַתִּקְצַר נַפְשִׁי בָּהֶם *& abbreviata eſt anima mea in eis*, h. e. exarſi irâ in eos. Jobi 21. 4. *Nunquid ad hominem, vel, de homine eſt oratio mea,* (querela mea)? *Quod ſi;* מַדּוּעַ לֹא תִקְצַר רוּחִי *quare non abbreviaretur ſpiritus meus?*

CAPUT II.

Quomodo in Murmuratione ſua Iſraëlitæ dicant; Non eſt hîc panis, neq; aqua; *cùm Manna de cœlo, & Aquã è Petra copioſam haberent?*

POſteaquam Iſraëlitæ indignationem animo concepiſſent, mox in verba & voces impatientiâ plenas affectus impotens erupit contra Deum & contra Moſen, dicentes; לָמָּה הֶעֱלִיתֻנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוּת בַּמִּדְבָּר כִּי אֵין לֶחֶם וְאֵין מַיִם וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל *Quare aſcendere feciſtis nos ex Aegypto, ut moreremur in deſerto hoc? quia neq; eſt nobis hîc panis, neq; aqua, & animam noſtram tædet panis hujus leviſſimi.*

Primò dicunt; *Quare aſcendere feciſtis nos?* Tu ſc. & Deus. Sic dicitur in Zohar ad hæc verba; שוו כולהו פניא שווין *Ponunt omnes facies æquales*, h. e. ex æquio accuſant Deum & Moſen.

Deinde prætendunt, ſe neque Panem, neque Aquam habere in iſto deſerto; & tamen conſtat, quòd habuerint & Mannæ è cœlo deſcendentis, & Aquę è petra effluentis, copiam ſufficientem; quinimò ipſimet fatentur, ſe Panem quidem habere, ſed animam ipſorum eum faſtidire & nauſeare.

R. Bechaj ſic explicat; *Mirari*, inquit, *convenit, quî hoc dicant;*

cant; Annon Manna ipſis quotidiè deſcendit, & recenter copia aquarum miraculosè è Petra eſt ſuppeditata? Verùm hæc fuit ipſorum murmuratio:
אמרו הנה עניינו משונה אין לנו לחם ומים כשאר האומות כי שאר
האומות אם היו זכאין או חייבין יש להם לחם לשובע ואין צריך לומר המים
אבל אנו כל הנהגותינו ומאכלינו ומשתינו בענין מחודש כי אין לנו לחם ביום
אחד לימים הרבה כשאר האומות שנפשם שבעה בספוק המזון שרואין בין
ידיהם ועמהם ואינו עמנו כי אם דבר יום ביומו ואפילו המים שהן הפקר לכל
העולם ואין לאדם מחיה זולתם כבר נסתלקו ממנו כשמתה מרים שנסתלק
הבאר ומאחר שכל עניינו נמשכין אחר העונש והשכר הנה אנו מחודשים
בהנהגה יותר משאר האומות *Dixerunt; Prorſus alia rerum noſtrarum eſt ratio quàm aliorum. Nos neq; panem, neq; aquam habemus, ut cæteræ gentes. Illæ enim, ſive pii fuerint ſive impii, panem habent ad ſaturitatem, nedum aquam: nos verò novo & ſingulari modo habemus omnem noſtrum cibum & potum. Nam ne quidem unico die vel ſemel habemus panem pro diebus pluribus, ut alii populi, quorum anima ſaturatur ſufficienti cibo quem inter manus ſuas vident, & ſecum habent; nos verò nonniſi quantum in ſingulos dies indigemus habemus: quin & aquæ, quæ toti mundo ſunt communes, & ſine quibus homo vivere nequit, ablatæ ſunt à nobis, quando mortuâ Mariâ puteus exaruit. Ita quia omnes noſtræ res noſtra vel merita vel demerita ſequuntur, alia quàm omnium cæterorum populorum noſtra eſt conditio. Quin & Panis ille, qui ſingulis diebus nobis obtingit,* לחם קלוקל, *eſt panis levis,* ועתיד הוא להתקלקל
בבני מעים *& corrumpetur in viſceribus, adeoq; ad eum jam nauſeat anima noſtra* &c.

Iſaac Arámah: מתוך צערם באו לבקש תואנות ותלונות מצד הלחם
ההוא האלהי שנזונים בו וגם המים הניתנים להם בנס. ואמרו שהדברים אשר
להם כן בלתי בטוחים וכמו שאומר אין סומכין על הנס: ואחר שהם קלים
ההסרה היה נחשב להם כאלו אין להם די ספוקם *Ex dolore & indignatione concepta quæſiverunt murmurandi occaſionem & prætextum à Pane illo Divino quò alebantur, & ab aqua miraculosè illis data è petra, dicentes; Res iſtas eſſe prorſus incertas, juxta id quod vulgò dicitur; Non fidendum eſſe, vel, Non fidi poſſe miraculo. Quia itaq; æquè facilè ac data hæc auferri poſſint, perinde hoc eſſe ipſis, ac ſi ſufficientiam ſuam non haberent.*

Abarbenel; *Dixerunt ad Moſen*; Quare eduxiſtis nos ut moreremur in deſerto? *Ex inhabitatione enim deſerti hujus nihil niſi mortem*

mortem exſpectare & ſperare poſſumus. Si dixeris, כי היא ארץ מעודנת Terram eſſe amænam, in qua nos oblectare poſſimus! *res non ita habet,* כי אפילו הדברים ההכרחיים אין לנו בה אין לחם ואין מים *quia ne quidem res neceſſarias in ea habemus, panem & aquam. Si dixeris,* Nos habere Manna, cibum animæ proprium, & deſtinatum! *en anima noſtra faſtidit panem iſtum* הקלקל *naturâ ſuâ leviſſimum;* ואנחנו עמלים וטרחנים נצטרך אל המזון הגס והכבד לא אל הדק והקל מאד *nos enim labore itineris laſſi & defatigati, opus habemus cibo ſolido & duro, non leviſſimo & tenuiſſimo.*

Sic ſcribit R. Levi ben Gerſon, ſenſum horum verborum eſſe; כי אין מדרך המדבר להמצא בו לחם ומים כי היא ארץ ציה וכמו שהיה אמרו אין לחם בלתי מחוייב שיהיו חסרים לחם כי כבר היה להם לחם והוא המן כאמרם ונפשנו קצה בלחם חקלוקל כן אמרם ואין מים לא יחוייב שיהיו חסרים מים *quòd non ſoleat in deſerto illo inveniri panis & aqua, quia ſit terra arida & ſiticuloſa. Et quemadmodum ex eo quod dicunt,* Non eſt panis, *non ſequitur, illos nullum panem habuiſſe (habebant enim Manna, ſicut ipſimet fatentur): Sic dum dicunt,* Et non eſt aqua; *ex eo non ſequitur, illos aquâ caruiſſe.*

CAPUT III.

Quare ob hanc Murmurationem per Serpentes illos Deus puniverit? & Quales illi ſerpentes fuerint?

DE Pœna inflicta populo, propter injuſtam hanc illorum murmurationem & querelam, ita ait Moſes verſ. 6. וַיְשַׁלַּח יְיָ בָּעָם אֶת־הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים וַיְנַשְּׁכוּ אֶת־הָעָם וַיָּמָת עַם רָב מִיִּשְׂרָאֵל *Et immiſit Deus in populum Serpentes urentes, & momorderunt populum, & mortuus eſt populus magnus ex Iſraële.*

Hîc quæritur

I. *Quare per Serpentes punire illos voluerit?*

Hac de re legitur in Bemidbar rabba, & in Tanchúmah: מה ראה ליפרע מהם בנחשים · אלא נחש הוא פתח בלשון הרע תחלה ונתקלקל ולא למדו ממנו ודברו לשון הרע על הקב׳ה יבוא נחש מי שהתחיל בלשון הרע ויפרע ממספרי לשון הרע שנאמר פורץ גדר ישכנו נחש *Quare viſum eſt Deo punire ipſos per Serpentes? Dixit ſc. Deus; Serpens primus fuit qui ab initio linguâ malâ uſus eſt* (calumniatus eſt), *& ejus rei causâ punitus eſt, neq; tamen illi ejus exemplo edocti ſunt, ſed loquuti ſunt linguam malam* (calumniam) *contra Deum; Veniat itaq; Serpens, primus Calumniæ author, & à Calumniatoribus illis ultionem ſumat, ſicut dicitur;* Qui rumpit ſepem, eum mordebit ſerpens, Eccleſ. 10. 8. דבר אחר Expoſitio alia: למה נפרע בהם בנחשים · הנחש אפילו אוכל כל מעדנים שבעולם נהפכים בפיו לעפר דכתיב ונחש עפר לחמו ואלו אוכלין את המן שנהפך להם למטעמים הרבה שנא׳ ונתן להם שאלתם ותאותם יביא להם ואומר זה ארבעים שנה יי׳ אלהיך עמך לא חסרת דבר · יבוא נחש שאכל מינין הרבה ובפיו טעם אחד ויפרע מאוכלי מין אחד וטועמין מינין הרבה *Quare ultionem de eis ſumpſit per Serpentes?* R/. *Deus dixit; Serpens licet comedat omnes delicatiſſimas res in toto mundo, tamen vertuntur in ore ipſius in pulverem, ſicut ſcriptum eſt;* Et cibus ſerpentis pulvis eſt, Eſa. 65. 25. *Iſti comederunt Manna, quod verſum fuit ipſis in omnis generis delicias, ſicut dicitur;* Et dedit eis petitionem eorum *(quicquid petebant)* Pſal. 106. 15. *Item;* Et deſiderium illorum *(quicquid deſiderabant)* adduxit eis, Pſal. 78. 29. *Item;* Jam 40. annis Dominus Deus tuus fuit tecum, neque caruiſti ullâ re, Deut. 2. 7. *Itaq; veniat Serpens, qui comedit multas ſpecies, eundem guſtum & ſaporem in ore ejus reddentes, & ultionem ſumat de illis, qui unam ſpeciem comedentes, ſub ea guſtant ſpecies multas.* Hinc petita ſunt, quæ R. Salomon habet in ſuis commentariis.

R. Bechaj: לפי שחטאו בהוצאת דבה נענשו בעונש נחש המוציא דבה *Quia peccaverunt diffamatione & detractione, per ſerpentem puniti ſunt, ejuſdem culpæ reum* &c. Et ſectione וארא fol. 69. col. 4. כל המסיח דברים כלפי מעלה נדון בנשיכת נחש *Quicunq; ejaculatur verba in Deum, punitur morſu ſerpentis.* Sic in Tzerór hammór, & Aben Eſra.

Abarbenel ita: *Quia non murmurarunt ob penuriam panis & aquæ, ſed ſine cauſa loquuti ſunt contra Deum & Moſen* לרוע נפשם *ex ſola malitia animæ ſuæ, contemnentes cibum omnium præſtantiſſimum,*

mum, nempe Manna, & ſic Linguâ malâ, h.e. Calumniâ & obtrectatione peccaverunt; ideò æquales hac in parte facti ſunt ſerpenti המזיק ללא תועלת לעצמו אלא לרוע מזגו *qui nocet & lædit ſine ulla ſua utilitate, ob ſolam malitiam naturæ ſuæ, ſicut Rabbini noſtri dicunt; reliqua animalia rapacia omnia nocere & lædere prædæ & victus ſui comparandi cauſâ; Serpentem autem ſine ulla cauſa, vel commodo ſuo. Quia itaq; Iſraëlitæ Linguâ ſuâ malâ imitati ſunt Serpentes, immiſit in eos ſerpentes urentes, qui ore ſuo eos momorderunt, ſicut ipſi momorderunt linguâ ſuâ.* In eundem ſenſum ſcribit R. Levi ben Gerſon.

Iſaac Arámah: *Quia mannâ non contenti, naturalem & ordinarium panem appetiverunt;* לפי זה דן אותם השם יתעלה על פי דרכם· אמר כיון שאין חפצכם לחיות כי אם על המנהג הטבעי אף אני אעשה זאת לכם שאניח הנחשים השרפים אשר במדבר הגדול ההוא לטבעם ולא אחסום פיהם מהזיק לכם כמו שעשיתי עד הנה *propterea judicavit eos Deus Opt. Max. juxta hanc ipſorum viam. Dixit nempe; Quia non deſideratis vivere niſi modo naturali, etiam ego hoc vobis faciam, & permittam Serpentes qui ſunt in deſerto iſto magno naturæ ſuæ, neq; inpoſterum occludam os eorum ne vobis noceant, ſicut hucusq; feci.*

II. *Quales fuerint Serpentes iſti, naturales an miraculoſi?*

Serpentes naturales fuiſſe, quibus deſertum illud plenum erat, ſcribunt Hebræi, uti modò ex Iſaaco Arámah viſum. Miraculum ponunt in eo, quòd cùm Deſertum illud ſerpentibus & ſcorpionibus ſcatéret, Deut. 8. 15. illi tamen hactenus eis nil nocére potuerint, Deo eos cohibente vel occidente; nunc verò eos ut nocérent emiſerit. Hinc in Bemidbar rabba ſect. 23. inter miracula in deſerto ipſis præſtita refertur & hoc; כמה נחשים ועקרבים הרגתי מפניכם *Quot ſerpentes & ſcorpiones occídi coram vobis, ſicut dicitur;* Qui deduxit te per deſertum magnum & horribile, locum ſerpentium adurentium & ſcorpionum; ולא הנחתי אותם להזיק אתכם *& non permiſi eis, ut vos læderent?*

Pleniùs de illis ſcribit R. Bechaj: הנחשים האלו שנענשו בהם היו הנחשים עצמם שהיו במדבר למינין הרבה הוא שכתוב המוליכך במדבר הגדול והנורא וגו׳ וכל ארבעים שנה לא נזוק בהם אחד מישראל שהיה ענן אחד משבעה ענני׳ לפניהם והורג נחשים ועקרבים שלא יזיקום והיה הענן

ההוא מיוחד לפלא הזה ועתה בשנת הארבעים כשהוציאו דבה בדבר שהוא להם מדה טובה ומעולה שלח הקב'ה בהם את הנחשים השרפים שבמדבר כלשון הנני משליח בך את הערוב כלומר הערוב שבמדברות כי לא היו בריאה חדשה לשעה אלא שכבר היו הנחשים והערוב במדבר : h. e. *Serpentes iſti per quos puniti fuerunt, fuerunt veri Serpentes, quorum plurimæ ſpecies erant in deſerto, juxta id quod dicitur*; Qui deduxit te per deſertum magnum & terribile, locum ſerpentis adurentis, & ſcorpionis, &c. Deuter. 8. 15. *& tamen totis illis 40. annis usq; huc ne unus quidem ex Iſraële ab illis læſus fuit. Nubes enim quædam è ſeptem nubibus, quæ illos præcedebant, erat quæ ſerpentes & ſcorpiones illos occidit, ne nocêrent eis. Et hæc Nubes peculiariter ad hoc miraculum erat deſtinata. Nunc verò, anno quadrageſimo, quum protuliſſent & effutiiſſent injurioſa verba, in rem quæ ipſis maximo erat & ornamento & emolumento, emiſit Deus in ipſos* את הנחשים השרפים (cum articulo emphatico He, h. e.) *Serpentes illos adurentes qui in deſerto erant. ſicut alibi dicitur*; En ego mitto in te אֶת הֶעָרוֹב h. e. mixturam illam inſectorum noxiorum quæ in deſerto eſt, Exod. 8. 21. *Non enim hæc fuerunt de novo & ad tempus creata. ſed ſerpentes & colluvies iſta inſectorum jam antea fuerunt in deſerto.*

In Bemidbar rabba ſect. 1. & Tanchúma : שבעה ענינים היו מקיפין את ישראל במדבר מלמעלה ולמטה ומד' רוחות העולם ואחד הולך לפניהם ומכה להם נחשים ועקרבים ומשוה להם את ההרים ואת העמקים ושורף את הקוצים ואת הסירות ומעלה עשן ורואין אותו כל מלכי מזרח ומערב והיו או' עכו'ם מי זאת העולה מן המדבר וגו' *Septem nubes cingebant Iſraëlitas in deſerto, una supernè, altera infrà, quatuor ad quatuor plagas mundi, una deniq; quæ præcedebat eos, percutiens ipſis ſerpentes & ſcorpiones, æquans montes & valles, comburens ſpinas & ſentes, & aſcendere faciens fumum, quem cùm viderent Reges Orientis & Occidentis dicebant*; Quis eſt iſte qui aſcendit è deſerto? Cantic. 3. 6.

Iterùm in Bemidbar rabba, & Tanchúma, dicit R. Judan; את הנחשים שהיה הענן שורף אותן ועושה אותן גדר למחנה להודיעם נסים שעשה להם המקום אותן גירה בהן *Illos Serpentes, quos Nubes antea combuſſerat, & ex quibus ſepem circa caſtra eorum fecerat, ad nota facienda illis miracula ipſis facta; illos, inquam, eosdem ſerpentes nunc immiſit in eos.*

In De-

In Devárim rabba fol. 228. col. 4. ſect. כי תבוא : *Quando Iſraëlitæ iter faciebant per deſertum,* היה עמוד הענן לפניהם והיה עשן המערכה ועשן הקטורת עולה והיו שני זקוקין של אש יוצאין מבין שני בדי הארון והיו שורפים לפניהם את הנחשים ואת העקרבים *columna nubis præcedebat eos, & fumus Ignis altaris holocauſti, & ſuffitus, aſcendebant, duæ item ſcintillæ Ignis egrediebantur ex interſtitio duorum vectium Arcæ fœderis, quæ comburebant ante eos Serpentes & Scorpiones.*

Hinc ſcribit etiam Haskúni: נחשים לא נאמר אלא הנחשים ר׳ יודן אמר הם הנחשים שהיה הענן שורף בזכותו של אהרן עכשיו אחר שנסתלקו במיתתו היו מזיקין *Non dicitur* נחשים Serpentes (indefinitè); *ſed* הנחשים Iſtos ſerpentes (cum articulo emphatico); *Serpentes ſc. illos, ut R. Judan dixit, quos antea nubes combuſſerat quæ ibi erat per meritum Aharonis, & nunc ablata fuit poſt ipſius mortem.*

In Medraſch ויושע Vajóſcha: ועוד שהיו שם נחשים ועקרבים ושרפים והקב״ה מרוב אהבה שאהב את ישראל היה שולח לנחשים שיעשו עצמם כגשר וישראל עוברין בגשר *Præterea erant ibi Serpentes & Scorpiones, & Deus ex ſummo erga Iſraëlitas amore miſit ad ſerpentes, ut ex ſeipſis quaſi pontem facerent: & Iſraëlitæ tranſibant ſuper illo ponte.* Hæc non ad literam ſunt intelligenda, ſed allegoricè ad indicandum, Deum eouſq; Serpentes cohibuiſſe ne nocerent ipſis, abſolutâ ſuâ omnipotentiâ.

Serpentes iſti in ipſos immiſſi duplici nomine inſigniuntur, נְחָשִׁים quod generale *Serpentum* nomen eſſe videtur, & שְׂרָפִים. Hoc poſterius quidam ſumunt pro Nomine Toár, ut vocant ſeu adjectivo; *Urentes,* nempe eos quos mordent, & ardorem ac ſitim in eis excitantes. Sic videtur ſumpſiſſe Onkelos, Chaldaicè reddens חִוְיָן קָלְיָן *Serpentes urentes.* Sic R. Salomon: ששורפים את האדם בארס שיניהם *qui urunt hominem veneno ſuorum dentium.* Sic Aben Eſra. R. D. Kimchi in libro Schóraſchim: נקראו כן לפי שהן שורפין בהבל פיהם *Vocantur ſic, quia urunt halitu oris ſui.* R. Bechaj: היה מספיק הנחשים והוסיף את השרפים קרי ביה השורפים השרופים ומפני שעד עכשיו היה הענן שורפם כדי שלא יזיקו לישראל ואז היו השרופים וכיון שחטא ישראל היו הם השורפים *Suffeciſſet ſi dixiſſet* הַנְּחָשִׁים Serpentes: *addidit autem* את השרפים, *quod legi poteſt vel* שְׂרֻפִים Seruphim *Combuſti, vel* שׂוֹרְפִים Sóre-

phim *Comburentes. Quatenus ſcilicet hucusq; Nubes eos combuſſerat, ne nocérent Iſraëlitis, fuerunt* Serúphim: *poſteaquam Iſraëlitæ peccarunt, & in eos immiſſi ſunt, fuerunt* Sórephim *Comburentes.* In Bemidbar rabba: שְׂרָפִים *vocantur,* ששורפים את הנפש *quia comburunt animam.* In Zohar libri Numeror. fol. 88. col. 1. *Quia contra Deum & Moſen murmurarunt ex æquo, ideò* אזדמן לגבייהו חויין דמוקדן לון כאשא ועייל אשא לפומייהו ונפלין מתין ר' חייא אמר חויין חוו אתין מלחשן בפומייהו ונשכין ומתים· מאי מלחשן כד"א אם ישוך הנחש בלא לחש· אשא הוה מלהטן בפומייהו ונשכין ושדיין אשא בהו ואתוקדאן מעייהו ומתין *immiſit in eos ſerpentes comburentes eos inſtar ignis, igne ingrediente in os ipſorum, ut conciderent & morerentur. R. Chijah dixit, Serpentes veniebant* מלחשן בפומייהו, *mordebant eos, & moriebantur. Quid eſt* מלחשן? Ardentes, Candentes, *ut Eccleſ.* 10. 11. Num mordet ſerpens, ſine inflammatione? *Nempe, Ignem accenſum habebant in ore ſuo, & mordentes ejaculabantur in eos ignem, ut viſcera eorum comburerentur, & morerentur.* Alii שְׂרָפִים, שרף peculiarem ſpeciem ſerpentum eſſe volunt, quæ priori generali voci per Appoſitionem adjiciatur, *Preſtéres*, πρηστῆρες, quod itidem derivatum eſt à πρήθω, *Incendo, Inflammo*, quòd inextinctæ ſitis ardorem morſu ſuo inferant. Et hunc quidam eundem ſerpentem faciunt cum *Dipſade*, de qua Solinus cap. 40. ſcribit, *quòd ſiti interficiat.* Sic alibi legitur per ſimilem Appoſitionem, נְחָשִׁים צִפְעֹנִים *Serpentes reguli vel baſiliſci*, Jerem. 8. 17.

Quicquid ſit, certum eſt, Malignos & ſummè venenatos intelligi ſerpentes, quorum lethiferis morſibus maxima populi multitudo enecata & abſumpta fuerit.

CAPUT IV.

Quare in Deprecatione dicant in ſingulari Numero; Ora Dominum, ut auferat à nobis *Serpentem iſtum?*

NEmpe in expoſitione Pœnæ dicitur Deus immiſiſſe in ipſos *Serpentes urentes*, vel, *preſteres*; illi jam in

jam in Deprecatione ſua dicunt; הִתְפַּלֵּל אֶל יְיָ וְיָסֵר מֵעָלֵינוּ אֶת הַנָּחָשׁ *Ora Dominum, ut auferat à nobis* Serpentem iſtum? quæritur, *Quo ſenſu?*

In Tanchumah, & Bemidbar rabba, ad hæc verba ſcribitur: ר' אומר נחש יחידי היה *Raf dicit; Unicus & ſingularis fuit ſerpens.* In Jalkut tamen, ubi hic locus adducitur, iſta verba non habentur.

R. Bechaj: היה לו לומר הנחשים אבל הזכירו בלשון יחיד כי ירמח לנחש שלמעלה הוא הכח הממית הוא שר המדבר ששם דירת הנחשים השרפים וזהו לשון מעלינו ולא אמר ויסר ממנו כלשון סר צלם מעליהם: h. e. *Dicere debuiſſent*, Serpentes; *ſed utuntur ſingulari numero, reſpicientes ad ſuperiorem Serpentem, Virtutem occidendi, Principem ſc. ſeu Angelum deſerti, quod habitaculum erat Serpentum & preſterum. Et hujus rei causâ dicunt quoq;* מעלינו à ſuper nobis, *non ſimpliciter*, A' nobis; *ſicut Numer.* 14. 9. *dicitur*; Receſſit umbra illorum מֵעֲלֵיהֶם *à ſuper ipſis.* Senſus eſt, illos voluiſſe dicere; *Cohibe Angelum deſerti, cui poteſtas eſt data ſuper ſerpentes & ſimilia animalia noxia, ne porrò ea ſinat in nos graſſari.* Hæc ſententia fundata eſt in eo, quòd ſtatuunt, Deum in hoc mundo omnia mediantibus Angelis perficere, & ſingulis locis certos eſſe Angelos præfectos & aſſignatos, de qua re alibi ſcripſimus.

Simpliciùs & vero propiùs Chaskúni: פעמים קורא לרבים בלשון יחיד *Sapè pluralitas indicatur numero ſingulari collectivè*, ſicut; וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ Et aſcendit rana, Exod. 8. 2. vel juxta alios 6. h. e. *colluvies, multitudo ranarum.* Sic Deuteron. 8. 15. deſertum hoc vocatur, *Locus* נָחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב *Serpentis, preſteris, & ſcorpionis*, h. e. אֲתַר דְּחִיוָן *Locus ſerpentum urentium* &c. ut Onkelos, vel אֲתַר מְלֵי חִיוָן *Locus plenus ſerpentibus*, ut Jonathan reddit.

Cæterùm in eo, quòd Moſes neglectâ & inſuperhabitâ murmuratione contra ipſum ſusceptâ, tam promptus fuit ad deprecationem ipſorum exaudiendam, & culpam remittendam, ut ſtatim pro illis Deum orarit, laudant ענותנותו ſingularem ejus manſuetudinem, & ex eo hanc eliciunt doctrinam; שמי שמבקשין ממנו מחילה לא יהא אכזרי *Quod is à quo venia delicti & offenſæ petitur, non debeat eſſe crudelis & difficilis, ſed ad ignoſcendum promptus;*

promptus; ſicut Abraham oravit pro Abimelecho, Gen. 20. 17. *& Job pro amicis ſuis*, Jobi 42. 10. ואם איני מוחל נקרא חוטא & *ſi ita rogatus non ignoſcat, vocatur Peccator, juxta id quod Samuel dicit ad populum, qui petiit ab ipſo, ut Deum pro ſe oraret*; Abſit à me ut peccem DOMINO ceſſando orare pro vobis, 1. Sam. 12. 20. 23. Videatur Bechaj, & Bemidbar rabba.

CAPUT. V.

Quæſtiones aliquot de Serpente æneo, juſſu Dei facto & erecto.

POſteaquam Iſraëlitæ culpam ſuam agnoviſſent, faſſi, & apud Moſen, ac per ipſum apud Deum deprecati eſſent, refert Moſes, ſe ad Orationem ſuam à Deo hoc Reſponſi loco accepiſſe עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוך וראה אתו וחי׃ *Fac tibi* (ſerpentem) *Urentem, & pone eum ſuper ſignum, & fiet ut omnis qui morſus eſt, & aſpexerit eum, vivat* (i. e. convaleſcat, vivus maneat).

Circa hæc quærunt Hebræi;

I. *Cur ſerpentem, ſeu Serpentis imaginem, eamq́, aſpiciendam, pro Remedio adhibere voluerit?*

Rationes dubitandi afferunt, quas ex ipſis audiemus, unà cum illorum reſponſionibus.

Rabbi Moſes Gerundenſis: והנראה בעיני בסוד הדבר הזה כי הוא מדרכי התורה שכל מעשה נס בתוך נס תסיר הנזק במזיק ותרפא החולי במחליא *Mihi de hoc myſterio ita videtur: De conſuetudine Legis Divinæ* (Dei imò ipſius) *eſt, ut omne opus miraculoſum fiat per aliud miraculum, auferendo damnum per eum qui id intulit, & morbum per ejus cauſam, ſicut Rabbini noſtri docent ex eo, quod de Ligno amaro ad dulces reddendas aquas amaras legitur* Exod. 15. *& ex Aquis lethiferis per Eli-*

per Eliſam injecto ſale ſanatis, 2.Reg.2. וידוע מדרכי הרפואות שכל נשוכי
בעלי הארס יסתכנו בראותם אותם או בראות דמותם עד כי נשוכי הכלב
השוטה וכן שאר הבחמות השוטות אם יביטו מים יראה להם שם בבואת
הכלב או המזיק וימותו כמו שכתוב בספרי הרפואות: *Et notum eſt ex Medicorum placitis, quòd omnes ab animalibus venenatis morſi periclitentur, ſi vel ea, vel eorum imaginem inſpexerint; ita ut vel à cane, vel ab aliis beſtiis rabidis morſi, aquam inſpicientes, videant in ea umbram canis vel illius animantis à quo læſi ſunt, & moriantur, ſicut in libris Medicorum ſcribitur, & in Gemara, in Tractatu Talmudico Joma:* וכן
ישמרו אותם הרופאים מהזכיר בפניהם שם הנושך שלא יזכרו אותם כלל כי
נפשם תדבק במחשבה ההיא ולא תפרד ממנה כלל עד שתמית אותם ·
וכבר הזכירו דבר מנוסה מפלאות התולדות כי נשוך הכלב השוטה אחר
שנשתטה בחליו אם יקובל השתן שלו בכלי זכוכית יראה בשתן דמות גורי
כלבים קטנים · ואם תעביר המים במטלת ותסננם לא תמצא מהם שום
רושם כלל וכשתחזירם לכלי הזכוכית וישתהו שם כשעה תחזור ותראה שם
גורי הכלבים מתוארים · וזה אמת הוא בפלאי כחות הנפש וכשיהיה כל זה
כך ראוי היה לישראל נשוכי הנשכים השרפים שלא יראו נחש ולא יזכרו ולא
יעלו על לב כלל וצוה הקב״ה למשה לעשות להם דמות שרף הוא הממית:
Sic cavendum præcipiunt Medici, ne coram ipſis ullo modo mentio fiat nominis ejus à quo morſi ſunt; eò quòd animus ipſorum perpetuò inhæreat cogitationi huic, neq; ullâ ratione ab ea avelli poßit, ita ut tandem eos interimat. Scribunt etiam hoc, quod mirum, experientiâ probatum eſſe, quòd ſi ejus qui à cane rabido morſus, & rabioſus factus, urina recipiatur in vaſe vitreo, in urina conſpiciantur parvi catuli canum; & ſi aqua illa colentur per pannum vel linteum, ne minima quidem nota vel veſtigium in ea appareat; in vas verò vitreum iterum infuſa, & ibi per horam circiter relicta, catuli quoq; illi canum rurſus conſpiciantur. Et hoc verum eſt, atq; ex mirandis animæ virtutibus. Has itaq; ob cauſas convenientius fuiſſet, ne iſti à ſerpentibus morſi ſerpentem vel aſpicerent, vel ejus mentionem facerent, imò ut ne cogitarent quidem de eo. Et tamen præcepit Deus facere ipſis imaginem Serpentis qui occidebat eos, & eum aſpicere.

R. Bechaj: הפך הטבע כי הנשוך מסתכן בהביטו אל צורת הנושך
ועשאו משה מנחשת קלל שהוא מאדים דוגמת הנחשים השרפים וכן
נתרפא חזקיהו במריחת דבלת תאנים על השחין · ונמתקו מי המרה באותו
עץ שהיה מר · והנה זה היה נס בתוך נס בכאן שנתרפאו בהביטם אל צורת

Digitized by Google

הנחש והיה נס בתוך נס כי ידוע מחכמת התולדת בנשוכי הכלב השוטה אם
יביטו למים יראה להם בבואת הכלב או דמות המזיק וימותו · וכן הזכירו
חכמי הרופאים בספריהם ורבותינו זכרונם לברכה הזכירו זה במסכת יומא
פרק יום הכפורים כי כל נשוך מכלב כל תריסר ירחי שתא לא שתי מ״א אלא
בגובתא דנחשא דלמא חזי ליה לכלבא ומסתכן · וכן הרופאים יזהירו מי
שיזכיר בפני הנשוכים שם הנושך כי נפשם דבקה במחשבה ההיא ולא תפרד
ממנה עד שאפילו בשתן שלהם יראו דמות גורים · וכיון שענין זה אמת
ויציב מנפלאות חכמת התולדה היה ראוי לישראל נשוכי הנחשים השרפים
שלא יראו נחש ושלא יזכירוהו · כי אפילו הזכרון מזיק כל שכן הראיה
ולכך היה העניין הזה נס בתוך נס להסיר הנזק מהם במזיק ולרפאת החולי
במחליא וצוה הקב״ה למשה לעשות דמות שרף הממית אותם ואז יתרפאו
להודיע כי אין הנחש ממית אלא החטא וכמו שאמרו אין ערוד ממית אלא
החטא׃ *Quòd Deus hîc præcepit, contra naturam erat. Nam qui morſus eſt periclitatur ex aſpectu imaginis ejus à quo morſus eſt. Fecit autem Moſes ſerpentem ex ære terſo & polito, quod eſt rubicundum, ad ſimilitudinem ſerpentum urentium. Sic Chiskijas ſanatus eſt per unctionem palathæ ficuum ſuper ulcere: ſic Aqua in Marah dulcis facta eſt per lignum amarum; per Miraculum in Miraculo: Sic hoc loco ſanati ſunt per aſpectùm imaginis ſerpentis, per miraculum in miraculo. Conſtat enim ex Phyſicis, ſi morſi à Cane rabido inſpiciant aquàm, quòd illis appareat in aqua Canis, vel alterius animalis imago, à quo morſi ſunt, & poſtea moriantur. Sic Medicorum filii ſcribunt in libris ſuis, quod & Rabbini noſtri p. m. commemorant in Maſſéches Joma, cap. 8. eum qui à cane rabido morſus eſt, per duodecim integros menſes anni non debere aquam bibere, niſi per tubum aut fiſtulam aream, ne in aqua conſpiciat figuram canis, & inde in periculum incidat. Sic monent iterum Medici, quod ſi corã eo qui ab animanti aliquo morſus eſt mentio fiat illius animalis, illius mentem & animum firmiſſimè intentum eſſe in hac cogitatione, neq; ab ea avelli poſſe, adeò ut etiam in urina illius conſpiciantur imagines catulorum. Et cùm hæc veriſſima ſint & certiſſima, Iſraëlita in caſu præſenti nec aſpicere debebant ſerpentem, neq; vel nomen ejus audire. Nam cùm etiam mentio illius noceat, quantò magis nocebit viſus! Itaq; remedium hoc fuit Miraculum in miraculo, dum malum ablatum fuit per eum qui illud intulit, & morbus curatus fuit, per eum qui morbum attulit. Præcepit ſcilicet Deus Moſi, facere Imaginem ſerpentis occidentis eos, ut per illam ſanarentur, ad oſtendendum, quòd non ſerpens, ſed peccatum malum in-*

Digitized by Google

lum inferat, ſicut Rabbini noſtri dicunt, Non Serpens mortem infert, ſed peccatum. Confer Talmud Joma fol. 84. col. 1.

Idem, quamvis verbis paucioribus, ſcribit Iſaac Aráma, in Akédas Jizchak fol. 224. col. 2. & addit; והוא קיום ענין האמונה ביכולת האלהי אשר עליה נאמר צדיק באמונתו יחיה: *hac re confirmatam fuiſſe fidem ipſorum in Omnipotentiam Divinam, de qua dicit Propheta;* Juſtus fide ſuâ vivet, Habac. 2.

Sic Chaskúni: דוקא נחש ולא בריה אחרת להודיע נפלאותיו של הק'בה שהוא מכה באיזמל ומרפא באיזמל *In ſpecie præcipit facere Serpentem; non aliam beſtiam, ad nota facienda miranda Dei opera, quòd ſc. eadem novaculâ quâ vulnus infligit, quoq; illud ſanet.*

Abarbenel: אין ספק שהוסרו הנחשים בתפלתו רק נשארו בעם חולים רבים מהנשוכים וכדי לרפאתם צוה השם עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוך וראה אותו וחי · וידוע כמו שכתב הר'מבן כי זה היה ראוי שיוסיף בחליים כי הנשוכים מהב'ח הארסיים אין ראוי שיביטו בצורת הנושך אבל היה זה כדי שיכירו וידעו שחליהם ורפואתם הכל היה כפי הנס לא כדרך טבעי ולכן בדבר ההוא המזיק היו הם מקבלים רפואה: h. e. *Nullum eſt dubium, quin ad orationem Moſis è medio ſublati fuerint ſerpentes; remanſerunt autem in populo ægri multi, qui morſi fuerant. Ad hos igitur ſanandos, dixit Deus Moſi;* Fac tibi preſtérem, & pone illum in ſignum, ut omnis qui morſus eſt aſpiciat eum, & vivat. *Conſtat autem, ut Nachmanides ſcripſit, hoc potiùs debuiſſe augere morbos: quia morſi à venenatis beſtiis non debent aſpicere imaginem ejus à qua morſi ſunt. Hoc verò ideò factum eſt, ut agnoſcerent & ſcirent, & morbos & medicinam ipſorum fieri miraculosè, non naturaliter; hinc per aſpectum illius rei quæ nocuit, illi acceperunt medicinam.*

Aben Eſra: ורבים השתבשו ואמרו כי זאת הצורה לקבל כח העליונים · וחלילה חלילה כי הדבר נעשה בצווי השם ואין לנו לחפש למה צורת נחש ואם לא כן יראנו היש עץ שימתיק סמים המרים אפילו הדבש לא ימתיקם ומה טעם לשום דבלת תאנים על השחין ואין בתולדת הדבלת להסיר השחין ואמת כי נשגבה ממנו דעת עליון *Multi hîc ſuperſtitioſam habent opinionem, dicentes, hanc figuram factam eſſe ad recipiendam virtutem ſuperiorem* (ad abigendos ſerpentes, & curandos morſus eorum; quales ſunt figuræ quæ טלסם *Taliſman* vocantur, de quibus vide Lexicon Talmudicum). *Sed abſit ut hoc dicamus.*

Nam res hæc facta fuit ex præcepto Dei (hujusmodi autem figuræ ſunt idololatricæ & magicæ). *Quare Serpentis figuram fieri voluerit, non eſt curioſiùs nobis ſcrutandum :* (quia ſimpliciter dependet à voluntate & omnipotentia Dei). *Aut indicet mihi aliquis, an ſit lignum aliquod, quod dulce poſſit reddere aquas amaras, quod ne quidem mel præſtare poſſit? vel quæ cauſa fuerit impoſita palatha ficuum ſuper ulcus? palatha enim ficuum non habet hanc naturam, ut ulcus malignum tollat vel ſanet. Verùm nimis ſublimis nobis eſt ſcientia & mens Excelſi.*

Pleraque eò tendunt, Deum hoc remedio voluiſſe uti, in quo nil naturale fuerit, imò quod contra naturam potiùs & humanam omnem rationem erat, ut tantò illuſtrior eſſet ipſius gratia, virtus & potentia, quò ſentirent, merâ & ſolâ ejus gratiâ ſe à morte eripi, ac proinde ad illum ſolum verâ & firmâ fide reſpicerent, & ſalutem ab illo ſolo exſpectarent.

Addam quæ, ex allegatione & fide Galatini de Arcanis Cathol. Veritatis lib. 6. cap. 17. in *Gále raſája* habentur huc facientia. Agitur illic de Virga Moſis & Aharonis, unde ea fuerit orta, & inter alia dicitur; *Poſteaquam hæc quæ te docui intellexeris & contemplatus fueris, intelliges cur Deus ſerpentes miſerit in Iſraël in deſerto, & tamen præceperit Moſi, eiq; dixerit Numer. 21.* Fac tibi ſerpentem, & pone eum ſuper ſignum, & erit, omnis qui percuſſus fuerit, & aſpexerit eum, vivet. *Hoc enim ſignificat, quòd quicunq; morſus fuerit à ſerpente peccatorum, reſpiciens in ſerpentem in arbore collocatum, ſemper vivet. Et quoniam ex arbore vitæ hæc arbor exciſa fuerat, fructus ejus vitam afferent mundo. Hæc tamen arbor abſcondetur in terra cunctis mortalibus ignotâ. Cùm autem dominabitur in terra ſanctâ regina Helena, omnis Iſraël in anguſtiis erit ac detrimento; quippe quòd ab ea perquiretur hæc arbor, & nulla ipſius apud eos extabit notitia, neq; ipſa invenietur, quoūq; Deus impleatur miſericordiâ, & ex terra eam prodire faciat &c.*

II. *Quare Deus in mandato hoc dixerit*, Fac tibi שָׂרָף Urentem, *vel*, Preſterem, *& in exequutione Moſes dicatur feciſſe* נְחַשׁ Serpentem?

Attingit hoc R. Bechaj, & ita reſpondet : הבין משהרב'נו עליו השלום

השלום כי רצון השם ית' לעשות נחש אלא שלא רצה להזכירו בשם עצם שלו שהוא נחש לפי שהיה סבת החטא וגרם מיתה לעולם • ועל כן אמר שרף הזכירו בשם תאר כי הוא בעל ארס שורף *Animadvertit Moſes, Deum velle dicere, ut faceret* Serpentem, *ſed noluiſſe nomen ejus proprium exprimere, quod erat* נָחָשׁ; *quia* נָחָשׁ Nachaſch *fuit cauſa peccati, & mortem intulit in mundum. Ideò dixiſſe* שָׂרָף Urentem Preſterem, *adhibendo epitheton ejus, quia Serpens venenatus & urens eſt.*

Subtiliùs R. Abr. Séba: *Scriptura*, inquit, *ait, illos punitos fuiſſe per* נְחָשִׁים שְׂרָפִים Serpentes Urentes (geminâ ſc. voce Serpentes hos deſcribens); *quia* נָחָשׁ Serpens *primam in mundo dixit calumniam; addit autem* שְׂרָפִים Comburentes, *ut indicet,* שמתו גופם ונשרפה נפשם *quòd corpus ipſorum mortuum fuerit, & anima combuſta; quia Calumnia æquè grave eſt peccatum ac Idololatria, Adulterium & Homicidium. Ideò poſteaquam Iſraëlita dixerunt;* Peccavimus, מיד נתכפר עונם ובישר להם ברפואת נפשם *ſtatim expiata fuit iniquitas ipſorum, & annuntiavit ipſis Sanationem animæ ipſorum, dicendo*; Fac tibi שרף Saraph, *non* נחש Nachaſch.

Sed nil opus eſt his ſubtilitatibus: Conciſa eſt loquutio, שָׂרָף pro נָחָשׁ שָׂרָף per ellipſin ſubſtantivi. Itaque Moſes reſpexit ad Nomen principale, quod in præcedentibus expreſſum, quando dicitur in eos immiſiſſe נְחָשִׁים שְׂרָפִים. Sic Deuter. 2. conjunctim etiam hæc duo leguntur. Sic videntur ſtatuiſſe Talmudici in Tal. Hieroſ. Roſch haſchána cap. 3. in Gemara, quando ſcribunt, *Dixit Moſes*, עיקרא דמילתא נחש הוא *Principale nomen eſt* נחשא. Similia leguntur in Zohar in Exod. ſectione תרומה fol. 66. col. 4.

III. *Quid ſibi velit* לְךָ Tibi, *dum ait*; עֲשֵׂה לְךָ Fac Tibi Preſtérem?

Hoc quoque movet R. Bechaj, & exiſtimat ſuam peculiarem habere ſignificationem; nimirum Deum non dicere ſimpliciter, *Fac ſerpentem*; ſed *Fac* לְךָ Tibi; כי אמר השם ית' על שדברו כנגדי הריני מוחל להם בזכות תפלתך אבל מה שדברו כנגדך עשה לך שרף צריך אתה לעשות מעשה בידים כדי שיתפרסם כמה קשה לפני מי שמדבר כנגד נביאי *quaſi voluiſſet dicere*; Quod ad illud attinet, quod loquuti ſunt contra me, id condono ego ipſis propter Oratio-

nem tuam; quòd verò contra te loquuti ſunt, *Fac* לְךָ *tibi Serpentem*; neceſſe enim eſt, ut facias aliquid manibus, ex quo appareat, כמה קשה לפני מי שמדבר כנגד נביאי quàm grave coram me ſit peccatum, ſi quis loquatur contra ſervos meos.

Sic לְךָ juxta ipſum eſt vel ſignificat *Pro te*, vel, *Propter te, propter id quod loquuti ſunt contra te.*

Sic Abraham Seba in Tzerór hammór: חס הק״בה על כבוד הצדיקים יותר מעל כבודו *Deus Benedictus potiorem habet rationem honoris juſtorum, quàm ſui. Sic hoc loco Iſraëlitæ loquuti ſunt contra Deum & Moſen, ac propterea immiſit in eos* הנחשים כנגד השם Nechaſchim Serpentes *reſpectu Sui*, שרפים כנגד משה Seraphim Preſteres *reſpectu Moſis. Hinc, cùm egiſſent pœnitentiam, dixit*; עשה לך שרף Fac tibi *Saraph* Preſtérem; q. *dixiſſet*; Propter honorem tuum fac Preſtérem; nam quantum ad meum honorem, במקומו מונח loco ſuo manet: magis mihi curæ eſt & cordi honor tuus, quàm meus. *Moſes autem noluit hoc facere, ſed rationem habuit honoris Dei, non ſui*, וזהו ויעש משה נחש נחשת בשביל כבוד השם *Hinc dicitur*; Et fecit Moſes נחש Serpentem æneum; *nempe ad vindicandum honorem Dei.* Hæc ſubtilia magis quàm ſolida.

IV. *Quid ſibi velit, quod dicit*; וְשִׂים אֹתוֹ עַל נֵס Et pone eum ſuper ſignum. *Vel*, In ſignum?

R. Salomon vocem נֵס explicat כְּלוֹנֵס *Vectem, Perticam oblongam, qualibus etiam vexilla annecti ſolent.* Sic jubet Serpentem imponi perticæ excelſæ, vel palo, ut eminùs ab omnibus videri poſſet. Hoc multi ſequuntur.

Onkelos Hebræo conformiter; וְשַׁוִּי יָתֵיהּ עַל אָת *Et pone eum ſuper ſignum.* Jonathan filius Uzielis: וְשַׁוִּי יָתֵיהּ עַל אֲתַר תְּלֵי *Et pone eum ſuper locum ſuſpenſum*, h. e. *excelſum, elevatum, conſpicuum*: quæ enim ſuſpenduntur, in altum ſuſpendi ſolent: Sic Targum Hieroſolymitanum.

Aben Eſra: *Pone eum in Signum*; שיהיה גבוה ויראו אותו הכל *Ut in alto ſit, & omnes eum videant.* Sic in Tzerór hammór, Chaſkuni, Abarbenel, R. Levi. Conſpicuus ſcilicet eſſe debebat Serpens iſte, ac proinde exaltandus erat; quia per aſpectum & intuitum ejus ſanari debebant à morſibus ſerpentum; qui præcipuus

cipuus finis fuit ejus. Et ſic, שִׂים אֹתוֹ עַל נֵס, idem eſt quod alibi dicitur; וְנָשָׂא נֵס לַגּוֹיִם *Et exaltabit Signum gentibus*, Eſa. 5. ✠. 26. & cap. 11. ✠. 12. Item עַל הַר נִשְׁפֶּה שְׂאוּ נֵס *Súper montem excelſum elevate ſignum*, Eſa. 13. 2. הָרִימוּ נֵס עַל הָעַמִּים *Elevate ſignum ad populos*, cap. 62. 10. Hinc Chriſtus ipſe Joh. 3. 14. hanc phraſin explicat per ὕψωσε *Exaltavit.*

Sed & alium finem notant alii; videlicet ut erecto hoc Serpente de peccato ſuo admoniti, inpoſterum à ſimili lapſu ſibi cavérent.

In Tzerór hammór: *Pone eum in ſignum ut videant eum* ויפחדו ולא יחזרו לקלקולם ויזכרו וישובו אל ה' ולא יחטאו שאם יוסיפו לחטוא השטן עומד על ימינם והנחש עומד על נס לנגדם לנושכם *& timeant, neq; ad peccandum denuò prolabantur, ſed ad Deum ſe convertant, & non ulterius peccent. Nam ſi illud fecerint, habebunt Satanam ſtantem ad dexteram ſuam, & Serpentem ante ſe in ſignum, paratum quaſi ad mordendum eos.*

R. Levi ben Gerſon: אחשוב שכבר רצה הש"י שישאר רושם מזה הענין לישראל להיות להם לזכרון לשמרם שלא יספרו לשון הרע *Exiſtimo, Deum voluiſſe ut extet hujus rei ſignum & monumentum, quod memorialis loco ipſis eſſet, quò inpoſterum ſibi à calumnia & obtrectatione caverent.*

Abarbenel exiſtimat, Vocabulum æquivocum eſſe adhibitum, quod non tantum *Signum, Vexillum* ſignificat, ſed & *Miraculum, Prodigium*, להיות זה פלא שבאותו דבר שהכה היה מרפא *quòd miraculoſum eſſet, eadem re quâ percuſſit, etiam ſanare.* Ita ſenſus eſt; *Fac tibi ſerpentem, & erige eum pro Miraculo. Erit enim* &c.

Cæterùm, qui de vocis נֵס in præſenti loco, uſu & ſignificatione plura volet, adeat Arnoldi Bootii Animverſiones ſacras in Vetus Teſt. lib. 2. cap. 4.

V. *Quare, & quomodo, Serpentem hunc intueri juſſerit?*

Intueri voluit eos hunc ſerpentem, Iſraëlitarum reſpectu, ut à morſibus venenatis ſerpentum ſanarentur; Sui reſpectu, ut miraculum eſſet tantò majus, אם יהיה נחש חי נושך ונחש מת מרפא *ſi ſerpens vivus momorderit, & ſerpens mortuus ſanaverit, & quidem ſolo aſpectu.*

Scribunt

Scribunt autem Hebræi, intelligi hîc non corporalem tantùm intuitionem & aſpectum, ſed præcipuè etiam Aſpectum fidei, animum & cor ad Deum dirigendo.

Hinc Jonathan Paraphraſtes Chaldæus v. 9. ita transfert: *Fac tibi ſerpentem æneum, & pone eum in locum elevatum*, וִיהִי כָּל דְנָכֵית יָתֵיה חִוְיָא וַיְהִי מִסְתַּכֵּל בֵּיה וְחָאֵי אִין מְכַוֵּן לִבֵּיה לְשׁוּם מֵימְרָא דַיְיָ *& fiet ut ſi quem momorderit ſerpens, & intuitus fuerit eum, ut convaleſcat, ſiquidem direxerit cor ſuum ad Verbum Domini.*

Targum Hieroſolymitanum: וַהֲוָה כָּל מַאן דַּהֲוָה מִתְנְכֵית בְּחִוְיָא וַהֲוָה תָלֵי אַפּוֹי בִּצְלוֹ גַּב אֲבוּי דְּבִשְׁמַיָּא וּמִסְתַּכֵּל בְּחִוְיָא דִנְחָשָׁא וְחָיֵי : *Et fiet, ut ſi quis morſus fuerit à ſerpente, & faciem ſuam in oratione elevaverit ad Patrem ſuum qui eſt in cœlis, atq; Serpentem æneum aſpexerit, ſanetur.*

Sic ſcribit R. Salomon, verbum הִבִּיט ℣. 10. ſignificare הבטה בכונה *Aſpicere cum intentione, cordis ſc. ad Deum.*

Chaskuni: הנשוך תולה עיניו למעלה ומכוין לבו לאביו שבשמים *Qui morſus erat elevabat oculos ſuos ſurſum, & cor ſuum dirigebat ad Patrem ſuum qui eſt in cœlis.*

R. Levi ſcribit, miraculoſum hunc ſanandi modum adhibitum fuiſſe, לישב בלבם ענין המופתים אשר האמנה בהם הוא הגדולה שבפנות התוריות *ad confirmandam in animis ipſorum doctrinam de Miraculis Divinis. Credere enim ea, eſſe maximum è fundamentis Legalibus.* Sic in Akédas Jizchak; *factum eſſe hoc, ut confirmentur in fide Omnipotentiæ Divinæ* &c.

In Talm. Tractatu Roſch haſchánah cap. 3. in Miſchna ויאמר יי׳ למשה עשה לך שרף • וכי הנחש ממית ומחיה • אלא שכל זמן שישראל מסתכלין למעלן ומשעבדין את לבם לאביהן שבשמים היו מתרפאין ואם לאו היו נימוקין : Et dixit Dominus ad Moſen, Fac tibi ſerpentem, Num. 21. *Num ergo Serpens vel occidit, vel vivificat? Non: ſed quotiescunq; Iſraëlitæ ſuſpiciunt ſurſum, & ſubjiciunt cor ſuum Patri ſuo cœleſti, ſanantur; ſi id non faciant, contabeſcunt.*

In libro Sapientiæ cap. 16. v. 5. 6. 7. *Quùm eos ſæva beſtiarum ira invaſiſſet, ac morſibus noxiorum ſerpentum interirent, ad extremum non permanſit ira tua, ſed admonitionis gratiâ pauliſper fuerunt perturbati, ſignum ſalutis habentes, quod memores mandati Legis tuæ eos redderet. Neq; enim qui reſpexerat, propter rem viſam, ſed propter te omnium ſervatorem ſervabatur.*

VI. Cur

Digitized by Google

VI. *Cur Moſes Serpentem* æneum *fecerit, cùm Materia à Deo non fuerit expreſſa, & ei ſignificata?*

Deus dixit ſimpliciter ad Moſen; עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף *Fac tibi ſerpentem urentem:* de Moſe dicitur; וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נְחַשׁ נְחֹשֶׁת *Et fecit Moſes ſerpentem æneum.* Quæritur ergo, *Unde & cur* Æneum?

R. Salomon deducit rationem ex Notatione Nominis, dum ſcribit: לא נאמר לו לעשותו של נחשת אלא אמר משה הקב"ה קורא נחש ואני אעשנו של נחשת לשון נופל על לשון *Non dictum fuit ipſi, ut eum ex ære faceret; ſed Moſes dixit vel cogitavit; Deus vocat eum* נחש Nachaſch, *ego itaq; faciam eum ex* Nechóſchet *ære, ex Notatione nominis, ob vocum affinitatem & convenientiam.*

De hac ſententia ſcribit Nachmanides; ולא הבינתי זה שהרי הקב"ה לא הזכיר לו נחש אלא עשה לך שרף *ſe eam non intelligere: Deum enim nullam mentionem feciſſe τῦ* Nachaſch, *ſed dixiſſe* שָׂרָף Saraph. Ipſe ergo exiſtimat, Moſen id ideò feciſſe, ut hac ratione Serpens iſte artificialis haberet colorem Serpentis naturalis, & tantò melius eum referret: ידוע כי הנחשים השרפים אדומי העינים ורחבי הראש שגופם כעין הנחשת בצוארם ולכן לא מצא משה לקיים מצותו בשרף בלתי שיעשה נחש נחשת כי הוא דמות נחש שרף: *Conſtat* (inquit) *Serpentes urentes & venenatos eſſe rubicundis oculis, lato capite, corpore in collo coloris ænei. Ideò non vidit Moſes, quâ ratione aliter poſſit implere præceptum Dei de* Saraph, *quàm faciendo* Serpentem æneũ: *nam hic refert ſimilitudinem Serpentis urentis vel igniti.*

Sic ſcribit Abarbenel; *Fecit ſerpentem æneum;* לפי שהנחשים השרפים הם אדומים כעין הנחושת *quia Serpentes igniti ſunt rubicundi inſtar æris vel cupri.* Hinc fortaſſis vulgatus Interpres Latinus עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף, reddidit; *Fac ſerpentem æneum.*

Haskúni aliam reddit rationem: לפי שהנחשת מבהיק ומבריק כענין שנ' ונוצצים כעין נחשת קלל ואע"פ שמחנה ישראל היה שלש פרסאות על שלש פרסאות מי שהיה נשוך רואהו ממקומו: *Quia,* inquit, *Aes fulgidum eſt & ſplendidum, ſicut dicitur;* Et ſcintillantes inſtar æris politi, Ezech. 1. 7. *Hinc quamvis caſtra Iſraëlitarum undiquaq; haberent tria milliaria, omnes tamen morſi, ubicunq; erant, eum videre poterant.*

Caput VI.

Quid de iſto ſerpente à Moſe erecto tandem ſit factum? Ludovici Cappelli obſervatio quædam expenditur.

SEcundo lib. Regum cap. 18. v. 4. legitur de Hiſkijah, הוּא הֵסִיר אֶת הַבָּמוֹת וְשִׁבַּר אֶת־הַמַּצֵּבֹת וְכָרַת אֶת
הָאֲשֵׁרָה וְכִתַּת נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה *Ipſe removit excelſa, & confregit ſtatuas, & excîdit lucos, & contrivit Serpentem æneum quem fecerat Moſes:* Ratio additur;
כִּי עַד הַיָּמִים הָהֵמָּה הָיוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מְקַטְּרִים לוֹ וַיִּקְרָא לוֹ נְחֻשְׁתָּן
quia ad illos usq; dies filii Iſraëlis ſuffiebant ei. Et vocavit eum Nechuſchtan.

R. D. Kimchi ſcribit: *Poſteaquam vidiſſet Hiskijas*, דקא טעו ישראל בתריה *quòd Iſraëlitæ errarent poſt eum* (h. e. eo ad Idololatriam abuterentur) *ſurrexit & contudit eum*: Quia ad illos uſque dies filii Iſraëlis ſuffiebant ei, *h. e. Ab eo tempore quo malè fecerunt Reges Judah, & Iſraëlitæ ſequuti ſunt Idololatriam, usq; ad illos dies quibus regnavit Hiskijas, Iſraëlitæ ſuffiebant ei. Quia ſc. ſcriptum de eo invenerunt*, Quiſquis viderit eum, vivet; *cogitabant, illum bonum eſſe* לחיות אמצעי ולעבוד אותו *pro Mediatore, & cultu dignum*; והי״ה
מונח מימות משה זה הנחש לזכרון הנס כמו צנצנת המן · ואסא ויהושפט
לא ביערוהו כאשר בערו שאר הע״ז מפני שלא מצאו כשמלכו שהיו עובדין
ומקטרין לזה הנחש והיו מניחין אותו לזכרון הנס וחזקיהו ראה לבער אותו
כשביער ע״ז כי בימי אביו היו עובדים לו כמו לע״ז אע״פ שחשובים היו זוכרים
בו הנס אמר טוב לבער אותו וישכח הנס מלהניחו ויטעו בני ישראל היום
או מחר *Aſſervabatur iſte ſerpens à diebus Moſis in memoriam miraculi, ſicut aſſervata fuit Urna Mannæ. Aſa & Joſaphat non exſtirparunt eum, cùm reliquam Idololatriam exſtirparent, quia dum regnarent non deprehenderunt, quòd Serpentem hunc colerent, vel ipſi adolérent: itaq; reliquerunt eum in memoriam miraculi. Hiskija autem viſum eſt è medio*

è medio eum tollere, cùm aboleret Idololatriam, quia tempore Patris ipſius eum coluerunt tanquam Idolum; Et licet pii inter ipſos eum tantùm habebant pro mnemoſyno & memoriali miraculi, tamen magis conſultum judicavit ut aboleatur, & miraculum in oblivionem veniat, quàm ut relinquatur, & hodiè vel cras eo Iſraëlitæ ad Idololatriam abutantur.

R. Levi: *Filii Iſraëlis adoleverunt ei, quia exiſtimarunt hanc figuram habere* מדרגה אלהית *Gradum Divinum, quòd Moſes eam feciſſet: ac proinde divinos honores mereri.* Ideò ſcilicet putat addi; *Quem Moſes fecerat.* Idem ſcribit Abarbenel.

R. Samuel Laniádo in *Kelí Jakar* prolixus eſt in hoc loco explicando, & conatur excuſare factum Iſraëlitarum; prætendens, non commiſſam fuiſſe ab illis Idololatriam qui Serpenti huic adoleverunt, eò quòd id fecerint non in Serpentis, ſed Dei ipſius honorem, qui tam inſigne miraculum per eum ediderat; quia tamen res hæc idololatriæ ſimilis fuerit, & inpoſterum offendiculo eſſe poſſet ad Idololatriam exercendam, conſultum judicarit eum abolere. Sed apponam ejus verba ipſa: *In Talmud, Maſſécheth Cholin* (cap. 1. fol. 6. col. 2.) *verba hæc*; Et contrivit ſerpentem æneum: *ita explicant*; אפשר בא אסא ולא בערו בא יהושפט ולא בערו והלא כל עבודת אלילים שבעולם אסא ויהושפט בערום אלא מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו Fierine potuit, ut Aſa venerit & non ſuſtulerit eum? Joſaphat venerit & non ſuſtulerit eum? Annon verò omnem idololatriam, quæ in toto mundo erat, ſuſtulerunt? Sed locum reliquerunt ei (Chiskiæ) Patres ejus, ut per eum obſepiretur &c. *Gemina*, inquit, *hîc difficultas occurrit*; primò, *cur dicant*; Fierine poteſt, ut nec Aſa, nec Joſaphat, ſuſtulerit eum? ſecundò, *Quid ſibi velit, quod ajunt*; Locum reliquerunt ei Patres ipſius, ut per illum obſepiretur? וכי משום להתגדר יניחו דבר המכשול כמה דורות *An hujus rei causâ, ut hoc per ipſum fieret, relinquenda erat res ſcandaloſa per aliquot ſæcula? Mihi itaq; videtur*, כי לא היו מקטרין לו דרך עבודה אלא דרך כבוד להש״י שהפליא לעשות ע״י נחש הנחשת *illos non adoleviſſe ei ut ipſum colerent, ſed in honorem Dei benedicti, qui miraculum hoc per Serpentem hunc edidit, ut à ſerpentibus morſi per eum liberarentur*, ולא היה בו אפילו אבק ע״א *& hac in re ne pulverem quidem fuiſſe Idololatria* (h. e.

ne minimam quidem micam idololatriæ). *Hinc priores non ſuſtulerunt, ſed reliquerunt eum Succeſſori alicui ſuo, qui ei rei maceriam faciat & ſepem. Licet verò nihil hîc hactenus fuerit idololatrici,* משום דדמי לה ראוי להתגדר *quia tamen ſimile valdè erat idololatriæ, par erat ut obſepiretur: Hinc dicunt*; Fierine potuit, ut in eo fuerit Idololatria, & ſuffitus iſte quem faciebant, cultus fuerit illi exhibitus, & Aſa ac Joſaphat venerint, & eum non exſtirparint! *Nam ſi hîc aliquid idololatrici fuiſſet, Reges iſti pii illud è medio tollere debuiſſent*: Sed, *ajunt porrò*, locum reliquerunt ei להתגדר בו; *quo volunt dicere*; Revera ne pulvis vel mica quidem idololatriæ hîc ſuberat, ſed Hiskijas id fecit משום מיגדר מילתא ודרך סייג וגדר ut rem hanc obſepiret, per modum ſepis & maceriæ (*ne inpoſterum hoc fieret*): Ideò, quia res illa per ſe non erat prohibita, non ſuſtulerunt eum Aſa & Joſaphat, ſed reliquerunt eum לבאים אחריהם ſucceſſoribus ſuis, ut illi eum cohiberent. *Rem ita ſe habere arguitur ex eo, quòd appareat, Chiskijam etiam ad tempus diſtuliſſe contuſionem & abolitionem ejus. Hoc enim docet, nullam hîc commiſſam fuiſſe Idololatriam, ſed honorem Deo fuiſſe exhibitum, ut antea dictum. Hinc primò ſuſtulit ea quæ graviora erant, Excelſa nimirum, Statuas, & Lucos; quia illa omnia revera erant Idololatrica*: poſtea *demum contrivit Serpentem æneum. Et ita Rabbini noſtri volunt, ejus quod dicitur*; Quia uſque ad dies illos filii Iſraëlis ſuffiebant ei; ſenſum eſſe; *Rem eam permanſiſſe ad dies usq; illos, neq; Aſam, neq; Joſaphatum, qui præceſſerant, eam ſuſtuliſſe, ſed eodem in ſtatu manſiſſe, donec Ezechias eam circumſepiret* &c. Et poſt recenſitas R. D. Kimchij, R. Levi ben Gerſon, & Abarbenelis ſententias, tandem ita concludit; *Mihi* לע״ד *pro tenuitate mei ingenii, videtur in textu præſenti dici*; Et contrivit ſerpentem æneum quem Moſes fecerat: *propter alterutram ſequentium duarum rationum*; Vel *ideò, quòd licet Serpens iſte aneus fuerit opus manuum Moſis, ut per illum glorificaretur Nomen Dei, qui eo miraculosè morſos à Serpentibus ſanavit, atq; hujus rei cauſâ Moſes eum aſſervari voluerit, ut miraculum illud viderent, quo contra omnem rationem ille, qui eam intuebatur, & inde non levi paſſione afficiebatur* (videndo ſc. imaginem ejus à quo læſus fuit) *tamen ſanatus fuit*; Vel *quamvis Moſes ſerpentem hunc fecerit de ſuo* (de ſuis facultatibus), *ſicut dicitur*; עשה לך שרף Fac tibi ſerpentem;

ſerpentem; h. e. מִשֶּׁלָּךְ *De tuo*; & *nemo poßit prohibere vel prohibitum facere id quod non eſt ſuum; ideò fortaßis non exſtirparint eum priores Reges, ſed reliquerint, tanquam ſignum & μνημόσυνον mirabilium Domini*: אמנם חזקיה ראה שיצא שכרו בהפסדו ומה שמשביח בזכרון הנס פונם בעבודה שעובדים אותו וטוב העדרו ממציאותו לפוקה ולמכשול לרבים *Chiskias autem videns quòd merces ejus* (ſerpentis in memoriam miraculi aſſervati) *exeat in damnum ejus, & lucrum quod conſequebatur ex commemoratione & recordatione miraculi, pereat per cultum ipſi factum, conſultius eſſe duxerit illum tollere, quàm relinqui in laqueum & offendiculum publicum.* Hactenus Laniádo.

Porrò quod in verbis textus propoſiti dicitur; וַיִּקְרָא לוֹ נְחֻשְׁתָּן *Et vocavit eum Nechyſchtan*; in iis videndum, 1. *Quis eum ſic vocaverit?* 2. *Quæ ratio hujus appellationis?*

Quod ad *primum* attinet; plerique referunt id ad *Hiskijam*, quòd ille ſic eum vocârit per contemptum. Jonathan tamen Paraphraſtes Chaldæus refert ad *Iſraëlitas*: Ita enim reddit; וַהֲווֹ קָרַן לֵיהּ נְחֻשְׁתָּן *Et vocarunt eum Nechyſchtan*, nempe Iſraëlitæ, h. eſt, *Et vocatus fuit Nechyſchtan.* Et ſic exemplum eſt regulæ illius Syntacticæ; Tertiæ perſonæ Verba ſæpiſſimè uſurpantur indefinitè, & quaſi imperſonaliter; nullo Nominativo expreſſo, quæ videatur in Theſ. Gram. lib. 2. cap. 10.

Quod ad *appellationis rationem*, volunt illum ſic vocatum fuiſſe per contemptum & extenuationem, q. d. *Aenulum*. Nam literam Nun, in fine vocum per auxeſin adjectam, ſcribunt denotare diminutionem, ad indicandum, illum nihil eſſe niſi æs, merum cuprum, nihil virium, nihil opis, nihil commodi, nihil divinitatis habere, ac proinde neque divinis honoribus afficiendum eſſe.

R. Salomon: נחשתן לשון בזיון כלומר מה צורך בזה אינו אלא נחש נחשת Nechyſchtan *eſt vox contemptûs, q. diceret, Quid utilitatis eſt in eo? nil eſt niſi ſerpens aneus.* Sic R. D. Kimchi: *Vocavit eum Ezechias ſic, cùm eum contunderet, quaſi diceret Iſraëlitis*; Quomodo poteſt aſcendere in cor hominis, hunc ſerpentem prodeſſe, cùm nil ſit niſi æs?

R. Samuel Laniádo: Voluit dicere; *Hucusq; fuit Serpens aneus per quem factum eſt miraculum Divinum: nunc verò poſteaquam*

offendiculum factus eſt ipſis, נחשתן אינו אלא h.e. נחשת שלהם *nil eſt niſi æs ipſorum.*

R. Levi ben Gerſon aliter: *Hiskijas vocavit eum* נְחֻשְׁתָּן, h.e. נְחֻשֶׁת שֶׁלָּהֶן *Aes ipſorum,* q. *diceret,* אין לזאת הצורה כח כי אם מה שיש כח לנחשת *Hæc imago nullas habet vires, niſi quas ipſum habet æs vel cuprum.* Sic ן. facit affixum Pronomen, pro ם. *Eorum.*

Et ſic contritus & abolitus eſt iſte Serpens à Chiskia, eò quòd eo abuterentur, illum non ſolùm pro memoriali habentes & retinentes, quo ſolo fine eum Moſes aſſervari voluerat, ſed & cultum & honorem Divinum ei exhibentes.

In Prologo quodam Prophetæ Sophoniæ præfixo Bibliis Latinis, ſub nomine D. Hieronymi, videtur hoc factum attribui Joſiæ. Sic enim illic legitur; *Joſias ſimulachra, quæ pater ſuus Ammon, vel avus Manaſſes in templo Dei collocaverat, dejecta comminuiſſe monſtratur. In quibus etiam Serpentem æneum à Moſe factum, cui errori inductus populus ſuperſtitione idolorum detentus admiſerat.*

Quidam ajunt Prologiſtam deſumpſiſſe hæc ex Joſepho, Joſephum autem hìc erraviſſe. Verùm nuſpiam hoc in Joſepho reperitur.

Alii dicunt, Ezechiam quidem contriviſſe & contudiſſe Serpentem æneum, verùm ejus ſeu pulverem, ſeu fruſtum relictum eſſe ab eo, quod à Judæis idololátris veneratione cultum, ac propterea à Joſia poſtea deſtructum fuerit.

Verùm authoritas hujus Prologi nobis non eſt tanti, ut ei contra Scripturam fidem habeamus. Neque, ut à quibusdam venditatur, eſt Hieronymi. Quod vel ſtylus ipſe docet. Unde etiam non reperitur inter opera D. Hieronymi. Alius in illis Sophoniæ præfixus habetur Prologus.

Æquè aut magis ridiculi ſunt, qui de hoc Serpente, tanquam ſingulari ac venerabili Theſauro ſacro, hodierno adhuc die ſuperſtite, gloriantur, ſicut Mediolani in templo S. Ambroſii palàm Æneus quidam ſerpens hoc nomine oſtenditur, quem, referente Carolo Sigonio Hiſtoriarum de Regno Italiæ lib. 7. ajunt Arnolphum, ejuſdem urbis Archiepiſcopum, anno ſalutis 971. ab Ottone Germanorum Imperatore, Conſtantinopolim ad Johannem ibi tùm imperantem miſſum, ex

theſauro

Digitized by Google

theſauro ejuſdem Johannis accepiſſe, & ad Eccleſiam ſuam Mediolanum detuliſſe. Hinc alii cautiores addunt; Non eſſe quidem Moſaicum illum, ut qui ab Ezechia comminutus fuerit; ſed alium ad illius ſimilitudinem, & ex eodem, quo Moſaicus, ære conflatum. Hoc ſi de genere metalli ejuſdem accipiant, poteſt admitti; ſi in ſpecie, de illo ipſo ære, ex quo Moſaicus factus fuit, ſuperſtitioſum eſt: unde enim illis reliquiæ illius æris? Hebræi ſcribunt, *Hiskiam comminuiſſe illum in pulverem, & ſparſiſſe in aërem*, in Talmud tractatu de Idololatria fol. 44. col. 1. Jonathan Hebræum כִּתֵּת reddit, פַּסִּיק *Ceſſare fecit, Abolévit ſerpentem aneum.* Vanitatem hujus rei agnoſcit ipſe Torniellus in Annalibus Tomo II. p. 185.

Et hæc, pro inſtituti noſtri ratione, ad Serpentis Æenei hiſtoriam ſufficiant.

Quantum ad *Myſticam ejus ſignificationem* attinet, ſeu *Typum Chriſti*, quem habuit, noſtri inſtituti præſentis non eſt, in ejus explicationem & applicationem jam digredi. Unum tamen hîc, à noſtra tractatione non aljenum, expendendum operæ ſit pretium.

Ludovicus Capellus in Specilegio Obſervationum in N. Teſt. ad Joh. 3. 14. exiſtimat, *ſe aliquid inveniſſe in veterum Judaorum ſcriptis, quod ſuſpicionem injicere poſſit, cognitum olim illis fuiſſe, quod ibi dicit Chriſtus; videlicet, Exaltationem Serpentis anei præfiguraſſe Exaltationem Meſſia in Cruce.* Videamus quid illud ſit. *Extat*, inquit, *locus in Bemidbar rabba, in Seder* אלה מסעי *Paraſchâ 23. ubi ex occaſione 42. manſionum Iſraëlitarum in deſerto, qua iſthic exponuntur, explicatur locus Pſ. 77. v. ultimo;* נָחִיתָ Deduxiſti inſtar gregis ovium, populum tuum, per manum Moſis & Aharonis. *Exponitur autem locus ille* בנוטריקון *h. e. ita, ut ſingula vocis* נָחִיתָ *litera vocem integram deſignent. Quatuor ejuſmodi diverſa expoſitiones Cabaliſtica vocis illius adferuntur iſthic, quarum hac eſt ſecunda, qua Rabbi cuidam Joſe attribuitur*, ר׳ יהושע אמר נ׳ פלאות עשית להם ח׳ירות נתת להם י׳מינך הושיע אותם ת׳לו׳ ראש נתת להם ביד משה ואהרן h. e. R. Joſua dixit, Litera *Nun* vocis נחית notat vocem נִפְלָאוֹת *Mirabilia*, & ſignificat, Deum mirabilia in populi ſui gratiam feciſſe: Litera *Cheth* notat vocem חֵירוּת *Libertatem*, & ſignificat, Deum

Deum eos aſſeruiſſe in libertatem: Litera *Jod* notat vocem יְמִינְךָ *Dextera tua*; & ſignificat, Deum dexterâ ſuâ eos ſervaſſe. Denique litera *Thau* notat vocem תָּלוּי *Suſpenſum*, & ſignificat, Deum dediſſe illis Suſpenſum pro Capite; atque hæc omnia fuiſſe per manum Moſis & Aharonis. *Jam verò quis poſſit eſſe ſenſus & mens horum verborum*, Deum dediſſe Iſraëlitis in deſerto Suſpenſum pro Capite per manus Moſis & Aharôn, *niſi hoc voluerit Rabbbi ille; Meſſiam, populi Dei Caput, ſignificatum & adumbratum olim fuiſſe per Serpentem æneum à Moſe & Aharone fabricatum, in altum ſublatum, & de ligno veluti ſuſpenſum, adeoq; & illum eſſe Jeſum Nazarenum Servatorem noſtrum, quem Judæi ſolent per ſummam contumeliam vocare antonomaſticῶs* התלוי Suſpenſum illum? *Ita ut videatur R. ille Joſua fuiſſe ex eorum numero Judæorum & Rabbinorum, qui Apoſtolorum tempore in Chriſtum crediderant, ſed Legis erant zelota &c.* Sic Cappellus: quam ipſius obſervationem præclaro Commentario ſuo Philologico in N. Teſt. inſeruit Balduinus Walæus.

Sanè ſi hæc veteris illius Rabbini fuiſſet mens, obſervatu digniſſimum foret hoc ipſius dictum. Ego verò non exiſtimo, illum hoc voluiſſe his verbis dicere. Non legendum participialiter תָּלוּי neque exponendum *Suſpendendi* ſignificato; ſed תְּלוּי רֹאשׁ ſubſtantivè; & ſignificat *Elevationem, Exaltationem capitis, dedit ſc. nobis etiam per manus Moſis & Aharonis*; (h.e. Libertatem, & Dignitatem ſummam).

Genuinam hanc eſſe hujus phraſis & loci expoſitionem, clarè patet ex ſimilibus locis. In eodem libro Bemidbar rabba ſectione 1. & in Tanchuma lib. Num. ab initio ad v. 1. legitur; Et dixit Dominus ad Moſen in monte Sinaj; מאי אמר ליה *Quid dixit ei?* שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ כָּל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל Tollite caput omnium filiorum Iſraël. אמר הקב'ה לישראל לא חבבתי אומה יותר מכם לכך נתתי לכם תלוי ראש ודמיתי אתכם לי כשם שאני יש לי תלוי ראש על כל באי עולם שנ' לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש ׃ לפיכך נתתי לכם תלוי ראש שנ' שאו את ראש לקיים מה שנ' וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו הללויה וכן הוא אומר ונתנך ה' אלהיך עליון על כל גויי הארץ׃ h. e. *Dixit Deus Iſraëli, Nullum populum magis dilexi quàm vos. Ideò dedi vobis*

תלוי

תְלוֹי רֹאשׁ *Exaltationem capitis, & vos mihi aſſimilavi. Quemadmodum ſcilicet ego habeo* תְלוֹי רֹאשׁ *Eminentiam capitis ſuper omnes homines in mundo* (h. e. quemadmodum ego ſum exaltatus, & emineo ſupra omnes), *ſicut dicitur*; Tibi, ô DOMINE, eſt magnificentia, & potentia, & gloria, & victoria, & decor: cuncta enim quæ in cœlo ſunt & in terra, tua ſunt: tuum eſt ô DOMINE regnum, & exaltatus es ſuper omnes in caput, 1. Chron. 29. v. 11. *ita dedi etiam vobis* תְלוֹי רֹאשׁ *exaltationem capitis, ut impleatur id quod dictum eſt*; Et exaltavit cornu populo ſuo, laus omnibus miſericordibus ejus, filiis Iſraël, populo propinquo ei, Hallelujah Pſal. 148. 14. *Item*; Et conſtituet te Dominus Deus tuus ſupremum inter omnes gentes terræ, Deut. 28. 1.

Ex his clarè liquet, תלוי ראש non ſignificare *Suſpenſum in caput, vel, pro capite*, (nam huic expoſitioni hîc nullus locus) ſed, *Exaltationem, Eminentiam, Dignitatem ſummam*. Unde non punctandum תָלוּי רֹאשׁ, ſed תְלוֹי רֹאשׁ. Et ſic explicatur in Commentario Mâttenos Kehynnah תלוי ראש, per הִתְנַשְּׂאוּת וְעִלּוּי *Exaltationem & Dignitatem ſummam*.

Eodem ſenſu phraſis iſta legitur in Medraſch Tehillim, Pſal. 3. v. 4. ubi hæc verba, *Tu es gloria mea*, וּמֵרִים רֹאשִׁי *& exaltans caput meum*; ita explicantur, הרמת ראש נתתה לנו תלוי ראש נתת לנו *Exaltationem capitis dediſti nobis, elevationem capitis dediſti nobis, ſicut dicitur*; כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ Cùm extolles caput filiorum Iſraël, Exod. 30. 12. Hoc ſenſu illi allegoricè hanc phraſin exponunt hîc & Num. 1. literalem interea ſenſum non rejicientes. Hinc R. Bechaj ad Num. 1. שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ſcribit; אין עלוין של ישראל אלא בקיום התורה *Iſraëlitæ nonniſi per obſervationem legis extolluntur & laudantur. Hinc uſurpat Scriptura hoc loco phraſin, quæ duo contraria ſignificata habet; nempe* נְשִׂיאוּת הָרֹאשׁ Exaltationem capitis, & הֲסָרַת הָרֹאשׁ, *Ablationem, Diminutionem capitis*. Poſtea verba Medraſch ſuperioris ad hujus rei probationem adducit & ſubjungit; *Ideò ſcripturam ambiguam hanc Phraſin adhibere, ut indicet, ſi obſervaturi ſint Legem, illos exaltandos; ſin minus, exaltatione & dignitate ſuâ privandos eſſe*. Sic R. Moſes bar Nachman. Huc facit quod iterum Pſ. 148. 14. ſcribitur in Medraſch Tehillim: לָמָה נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל לְקֶרֶן · מַה קֶּרֶן

Digitized by Google

בראש היא נתונה כך הם ישראל ראש לכל אומות *Quare Iſraëlitæ vocantur* Cornu? *Ideo, quia ſicut cornu Capiti eſt inditum: ſic Iſraëlitæ ſunt Caput omnium populorum, ſicut dicitur*, Et dabit Dominus te in caput, Deut. 28. 13. Hanc itaque Exaltationem, & Eminentiam ipſorum intelligit in loco allegato R. Joſua, ad quam evecti dicuntur per Moſen & Aharonem, quia hi eduxerunt eos ex Ægypto, per hos maxima miracula & portenta in ipſorum gratiam ſunt edita, per Moſen ipſis Lex data, &c. Hoc intelligit per תְּלוּי רֹאשׁ *Exaltationem capitis.* Sic in Targum Jonathanis ſuprà habuimus, אֲתַר תְּלֵי pro *Loco elevato, excelſo*, Num. 21. Item, הֲוָה תְּלֵי אַפּוֹי בִּצְלוֹ *Fuit elevans faciem ſuam in precatione ad Patrem cæleſtem*, Ibid. v. 10. Sic Eſth. 5. v. 14. in Targum; הֵיךְ דְתַלְיָין עֵינֵי עַבְדוֹי לְמָרֵיהוֹן כְּדֵין תַּלְיָין עֵינָנָא עֲלָךְ *Sicut elevati ſunt oculi ſervorum ad dominos ſuos, ſic elevati ſunt oculi noſtri ad te.* Sic Deut. 4. v. 19. וְדִילְמָא תִיתְלוּן עֵינֵיכוֹן לְצֵית שְׁמַיָּא *Ne elevetis oculos veſtros verſus cælum*; ubi reſpondet Hebræo תִשָּׂא. Sic dicunt Judæi in ſuis precibus, עֵינֵינוּ לָךְ תְּלוּיוֹת *Oculi noſtri ad te ſunt elevati.* Nimirum verbum תְּלָה *Suſpendere*, ſignificationem *Exaltationis* in ſe habet. Unde Chaldæi illud exprimunt per זְקַף *Erigere, Levare, Elevare, Attollere*: & זְקִיפָה eſt *Erectio*: item *Suſpenſio, Crux, Patibulum.* Hinc *Exaltatio Chriſti*, aliquando dicitur de *Exaltatione ejus ad gloriam*, aliquando de *Exaltatione in cruce*, Joh. 12. v. 32. 34. & 8. 28. Act. 2. 33. & 5. 31. Philip. 2. 9.

Itaque liquet ex his, longè aliam fuiſſe mentem illi R. Joſuæ, quàm Capellus exiſtimavit, nec quicquam hîc vel de *Suſpenſo*, vel de *Serpente* contineri, quod ad ejus illuſtrationem faciat.

Ex iis autem, quæ ex Hebræorum ſcriptis ſunt adducta; hoc notatu dignum, quòd in Pœna hac monent, eos qui læſi fuerunt, non tam debuiſſe attendere ad morſus Serpentum corporales, quàm ad morſum Serpentis antiqui, hoc eſt, Peccatum, ceu veram mortiferæ hujus pœnæ cauſſam; in Remedio propoſito non hærere in Serpente erecto ipſo, aut ejus aſpectu corporali, qui per ſe hanc virtutem non habebat, ſed oculis fidei cor ſuum attollere & evehere ad Patrem cæleſtem, h. e. ad Dei miſericordiam. Hoc verò fideles Vet. Teſt. non facere poterant

terant ſine intuitione Mediatoris, futuri ſcilicet & venturi Meſſiæ, ad inſtar ſerpentis hujus ſuo tempore tùm in Cruce, tùm in Evangelii prædicatione, publicè exaltandi & proponendi, juxta illud Eſaiæ vaticinium cap. 11. v. 10. וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא שֹׁרֶשׁ יִשַׁי אֲשֶׁר עֹמֵד לְנֵס עַמִּים אֵלָיו גּוֹיִם יִדְרֹשׁוּ *Et in die illa radix Iſaj ſtabit in Signum populorum, eum Gentes requirent.* Unde & Chriſtus ipſe; *Sicut Moſes extulit ſerpentem in deſerto* (ut ſc. per ejus aſpectum qui morſi fuerant à ſerpentibus non morerentur, ſed ſanarentur, & in vita conſervarentur), *ſic extolli oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam.*

Juſtinus Martyr in Dialogo cum Tryphone Judæo, ſignificationem typicam habuiſſe Serpentem hunc æneum, ex eo colligit, quòd Deus, qui omnem ſimilitudinem & imaginem fieri prohibuit, eam hîc Ipſe præcepit, & per illam ſalutem populo contulit. Verba ejus, Judæos alloquentis, ſunt; *Dicite mihi, annon Deus is erat, qui per Moſen ſanxit, ne qua omninò fieret vel Imago, vel ſimilitudo, neq; eorum quæ in cœlo ſunt ſurſum, neq; in terris deorſum? Atqui Idem ipſe in ſolitudine per Moſen fieri fecit ſerpentem æneum, eumq; pro ſigno ſtatuit, per quod ſervabantur qui ſerpentum morſu lethaliter læſi fuerant; & extra omnem culpam eſt. Sacramentum namq; arcanum per hunc denuntiavit, quo ſerpentis quidem, qui etiam prævaricationis ab Adamo commiſſæ auctor fuerat, poteſtatem everſum iri ſignificabatur: ſalus autem credentibus in iſtum, qui per ſignum id adumbrabatur, & in cruce moriturus eſſe præmonſtrabatur, à Serpentis morſibus, qui ſunt actiones pravæ idolorum cultus, & aliæ iniquitates, promittebatur. Niſi enim hoc ſic in animis veſtris conſideratum fuerit, date mihi rationem, cujus gratiâ æneum ſerpentem pro ſigno Moſes collocaverit, & inſpicere id qui morſu lædebantur præceperit, unde etiam illi curabantur; cùm quidem auctor juſſionis hujus fuerit is, qui nullam prorſus ſimilitudinem fieri juſſit?* Ad quod unum è Judæis reſpondiſſe refert; *Vera dixiſti, neq; enim habemus, quam reddamus, rationem: nam & ipſe aliquoties de hoc Magiſtros noſtros ſum percontatus, nullus autem rationem explicuit.* Quo verò fundamento idem Juſtinus Apologiâ 2. pro Chriſtianis ſcribat, Serpentem hunc æneum in Crucis formam factum fuiſſe à Moſe, id

Digitized by Google

equidem non aſſequimur: *Quod*, inquit, *in Timæo Plato phyſicâ naturaliq́; ratione de Filio Dei dixit, cùm ait;* Ἐχίασεν αὐτὸν ἐν τῷ παντὶ Decuſſavit eum in univerſo, *à Moſe id itidem acceptum ille protulit. Nam in Moſis ſcripta relatum eſt, tempore eo cùm Iſraëlitæ ex Aegypto exirent, & in ſolitudine eſſent, obviam eis veniſſe feras venenoſas, viperas & aſpides, & ſerpentum genus omne, populumq́; neci dediſſe: ac Moſen per eam quæ Dei dicitur inſpirationem & inſtinctum æs accepiſſe, & ſignum Crucis feciſſe, idq́; ad ſanctum tabernaculum ſtatuiſſe, ac populo dixiſſe;* Ἐὰν προσβλέπητε τῷ τύπῳ τούτῳ, καὶ πιστεύητε, ἐν αὐτῷ σωθήσεσθε Si inſpexeritis typum & ſignum hoc, & credideritis, ſalvi in eo eritis. *Quo facto ſerpentes exſtinctos eſſe ſcriptum eſt, populum autem exitium fugiſſe.*

Quod ad Applicationem Typi attinet, eam Lectoris ipſius induſtriæ, vel ab aliis petendam relinquimus. Eleganter eam exponit D. Auguſtinus cùm alibi, tum inprimis Tomo X. Sermone de Tempore 101. Atque ſic bono cum Deo præſenti quoque Exercitationi finem imponimus.

ברוך יי הנותן ליעף כח ולאין אונים
עצמה ירבה׃

F I N I S.

Digitized by Google

INDEX CAPITUM

ET

QUÆSTIONUM.

I. De Arca Foederis.

Cap. I. *De Arca Fœderis Nominibus. An* Dei *Nomen, inprimis Tetragrammaton* יהוה *ei in Scriptura attribuatur?* p. 4.

Cap. II. *De Arca Cauſa efficiente. Quid ſit* Vocare Nomine*? Quis fuerit Uri & Chur, quorum filius & nepos Bezaleel fuiſſe dicitur? A' quibus donis & artibus Bezaleel commendetur?* p. 22.

Cap. III. *An Arca, quam fecit Bezaleel, ſola inter Iſraëlitas fuerit? An verò præter eam adhuc alia, quam Moſes fecit, quamq́; Iſraëlitæ ſecum in bellum eduxerunt?* pag. 32.

Cap. IV. *De Materia Arcæ ex qua? Quæ & qualia fuerint ligna Schittim? Cur hanc Cedrorum ſpeciem Deus elegerit? Unde ea Iſraëlitæ in deſerto habuerint? Quomodo Auro fuerit intùs & extùs obducta?* pag. 47.

Cap. V. *De iis quæ in Arca fuerunt. An præter Tabulas etiam Volumen Legis, Virga Aharonis, & Urna Mannæ? Quomodo intelligendus locus ad Hebr. cap. 9. ubi dicit, in Arca etiam fuiſſe Virgam Aharonis, & Urnam Mannæ? An Sanctum Sanctorum habuerit Thuribulum aureum?* pag. 53.

Cap. VI. *De formâ Arcæ in Genere, ejusq́; Ideâ Moſi à Deo in monte exhibitâ. Conciliatio Loci Moſaici Exod. 25. 40. cum allegatione Apoſtolica, ad Hebr. cap. 8. v. 5.* pag. 77.

Cap. VII. *De Forma Arcæ artificiali ſeu Materiali; Ejus Menſurâ, Coronâ, Annulis, Vectibus.* pag. 85.

Cap. VIII. *Quare Arca humeris, & quidem à Levitis, portanda fuerit? An ipſorum hoc officium fuerit peculiare, an cum Sacerdotibus commune? Quomodo eam portarint? & Cur vectes non educendi fuerint ex annulis? Quomodo cum præcepto de non educendis vectibus ex Annulis, concilietur locus Num. 4. 6. itẽ 1. Reg. 8. 8.?* p. 91.

CAP. IX. *De Operculo ſeu propitiatorio Arcæ, & Cherubinis. Quid Cherubim fuerint? quæq; eorum forma? Cur non unum, ſed duos Cherubinos facere juſſerit? Cur ex auro ſolido? Cur alas ſurſum expanderint, & faciem deorſum? Utrum Tabulæ Legis fuerint illatæ in Arcam, antequam ei impoſitum fuit operculum, an poſtea demum?* pag. 97. & ſeq.

CAP. X. *De Forma Arcæ Spirituali, ſeu Conjunctione præſentiæ Divinæ glorioſa cum ea.* pag. 106.

CAP. XI. *Columna Nubis & Ignis ſupra Arcam apparens, quales fuerint? Naturales, an Miraculoſæ.* pag. 111.

CAP. XII. *Nubes & Ignis ille, an duæ diſtinctæ vel conjunctæ res fuerint?* pag. 117.

Quare Lux illa ignea appellctur Gloria Dei? p. 121.

CAP. XIII. *An* Gloria Dei *dicatur tam de Nube, quàm de Igne; An verò præcipuè & propriè de Igne?* p. 119.

CAP. XIV. *Quis in hac* Gloria *apparuerit, & cujus rei Symbolum illa fuerit?* pag. 125.

CAP. XV. *De Arcæ Cauſis Finalibus,* pag. 144.

Quomodo conciliandus locus Exod. 25. 22. cum Levit. 1. 1.

CAP. XVI. *De Effectis Arcæ, tam Bonis, quàm Malis, in genere.* pag. 152.

CAP. XVII. *De Effectis Arcæ Bonis in ſpecie. Quare David in perſecutione Abſalomica eam ſecum habere noluerit, ſed domum reducere juſſerit?* pag. 154.

CAP. XVIII. *De Effectis Arcæ Malis, quæ experti ſunt. 1. Iſraëlitæ cæſi à Philiſtæis, 2. Bethſchemeſchitæ, 3. Uza filius Abinadab. An rectè ſeniores Iſraelis cladem à Philiſteis ſibi illatam acceptam retulerint Arcæ fœderis abſentiæ, an verò non? Et qua de cauſa poſtea præſente Arcâ ipſi fuerint puniti, Arcâ capta?* p. 158.

Quodnam fuerit peccatum Bethſchemeſchitarum? p. 160.

Quæ eorum pœna, & quot ex illis morte ſublati fuerit? p. 163.

Quodnam fuerit peccatum Uzæ? p. 166.

CAP. IX. *De Effectu Arcæ miraculoſis in exteris gentibus, nominatim Philiſtæis, tum in Deo ipſorum Dagone, tum in populo.* p. 169.

Quo fine Philiſtæi Arcam in fanum Dei ſui, juxta Arcam repoſuerint? pag. 170.

Quomodo

Quomodo Deus hanc injuriam & contumeliam vindicarit? p.171.
Cur Deus hoc miraculum per Arcam ediderit? p. 172.
Quænam fuerit plaga, quâ Satrapiæ quatuor Philiſtæorum percuſſæ leguntur? pag. 174.
Quid de Aſſumento quodam in textu à LXX. Grr. & Vetere Latino interprete adjecto, ſit ſentiendum? p. 176.
CAP. XX. *De Loco Arcæ.* pag. 178.
Quid de Tabernaculo, & ejus vaſis, quorum poſt exſtructum Templum nullus amplius erat uſus, factum ſit?
CAP. XXI. *De Adjuncto Temporis. Utrum Arca fuerit in Templo ſecundo?* pag. 181.
CAP. XXII. *Quónam ea devenerit poſt primi Templi excidium, & quid de ea factum ſit?* pag. 186.
An abſcondita fuerit Arca, & ubi? pag. 188.
Quis abſconderit eam? pag. 191.
CAP. XXIII. *An aliquando, tempore videlicet Meſſiæ, ſit Judæis reſtituenda?* pag. 204.
De loco Jerem. 3. 16. Utrum ex eo totalis & finalis Arcæ abolitio probari poſſit? pag. 206.

II. DE IGNE SACRO ET COELESTI, Sacrificia conſumente.

CAP. I. *Quis & qualis hic Ignis fuerit? An ille qui Moſis tempore dit idem cum Salomonico?* pag. 228.
CAP. II. *Quid factum ſit de illo Igne, poſteaquam in Altare deſcendeſcendit? Utrum in eo deinceps permanſerit, &, ubi nonnulli ſcribunt, perpetuâ Sacerdotum curâ fotus & conſervatus fuerit?* p. 234.
CAP. III. *Utrum hic Ignis etiam fuerit in Templo ſecundo? Item De Miraculis quibusdam circa hunc Ignem ab Hebræis obſervatis?* pag. 246.
CAP. IV. *Quare Deus voluerit Altare ſuum Igne Divino, non aquâ vel aliâ materiâ, ſanctificare & conſecrare?* pag. 260.
ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ *De cultu ſuperſtitioſo Ignis infernalis.* pag. 262.

III. DE

III. DE URIM ET THUMMIM.

CAP. I. *De duobus Summi Sacerdotis Veſtimentis*, Ephod, *&* Hoſchen, *cui inſerta fuerunt Urim & Thummim?* pag. 268.

CAP. II. *Quid* URIM *&* THUMMIM *fuerint?* pag. 276.

CAP. III. *Quomodo interrogatio per Urim & Thummim facta fuerit? De qualitate Conſulentis, Interrogati, Interrogationis, & modo interrogandi.* pag. 294.

Quomodo Joſua jubeatur Eleaſarem interrogare per Urim & Thummim, cùm tamen in tota ejus hiſtoria nuſpiam legamus vel illum, vel Iſraëlitas, per Urim & Thummim Deum conſuluiſſe, niſi poſt ipſius mortem? pag. 299.

De uſu hujus Oraculi in Sorte. pag. 302.

CAP. IV. *Quo modo, & quâ Virtute, Reſponſa per Urim & Thummim data fuerint?* pag. 308.

Cùm gradus Prophetia fuerit ſuperior gradu Urim & Thummim, quare horum promiſſiones ab Hebræis dicantur immutabiles, Prophetia autem non item? pag. 316.

Cur Joſua, qui Propheta fuit, neceſſe habuerit conſulere Urim & Thummim, quorum gradus inferior fuit gradu Prophetico? pag. 317

An Sacerdotes per Urim & Thummim quandocunq; voluerunt reſpondentes, fuerint æquales hac in parte Moſi? p. 317.

Quare Deus Sauli, per Urim & Thummim interroganti, non reſponderit? pag. 318.

CAP. V. *Quamdiu Urim & Thummim inter Iſraëlitas, & an etiam ſub Templo ſecundo fuerint?* pag. 321.

CAP. VI. *Quare Deus populo ſuo extraordinarium & ſingulare hoc in rebus dubiis ſe conſulendi medium indulgere voluerit?* p. 329.

IV. DE MANNA.

CAP. I. *De Nomine* MANNÆ. pag. 336.

CAP. II. *Utrum Manna res fuerit naturalis, an merè miraculoſa?* pag. 340.

Cabaliſta-

Cabaliſtarum ſententia de origine Mannæ. pag. 350.

CAP. III. *De Forma, Colore, & Sapore Mannæ.* pag. 354.

CAP. IV. *De Quantitate Mannæ decidentis, & ab Iſraëlitis collecti.* pag. 360.

CAP. V. *Quare prohibitum fuerit de eo retinere in craſtinum? Cur & quomodo illud, quod quidam contra edictum retinuerunt, vermes produxerit & computruerit?* pag. 365.

CAP. VI. *Quomodo Hebræi intelligant, quod dicitur, incaleſcente Sole liquefactum eſſe?* pag. 369.

CAP. VII. *De eo, quòd die ſexto duplam menſuram Mannæ invenerunt, pro illo ſc. & ſequenti die ſeptimo.*

Qua de cauſa Principes populi tam ſolicitè ad Moſen retulerint, quòd die ſexto duplam menſuram invenerint? p. 371.

Quare die ſexto duplum deciderit? Et cur die ſeptimo Deus illud non demiſerit? p. 374.

Quare cùm die ſeptimo quidam egreſſi eſſent ad colligendum, nullum autem inveniſſent, Deus eos hoc nomine reprehendens, dicat, Quare renuiſtis obſervare Præcepta mea & Leges meas, *in numero plurali?* p. 376.

CAP. VIII. *De eo, quòd Deus juſſit reponi Homer Mannæ, & in cuſtodia perpetua aſſervari?* p. 377.

Quomodo Moſes præcepiſſe dicatur Aharoni, ut urnam Mannæ reponat coram Arca, & Aharon eam illuc repoſuiſſe; cùm eo tempore nec Arca, nec Tabernaculũ exſtructum fuerit? p. 378.

Ex qua materia fuerit illa Urna? p. 380.

Quare Moſes non ipſemet Urnam hanc in ſuum locum repoſuerit, ſed munus hoc demandarit Aharoni? p. 381.

Quomodo, & quamdiu urna hæc Mannæ inter Iſraëlitas fuerit aſſervata? & quid tandem de ea factum? p. 382.

CAP. IX. *Quamdiu Iſraëlitæ Manna comederint? An in terra Canaan depluerit? Vel quando deſierit?* p. 383.

Quomodo Moſes potuerit hic ſcribere ea, quæ poſt ipſius mortem demum contigerunt? p. 384.

An 40. integros & completos annos comederint Manna? An poſt mortem Moſis quoq; adhuc deciderit? Vel, an unà cum ipſo morte ſublato deſierit? p. 384.

Digitized by Google

V. De Petra in Deserto.

Cap. I. *De Aqua è Petra elicita in monte Horeb?* p. 392.
Cap. II. *De Circumſtantia Temporis & Loci, hujus Miraculi. Quomodo intelligendum, quòd dicuntur profecti è deſerto Sin in Raphidim?* p. 394.
Quare in his profectionibus dicantur profecti eſſe Juxta os Domini? p. 396.
Cap. III. *De Expoſtulatione Iſraëlitarum cum Moſe, ob penuriam & defectum Aquæ, & Reſponſo Moſis?* p. 398.
Quandoquidem cum Moſe ſolo jurgati dicuntur, quare in Numero plurali dicant, Date *nobis aquas?* p. 398.
Quare tam graviter objurgati fuerint à Moſe ob hanc petitionem; Quare jurgamini mecum? Cur tentatis Dominum? pag. 399.
Quomodo intelligendum, quòd bis fiat mentio defectus aquæ; duplicis etiam murmurationis Iſraëlitarum? p. 400.
Cap. IV. *Quâ ratione Moſes cauſam populi ad Deum detulerit? & quid Reſponſi à Deo acceperit?* p. 402.
Quid ſibi velit, quòd Deus jubet Tranſire Moſen ante populum? p. 403.
Cur jubeat eum ſecum ſumere quoſdã è Senioribus Iſraëlis? p. 405.
Cur item jubeat eum ſecum ſumere Baculum ſuum? p. 405.
Quomodo Deus ſteterit ſuper Petra, & Moſi ſe revelarit? p. 411.
Quomodo Aquæ è Petra exiverint & effluxerint? p. 413.
Cur non in Rephidim, ubi penuriâ aquæ laborabant, ſed in monte Horeb, h.e. Sinai, Deus ipſis aquam largiri voluerit? p. 415.
Cap. V. *De Hiſtoria Aquæ eductæ è Petra in Kadeſch?* p. 416.
De deſerto צִן *Tzin?* p. 417.
Utrum Kadeſch hæc fuerit Kadeſch barnéah, unde miſſi ſunt Exploratores? p. 418.
Quare mors Mariæ cum hac hiſtoria conjungatur? Et an utrobique, in Rephidim & in Kádeſch, eadem fuerit Petra? De Puteo Mariæ, ibid. & ſeqq.

Quomodo

Digitized by Google

Quomodo intelligendum, quod dicitur; Loquimini ad Petram in oculis eorum, *& dabit aquam ſuam?* p. 424.

Quodnam fuerit peccatum Moſis & Aharonis, propter quod ipſis denuntiatum fuit, illos non ingreſſuros, nec introducturos populum in terram Canaan? p. 426.

Quis ſit ſenſus ejus quod dicitur; Et ſanctificavit ſe in oculis eorum? p. 438.

Quæ ſit ratio differentiarum in utriuq; Petræ hiſtoria? p. 440.

CAP. VI. *Quis & qualis fuerit Puteus, de quo in lib. Numer. cap. 21. v. 16. 17. 18. An idem cum præcedenti, vel ab eo diverſus?* p. 442.

DE SERPENTE ÆNEO.

CAP. I. *Summa Hiſtoriæ. Quid ſit*; Et abbreviata eſt Anima populi in via? p. 459. & ſeqq.

CAP. II. *Quomodo in Murmuratione ſua Iſraëlitæ dicant*; Non eſt hîc Panis neque Aqua; *cùm Manna de cœlo, & Aquam è Petra copioſam haberent?* p. 463.

CAP. III. *Quare ob Murmurationem hanc Deus per Serpentes illos punire voluerit?* p. 465.

Quales fuerint Serpentes iſti, Naturales an Miraculoſi? p. 467.

CAP. IV. *Quare in Deprecatione ſuâ Iſraëlitæ dicant in ſingulari Numero*; Ora Dominum, ut auferat à nobis *Serpentem iſtum?* p. 470.

CAP. V. *Cur Serpentem, ſeu, Serpentis Imaginem, eamq; aſpiciendam, pro Remedio adhibere voluerit?* p. 472.

Quare Deus in mandato hoc dixerit, Fac tibi שָׂרָף; *& in executione Moſes dicatur* feciſſe נְחַשׁ? p. 476.

Quare dixerit; Fac TIBI Serpentem? p. 477.

Quid ſibi velit, quod dicit; Et pone eum ſuper ſignũ? p. 478.

Quomodo & quare hunc ſerpentem intueri juſſerit? p. 480.

Cur Moſes Serpentem aneum fecerit, cùm materia non fuerit à Deo expreſſa, neq; ei ſignificata? p. 481.

CAP. VI. *Quid de iſto ſerpente à Moſe erecto tandem ſit factum? Ludovici Cappelli obſervatio quædam expenſa.* p. 482. *& ſeqq.*

Digitized by Google

INDEX LOCORUM SCRIPTURÆ

Vindicatorum, explicatorum, illuſtratorum.

Exodus.

Cap.	Verſ.	Pag.
II.	21.	407.
III.	2.	130.
VI.	9.	462.
XIII.	21.	117.126.
XIV.	19.	116.130.
	24.	117.
XV.	22.	396.&c.
XV.	2.	23.
XVI.	1.	383.395.
	4.	383.
	7.	120.
	14.	354.
	16-18.	362.&c ſeqq.
	19.	365.
	20.	366.&c.
	21.	369.
	22-28.	371.&c.
	29.	375.
	31.	354.355.
	32.	348.
	32-34.	378.
	33.	18.&c.56.69.
	35.	347.383.
XVII.	1--8.	393. & ſeqq.
XXIII.	20.	130.

Cap.	Verſ.	Pag.
XXIV.	16.	119.
	16-18.	147.
XXV.totum.		22. & ſeqq.
	9.	77.
	10.	48,&c. 85.
	11.	53.87.
	12.	88.
	13,14.	90.& ſeqq.
	16.	40.55,56.&c. 105.
	17-21.	97.& ſeqq.
	22.	40. 107.145.
	40.	77.
XXVI.	30.	77.
	31-34.	178.
XXVIII.	3.	25.
Ibid.	30.	270.& ſeqq.
XXX.	6.	74.
XXXI.	1,2.	23.& ſeqq.
	3.	29.& ſeqq.
	6.	24.&c.
XXXV.	14.	31.
	30.	23.&c.
XXXVII.	1.	85.
	1,2.	23.&c.
	7.	Ibid.
XXXIX.		270.& ſeqq.

Cap.	Verſ.	Pag.
XL.	1,2,3.	178.
	16.	56.
	18-21.	178.
	33,34.	107.
	35.	147.
	38.	117.

Leviticus.

Cap.	Verſ.	Pag.
I.	1.	145.
	7.	237.239.243.
VI.	9.12,13.	237.&c.
VIII.	8.	270.&ſeqq.
	6.	120.
IX.	23,24.	229.&ſeqq.
		243.
X.	1,2.	251.
XI.	19.	150.
XVI.	2.	180.

Numer.

Cap.	Verſ.	Pag.
II.	17.	42.
IV.	4.10.	4.
	5,6.	35.95.
	20.	3.
VII.	9,10.	91.
	89.	109.147.
IX.	9.	147.
	15.	108,117.
X.	33.	35,37,42.
	35,36.	4.13.&c.
XI.	6.	337.358.
	7.	354,355.
	8.	355.
XIII.	7.	26.
	31.	26.&c.
XIV.	6.	26.&c.
	24.	Ibid.
	30.	Ibid.
	44.	41.
XVI.	42-44.	108.
XVII.	7.	120.
	10.	69,70.
XX.	1-13.	416.&ſeqq.
	16.	131.
XXI.	4-9.	459.&ſeqq.
	11-19.	449.&ſeqq.
	16-18.	442.&ſeqq.
XXIII.	21.	299.&c.
XXVI.	55,56.	302.
	65.	26.&c.
XXXII.	12.	Ibid.

Deuteron.

Cap.	Verſ.	Pag.
I.	46.	418.
VIII.	3,16.	348.
IX.	9,18.	350.
X.	1.	33,39,48.
	2.	56,66.
	3.	33.&c.
XXXI.	14,15.	108.

Cap.	Verſ.	Pag.
	25,26.	56,67.
	26.	35,63,67.
XXXVII.	1.	48.

Josua.

Cap.	Verſ.	Pag.
III.	3.5.6.	36.93.
	11.13.	5.19.
V.	10-12.	383.
VII.	1.	431.
	13-15.	304.
X.	10.	73.
XIV.	17.	423.

Judic.

Cap.	Verſ.	Pag.
I.	1.	299,300.
XX.	18.	314.
	28.	3,4.

I. Sam.

Cap.	Verſ.	Pag.
IV.	3.	38.157.158.
	7,8.	5.19.
	12.	3.
V.	2.	170.
	3.	171.
	5.	173.
	9.	174,175.

Cap.	Verſ.	Pag.
VI.	8.	67.
	19.	160. & ſeqq. 169.
X.	17-22.	306.
XIV.	3.	44.
	18,19.	44,45.
XXVIII.	6.	318.

II. Sam.

Cap.	Verſ.	Pag.
VI.	2.5.	5.21.144.
	4.5.6.	166. & ſeqq.
XI.	11.	45.
XV.	24-26.	154,155. &c.

I. Reg.

Cap.	Verſ.	Pag.
VIII.	6.	93.
	8.	3.89.96.
	9.	56.69.
	10.	93.232. &c.
	11,11.	109.230. & ſeqq.

II. Reg.

Cap.	Verſ.	Pag.
XVIII.	4.	482. &c.
XXII.	8.	56.67.

Cap.

Cap.	Verſ.	Pag.
XXIV.	13.	203.

I. CHRON.

Cap.	Verſ.	Pag.
II.	18,19, 20.50.	26.
XIII.	6.	21.
	9.	166.
XV.	11-13.	91.92.
	26.	93.
XVI.	11.	3.
XXVIII.	11.12.	180.

II. CHRON.

Cap.	Verſ.	Pag.
II.	5.	124.
V.	11,13, &14.	109.
VI.	41.	5.
VII.	1,2,3.	230,232.&c.

ESDRAS.

Cap.	Verſ.	Pag.
I.	7,8.	198.
II.	63.	323.

NEHEMIAS.

Cap.	Verſ.	Pag.
VII.	65.	323.
IX.	6.	350.

JOB.

Cap.	Verſ.	Pag.
XIX.	20.	73.

PSALMI.

Cap.	Verſ.	Pag.
XXIV.	7,8.	5.19.
XLVII.	6.	5.15.
LXIII.	3.	3.
LXVIII.	2.	5.
LXXIIX.	15.	413.
	25.	350.
	61.	3.
CV.	4.	3.
CXIV.	3.	36.
	8.	413.
CXXXII.	8.	3.5.18.&c.

JESAIAS.

Cap.	Verſ.	Pag.
XXIX.	1,2,7.	244.
LX.	1.	138.

JEREMIAS.

Cap.	Verſ.	Pag.
III.	14-17.	206.226.

EZECHIEL.

INDEX LOCOR. SCRIPTURAE.

EZECHIEL.

Cap.	Verſ.	Pag.
X.	4.	120.
XLIII.	15,16.	244.

II. MACCAB.

Cap.	Verſ.	Pag.
I.	18.& ſeq.	247. &c.

MATTH.

Cap.	Verſ.	Pag.
XVII.	5.	118.

LUCAS.

Cap.	Verſ.	Pag.
II.	9.	120.

JOHANNES.

Cap.	Verſ.	Pag.
I.	14.	150.
III.	14.	459.479.485.
VI.	27.	137.

ACTA APOST.

Cap.	Verſ.	Pag.
VII.	55.	120.
XXII.	6.11.	Ibid.

ROMAN.

Cap.	Verſ.	Pag.
III.	25.	98.
IX.	4.	3.

I. AD CORINTH.

Cap.	Verſ.	Pag.
X.	1,2.	129.
	4.	456.
	6.	129.
	11.	Ibid.
XV.	41.	120.

II. AD CORINTH.

Cap.	Verſ.	Pag.
III.	7.	120.
VIII.	15.	364.

COLOSS.

Cap.	Verſ.	Pag.
I.	15.	136.

II. AD TIMOTH.

Cap.	Verſ.	Pag.
III.	8.	73.

AD HEBRAEOS.

Cap.	Verſ.	Pag.
I.	2.	135.
	4.5.6.8.	130.
II.	7.8.	135.
III.	6.	135.
VIII.	5.	80.&ſeqq.
IX.	3,4.	57.70.&ſeq.
	4.	380.

APOCALYPSIS.

Cap.	Verſ.	Pag.
II.	17.	354.
III.	14.	136.
XIV.	14.	118.
XVIII.	1.	120.
XXI.	10.	82.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

A.

Aronis Filii in quibus peccaverint. pag. 252. & ſeqq. *eorum pœna.* p. 256.

Abarbenelis *ſententia de tempore creationis Nubis & Ignis, Arcæ incumbentis.* p. 112. & ſeqq.

Abbreviatio Spiritus vel Animæ quotuplici ſenſu ſumatur in S. Scriptura. p. 462.

Altare ſuffitus an fuerit in Sancto Sanctorum. p. 73, 74.

Angelica corpora qualia. p. 21.

Annuli aurei, ubi & quando fuerint Arcæ annexi. 88. *eorũ uſus.* 90.

Arcæ nomenclatura. p. 2. & ſeqq. *ipſius cauſa efficiens principalis.* p. 22. *minùs principalis.* p. 23. *materia ex qua.* 47. *facta è præſtantiori Cedri ſpecie,* Schittim. 50. *Longitudo.* 85, 86. *intelligenda de exteriori forma, non interiori capacitate.* Ibid. *quomodò intrinſecùs & extrinſecùs auro fuerit obducta.* p. 53. *Forma ipſius ſpiritualis.* p. 107. &c. *Finis.* 144. & ſeqq. *Facta eſt, non ut Divino cultu afficeretur, ſed ut Deus ad illam coleretur.* p. 18. *Symbolum fuit certæ & efficacis Dei præſentiæ.* p. 9. 144. & ſeqq. *Ipſius Effecta.* 152. & ſeqq. *bona.* 154. &c. *mala.* 157. &c. *miraculoſa.* 169. &c. *quare Deus vectibus oblongis eam voluerit humeris Levitarũ portari.* 91. *Repoſita fuit in* Tabernaculo. 178. *non fuit in* Templo *ſecundo.* 181. & ſeqq. *quò devenerit poſt templi primi excidiũ.* p. 186. & ſeqq. *cur Deus eam noluerit ſub* Templo *ſecundo Judæis indulgere.* 203. *an fuerit unica, quam* Bezaleel *fecit, an verò alia adhuc extiterit, à Moſe facta.* 32. *Variæ hac de re Judæorum ſententiæ.* Ib. & ſeqq. *Unica tantùm fuit.* 34. *an in ea fuerint Tabulæ legis non ſolùm integræ, ſed & fractæ.* Ibid. & ſeqq. *Quid porrò in ea fuerit.* p. 57. & ſeqq. *tempore Meſſiæ Judæis non fuit reſtituenda.* 205. &c. *Typus fuit Chriſti.* 149, 150. *illius cũ Chriſto comparatio.* 173.

Arca Dei 1. *Sam.* 14. 18. *quæ?* 44.

Arcus Titi triumphalis, 200. 201.

Ariel quid. 244. 245.

Digitized by Google

Auguſtini ſententia de Urim *&* Thummim. p. 292.

B.

Baculus Moſis unde, & de virtute ejus miracula edendi, ſanctitate item, & quò tandem devenerit, 406. 407. 408. 409. 410. 476.

Betſchemitarum peccatum. p. 160. & ſeqq. *pœna qua?* 163. & ſeq.

Bezaleel *quis.* p. 23, 24. *nominis ipſius etymologia.* 25. *Virtutes ejus & dona.* p. 30.

C.

Cabaliſtarum *ſententia de* 12. *variationibus Nominis Tetragrammati Jehova.* p. 283. *duodecim illa nomina recenſentur.* 284.

Lud. Capelli *obſervatio de Serpente æneo expenditur.* 487. &c.

Chaleb, Filius *Chezron, an alius fuerit à* Caleb, *Filio Jephunneh?* p. 26.

Cherubini quid. p. 99. *eorum materia.* 102. *qualem formam habuerint.* 99. & ſeqq. *fuerunt duo.* 100. *eorum locus.* 103. *quare ſurſum debuerint expandere alas.* 100, 104, 105. *eorum ſignificatio.* 100. & ſeq.

Chur & Uri, *qui fuerint.* p. 26. & 29.

Chriſtus Legis Ceremonialis fuit finis. p. 151. *in Nube, Manna & Petra fuit præſens.* p. 129. *fuit Deus ille, qui Iſraëlitas ſub Nube duxit.* Ibid. *fuit Angelus, à Patre Miſſus.* p. 130. & ſeqq. *ipſis Judæis agnoſcentibus.* Ibid. *fuit Lux illa viſibilis, Iſraëlitis apparens.* 136.

Chryſoſtomi ſententia de Urim & Thummim. p. 293.

Cubitus quid. p. 85.

D.

Dagonis nomen quid ſignificet, ejus caſus mirabilis. 170, 171, 172.

Darſchanim *qui.* p. 24.

Dagonis & Diaboli comparatio. pag. 173.

David in Arca fidem ſuam non poſuit; ſed in Deo. p. 156. *Symbolum gratioſa Dei præſentiæ non contempſit.* Ibid. *Utrum ipſe ſacrum Amiculum ſibi applicuerit, & Deũ eo conſuluerit.* 296.

Deo ſolenne fuit in Nube & Igne apparere. 111. *cur voluerit ſub ſpiritualibus & corporalibus rebus præſentiam ſuam Eccleſiæ Vet. Teſt. teſtificari.* p. 12. *cur Urim & Thummim populo Iſraëlitico voluerit concedere.* p. 329. *quare noluerit Sauli, per Urim & Thummim interroganti, reſpondere.* 318. *quomodo ſe in Petra Moſi revelârit.* 111, 112. *Cur non in* Raphidim, *ſed in monte Horeb, Iſraëlitis aquam largiri voluerit.* 415. *quare Serpentem æneum, eumq; aſpicientium, pro*

Digitized by Google

dum, pro remedio Iſraëlitis adhibere voluerit. pag. 472.

E.

Ephod, *veſtis ſummi Sacerdotis, deſcriptio.* p. 272. &c.

G.

Gloria Domini non fuit nubes, ſed aliquid luce & ſplendore ſuo igni ſimile, nubeq; circundatum. p. 119. *Judæorum varia de ea ſententiæ.* Ibid. & ſeqq. *ſignũ fuit præſentia Dei.* 125. & ſeqq. *quamvis de tota S. S. Trinitate intelligenda, tamen terminativè ad Chriſtum referenda.* 126. &c.

J. Jac. Grynæus, *Theologus Baſileenſis, laudatus.* 158.

H.

Hhoshen, *veſtis ſummi Sacerdotis, deſcriptio.* p. 272. & ſeqq.

Hieronymi ſententia de Urim & Thummim. p. 292.

Horeb *mons, cur ita vocetur.* 415.

I.

Jaddi Pontificis hiſtoria. p. 322.

Jannes & Jambres *nomina, unde Paulus habuerit.* 72, 73.

Jehova vox non tribuitur Arcæ. p. 4. &c. & 21. *varia tum noſtrorum, tum Judæorum hac de re ſententiæ.* p. 6, 7. &c.

Ignis, arcæ propitiatorio incumbens; qualis, pag. 112. 115. 116. *quando fuerit productus,* Ibid.

Ignis ſacer, ſacrificia conſumens, non fuit Lux primæ diei. p. 231. *quo ſenſu dicatur è Cœlo delapſus.* Ibid. *Moſaicus fuit miraculoſus.* Ibid. *miraculosè, & non appoſitis lignis & Igne materiali, fuit conſervatus.* 238. 243. *toto tempore templi primi in altari manſit.* p. 243. *ſed non ſub ſpecie Leonis vel Canis.* p. 244. *non fuit in Templo ſecundo.* 251. *miracula varia, quæ Hebrai circa hunc Ignem obſervant, recenſentur.* 258. & ſeqq. *Rationes, quare Deus igne, & non vel aqua, vel aliâ materiâ altare ſuum voluerit ſanctificare, recenſentur.* 260. & ſeq.

de Ignis infernalis cultu fabulæ duæ. pag. 262.

Intelligentiæ nomen ab Hebræis artibus quoq; mechanicis attribuitur. p. 31.

Joſephi *ſententia de Urim & Thummim.* p. 291.

Joſephus, *Gorionis Filius, quis,* pag. 250.

Joſua, quare neceſſe habuerit conſulere Urim & Thummim. 317.

Iſraëlitæ quare tam graviter à Moſe objurgati fuerint, propter petitionem aquæ. p. 399. *bis murmurarunt.* 400. *non ſolùm contra Moſen, ſed & Deum.* 398. *murmuratio eorum adverſus Deum, cùm proficiſcerentur de*

Digitized by Google

Hor, viâ maris Suph. p. 459. ejus cauſa. Ibid. & ſeqq. pœna inſequuta. 465. quare per ſerpentes puniti fuerint. Ib. & ſeq. quomodo ſerpentem æneum intueri debuerint. 480. quomodo per illius aſpectum à morſibus ſerpentum fuerint liberati. 472.

Judæi malè ex Incarnatione Filii Dei arguunt Chriſtianos, quaſi Deum ſtatuerent corporeum. 151. eorum error de Meſſia, circa finem Mundi venturo perſtringitur. 217. 224. & ſeqq. eorum ſententia de uſu Urim & Thummim in ſorte. p. 302.

K.

Kadeſch an fuerit Kadeſchbarnéa. p. 418.

L.

An Levitæ ſoli portârint arcam, an verò etiam Sacerdotes. p. 92. quomodo eam portarint, & cur vectes non fuerint ex annulis educendi. p. 94.

Liber Legis, usq; integer, an fuerit in Arca. p. 67.

Lignum, ex quo Arca facta, quale. pag. 48.

de Luce primæ diei Judæorum traditiones. p. 138. & ſeqq.

M.

Manna vox. 337. ratio nominis explicatur. Ibid. & ſeqq. fuit res merè miraculoſa & Divina, non naturalis. p. 342. quomodo à medicinali ſeu naturali diſcernatur. 342. & ſeqq. ejus cum Chriſto comparatio. 353. fuit orbiculare & rotundum. 354. album & purum, ſeu pellucidum, inſtar glaciei vel chryſtalli. 355. ſapore fuit dulce ut mel, & ſimul pingue ac oleoſum, ad melius nutrimentum generandum. 355. 358. 359. de ejus quantitate Scriptura nihil certi definit. p. 360. cur nocte deciderit. 361. quomodo Judæi alii plus, alii minùs colligentes, tamen poſtea id ad menſuram Homer metientes, in ſingula capita præcisè Homer invenerint. p. 362. quare nihil de eo auſi fuerint in craſtinum reſervare. 365. cur & quomodo id, quod contra Dei mandatum fuit ſervatum, vermes produxerit & computruerit. Ibid. quomodo, & in quem finem, incaleſcente Sole fuerit calefactum. 369. cur die ſexto duplum deciderit. 374. quare Die ſeptimo Deus id non demiſerit. 375. an per 40. completos annos Iſraëlitæ id comederint. p. 384. & ſeqq.

Metatron Angelus quis. p. 131.

Morbus, quo 4. Satrapiæ Philiſtæorum fuerunt percuſſæ, qualis. p. 174. 175.

Moſis virga, an inſitam habuerit vim miracula operandi. 406. & ſeqq.

Digitized by Google

& ſeqq. *cur ſerpentem æneum fecerit.* p. 481. *de peccato Moſis & Aaronis, ob quod non ingreſſi fuerunt in terram Canaan, varia Judæorum ſententia.* 426. & ſeqq. *Fabula ex antiquo Judæo de Vita & morte Moſis recenſetur.* p. 407. &c.

N.

Nubes, in qua Deus apparuit, non fuit naturalis & ordinaria, ſed extraordinaria, & miraculoſa. p. 112. 115. 116.

Nubes Arcæ, quando fuerit creata. p. 116. *exterius fuit nubiloſa, interiùs ignea.* 118. *interdiu apparuit nubes, noctu Ignis, & quare.* Ibid.

O.

Operculum arcæ. 98. *ejus materia.* Ibid. *Menſura.* Ibid.

P.

Petra in deſerto non habuit in ſe aquas, antequam à Moſe fuit percuſſa. p. 424. *non fuit eadem percuſſa in Horeb, cum ea, quæ percuſſa fuit in Kadeſch.* 422. *utriusque hiſtoriæ differentia.* p. 440.

Philonis *Judæi ſententia de Urim & Thummim.* 292.

Pontifex ſummus quater, ſecundum Judæos, in die Expiationis, ingreſſus fuit Sanctum Sanctorum. 75. *an ipſi licuerit extra tempus conſuetum, diem vid. Expiationum, Sanctum Sanctorum ingredi.* 68.

Propheta, de liberationibus temporalibus agentes, ſubinde tranſitum faciunt ad liberationem ſpiritualem per Meſſiam Judæis inculcandam. 215. *Cauſa hujus rei.* Ibid.

Puteus Numer. 21. *an idem cum puteo in monte Horeb.* p. 443. & ſeqq.

Puteus Mariæ quis. 418. & ſeqq.

S.

S. Sacerdotis & Chriſti comparatio. p. 332.

Sanctificetur Deus quomodo? 438.

Sapientia vox ab Hebræis artibus quoque mechanicis attribuitur. pag. 31.

Schittim; *qualis locus fuerit.* 49.

Schittim *arbor fuit ſterilis, ad tabulata tantum, arcas &c. conficiendas, idonea.* 50. *ſpecies fuit* Cedri. p. 49. *quare hanc, præ aliis Cedrorum ſpeciebus, ad Arcæ conſtructionẽ Deus elegerit.* 50. *Unde tantam horum lignorum copiam Iſraëlitæ in deſerto potuerint habere.* p. 51.

Scientia vox ab Hebræis artibus quoque mechanicis attribuitur. pag. 31.

ש quid. p. 87. *quare non ſcribatur* שׁ. Ibid.

Serpentes, per quos Iſraëlitæ puniti

Digitized by Google

fuerunt; an fuerint naturales, an verò miraculoſi. pag. 467. quibus nominibus inſigniantur. pag. 469.

Serpens cur æneus. 481. à quo ſublatus. 482. quomodo illius aſpectus remedium fuerit Iſraëlitis. p. 472. Juſtinus Martyr quomodo probet typum fuiſſe Chriſti. p. 491.

Simeon juſtus quando vixerit. pag. 325.

Sin deſerti deſcriptio. p. 396.

T.

Tabernaculi deſcriptio. pag. 178. ubi fuerit. p. 179. cur ejus forma Moſi fuerit oſtenſa in monte. p. 78. 80. fuit exemplar tabernaculi cœleſtis & ſpiritualis. Ibid. & 81. etiam ipſis Judæis. p. 82. & ſeqq. in monte oſtenſum, cur vocetur ἐπουράνιον. 82.

Tabulæ Legis in arcam fuerunt impoſitæ, antequam ei impoſitum fuit operculum. pag. 105. an etiam Tabulæ fractæ fuerint in Arca Fœderis. p. 66.

Templi ſecundi gloria fuit major, quàm primi. pag. 148. primi fuit arca. p. 150. ſecundi Chriſtus. Ibid.

Θυμιατήριον, quid Paulo Heb. 9. 4. p. 73. & ſeqq.

Tzin deſertum, Num. 20. 1. an idem ſit cum Sin, Exod. 16. 1. pag. 417.

V.

Vectium arcæ Materia. p. 90. induci debuerunt in annulos, qui fuerunt in lateribus arcæ. Ibid. & 95. eorum Uſus. Ibid.

Virga Aaronis, an fuerit in Arca. p. 69. quo ſenſu Paulo dicatur in Arca fuiſſe. p. 72.

Viſionum Dei in Vet. Teſt. varii modi. p. 8, 9.

Vltimi dies qui in Scriptura. p. 216. 217.

Vocare nomine quid Exod. 31. 1, 2. ſignificet. p. 24.

Vri & Chur, qui fuerint. p. 26. & 29.

Vrim & Thummim voces. 276. prior ſignificat Ignes vel Luces: poſterior Perfectiones & Integritates. Ibid. an à natura ſua, aut ab effecto, aut ab utroq; nomina acceperint, incertum. 277. quid fuerint materialiter, incertum. 293. fuerunt Symbola extraordinaria, per quæ Deus ſummo Sacerdoti ex ſingulari & præſentiſſimâ Spiritus S. revelatione voluntatem ſuam de rebus, ritè quæſitis, patefaciebat. p. 293, 294. Rationes eorum, qui putant, fuiſſe nomina certa Divina, ſeu ſcripta, ſeu ſculpta, duplicationi pectoralis indita.

Digitized by Google